ÉMILE ZOLA

Meyhane

ÇEVİREN
Cemal Süreya

YAZARIN KİTABA DAİR YAZISI, HARRY LEVIN'İN ÖNSÖZÜ
VE ROBERT LETHBRIDGE'İN SONSÖZÜYLE

İLETİŞİM KLASİKLERİ

iletişim

L'Assommoir
© Önsöz: Harry Levin, "Experience and Experiment",
The Gates of Horn, Oxford University Press, 1963
© Sonsöz: Robert Lethbridge, "A Visit to the Louvre: L'Assommoir
Revisited", *Modern Language Review*, cilt 87, sayı 1, Ocak 1992

İletişim Yayınları 2381 • İletişim Klasikleri 105
ISBN-13: 978-975-05-2093-8
© 2016 İletişim Yayıncılık A. Ş. (1. Basım)
1. BASKI 2016, İstanbul
2. BASKI 2018, İstanbul

DİZİ YAYIN YÖNETMENİ Murat Belge
YAYINA HAZIRLAYANLAR Barış Özkul, Emrah Serdan, Güneş Akkor
KAPAK Suat Aysu
KAPAK RESMİ Pierre-Auguste Renoir, "Bal du moulin de la Galette", 1876
UYGULAMA Hüsnü Abbas
DÜZELTİ Öykü Elitez
BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064
Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11
Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46
CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935
Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,
Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721
Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul
Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58
e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

ÉMILE ZOLA

Meyhane

L'Assommoir

FRANSIZCADAN ÇEVİREN ***Cemal Süreya***

YAZARIN KİTABA DAİR YAZISI,
HARRY LEVIN'İN ÖNSÖZÜ VE
ROBERT LETHBRIDGE'İN SONSÖZÜYLE

iletişim

ÉMILE ÉDOUARD CHARLES ANTOINE ZOLA 2 Nisan 1840 tarihinde Paris'te dünyaya geldi. Babası Venedik göçmeni mühendis François Zola, annesi Fransız Émilie Aubert'di. Zola, babasının bir kanal ve baraj inşa ettiği Aix-en-Provence'ta büyüdü. Bu yer yazarın Rougon-Macquart romanlarındaki "Plassans" kasabasına ilham kaynağı olacaktı. Babası François, Zola yedi yaşındayken aniden hayatını kaybetti. Collège Bourbon'a yatılı olarak giren Zola, burada Jean-Baptistin Baille ve empresyonizmin babalarından Paul Cézanne ile arkadaş oldu. Üç kafadar, okulda "*les trois inséperables*" (ayrılmaz üçlü) adıyla biliniyordu. 1858 yılında annesiyle Paris'e taşınan Zola, ailenin tanıdıkları sayesinde Lycée Saint-Louis'ye girdiyse de, bakaloryasını vermekte iki kere başarısız oldu. Paris rıhtımındaki vergi dairesinde mübeyyizliği denedi; iki ay sonra bırakarak Quartier Latin'de yazarlıkla uğraşmaya başladı. 1862'de yeni kurulan Hachette yayınevine yükleme memuru olarak girdi. Burada birbiri ardına terfiler aldı ve yayınevinin tanıtımlarından sorumlu kişi haline geldi. 1866 yılında buradan ayrılarak sadece yazarlık yapmaya karar verdi. Bu sırada ilk öykü derlemesi *Contes à Ninon* (Ninon'a Öyküler) ve ilk romanı *Claude'un İtirafları* yayımlanmıştı. 1867 yılında *Thérèse Raquin*'i yayımladı. 1871 yılında Zola edebiyatında bir dönüm noktası olan, Fransa'nın yakın tarihini çeşitli karakterler, sınıflar ve çevreler üzerinden izleyen Rougon-Macquart dizisinin ilk romanını kaleme aldı. 1877 yılında yazdığı, işçi sınıfında alkolizmi masaya yatırdığı *Meyhane* ile edebi şöhret ve varlık elde etti, ailesiyle Rue de Boulogne'da bir apartman dairesine taşındı. Dizinin diğer önemli romanları arasında *Germinal* (1885), *Eser* (1886) ve *Toprak* (1887) bulunur. 1893'te tamamladığı diziden sonra yazdığı eserleri aynı ilgiyi görmemişse de, Dreyfus Olayı sırasında kaleme aldığı *Suçlu yorum!* ile Fransa'yı salladı. 1870 yılında evlenen Zola, ailenin biçki-dikiş işlerini yapan Jeanne Rozerot'yla ilişki yaşadı ve çocuk sahibi oldu. 29 Eylül 1902'de yatak odasındaki ocağın bacasının tıkanması sonucu karbonmonoksit zehirlenmesi geçirerek öldü. Ölümünde Dreyfus düşmanlarının parmağı olduğunu düşünenler vardır. Paris'te Cimetière Montmartre'da yapılan cenazesine elli bin kişilik bir kalabalık katılmış, naaşı 1908 yılında Panthéon'a taşınmıştır. Anatole France, cenazesinde Émile Zola için "İnsan bilincinde evrensel bir anı teşkil ediyordu," demiştir.

İÇİNDEKİLER

ROMANA DAİR GÖRSELLER *7*

KRONOLOJİ *15*

ÖNSÖZ
ZOLA: DENEYİM VE DENEY / HARRY LEVIN *31*

Meyhane

SONSÖZ
LOUVRE'A BİR ZİYARET: *MEYHANE*'YE DÖNÜŞ /
ROBERT LETHBRIDGE *509*

Meyhane'nin
1877 tarihli baskısının ve
resimli ilk baskısının kapakları.

Auguste Renoir, Bellenger ve André Gill'in *Meyhane* için yaptıkları çizimler:

Mes-Bottes.

Nana'nın yaşlı talibi.

Nana'nın genç talibi.

Madam Boche.

Nana.

Mösyö Boche.

Virginie.

Mösyö Poisson.

Mösyö Lantier.

Mösyö Goujet.

Mösyö Coupeau.

Colombe babanın meyhanesi.

Gervaise ve Coupeau'nun nikâhları.

Nana'nın doğumu.

Madam Boche'un bahçesinde oynayan çocuklar.

KRONOLOJİ

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1840	Émile Zola, 2 Nisan günü Paris'te dünyaya geldi; babası İtalyan asıllı bir mühendis olan Francesco (François) Zola, annesi bir camcının kızı olan Émilie Aubert'dir. Natüralist romancı, babasının soyadının İtalyancada "toprak parçası" anlamına geldiğini söyler.	– Napoléon'un naaşı Paris'teki Les Invalides'e defnedildi. – Yeni Zelanda devleti kuruldu; Yukarı ve Aşağı Kanada birleşti. – Justus Liebig'in gelişen bilimi tarıma uygulamasıyla Sanayi Devrimi hız kazandı. – Thomas Hardy ve Alphonse Daudet dünyaya geldi.
1842		– Nanking Antlaşması'yla Hong Kong, Britanya'ya devredildi. – Charles Dickens New York'a gitti; Washington Irving, onuruna düzenlenen yemeği düzenleyenlerdendi. Gogol, *Ölü Canlar*. Stendhal öldü. – Honoré de Balzac, romanlarını *İnsanlık Komedyası* adı altında birleştirdi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1843	Zola ailesi, Fransa'nın güneydoğusundaki Aix-en-Provence'a taşındı: François'dan, kente su sağlaması için bir baraj ve kanal inşa etmesi istendi. Bu kent, daha sonra Zola'nın Rougon-Macquart romanlarındaki "Plassans" kasabasına ilham kaynağı olacaktır.	– Charles Dickens'ın "Noel Şarkısı" ve Edgar Allan Poe'nun "Boşboğaz Yürek" hikâyeleri ilk kez yayımlandı. – Amerikalı Charles Thurber, daktiloyu icat etti.
1844		– Charles Dickens, *Martin Chuzzlewitt*'i, Alexandre Dumas *Üç Silahşörler*'i yazdı.
1845		– İrlanda'yı vuran Büyük Kıtlık sonucu, İrlandalı diyasporası Amerika'ya göçlere başladı.
1847	Babası François'nın 27 Mayıs günü aniden ölmesiyle, aile ortada kaldı.	– Almanya ve Fransa'da monarşinin baskısından kaçan işçi sınıfı temsilcileri Londra'da toplandılar ve 2 Haziran'da isimlerini Komünist olarak değiştirdiler; sloganlarını "Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!" olarak belirlediler. – Brontë kardeşler *Jane Eyre*, *Uğultulu Tepeler* ve *Agnes Grey*'i yayımladı.
1848	Zola, Pension Notre-Dame'da okula başladı.	– Avrupa'nın pek çok yerinde 1848 devrimleri. Fransa'da Şubat Devrimi: Cumhuriyetçilerin ayaklanmaları sonucunda Kral Louis-Philippe tahtı terk ederek İngiltere'ye kaçtı. Louis Napoléon Bonaparte, İkinci Fransız Cumhuriyeti'nin ilk başkanı oldu. – İsviçre'de iç savaş sona erdi. – Dostoyevski *Netoçka Nezvanova*'yı, Karl Marx *Komünist Manifesto*'yu yazdı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1849		– Hindistan'da ikinci bir Sikh ayaklanması İngilizler tarafından bastırıldı. – Paris'ten kovulan Karl Marx, Londra'ya yerleşti. – Frédéric Chopin öldü.
1850		– Küçük Buz Çağı sona erdi. – Prusya'da köylülerin kazandığı özgürlükler muhafaza edildi; verilen karar sonucu 640 bin çiftçi özgür tarıma başladı. – Çin'deki Taiping Ayaklanması, yüzyılın en kanlı isyanı oldu: 20 milyon kişi bu olaylar sonucu öldü. – İngiliz gemilerinin yüzde beşi, bu yıl buharla çalışmaya başladı.
1851	Bu yıl kurulan İkinci İmparatorluk, Zola'nın Rougon-Macquart romanlarına arka plan oluşturacaktır.	– Bonaparte'ın yeğeni Louis Napoléon darbeyle Fransa'daki hükümeti devirdi. – Binlerce insan Avustralya'da altına hücum etti. Nüfusu kırk binleri bulan çadır kentler kuruldu, yiyecek ihtiyacı Avustralya'da ekonomiyi canlandırdı. – 1851 Dünya Sergisi, Londra'da Hyde Park'taki Kristal Saray'da yapıldı. – Herman Melville, *Moby Dick*.
1852	Zola, Aix'deki Collège Bourbon'a (şimdiki adıyla Lycée d'Aix) yatılı öğrenci olarak girdi. Burada Jean-Baptistin Baille ve büyük Empresyonistlerden Paul Cézanne'la arkadaş oldu; üç kafadar, okulda "*les trois inséperables*" (ayrılmaz üçlü) olarak biliniyordu.	– Louis Napoléon muhafazakârların desteğini alarak parlamentoyu lağvetti, İkinci Fransız İmparatorluğu'nu kurdu ve III. Napoléon adıyla diktatörlüğünü ilan etti. – Burma'ya gelen İngilizler, Hindistan'dan getirdikleri afyonu burada satmaya başladı. – Birleşik Devletler'de Francis Wolle kese kâğıdı makinesini icat etti.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1853		– Baron Georges-Eugène Haussmann, Paris'i tamamen değiştirecek yeniden inşa projesine başladı. – Osmanlı ve Rusya arasında Kırım Harbi başladı. – ABD Deniz Kuvvetleri Tuğamirali Matthew C. Perry, Japon başkenti Edo'yu tehdit ederek, şehri ticarete açmalarını emretti. – Giuseppe Verdi, "La Traviata"yı yazdı.
1854		– Kırım Harbi: Fransa ve Britanya, Rusya'ya savaş ilan etti. – Londra'da, bugün Big Ben adıyla bilinen saat kulesinin yapımı tamamlandı. Şehirleşmede ve sanayileşmede yeni bir çağa girildi.
1855		– Champs-Élysées'de Exposition Universelle fuarı gerçekleştirildi. Fransa'nın diğer ülkelere üstünlüğünü kanıtlamak isteyen III. Napoléon, Kristal Saray'ı aşmak niyetiyle Palais de l'Industrie'yi yaptırdı. – Chicago, Birleşik Devletler'de bulunan en kapsamlı kanalizasyon sistemini yapmaya başladı.
1856		– Üç yıl süren Kırım Harbi'nin sonunda Paris Kongresi yapıldı. – Louis Pasteur, pastörizasyonu keşfetti. – Gustave Flaubert, *Madam Bovary*'yi yazdı.
1857		– Charles Baudelaire, ilk ve tek şiir derlemesi olan *Kötülük Çiçekleri*'ni yayımladı. – Beş yıl boyunca New York'ta yaşayan Giuseppe Garibaldi, İtalya'nın birleşmesini savunan İtalyan Ulusal Birliği'ni kurdu.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1857		– Hint Ayaklanması sonucu, Britanya İmparatorluğu yönetimi Doğu Hindistan Şirketi'nden devraldı.
1858	Şubat ayında annesiyle birlikte Paris'e yerleşti. Babasının ahbapları, Lycée Saint-Louis'ye burslu olarak girmesini sağladı. Derken Kasım ayında 'beyin humması'na (tifo) yakalandı, çabuk iyileşemedi.	
1859	Bakaloryasını iki kez veremedi.	– Süveyş Kanalı'na başlandı. – Birleşik Devletler'deki ilk petrol kuyusu, kuzey Pennsylvania'da kazıldı. – Charles Darwin, *Türlerin Kökeni*. – Charles Dickens, *İki Şehrin Hikâyesi*; İvan Gonçarov, *Oblomov*. – Ressam Camille Pissarro, Fransız Devleti'nin düzenlediği resmi sergi olan Salon'a bir Montmorency manzarası gönderdi; resmi kabul edildi.
1860	Paris rıhtımındaki vergi dairesinde mübeyyizliğe başladı; iki ay sonra bıraktı, Paris'in Quartier Latin semtinde meteliksiz bir yazar olarak yaşamaya başladı. Bu sırada Baron Hausmann'ın son hızla devam eden yeniden inşa projesi, Zola'nın romanlarında da yankı bulmuştur.	– İtalya'daki Nice ve Savoy bölgeleri, İkinci İtalyan Bağımsızlık Savaşı'nda Avusturya İmparatorluğu'nu yenilgiye uğratan Fransız İmparatorluğu'na geçti. – II. Afyon Savaşı: Fransız ve İngiliz orduları Pekin'deki Yasak Şehir'e girdi. – Japon ağaç baskı resimleri, porselen tüccarı Felix Bracquemond tarafından Paris'e getirildi ve İzlenimci olacak sanatçılara gösterildi. – Britanya'da Yahudilere ilk defa oy hakkı tanındı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1861		– Abraham Lincoln, ABD başkanı oldu. Köleliğe müdahale etmeyeceğini belirtse de, güney eyaletlerin ayrılıkçı bir siyaset izlemesi üzerine iç savaş patlak verdi.
1862	Şubat ayında, yeni kurulan yayınevi Hachette'e yükleme memuru olarak girdi. Birkaç ay içerisinde yayınevinin tüm tanıtımlarından sorumlu kişi haline gelir. Tarihçi Jules Michelet, edebiyat eleştirmeni Charles Augustin Saint-Beuve ve tarihçi Hippolyte Taine'le tanıştı. Ekim ayının sonunda Fransız vatandaşı olur.	– Alman devletlerinin en büyüğü olan Prusya'da Otto von Bismarck başbakan atandıktan sonra meclisi dağıttı ve kralın yetkisinin üstünde bir güç tanımadığını ilan etti. – Birleşik Devletler'de ilk banknot basıldı. – St. Petersburg ve Moskova'da konservatuarlar açıldı. – İvan Turgenyev, *Babalar ve Oğullar*; Victor Hugo, *Sefiller*.
1863	Ocak ayında ilk gazete haberini yazdı. Édouard Manet'nin Reddedilenler Salonu'nda sergilenen "Le déjeuner sur l'herbe" (Kırda Öğle Yemeği) resmini Paris'e yerleşen dostu Paul Cézanne'la birlikte görmeye gitti.	– Salon'un içinde Manet'nin de olduğu ressamlardan dört bin eseri reddetmesi büyük bir tepki doğurdu. III. Napoléon'un teklifiyle yapılan Salon des Refusés (Reddedilenler Salonu) 15 Ocak'ta açıldı. – Başkan Lincoln, "Özgürlük Bildirgesi"ni kanun haline getirdi. – İç Savaş yüzünden pamuğa ulaşımı engellenen Rusya, ordularını pamuk yetiştirilmeye müsait toprakların olduğu Orta Asya'ya gönderdi. – Londra metrosunun ilk kısmı halka açıldı. – Hollanda sömürgesi Endonezya'da kölelik sona erdi.
1864	Zola'nın ilk edebi eseri olan *Contes à Ninon* (Ninon'a Öyküler) adındaki öykü derlemesi, Ekim ayında yayımlandı.	– Dostoyevski, *Yeraltından Notlar*.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1865	1870 yılında evleneceği çiçekçi Gabrielle-Alexandrine Meley ile tanıştı. Genç bir idealistin, bir hayat kadınını doğru yola döndürmeye çalışmasını anlatan, otobiyografik öğeler içeren ilk romanı *Claude'un İtirafları* yayımlandı.	– General Robert E. Lee ve kurmaylarının kılıçlarını teslim etmesiyle iç savaş sona erdi. Başkan Lincoln beş gün sonra suikaste uğradı. – Manet'nin "Olympia" resmi Paris Salonu ziyaretçilerince yuhalandı.
1866	Yazarlıktan para kazanmayı kafasına koyan Zola, Hachette'ten ayrıldı. Yeni kurulan günlük dergi *L'Événement*'da yazmaya başladı: sanat kurumuna sert eleştirilerde bulunduğu makalelerinde Manet ve Monet gibi yeni ressamları övüyordu. Empresyonistlerin buluşma yeri olacak Café Guerbois'nın müdavimi oldu. Ressam arkadaşı Antoine Guillemet sayesinde Manet'yle tanıştı. Edebiyat ve sanat yazılarını derlediği *Mes Haines* (Öfkem) Haziran ayında yayımlandı. Yaz aylarını Cézanne ile birlikte Seine üzerindeki Bennecourt'da geçirdi. *L'Événement* dergisinin baskısı Kasım ayında durduruldu.	– İlk okyanuslararası telgraf çekildi. – Dostoyevski, *Suç ve Ceza*.
1867	Manet üzerine yazdığı makale, "Une nouvelle manière en peinture: Édouard Manet" Ocak ayında *Revue du XIXe siècle* dergisinde çıktı. Aynı yıl, *Thérèse Raquin* yayımlandı.	– Çar II. Aleksandr, Alaska'yı Birleşik Devletler'e sattı. – Jesse James'in çetesi, Savannah, Missouri'de bir banka soygunu yaptı, bir kişinin ölümüne sebep oldu. – Fransa'da sanatçılar, bağımsız bir sergi kurmak istiyorlardı; ancak parasızlıktan bu düşünce hayata geçirilemedi. – İsveç'te Alfred Nobel dinamiti keşfetti.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1867		– Fransız şair Paul Verlaine, *Poèmes saturniens* isimli derlemesi ile büyük ün kazandı. – Viyana'da Johann Strauss'un "Güzel Mavi Tuna" eseri ilk defa seslendirildi.
1868	*Thérèse Raquin*'in ikinci baskısına yazdığı önsözde Zola, "natüralizm" ekolüne mensup olduğunu söyledi. Bu yıl, Manet'nin yaptığı Zola portresi Salon'da sergilendi. "Mon Salon" isimli makalesi, Mayıs ayında *L'Événement illustré* dergisinde yayımlandı.	– Küba ve İspanya arasında On Yıl Savaşları başladı.
1869	*La Tribune*, *Le Rappel* ve *Le Gaulois* gibi dergilere yazmaya başladı. Zola'nın bir dizi roman yazma teklifi, Lacroix yayınevi tarafından onaylandı.	– Pierre-Auguste Renoir ve Claude Monet, Chatou'da yan yana "Le Grenouillère" resimlerini yaptılar. – Akdeniz'le Kızıldeniz'i birbirine bağlayan Süveyş Kanalı açıldı. – Dostoyevski, *Budala*; Flaubert, *Duygusal Eğitim*.
1870	Fransa-Prusya Savaşı'ndan kaçan Zola ailesi, bir süreliğine Marsilya'ya gitti. Birkaç ay Bordeaux'da kaldı; burada devam eden Fransız meclisinin muhabirliğini yaptı. Yirmi romanlık Rougon-Macquart dizisinin ilk kitabı olan *Rougonlar'ın Serveti* tefrika halinde yayımlanmaya başladı.	– Fransa-Prusya Savaşı başladı. Almanya, arkasından İtalya ulus devletler kurdu. – Prusya orduları Paris'i işgal etti. General von Blumenthal şehri topa tutmayı reddetti. – 16 yaşındaki Arthur Rimbaud, şiirlerini Verlaine'a gönderdi. – Monet, Londra'ya kaçtı; metresi ve çocuğunun annesi olan Camille Doncieux ile evlendi. Renoir ve Bazille askere alındı, Bazille savaş sırasında öldü.
1871	Mart ayında Paris'e döndü, çeşitli dergilerde siyasi haberler yazmaya başladı. Paris Komünü'ne ve sonrasında yaşanan ölümlere bizzat şahit oldu. *Rouganlar'ın Serveti* bu sene yayımlandı.	– Alman zaferiyle sonuçlanan Fransa-Prusya Savaşı, III. Napoléon devri ve Fransız İmparatorluğu'nun sonunu getirdi. Üçüncü Cumhuriyet kuruldu, III. Napoléon sürgüne gönderildi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1871		– Savaş sonrası çıkan ayaklanmanın ardından Paris Komünü kuruldu. İki ay süren iktidardan sonra yeni başkan Adolphe Thiers'in hükümeti komüne girdi ve sayıları 30 bini bulan "komüncü" ve Paris vatandaşını idam etti. – Bessemer ve Thomas çeliğinin icadıyla İkinci Sanayi Devrimi başladı. – Henry Morton Stanley, Tanganika Gölü kıyılarında Dr. David Livingstone'ı buldu.
1872		– Sanat eleştirmeni Philippe Burty, Fransız sanatçılar üzerindeki Japon etkisini tarif etmek üzere "Japonizm" kelimesini ilk kez kullandı. – Dostoyevski, *Cinler*.
1873	Dizinin üçüncü romanı *Paris'in Göbeğinde* Zola'nın yeni yayımcısı Georges Charpentier tarafından basıldı. Goncourt kardeşler, Gustave Flaubert, Alphonse Daudet ve İvan Turgenev'le arkadaşlık kurdu. *Thérèse Raquin* tiyatroya uyarlandı.	– Léo Delibes'in komik operası "Le roi l'a dit" (Kral Konuştu) ilk kez sahnelendi. – Monet, "İzlenim: Gün Doğumu" isimli resmini yaptı. Sanat eleştirmeni Louis Leroy, bu ressamlar için küçümseyerek ilk defa "izlenimciler" sözcüğünü kullandı.
1874		– *Société Anonyme Coopérative des Artistes Peintres, Sculpteurs, et Graveurs*, bugün bildiğimiz adlarıyla İzlenimciler, fotoğrafçı Nadar'ın stüdyosunda ilk sergilerini düzenlediler. Monet, Morisot ve Renoir'ın resimleri sergilendi. – Doğu Hindistan Şirketi lağvedildi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1875	Rus dergisi *Vestnik Evropiy*'de (Avrupa Habercisi) dış muhabir olarak aylık yazılar yazmaya başladı.	– Bizet'nin "Carmen" operası Paris Opéra-Comique'te ilk kez sahnelendi. Bizet, aynı yıl öldü. – Paris Operası için inşa edilen Palais Garnier tamamlandı. – Kanada'da ampul icat edildi. Thomas Edison patentini satın aldı.
1876		– Osmanlı'daki ayaklanmalar, Bulgaristan topraklarına sıçradı. Mithat Paşa'ya Kanun-i Esasî'yi ilan edeceğine söz veren II. Abdülhamit, V. Murat'ın yerine geçti. – Kraliçe Victoria, Hindistan İmparatoriçesi oldu. – İkinci İzlenimci sergi, yirmi ressamın katılımıyla Paris'te düzenlendi. – Richard Wagner'ın "Nibelung Yüzüğü" ilk defa baştan sona sahnelendi. Ibsen'in "Peer Gynt" eseri, Edvard Grieg'in müziklendirmesiyle Oslo'da ilk defa oynandı.
1877	*Le Bien public* dergisinde tiyatro eleştirileri yazdı. Paris'in varoşlarında hayatı anlattığı Rougon-Macquart dizisinin yedinci kitabı *Meyhane* tefrika halinde yayımlandı; yaşam koşulları iyileşen Zola ailesi, Rue de Boulogne'da (şimdiki adıyla Rue Ballu) rahat bir apartman dairesine taşındı.	– Üçüncü İzlenimci sergiye Cézanne da katıldı. – Camille Saint-Saëns'in "Samson ve Delila" operası ilk kez sahnelendi. – Thomas Edison, gramofonu icat etti.
1878	Zola, Paris'e kırk kilometre uzaklıkta, Seine üzerindeki Médan köyünde bir ev aldı. Artık Natüralist romanın en büyük ismi olarak kabul ediliyordu.	

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1880	*Nana* yayımlandı. Mayıs ayında Zola ve Maupassant gibi natüralist öğrencilerinin öykülerinden derlenen *Les soirées de Médan* (Médan Akşamları) yayımlandı. Bu yıl hem akıl hocası kabul ettiği Flaubert, hem de çok sevdiği annesi öldü. Arkasından gelen bunalımlı dönem boyunca Rougon-Macquart romanlarına bir yıl ara verme kararı aldı. Natüralizm kuramını genişlettiği *Le roman expérimental* (Deneysel Roman) denemesini yayımladı.	– Paris'te sertleşen hava şartları yüzünden Seine Nehri dondu. – Yeni bir İzlenimci sergisi düzenlendi; fakat Monet, Renoir, Sisley ve Cézanne katılmadılar. Monet ve Renoir eserlerini Salon'a gönderdi ve kabul edildiler. – Dostoyevski, *Karamazov Kardeşler*. Flaubert, son romanı *Bilir Bilmezler*'i tamamlayamadan öldü.
1881		– Salon'da yapılan değişiklikler sonucu eseri sergilenen her ressam, oy sahibi oldu. Devlet yerine sanatçılar dernekleşerek resimleri seçmeye başladı. – Manet, "Folies-Bergère'de Bir Bar" resmini yaptı, ciddi bir hastalık geçirdi. – İlk elektrik santralı Godalming, İngiltere'de kuruldu.
1882		– Mısır'in İngilizler tarafından işgali. – Yahudilerin İsa'yı öldürdüğüne inanan III. Aleksandr, Rusya İmparatorluğu'nda Yahudileri hedef alan pogromlar başlattı. Moskova'dan kovulan Yahudiler, imparatorluktan kaçtılar. – İzlenimciler yedinci bir sergi için tekrar bir araya geldi. Monet, Renoir, Sisley, Pissarro ve Morisot'nun eserleri sergilendi. Manet, Légion d'honneur nişanını aldı. – Çaykovski'nin "1812 Uvertürü", Moskova Kurtarıcı İsa Katedrali'nde ilk kez çalındı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1883		– Karakatau Yanardağı'nda modern tarihin en büyük patlamalarından biri gerçekleşti. – Osmanlı sultanı II. Abdülhamit, eski sadrazamı Mithat Paşa'yı muhafızlarına boğdurttu. – İstanbul'dan Bağdat'a uzanan Şark Ekspresi demiryolu açıldı. – Paul Durand-Ruel yeni açtığı galerisinde İzlenimci ressamlara kişisel sergiler düzenledi. – Karl Marx ve Manet'nin ölümü; John Maynard Keynes ve Benito Mussolini doğdu.
1884	Ölümünden bir yıl sonra Manet adına düzenlenen serginin kataloğuna önsöz yazdı.	– Berlin Batı Afrika Konferansı'yla Afrika'da "sözlü işgal" dönemi başladı. – Suzanne Manet, eşinin resimlerini mezatta sattı. – Verlaine, "lanetli şairlerin" hayatlarını konu aldığı şiirlerini derlediği *Les poètes maudits*'yi yayımladı.
1885	*Germinal* yayımlandı.	– Cézanne, Aix-en-Provence yakınlarında Mont Sainte-Victoire resimlerini yapmaya başladı. Van Gogh ilk önemli resmi olan "Patates Yiyenler"i yaptı. – Brahms, son yazdığı senfoni olan "Senfoni Nr. 4 mi minör, op. 98"i tamamladı. – Belçika kralı II. Léopold, Kongo Bağımsız Devleti'ni özel mülkü ilan etti.
1886	*Eser* yayımlandı. Paul Cézanne, kitapta kendisinden söz edilme şeklini beğenmeyerek Zola'yla arkadaşlığını bitirdi.	– İzlenimciler sergisi sekizinci ve son kez yapıldı. Pissarro ilk "pointilliste" eserlerini sergiledi, Seurat ve Signac'ın eserlerini de almakta direndi. Monet, Renoir ve Sisley katılmayı reddettiler. – Özgürlük Anıtı inşa edildi. – Burma, Kraliçe Victoria'ya doğum günü hediyesi olarak armağan edildi.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1886		– Karl Benz, ilk ticari otomobili sattı; Coca-Cola formülü geliştirildi. – Robert Louis Stevenson, *Dr. Jekyll ve Bay Hyde'ın Tuhaf Hikâyesi*.
1887	*Toprak* kitabını yayımladı. Öğrencilerinden beşi, *Le Figaro*'da yayımladıkları manifestoda Zola'nın onanizmci bir pornograf olduğunu söylerek romanı şiddetle eleştirdiler. Émile, Zola ailesinin biçki-dikiş işlerini yapan Jeanne Rozerot ile hayat boyu sürecek bir ilişkiye başladı: evliliğinden çocuğu olmayan Zola'nın Rozerot'yla iki çocuğu olmuştur.	– Sir Arthur Conan Doyle'un ilk Sherlock Holmes öyküsü *Kızıl Dosya* yayımlandı.
1888		– Alman imparatoru öldükten sonra tahta çeken III. Friedrich, doksan dokuz gün hüküm sürdükten sonra gırtlak kanserinden öldü. Kraliçe Victoria'nın liberal fikirlere sahip kızı Vicki'nin oğlu II. Wilhelm, imparator oldu. – Londra'da zehirli üzümden ölen beş hayat kadını karınları deşilmiş halde bulundu. Cinayetleri Karındeşen Jack üstlendi. – Brezilya monarşiye karşı ayaklanarak cumhuriyete geçti. – Vincent Van Gogh "Sarı Ev", "Gauguin'in Sandalyesi", "Ayçiçekleri" ve "Yıldızlı Gece" resimlerini yaptı.
1889	Zola ve Jeanne'ın kızı Denise 20 Eylül'de dünyaya geldi. Zola ailesi Rue de Bruxelles'e taşındı. Académie Française adaylığı başarısız oldu, bundan sonraki on dokuz denemesi de aynı şekilde sonuçlanacaktı. Fotoğrafa ilgi duymaya başladı.	– Paris'te Eyfel Kulesi açıldı. – Van Gogh, 37 yaşında Auvers-sur-Oise'da intihar etti.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1890	*Hayvanlaşan İnsan* Mart ayında yayımlandı.	– Halkın desteğini isteyen II. Wilhelm, Bismarck'ın anti-sosyalist kanunlarını onaylamadı. Bismarck görevinden istifa etti. – Monet, Giverny'de bir ev satın aldı ve arka bahçesine bir gölet yaptırdı. – Kumkapı'da Ermenilerin ayaklanmasını devlet kanla bastırdı. – İtalya, Eritre'yi topraklarına kattı. – Vincent Van Gogh intihar etti.
1891	Nisan ayında Société des Gens de Lettres'e başkan seçildi. Jeanne'dan olan oğlu, 25 Eylül'de dünyaya geldi.	Jön Türkler, Cenevre'de toplanarak Abdülhamit'in saltanatın sonunu getirecek milliyetçi hareketi başlattı.
1892		– Rusya'nın yönetimindeki Polonya'da ayaklanan işçilere saldıran emniyet güçleri, kırk altı kişinin ölümüne sebep oldu. – Çaykovski'nin "Fındıkkıran Balesi" ilk kez sahnelendi.
1893	Rougon-Macquart dizisinin son romanı *Doktor Pascal* Temmuz ayında yayımlandı.	– Yeni Zelanda kadınlara oy hakkı tanıyan ilk ülke oldu.
1894	*Les Trois Villes* üçlemesinin ilk kitabını yayımladı.	– Dreyfus Olayı: Yüzbaşı Alfred Dreyfus adlı Yahudi subay, askeri mahkemede Almanya adına casusluk yapmaktan suçlu bulunarak, Fransız Guyanası'ndaki Şeytan Adası'nda bulunan çalışma kampında müebbet hapse çarptırıldı.
1895		– Oscar Wilde mahkeme karşısına çıktı; oyunu "Ciddi Olmanın Önemi" ilk kez sahnelendi. – Joseph Breuer ve Sigmund Freud'un *Histeri Üzerine Çalışmalar* isimli kitabıyla psikanaliz devri başladı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1895		– Monet, bahçesindeki Japon köprüsüne ilk defa bir resminde yer verdi. – Almanya'da Wilhelm Röntgen, röntgen ışınını icat etti.
1896	*Le Figaro*'da yeni makaleleri yayımlandı.	– İstanbul'da Ermeni milliyetçilerin Osmanlı Bankası'na düzenlediği saldırıyla başlayan olaylar, yetkililerin şiddetle karşılık vermesi ve üç bin Ermeni'nin öldürülmesiyle sonuçlandı. – Sudan'da artan Fransız varlığından rahatsız olan Britanya, Horatio Kitchener'ı ordularının başında Sudan'a gönderdi.
1897	Ortaya çıkan yeni deliller, Dreyfus'un davasında haksız bir karara varıldığını gösterdi. Zola, *Le Figaro*'da konu üzerine üç makale yazarak eski subayın yeniden yargılanmasını istedi.	– Macaristan'da Yahudi gazeteci Theodor Herzl, Dreyfus Olayı'yla bağlantılı anti-Semitizmden rahatsız olarak Basel'de ilk Siyonist Kongresi'ni topladı.
1898	Zola'nın Dreyfus'u destekleyen, cumhurbaşkanı Félix François Faure'a yazdığı açık mektup "Suçluyorum!" 13 Ocak'ta *L'Aurore*'da yayımlandı. Zola iftiradan suçlu bulundu, bir yıl hapse ve 3.000 frank ağır para cezasına çarptırıldı. Temmuz ayında yeniden yargılanmayı bekleyen Zola, İngiltere'ye gönüllü olarak sürgüne gitti.	– H.G. Wells, *Dünyaların Savaşı*.
1899	Dreyfus davası tekrar açılınca Haziran ayında Fransa'ya döndü. Rennes'de bir askeri mahkemenin karşısına çıktı; yeniden suçlu bulunsa da, affedilecekti. Ancak ölümünden dört yıl sonra beraat etmiştir.	– İngilizler, altın bulma umuduyla Boer'a geldi ve altın madenlerini ele geçirdi. İki Boer cumhuriyetini İngiliz topraklarına katmak isteyen koloni liderlerine Boer savaş açtı ve II. Boer Savaşı başladı. – Rudyard Kipling, "Sırtlan Beyaz Adam'ın Yükünü" şiirini yazdı.

Tarih	Yazarın Hayatı ve Eserleri	Dönemin Önemli Olayları
1900		– Joseph Conrad, *Lord Jim*; L. Frank Baum, *Muhteşem Oz Büyücüsü*. – Paul Cézanne 67 yaşında öldü.
1901		– Kraliçe Victoria öldü. – İlk Nobel Edebiyat Ödülü, Fransız Şair Sully Prudhomme'a verildi. – Thomas Mann'ın ilk romanı *Buddenbrooklar* Berlin'de yayımlandı.
1902	Yatak odasında bulunan ocağın bacasının tıkanması sonucu karbonmonoksit zehirlenmesi geçiren Zola, 29 Eylül günü Paris'teki evinde ölü bulundu. Zola'nın Dreyfus düşmanları tarafından suikaste uğradığını düşünenler vardır. 5 Ekim günü Paris'te Cimetière Montmartre'da yapılan cenazesine elli bin kişilik bir kalabalık katıldı. Naaşı, 1908 yılında Panthéon'a taşındı.	– II. Boer Savaşı sona erdi. – Joseph Conrad, *Karanlığın Yüreği*.

ÖNSÖZ

ZOLA: DENEYİM VE DENEY

HARRY LEVIN

Teori ve pratik arasındaki fark Émile Zola'nın edebiyatında diğer gerçekçilerde olduğundan daha belirgindir, her ne kadar kasıtsız olsa da... Bunun fazla teori yaptığından kaynaklandığı söylenebilir. Gerçekçi olarak adlandırılmaktan hoşlanmayan Flaubert, bir keresinde Zola'nın natüralist manifestolarından birisini gözüne kestirmişti. Orada bulunan bir görgü tanığı olan Edmond de Goncourt'a göre, Zola ekmeğini edebiyattan çıkardığını söylemişti; Flaubert ise eleştirmenlerin taktığı etiketlere yanaşmayacak kadar varlık sahibiydi. Sonunda "Evet," demişti genç romancı; *actualisme* gibi seçenekleri çoktan denemişti: "Ne yalan söyleyeyim, ben de 'natüralizm' kelimesinden senin kadar hoşlanmıyorum. Ancak sürekli yineliyorum çünkü bazı şeyleri vaftiz etmemiz gerekiyor; halk onları ancak bu şekilde yeni olarak kabul ediyor." Sonrasında eserlerini, dünyadan yargılamasını istediği kitaplar ve onların propagandasını yaptığı gazetecilik örneklerine ayırmaya devam etti. Goncourt'un aktarmış olduğu konuşmalarda, Zola'nın takındığı alaycı dürüstlüğün her zamanki kişiliğinden çok kendisinden yaşça büyük meslektaşlarınınkine benzediğini belirtmek gerekir. Okurun içini parçalayan *Günlük*'leri boyunca kardeşler bu yeni hareketin öncüsü olduklarını iddia etmişler ve Zola'yı kendi omuzlarına çıkarak öne çıkan kendini beğenmiş bir delikanlı olarak tanıtmış; bir "yenilikçi" değil, "asimilatör" olarak adlandırmışlardı.

Zola, ikisinde hiç olmayan bir özelliğe sahipti: edebi dinamikleri anlıyordu; karşısını savunarak yıpratmaz, doğrudan taarruza geçerdi; Victor Hugo'yu ve Voltaire'i andıran bir duruşa sahipti – halkın ilgisini uyandırmayı ve peşine takipçi takmayı iyi bilirdi. Liberal haftalık dergi *Le Voltaire*'e düzenli yazdığı yazılardan bir tanesi İrlandalı güzel sanatlar öğrencisi George Moore'un hayatını değiştirmiş, meşaleyi Fransa'dan Büyük Britanya'ya aktarmıştı. Aynı ilham duygusu Frank Norris yoluyla Amerika'ya sıçrayacak, *McTeague* adlı eserinde San Francisco için Zola'nın *Meyhane* romanında Paris için yaptığını yapmaya çalışacaktı. Natüralizm gerçekçiliğin yerini alabilirdi, ne de olsa gerçekçilik peş peşe iki nesil içerisinde romantizmin yerine geçmişti; yine de Zola sahip olduğu zaman duygusu sayesinde her sloganın bir gün nefesini tüketeceğini biliyor olmalıydı. Çok sonraları, gelecekteki bir editörü ve damadı natüralizm yerine "natürizm"i kullanmasını önermişlerdi. Bugün tek bir cilde sığdırılamayan gazetecilik eserlerinde, kendisine ait olmayan davalara da emek verdiği görünür. Alfred Dreyfus'un adını temize çıkarmak için riskli bir fırsatı değerlendirmesinin arkasında yatan sebep yalnız şöhret edinme arzusu olamayacak kadar çetrefilliydi. Zola bilime ve demokrasiye inandığı samimiyetle natüralizme inanıyordu; Üçüncü Cumhuriyet'in ilk yıllarında bu kelimeler halen aynı lekesizliğe ve yeniliğe sahiptiler.

Zola bu kavramları naifçe birbirine bağlamış ve olacakları biraz fazla ümitle beklemişti; yine de tamamen ayaklar altına almaya kalkmadan, bilginin ve toplumun şartlarının değişmekte olduğu bir sırada kurguyu yeniden gözden geçirmek ve giderek bilimselleşen bir çağda edebi ifade sorununu yeniden formüllendirmek için samimi bir şekilde uğraşmasını takdir etmemiz gerekir. Romanlarına giden yolu açmış olan eleştirel eserlerin, dönüp baktığımızda kitaplarına zarar verdiğini söyleyebiliriz. Takipçilerinin birçoğu, örneğin Almanya'da Arno Holz gibiler, pratiğini benimserlerken teorilerini çiğnemişlerdir. "İyi ki romanlarında makalelerinde kaleme aldığı, sanata pozitivizm getirmek isteyen teorileri uygulamamış!" Eski takipçilerinden J.K. Huysmans, *Là-Bas*'ta bir karakterin ağzından bu şekilde haykırmıştır. Gerçekten de bilimsel ihtiraslarını en çok ciddiye alanlar onu en çok eleştirenlerden olmuştu; onu seven çağdaşlarıysa genellikle sanatına kendi çerçevelerinden bakan sembolistler ya da empresyonistlerdi. Bul-

duğu revizyonist kavramı Taine üzerinden Montaigne'den ödünç almış, hakkını sahibine iade etmişti. *Naturalisme* Fransız felsefesinin dağarcığında her zaman yer sahibi olmuş ve insanlık durumunu doğaüstü olana başvurmadan, maddi etkenleri vurgulayarak anlatan düşünce sistemlerini adlandırmıştı. Güzel sanatlardan ödünç alınan *réalisme* her ne kadar ayrıntılı bir görüntüden fazlası anlamına gelmese de, bir felsefi slogan olarak giderek kısıtlayıcı hale gelen anlamlar edinmiştir ve insanın geçmişinin tüm hayatına olan biçimlendirici etkisinin anlatısına dönüşmüştür.

Kendisini bir "zihin natüralisti" olarak gören Sainte-Beuve, Flaubert'in neslinin soğukkanlı ruhunu karşılayan kişi olmuştu. Balzac insanlığa sanki bir doğa tarihçisi gözüyleymiş gibi bakıyordu. İnsanı doğa tarihinin bir ürünü olarak tasvir etmekse 1859 yılında Darwin'in *Türlerin Kökeni*'yle patlak veren tartışmaya kadar gerçekleşmemişti. Zola aradığı örneği meşhur fizyolog Claude Bernard ve Bernard'ın 1865 yılında yayımlanan *Introduction à l'étude de la médecine expérimentale* metninde bulmuştu. Bilimlerde devrim yaratan pozitivist yöntem hakkında daha açık yazılmış bir kılavuz arasa da bulamazdı. Sağlık uzmanları tarafından sorguya çekilen Dmitri Karamazov'un "Bernardlar!" diye bağırması boşuna değildir. Romanı "doğaya ve insana dair genel bir soruşturma" olarak yeniden biçimlendirmeye çalışan Zola, yanılgıya düşmüş ve tüm ilginçliğine rağmen alakasız olan bir merciye bel bağlamıştı. *İnsanlık Komedyası*'na yazdığı önsözde Balzac biyolojik kavramları kullandıysa da bunları sosyolojik, psikolojik, ideolojik ve tamamen edebi olan diğer dertlerin altına yerleştirmişti. Zola'nın yazdığı *Le Roman expérimental* (Deneysel Roman) isimli manifesto esasen Bernard'ın fizyolojik metninin bir özeti gibidir; bir tıp okuru parodi olduğunu bile söylemiştir. Hatta metnin çoğu "doktor" kelimesinin gelişigüzel "romancı" olarak değiştirildiği alıntılardan oluşmaktadır. Pozitivizm bu şekilde dogmatizme dönüşür.

Zola'ya göre bu devam eden koşutluk yerindedir, çünkü "insan aklıyla kaldırım taşlarını aynı determinizm idare etmektedir." İdeolog Cabanis psikolojiyi fizyolojiye bağlarken, karaciğerin safra salgıladığı gibi beynin de düşünce salgıladığını söylemişti; ancak Zola'nın mantıksız benzetmesinin yanında bu organik bir benzetme durumunda kalıyordu. Organik olmayan maddelerin tâbi olduğu kanunlar Ber-

nard'ın bulgularında vücuttaki organlara uygulanıyordu; diğer yandan, iç salgılar ve zihinsel işlemler arasında bulunan boşluğu Zola yalnız tümevarımı tümdengelimle karıştırarak doldurabiliyordu. Balzac'ı *Bette Abla* romanında Baron Hulot'yu "bir dizi tahlilden" geçiren bir deneyci olarak kabul ediyordu. Bu beyanı doğru kabul edeceksek, diğerlerine de uygulamalı ve hayalperest Hawthorne'un Arthur Dimmesdale'i sınadığını kabul etmeliyiz; Balzac'ın sunmuş olduğu kanıt ne kadar deneye dayalıysa, Hawthorne'un zinanın belirtilerinin kızıl bir harf olarak biçim aldığına dair iddiası da o kadar deneye dayalıdır. Eski zaman ozanları karakterlerini yıldız haritasına yerleştiriyor ve arka planda Batlamyos'un evrenini kullanıyorlardı. Zola'nın tek yaptığı bilimin daha güncel olan ve o zamandan beri çok eskimiş olan varsayımlarını, özellikle de Dr. Prosper Lucas'ın *Traité philosophique de l'hérédité naturelle*'de yer verdiği çalışmalarını benimsemekti. Zola aslında hiç deneysel değildi; tek yaptığı Lucas'ın fikirlerini tekrar etmekti: Lucas, suça meyilli olmak gibi şüpheli bazı zaafların anne babadan çocuklara geçtiğini iddia ediyordu. Yine de bu bahaneyle birbirine şaşırtıcı derecede benzeyen çok sayıda karakter yaratmıştı.

Le Roman expérimental, *Les Rougon-Macquart*'ın daha yarısı tamamlanmışken formüllendirilmiş bir rasyonelleştirme denemesiydi. Sunduğu iddiayı kimse yutmuş olamaz. En şaşmaz takipçisi Henry Céard bile yazarın kendi varsayımlarını doğrulayabileceği düşüncesindeki mantık hatasını görüyor, bu doğrulamayı okurların yapabileceği önerisinde bulunarak yardımcı olmaya çalışıyordu. Zola'yı yorumlayan başkaları bir yazarın aklıyla bilim insanının laboratuvarı arasındaki farkın altını çiziyor, deneyselcinin sorduğu sorulara cevap verenin doğa olacağını belirtiyorlardı. Belki de giriştiği edebi deneyselcilikte, eleştirel metaforları birbirine karıştırma hakkını elde ettiğini düşünmediler. Poe dışında hiçbir yazarın bilimsel akla bu kadar ulaşmak istediğini söyleyemeyiz. Çağdaşı olan Jules Verne, hayali cihazlarla oynayan bilimkurgu yazarlarının başını çekmişti. Bilim onlar için Alaaddin'in lambası gibiydi; sihirli bir tatmin aracı, mucitleri gölgede bırakan bir numaraydı. Zola içinse çok daha dirençli bir varlıktı, baskı altında gösterilen davranıştı; deneysel edebiyatçıysa bu davranışın hem tanığı, hem de basıncı ölçen aletti. Matematikçi Henri Poincaré "İyi bir deneyin ne olduğunu söyleyebiliriz?" diye soracak ve şöyle cevap vere-

cekti: "Tekil bir gerçeğin ötesini öğrenmemizi sağlayan şeydir; onun sayesinde tahmin eder, diğer bir deyişle genelleme yaparız." Bu geniş anlamını kullanırsak, belki de Zola'nın sanatının bilimle ortak bir yöne sahip olduğunu söyleyebiliriz.

"L'observation montre, l'expérience instruit."[1] Bu cümlede, Bernard'ın anahtar kelimesini Zola kullandığı zamanlarda çoğunlukla olduğu gibi, "deney" mi yoksa "tecrübe" mi şeklinde çevrilmesi gerektiği konusunda bir karara varmak kolay olmuyor. Bu anlam belirsizliği epey bir kafa karışıklığının sebebi; eğer fikrini "deneyimsel roman" şeklinde çevirecek olsak, yazarın gözlemcinin kişiliğine bırakmış olduğu büyük ve özgür alanı tanımış ve bu karışıklığın çoğunluğunu gidermiş de oluruz. Kendisi de çekinmeden itiraf etmiştir: "Sanatta ve edebiyatta kişilik her şeyin üstündedir." Natüralist hevesin alıp götüreceği her şey sanatçıya bu şekilde geri döner. Bu tanımın her iki unsuruna meslek hayatının en başında, Claude Bernard'ı keşfetmesinden hemen önce yazılmış bir mektupta büyük harflerle rastlanabilir: "Bana kalırsa doğanın incelenmesinde şiir *şu an olduğu haliyle* büyük bir kaynak teşkil ediyor; bence gelecek asırlarda *belli bir mizaçla* dünyaya gelen bir şair belli incelemelere yönelerek yeni etkiler keşfedebilecektir." Yani deneyin arkasında deneyim veya en azından gözlem bulunur. Zola örneğindeyse bu durum yazdıklarında uzun uzun ve pekiştirerek dile getirdiği, edebiyata olan etkisinin ve bıraktığı izlenimin bize düşündürdüğü gibi değildir. Henry James'te bıraktırdığı izlenim şuydu: "Hayatta başına hiçbir olay gelmemiş, ama *Les Rougon-Macquart*'ı yazmış olmanın acısıyla köpüren" bir adam.

Zola'nın vahşi ormanlarında Lambert Strether'inkisinden çok daha fazla canavarın kol gezdiği kesin; yine de naif Amerikalı romancı kendisinden farklı bir masumiyeti ayırt edebiliyordu; *Les Rougon-Macquart* da o kadar çok tartışılacaktı ki sonunda belki yazarın gösterdiği gayretin etrafında bir ikonografi oluşacaktı. Zola'nın mizacı hakkında çok şey biliyoruz, fiziksel özelliklerini de; bilime faydası dokunsun diye üşenmeden bir dizi tahlil yaptırmış, samimi bir natüralist olarak Altın Kural'ı benimsemişti. Dr. Edouard Toulouse'un elde ettiği ve yayımladığı veriler hayli ürkek ve çekingen, evden çıkmaktan pek hoşlanmayan bir kişiliği ortaya koyar. Zola hem miyoptu, hem de astigmatı var-

1 (Fr.) Gözlem gösterir, deney/tecrübe öğretir.

dı; kurdeleli *pince-nez*'si her yönden entelektüel olduğunu tüm dünyaya haykırırdı. Hele o burnu; bir av köpeği gibi meselelerin kokusunu alan o meraklı burnu yine Goncourt'ların günlüklerinde çok hoş bir cümleye konu olmuştu. Kitaplarında kokuların aldığı önemli yer hakkında bir tıp makalesi kaleme alınmıştı. *Paris'in Göbeğinde*'de peynirlerin anlatıldığı o uzun, mor pasajı, ya da *Rahip Mouret'nin Günahı*'nda çiçeklerle boğulmamızı, hatta *Toprak* romanında Zola'yı çok daha iyi özetleyen gübre kokulu aşkı hatırlamamız gerekmez. *Meyhane* romanının tahrif edilmiş bir çevirisi Birleşik Devletler'de ilk yayımlandığında, bir eleştirmen romanın üzerine "deodorant sıkılmış" olduğunu belirterek taşı gediğine koymuştu.

Henri Massis, bu romana dair belgeleri topladığı çığır açan araştırmasında Zola'nın az gözlem yaptığını ve çoğu şeyi uydurduğunu dile getirmişti. Kendisine soranlara hiçbir şeyin uydurma olmadığını ilan ediyordu; halbuki *Le Roman expérimentale*'de gözlem romanlarının yerini hayal gücüne başvuran romanların almasını teklif etmekteydi. Genç Dumas aynı zamanda şu sözlerle övünüyordu: "Bizim için uydurma yoktur." Kurgu bir insan belgesi haline geledursun, tiyatro hayattan bir sayfa haline gelmekteydi. Ancak belgelerin derlenmesi işi de gayet edebi –ve elbette müşkülpesent– bir faaliyet olabilir. Zola'nın Bibliothèque Nationale'deki el yazmalarının seksen sekiz ciltten daha zengin bir not, eskiz ve taslak arşivine herhangi bir romancıda herhalde erişilmemiştir. Onu özetleyen anekdotlardan bir tanesinde *Nana*'ya nasıl hazırlandığı anlatılır: Romanın geçtiği küçük dünyaya ne de olsa yabancıdır; bu yüzden pahalı bir hayat kadınını yemeğe götürür ve elinde defteri, usta sorularla ağzından gerekli bilgileri koparır. Akademik düşmanı Ferdinand Brunetière kitaptaki en dehşet verici sahnenin İngiliz edebiyatından örneklendiğini söylerken müşkülpesent bir haz duyar. Bu tip açıklamaların tek ispatladığı, Zola'nın yalnız koyduğu ilkelere göre davranan mekanik bir canavar olmadığıdır. Çalışma biçiminin bazı açılardan aşırıya kaçtığı söylenebilir ama yine de diğer romancılara uyguladığımız kriterlere göre ele alınmalıdır.

Gözlemlerin havlu attığı ve uydurmacanın egemen olduğu zamanlarda genelde bir saplantı kendini belli eder. Bazı durumlar öyle acayiptir ve o kadar çok kez meydana gelirler ki, insan onlara bir tematik önem atfetmekten kendini alamaz. Diğer yandan *Eser*'de-

ki ihtiraslı romancı Sandoz, veya *Doktor Pascal*'a adını veren kahraman kendisine çok benzeyen kişiliklerdir ve Zola'nın ağzından konuşurlar. *Para*'nın yozlaşmış ortamında yozlaştırılamayan bir gazeteci olarak sahneye girer ve çıkar; *Paris*'teyse olaylara tanık olan bir romancıdır; "kalabalıklara ait olan bir adam.... herkesin ortasında yapayalnız." James, Zola'nın hayatındaki en büyük olayın –en azından mahkemedeki o olaylı güne ya da Dreyfus olayı yüzünden İngiltere'ye sürgün edilmesine kadar– *Les Rougon-Macquart*'ı alnının teriyle bir araya getirdiği yirmi dört yıl olduğunu düşünürken pek de haksız sayılmazdı. Emeği yere göğe sığdıramamaktan asla bıkmadı; hayata anlamını veren kesinlikle çalışmaktı; gençlerine bıraktığı mesaj Sandoz'un *Eser*'deki son sözleriyle de özetlenebilir: "Allons, travaillez!"[2] Gözlem gücü her ne kadar kusurlu da olsa, ona görmesi gereken dünyaları gösterecek kadar isteğe ve kararlılığa sahipti; gençliğinde de kişiliğini oluşturan ve asla unutmayacağı yoksulluğu tecrübe etmişti. Goncourtlar onu yeterince görmemiş ve acı çekmemiş olmakla suçlasalar da, yine de onların hiç yaşamadıkları kadarını yaşamıştı.

Flaubert'in kafa yapısı daha dünyevi olsa da, kendisini dünyadan elini eteğini çekerek disiplendiriyordu; Zola ise sürekli gözüne kestirdiği hedefe doğru ilerlemekteydi. Hatta Flaubert'in *Madam Bovary*'nin mahkemesinden sonra dünyadan uzaklaştığı sırada, Zola'nın *Suçluyorum!*'un mahkemesine doğru yol aldığı bile söylenebilir. Flaubert'in Normandiyası'nın iç karartıcılığı ile Zola'nın Provence'ının yeşilliği ve sıcaklığı arasında bir tezata da rastlanabilir. Ancak Zola daha dışa dönük meslektaşları olan Alphonse Daudet gibi Provence doğumlu değildi; hatta reşit olduktan sonra yerlileşene kadar Fransız vatandaşı dahi değildi. 1840 yılında Paris'te dünyaya gelmişti; Balkan asıllı İtalyan bir mühendisin tek çocuğuydu. Babası Émile çocukken ölmüş ve ardında bölük pörçük kalmış ve tamamlanmamış büyük ölçekli projelerini bırakmıştı; bunların oğlunu etkilemiş olması işten bile değildir. Soyadları bile sembolik anlamlar taşıyordu; İtalyancada *zolla* kelimesi toprak parçası anlamına gelir. Zola cezasını kararlaştıracak olan jüriye hitap ederken annesi ve Beauce yerlisi büyükannesi ve büyükbabasından *Toprak* romanında tasvir ettiği "o diri toprağın köylü-

2 (Fr.) Hadi, çalışın!

leri" şeklinde bahsetmiş ve Dreyfus karşıtlarının yabancı olduğuna dair suçlamasından kendisini kurtarmıştır.

İlk gençliğini geçirdiği güneydeki Aix-en-Provence'ı tercih ettiği anlaşılıyordu. Meslek hayatının en anlamlı arkadaşlığı burada başladı; kasabanın bankacısının oğlu olan Paul Cézanne ile arkadaşlığı maalesef Zola'nın sanat romanı *Eser*'den sonra devam etmeyecekti. Diğer yandan, Zola'nın Cézanne'dan önce Paris'e gittiği dönemde birbirlerine yazdıkları eğlenceli mektuplar okudukları çocukça şeylerin, şiir denemelerinin ve ortak ihtiraslarını bir süre daha devam ettirmişti. Ancak bir gencin dünyayı fethetmesi ve metropole karşı duyduğu hayret gibi Balzac romanından çıkmış hisler cevap bulmuyordu. Zola nostalji duygusuyla yaşadığı basık tavan arasından açık havaya seğirtip dururdu; çok geçmeden genç yazarlardan başkentten gözlerini uzaklaştırıp taşraya bakmalarını da isteyecekti. Namusu lekelenmiş kadın kahramanları bile taşraya tatile geldiklerinde sanki bekâretlerinin bir kısmını geri kazanır gibi olurlar. Aix'te olduğu gibi Paris'te de bakaloryasını verememişti; fen bilimlerinde de edebiyattan daha iyi not almıştı. Ortada kaldıktan sonra çeşitli ufak işlerde çalıştı; hayal kırıklığı yaşadığı romantik olmayan bir bohem hayatı zar zor sürüyordu. Arkasından –ki bu olay entelektüel eğitiminde önemli bir adımdı– meşhur yayıncı Hachette'e önce kâtip olarak girdi, sonra reklam müdürü oldu.

Demek ki ticaretin büyüdüğü bir dönemde ticaretin inceliklerini öğrenmiş, kendi kitaplarını yazmasından önce kitap satma yöntemlerini çözmüştü. Yüzyıl ortasında gökyüzü, onun "reklamın lirik şairleri" adını verdiklerinin dizeleriyle çınlıyordu. Onların piyasada ses çıkarmaya, *le tapage*'dan[3] istifade etmeye olan yeteneklerine ileride kendisi de sahip olacaktı. Kitapları yüz binlerce satan ilk Fransız yazar oluşu boşuna değildir. Edebiyat sahnesi, gaz lambalarıyla aydınlatılmış melodramlar için hazırlanıyordu. Büyük tasarısını çıkarırken kendisine şu akıllı tavsiyede bulunuyordu: "Unutma, dram halkı gırtlağından yakalar. Kızarlar ama unutmazlar. Onlara kâbus olmasalar da akıllarında kalacak olan abartılı kitaplar vermelisin." Charpentier'nin edisyonlarının sarı ciltleri bu abartılı kitapların amblemi olacaktı; yayıncının eşi Madam Charpentier'ye açıkça söylediği gibi, bu kitapların her

3 (Fr.) Gürültü, patırtı.

biri "vurgun yapmak" üzere yazılmıştı. Yayınevi reklamlarında çıraklık yaptıktan sonra, serbest gazetecilikte kalfalık dönemine başladı. İlk romanı *Claude'un İtirafı* yayımlandıktan sonra, işvereniyle yollarını ayırdılar. Mösyö Hachette'in veda ettikleri sırada onu "Sen bir isyancısın," diyerek övdüğü söylenir.

Bir isyancı, *un homme révolté* olmayacaktı da, ne olacaktı? Gün geldiğinde Albert Camus de onun çizdiği huzursuz yolda ilerleyecekti. Daha önemlisi, Zola isyanı başarısından ayrılmayan isyancılardan bir tanesi olacaktı. Modern Fransız kültürünü canlandırmış kaynaklardan bir tanesi ayaklanmacı başarı, yani *succès de scandale*'dır. Hugo ve romantik takipçileri burjuvayı dehşete düşürdüler; Flaubert onlara lanetler savurarak sırtını döndü; Zola ise, İmparatorluğun son yıllarında ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında yaptığı gazetecilik sayesinde liberal bir orta sınıf aydın kesiminin oluşması gayretlerine katkıda bulunmuştu. O yılların en zengin sanatsal deneyleri resim alanında gerçekleşmekteydi; içlerinde resimleri Salon tarafından reddedildikten sonra imparatorun kurduğu Salon des Refusés'de (Reddedilenler Salonu) bir araya getirmiş olduğu ressamlar da vardı. Zola onları natüralist adıyla kendi saflarına katmak isterdi, eleştirmen Castagnary 1866 yılında bu iddiada bulunmuştu da; ancak bu ressamlara verilecek olan isim Empresyonist'ti ve adı Monet'nin 1874 tarihli meşhur resmi "Impression: soleil levant"dan geliyordu. Miyopu olmasına rağmen Zola onları yılmadan savunmuş, düşmanlarına ve akademik jürilere şiddetle saldırmıştır; özellikle de Manet'yi sevmektedir ki, bu herhalde empresyonistlerin en natüralisti olduğu içindir. Arkadaşı Cézanne'a ve resmindeki artan stilizasyona pek tahammülü yoktu.

Eser, Balzac'ın *Bilinmeyen Şaheser*'inin modernleştirilmiş bir versiyonu gibi görülebilir. Zola'nın kısaltılmış başlığı eserin kendisine ya da eser fikrine yoğunlaşır; Balzac'da olduğu gibi duyulmadan kaybolan bir başyapıtı hatırlatmaz. Zola bu romanda eski dostunu Claude Lantier adıyla resmetmişti: Bu saplantılı kahraman sanatını doğayla kıyasladığı için zorluk çekiyordu; çalışkan arkadaşı Sandoz –Zola'nın "öfkeyle çalışan" otoportresi– ise onu sağduyuyu dinlemeye çağırıyordu. Cézanne tüm bunları hazmedememiş olmalı. Son analizinde, Zola'nın sanat eleştirmenliği yapmasının sebebi yalnız birtakım rastlantılardan ibaretti. Bu alanda ortaya çıkardığı ürünler, Diderot'dan

Baudelaire'e ve Malraux'ya diğer Fransız yazarların ulaşmış olduğu mertebede değildir. Zaman içinde Empresyonistlerden uzaklaştı; duyuların değerini anlamasına farklı yollarla sebep olmuşlardı. Onların yenilikçiliğinin yanında saf tutması, natüralizm davası için ona deneyim kazandırmıştı. Hep yeni bir dava! İki makale derlemesinin adı "Une Campagne" (Bir Dava) ve "Nouvelle Campagne"dır (Yeni Dava). Meslek hayatının çarpışmaları ve mücadeleleri, kendisinden önce gelenlerden daha elle tutulur gelir; sanki pek içinde yaşanmamış gibidir. Hedefleri pratik, gayeleriyse profesyoneldi; özellikle de Société des Gens de Lettres (Edebiyatçılar Derneği) ile olan telif hakları kavgası sırasında. Bir diğer derlemesinin adı *Mes Haines*'di (Öfkem) ve öfkenin yararlarına bir övgüyle başlıyordu; yine de bu eserde yergiler, övgülerin gölgesinde kalır. Zola savaşmayı severdi ama nefret besleyen biri değildi. Flaubert'den farklı olarak nefreti öbür tarafa bıraktı; burjuvaya ve onların *haine de la littérature*'üne (edebiyat nefreti).

Sandoz'un deyişiyle onun savaş meydanı basındı. Fransa-Prusya Savaşı'na katılmamıştı, ancak savaştan sonraki hükümeti ve Komün'ün olduğu korkunç yılı bir gazete için yazmıştı. Bu çifte felaket, devrin en büyük olayı, ona hayatının eseri için gerekli konuyu sağladı; alt unsurlarını nasıl biçimlendirdiğine de ileride değineceğiz. Yirmi ciltlik diziye neredeyse her yıl bir eser eklemiş, yanında yan ürünler de kazandırmıştır: öyküler, oyunlar ve daha serbest düzyazı. Amacı *chef d'école*[4] olmaktıysa da, satın aldığı ve telifiyle içini donattığı kır evi adı olan ve etrafına topladığı bir grup yazara da adını veren Médan Okulu'yla *faire école*[5] olmuştu. Girişmiş olduğu devasa dizinin tamamlanmasından sonra burada emekliye ayrılabilirdi. Bunun yerine çok daha iddialı yeni bir diziye başladı, ancak yüzyıl sonunda bir polemiğin ön saflarında durarak bu vazifesine ara verdi. Hayatının çalkantılı son on yılı 1902'de kaza sonucu, Paris'teki dairesinde ocaktan çıkan gaz yüzünden boğularak ölmesiyle erken sonlandı. Ahlâkçılar ilahi adaletin geldiğini söylemekte gecikmediler; liberaller bir komplodan şüpheleniyorlardı; natüralist dostlarıysa bu ironik sonu, Zola'nın sık sık dile getirdiği kasvetli güçlere yormuşlardı.

4 (Fr.) "Okul müdürü"; bir grubun, akımın öncüsü olmak anlamına gelir.

5 (Fr.) Kendisinden sonra gelenleri etkileyen.

Dolayısıyla ona vadedilmiş topraklar gibi gelen, pek çok seferinin son bulduğu yer olan 20. yüzyılın yalnızca eşiğini geçebildi. Mücadelelerinden bir tanesi Fransa Başkanı'na yazdığı açık mektuptu; bugün *L'Aurore* gazetesinin başyazarının verdiği ünlü başlıkla hatırlanır: *Suçluyorum!* Zola'nın abartılı kitaplarının tümüne bu başlık verilebilir; hepsi bir çeşit suçlama niteliğindedir. Sefere çıkan adamı çok satan yazardan ayırması çoğunlukla kolay değildir, ancak Dreyfus, Zola'nın özverili olduğu kadar kendini tanıtmayı bilen bir insan olmasından ötürü şanslıdır. George Gissing'in *New Grub Street*'te (Yeni Grub Sokağı) dile getirdiği feci dersten faydalanmayı öğrenmiştir: "Sakin, basit gerçeğe kimse kulak vermez; sesini en çok yükselten halka sözünü en fazla dinletir." Bu keşmekeşin içine Zola mizacını belirleyen tüm özellikleriyle girmişti: koku duyusu, ifşa etme içgüdüsü, bir muhabirin mesleki merakı, duyguları uyandırma ve aktarma yeteneği. Onu kirli çamaşırlar iğrendirmiyor, hatta cezbediyordu; *Meyhane*'nin konusu da bu sayılır; çamaşırhanede Gervaise Macquart'ın bir başka çamaşırcı kadını ifşa ettiği ve neredeyse dayak attığı kavga sahnesi de Zola'nın yaklaşımını özetler.

Bir keresinde şöyle söylemişti: "*Le naturalisme, c'est la nudité.*"[6] Takıntılarından bir tanesi çıplak kadın bedeniydi; doğrusu 19. yüzyılda bir Fransız erkeği için tuhaf da bir merak sayılmazdı. Nana'nın gözleri kamaştıran danslı soyunma sahnesinde ya da Claude Lantier'nin başyapıtı olan ve sanki Manet'nin "Le déjeuner sur l'herbe" (Kırda Öğle Yemeği) resmini andıran "Dans le plein air" için Christine Hallegrain modellik yaparken olaylar çıplaklığı davet eder. Ama bedensel şehvet *Hayvanlaşan İnsan*'da Jacques Lantier ile cinnete, Roma'nın İtalyan asilzadeleriyle nekrofiliye dönüşür; *Tazı Payı*'nda sonradan görme Türk hamamındaki ayı postu halının üzerindeyse gülünç bir eylem haline gelir. Tüm geçtiği yerlerde Zola bizde uyandırmaya çalıştığı tepkiyi söyler; Baudelaire'in şiirdeki dehşete düşürme değerine yetişmeye çalışan Hugo'nun uydurduğu "*un frisson nouveau*"[7] kalıbını da kullanır. *Tazı Payı* emlak, *Hayvanlaşan İnsan* ise demiryolu dünyasını konu edinse de, Zola böyle teknik konuların arasına ensest ve tutku cinayeti gibi olaylar serpiştirmeyi ihmal etmiyor-

6 (Fr.) Natüralizm çıplaklıktır.

7 (Fr.) Yeni heyecan.

du. *Tazı Payı* "zenginlik ve beden unsurlarını" kasten birbirine karıştırıyordu. Cinsellik genelde ikinci sıradadır ama ilişkide her zaman baskın çıkar. Bu eğilimi Zola'nın yurtdışındaki skandallı şöhretine de renk katıyor, Algernon Charles Swinburne gibi temiz bir İngiliz'in nefretini çekiyordu.

Diğer yandan, *Claude'un İtirafı*'nı inceleyen Fransız savcı kitabın kırgın bohemliğinin gençlere ibret niteliği taşıdığını düşünüyordu. *Bir Aşk Gecesi* ilhamını Kazanova'nın iç gıcıklandıran bir serüveninden alır ama Zola bir gecelik aşk için ödenen bedelin altını çizer; kendisinden önceki iki kişiyi hallederek parasını hak eden âşık artık varlık gösteremeyecek kadar bitkindir. Zola düşkünlerin hayatını ağırbaşlılıkla anlatır; baştan çıkanların hevesi erkenden kaçar; kötü yola düşen kadınlar asla kendini toparlayamazlar; yaşlı bir Kalvinist hizmetçi, ismiyle müsemma Madeleine Férat'nın değişmez kaderini adil bir dille ifade eder. Zola'nın burada püriten ahlâka uymaktan ziyade Michelet'nin sahte bilimini yutmuş olduğu söylenebilir; *La Femme* (Kadın) kitabında Michelet bir kadının ilk âşığının izini ebediyen taşıdığı iddiasını ortaya atıyordu. Bu *a priori* düşüncenin sonucu olarak pek çok aşk üçgeniyle karşılaşırız; genelde olayları, başına gelecekler dünden belli olsa da acı çekmekle yükümlü aldatılan kocanın yanında birinin gözlerinden görürüz; bu kocalardan biri *Meyhane*'de Gervaise'in kocası Coupeau'dur, ondan önce ve sonra gelen Lantier de bir diğeri. "Enoch Arden"dan çıkma,[8] kayıp kocanın kendisini unutmuş ve yeniden evlenmiş karısına geri dönüşü hikâyesi de tekrar tekrar karşımıza çıkar; özellikle kısa romanı *Jacques Damour*'da konu edilir. Burada da, aynı Balzac'ın *Albay Chabert*'inde olduğu gibi, kalbimiz geri dönenden yanadır.

Bu kıskanç şüphe o kadar takıntılı hale gelmiştir ki, Zola'nın hayatını yazan bazıları bunu kendi evlilik hayatına bağlama cüretini gösterecek olmuşlardır. Zola'nın konu edindiği şey bilimsel deneye dayalı değilse birebir yaşantıyla tecrübeli olduğunu düşünüyorlar ve kıskançlığın tedirginliğini doğanın kanunu olarak kabul etme yanılgısına dü-

8 Alfred Lord Tennyson'ın 1864 tarihli şiiri. Tennyson'a fikri veren sanatçı dostu Thomas Woolner'dı; şiirin hikâyesi, ıssız bir adada mahsur kalan bir denizcinin geri dönmesini, eşini bir başka adamla evlenmiş ve aile kurmuş bulmasını ve onların mutluluğuna engel olmayarak kırık bir kalpten ölmesini anlatır – ç.n.

şüyorlardı. Madam Zola'nın geçmişi hakkında pek fazla şey bilinmez; kocasıyla evlenmeden önce birkaç yıl metresi olmuş, Zola'nın baskıcı annesinin ölümünden sonra da Zola'nın çevresinde ev sahibeliğini üstlenmiştir. Goncourtlar'ın cinsellik düşkünü çevresinde, Zola genel olarak iffetiyle bilinirdi. Evliliğinden tek şikâyeti çocuk sahibi olmamalarıydı; bu yüzden kırk sekiz yaşındayken yirmi yaşında bir kızla ilişki yaşamıştır. İki çocukları olmuş, ikisini de yazarın ölümünden sonra Madam Zola evlat edinmiştir. Bu mutluluğun ne boyutta olduğu *Les Rougon-Macquart*'ın yirminci kitabı olan *Doktor Pascal*'da görülebilir; kitap kimin başına neler geldiğini panoramik bir şekilde ele alsa da, aynı zamanda yazarın ileri yaştaki aşkının da bir kutlaması gibidir. Yaşadığı hayal kırıklığına bir ölçüde sorunlu soyuna katılanlar ve yaşadıkları veraset, üreme ve dejenerasyon sorunları neden olmuş olabilir. Uzun hesaplamalardan ve şemalandırmalardan sonra, ana taslağını yazarken kendisine şu şekilde bir hatırlatma yapmıştır: "Daha sı, içine tutku eklemeyi unutma!" Bu hatırlatmaya ihtiyacı olduğunu hiç söyleyemeyiz.

Çeviren EMRAH SERDAN

Önsöz

Rougon-Maquart dizisi yirmi kadar romandan oluşacak. Bunun ana planı 1869'dan beri yapılmıştır; çok sıkı bir şekilde uyguluyorum bu planı. Sıra *Meyhane'ye* gelince onu yazdım, yaptığım plandan bir milim şaşmadan öbürlerini de yazacağım. Benim gücüm buradan geliyor. Bir amacım var, ona doğru ilerliyorum.

Meyhane bir gazetede yayımlandığı zaman görülmemiş bir insafsızlıkla saldırıya uğradı, mimlendi, kendisine yakıştırılmayan suç kalmadı. Yazar olarak benimsediğim amaçları burada iki satır içinde açıklamam gerekli mi, bilmem. Kenar semtlerimizin kokuşmuş ortamında bir işçi ailesinin kaçınılmaz düşüşünü tasvir etmek istedim, içkinin ve aylaklığın sonu, aile bağlarının çözülümüne, fuhuşun pisliklerine, dürüstlük duygusunun giderek yitirilmesine, sonuç olarak da yüz karası bir rezillik ve ölüme varıyor. Sadece eylemsel bir ahlâk dersidir bu kitap.

Meyhane, kitaplarımın içinde, kuşkusuz en dürüst olanıdır. Çoğu zaman çok daha derin yaraları deşmek durumunda olmuşumdur. Yalnız biçiminden ötürü bir ürküntü uyandırdı. Kullandığım kelimelere tutuldu herkes. Halk dilindeki kelimeleri toplama, bunları çok daha işlenmiş bir kalıba dökme yolundaki edebi merakım suç oldu. Evet, bütün suç biçimde! Oy-

sa bu dilin sözlükleri var, aydın kişiler onu inceliyorlar, taze, umulmadık ve zengin olanaklarından tat alıyorlar. Yine amacımın tarihsel ve toplumsal açıdan önemli bulduğum fizyolojik bir yapıt yaratmak olduğunu kimse fark edemedi.

Zaten kendimi savunuyor değilim. Yapıtım beni savunacaktır. Gerçeğin kitabı o, halkı anlatan, yalan söylemeyen, halkın kokusunu taşıyan ilk roman. Ama onu okuyunca halkın bütünüyle kötü olduğu kanısına varmamak gerekir; çünkü benim kişilerim kötü değil, sadece cahil kalmış insanlar, içinde bulundukları çetin iş koşullarıyla, yoksullukla bozulmuş insanlar.

Yalnız kişiliğim ve yapıtım üstüne çıkarılmış kaba ve çirkin yargıları kabul etmeden önce romanlarımı okumak, anlamak, onları bütünüyle apaçık görmek gerekir. Ah! Halkı uyutmak için çıkarılan uyuşturucu masalın dostlarımı nasıl güldürdüğünü bir bilseler! Hiçbir söylentiyi yalanlamıyorum, çalışıyorum, bütün bu budalalıklar yığını altından beni fark edip ortaya çıkarması için zamana ve halkın iyi niyetine güveniyorum.

ÉMILE ZOLA
Paris, 1 Ocak 1877

I

Gervaise, Lantier'yi sabahın ikisine kadar beklemişti. Sonra pencerede bir gömlekle ayazda kaldığı için titreye titreye kendini yatağa atmış, nöbetler içinde, yanakları gözyaşlarıyla ıslak, uyuyakalmıştı. Sekiz gün var ki yemeklerini yedikleri Veau â deux Tetes Lokantası'ndan çıkınca, Lantier onu çocuklarla beraber eve, yatmaya gönderiyor, kendisi ise iş aradığını söyleyerek gece geç vakit dönüyordu. O akşam Gervaise onun dönüşünü beklerken, alev alev yanan on penceresi dış bulvarların kara çizgisini bir yangın parıltısıyla aydınlatan Grand-Balcon balosuna girdiğini görür gibi olmuştu; onun arkasında da küçük Adèle ilişmişti gözüne; onlarla aynı lokantada yemek yiyen bu cilacı kız, kapıdaki ışık yuvarlarının çiğ aydınlığı altından birlikte geçmemek için onun kolundan az önce çıkmış gibi, eli iki yanına sarkık, beş altı adım öteden yürüyordu.

Gervaise, saat beş sularında, her tarafı tutulmuş, böğrü sancıyarak uyanınca hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı. Lantier dönmemişti, ilk kez geceyi evinin dışında geçiriyordu. Gervaise, bir sicimle tavana bağlanmış olan, rengini atmış Acem kumaşının altındaki yatak kenarına oturup öylece kaldı. Ve, bütün eşyası, bir çekmecesi eksik ceviz bir dolaptan; üç hasır iskemleden, üstünde ağzı kırık bir su kabı sürünen yağlı bir masacık-

tan ibaret olan kira odasında gözyaşlarıyla buğulanmış bakışlarını gezdirmeye başladı. Bunlara çocuklar için dolabın önünü kapayan ve odanın üçte ikisini kaplayan bir demir karyola eklenmişti, Gervaise ile Lantier'nin bir köşede duran kapağı iyice açık sandığının boş içi görünüyordu. Sandığın dibinde kirli gömleklerin, kirli çorapların altına sokulmuş eskimiş bir erkek şapkası vardı; duvarlar boyunca sandalyelerin arkalıklarına üstünde delik deşik bir şal, çamurdan paralanmış bir pantolon, eskicilerin para vermedikleri yıpranmış pırtılar sarkıyordu. Şöminenin ortasında, tek tek kalmış iki çinko şamdanın arasında soluk pembe renkte bir tomar emniyet sandığı rehin makbuzu vardı. Otelin, birinci katında sokağa bakan en iyi odasıydı bu.

Bu sırada, iki çocuk, başlarını aynı yastığa koymuş, uyuyorlardı. Sekiz yaşında olan Claude, küçük ellerini yorgandan dışarı çıkarmış, hafif hafif mışıldıyor; henüz dördünde olan Étienne ise bir kolunu erkek kardeşinin boynuna dolamış, uykusunda gülümsemekteydi. Annesi yaşlı gözlerini onlara çevirince bir hıçkırık tufanına daha tutuldu, önleyemediği küçük feryatları bastırmak için ağzına bir mendil dayadı. Ve düşmüş terliklerini ayağına geçirmeyi düşünmeden, çıplak ayaklarıyla gidip pencereye dirseklerini dayadı, geceki gibi beklemeye ve uzaktan kaldırımları kolaçan etmeye başladı.

Otel, Poissonnière kordonunun solunda, Chapelle Bulvarı'nın üstündeydi, ikinci katına kadar aşı boyalı, panjurları yağmurdan çürümüş iki katlı bir berhane. Pullu camdan fenerin üstünde, iki pencere arasında çürüyüp dökülen sıvanın bazı parçalarını alıp götürdüğü iri sarı harflerle: "Boncoeur Oteli-Sahibi Marsoullier" kelimeleri okunuyordu. Fener ileriyi görmesine engel olduğundan, Gervaise, mendili ağzına bastırarak, parmaklarının üstünde yükseliyordu. Sağ tarafa; Rochechouart Bulvarı'nın olduğu yana bakıyordu; hayvan kesimevlerinin önünde kanlı gömlekleriyle durup bekleyen kasaplar vardı orda. Serin rüzgâr zaman zaman iğrenç bir koku, boğazlanmış hayvanların pis kokusunu getiriyordu. Sol tarafa bakıyor, hemen hemen karşısında olan ve o sıralarda henüz inşa halinde bulunan Lariboisière hastanesinin beyaz kitlesiyle kesilen cad-

de şeridini gözlüyordu. Bazen ardında öldürülen insan seslerini duyduğu Oktruva kordonunu izliyordu gözleriyle bir uçtan bir uca: Lantier'nin karnı bıçak darbeleriyle deşilmiş cesedini görmek korkusuyla rutubet ve pisliklerle kararmış uzak, karanlık köşeleri, tenha yerleri araştırıyordu. Gözlerini kaldırınca şehri bir çöl şeridiyle kuşatan bu gri ve sonu gelmez duvarın ötesinde Paris'in sabah gürültüsüyle dolu, güneş tozlarından bir bulut, kocaman bir aydınlık görüyordu; ama durmadan bakışlarını Poissonnière kordonuna çeviriyor, iki basık Oktruva kulübesi arasından, Montmartre ve la Chapelle tepelerinden inen aralıksız insan, hayvan ve araba dalgasının sersemleten akışını seyrediyordu. Bir sürü deprentisi, ani duruşları şoseye bir sel gibi yayılan bir kalabalık, aletleri sırtlarında, ekmekleri koltuklarının altında, işlerine giden bitmez tükenmez bir işçi akını vardı orda. Bu kalabalık sürekli olarak Paris'e akıyor ve orada yitip gidiyordu. Gervaise bu karmaşa içinde Lantier'ye benzettiği birini fark ettikçe, düşme tehlikesine rağmen pencereden daha çok sarkıyordu; sonra, acısını içine gömmek ister gibi mendilini ağzına daha sıkı bastırıyordu.

Genç ve neşeli bir ses onu pencereden ayırdı.

"Çorbacı evde değil galiba Madam Lantier."

Gervaise gülümsemeye çalışarak karşılık verdi:

"Hayır, Mösyö Coupeau."

Bu, otelin üst katında on franklık bir odada oturan bir çinko işçisiydi. Torbası omzuna asılıydı. Anahtarı kapının üstünde görünce teklifsizce içeri girmişti.

"Biliyor musunuz," diye devam etti, "ben şimdi hastanenin orda çalışıyorum. Mayıs ayına da diyecek yok doğrusu, değil mi? Hava nasıl ısınıyor bu sabah."

Bunu söylerken Gervaise'in ağlamaktan kızarmış yüzüne bakıyordu. Yatağın bozulmamış olduğunu görünce ağır ağır başını salladı; sonra, hâlâ melek gibi pembe yüzleriyle uyumakta olan çocukların küçük karyolasına kadar ilerledi; sesini alçaltarak:

"Sizinki uslu durmuyor, değil mi?" dedi. "Bunun için üzülmeyin Madam Lantier. Siyasetle çok uğraşıyor; geçen de, iyi bir

adam olduğu söylenen Eugène Sue için oy verildiği zaman aklını kaçıracak sandım. Belki, o Bonapart reziline sövüp saymak için geceyi arkadaşlarıyla birlikte geçirmiştir."

"Hayır! Mesele o değil!" diye güçlükle mırıldandı Gervaise. "Sandığınız gibi değil. Lantier'nin nerde olduğunu biliyorum... Ne yapalım, bizim de başkaları gibi birtakım dertlerimiz var."

Coupeau bu yalana inanmadığını göstermek için göz kırptı; ve, sokağa çıkmak istemiyorsa, sütünü kendisinin gidip getirebileceğini söyledikten sonra, odadan çıktı: Güzel ve iyi bir kadınmış Gervaise; başı sıkıştığı her an ona başvurabilirmiş. O, gider gitmez, Gervaise yine pencerenin önüne geldi.

Kordonda, sabah ayazında, o sürü deprenmesi devam ediyordu. Çilingirler mavi ceketleriyle, duvarcılar beyaz önlükleriyle, nakkaşlar alttan uzun gömlekleri görünen paltolarıyla tanınıyordu. Bu kalabalık uzaktan, bir tebeşir silikliği, açık mavi ile kirli grinin baskın olduğu nötr bir leke meydana getiriyordu. Arada bir, işçinin biri duruyor, sönen piposunu yakıyor, o sırada çevresindekiler, en ufak bir gülüş izi taşımadan, yanındaki arkadaşlarına tek kelime söylemeden, soluk yanaklarıyla, yüzleri Paris'e dönük, durmadan geçip gidiyorlardı; ve Paris, açık bir ağzı andıran Fauborung-Poissonnière Sokağı'yla teker teker yutuyordu onları. Bununla birlikte Poissonnière Sokağı'nın iki köşesinde kepenklerini kaldırmak üzere olan iki şarapçı dükkânının önünde adımlarını yavaşlatanlar da vardı; bunlar şarapçıya girmeden önce kaldırımın üstünde duruyorlar, kolları gevşek bir şekilde iki yanlarına sarkmış, bütün bir günü alacak aylaklığa şimdiden karar vermiş olarak Paris'e yan yan bakıyorlardı. Tezgâhların önünde birikmiş gruplar birbirine içki sunuyorlar, orada ayakta salonları tıklım tıklım doldurarak, tükürerek, öksürerek, üst üste yuvarladıkları içkilerle gırtlaklarına bayram ettirerek vaktin nasıl geçtiğini bilmiyorlardı.

Gervaise sokağın solunda Colombe babanın meyhanesini gözlemekteydi; Lantier'yi oraya girerken görür gibi olmuştu; o sırada başı açık, önlüklü, şişman bir kadın sokağın ortasından kendisine seslendi:

"Ooo! Madam Lantier, bakıyorum pek erkencisiniz bu sabah!"

Gervaise dışarı sarktı.

"Ay! Siz misiniz Madam Boche!.. Bugün o kadar iş var ki başımda."

"Öyledir, öyledir! İşler kendi kendine yapılmıyor!"

Ve pencereden kaldırıma bir sohbettir başladı. Madam Boche, Veau à deux Têtes Lokantası'nın yer katını işgal ettiği binanın kapıcısıydı. Yan yana yemek yiyen bir sürü adamla birlikte tek başına masaya oturmamak için, Gervaise, Lantier'yi kaç kere onun kulübesinde beklemişti. Kapıcı kadın iki adım ötedeki Charbonnière Sokağı'na gidiyormuş, kocasının bir redingot onarıp da bedelini henüz bir türlü kurtaramadığı bir memuru daha yataktan çıkmadan bastıracakmış. Sonra bir kiracısından söz etti; bu adam eve bir kadın getirmiş, sabahın saat üçüne kadar milleti uykusundan etmiş. Bir yandan konuşurken, bir yandan da dikkatle genç kadının yüzünü inceliyordu; sabah sabah pencerenin önüne bir şeyler öğrenmek için damlamıştı besbelli.

Birdenbire sordu:

"Mösyö Lantier hâlâ yatıyor galiba?"

Elinde olmadan yüzü kıpkırmızı kesilen Gervaise:

"Evet, uyuyor," diye karşılık verdi.

Madam Boche onun gözlerinin dolduğunu fark etmişti; bundan memnun olacak ki, erkeklerin ne tembel naletler olduklarını söyleyerek uzaklaşırken, geri dönüp bağırdı:

"Bu sabah çamaşırhaneye geleceksiniz, değil mi? Benim de yıkayacak bazı şeylerim var. Size yanımda yer ayıracağım, konuşuruz."

Sonra, birden ona acımış gibi:

"Yavrucuğum, pencerede daha fazla durmasanız iyi edersiniz. Üşüteceksiniz! Baksanıza mosmor olmuşsunuz."

Gervaise inatla saat sekize kadar iki ölümcül saat daha durdu pencerenin önünde. Dükkânlar açılmıştı. Yukarılardan inen gömlekliler akını kesilmişti; yalnız geç kalmış olanlar adımlarını aça aça kordondan içeri giriyorlardı. Şarapçı dükkânlarında aynı adamlar, ayakta, içip, öksürüp, tükürüp duruyorlardı. Erkek işçilerin geçişini kadın işçiler izledi; cilacılar, şapkacılar,

çiçekçiler, ince elbiselerine sarınmış, dış duvarlar boyunca hızlı hızlı yürüyorlardı; üçerli dörderli gruplar halinde yürüyorlar, taşkın bir şekilde konuşuyorlar; hafif gülümsemelerle, parıltılı bakışlarla bakıyorlardı çevrelerine; zaman zaman, içlerinden biri yalnız, yapayalnız, solgun ve ağır, çöp birikintilerine basmamaya dikkat ederek Oktruva duvarı boyunca ilerliyordu. Sonra memurlar geçti parmaklarına hohlayarak ve yürürken on paralık ekmeklerini yiyerek. Elbiseleri fazla kısa, zayıf, gözleri yorgun, uyku sersemi gençler; kalem odalarında geçirdikleri uzun saatlerle yıpranmış yüzleri solmuş, adımlarını vakitlerine saniyesiyle uydurabilmek için saatlerine bakarak yürüyen ufak tefek ihtiyarlar. Sonra bulvarlar sabah sessizliğine kavuştu. Çevredeki irat sahipleri güneşte gezintiye çıkmışlardı; başlan açık, kirli eteklikli analar, kundaklı çocuklarını sallıyorlar, sıraların üstünde altlarını değiştiriyorlardı. Sümüklü, perişan bir sürü çocuk bağırtılar, gülüşmeler, ağlamalar arasında itişip kakışıyor, yerlerde sürünüyordu.

Ve umudunu yitiren Gervaise'in büyük bunaltı içinde başı döndü, boğulacak gibi hissetti kendini; her şey bitmiş, dünya bitmişti, Lantier bir daha eve dönmeyecekti sanki. Dalgın gözleri, boğazlanmış hayvanların kanıyla ve pis kokularla kararmış eski kesimevlerinden ayrılıp pencere dizisinin henüz açık duran oyuklarından ölümün tırpan atacağı çıplak salonlar görülen yeni, donuk renkli hastane binasına gidiyordu. Karşısında, Oktruva duvarının ardında, parıltılı gök, Paris'in kocaman uyanışı üstünde büyüyen tan vakti, gözlerini kamaştırmaktaydı.

Genç kadın bir sandalyeye çökmüş, kolları iki yanına düşmüş, artık ağlamıyordu. O sırada Lantier rahatça içeri girdi.

Gervaise onun boynuna sarılmak isteyerek:

"Sensin ha? Sensin!" diye bağırdı.

"Evet benim, ne olacak?" dedi Lantier. "Saçmalığa başlama, anlıyor musun?"

Onu itti. Sonra keyifsiz bir tavırla fötr şapkasını dolabın üstüne fırlattı.

Yirmi altı yaşında, ufak tefek, çok esmer, güzel yüzlü, ince bıyıklı bir gençti; mekanik bir şekilde durmadan eliyle bıyığı-

nı burkuyordu. Sırtında bir işçi ceketi, beline iyice oturan eski, lekeli bir redingot vardı, çok belirli bir taşra şivesiyle konuşuyordu.

Yeniden sandalyeye çöken Gervaise hafif bir sesle sızlanmaya başlamıştı:

"Sabaha kadar gözümü kırpmadım... Başına bir iş geldi sanıyordum... Neredeydin? Geceyi nerede geçirdin? Allahını seversen bir daha yapma, çıldıracak gibi oluyorum... Söyle Auguste, neredeydin?"

"Allah Allah! Bir yerde işim vardı, oraya gittim!" dedi genç adam omuzlarını silkerek. "Glaicere'deydim, bir şapka atölyesi açacak olan o arkadaşta. Geç kalmışım. Sonra da orada yatayım dedim. Hem bilirsin, gözetlenmekten hiç hoşlanmam! Rahat bırak beni!"

Genç kadın yeniden hıçkırmaya başladı. Lantier'in yüksek sesle konuşması, sandalyeleri deviren sert hareketleri çocukları uyandırmıştı. Saçlarını minik elleriyle aralayarak yerlerinde yarı çıplak doğruldular; annelerinin hıçkırıklarını duyunca kendileri de yarı açık gözlerle ağlamaya başlayarak yürekler acısı çığlıklar attılar.

Lantier iyice öfkelenmişti.

"Tamam! Zırıltı başladı!" diye bağırdı. "Bakın haber veriyorum, başımı alıp gideceğim. Hem de bu kez temelli olarak tüyeceğim. Susuyor musunuz şimdi! Hadi eyvallah öyleyse! Geldiğim yere gidiyorum."

Dolabın üstünden şapkasını almıştı bile. Ama Gervaise atıldı, bir yandan da kekeliyordu:

"Hayır! Hayır!"

Sonra okşayarak yavrucukların gözyaşlarını dindirdi. Saçlarını öpüyor, tatlı sözlerle yeniden yatağa yatırıyordu onları. Çok geçmeden yatışan küçükler yastığın üstünde gülüşmeye, birbirini çimdikleyerek oynamaya başladılar. Bu arada babaları, ayakkabılarını bile çıkarmak gereğini duymadan, kendini yatağa atmıştı; iyice bitkindi, yüzü uykusuz geçen bir gecenin solukluğunu taşıyordu. Bir türlü uyku tutmadı, gözleri açık, odanın içini seyretti durdu.

"Doğrusu pek temiz burası!" diye mırıldandı. Sonra bir an Gervaise'in yüzüne baktı ve muzip bir tavırla ekledi:

"Sen artık elini yüzünü yıkamıyorsun galiba!"

Gervaise daha yirmi iki yaşındaydı. Boylu boslu, ama biraz narindi; hayatın güçlükleri daha şimdiden yüzüne çizgiler çekmeye başlamıştı. Saçları dağınık, ayağında terlikler, eşyadan tozlanmış ve kirlenmiş gömleğinin içinde tir tir titriyor, geçirdiği acı ve gözyaşları saatlerinden ötürü on yaş ihtiyarlamış görünüyordu. Lantier'nin sözü üzerine içinde bulunduğu korkak ve boyun eğici havadan sıyrıldı. Canlanarak:

"Böyle konuşmaya hakkın yok," dedi. "Biliyorsun ki elimden geleni yapıyorum. Bu hale düşmüşsek benim suçum değil. Su ısıtmak için bir ocağı bile bulunmayan bir odada iki çocukla sen kalsaydın da görseydim... Paris'e geldiğin zaman paranı yiyeceğin yerde söz vermiş olduğun gibi bir yere yerleşmemizi sağlaman gerekirdi."

Lantier:

"Bana bak!" diye bağırdı. "Paraları yerken sen de yanımda değil miydin? Şimdi kalkıp bunları hor görmek hiç de yakışmıyor sana!"

Gervaise onun bu sözlerini işitmemiş gibi devam etti:

"Ama, göstereceğimiz bir çabayla kurtulabiliriz bu durumdan... Dün akşam Madam Fauconnier'yi gördüm, Neuve Sokağı'ndaki çamaşırcıyı. Pazartesi günü beni yanına alacak. Sen de Glacière'deki arkadaşınla işe başlarsan altı aya varmaz su yüzüne çıkarız; bir parça üst baş yaparız; başımızı sokacak bir delik bulur; evimiz var deriz: Ama çalışmak lazım, çalışmak!"

Lantier canı sıkılmış bir tavırla sokağa doğru döndü; bunu gören Gervaise köpürdü:

"Evet, içinde bir çalışma aşkı bulunmadığını biliyoruz. Hırstan ölüyorsun, beyler gibi giyinmek ve ipek eteklikli orospularla gezmek istiyorsun. Elbiselerimi emniyet sandığına rehin vereli beri beni de beğenmiyorsun, değil mi? Bak, Auguste bunun sözünü etmek istemiyorsun, bağrıma taş basıp bekleyecektim yine; ama geceyi nerede geçirdiğini biliyorum; şu Adèle sürtüğüyle birlikte Grand-Balcon'a girerken gördüm seni. Bak, ger-

çekten iyi seçim yapmışsın, ne lazım. Temiz bir kadın bir kere. Prenses tavırları takınmaya hakkı var. Bütün lokanta müşterileriyle yatmış."

Lantier bir sıçrayışta yataktan yere atladı. Gözleri, solgun yüzünde bir mürekkep siyahına dönmüştü. Bu ufacık adamda öfke bir fırtına gibi esiyordu.

Genç kadın tekrarladı:

"Evet lokantadaki herkesle! Madam Boche onu da o koca rezil kız kardeşini de kapı dışarı edecek; çünkü merdivende her zaman sıra bekleyen bir erkek kuyruğu varmış."

Lantier iki yumruğunu birden kaldırdı; sonra dayak atma isteğini bastırarak, kollarından tuttu, şiddetle sarstı, çocukların yatağına doğru fırlattı; küçükler de yeniden ağlamaya başladılar. Sonra yine yatağa uzandı, bir şeye karar veren, ama bu konuda kararsızlığını hâlâ sürdüren bir kimse gibi, vahşi bir tavırla mırıldanıyordu:

"Ne yaptığımı bilmiyorsun Gervaise... Haksızlık ettin, göreceksin."

Çocuklar bir anda hıçkırarak ağlamaya başladılar. Anneleri yatağın kenarına kıvrılarak ikisini birden kucağına aldı; tekdüze bir sesle belki yirmi kez aynı sözü tekrarladı:

"Ah! siz olmasaydınız yavrularım! Siz olmasaydınız! Siz olmasaydınız!"

Lantier, rahatça uzanmış, gözlerini yukarıda sayvan yerine asılı soluk bez parçasına dikmişti; bir saplantı içinde dalıp gitmişti, kulakları bir şey duymaz olmuştu. Göz kapaklarını kurşun gibi ağırlaştıran yorgunluğa rağmen, kendini uykuya kaptırmaksızın bir saat kadar öylece kaldı. Sert yüzüne kararlı bir ifade döndüğü zaman, Gervaise odayı derleyip toplamıştı. Çocukları kaldırmış, giydirmiş, şimdi de yataklarını yapıyordu. Onun süpürge vuruşunu, eşyanın tozunu alışını seyretti. Oda, is tutmuş tavanı, rutubetten ayrılmış duvar kâğıdı, toz bezi dokundukça, pisliği sıvaşan ve yayılan kırık ayaklı dolabı ve üç sandalyesiyle yine kapkara, yine acınacak haldeydi. Sonra kendisi tıraş olurken kullandığı, pencerenin sürmesine asılı küçük yuvarlak aynanın karşısında Gervaise saçlarını toplayıp bol

suyla yıkanırken, çıplak kollarını, çıplak boynunu, açıkta kalan bütün çıplak yerlerini içinden birtakım karşılaştırmalar yapar gibi seyreder göründü. Ve dudağını büktü. Gervaise'in sağ bacağı topallıyordu; ama bu çok yorgun olduğu günlerde, kalçalarının ağrısından kendini koyverdiği zamanlar fark edilebiliyordu. İşte bu sabah da geceden kalan bitkinlikle ayağını sürüyor, duvarlara tutunuyordu.

Bir sessizlik hüküm sürüyordu, ağızlarını açıp bir kelime bile konuşmamışlardı. Lantier bir şey bekler gibiydi. Acısını içine gömen Gervaise ise kayıtsız bir yüz takınmaya çalışıyordu, telaş içindeydi. Nihayet, bir köşeye, sandığın arkasına atılmış kirli çamaşırları paket ederken Lantier'nin dudakları kımıldadı:

"Nedir o yaptığın? Nereye gidiyorsun?" diye sordu.

Gervaise önce karşılık vermedi. Sonra öteki sorusunu tekrarlayınca öfkeyle:

"Görüyorsun ne yaptığımı," dedi. "Gidip bunları yıkayacağım. Çocuklar bu pisliğin içinde yaşayamazlar."

Gervaise iki üç mendil daha topladı. Lantier bu arada sesini çıkarmamıştı. Yeni bir sessizlikten sonra sordu:

"Paran var mı?"

Gervaise birden doğruldu, küçüklerin kirli gömleklerini elinden bırakmadan, dik dik baktı onun yüzüne.

"Para mı? Nereden çalacağım ki param olsun? Sen de pekâlâ biliyorsun, siyah etekliğime karşılık evveli gün üç frank almıştım. İki kere orda yemek yedik. Sonra para mı dayanıyor pişmiş yemek satın almaya? Hayır! Beş param yok. Dört metelik var yanımda, onu da çamaşırhaneye vereceğim. Bazı kadınlar gibi ayrı kazancım yok benim."

Lantier bu imaya aldırış etmedi: Karyoladan inmiş, odanın çevresinde asılı birkaç pırtıyı gözden geçiriyordu. Sonunda pantolonla şalı çividen aldı, dolabı açtı, bunlara bir entari ve iki kadın gömleği ekledi; sonra hepsini Gervaise'in koluna fırlatarak:

"Al bunu, rehin sandığına götür," dedi.

"Çocukları da rehine koyayım istersen! Çocuklar üstünden de borç para verselerdi esaslı bir kurtuluş olurdu değil mi?"

Bununla birlikte rehinevine gitti. Yarım saat sonra, dönünce, şöminenin üstüne yüz meteliklik bir sikke bıraktı, rehin makbuzunu da iki şamdanın arasında duran öbür makbuzların arasına koydu.

"İşte bu kadar verdiler," dedi. "Altı frank istedim, ama olmadı. Hesaplarını öyle güzel biliyorlar ki! İçerisi de her zaman müşteri dolu."

Lantier yüz meteliği hemen almadı. Parayı Gervaise'i yollayarak bozdurmak, bir iki metelik de ona bırakmak istiyordu. Ama dolabın üstünde bir parça ekmekle kâğıda sarılı biraz jambon bulunduğunu görünce parayı cebine attı.

Gervaise:

"Sütçüye uğramadım. Çünkü sekiz günlük borcumuz var," dedi. "Ama erken gelirim ben; ben yokken sen iner ekmek ve pirzola alırsın, yeriz. Bir şişe de şarap."

Lantier hayır demedi. Bir barışma havasına girmiş gibiydiler. Genç kadın kirli çamaşırları paket ediyordu; ama sandıktan Lantier'nin gömlekleriyle çoraplarını çıkarırken, o, bağırarak bunları almamasını söyledi.

"Bırak benim çamaşırlarımı, anlıyor musun? İstemiyorum."

Gervaise doğruldu.

"Neyi istemiyorsun?" diye sordu. "Herhalde bu kirli şeyleri giymeyi düşünüyor olamazsın! Yıkanması lazım bunların!"

Bunu söylerken kaygılı gözlerle onu inceliyor ve onun yakışıklı delikanlı yüzünde, bundan sonra hiçbir şeyle yola gelmeyecek o aynı sert anlamı buluyordu. Lantier öfkelendi, çamaşırları onun elinden alarak sandığın içine attı.

"Allahın cezası! Bir kerecik sözümü dinle be!"

İstemem diyorum sana!

Gervaise'in benzi uçtu, içine müthiş bir kuşku düşmüştü; tekrarladı:

"Ama niçin? Şu anda gömleğe ihtiyacın yok. Bir yere gidecek değilsin. Sana ne zararı var bunları götürürsem?"

Lantier onun üstüne dikilmiş ateşli gözlerinden rahatsız olmuştu. Bir an duraksadı, sonra:

"Niçin mi? Niçin mi?" diye kekeledi. "Şunun için be kadın:

Şimdi gidip önüne gelene bana baktığını, çamaşırımı yıkadığını, söküğümü diktiğini söyleyeceksin. Bu da benim hoşuma gitmiyor işte! Sen kendi işine bak, ben de kendi işime! Çamaşırcılar köpekler için çalışmazlar."

Gervaise yalvardı ona, hiçbir zaman şikâyette bulunmadığını söyleyerek kendini savundu; ama Lantier sert bir hareketle sandığı kapadı, çıkıp üstüne oturdu ve onun yüzüne:

"Olmaz!" diye bağırdı. Kendi malına kendisi sahip olacaktı elbet! Sonra onun kendisini izleyen bakışlarından kurtulmak için, uykusu olduğunu, daha fazla kafa şişirmemesini söyleyerek yeniden yatağa uzandı. Bu kez, gerçekten, uyuyor göründü.

Gervaise, bir an kararsızca durdu. Çamaşır paketini bir köşeye atarak, oturup dikiş dikmeye niyetleniyordu. Ama Lantier'nin düzenli bir şekilde soluk alıp verdiğini görünce içi rahat etti. Son çamaşırdan artan çivitle sabun parçasını aldı; pencerenin önünde sessiz sedasız mantarlarla oynayan çocukların yanına yaklaştı, onları öptü ve:

"Uslu uslu oturun! Gürültü etmeyin. Babanız uyuyor," dedi.

O odadan çıktığı zaman, kararmış tavanın altında Claude ile Étienne'in hafif gülüşmelerinden başka bir şey işitilmiyordu. Saat ikiydi, açık pencereden bir güneş huzmesi giriyordu.

Gervaise sokağa çıkınca sola döndü; Goutte-d'Or'un Neuve Sokağı boyunca yürümeye başladı. Madam Fauconnier'nin dükkânının önünden geçerken hafif bir baş işaretiyle onu selamladı. Çamaşırhane sokağın ortasına doğru, kaldırımın yükselmeye başladığı bir yere kurulmuştu. Basık bir binanın üstünde sımsıkı vidalanmış çinko silindirler halinde kocaman üç su haznesinin gri, yuvarlak biçimleri görülüyordu; arkada, incecik çıtalardan yapılmış panjurlarla her tarafı örtülü çok yüksek bir ikinci kat halinde kurutma dairesi yükseliyordu; panjurların çıtalarından bol hava giriyor, aralarından pirinç tellere asılmış, kurumakta olan çamaşırlar görünüyordu. Su haznelerinin sağında buhar makinesinin ince borusu keskin ve düzenli bir ses çıkarmakta, belli aralıklarla akçıl bir duman püskürtmekteydi. Gervaise, su birikintilerine alışık bir kadın olarak, eteklerini toplamadan, önünde Javel suyu küpleri bulu-

nan kapıdan içeri daldı. Önünde büyük defterler, raflarda sabun kalıpları, kavanozlarda çivit topakları, soda paketleriyle, camlı bir bölmede oturan, gözleri hastalıklı, ufak tefek ince bir kadın olan çamaşırhane sahibini önceden tanıyordu. Bölmenin önünden geçerken, son çamaşır yıkadığı zaman, saklasın diye ona verdiği çamaşır tokmağı ile fırçasını istedi. Numarasını da aldıktan sonra içeri girdi.

Basık tavanlı, kirişleri meydanda, demir sütunlar üstüne oturtulmuş, geniş, aydınlık pencerelerle örtülmüş bir sundurmaydı burası. Sütümsü bir sis gibi havada duran sıcak buğunun içinden donuk bir gün ışığı geçiyordu rahatça. Bazı köşelerden dumanlar yükseliyor, yayılıyor ve dip bölümleri mavimtrak bir gölgeye bürüyordu. Ağır bir rutubet yağıyordu: Bir sabun kokusu; kekre; ıslak, sürekli bir koku taşıyan bir rutubet. Zaman zaman da Javel suyunun daha keskin olan kokusu bütün öbür kokuları bastırmaktaydı. Ortadaki yolun iki tarafında sıralanmış tekneler boyunca, kolları omuzlarına kadar açık, boyunları çıplak, yukarı sıvanmış eteklerinin altından renkli çorapları, bağlı iri kunduraları görünen kadınlar dizilmişti.

Ağza alınmaz laflarla, kaba hareketlerle, kırıla döküle, bir sağnağa tutulmuşçasına sırılsıklam, vücutları kızarmış, ter içinde, var güçleriyle tokmak indiriyorlar, gülüyorlar, şamata ortasında birbirine seslenmek için arkalarına yaslanıyorlar, teknelerin dibine doğru eğiliyorlardı. Çevrelerinde, altlarında, oradan oraya taşınıp birden boca edilmiş kova kova sıcak suyun, açılmış, yukardan akan soğuk su musluklarının, tokmakların sıçrattığı serpintilerin, çitilenen çamaşırlardan akan damlaların meydana getirdiği büyük bir sel akıyordu; eğimli zemin üstünde ufak derecikler halinde akan sulara bata çıka gidip geliyorlardı. Ve bu çığlıkların, uyumlu darbelerin, yağmur sesini andıran gürültünün, ıslak tavanın altında boğulan bu fırtına uğultusunun ortasında, sağdaki buhar makinesi, ince bir çiğle bembeyaz, şamatanın görkemini düzenliyor izlenimini uyandıran çarkının sallantılı deprentisiyle durmadan soluyor, homurdanıyordu.

Bu sırada, Gervaise, sağına soluna bakınarak, küçük adımlarla ortadaki yolda yürümekteydi. Çamaşır paketini koluna al-

mış, bir kalçası yukarda, daha fazla topallayarak, gidip gelen çamaşırcı kadınların itiş kakışları arasından geçiyordu.

Madam Boche kalın sesiyle bağırdı:

"Hişt! Bu tarafa, kızım!"

Sonra, genç kadın sol tarafta, en dipte gelip yanına varınca, amansız bir şekilde çorap çitilemekte olan kapıcı kadın işine hiç ara vermeksizin kısa cümlelerle konuşmaya başladı:

"Şuraya gelin, yerinizi ayırdım... Benim işim pek uzun sürmez. Boche hemen hemen hiç çamaşır kirletmez. Ya siz? Sizin işiniz de fazla zaman almaz, değil mi? Paketiniz çok küçük de. Öğleden önce bitirir, yemeğe gidebiliriz... Ben, çamaşırımı Poulet Sokağı'nda bir çamaşırcıya veriyordum; ama kloruyla, fırçasıyla her şeyimi berbat ediyordu. Ben de kendim yıkıyorum artık. Giderden de kurtulmuş oldum. Bir sabuna para veriyorsun. Ayol, şu gömlekleri sodalı suya batırsaydınız ya. Vallahi, şu yaramazlar yok mu, kurum var sanırsın kıçlarında."

Gervaise paketi açıyor, küçüklerin gömleklerini yayıyordu; Madam Boche bir kova çamaşır suyu almasını öğütleyince şöyle karşılık verdi:

"Yok, yok! Sıcak su yeter... Her zaman yaptığım iş." Çamaşırı ayırmış, boyalı birkaç parçayı bir yana koymuştu. Sonra, arkadaki musluktan dört kova soğuk su aldı teknesine, beyaz çamaşır yığınının içine bastırdı ve eteğini toplayıp bacakları arasından yukarı çekti, karnı hizasına kadar gelen, dikine konmuş bir kutunun içine girdi.

Madam Boche:

"Demek her zaman yaptığınız iş!" diye tekrarlıyordu. "Memleketinizde çamaşırcıydınız, değil mi yavrum?"

Gervaise, kolları sıvalı, henüz tazeliğini yitirmemiş dirsekleri pembemsi, kumral kollarının güzelliğini ortaya koyarak, çamaşırın kaba kirini akıtmaya başlamıştı. Teknenin, sudan aşınmış ve rengi ağarmış dar tahtası üstüne bir gömlek yaymıştı; sabunluyor, sonra çevirip öbür tarafına sabun sürüyordu.

Karşılık vermeden önce tokmağını kavradı, çamaşırı dövmeye başladı; bağırarak konuşuyor ve cümlelerini sert tokmak darbelerine uyduruyordu.

"Evet, evet çamaşırcı... On yaşındaydım... bundan on iki yıl önce... ırmağa gidiyorduk... Orası buradan daha iyi kokuyordu... ağaçların altında bir köşe vardı ki, demeyin... Bilirsiniz, Plassans'da... Bilmiyor musunuz Plassans'ı? Hani Marsilya yakınlarında?"

Onun vurduğu tokmak darbelerine hayran olan Madam Boche:

"Vay kâfir vay!" diye bağırdı. "Ufacık hanım elleriyle demiri versen hakkından gelecek!"

Konuşma yüksek sesle devam etti. Kapıcı kadın işitemediği için zaman zaman eğilmek zorunda kalıyordu. Büyük beyaz çamaşır iyice tokmaklandı. Gervaise çamaşırı tekrar tekneye daldırdı, birer birer alıp ikinci defa sabunlayıp fırçaladı. Bir eliyle parçayı tahtanın üstünde tutuyor, ayrık otundan kısa fırçasını tutan öbür eliyle çamaşırdan kirli bir köpük çıkartıyor, uzun akıntılar halinde yere döküyordu. O zaman, fırçanın hafif hışırtısı içinde birbirlerine daha fazla yaklaştılar ve daha içli dışlı konuşmaya başladılar.

Gervaise:

"Hayır, evli değiliz," diye devam etti. "Ben bir şeyimi gizlemem: Lantier karısı olmak istenecek kadar iyi bir adam değil. Ah, şu çocuklar olmasaydı! İlki dünyaya geldiği zaman ben on dört yaşındaydım, o on sekiz. İkinci çocuğumuz dört yıl sonra oldu. Malum hikâye, bilirsiniz. Evimizde mutlu değildim. Macquart baba hiç yoktan böğrüme tekmeler indiri indiriverirdi. Böyle olunca da vallahi, dışarıda gönül eğlencesi arıyor insan. Belki de evlenirdik, ama bilmiyorum neden, ailemiz istemedi bunu."

Beyaz köpüklerin içinde kızarmış ellerini silkti:

"Paris'in suyu da çok sert," dedi.

Madam Boche elini daha yavaş tutmaya başlamıştı. Arada bir duraklıyor, sabunlamayı uzatıyor, on beş gündür zihnini kurcalayan bu hikâyeyi öğrenmek için orada kalmak istiyordu. Ağzı kocaman suratının ortasında yarı açık duruyordu; patlak gözleri parlıyordu. İşin içyüzünü anlamış olmanın sevinciyle şöyle düşünüyordu: "Ooo! Kızın çenesi pek de işler. Birbirine girmiş olacaklar."

Sonra yüksek sesle ekledi:

"Demek iyi davranmıyor size?"

Gervaise:

"Hiç sormayın," diye karşılık verdi. "Oradayken bana karşı çok iyiydi; ama ne zaman ki Paris'e geldik, bir türlü önünü alamıyorum. Şunu da söyleyeyim, geçen yıl annesi öldü, buna bin yedi yüz frank kadar bir şey bıraktı. Paris'e gelmek istiyordu. Macquart babanın şamarından kurtulmak için onunla beraber gelmeye razı oldum; iki çocuğu alıp yola düştük: Bana bir çamaşırhane açacaktı, kendisi de asıl işi olan şapkacılıkla uğraşacaktı. Çok mutlu olacaktık... Ama, neylersiniz ki, Lantier hırslı bir adam, para su gibi aksın ister, eğlenceden başka şey düşünmez. Başınızı ağrıtmayayım, sonunda Montmartre Sokağı'nda Montmartre Oteli'ne indik. Gelsin yemekler, arabalar, tiyatro; ona bir saat, bana ipekli bir elbise; çünkü cebinde parası olduğu zaman fena kalpli değildir. Yani her şeyi öyle fora ettik ki demeyin gitsin; iki ay sonra da tam takır kuru bakır işte. Ve gelip Boncoeur Oteli'ne girdik, bu kargışlı hayat da başladı."

Birden boğazının tıkanmasıyla durdu, gözyaşlarını içine akıttı. Çamaşırın fırçalama işini bitirmişti.

Ne var ki, Madam Boche onun hikâyesinin böyle kesintiye uğramasından hoşlanmamıştı; oradan geçmekte olan çamaşırhane müstahdemini çağırdı:

"Charles, oğlum, ne olursun, bir kova sıcak su alıversene, madamın işi çok acele."

Çocuk kovayı aldı, doldurup getirdi. Gervaise bedelini ödedi, kova başına bir metelik: Sıcak suyu tekneye boşalttı, kumral saçlarının üstünde gri bir duman ağı meydana getiren buharın ortasında tahtanın üstüne iki kat eğilerek, elleriyle çamaşırı son bir kez daha sabunladı.

Kapıcı kadın hatırbilir bir tavırla:

"Buyurun, soda da koyun, bende var," dedi.

Ve getirmiş olduğu bir kesekâğıdı içinde artakalmış sodayı Gervaise'in teknesine boşalttı. Javel suyu da verdi; ama genç kadın almak istemedi. Javel suyu daha çok yağ ve şarap lekeleri için iyiymiş.

Madam Boche, adını anmadan sözü yine Lantier'ye getirdi:

"Eğlenceye düşkün bir adam galiba," dedi.

Gervaise, iki kat olmuş, elleri çamaşır suyunun içinde, çamaşırları çitileyerek sadece başını sallamakla yetindi.

Beriki ekledi:

"Evet, evet, öyle. Bir iki ufak şey gözümden kaçmadı."

Ama, sapsarı bir yüzle yerinde doğrulan ve bakışlarını üstüne diken Gervaise'in bu ani hareketi karşısında bir hayret çığlığı atmaktan kendini alamadı.

"Yok, canım. Bir şey bildiğim yok. Hep gülerken görüyorum, hepsi bu. Hani bizim evde oturan iki kız var, Adèle ve Virginie, biraz onlarla şakalaşıyor işte; ama bu fazla ileri giden bir ilişki değil, eminim."

Genç kadın, yüzü ter içinde, kollarından sular süzülerek, karşısına dikilmiş, sabit ve derin bakışlarını yüzünden ayırmadan ona bakıyordu. O zaman kapıcı kadının kafası bozuldu, göğsüne bir yumruk indirerek namusu üzerine yemin etti:

"İnan olsun bir şey bilmiyorum. Ne diyorum size, canım!" diye bağırmaya başladı.

Sonra, sakinleşti ve gerçeği belirtmenin bir önem taşımayacağı bir kimseye hitap ediyormuş gibi, tatsız bir sesle:

"Ben onun bakışlarında içten bir taraf buluyorum yavrum. Sizinle evlenecek, eminim bundan."

Gervaise ıslak eliyle alnını sildi. Sonra, yine başını sallayarak sudan bir başka çamaşır çıkardı. Bir an ikisi de sesiz durdular. Çevrelerinde çamaşırhanedeki sesler azalmıştı. Saat on biri vuruyordu: Çamaşır yıkayan kadınların yarısı bacaklarının birini teknelerinin kenarına dayayıp oturmuşlar, ayaklarının dibinde açılmış bir şişe şarap, ekmeklerin arasına sokulmuş sosisler yiyorlardı. Sadece ufak çamaşır paketleriyle oraya gelmiş kadınlar büronun üstüne asılı yuvarlak saate bakarak ellerini çabuk tutmaya çalışmaktaydılar. Hafifleyen gülüşmelerin, avurtları dolu obur çenelerin işleyişiyle peltekleşmiş konuşmaların ortasında aralıklı olarak tek tük tokmak sesi duyulmaya devam ediyordu; durmadan işleyen buhar makinesi zangırdayarak, homurdayarak yükselttiği sesini bütün salona yaymak-

taydı. Ama kadınlardan hiçbirinin onu işittiği yoktu. Tavanın kirişleri altında, havada dalgalanan o başlangıçsız buğuyu biriktiren kızgın bir soluk gibiydi, çamaşırhanenin kendi soluğu gibiydi bu ses. Isı, gittikçe dayanılmaz hale geliyordu. Soldan, yüksek pencerelerden, güneş ışınları giriyor ve parlak bir renk almış zeminden tüten buharları parıldatarak onlara tatlı bir gri ve gri-mavi renk veriyordu. Şikâyet eden edene olduğu için, Charles, bir pencereden öbürüne gidiyor ve kaba bezden stokları çekiyordu; daha sonra, öbür köşeye, gölgede kalan köşeye gitti, pencere kanatlarını açtı. Onu alkışlıyorlar, el çırpıyorlardı; büyük bir neşe havasına girilmişti. Çok geçmeden son tokmaklar da sustu. Ağızları dolu olan çamaşırcılar, sadece ellerinde tuttukları ağzı açık bıçakları sallayarak birbirlerine dert anlatıyorlardı. Sessizlik o kerteye gelmişti ki ta dipte, taş kömürü alıp alıp makinenin ocağına atan ateşçinin küçük sesi bile düzenli olarak işitiliyordu.

Bu sırada Gervaise, ziyan etmediği bol köpüklü sıcak suda boyalı parçaları yıkamaktaydı. Bitirince bir sehpa çekti, yerde mavimsi su birikintileri meydana getiren bütün çamaşırları bunun üstüne attı. Ovmaya başladı. Arkasındaki musluktan, yere tespit edilmiş geniş bir tekneye soğuk su akıyordu; bu teknenin çamaşır tutmak için iki tahta kolu vardı. Üstünde ayrıca iki tahta vardı, çamaşırın son suları bunların üstünde süzülüyordu.

"İşte bir şey kalmadı, bitiyor. İyi oldu ama, dedi Madam Boche. Ben kalayım da hepsini beraber sıkayım."

"Yok, zahmet etmeyin. Teşekkür ederim. Bakın, çarşaf yıkasaydım, olurdu."

Bununla birlikte kapıcı kadının yardımını kabul etmek zorunda kaldı. Rengi gitmiş kahverengi bir yün etekliği birer ucundan tutup sarımsı sularını akıtarak sıkmaya başlamışlardı ki Madam Boche:

"Bak! İşte sırık Virginie!" diye bağırdı. "İki pırtılık mendiliyle buraya ne yıkamaya gelir bu kız?"

Gervaise hızla başını kaldırdı. Virginie, kendi yaşında, daha uzun, esmer, biraz uzun yüzüne rağmen güzel bir kızdı. Volanlı, siyah, eski bir elbise giymiş, boynuna kırmızı bir kurdele

bağlamıştı. Saçlarına özenle çekidüzen vermiş, topuzunu mavi ipekten bir fileyle sarmıştı. Ortadaki yolda bir şeyler arar gibi bir an gözlerini kıstı; sonra, Gervaise'i görünce dimdik, küstah, kalçalarını oynatarak yanından geçti, beş tekne ileride aynı sırada yerini aldı.

Madam Boche daha alçak bir sesle devam etti:

"Akıl alacak gibi değil, vallahi! Ömründe oturup bir çift elbise kolu yıkamış insan değildir. Nasıl tembeldir, anlatamam! Bir terzi ki kendi potinlerinin söküğünü dikmez. Tıpkı cilacı kız kardeşi o Adèle kaltağı gibi; o da bir gün giderse, iki gün gitmez atölyeye. Bunların ne anaları belli, ne de babaları, neyle geçindikleri belli değil. Söylenecek çok şey var ama... Ne çitiliyor o orada? Şey! Bir eteklik galiba. Ne iğrenç şey ama. Kimbilir ne çok şey görmüştür bu eteklik!"

Besbelli, Madam Boche, Gervaise'in hoşuna gitmek istiyordu. Gerçekte ise Adèle ile Virginie'nin parası olduğu zaman, genellikle kahvesini onlarda içerdi. Gervaise karşılık vermiyor, elini çabuk tutuyor, acele ediyordu. Üç ayak üstüne oturtulmuş küçük bir teknede çividini de yapmıştı. Beyazları batırıyor, boyalı suyun içinde şöyle bir çalkıyor ve suyun rengi kırmızıya çalıyordu; sonra bunları sıkıyor, yukarıdaki tahta sıraklara asıyordu.

Bütün bunları yaparken sırtını kasten Virginie'ye döner görünüyordu. Ama onun alaycı gülüşlerini işitiyor, kendisine yan yan baktığını hissediyordu. Virginie sanki yalnız onu kışkırtmak için gelmişti buraya. Gervaise arkasına dönünce ikisi de bir an gözlerini birbirine dikerek süzdüler.

Madam Boche:

"Bırakın şunu canım," diye mırıldandı. "Saç saça baş başa gelecek değilsiniz ya. Ne diyorum size, bir şey yok ortada. O değil, diyorum size."

Genç kadın son çamaşır parçasını asarken çamaşırhanenin kapısında gülüşmeler oldu.

Charles bağırdı:

"İki çocuk gelmiş, annelerini görmek istiyor!"

Bütün kadınlar eğildiler. Gervaise, Claude'la Étienne'i tanıdı.

Çocuklar annelerini görür görmez su birikintilerine basa basa, bağları çözük ayakkabılarının topuklarını döşemeye vura vura ona doğru koştular. Daha büyük olan Claude kardeşinin elinden tutmuştu. Çamaşır yıkayan kadınlar yanlarından geçen çocukların biraz ürkmüş, ama yine de gülümseyen yüzlerini görünce hafif şefkat çığlıkları atıyorlardı. Küçükler, birbirinin elini bırakmadan, kumral başlarını kaldırarak annelerinin önünde durdular.

Gervaise sordu:

"Babanız mı gönderdi sizi?"

Ama Étienne'in ayakkabısını bağlamak için eğilince, Claude'un bir parmağında, ucunda bakır numara markasıyla oda anahtarının sallandığını gördü. Şaşırmış bir halde:

"O ne? Anahtarı bana mı getiriyorsun?"

Çocuk parmağında unuttuğu anahtarı fark edince hatırladı ve berrak sesiyle bağırdı:

"Babam gitti."

"Yiyecek bir şeyler almaya gitmiştir; size de buraya benim yanıma gelmenizi mi söyledi?"

Claude ne söyleyeceğini bilmeyerek kardeşine baktı, duraksadı. Sonra, bir çırpıda ekledi:

"Babam gitti... Yataktan kalktı, bütün eşyasını sandığa koydu. Sandığı bir arabaya yükledi... Gitti..." Çömelmiş olan Gervaise usulca doğruldu, yüzü bembeyaz oldu; başının çatırdadığı işitilmiş gibi ellerini yanaklarına ve şakaklarına götürdü. Tek bir söz çıkabildi ağzından; bunu aynı tonda belki yirmi kere tekrarladı:

"Aman Allahım! Aman Allahım! Aman Allahım!"

Madam Boche da, bu serüvene karışmış olmaktan dolayı heyecanlanmış, durmadan çocuğa sorular yöneltiyordu bu sırada:

"Söyle çocuğum, babanız kapıyı kapadı, sonra da anahtarı götürmenizi söyledi öyle mi?"

Sonra sesini alçaltarak Claude'un kulağına eğildi:

"Arabada bir bayan var mıydı?" diye sordu. Çocuk yine heyecanlanmıştı. Zafer anlamı taşıyan bir sesle bütün olayı yeniden anlatmaya koyuldu:

"Yataktan atladı, bütün eşyasını sandığa doldurdu ve gitti..."

Sonra, Madam Boche sorularını kesince, kardeşini musluğun önüne çekti. Birlikte su akıtarak oynamaya başladılar.

Gervaise ağlayamıyordu. Böğrünü teknesine dayamış, yüzü hep ellerinin arasında, boğuntu içindeydi. Ufak ürpertilerle sarsılıyordu. Zaman zaman derin bir iç geçiriyor, bırakılmışlığının karanlığında yok olmak istercesine yumruğunu gözlerine daha fazla bastırıyordu. Karanlık bir çukurun dibine yuvarlanmıştı sanki. Madam Boche:

"Aman evlâdım, sakin olun," diye mırıldandı. Gervaise, sonunda, alçak bir sesle konuştu:

"Bir bilseniz! Bir bilseniz! Bu sabah beni rehinevine gönderdi. Şalımı, gömleklerimi rehin ettirdi. Demek o arabanın ücretini ödemek içinmiş bu."

Ve ağladı. Rehinevine gidişini hatırlayınca, sabahki olay da daha belirgin bir şekilde gözlerinin önüne geldi ve boğazında düğümlenmiş hıçkırıklar boşandı.

Bu gidiş onun için iğrenç bir şeydi; umutsuzluğu içine yayılan kocaman bir acıydı. Elleriyle zaten ıslanmış olan çenesinden gözyaşları damlıyor, mendilini almayı bile düşünemiyordu.

Kendisini yatıştırmak için çevresinde pervane olan Madam Boche:

"Aklınızı başınıza toplayın, susun, herkes size bakıyor," diye tekrarlıyordu. "İnsan bir adam için kendini bu kadar üzer mi? Demek onu seviyorsunuz, sevgili yavrucuğum! Biraz önce iyice ona karşıydınız oysa. Şimdiyse onun için gözyaşı döküyor, içinizi paralıyorsunuz. Vallahi, ne budala yaratıklarız biz kadınlar!"

Sonra anaca bir tavır takınarak:

"Sizin gibi genç ve güzel bir kadına yapılır mı bu? Şimdi artık bazı şeyleri anlatmama izin verirsiniz, değil mi? Hatırlarsınız, sizin pencerenin önünden geçmiştim; o zaman içimde bir kuşku vardı zaten. Düşünün, bu gece Adèle eve geldiği zaman onunkiyle birlikte bir erkeğin ayak seslerini de duymuştum. Bunun üzerine kim olduğunu öğrenmek istedim, merdivene baktım. Adam ikinci kata varmıştı bile; ama Mösyö Lantier'in redingotunu tanıdım. Nöbette olan Boche da, sabahleyin onun

elini kolunu sallayarak aşağı indiğini görmüş... Geceyi Adèle ile geçirmiş, anlıyorsunuz ya! Virginie'nin haftada iki kez gelen bir adamı var şimdi. Yalnız, ne de olsa, temiz iş değil; çünkü yalnız sadece bir tane odaları, bir tane yatakları var; Virginie'nin nerede yatmış olabileceğini düşünemiyorum."

Bir an sustu, döndü, sonra kalın, boğuk sesiyle devam etti:

"Şu taş yürekli şıllık sizin ağladığınızı görüyor da gülüyor. Yemin ederim ki çamaşır yıkamak için buraya gelmesi bahane... İkisini yola vurmuş, sizin haberi nasıl karşılayacağınızı onlara anlatmak için de kalkmış buraya gelmiş."

Gervaise ellerini yüzünden ayırarak baktı. Virginie'yi üç dört kadının arasında gözlerini kendisine dikmiş alçak sesle konuşur görünce çılgınca bir öfkeye kapıldı. Kolları ileride, her yanını titreme almış, çevresinde döne döne, eline bir şey geçirmeye çalışarak birkaç adım attı, dolu bir kova görüp iki eliyle kavradı, hızla boca etti suyunu.

"Vay, kaltak!" diye bağırdı sırık Virginie.

Geriye sıçramış ve yalnız potinleri ıslanmıştı. Bu sırada; bir süreden beri genç kadının gözyaşlarıyla heyecana gelen çamaşırhane müşterileri hengâmeyi seyretmek için itişip kakışmaya başlamıştı. Ekmeklerini bitiren çamaşırcı kadınlar teknelerin üstüne çıktılar. Ellerinin sabunuyla başkaları geldi. Bir çember meydana getirdiler.

Sırık Virginie:

"Vay, kaltak!" diye tekrarlayıp duruyordu. "Kim ne yaptı bu azmış karıya?"

Gervaise, çenesi ileride, yüzü karmakarışık öylece duruyor ve henüz Parisliler gibi çenesi açılmış olmadığından laf yetiştirmeyip susuyordu.

Öteki devam etti:

"Şuna bakın hele! Allahın taşrasında sürünüp durmuş, daha on ikisine değmeden askerlerin altına yatak olmuş, bir bacağını memleketinde bırakmış... çürümüş düşmüş bacağı..."

Bir kahkahadır koptu. Virginie bu başarı üzerine iki adım daha yaklaştı, uzun boyunu yükselterek, daha yüksek sesle bağırdı:

"Hadi, biraz yaklaş da gününü göstereyim sana! Buraya seni başımıza belâ almaya mı geldik biz? Üstelik tanımıyorum da bu orospuyu. Bana şöyle parmağı dokunsa bak nasıl benzetecektim onu! Görecektiniz o zaman! Ne yapmışım ben bu karıya be! Söyle şırfıntı; girip çıkan bir şey mi var sana?"

Gervaise kekeledi:

"Fazla konuşmayın! Pekâlâ biliyorsunuz ne olduğunu. Kocamı dün akşam görmüşler... Kapayın çenenizi, yoksa yırtarım ağzınızı!"

"Kocasıymış! Ay, sevsinler! Hanımefendinin kocacığı! Ayol, böyle gudubetin kocası mı olabilirmiş! Seni koyup gittiyse suç bende mi? Ben mi çaldım onu senden? İstersen gel ara! Sana işin aslını söyleyeyim mi, zehirliyordun sen o adamcağızı! Ne kadar iyi davranıyordu sana! Boynunda bir tasması eksikti. Hanımefendinin kocacığını bulan var mı?.. Getirene ödül verilecektir!.."

Gülüşmeler yeniden başladı. Gervaise, alçak sesle, mırıldanır gibi karşılık vermekle yetiniyordu:

"Pekâlâ biliyorsunuz! Pekâlâ biliyorsunuz!.. Sizin o kardeşiniz, boğacağım kardeşinizi..."

Virginie sinsi sinsi güldü:

"Evet kardeşim; sen git onunla halleş. Kardeşim ya! Mümkündür, çünkü o senden daha alımlıdır... Ama bundan bana ne? Artık çamaşırımızı da rahat rahat yıkayamayacak mıyız? Beni rahat bırak, bak söylüyorum, fazla ileri gidiyorsun!"

Ve, dört beş tokmak vurduktan sonra; uğradığı hakaretlerden sersemlemiş, öfke içinde, bu kez kendisi döndü geldi. Üç kere böyle sustu, sonra yeniden başladı:

"Evet, n'olmuş, kız kardeşim! Memnun oldun mu şimdi?.. Birbirlerine bayılıyorlar. Öpüşüp sarılmalarını göreceksin ki! Seni piçlerinle bıraktı işte! Ne sevimli enikler; suratları da pislik içinde! Biri bir jandarmadan oldu, değil mi? Buraya gelirken yükün fazla olmasın diye üç tanesini de geberttin!... Bütün bunları senin Lantier'in anlattı bize. Aman, neler söyledi neler, senin o harap vücudundan iyice bıkmış adamcağız."

Gervaise, yine büyük bir öfke titremesi içinde; kendini kaybetmiş, birdenbire haykırdı:

"Pasaklı karı! Pasaklı! Pasaklı!"

Döndü, yine eline geçirecek bir şey aradı yerde: Bula bula bulduğu küçük tekneyi kavradı, içindeki çivitli suyu Virginie'nin suratına attı.

Bir omuzu tamamiyle ıslanan ve sol eli masmavi boyanan Virginie:

"Orospu!" diye bağırdı. "Elbisemi mahvetti! Ağzına sıçarım senin!"

O da bir kova su alıp genç kadının üstüne fırlattı. Ve korkunç bir boğuşma başladı. İkisi de tekneler boyunca seğirtiyor, dolu kovaları alıp geliyor, birbirinin üstlerine fırlatıyorlardı. Her fırlatışa da seyircilerin yaygarası eşlik etmekteydi. Şimdi Gervaise de sözle karşılık vermeye başlamıştı.

"Al sana, rezil karı! Nasıl buldun bunu? Kıçındaki ateşi söndürür!"

"Ay, kokmuşa bak sen! Al şunu da su yüzü gör! Ömründe bir kere yüzün gözün temizlensin!"

"Evet, evet, tuzunu alır bu senin, pis lakerda!"

"Al bakalım bir daha! Dişlerini çalkala! Belhomme Sokağı'nın köşesindeki her zamanki nöbetine gitmeden önce tuvaletini yap!"

Sonunda kovaları musluktan doldurmaya başladılar. Onlar doladursun, birbirlerine lafla çamur atmaya devam ediyorlardı. İlk kovaları boşaltırken, acemi oldukları için pek fazla ıslanmıyorlardı. Ama giderek elleri alışmıştı. İlk olarak suratına bütün bir kova dolusu suyu yiyen Virginie oldu; boynundan sızan su, sırtına ve gerdanına süzüldü, elbisesinin arkasını ıslattı. Daha uğradığı sersemlikten kurtulmamıştı ki ikinci bir kovayı yandan yedi; hızla gelen su sol kulağına çarptı, saçının topuzunu ıslattı ve bir sicim gibi çözdü onu: Gervaise ilk darbeyi ayaklarına yemişti; bir kova su ayakkabılarının içini doldurmuş, kalçalarına kadar sıçramıştı. Daha sonra yediği iki kova su kalçalarını sırılsıklam etti. Zaten, çok geçmeden suların nereye çarptığını anlama olanağı da kalmamıştı. ikisi de tepeden tırnağa sırılsıklam olmuş, korsajları omuzlarına, eteklikleri bellerine yapışmış; zayıflamışlar, kaskatı, titremeye baş-

lamışlardı; sağanak altında birer şemsiye gibi her yanlarından sular süzülmekteydi.

Bir kadının kısık sesi işitildi:

"Amma da karı bunlar!"

Bütün çamaşırhane eğleniyordu: Su serpintisinden korunmak için herkes gerilemişti. Hışımla suya fırlatılan kovaların şakırtısı arasında alkış sesleri, takılmalar işitiliyordu. Yerde selcikler akıyor; ikisi de aşık kemiklerine kadar su içinde gidip geliyordu. Bir ara, Virginie, bir hainlik yaptı, yanındaki bir karının getirdiği kaynar sodalı su dolu kovayı boşalttı Gervaise'in üstüne.

Bir çığlık koptu. Herkes de Gervaise'in haşlandığını sandı. Oysa sadece sol ayağı azıcık yanmıştı. Ve can havliyle bu kez doldurmadan bir kovayı Virginie'nin ayaklarına gönderdi. Virginie düştü.

Kadınlar hep birden konuşmaya başlamıştı:

"Ayağının birini kırdı!"

"Ne yapalım! Öbürü de az kalsın haşlıyordu onu!"

"Elinden erkeğini almışlarsa, hakkı da var bu kumral kadının!"

Madam Boche ellerini havaya kaldırmış, dövünüp duruyordu. Sakınmak için iki tekne arasına sığınmıştı; çocuklar; Étienne ile Claude, ürkerek onun eteğine yapışmış ağlayıp sızlıyorlardı; hıçkırıkları zaman zaman "Anne! Anne!" sözleriyle kesiliyordu.

Madam Boche, Virginie'nin yere düştüğünü görünce, koştu, Gervaise'i eteğinden çekti, bir yandan da tekrarlıyordu:

"Hadi yeter artık! Aklınızı toplayın. Vallahi içim oynadı. Böyle kıyasıya dövüş görmedim ömrümde."

Ama geriledi, çocuklarla birlikte yine o iki tekne arasına sindi. Virginie, Gervaise'in gırtlağına atılmıştı. Boynunu sıkıyor; onu boğmaya çalışıyordu. Ancak genç kadın şiddetli bir silkinmeyle kurtuldu ve onun saç topuzuna yapışarak kafasını koparırcasına çekmeye başladı. Mücadele bu kez sessiz başlamıştı, ne bir çığlık, ne bir küfür. Gövde gövdeye gelmiyorlar, birbirlerinin yüzlerine atılıyorlar, açık ve parmakları kıvrık elle-

riyle tırmalıyorlar, tuttukları yeri yırtıyorlardı. Uzun, esmer kızın kırmızı kurdelesi ve mavi ipekten saç filesi kopmuştu; boyun kısmı kopmuş korsajından teni; bütün bir omuzu meydana çıkmıştı; sarışın ise, nasıl olduğunu kendisi de bilmeden soyunuk hale gelmişti; beyaz ceketinin bir kolu kopmuş, gömleği yırtılmıştı; çıplak teni görünüyordu. Kumaş parçaları havada uçuşuyordu. İlk kan Gervaise'de görüldü; ağzından çenesine inen üç uzun tırnak yeri kanamaya başladı; gözlerini sakınıyor; her şamarda kör kalma korkusuyla onları kapıyordu. Virginie'de bir kan belirtisi yoktu henüz. Gervaise onun kulaklarını tutmak istiyor, ama bir türlü onları yakalayamadığı için kuduruyordu; sonunda, sarı camdan armut biçimindeki küpelerinden birini tutup çekti; kan akmaya başladı.

Bir sürü ses birden:

"Birbirlerini yiyecekler! Ayırın şu kaltakları!" diye bağrışmaya başladı.

Kadınlar yaklaştılar: İki gruba ayrılmışlardı; bir kısmı iki kadını, dövüşen iki dişi köpek gibi kızıştırıyor; daha sinirli olan bir kısmı da tir tir titriyor, başlarını çeviriyor; bu kadarının elverdiğini, mutlaka hasta olacaklarını söylüyorlardı. Az kalsın toplu bir kavga başlıyordu; birbirlerini taş yüreklilikle, yufka yüreklilikle suçluyorlardı. Çıplak kollar uzanıyordu; üç şamar işitildi. Madem Boche bu sırada çamaşırhane müstahdemini arıyordu.

"Charles! Charles! Nereye kayboldu bu çocuk?" Ve onu ön sırada kollarını kavuşturmuş arbedeyi seyreder buldu. Charles ense kulak yerinde iriyarı bir gençti. Gülüyor, iki kadının bedenlerinin açıkta kalan kısımlarını seyrederek, zevkleniyordu. Kumral olanı bıldırcın gibi tombuldu: Gömleği yırtılsa çok hoş olacaktı.

Bir gözünü kırparak:

"Ohh!" diye mırıldandı. "Kolunun altında bir leke varmış."

Madam Boche onu görünce:

"Aa! Sen buradasın demek!" dedi. "Ayol şunları ayırsana! Sen kolayca yapabilirsin bunu."

Charles sakin bir sesle:

"Aman, beni karıştırmayın bu işe!" dedi. "Geçen günkü gibi gözümü mü oydurayım? Ben adam ayırmak için gelmedim buraya. Yapacak çok işim var. Hem, ne korkuyorsunuz canım! Ufak bir hacamat iyi gelir onlara; hemen yatışırlar."

Kapıcı kadın bu kez polise haber vermekten söz etti: Ama çamaşırhane sahibi, gözleri hastalıklı, ince kadın, kesin olarak karşıydı. Üst üste hep aynı itirazı tekrarladı:

"Hayır, olmaz! Müessesenin adı lekelenir."

Yerde mücadele devam ediyordu: Virginie birden dizleri üstünde doğruldu. Yerden bir tokmak alıp havaya kaldırmıştı. Sesi değişmişti, hırıldıyordu:

"Esaslısı geliyor işte. Bekle! Kirli çamaşırını da hazır et!"

Gervaise hemen elini uzatmış, kendisi de bir tokmak kavramıştı. Lobut gibi havaya kaldırdı: Kendisi de mecalsiz bir sesle:

"Senin için büyük temizlik lazım anlaşılan!" diye karşılık verdi. "Gel de paçavra gibi çitileyeyim derini!"

Bir an dizleri üstünde, birbirlerini tehdit eder durumda öylece kaldılar. Saçları yüzlerine dökülmüş, göğüsleri körük gibi; vücutları çamur ve bere içinde, birbirlerini kolluyor; bekliyor, soluyorlardı. İlk darbeyi Gervaise vurdu; tokmağıyla Virginie'nin omzunu sıyırdı; aynı zamanda hasmının savurduğu tokmaktan sakınmak için yana çekildi; bu tokmak kalçasını sıyırmıştı. O zaman, iyice kızıştılar, çamaşır döven çamaşırcı kadınlar gibi sert, uyumlu darbelerle birbirlerine giriştiler. Tokmaklar indikçe tekne dolusu suya inermiş gibi tok bir ses yükseliyordu.

Çevrelerindeki çamaşırcı kadınlar artık gülmüyorlardı. Birçoğu bu durumun karşısında fena olduklarını söyleyerek çıkıp gitmişti. Orada kalanlar ise; bu kabadayı kadınları pek yiğit bularak, vahşi bir ışık yanan gözleriyle, boyunlarını ileri uzatıyorlardı. Madam Boche, Claude ile Étienne'i alıp götürmüştü; çamaşırhanenin öbür ucundan, kalkıp inen iki tokmağın yankılı sesine Gervaise'in ve Virginie'nin hıçkırıkları karışıyordu.

Gervaise birdenbire haykırdı. Virginie elindeki tokmağı var gücüyle onun dirseğinin üstüne çıplak koluna yapıştırmıştı; kırmızı bir leke belirdi ve kol hemen şişti. Bunun üzerine Ger-

vaise öyle bir saldırış saldırdı ki, seyredenler öbürünü öldürecek sandılar.

Herkes bağırıyordu:

"Yeter! Yeter!"

Gervaise'in yüzü öyle korkunç bir anlam taşıyordu ki kimse yanına yaklaşmaya cesaret edemedi, insanüstü bir güçle Virginie'yi belinden yakaladı, büktü, kıçı havada, suratını yere yapıştırdı; çırpınmasına aldırmayarak eteklerini ta beline kadar sıyırdı. Etekliğin altında bir iç pantolonu vardı; elini bunun yarığından soktu, pantolonu çekip çıkardı, Virginie'nin bütün butları, kıçı ortaya çıktı. Sonra aldı tokmağı eline; bir zamanlar ustası Plassans'da, Viorne suyu kıyısında garnizonun çamaşırını yıkarken nasıl vuruyorsa, öyle kıçına kıçına indirmeye başladı. Tahta, ete vurdukça ıslak bir gürültüyle gevşiyor; beyaz tenin üstünde yol yol kızarıklıklar bırakıyordu.

Müstahdem Charles'ın gözleri hayranlıkla büyümüştü.

"Vay! Vay! Vay!" diye mırıldanıyordu.

Yeniden kahkahalar ortalığı kapladı. Ama, çok geçmeden "Yeter! Yeter!" sesleri işitildi yeniden. Gervaise'in kulakları bir şey duymaz olmuştu, vurmaktan usanmıyordu. Eğilmiş, bir tek kuru yer bırakmamak amacıyla, işine bakıyordu. Bütün bu vücudun dövülmüş, berelerle örtülü olmasını istiyordu. Vahşi bir neşe içinde, eski bir çamaşırcı şarkısını hatırlamış onu söylüyordu:

"Pat! Pat! Margot gitti çamaşıra,
Pat! Pat! Tokmağıyla heyamola,
Pat! Pat! Su serpecek yüreğine;
Pat! Pat! Kederler dolmuş içine."

Sonra devam ediyordu:

"Al bu sana, bu kız kardeşine, bu da Lantier'ye... Onları görünce kendilerine verirsin. Dikkat! Yeniden başlıyorum. Al bu Lantier için, bu senin o kız kardeşin için, bu da senin için!

Pat! Pat! Margot gitti çamaşıra,
Pat! Pat! Tokmağıyla heyamola."

Virginie'yi elinden almak zorunda kaldılar: Uzun boylu esmer kız yüzü gözyaşı içinde, kızarmış, mahcup bir halde çamaşırını toplayıp savuştu; yenilmişti. Bu sırada Gervaise entarisinin kolunu geçirmekte, etekliğinin iki ucunu bir araya getirmekteydi. Kolu ağrıdığı için çamaşırını sırtına vermesini Madam Boche'tan rica etti. Kapıcı kadın kavgayı anlatıyor; duyduğu heyecandan söz ediyor, bir şey olmuş mu diye genç kadının vücuduna bakmak istiyordu.

"Bir yerinizde kırık falan olmasın da," diyordu. "Çünkü öyle bir darbe gördüm ki..."

Ama genç kadın gitmek istiyordu. Çevresindeki, önlüklü kadınların acıma dolu, övgü dolu sözlerine karşılık vermiyordu. Paketini omzuna alınca kapıya doğru yürüdü; çocukları da orada bekliyordu.

Yeniden camlı bölmesine geçmiş olan çamaşırhane sahibi kadın onu durdurarak:

"İki saat oldu, iki metelik vereceksiniz," dedi.

Neden iki metelik? Gervaise kendisinden yer ücreti istenmesini anlayamamıştı. Sonra iki meteliği verdi. Ve omzuna vurduğu ıslak çamaşırların ağırlığı altında iyice topallayarak, sırılsıklam, dirseği morarmış, yanağı kan içinde, hâlâ hıçkırıklarla sarsılan, yüzleri gözyaşlarına bulanmış, yanında tıpış tıpış yürüyen Étienne'le Claude'u çıplak kollarıyla çekip yürüdü.

Onun ardından çamaşırhane o büyük su bendi gürültüsüne kavuşmuştu yine. Ekmeklerini yemiş, şaraplarını içmiş ve Gervaise'le Virginie'nin dövüşü ile neşelerini bulmuş olan çamaşırcı kadınlar, aşka gelmişler daha kuvvetle tokmak sallıyorlardı. Tekneler boyunca, omuzları düşük, döşleri basık, köşeli kukla profilleri menteşeler üzerinde hareket eder gibi hızla eğiliyorlar, kollar makine gibi işliyordu. Yolların bir ucundan ötekine konuşmalar devam ediyordu. Sesler, gülüşler, açık saçık laflar büyük bir su sesine karışıyordu. Musluklar şakırdıyor, kovalar boşalıyor, teknelerin altından bir dere akıyordu. Öğle sonrası meşgalesi başlamıştı; çamaşırı tokmaktan geçirme zamanı. Koca salonda dumanlar pembeleşiyor, yalnız perdelerin yırtıklarından altın toplar halinde süzülen güneş yuvalarıyla deli-

niyordu. Sabun kokularının boğuculuğu iyice içlerine siniyordu. Birdenbire, sundurma ak bir buğuyla doldu: içinde sodalı su kaynayan kazanın koca kapağı, ortadaki vidalı çubuk boyunca mekanik bir araçla inip çıkıyor; tuğla temele gömülmüş bu kazanın açık derinliğinde, şekerli potas izlenimi uyandıran buhar burgaçları görülüyordu: Bu sırada; köşede sıkma aleti çalışma halindeydi; dökme silindirler içinde çamaşır desteleri, fosurdayan, tüten çamaşırhaneyi çelik kollarının sürekli çalışmasıyla daha fazla sarsıp duran makinenin çarkı döndükçe sularını salıveriyordu.

Gervaise, Boncoeur Oteli'nin yoluna girince yeniden gözyaşı dökmeye başladı. Kara, dar, duvar boyunca pis suların aktığı bir derecik bulunan bir yoldu burası; burnuna buradan gelen koku; Lantier ile geçirdiği on beş günü, sefalet ve kavga gürültüyle dolu ve şimdi hatırlanması pişmanlıkla karışık o on beş günü aklına getirdi. Terk edilmişliğinin içine giriyormuş gibi bir duygu uyandı yüreğinde.

Yukarıda oda çırılçıplaktı; gün ışığıyla doluydu, pencereler açıktı. Bu gün ışığı, bu kıpırtılı altın tozu yığını kapkara tavana, kâğıtları kopuk duvarlara hüzünlü bir görünüm kazandırıyordu. Şöminede çiviye takılı ve bir sicim gibi bükülmüş bir kadın atkısından başka hiçbir şey yoktu içeride. Çocukların karyolası odanın ortasına kadar çekilmiş, dolabın önü açılmıştı; açık gözlerinin boş içleri görünüyordu. Lantier yıkanmış ve bir iskambil kâğıdının üstünde bulunan iki meteliklik pomadı bile bitirmişti: Küvet ellerini yıkadığı kirli suyla doluydu. Hiçbir şeyi de unutmamıştı. O zamana kadar sandığın kapladığı köşe, şimdi Gervaise'e büyük bir kovuk gibi geliyordu. Pencere mandalına takılı küçük yuvarlak aynayı bile yerinde bulamadı. O zaman bir önseziyle şöminenin üstüne baktı; Lantier makbuzları da götürmüştü, pembe kâğıt destesi o tek kalmış çinko lambaların arasında değildi.

Çamaşırını bir sandalyenin arkalığına astı. Ayakta duruyor, odanın içindeki eşyayı gözden geçiriyordu. Öyle sersemlemişti ki artık gözyaşları akmıyordu. Çamaşırhane için alıkoyduğu dört metelikten bir metelik kalmıştı. Sonra pencerenin önün-

de çoktan yatışmış bulunan Claude'la Étienne'in gülüşmelerini işitince, onlara yaklaştı, başlarını koltuğunun altına alarak; sabahleyin işçi halkın uyanışını, Paris'in o dev iş hayatını seyretmiş olduğu bu gri şosenin karşısında bir an kendini unuttu: Şu saatte, günün uğraşlarıyla kızışmış olan kaldırım, Oktruva duvarının arkasında; şehrin üstünde alevli bir yansıma meydana getiriyordu. Yavrucuklarla beraber, işte, tek başına bu kaldırımın üstüne, bu kızgın fırın havasının ortasına atmışlardı onu; sağda ve solda uzanan dış bulvarlara bir bakış attı; onların iki ucunda durakladı; hayatı bundan böyle ortada, bir kesimevi ile bir hastane arasında geçecekmiş gibi sağır bir dehşet duygusuna kapıldı.

II

Üç hafta sonra, güzel, günlük güneşlik bir gün, Gervaise ve çinko işçisi Coupeau, saat on bir buçuk sularında Colombe babanın koltuk meyhanesinde erik yiyorlardı. Kaldırımda sigara içmekte olan Coupeau, çamaşır götürmekten dönen Gervaise'i oradan geçerken durdurmuş ve içeri girmeye zorlamıştı. Dört köşe, büyük çamaşır sepeti genç kadının yanında, küçük çinko masanın arkasında duruyordu.

Colombe babanın meyhanesi Poissoniers Sokağı'yla Rochechouard Bulvarı'nın kesiştiği köşedeydi. Tabelada uzun mavi harflerle yazılmış tek bir kelime okunuyordu: Damıtma evi. Kapıda, iki yarım fıçının içinde tozlu zakkumlar vardı. İçeri girince, solda dizi dizi kadehleriyle, haznesiyle, kalaydan ölçekleriyle koca tezgâh uzanıyordu ve geniş salon, çepeçevre, bakır çemberleri ve muslukları parlayan, açık sarı boyalı, cilalı fıçılarla donanmıştı. Daha yukarda, raflarda içki şişeleri,meyve kavanozları, düzenli bir şekilde dizilmiş bir sürü küçük şişe duvarları kaplıyor, tezgâhın arkasındaki aynada elma yeşili, donuk altın, açık kırmızı renkleriyle yansıyordu.

Ama meyhanenin asıl özelliği, dipte meşeden bir parmaklığın arkasında camlı bir avluda duran damıtma aygıtıydı; müşteriler bunun nasıl çalıştığını seyrederler, sarhoş işçiler bu

uzun boyunlu imbiklerin, yerin altına inen bu kıvrık soğutma borularının bu şeytan işi düzeneğin önünde düşlere dalarlardı.

Bu öğle yemeği saatinde meyhane bomboştu. Kırklık şişman bir adam olan ve sırtına kollu bir gömlek geçirmiş bulunan Colombe baba, dört meteliklik içki isteyerek elindeki tası uzatan on yaşlarında küçük bir kıza içki veriyordu. Kapıdan dolan gün ışığı; sigara içenlerin balgamlarıyla her zaman nemli duran zemini ısıtmaktaydı. Tezgâhtan, fıçılardan, bütün meyhaneden bir içki kokusu, bir alkol dumanı yükseliyor, güneşin uçuşan tozlarını koyulaştırıyor, esrikleştiriyor gibiydi.

Bu sırada Coupeau yeni bir sigara sarıyordu. Tertemizdi, sırtında bir bez ceket, başında yine bezden mavi bir kasket vardı; güldükçe beyaz dişleri görünüyordu. Alt çenesi çıkık, burnu hafifçe basıktı; güzel kahverengi gözleriyle neşeli ve canayakın bir köpek ifadesi taşıyordu. Kıvırcık, sık saçları kabarık duruyordu. Teni yirmi altı yaşındaki tazeliğini muhafaza ediyordu. Gervaise, onun karşısında; siyah Orleans karakosu giymiş; başı açık parmaklarıyla sapını tuttuğu eriğini yemekteydi. Tezgâhın önüne, fıçılar boyunca, yerleşmiş dört masanın ilkinde, sokağın yanında oturuyorlardı.

Çinko işçisi sigarasını yaktıktan sonra, dirseklerini masaya dayayarak, yüzünü ileri uzattı, onun o gün ince porselen gibi süt saydamlığı taşıyan güzel yüzüne baktı. Sonra, daha önce konuştukları ve yalnız ikisinin bildiği bir meseleyi ima ederek alçak sesle sordu:

"Yani hayır mı diyorsunuz?"

Gervaise gülümseyerek, soğukkanlılıkla karşılık verdi:

"Tabii ki hayır Mösyö Coupeau! Bundan söz etmek için beni buraya getirmediniz sanırım. Hareketlerinize dikkat edeceğinizi vaat etmiştiniz. Bilseydim davetinizi kabul etmezdim."

Coupeau sözünün arkasını getirmedi, iyice yakından, çok cüretli ve her şeye hazır bir muhabbetle ona bakmaya devamı etti; genç kadının dudaklarının kenarına, uçuk, pembe nemlice, gülümsediği zaman ağzının kırmızılığını ortaya koyan dudaklarının ufacık kıyılarına bakıyordu tutkuyla. Gervaise ken-

dini geri çekmiyor; sakin, telaşsız bakıyordu. Biraz sustuktan sonra tekrarladı:

"Gerçekten aklınızdan çıkarın bunu. Yaşını başını almış bir kadınım ben; sekiz yaşında bir oğlum var... Ne yaparız beraber olsak?"

Coupeau gözlerini kırparak:

"Allah Allah! diye mırıldandı. Herkes ne yapıyorsa onu."

Ama Gervaise sıkıntılı bir hareket yaptı.

"Ah! Siz herkesin hayatının güllük gülistanlık olduğunu mu sanıyorsunuz? Evlilik geçirmediğiniz nasıl da belli... Hayır Mösyö Coupeau, her şeyi ciddiyetle düşünmek zorundayım ben, çılgınlığın sonu yok, anlıyor musunuz! Evde iki boğaz beni bekliyor; hem de nasıl iki boğaz! Gönül eğlendirmekle uğraşırsam çocuklarıma nasıl bakarım. Sonra biliyorsunuz, başıma gelen felâket büyük bir ders oldu bana. Erkeklerle işim yok benim. Uzun süre tuzağa düşmem."

Bir çamaşır işinden konuşur, bir ipekli kumaşı kolaya batırmamayı gerektiren nedenleri anlatır gibi öfkesiz, akla yakın ve serinkanlı konuşuyordu. Uzun boylu düşündükten sonra bu karara vardığı anlaşılıyordu. Coupeau, sızlanma içinde:

"Çok üzüyorsunuz beni! Çok üzüyorsunuz beni," diye tekrarlayıp duruyordu.

Gervaise:

"Evet görüyorum," dedi. "Sizin adınıza üzüntü duyuyorum Mösyö Coupeau... Gücenmeyin buna. Gönül eğlendirmeye içimde bir eğilim duysaydım, bunu başkaları yerine sizinle yapmayı isterdim elbet. İyi bir genç olduğunuz anlaşılıyor; bana da pek kibar davrandınız. Birleşirdik tabii, nereye kadar gidebilirsek gidebilirdik. Prenseslik taslayan bir kadın değilim ben; olmayacak şeydir demiyorum buna. Ama, benim içimde böyle bir eğilim olmadıktan sonra neye yarar. On beş gün var ki Madam Fauconnier'de kalıyorum. Küçükler, okula gidiyor: Ben çalışıyorum, memnunum. Yani en iyisi olduğumuz gibi kalmak..."

Sepetini almak için eğildi.

"Beni lafa tuttunuz, oysa patronum orda beni bekliyorlar.

Başka birini bulursunuz nasıl olsa. Benden daha, güzel, üstelik peşinden sürükleyecek iki veledi olmayan birini..."

Coupeau aynanın içindeki yuvarlak saate bakıyordu; durması için, üsteleyerek bağırdı:

"Durun canım! Saat daha on biri otuz beş geçiyor... Benim daha yirmi beş dakikam var. Korkmayın yemeyiz sizi; aramızda masa var... Demek bir parça konuşmayı istemeyecek kadar benden nefret ediyorsunuz!"

Gervaise onu kırmamak için sepeti yine yere koydu ve dostça konuşmaya başladılar. Genç kadın; çamaşırı götürmeden önce yemeğini yemişti; Coupeau da gelip onun yolunu beklemek için acele tarafından çorbasını içmiş, etini mideye indirmişti. Gervaise, nezaketle karşılık verirken; alkollü meyve kavanozları arasındaki sokağın hareketine bakıyordu; yemek vakti; sokağı olağanüstü bir kalabalıkla doldurmuştu. Her iki kaldırımda evlerin arasındaki dar alanda telaşlı adımlar, sallanan kollar, sonu gelmez bir dirsek teması vardı. İş başında kalıp gecikmiş işçiler, açlıktan somurtmuş yüzlerle ve uzun adımlarla şoseyi arşınlıyor, karşıdaki ekmekçiye uğruyorlardı. Koltuklarında birer somunla yeniden göründüklerinde, altı meteliğe karınlarını doyurmak için üç kapı ötedeki Veau à deux Têtes Lokantası'na giriyorlardı. Ekmekçinin yanında kızarmış patates ve maydanozlu midye satan bir de meyveci vardı; uzun önlüklü bir işçi kadın dizisi boyuna geliyor, kese külahlar içinde patates ve taslara konmuş midye alıp gidiyorlardı; başkaları, başları açık, kibar tavırlı, güzel kızlar, demetle turp alıyorlardı. Gervaise, eğildiği zaman, bir mezeci dükkânı da görüyordu; kalabalıktı burası, ellerinde yağlı kâğıda sarılmış bir pirzola, bir sosis, ya da dumanı üstünde bir domuz sucuğu tutan çocuklar çıkıyordu kapısından. Bu sırada güzel havalarda bile kalın bir çamur tabakasıyla vıcık vıcık olan şose boyunca yürüyen kalabalık arasında, bazı işçiler koltuk meyhanelerinden çıkıyorlar, gruplar halinde iniyorlar, mideleri tıka basa dolu, kalabalığın itiş kakışı içinde kasıtsız ve gevşek, açık avuçları bacaklarına vura vura, aylak aylak dolaşıyorlardı.

Meyhanenin kapısında bir grup meydana gelmişti. Boğuk bir ses bağırdı:

"Hadi, Bibi-la-Grillade, bir vitriyol ısmarla da içelim!"

Beş işçi girdi içeri; ayakta durdular:

Aynı ses devam etti:

"Amma da harami adamsın be Colombe baba! Eskisinden istedik bir kere. Sonra ceviz kabuklarına değil de, gerçek kadehlere koy bakalım."

Colombe baba sessizce hizmet ediyordu. Üç kişilik bir işçi grubu daha geldi. Gömlekliler, yavaş yavaş kaldırımın köşesinde birikiyor, orada kısa bir süre durduktan sonra, birbirlerini tozdan gri renk almış iki zakkumun arasından meyhanenin içine sürüklüyorlardı.

Gervaise:

"Münasebetsizlik etmeyin," diyordu Coupeau'ya. "Hınzırlıktan başka şey düşündüğünüz yok. Onu seviyordum elbet... Ne var ki, beni öyle çirkin bir şekilde terk edip gidince..."

Lantier'den konuşuyorlardı; Gervaise onu bir daha görmemişti; Glacière, şapka atölyesi açacak o arkadaşının yanında Virginie'nin kız kardeşiyle beraber yaşadığını sanıyordu. Ayrıca onun peşinden gitmeyi aklının ucundan geçirmemekteydi. Önce büyük acı çekmişti tabii, ama şimdi aklı başına gelmiş bulunuyordu; her şey yoluna girmişti işte. Lantier'nin çok para harcaması nedeniyle beraber olsalardı çocukları yetiştirmesine imkân olmayacaktı. Étienne ile Claude'u görmeye gelebilirdi tabii, Gervaise onu kapıdan kovacak değildi. Ama kendisini parça parça doğratır da parmağının ucuna dokundurtmazdı. İyice kararlı, hayatının kesin planını yapmış bir kadın gibi konuşuyordu; ona sahip olma tutkusundan caymayan Coupeau da işi şakaya vuruyor, her sözden kötü anlamlar çıkarıyor, Lantier üstüne ona yakası açılmadık sorular soruyor ve bunu öyle şen bir tavırla ve bembeyaz dişlerini göstererek yapıyordu ki, genç kadın incinmiş oluyordu:

Sonunda, Coupeau:

"Siz onu dövüyordunuz muhakkak!" dedi. "Ah! siz yok musunuz, acıma nedir bilmiyorsunuz. Herkesin canına okuyorsunuz!"

Gervaise uzun bir kahkahayla onun sözünü kesti: Bir bakıma

doğruydu bu, o sırık Virginie'nin canına okumuştu. O gün eline kim geçse sıkardı boğazını. Coupeau, Virginie'nin her tarafı göründü diye üzülerek mahalleden kaçıp gittiğini söyleyince daha fazla gülmeye başladı. Ama yüzündeki çocuksu masumluğu yitirmemişti; topacık ellerini uzatıyor, bir sinek bile öldüremeyeceğini söylüyordu. Ömrünce pek çok dayak yediği için yalnız onu biliyordu. Sözü Planssans'da geçirdiği çocukluğuna getirdi: Hiç de erkek peşinden koşan bir kız olmamıştı; hoşlanmıyordu erkeklerden. Lantier kendisine on dört yaşında sahip olduğu zaman hoşuna gitmişti bu; çünkü Lantier; kocası olduğunu söylüyor, kendisi de evcilik oynadıklarını sanıyordu. Tek kusuru, çok duyarlı olması, herkesi sevmesi, daha sonra kendisine bin türlü kötülük gelecek insanlara bağlanmasıydı. İşte böyle, bir erkeği sevdiği zaman saçma sapan şeyleri düşünmez, sadece hep birlikte yaşamanın, çok mutu olmanın düşünü kurardı. Coupeau işi şakaya vurup lafı iki çocuğuna getirerek, onları herhalde yastık altında kuluçkaya yatırarak dünyaya getirmediğini hatırlatınca da, onun parmaklarına fiskeler vurdu, kendinin de elbet öbür kadınlar gibi aynı kalıptan çıktığını söyledi; ne var ki kadınların hep o şey için yanıp tutuştuklarını sanmak da yanlış olurdu; hep ev işlerini düşünen, evde saçlarını süpürge eden onlar değil miydi? Geceleri yatağa öyle yorgun serilirlerdi ki hemen uyumaktan başka istekleri olamazdı: Zaten kendisi, yirmi yıldan fazla Macquart babaya yük hayvanı gibi hizmet etmiş, iş başında ölmüş, çok çalışkan bir kadın olan annesine benziyordu. Kendisi yine nahif kalırdı onun yanında; annesi geçerken omuzları kapılardan sığmazdı. Bu bir yana; kendisi de erkeklere bağlanma konusunda annesi kadar tutku sahibiydi: Hatta, biraz topallıyorsa, Macquart babanın, yumruğunu tepesinden eksik etmediği zavallı anacığından kalma bir şeydi bu. Yüz kere anlatmıştı annesi; babası bazı geceler eve öyle sarhoş gelirmiş, annesiyle öyle vahşice sevişmeye kalkarmış ki kadıncağızın orasını burasını sakat edermiş herhalde, kendisini de işte öyle gecelerden birinde bir bacağı geride olmak üzere peydahlamıştı.

Coupeau iltifat ederek:

"Yok canım, bir şey yok; bir şey belli olmuyor," dedi.

Gervaise başını salladı; biliyordu, nasıl belli olduğunu; kırkına gelince iki büklüm olup çıkacaktı. Sonra alçak sesle, gülerek:

"Sizde de amma zevk var, topal bir kadını seviyorsunuz," dedi.

Bunun üzerine, Coupeau, dirseklerini masadan ayırmadan yüzünü daha ileri uzatarak ve onun başını döndürmek ister gibi cüretli sözlere başvurarak, iltifata başladı. Ama genç, kadın, bu okşayıcı sesten tat duyduğu halde, başıyla hep hayır diyor, o havaya kapılmıyordu. Artan kalabalıkla yeniden ilgilenir görünerek, gözlerini dışarı çevirmiş, öyle dinliyordu. Şimdi, boşalmış dükkânların süpürülmesine başlanmıştı; yemişçi kadın kızarmış patateslerin son tavasını çıkarıyordu; sucukçu, tezgâhının üstünde dağınık duran tabakları düzene koyuyordu. Bütün koltuk meyhanelerinden grup grup işçiler çıkıyordu; saçlı sakallı koca adamlar itişiyorlar, çocuk gibi oynaşıyorlar, altları demirli koca ayakkabılarıyla kaldırımda takır tukur kayarak, yeri çiziyorlardı; başkaları, ellerini ceplerine sokmuş; bakışları güneşte, gözlerini kırpıştırarak, düşünceli bir tavırla sigara tüttürüyorlardı. Kaldırımı, şoseyi, su birikintilerini, açık kapılardan akan, arabaların ortasında duran ve sokağı delip geçen son ışığın altında, işçi ceketlerinden, eskimiş paltolardan, solmuş, rengi atmış bir dizi meydana getiren bir dalga istilâ etmekteydi. Uzakta fabrika çanları çalıyordu; işçilerse acele etmiyorlar, pipolarını tazeliyorlardı; sonra şarapçı dükkânlarından birbirlerine seslenerek, sırtlarını kamburlaştırıp, ayaklarını sürüye sürüye atölyelerinin yolunu tutuyorlardı.

Gervaise, on adımda bir geri dönüp bakan biri uzun ikisi kısa boylu üç işçiyi gözleriyle izledi, eğlenerek. Bunlar, sonunda sokağı indiler, doğruca Colombe babanın meyhanesine geldiler.

Gervaise:

"Ooo!" dedi. "Bu üçü işi tam asmış yani!"

Coupeau:

"Vay!" dedi, "uzun boylusunu tanırım... Mes-Bottes'tur adı. Bizim arkadaşlardan."

Meyhane dolmuştu. Herkes, kısık seslerin boğuk mırıltısını

parçalayan çok yüksek sesle konuşuyordu. Zaman zaman tezgâha indirilen yumruklar kadehleri zıngırdatıyordu: İçki içenler, ayakta, elleri karınları üstünde kavuşmuş, ya da arkalarında, sıkış sıkış, küçük gruplar meydana getiriyorlardı; fıçıların yanında, Colombe babadan içki isteyebilmek için on beş dakika beklemeleri gereken müşteri grupları vardı.

Mes-Bottes, Coupeau'nun omzuna kuvvetle vurarak:

"Vay! Bizim soylu Cadet-Cassis! Hazır sigara içen, temiz çamaşır giyen kibar bir bay. Muhabbeti koyulaştırmak için ahbaba rakı ısmarlıyorsun ha?"

Buna pek bozulan Coupeau:

"Bana bak, canımı sıkma benim," dedi.

Öbürü ise alay ediyordu.

"Anlaşıldı. Beyiniz yüksek ata binmiş... Keriz her zaman kerizdir, vesselâm."

Gervaise'e yan gözle korkunç bir bakış attıktan sonra arkasını döndü. Genç kadın biraz ürküp gerilemişti. Pipoların dumanı, bütün bu adamlardan yükselen keskin koku, alkol kokusuna karışıyordu. Gervaise ufak ufak öksürüyor, bunalıyordu. Alçak sesle:

"Berbat şey şu içki," dedi.

Ve bir zamanlar Plassans'da annesiyle rakı içtiklerini anlattı; ama bir gün az kalsın ölüyormuş bu içkiden; o gün bugün tiksinmiş; içkileri görmek bile içini kaldırıyormuş.

Bardağı göstererek:

"Bakın," dedi, "eriğimi yedim, ama suyunu içmeyeceğim, dokunuyor bana."

Coupeau da bardak bardak alkol yuvarlamaya akıl erdiremiyordu. Arada bir böyle bir erik kompostosu çekerdin, olur biterdi. Vitriyolmüş, absentmiş, öbür karın ağrılarıymış, bütün bunlara paso! Arkadaşları kendisine ne kadar takılırlarsa takılsınlar, onlar meyhaneye girerken o hep kapıda kalırdı. Kendisi gibi çinko işçisi olan Coupeau baba, fazlaca kaçırdığı bir gün 25 numaranın yağmur oluğundan düşüp kafasını patlatmıştı:

Bu olayın anısı ailede herkesi uslandırmaya yetiyordu. Kendisi Coquenare Sokağı'ndan geçerken onun düştüğü yeri gör-

dükçe bedava bir kadeh içki yuvarlamaktansa dere suyu içmeyi yeğ tutuyordu.

Sözünü şu cümleyle bitirdi:

"Bizim işte sağlam bacak ister."

Gervaise sepetini tekrar almıştı. Bununla birlikte yerinden kalkamıyor, sepeti dizlerinin üstünde tutuyordu; genç işçinin sözleri kendisinde hayatıyla ilgili uzak düşünceler uyandırmış gibi gözlerini ötelere dikmiş, düşlere dalmıştı. Bir düşünceden ötekine geçtiğini belli etmeden:

"Vallahi," dedi, "hırslı bir insan değilim ben, fazla bir şey istemiyorum. Emelim, rahat çalışmak, her zaman yiyeceğim ekmeği bulmak, uyumak için başımı sokacak bir deliğe sahip olmak, bir yatak, bir masa, iki sandalye, o kadar. Ha! Çocuklarımı da büyütmek ve mümkünse onları iyi birer insan olarak yetiştirmek isterim. Bir emelim daha var, günün birinde bir ev kurarsam dayak yememek... işte buna gelemem doğrusu... Hepsi bu kadar, görüyorsunuz, bu kadar."

Araştırıyor, tutkularını yokluyor, kendine çekici gelen başka bir önemli istek bulamıyordu. Bununla birlikte, kısa bir duraklamadan sonra ekledi:

"Evet, insan sonunda rahat döşeğinde ölmek de isteyebilir... Dileğim bütün ömrümce koşup yorulduktan sonra, evimde, kendi yatağımda ölmektir."

Ve kalktı. Onun dileklerini candan onaylayan Coupeau da saatin gelip çatmasından telaşlanarak kalkmıştı. Ama hemen dışarı çıkmadılar; genç kadın meyhanenin dip tarafında meşe parmaklığın ardındaki ufak avluda aydınlık camekânın altında işleyen kırmızı bakırdan imbiği merak etti. Onunla birlikte gelen çinko işçisi de parmağıyla aygıtın çeşitli bölümlerini işaret ediyor, içinden iplik gibi ince; berrak bir alkol sızan koca karnı gösteriyor, nasıl işlediğini açıklıyordu, imbiğin, tuhaf biçimli kaplarıyla, sonsuz dolaşık borularıyla sıkıcı bir görünümü vardı. Hiçbir yerinden duman çıkmıyordu; için için bir soluk alma, yeraltından geliyor izlenimi uyandıran bir mırıltı ancak işitilmekteydi; somurtkan, güçlü ve sessiz bir işçi tarafından gün ortasında yapılan bir gece işiydi sanki bu. O ara, Mes-

Bottes, tezgâhın bir köşesinin boşalmasını bekleyerek, iki arkadaşıyla gelmiş parmaklığa dirseklerini dayamıştı; gözlerini sarhoşluk üreten makineye dikmiş, başını sallıyor, gözlerinde içten bir anlam, yağsız bir makaranın gıcırtısıyla gülüyordu. Vay anam vay! Ne makine be. Şu şişko bakır göbeğin içinde boğazı sekiz gün serin tutacak kadar mal var yahu! Şu kıvrımlı borunun ucunu ağzına dayasalar, vitriyolün sımsıcak içine dolduğunu, küçük bir ırmak gibi sürekli olarak topuklarına kadar indiğini duysaydı. Yerinden kımıldamazdı vallahi! Çünkü Colombe baba olacak o hergelenin yüksük kadar kadehlerine benzemezdi bu. Arkadaşları gülüyorlar, Mes-Bottes eşşoğlusunun pek şakacı biri olduğunu söylüyorlardı. İmbik ise, için için, bakırlarının sönük ışıltılarında bir alev ya da bir parıltı izi göstermeden, giderek, meyhanenin içini basacak, dış bulvarlara yayılacak, kocaman Paris çukurunu dolduracak, usul usul ve inatla akan bir pınar gibi, alkoldeki terini, akıtıp duruyordu. O zaman Gervaise bir ürperti duyarak geriledi; gülümsemeye çalışıyor, mırıldanıyordu:

"Ne tuhaf, bu makine üşüme veriyor bana... İçki üşütüyor beni..."

Sonra yine deminki eksiksiz mutluluk düşüncesine getirdi sözü:

"Sizce de öyle değil mi? En iyisi o değil mi? Çalışmak, yiyeceği ekmeği olmak, başını sokacak bir deliği bulunmak, çocuklarını yetiştirmek ve rahat döşeğinde ölmek..."

Coupeau neşeyle ekledi:

"Ve dayak yememek. Ama siz isteseydiniz, Madam Gervaise, ben hiç dövmezdim sizi... Korkacak bir şey yok, içkim yoktur benim, ayrıca sizi de çok seviyorum... Gelin bu akşam, ha? Ayacıklarınızı ısıtırız..."

Gervaise sepeti önünde tutarak kendisine yol açarken, Coupeau bu sözleri alçak sesle onun ensesine söylüyordu. Ama genç kadın birçok kez başını sallayarak yine hayır dedi. Bununla birlikte, başını çevirip bakıyor, ona gülümsüyor, içki içmediğine sevinmiş görünüyordu. Bir erkekle ilişki kurmamaya yemin etmişti bir kere, yoksa ona evet derdi elbet. Sonun-

da kapıya vardılar, dışarı çıktılar. Meyhane, arkalarında, hâlâ dolu, boğuk seslerin gürültüsünü ve söylenen vitriyollerin alkol kokusunu sokağa kadar üflüyordu. Mes-Bottes'un kadehini yarım doldurduğu için Colombe babayı suçladığı, ona aşağılık herif dediği işitiliyordu. Kendisi gerçek bir mösyö, kibar bir adammış, tuttuğunu koparırmış. Boş vermişmiş! Patron olacak, o maymun herif her yeri arasın dursun, bugün işe gitmeyecek, aylaklığın sefasını sürecekmiş, iki arkadaşına, Saint-Denis kapısındaki Petit Benhomme Qui Tousse meyhanesine gitmeyi öneriyordu; içkisi iyiymiş oranın.

Gervaise kaldırıma çıkınca:

"Dünya varmış!" dedi. "Eh! Hoşça kalın! Allahaısmarladık! Teşekkür ederim Mösyö Coupeau! Çabuk gitmem gerek."

Bulvar boyunca yürümeye başlayacaktı ki adam elini tutu. Elini bırakmıyor ve şöyle diyordu:

"Benimle beraber gelin, Goutte-d'Or Sokağı'ndan geçersiniz, yolunuz da uzamaz. Yapıya gitmeden önce kız kardeşime uğramam gerekiyor... Beraber gideriz."

Gervaise razı oldu sonunda. Ve yan yana, kol kola girmeden, ağır ağır yürüyerek Poissoniers Sokağı'nı çıktılar. Coupeau ailesinden söz etti ona. Eskiden yelek dikişçisi olarak çalışan annesi, Coupeau ana, gözleri son derece zayıfladığı için şimdi evlere hizmete gidiyormuş. Geçen ayın üçünde altmış ikisine basmış. Coupeau ailenin en genç çocuğuymuş. Kız kardeşlerinden biri, otuz altı yaşında bir dul olan Madam Lerat çiçekçilikle uğraşıyor ve Batignolles'de Moines Sokağı'nda oturuyormuş. Otuz yaşında olan öbür kız kardeşi alaycı bir adam olan zincirci Lorilleux ile evliymiş. Şimdi onların Goutte-d'Or'daki evlerine gidiyordu işte. Kız kardeşi soldaki büyük evde oturuyordu. Coupeau akşam yemeklerini Lorilleux'lerde yerdi; bu, üçü için de daha ucuza çıkıyordu. Şimdi uğramasının nedeni de kendisini beklememelerini bildirmekti; o gün bir arkadaşa davetliymiş.

Gervaise, onu dinlerken birdenbire sormak için sözünü kesti gülümseyerek:

"Sizin adınız Cadet-Cassis mi Mösyö Coupeau?"

"Ha! Arkadaşların bana taktığı bir addır. Beni zorlayarak şa-

rapçıya götürdükleri zaman genellikle frenk üzümü likörü içerim de: Ama, Cadet-Cassis diye çağrılmak Mes-Bottes diye çağrılmaktan daha iyi, değil mi?"

Genç kadın:

"Tabii," diye karşılık verdi. "Cadet-Cassis hiç de fena değil."

Ve işi üstüne sorular sordu. Coupeau hep aynı yerde, Oktrua duvarının arkasında, yeni hastanede çalışıyordu. Ooo! İstediği iş olsun, işten çok ne vardı? Bu yapıdan da herhalde bir yıldan önce ayrılmazdı. Metrelerce yağmur oluğu yapılması gerekiyordu.

"Biliyor musunuz," dedi, "yapının damına çıktığım zaman Boncoeaur Oteli'ni görebiliyorum. Dün siz penceredeydiniz, kolumu salladım, ama görmediniz."

Bu sırada Coutte d'Or Sokağı'nda yüz adım kadar ilerlemişlerdi. Adam durdu, gözlerini kaldırarak:

"İşte bu ev," dedi... "Ben daha ötede, 22 numarada dünyaya gelmişim. Ama bu bina da usta işi bir yapı. İçi kışla gibi geniştir."

Gervaise çenesini kaldırmış, yapının alnacını gözden geçiriyordu. Ev sokak üstüne beş kat olarak kurulmuştu; her katta bir sırada on beş pencere vardı; pencerelerin kırık tirizli, siyah panjurları, bu koca duvara bir harabe görünümü veriyordu. Aşağıda, yer katını dört dükkân işgal etmekteydi. Kapının sağında pis bir koltuk meyhanesi vardı; solunda ise bir kömürcü, bir aktar, bir de şemsiyeci kadın. Bina bitişiğinde bulunan cılız, güdük iki yapının arasından yükseldiği için, daha görkemli görünüyor ve baştan savma hazırlanmış, yağmur altında çürüyüp dağılan bir harç yığını gibi dört köşe, büyük küp biçimindeki bedenindeki çıkıntılı ihtiyat duvar taşları, boşluğa açılmış dişsiz çeneleri andırıyor, uçsuz bucaksız zindan duvarları gibi çıplak, sıvasız, çamur rengi yanlarını, çevredeki damların üstünde açık gökyüzüne çiziyordu. Gervaise daha çok kapıya bakıyordu. Çok büyük ve yuvarlak olan bu kapı ikinci kat düzeyine kadar yükseliyor, meydana getirdiği derin sundurmanın öbür ucunda büyük bir avlunun solgun aydınlığı görünüyordu. Sokak gibi kaldırım döşenmiş olan bu sundurmanın ortasında tatlı pembe bir su akıyordu. Coupeau:

"Girsenize!" dedi. "Sizi yemezler."

Gervaise sokakta beklemek istedi. Ama sundurmadan içeri girip sağ taraftaki kapıcı kulübesine kadar ilerlemeden edemedi. Orada, eşikte, yine gözlerini kaldırıp yukarı baktı, içeride, alnaçlar altı katlıydı; kare biçimindeki büyük avlu dört alnaç tarafından kuşatılmıştı. Sarı lekelerle aşınmış, sızıntıyla yol yol olmuş, kaldırımdan arduvazlara kadar girintisiz çıkıntısız, dümdüz yükselen duvarlardı bunlar; yalnız yağmur olukları katlarda dirsekler yapıyor, pislik künklerinin açık tekneleri o noktalarda paslı dökme bedenlerinin lekesini gösteriyordu. Panjursuz pencerelerin, bulanık su birikintileri gibi yemyeşil camları görünüyordu. Açık duran bazılarında havalandırmak üzere sarkıtılmış mavi kareli şilteler vardı.

Kimisinin önünde, gerilmiş iplerde bütün evin çamaşırı kurumaktaydı; adamın gömlekleri, karının entarisi, çocukların külotları. Üçüncü kattaki bir pencerede pisliğe batmış bir çocuk şiltesi görünüyordu. Yukarıdan aşağıya, ufacık barınaklar dışarı doğru taşıyor ve bütün çatlaklardan dışarıya sefalet parçaları fışkırıyordu. Aşağıda, her alnaçta, doğrudan doğruya duvar; bunlar yapıya çatlaklarla dolu birer giriş biçiminde gömülüyor; boşluğunda, demir tırabzanlı bir merdivenin çamurlu basamakları döne döne yükseliyordu. Böyle dört merdiven vardı, hepsi de duvara boya ile yazılan alfabenin ilk dört harfiyle gösterilmişti. Zemin katları büyük atölyeler halinde düzenlenmiş, tozdan simsiyah olmuş vitrinlerle örtülmüştü; bir çilingir ocağının alevleri görülüyor; daha öteden bir marangoz rendesinin sesi işitiliyordu; kapıcı kulübesinin yanında ise bir boya laboratuvarı, sundurmanın altında akan o tatlı pembe suyu bol bol sokağa dökmekteydi. Boyalı su birikintileriyle, yongalarla, kömür kırıntılarıyla kirlenmiş; duvar diplerinde, taşlıkların aralıklarında otlar bitmiş avlu, güneşin durduğu noktadaki çizgiyle ikiye biçilmiş gibi, çiğ bir ışıkla aydınlanıyordu. Gölge tarafta, musluğundan ötürü çevresinde sürekli nem bulunan çeşmenin çevresinde, üç küçük tavuk çamurlu ayakçıklarıyla eşiniyor, gagalarıyla solucan arıyordu. Gervaise bakışlarını usul usul çevresinde gezdiriyor, altıncı kattan kaldırıma ini-

yor, sonra tekrar çıkıyor, bu görkem karşısında hayrete kapılıyor, kendisini canlı bir organizmanın ortasında, bir şehrin göbeğinde hissediyor, bir devin karşısındaymışçasına bu evle ilgileniyordu.

Kapıcı kadın, merakla, kulübesinin kapısında göründü:

"Birini mi istiyorsunuz madam?" diye seslendi.

Fakat genç kadın birini beklediğini söyledi. Yine sokağa yürüdü, sonra; Coupeau gecikince meraklanarak döndü, bir kere daha göz atmak için geldi, ev ona çirkin gelmemişti. Pencerelere asılı pırtılar arasında güleç köşeler vardı; bir saksıda açmış bir şebboy; cıvıltılar duyulan bir kanarya kafesi, odaların karanlığında yuvarlak yıldız parıltıları meydana getiren tıraş aynaları. Aşağıda, bir marangoz, rende aygıtının düzenli hışırtısına eşlik ederek şarkı söylüyordu; çilingir dükkânında ise uyumlu bir şekilde vurulan çekiç darbeleri büyük bir gümüş sesi çıkarmaktaydı. Sefaletin bir ucundan göründüğü açık pencerelerin hemen hepsinde, çocuklar kirli ve neşeli yüzlerini gösteriyorlar; kadınlar, sakin profillerle işlerinin üstüne eğilmiş dikiş dikiyorlardı. Yemekten sonra yeniden işe başlama saatiydi, odalar erkeklerin gitmesiyle boşalmıştı; ev, sadece tezgahların gürültüsüyle, saatlerce tekrarlanan; hep aynı nakaratın tekdüzeliğiyle bozulan o büyük erince yeniden kavuşuyordu. Yalnız avlu biraz nemliydi: Gervaise bu evde otursa, güneş alan tarafta, dipte bir odası olsun isterdi. Beş altı adım attı, yoksul barınaklara özgü o kekre koku, yıllanmış toz kokusu geldi burnuna. Ama boyalı suların acımsı kokusu daha baskın olduğundan, genç kadın burayı Boncoeur Oteli'nden daha az fena kokulu buldu. Kendi penceresini de seçmişti bile; soldaki köşede, önünde, ince dalları sicimle bir çardağa sarılmaya başlamış İspanyol fasulyesi dikili küçük bir kutu bulunan bir pencereydi burası.

Birden yanı başında Coupeau'nun sesini işitti:

"Sizi beklettim mi?" diyordu. "Yemeği onlarda yemezsem bir mesele oluyor; üstelik kız kardeşim bugün dana eti almış."

Gervaise ufak bir şaşkınlık belirtisiyle irkilince, o da gözlerini binada dolaştırarak devam etti:

"Eve mi bakıyordunuz? Yukardan aşağı hiçbir kısmı boş kalmaz. Üç yüz kiracı var, sanırım. Eşyam olsa, ben de bir oda düşürmek için durumu kollardım... Fena yer sayılmaz, değil mi?"

Gervaise mırıldandı:

"Evet iyi bir yer. Plassans'da bizim sokakta bile bu kadar kimse oturmuyordu. Sözgelimi, beşinci kattaki şu fasulyeli pencere ne şirin!"

O zaman Coupeau, üsteleyerek, razı olup olmadığını bir kez daha sordu. Bir karyolaları olur olmaz burada bir oda kiralarlardı. Ama genç kadın kaçınıyor, sundurmanın altından çıkmak için acele ediyor, yine bu münasebetsiz laflara girmemesini rica ediyordu. Ev yıkılır, ama onunla orda aynı yorgan altına girmezdi, kesindi bu. Yine de Coupeau, Madam Fauconnier'nin atölyesinin önünde, ayrılırken, genç kadının büyük bir dostlukla avucuna bıraktığı elini bir an kendi elinde tutabildi.

Genç kadınla çinko işçisinin ilişkileri bir ay dostluk çerçevesi içinde sürdü. Coupeau, Gervaise'in kendini paralarcasına çalıştığını; çocuklarına gösterdiği özeni, geceleri çeşitli dikişler dikme olanağı yaratmasını gördükçe onu pek yürekli buluyordu. Temiz olmayan, zevk peşinde koşan; boğazına düşkün nice kadınlar vardı; oysa o, doğrusu bunlara hiç benzemiyor; hayatı fazlaca ciddiye alıyordu.

Coupeau böyle dedikçe Gervaise gülüyor, alçakgönüllülükle ona itiraz ediyordu. Ne yazık ki her zaman böyle akıllı, uslu olamamıştı. Bununla daha on dört yaşında, bir erkekle yattığını anlatmak istiyordu; sonra bir zamanlar annesiyle şişe şişe anasonlu içki içmelerini anlattı yine. Deneyleri onu bir parça doğru yola getiriyordu, o kadar. Onu büyük bir irade sahibi biri sanmak büyük bir yanlışlık olurdu; tersine, iyice zayıf iradeliydi. Başkalarına acı çektirmemek kaygısıyla ne tarafa iterlerse oraya sürükleniyordu. Emeli, namuslu insanlar arasında yaşamaktı; çünkü kötü bir toplum insanı balyoz darbesi gibi ezer, kadını ise yamyassı ederdi. Geleceği düşündükçe soğuk soğuk terliyor ve kendisini havaya fırlatılıp kaldırımın üstüne rastlantıyla yazı ya da tura olarak düşecek bir meteliğe benzetiyordu. Daha önce gördüğü bütün şeyler, çocuk gözlerinin önüne seri-

len kötü örnekler iyi birer ders olmuştu ona. Coupeau onun bu kara düşüncelerine takılıyor, kalçalarına çimdikler atmaya yeltenerek onu yüreklendirmeye çabalıyordu; genç kadın onu itiyor, ellerine tokatlar vuruyordu; Coupeau yüksek sesle gülüyor, iradesi zayıf bir kadın olmasına rağmen kolay kolay başa çıkılamadığını söylüyordu. Eğlence düşkünü olan kendisinin gelecekten yana kaygılandığı yoktu.

Günler günleri kovalıyordu işte! İnsan nasıl olsa başını sokacak bir delik, ağzına atacak bir lokma ekmek bulurdu. Alıp suya atılabilecek ayyaşların yarısını bir tarafa bırakırsak, bu semti temiz buluyordu. Fena adam değildi, kimi zaman akla çok yakın sözler söylüyordu; hatta ona şık da denebilirdi bir bakıma, saçını düzgün bir çizgiyle yandan ayırıyordu, güzel kravatlar takıyordu; pazar günleri giydiği bir çift cilalı iskarpin vardı. Öte yandan maymun kadar becerikli ve hınzırdı; Paris işçisine özgü, palavra dolu, alaycı bir soytarılığı vardı ki onun genç yüzünde daha da cana yakın bir anlam kazanıyordu.

İkisi de Boncoeur Oteli'nde birbirlerine ufak tefek bir sürü yardımda bulunmuştu. Coupeau gidip onun sütünü alıyor, dışarı işlerine koşuyor, çamaşır paketlerini taşıyordu. Gervaise de bu inceliklere karşılık olmak üzere, onun çatı altında yattığı daracık odaya çıkıyor, elbiselerini dikiyordu. Büyük bir yakınlık kurulmuştu aralarında. Gervaise'in onun yanındayken canı hiç sıkılmıyor, onun söylediği şarkılarla eğleniyordu; Paris dış mahallelerinin sürekli zevzekliğini temsil eden bu şarkılar onun için yepyeni şeylerdi. Adamsa, onun eteğinin dibinde gide gele daha da azıyordu. Tutulmuş, hem de fena tutulmuştu! Sonunda kafası kızmaya başladı. Gerçi şakalarının ardı arkası gelmiş değildi, ama içinden öylesine kederliydi ki bu durumu dayanılmaz bulmaya başlamıştı. Dalga geçmeler sürüp gidiyordu. Gervaise'e rastladıkça "Ne zaman?" demekten kendini alamıyordu. Gervaise onun ne demek istediğini anlıyor ve çıkmaz ayın son çarşambası için vaatlerde bulunuyordu. O zaman, Coupeau işi şakaya vuruyor, terliklerini eline alarak onun odasına taşınıyormuş gibi onun kapısına geliyordu. Gervaise bunu gülerek geçiştiriyor ve onun sürekli açık saçık imalarını yü-

zü bir kez kızarmadan atlatıyordu. Her hareketini hoşgörüyle karşılıyordu, yeter ki kabalık etmesin. Yalnız bir keresinde çok öfkelendi; Coupeau kendisini zorla öpmek istemiş ve başından bir tutam saç koparmıştı.

Haziran sonlarına doğru Coupeau'da bir keyifsizlik başladı. Tuhaf haller edinmişti şimdi. Onun bazı bakışlarından kuşkulanan Gervaise geceleri kapısını sımsıkı örtmeye başladı. Nihayet pazardan salıya kadar süren bir somurtkanlıktan sonra, salı günü ansızın saat on birde gelip kapıyı çaldı. Genç kadın kapıyı açmak istemiyordu; ama Coupeau'nun sesi öylesine tatlı ve titrekti ki sonunda kapıya dayalı dolabı çekmeden edemedi.

İçeri girince Gervaise onu hasta sandı; öylesine solgun, gözleri öylesine kızarmış; yüzü öylesine bir mermer donukluğu almıştı ki... Ayakta duruyor, başını sallıyor, kekeliyordu. Hayır, hayır, hasta değildi. Yukarıda, odasında iki saattir ağlıyordu. Komşular duymasın diye yastığını ısırmış, bir çocuk gibi ağlamıştı. Üç gece var ki artık uyku da uyuyamıyordu. Daha fazla sürüp gidemezdi bu.

Boğazı tıkanmış ve dokunsalar ağlayacak bir halde:

"Dinleyin madam, buna bir son vermek gerekir, değil mi? Gelin evlenelim. Ben istiyorum. Kararımı verdim."

Gervaise büyük bir hayrete düşmüş görünüyordu. Çok ciddiydi.

"Aman Mösyö Coupeau," diye mırıldandı, "neler söylüyorsunuz? Sizden hiçbir zaman bunu istemiş değilim, biliyorsunuz... Böyle bir şeyi uygun görmüyordum, hepsi bu... Yok, yok, şimdi iş ciddileşti; düşününüz, rica ederim."

Ama o kararının değişmez olduğunu belirten bir tavırla başını hâlâ sallayıp duruyordu. İşi her yönünden düşünmüştü. Bu gece rahat bir uyku uyumaya ihtiyacı olduğu için de aşağıya inmişti. Tekrar yukarı çıkıp ağlamasına gönlü razı olmazdı herhalde. Ağızdan "evet" sözü çıkar çıkmaz, artık kendisini rahatsız etmeyecek, gidip yukarıda rahat bir uyku uyuyacaktı. İstediği tek şey onun evet demesiydi. Ertesi gün oturup konuşurlardı.

Gervaise karşılık verdi:

"Öyle birdenbire peki diyemem elbet. Hem de sizi budalaca bir şeye sürüklediğimi söyleyerek beni suçlayacağınız bir işe girişmem. Bakın Mösyö Coupeau, fazla üstelemeniz yanlış... Bana karşı içinizde beslediğiniz duygunun ne olduğunu kendiniz de bilmiyorsunuz. Bahse girerim, beni sekiz gün görmeseniz geçecek. Erkekler, çoğu zaman, bir gece için, ilk gece için evlenirler; sonra, geceler art arda dizilir, uzar ve erkek bütün bir ömür boyu sıkılır durur... Otursanıza şuraya, bu konuyu hemen konuşmak istiyorum."

Bunun üzerine sabahın birine kadar, karanlık odada, fitilini kesmeyi akıl etmedikleri mumun isli ışığında evlenme tartışması yaptılar. Başlarını aynı yastığa koymuş, mışıl mışıl uyuyan Claude'la Étienne'i uyandırmamak için alçak sesle konuşuyorlardı. Gervaise lafı hep çocuklara getiriyor ve Coupeau'ya onları gösteriyordu; tuhaf bir çeyizdi bu, onun başına bir de bu iki yumurcağı saramazdı doğrusu. Sonra, onun hesabına utanıyordu da. Mahallede ne demezlerdi? Kendisini âşığıyla beraber görüp tanımışlardı, başından geçenleri biliyorlardı; aradan daha iki ay geçmeden kalkıp evlendiğini görürlerse pek de iyi şeyler söylemezlerdi. Bütün bu yabana atılamayacak nedenlere Coupeau omuz silkerek karşılık veriyordu. Mahalle vız gelirdi ona! Kendisi başkalarının işine burnunu sokmuyordu; burnunun böylece kirlenmesini istemezdi bir kere! Evet, doğru, kendisinden önce Lantier ile yaşamıştı. Ama bir kötülük var mıydı bunda? Zevk ve safa içinde yaşıyor değildi; birçok kadının, hem de birçok varlıklı kadının yaptığı gibi eve erkek de alamazdı. Çocuklara gelince, ne olacaktı canım, büyüyüp giderlerdi; yetiştirirlerdi onları. Onun gibi çalışkan, onun kadar iyi, ondan daha erdemli kadını nerde bulacaktı bir daha. Sonra, bütün bunlar bir yana, Gervaise kaldırımlarda sürtseydi, çirkin, tembel, iğrenç bir kadın olsaydı, bir sürü pis yumurcağı bulunsaydı da iş değişmezdi; Coupeau onu istiyordu.

Yumruğunu durmadan dizine indirerek:

"Evet sizi istiyorum," diye tekrarlıyordu. "İşitiyor musunuz, sizi istiyorum... Buna bir diyeceğiniz olamaz sanırım."

Gervaise yavaş yavaş gevşiyordu. Kendisini sarmaladığını

hissettiği bu kaba isteğin ortasında bir kalp ve duygu çözüntüsünün bütün bedenine yayıldığını görüyordu. Ellerini etekliğinin üstüne bırakmış, tatlı bir yüzle sadece ürkek birtakım itirazlar ileri sürüyordu. Dışarıdan, aralık pencereden, güzel haziran gecesinin sıcak solukları geliyor ve kırmızımsı yüksek fitili islenmiş olan mumu titretiyordu; uyuyan semtin derin sessizliği içinde, yalnız, bulvara sırtüstü uzanmış bir ayyaşın çocuk hıçkırıkları işitiliyor, çok uzakta, kimbilir hangi lokantada, bir keman, geç vakte kadar süren bir şölen için bayağı bir kadril çalıyor, bir armonika ezgisi gibi duru ve ince, billur sesiyle çınlıyordu. Genç kadının artık yapacağı bir itiraz kalmadığını, sesini keserek belirsiz bir gülümseme içinde bulunduğunu gören Coupeau onu ellerinden yakalayarak kendine doğru çekiyordu. Gervaise o çok korktuğu gevşeme anlarından birini yaşıyordu; karşısındakini reddederek ona acı çektiremeyecek kadar duyarlı olduğundan yenilmişti. Ama, çinko işçisi onun kendini teslim ettiğini anlayamamıştı; genç kadına sahip olduğunu belirtmek için bileklerini ezecek gibi sıkmakla yetindi; ikisi de bu hafif acı içinde iç geçirdiler; bunda sevgilerini doyuran bir şey vardı.

Coupeau:

"Evet diyorsunuz, değil mi?" diye sordu.

Gervaise alçak sesle:

"Ne kadar üzüyorsunuz beni," dedi. "Evet dememi mi istiyorsunuz? Peki, öyle olsun... Vallahi, büyük bir çılgınlık yapıyoruz, galiba."

Coupeau ayağa kalktı, onu belinden kavradı, yüzüne, rasgele, sert bir öpücük kondurdu. Sonra, bu öpücük fazla gürültülü olmuş gibi, önce kendisi telaşlandı; Claude'la Étienne'e bakarak hırsız adımlarıyla yürüdü; sesini alçaltarak:

"Şşşt!" dedi, "uslu durmalıyız. Yumurcakları uyandırmayalım. Yarın görüşürüz..." Odasına çıktı.

Gervaise, titreme içinde, elbiselerini çıkarmayı bile akıl etmeden, karyolanın kenarında bir saate yakın bir süre oturdu. Duygulanmıştı, Coupeau'yu çok dürüst buluyordu çünkü bir an her şeyin bittiğini, Coupeau'nun geceyi orada geçi-

receğini sanmıştı. Ayyaş adam, aşağıda, pencerenin altında, sahibini kaybetmiş bir hayvan gibi, daha boğuk bir sesle inliyordu. Uzakta o bayağı dans havasını tutturmuş olan keman susmuştu.

Sonraki günler, Coupeau, Gervaise'i bir akşam Goutte-d'Or Sokağı'na, kız kardeşinin evine götürmeye çalıştı. Ne var ki pek ürkek olan genç kadın Madam Lorilleux'lere böyle bir ziyaret yapmaktan çok korkuyordu. Çinko işçisinin o karı-kocadan için için korktuğunu iyice anlamıştı. Şüphesiz kız kardeşine bağlı değildi, hatta bu kadın onun yaşça büyüğü de değildi. Coupeau anneye gelince, oğlunun bir dediğini iki etmediği için, bu evlenmeyi candan duygularla kabul edecekti. Aile içinde yalnız Lorilleux'lerin günde on franga kadar kazandıkları söyleniyordu, bununla da büyük bir otorite kazanmış gibilerdi. Onlar baştan karısını kabul etmedikçe Coupeau evlenemezdi.

Coupeau:

"Sizden bahsettim onlara, bütün tasarılarımızı biliyorlar," diyordu Gervaise'e. "Aman Allahım! Ne çocukça şeyler düşünüyorsunuz! Bu akşam gelin. Size haber vermiş oluyorum değil mi? Kız kardeşimi biraz sert bulacaksınız. Lorilleux'nun yüzü de her zaman gülmez. Aslına bakarsanız canları çok sıkıldı, çünkü evlenirsem artık onlarda yemek yememeye başlayacağım, bu da onlar için ekonomik olmayacak. Ama bunun bir önemi yok; sizi kapı dışarı edecek değiller. Benim için yapın bunu, mutlaka gereken bir şey."

Bu sözler Gervaise'de daha fazla ürküntü yaratıyordu. Bununla birlikte, bir cumartesi akşamı, gitmeye razı oldu. Coupeau saat sekiz buçukta onu almaya geldi. Giyinmişti, siyah bir elbise ve yünlü emprime muslinden sarı dallı bir şal vardı üstünde; başına küçük bir dantelle süslü beyaz bir başlık oturtmuştu. Altı haftadır çalışıyordu, yedi frank arttırıp şalı, elli santim arttırıp başlığı almıştı; elbise, temizlenmiş, onarılmış eski bir elbiseydi.

Poissoniers Sokağı'nı dolandıkları sırada Coupeau:

"Sizi bekliyorlar," dedi. "Beni evli görme düşüncesine alışıyorlar... Bu akşam iyilikleri üstlerinde... Sonra, şimdiye kadar

altın zincir nasıl yapılır görmedinizse, pek hoşunuza gidecek. Tam da pazartesi için acele bir iş var ellerinde."

Gervaise:

"Ellerinde altın mı var?" diye sordu.

"Evet. Duvarlarda, yerde, her tarafta."

Bu sırada yuvarlak kapıdan girmişler, avludan geçmişlerdi. Lorilleux'ler, B merdiveniyle çıkılan altıncı katta oturuyorlardı. Coupeau, Gervaise'e gülerek seslendi; tırabzanı sıkı sıkı tutmasını, hiç bırakmamasını söyledi. Genç kadın başını kaldırdı, her iki katta bir, üç havagazı memesiyle aydınlanan merdiven yuvasının meydana getirdiği yüksek boşluğu görerek göz kırptı. Bunların en yukarda yananı kapkara bir gökte kıpırdayan bir yıldızı andırıyor, öbürleri basamakların sonsuz helezonu boyunca, tuhaf biçimli, tırtıllı, uzun ışınlar saçıyordu.

Çinko işçisi, birinci katın sahanlığına gelince:

"Nasıl?" dedi. "Ne güzel soğanlı çorba kokuyor, değil mi? Mutlaka soğanlı çorba yemişler."

Gerçekten, gri pis tırabzanı ve basamakları yağlı, çatlak sıyrık duvarlarının alçısı görünen B merdiveni henüz keskin bir mutfak kokusu içindeydi. Her sahanlıkta, gürültüler yansıyan koridorlar uzuyor ve bu koridorlara sarı kilitleri ellerin kiriyle kararmış kapılar açılıyordu: Pencere hizasında, oluklardan pis bir nem yayılıyor ve bu, pişmiş soğanın kekre kokusuna karışıyordu. Yer katından altıncı kata kadar kap kacak sesleri, karıştırılan tavaların, dipleri kazınan tencerelerin sesleri işitiliyordu: Gervaise, birinci katta, üstünde Ressam yazılı bir kapının aralığından, muşamba örtülü, toplanmış bir masanın başında iki adamın pipolarından çıkan dumanlar arasında hararetli hararetli konuştuklarını gördü. Daha sakin olan ikinci, üçüncü katların kapı çatlaklarından sallanan bir beşiğin tıngırtısı, bir çocuğun boğuk çığlıkları, sözleri seçilemeyen ve bir akarsuyun sağır mırıltısı gibi akan kalın bir kadın sesi sızıyordu. Kapılara çivilenmiş tabelalarda: Madam Gaudron, Yün Tarayıcısı, biraz daha ötede: Mösyö Madinier, Mukavva Atölyesi sözlerini okuyabildi. Dördüncü katta kavga vardı; döşemeyi titreten bir tepinme, devrilen eşyaların sesleri, müthiş bir küfür ve

tekme, yumruk gürültüsü geliyordu; buna rağmen karşı komşular hava almak için kapıyı açmışlar, kâğıt oynuyorlardı, Gervaise beşinci kata gelince durup bir soluk almak zorunda kaldı; merdiven çıkmaya alışık değildi; boyuna dönüp duran bu duvar, birbirini izleyen ve yarı aralık kapılarından içleri şöyle bir görünen bu barınaklar başını döndürmüştü onun. Öte yandan, sahanlıkta yollarının üstünde bir başka aile vardı: Baba, çirkef oluğuna yakın bir yerde küçük toprak bir maltızın üstünde tabak yıkıyor; anne, sırtını tırabzana vermiş, yatağına yatırmadan önce, çocuğunun elini yüzünü temizliyordu. Bu sırada Coupeau, genç kadına cesaret vermeye çalışıyordu. Geliyorlardı işte. Sonunda, altıncı kata geldiklerinde, yardım etmek için ona döndü gülümseyerek: Gervaise başını kaldırmış, ilk basamaktan beri işittiği öbür gürültüleri bastıran; berrak ve keskin bir ses dalgasının nerden geldiğini araştırıyordu. Tavan arasında, on üç meteliklik bebeklere elbise dikerken şarkı söyleyen ihtiyar bir kadıncağızdı bu. İri yarı bir kız, elinde bir kovayla bitişikteki bir odaya girerken Gervaise orada bozulmuş bir yatak, yatağa uzanmış, gözlerini tavana dikmiş bekleyen bir adam da gördü. Kapanan kapının üstünde elle yazılmış bir kartvizitte şu cümle okunuyordu: Matmazel Clémence, ütücü. En üst kata çakınca, ayaklarına kara sular inmiş, soluk soluğa, tırabzandan sarkarak merakla aşağıya baktı; şimdi altı katın meydana getirdiği kuyunun dibindeki havagazı memesi bir yıldız gibi parlıyordu: Ve kokular, evin kocaman ve uğultulu hayatı, tek bir soluk halinde ona kadar geliyor, orada bir uçurumun kenarından sarkmış gibi olan yüzüne sıcak sıcak çarpıyordu.

Coupeau:

"Daha gelmedik," dedi. "Tam bir yolculuk oluyor buraya çıkmak."

Soldan, uzun bir koridora yöneldi. İki kere daha döndü, birincisi sola, ikincisi sağa. Koridor, çatlak dökük duvarlarıyla daralıyor; yollara ayrılıyor; uzayıp gidiyor, zayıf bir havagazı lambasıyla aydınlanıyordu. Cezaevi ya da manastır kapıları gibi, bir sıra kapı, hepsi de artlarına kadar açık, sıcak haziran akşamının kızıl bir buğuyla doldurduğu evlerin sefalet ve çalışma

koşullarını ortaya koyuyordu; sonunda, koridorun iyice karanlık olan ucuna geldiler.

Çinko işçisi:

"Geldik!" dedi. "Dikkat! Duvara tutunun! Üç basamak merdiven vardır."

Gervaise, karanlıkta ihtiyatla on adım daha attı; ayağı boşluğa gitti, üç basamağı saydı. Bu sırada Coupeau koridorun dibindeki bir kapıyı vurmadan itmişti. Keskin bir ışık yayıldı. Girdiler.

Koridorun uzantısı izlenimini veren, daracık, sıçan deliği gibi bir yerdi burası. Bu sırada bir sicimle kalkmış olan rengini atmış yün bir perde bu sıçan deliğini ikiye bölüyordu. Birinci bölmede eğik tavanın bir köşesine sürülmüş bir karyola, yemekten sonra hâlâ sıcaklığını muhafaza eden bir dökme soba, iki iskemle, bir masa, karyolayla kapı arasına sığması için pervazı kesilmiş bir dolap vardı. İkinci bölme atölye haline getirilmişti; dipte körüklü bir ocak görülüyordu; sağda; üstüne demir aletler atılmış bir rafın altında, duvara gömülmüş bir mengene vardı; solda, pencerenin yanında, küçük bir tezgâh duruyordu; üstünde hepsi de yağlı ve çok kirli olan maşacıklar, keskiler, testereler vardı.

Coupeau yün perdeye doğru ilerleyerek:

"Biziz!" diye bağırdı.

Ama hemen bir karşılık gelmedi. Gervaise iyice telaşlı, özellikle altın dolu bir yere gireceği düşüncesiyle çok heyecanlı, Coupeau'nun arkasında duruyor, kekeliyor, selam vermek için boyuna başını sallıyordu. Tezgâhın üstünde yanmakta olan lambayla ocaktaki akkor halindeki kömürün verdiği kocaman aydınlık, şaşkınlığını daha da arttırmıştı. Bununla birlikte sonunda Madam Lorilleux'yu seçti: Ufak tefek, kızıl saçlı, oldukça kuvvetli bir kadındı bu; mengeneye sıkıştırılmış bir haddenin deliklerinden geçirdiği kara bir teli, maden teli, kısa kollarının var gücüyle çekiyordu. Onun gibi kısa boylu, ama omuzları daha da cılız olan Mösyö Lorilleux, tezgâhın başında, penslerinin ucuyla bir maymun kadar çevik, o kadar küçük bir şey üstünde çalışmaktaydı ki o şey küt parmaklarının arasında kay-

boluyordu. Önce başını kaldıran o oldu; seyrek saçlı, eskimiş balmumu sarılığında, uzun ve acı çekmiş bir yüzü vardı.

"Ha, siz misiniz?" diye mırıldandı. "Çok acele işimiz var, görüyorsunuz... Atölyeye girmeyin, işimize engel olursunuz. Odada oturun."

Yine elindeki ince işe daldı; yüzü lamba ışığının arasından geçip elindeki şeye fazla bir aydınlık halinde düşen bir su kabarcığının yeşilsi ışığına gömülmüştü. Madam Lorilleux de:

"Sandalye al!" dedi. "Bu o bayan, değil mi? İyi, iyi."

Teli sarmıştı, ocağa götürdü, ateşi tahta bir yelpazeyle diriltti, teli haddenin son deliklerinden geçirmeden önce bir kez daha pişirdi.

Coupeau sandalyeleri çekti, Gervaise'i perdenin yanına oturttu, oda öyle dardı ki, kendisi de onun yanına sığamadı. Arkasına oturdu, işle ilgili açıklamalarda bulunmak için eğilip ensesinden konuşuyordu. Lorilleux'lerin tuhaf kabul tarzı karşısında şaşalamış olan ve onların yan yan bakışları altında huzursuzluk duyan genç kadın, kulaklarını dolduran uğultu yüzünden söylenenleri işitemiyordu. Kadını otuz yaşına göre fazlaca yaşlı, hırçın görünümlü, inek kuyruğu saçlarıyla kirloş buluyordu. Ondan sadece bir yaş büyük olan kocası, ince ve tilkice bir anlam taşıyan dudakları, gömleği, ökçeleri basık terlikleriyle bir ihtiyar izlenimi uyandırmıştı Gervaise'de. Ama onu asıl şaşırtan şey, atölyenin ufaklığı, duvarlarının pisliği, aletlerin pası, bir eskici dükkânındaki döküntü eşya gibi oraya buraya atılmış şeylerin pisliğiydi. Müthiş sıcaktı içerisi. Madam Lorilleux ise yeleğini çıkarmıştı; kolları çıplaktı; gömleği sarkık memelerine yapışmıştı.

Gervaise hafif bir sesle:

"Hani altın?"

Meraklı bakışlarıyla köşelere bakıyor, bütün bu döküntü arasında hayalini kurduğu o parıltıyı arıyordu. Coupeau gülmeye başladı:

"Altın mı?" dedi. "Bakın işte bu altın, bu da altın, şu ayaklarınızın altındaki de."

Sırayla, kız kardeşinin incelttiği teli, sonra mengenenin ya-

nında duvara asılı duran bir kangal demir tel izlenimi uyandıran tel yumağını gösterdi sonra, dört ayak üstüne gelerek, atölyenin zeminini kaplayan tahta kafes döşemenin altından bir tel yongası, paslı bir iğnenin ucunu andıran bir döküntü aldı. Gervaise bağırıyor, bunun altın olmadığını, demir gibi çirkin, siyahımsı bir maden olabileceğini söylüyordu. Coupeau yerden aldığı döküntüyü ısırıp dişlerinin bıraktığı parıltılı izi göstermek zorunda kaldı. Bu arada açıklamalarına devam ediyorlardı, işçiler, istenen kalınlığı sağlamak için, teli ilkin haddeden geçiriyorlar, bu işler sırasında kopmaması için de beş altı kez ateşte kızdırıyorlardı. Bunun için de sağlam bilek ve ustalık isterdi tabii! Kız kardeşi, kocasını haddeye dokundurtmuyordu, çünkü öksürüğü vardı. Bilek gücü yamandı Madam Lorilleux'nün; Coupeau onun haddeden saç teli kadar ince altın çektiğine tanık olmuştu.

Bu sırada bir öksürük nöbetine tutulmuş olan Lorilleux, taburesinin üstünde iki büklüm olmuştu. Öksürük arasında konuştu, tıkanmış bir sesle, Gervaise'in yüzüne hiç bakmadan, sanki onun yararınaymış gibi:

"Ben çubuk yapıyorum," dedi.

Coupeau, Gervaise'i kalkmaya zorladı; yaklaşırsa görebilirdi. Zincir yapımcısı homurdanarak izin verdi. Karısının hazırladığı teli bir milin, çelikten çok ince bir çubuğun etrafına sarıyordu. Sonra şöyle bir testere dokundurdu, mil boyunca tel kesildi, her kıvrımı halka oldu. Sonra lehimledi. Halkaları iri bir odun kömürü parçasının üstüne koyuyordu. Bunları yanında duran kırık bir bardağın dibinden aldığı bir damla boraksla ıslatıyor sonra lambada üflecin yatay alevinde kızdırıyordu. Yüz kadar halka yaptıktan sonra, ellerinin sürtünmesiyle bir parlaklık kazanmış bir plançetenin ucuna dayanarak yine o ince işine başladı. Halkayı pensle kıvırıp bir ucunu sıkıştırıyor, yerine takılmış olan üst halkaya geçiriyordu sonra bir kalemle yine açıyordu. Bunu sürekli bir düzen içinde yapıyor ve halkalar birbirini öyle çabuk izliyordu ki, kordon, işi anlamasına meydan vermeden usul usul uzayıp gidiyordu.

Coupeau:

"Çubuktur bu!" dedi. "Daha kaytan var, forsa var, suluk zin-

cir var, kordon var. Ama bu çubuktur. Lorilleux yalnız çubuk yapar."

Lorilleux memnun ve alaycı bir şekilde gülümsedi. Siyah parmaklarının arasında görünmeyen halkaları kıvırmaya devam ederek bağırdı:

"Dinle bak... Cadet-Cassis!.. Bir hesap yaptım bu sabah. Bu işe on iki yaşında başlamıştım, değil mi? Bugüne kadar ne uzunlukta çubuk yapmışım, biliyor musun?"

Soluk yüzünü kaldırdı, kızarmış gözlerini kırpıştırarak:

"Sekiz bin metre, duyuyorsun ya! İki fersah... İyi mi? İki fersah uzunluğunda çubuk! Mahallenin bütün kadınlarının boynuna dolanacak kadar uzun... Sonra, boyuna da uzayıp durduğunu düşün. Vallahi, Paris'ten Versailles'a kadar uzatacağım bu gidişle."

Gervaise dönüp yerine oturdu, düş kırıklığına uğramış, bütün bu yapılanları çok çirkin bulmuştu. Lorilleux'lere hoş görünmek için gülümsedi. Asıl bozulduğu şey de evlenmesi üstüne, kendisi için bunca önem taşıyan bu iş üstüne hiçbir şey konuşulmamasıydı; oysa o mesele olmasa buraya hiçbir zaman gelir miydi? Lorilleux'ler genç kadına Coupeau'nun getirdiği gereksiz bir meraklı gibi davranıyorlardı. Sonunda konuşma dönüp dolaşıp sadece evdeki kiracılara geldi. Madam Lorilleux, kardeşine, yukarı çıkarken dördüncü kattakilerin dövüşünü işitip işitmediğini sordu. Bu Bénard'lar her gün birbirini yiyorlardı; adam eve körkütük sarhoş geliyordu; kadının da bir sürü kusuru vardı, ağzı çok pisti. Sonra birinci kattaki ressamdan, şu uzun ve sarsak Baudequin'den söz edildi; gırtlağına kadar borç içinde yüzdüğü halde cakasından yanma yaklaşılmazmış; boyuna pipo tüttürür, arkadaşlarıyla hep bağıra bağıra konuşurmuş. Mösyö Madinier'nin mukavva atölyesi de bir parmak ilerlemiyormuş; patron önceki gün iki işçi kıza daha yol vermiş; iflas etse daha iyi olacakmış çünkü her şeyi yiyor, çocuklarının ayağına bir don almıyormuş. Madam Gaudron'un da tuhaf bir gidişi varmış: Yine gebeymiş ve bu artık yaşına başına hiç uymuyormuş. Mal sahibi, beşinci kattaki Coquet'leri evden çıkarmış, üç aylık borçları varmış; üstelik, maltızlarını bile sahanlıkta yakmaktan bir türlü vazgeçmiyorlar-

mış; aynı şekilde, geçen cumartesi altıncı kattaki ihtiyar Matmazel Remanjou bebek götürürken tam zamanında inerek küçük Linguerlot'yu tamamen yanmaktan kurtarmış. Ütücü Matmazel Clémence'a gelince, o, istediği gibi yaşıyormuş ama, Allah için, aleyhinde söylenecek bir şey yokmuş, hayvanları seviyormuş, altın gibi bir kalbi varmış. Ama, böylesine güzel bir kızın önüne gelen erkekle yatması ne fenaymış, değil mi? Bir gece kaldırıma düştüğü de görülürmüş bu gidişle.

Lorilleux, öğle yemeğinden beri üzerinde çalıştığı çubuk zinciri karısına vererek:

"Al bir tane daha!" dedi. "Doğrultabilirsin."

Ve başladığı bir şakayı kolay kolay bırakmayan bir adam inadıyla ekledi:

"Dört buçuk ayak daha... Versailles'a yaklaşıyorum."

Bu sırada Madam Lorilleux, çubuğu ateşte kızdırdıktan sonra ayar haddesinden geçirerek doğrultmaktaydı. Daha sonra bunu yarı yarıya eczalı su dolu uzun saplı ufak bir tencereye koydu, ocağın ateşinde temizledi. Gervaise, Coupeau'nun üstelemesiyle, bu son işlemi de seyretmek zorunda kaldı. Temizlenen kordon koyu kırmızı bir renk almıştı. Tamamdı artık, teslim edilecek duruma gelmişti.

Çinko işçisi:

"Böyle işlenmemiş teslim edilir," diye açıklamada bulundu. "Cilasını çuha ile cilacılar yapar."

Ama Gervaise'in artık şurasına gelmişti. Gitgide artan sıcaktan soluğu kesilir gibi olmuştu. En ufak hava akımı Lorilleux'yü nezle ettiği için, kapıyı hep kapalı tutuyorlardı. Gervaise, evlenme işinden hiç söz edilmediğini görünce gitmek istedi, usulca. Coupeau'nun ceketinden çekti. Beriki anladı. Zaten o da kasıtlı olarak sürdürülen bu sessizlikten sıkılmaya, gocunmaya başlamıştı.

"Eh, biz artık kaçalım," dedi. "Siz de çalışın."

Bir an yerinde saydı, bekledi, bir kelime, herhangi bir ima umuyordu. Sonunda lafı kendi açmaya karar verdi.

"Eee, Lorilleux, güveniyoruz size. Karımın şahidi siz olacaksınız," dedi.

Zincirci başını kaldırdı, alayla, şaşırmış gibi bir tavır takındı; karısı da o sırada haddeleri bırakarak gelmiş, atölyenin ortasında dikilmişti.

Lorilleux:

"Demek bu iş ciddi!" diye mırıldandı. "Şu kâfir Cadet-Cassis'nin nerde şaka yapıp nerde ciddi olduğu kestirilemez ki."

Karısı da Gervaise'i tepeden tırnağa süzerek:

"Ah, evet, o madam da bu!" dedi. "Vallahi size bizlerin vereceği ne gibi bir öğüt olabilir ki... Yine de, ne de olsa, tuhaf bir düşünce evlenmeyi istemek... Ama ikinize de uygun geliyorsa, kim ne diyebilir?.. Sonu iyi gelmezse insan kendisi çeker, bu iş böyledir. Çok zaman da sonu iyi gelmiyor, iyi gelmiyor, gelmiyor."

Bu son sözleri söylerken sesi yavaşlamıştı, başını sallıyor, genç kadını soymak, vücudunun her köşesini gözden geçirmek istermiş gibi bakışlarını yüzünden ellerine, ayaklarına götürerek onu süzüyordu. Sandığından daha iyi bulmuş olacak ki, soğuk bir sesle:

"Kardeşim kararlarında serbesttir," diye devam etti. "Gerçi ailesinin isteği belki de... İnsanın ne tasarıları oluyor... Ama işler öyle tuhaf şekilde gelişir ki. Bir kere, ben bu işte kavga çıkaracak değilim. Süprüntünün süprüntüsü bir kadını da tutup getirseydi, ben yine: "Evleneceksen evlen de beni rahat bırak!" diyecektim. Bununla birlikte, burada bizim yanımızda durumu hiç de fena değildi. Oldukça semiz görünüyor, demek iyi beslenmiş şimdiye dek. Sıcacık çorbası dakikası dakikasına her zaman önündeydi. Söylesene Lorilleux, madam tıpkı Thérèse'i andırmıyor mu? Hani veremden ölen şu karşıki kadını?" Zincirci karşılık verdi:

"Evet, biraz benziyor."

"Sonra, iki çocuğunuz var madam. Bunu kardeşime hatırlattım: 'İki çocuklu bir kadınla nasıl evlenirsin, anlamıyorum?' dedim. Onun çıkarlarını gözetiyorum diye bana kızmamalısınız, çok tabii bir şey bu. Üstelik, pek dinç de görünmüyorsunuz... Öyle değil mi Lorilleux, madam hiç de dinç görünmüyor?"

"Hayır, hayır, dinç değil."

Bacağından söz etmediler. Ama Gervaise, yan yan bakışlarından, dudak büküşlerinden ona imada bulunduklarını anlıyordu. Onların karşısında sarı şalına sarınmış duruyor, yargıç önündeymiş gibi teker kelimelik karşılıklar veriyordu. Onun içinde bulunduğu sıkıntıyı gören Coupeau sonunda dayanamayarak bağırdı:

"Mesele bu değil... Bu lafları söyleseniz de söylemeseniz de iş değişmez. Düğün 29 Temmuz Cumartesi günü olacak. Takvime baktım, o güne geliyor. Tamam mı? Size de uygun geliyor mu?"

Kız kardeşi:

"Ooo! Bizim için hepsi bir," dedi. "Fikrimizi sormana da lüzum yoktu... Lorilleux'nün şahit olmasını önleyecek değilim. Ben kafam dinç olsun isterim."

Gervaise, başını önüne eğmiş, ne yapacağını bilmez bir halde, ayağının ucunu atölyenin zeminini örten baklava biçimi tahta aralıklardan birinin içine sokmuştu; sonra, bir şeyi yerinden oynatmış olmak korkusuyla ayağını çekerken, eğilip eliyle yokladı. Lorilleux hemen lambayı yaklaştırdı. Kuşkuyla onun parmaklarına bakıyordu.

"Dikkatli olmak gerekir," dedi. "Küçük altın parçaları ayakkabının altına yapışabilir, insan farkında olmadan alıp dışarı götürebilir."

Bir dertti bu. İş sahipleri bir miligram dökününün eksik olmasına göz yummuyorlardı. Lorilleux, plançete üstünde kalan altın kırıntılarını süpürmek için kullandığı tavşan bacağını ve bu kırıntıları alsın diye dizlerine örttüğü deriyi gösterdi. Haftada iki kez atölyeyi büyük bir dikkatle süpürüyorlardı; süprüntüleri saklıyorlar, yakıyorlardı; küller elendikten sonra bunların içinde her ay yirmi beş otuz franklık altın bulunuyordu.

Madam Lorilleux gözlerini Gervaise'in ayakkabılarından ayırmıyordu.

"Ama kızacak bir şey yok bunda," dedi tatlı bir gülümsemeyle. "Madam ökçelerinin altına bakabilir."

Yüzü kıpkırmızı kesilen Gervaise, tekrar oturdu, ayaklarını kaldırarak altlarında bir şey olmadığını gösterdi. Bu sırada

Coupeau, kapıyı açarak sert bir sesle "İyi akşamlar!" diye bağırmıştı. Koridordan Gervaise'e seslendi. Tekrar görüşeceklerini ve işi beraberce yoluna koyacakları umudunu taşıdığı yolunda bir nezaket cümlesi kekeledikten sonra o da koridora çıktı. Ama Lorilleux'ler atölyenin karanlık oyuğunda yeniden çalışmaya koyulmuşlardı bile; küçük ocak, bir fırının büyük alevinde akkor haline gelmiş son bir kömür parçası gibi parıldıyordu. Kadın, gömleğinin bir ucu omzuna kaymış, teni ateşin karşısında kızarmış, yeni bir tel daha çekiyor, gösterdiği her çabada boynu şişiyor, kasları sicim gibi kabarıyordu. Kocası, su kabarcığının yeşil ışığı üstüne eğilmiş, başka bir kordona başlıyor, pensle halkayı kıvırıyor, bir ucunu sıkıştırıyor, üst halkaya takıyor, bir kalemle yeniden açıyor, bir makine gibi, durmaksızın, yüzünde biriken teri silmeye bile vakit bulamadan, aynı hareketi yeniden yapıyordu.

Gervaise koridorları geçip altıncı kat merdiven sahanlığına geldiği zaman, gözleri yaşlı, şu sözleri söylemekten kendisini alamadı:

"Bu bize pek mutluluk vaat etmiyor."

Coupeau öfkeli öfkeli başını salladı. Lorilleux'ye bu akşamki davranışının hesabını ödetecekti. Pintiliğin böylesi görülmüş değildi! Üç parça altın tozunu alıp gideceklerini düşünmek aklın alacağı şey miydi? Bütün bunlar bal gibi pintilikti, başka şey değil. Kız kardeşi, yemek giderinden dört metelik arttıracağı için hiç evlenmeyeceğini mi sanıyordu yani? Hem sonra, her şeye rağmen, bu iş 29 Temmuz'da gerçekleşecekti. Onların ne düşündüğü vız gelirdi ona.

Ama Gervaise merdivenden inerken yüreğini kabarmış hissediyor, bir korku içinde irkiliyordu; gözlerini kaygıyla tırabzanın şimdi daha da büyümüş gölgelerine dikmişti. O saatte, merdiven ıssızlaşmış, sadece ufalan alevi o karanlık kuyunun dibinde bir damla mum ışığı gibi yanan ikinci katın havagazı memesiyle aydınlanıyordu. Kapalı kapıların ardında yemekten kalkar kalkmaz yatağa giren işçilerin delik deşik uykuları, büyük bir sessizlik işitiliyordu. Bununla birlikte ütücü kızın odasından keyifli gülüşler geliyor, on üç meteliklik bebeklere, hafif

bir makas şıkırtısıyla tülden elbiseler biçen Matmazel Remanjou'nun anahtar deliğinden bir ışık huzmesi süzülüyordu. Aşağıda Madam Gaudron'un evinde bir çocuk hâlâ ağlayıp duruyordu. Ve pislik olukları, bu büyük karanlık ve dilsiz sükûnet ortasında daha da ağır kokmaktaydı.

Sonra, avluda, Coupeau, kapıyı açtırmak için uyumlu bir sesle kapıcıya seslenirken, Gervaise dönüp eve son bir kez daha baktı. Bina aysız göğün altında daha da büyük görünüyordu. Gri alnaçlar, karanlıkta badana edilmiş, sıvalarının döküklüğü kalmamış gibi enine boyuna uzayıp gidiyorlardı; güneşte kurumaları için gündüz asılı pırtılar içeri alındığı için, duvarlar daha çıplak, daha düzdü şimdi. Kapalı pencereler uykuya varmıştı. Şurada burada görülen iyice aydınlık birkaçı ise bazı köşelere dikilmiş gözler gibiydi. Her koridorun başında altı sahanlığın camları, yukarıdan aşağı sırayla, donuk bir ışığın aklığıyla aydınlık bir kuleyi andırıyordu. ikinci kattaki mukavva işleri atölyesinden düşen bir lamba ışını, yer katındaki atölyeleri kaplayan karanlığı delerek, avlunun kaldırımına sarı bir çizgi çekiyordu. Ve bu karanlığın derinliklerinden, nemli bir yerden, çeşmenin iyi kapanmamış musluğundan sessizliğin ortasında ötümlü, tek tek su damlaları dökülüyordu. O zaman, Gervaise, binanın ezici, dondurucu bir şekilde omuzlarına yıkıldığı duygusuna kapıldı. Bu hep aynı korkuydu, biraz sonra kendisinin de güleceği çocukça bir şey.

Coupeau:

"Dikkat edin!" diye bağırdı.

Gervaise, sokağa çıkmak için, boyaevinden akmış olan büyük su birikintisinden atlamak zorunda kaldı. Bugün birikinti maviydi; kapıcının küçük gece lambasının yıldızları parlattığı bir yaz göğünün koyu mavisi gibi.

III

Gervaise düğün istemiyordu. Ne gereği vardı para dökmenin? Sonra biraz da utanıyordu; evlenme işini bütün mahallenin gözü önüne sermek gereksiz bir şey geliyordu ona. Coupeau ise karşı çıkıyordu bu fikre: Eş dost şöyle oturup beraberce iki lokma yemeden evlenmek mi olurdu? Mahalle de kim oluyordu? Şöyle basit bir şey yaparlardı: Önlerine çıkan bir aşçı dükkânında bir tavşanı haklayacak zamana kadar, öğleden sonra şöyle bir gezintiye çıkarlardı. Yemek sonunda çalgı ve hanımlar küfelerini sallasınlar diye klarnet olmazdı elbet. Sadece bir kadeh tokuşturma hikâyesi canım! Ondan sonra herkes evine gider uyurdu.

Çinko işçisi işi şakaya ve alaya vurarak, eğlenti yapılmayacağına yemin ederek genç kadını razı etti. Kimsenin sarhoş olmaması için gözü kadehlerde olacaktı: Bunun üzerine adam başına yüz metelik hesabıyla Chapelle Bulvarı'nda, Auguste'te, Moulin d'Argent'da bir yemek düzenledi. Fiyatları elverişli, küçük bir şarapçı dükkânıydı burası; dükkânın gerisindeki üç akasyalı avluda bir dans yeri vardı. Birinci katta çok rahat edeceklerdi. On gün boyunca, Coupeau Goutte-d'Or Sokağı'ndaki evinden davetli topladı: Mösyö Madinier, Matmazel Remanjou, Madam Goudron ve kocası. Ayrıca Gervaise'e iki arkada-

şını da kabul ettirdi: Bibi-la-Grillade ve Mes-Bottes. Gerçi Mes-Bottes içti mi yaman içerdi, ama öyle bir iştahı vardı ki, bu doymaz keratanın bir düzine somunu hakladığını gören aşçının hayretini seyretmek için, onu bütün yemeklere çağırırlardı. Genç kadın da, patronu Madam Fauconier'yi ve çok iyi insanlar olan Boche'ları davet etmeyi vaat etti. Toplam olarak on beş kişi olacaklardı. Yeterdi bu. Fazla kalabalık olunca sonu kavgaya varıyordu.

Ama Coupeau'nun beş parası yoktu. Yiğitlik taslamadan, dürüst bir adam gibi hareket etmeyi düşünüyordu. Patronundan elli frank borç aldı. Bu parayla önce yüzük aldı; aslında on franklık olan bu yüzüğü Lorilleux'nün aracılığıyla dokuz franga düşürdüler. Sonra kendisine bir redingot, bir pantolon, bir yelek ısmarladı; bunlar için Myrrha Sokağı'ndaki bir terziye alelhesap yirmi beş frank ödedi; cilalı kunduraları ve şapkası idare ederdi daha. Kendisinin, Gervaise'in, ayrıca çocukların yemek bedeli olan on frangı da ayırınca cebinde topu topu altı frank, yani yoksullar mihrabında dua okutacak kadar bir para kaldı. Gerçi bu papaz kargalarını hiç sevmezdi; boğazlarını serinletmek için paraya ihtiyaç duymayan bu heriflere cebindeki altı frangı götürüp vermek gücüne gidiyordu. Ama duasız nikâh, kim ne derse desin, gerçek bir nikâh değildi. Kalkıp kiliseye gitti, pazarlık etti; kirli cüppeli, açgözlü, yaşlı, ufak tefek bir papazla bir saat çekişti. İçinden papazın suratı budur diyerek bir tokat indirmek geçiyordu. Sonra, alay olsun diye, dükkânında elden düşme, fazla kullanılmamış ve yeni bir çiftin işine yarayacak cinsten bir tören bulunup bulunmadığını sordu. Ufak tefek, ihtiyar papaz bu birleşmeyi kutsamaktan Tanrı'nın hiç memnun olmayacağını homurdanarak, sonunda töreni beş franga indirdi. Böylece yirmi metelik arttırmış oluyordu. Yanına yirmi frank kalıyordu.

Gervaise de daha iyi görünmek kaygısındaydı. Evlenme işi kesinleşir kesinleşmez, kendini ona göre ayarladı, günde iki saat fazla çalışarak köşeye otuz frank ayırmayı başardı. Faubourg-Poissonnière'de sergilenen on üç franklık ipekli kısa bir mantoda gözü kalmıştı. Onu aldı. Sonra Madam Faucouni-

er'nin işyerinde ölmüş bir çamaşırcının koyu mavi yün elbisesini kocasından on franga satın alarak kendi bedenine göre yeniledi. Geriye kalan yedi frankla, bir çift pamuklu eldiven, başlığı için bir gül ve oğlu Claude'a bir çift ayakkabı aldı. Neyse ki küçüklerin bluzları henüz giyilebilir durumdaydı. Dört gece çalışarak bütün elbiseleri temizledi, çoraplarının, gömleğinin en ufak söküğüne kadar her şeyi elden geçirdi.

Sonunda, o büyük günden bir önceki cuma akşamı, Gervaise'le Coupeau, işlerinden döndükten sonra, saat dokuza kadar uğraşıp durdular. Sonra, yatmak için odalarına çekilmeden önce, kadının odasında bir saat baş başa oturdular, bu gaileleri atlattıkları için ikisi de sevinçliydi. Mahalle için kendilerini üzmemeye karar vermiş oldukları halde, işe canla başla sarılmışlar, iyice bitkin düşmüşlerdi. Birbirlerine iyi geceler diledikleri zaman ayakta uyuyorlardı. Ama, ne de olsa, içleri rahat etmişti. İşler bir düzene girmiş bulunuyordu. Coupeau'nun şahitleri, Mösyö Madinier ile Bibi-la-Grillade idi; Gervaise'inkiler ise Lorilleux ile Boche olacaktı. Altı kişi arkalarına bir kalabalık takmadan rahat rahat belediye dairesine gideceklerdi. Damadın iki kız kardeşi, nikâh töreninde bulunmaları zorunlu olmadığından evlerinde kalacaklarını söylemişlerdi. Yalnız Coupeau ona, önden giderek bir köşeye büzüleceğini söyleyerek ağladı. Onlar da kendisini götüreceklerini vaat ettiler. Hep birlikte buluşmak için de saat birde Moulin-d' Argent'da olmaya karar verilmişti. İştahlar açılsın diye Saint-Denis ovasına gidilecek; gidişte trene binilecek, dönüşte tabana kuvvet yürünecekti. Eğlenti iyi olacaktı, her zaman rastlanır gibi değil, bir parça cümbüşlü. Ama kibar ve onurlarına yakışır şekilde.

Coupeau, cumartesi sabahı, giyinirken, cebinde sadece yirmi metelik bulunmasından ötürü kaygıya düştü. Yemek vaktini beklerken, şahitlere bir bardak şarapla birer dilim soğuk jambon gerekmez miydi? Sonra, şimdiden akla gelmeyen bazı giderler de doğabilirdi. Gerçek şu ki yirmi metelik yetmeyecekti. Bunun üzerine Claude'la Étienne'i akşam üstü yemeğe getirecek olan Madam Boche'un evine götürdükten sonra, Goutte-d'Or Sokağı'na koştu; Lorilleux'dan, ulu orta on frank borç iste-

mek için yukarı çıktı. Bir sıkıntı duyuyordu içinde, çünkü enişte-sinin surat edeceğini biliyordu. Lorilleux homurdandı, ona alaylı bir bakışla baktı, ama sonunda çıkarıp iki yüz meteliklik iki sikke verdi. Coupeau, bu sırada kız kardeşinin dişleri arasından "Ne güzel bir başlangıç!" dediğini işitti.

Nikâh, belediyede, saat on buçukta kıyılacaktı. Hava çok güzeldi, güneş fırın gibi sokakları kavuruyordu. Dikkati çekmemek için, gelin, güvey, kaynana ve dört şahit, yürürken iki gruba ayrılmışlardı; önde, Gervaise Lorilleux'un kolunda yürüyor, Mösyö Madinier de Coupeau anayı götürüyordu; yirmi adım kadar öteden de karşı kaldırımdan, Coupeau, Boche ve Bibi-la-Grillade geliyordu. Bu üçü siyah redingotlar giymişlerdi, sırtları eğikti, kollarını sallaya sallaya yürüyorlardı. Boche sarı bir pantolon giymişti; Bibi-la-Grillade gömlek giymemiş, redingotunun yakasını gırtlağına kadar iliklemişti, sadece ip gibi uzayan kravatının bir ucu görünüyordu. Yalnız Mösyö Madinier'nin sırtında bir elbise, dört köşe kuyruklu bol bir elbise vardı. Gelip geçenler, yeşil şallı, kırmızı kurdelelerle süslü siyah hotozlu şişman Coupeau anayı gezdiren bu mösyöye bakıyorlardı. Gervaise, tatlı ve şen, koyu mavi elbisesinin içinde daracık, kısa mantosunda sıkışmış omuzlarıyla, sıcağa rağmen kocaman bir paltonun içine gömülmüş olan Lorilleux'nün şakalarını dinliyor, sonra zaman zaman köşe başlarında başını çevirerek güneşte parlayan yeni elbiselerinden dolayı sıkılan Coupeau'ya gülümsüyordu.

Çok ağır yürüdükleri halde, belediyeye tam yarım saat önce vardılar. Belediye başkanı da geç kaldığı için sıraları ancak on bire doğru geldi. Salonun bir köşesinde, sandalyelere oturup yüksek tavanı ve çıplak duvarları seyrederek, alçak sesle konuşarak ve müstahdemlerden biri geçtiğinde saygıyla sandalyelerini geri çekerek beklediler. Bununla birlikte yavaş bir sesle belediye başkanının tembelliğinden söz ediyorlardı; herhalde yosmasının yanına uğramış, kuluncunu ovdurmaktaydı şimdi; belki eşarbını da bir yana atmıştı. Ama başkan görünür görünmez saygıyla ayağa kalktılar. Oturmaları söylendi. Bunun üzerine üç nikâh töreninde hazır bulundular; bembeyaz giyin-

miş gelinleriyle saçları kıvrılmış genç kızlarıyla, pembe kemerli matmazelleriyle, en güzel elbiselerini giymiş, pek kibar tavırlı bir baylar ve bayanlar kalabalığıyla, üç burjuva düğünü ortasında şaşaladılar. Sonra, sıraları gelip çağrılınca, az kalsın nikâhları olamayacaktı, çünkü Bibi-la-Girillade ortadan kaybolmuştu. Boche onu aşağıda, meydanda pipo içerken buldu, içerisi öyle şık kimselerle doluymuş ki, kendisinin onların gözüne sokacak yeni bir eldiveni olmadığı için çekip gitmiş. Neyse, tören, medeni kanunun okunması, soruların yöneltilmesi, kâğıtların imzalanması o kadar çabuk olup bitti ki, bu işte bir oyuna mı geldik yoksa diye durup durup bakıştılar. Gervaise, şaşkın, yüreği küt küt, mendilini ağzına bastırıyordu. Coupeau ana hüngür hüngür ağlıyordu. Hepsi defterlerin üstüne eğilmişler, eğri büğrü, iri harflerle adlarını yazıyorlardı; yalnız damat bir haç işareti çizdi, onun okuma yazması yoktu. Her biri yoksullara dörder metelik verdi. Müstahdem, Coupeau'ya nikâh belgesini verdiği zaman beriki, Gervaise'in kolunu dürtmesi üzerine beş metelik daha çıkarıp verdi.

Belediye dairesiyle kilise arasındaki yol epey tutuyordu. Yolda, erkekler bira içtiler. Coupeau ana ile Gervaise, su katılmış frenk üzüm likörü. Güneşin dikine vurduğu ve tek gölge bulunmayan uzun bir sokakta yürümek zorundaydılar. Zangoç, onları boş kilisenin ortasında bekliyordu; dinle alay etmek için mi böyle geç kaldıklarını sorarak öfkeyle onları küçük bir mihraba doğru sürükledi. Abus suratlı, yüzü açlıktan sararmış bir papaz yamağıyla beraber geldi. Papaz, Latince cümleler geveleyerek, dönerek, eğilerek, kollarını acele acele açarak, evli çifte, şahitlere yan gözle bakarak âyini bir çırpıda bitirdi. Mihrabın önünde, ne zaman eğilip ne zaman kalkmak, oturmak gerektiğini bilmeyen damatla gelin, büyük bir şaşkınlık içinde papaz yamağının işaretini bekliyorlardı. Şahitler, uygun hareket etmiş olmak için hep ayakta duruyorlardı; Coupeau ana ise, yine iki gözü iki çeşme ağlıyordu. Bu sırada öğle olmuş, son dua da okunmuştu; kilise müstahdemlerinin ayak sesleri ve yerlerine yerleştirilen sandalyelerin çıkardığı gürültü çevreyi almıştı. Büyük mihrap önemli bir tören için hazırlanıyor olmalıydı; çün-

kü örtüleri çivileyen yorgancıların çekiç sesleri geliyordu. Ve zangoçun vurduğu süpürgenin tozu arasında kaybolmuş küçük mihrapta abus suratlı papaz, kuru ellerini Gervaise'le Coupeau'nun eğilmiş başları üstünde gezdiriyor ve sanki iki önemli âyin arasında, Tanrı'nın ortalarda görünmediği bir sırada, onları, bir taşınma işi ortasında birleştiriyordu. Şahitler ve evli çift camegâhta bir deftere yeniden imzalarını koyduktan sonra kapıdan çıkıp yeniden kendilerini güneşin içinde bulunca, dörtnala kaldırılmış olmaktan gelen bir şaşkınlık içinde soluk soluğa kaldılar.

Coupeau sıkıntılı bir gülüşle:

"Bu iş bu kadar!" dedi.

İki yana sallanıyor, bu işte hoş bir taraf bulamıyordu. Bununla birlikte ekledi:

"İyi vallahi! İşi hiç uzatmıyorlar. Bakıyorsun her şey olup bitmiş... Tıpkı dişçilerdeki gibi; gık demeye vakit bulamadan alıverirler dişini. Ağrısız evlenme bunlarınki de."

Lorilleux bıyık altından gülerek:

"Evet, evet," dedi. "İnce iş. Beş dakikada yapıyorlar ve ömür boyunca dayanıyor... Vah Cadet-Cassis'cik vah!"

Ve dört şahit çinko işçisinin kamburlaştırdığı sırtına vurmaya başladı. Bu sırada Gervaise, gülümseyerek, ama nemli gözlerle, Coupeau anayı kucaklıyor, ihtiyar kadının kesik kesik söylediği sözlere karşılık veriyordu:

"Merak etmeyin, elimden geleni yapacağım. Sonu iyi çıkmazsa, benim hatamdan olmayacaktır bu. Hayır, imkânsız... Mutlu olmayı o kadar istiyorum ki... Sonunda iş oldu, değil mi? Anlaşmak ve bir arada yaşamak ikimize düşer."

Sonra doğruca Moulin-d'Argent'a gidildi. Coupeau karısının koluna girmişti. Ötekilerden iki yüz adım kadar önden; hızlı hızlı, gülerek, coşkuyla dolu, evleri, gelip geçenleri, arabaları görmeden yürüyorlardı. Mahallenin gürültüsü kulaklarında çan sesleri gibi uğuldamaktaydı. Coupeau, yer katındaki camlı odada, tabak ve örtüye lüzum görmeden sadece mideyi bastırmak için hemen iki litre şarap, ekmek ve jambon ısmarladı. Sonra Boche'la Bibi-la-Grillade'in fazlaca iştahlı olduklarını gö-

rerek üçüncü litre şarabı da ısmarladı; biraz da peynir. Coupeau ananın karnı aç değildi, bir şey yiyemeyecek kadar çarpıntılıydı. Susuzluktan ölen Gervaise bardak bardak hafif şarap katılmış su içiyordu. Coupeau hemen kasaya gitti.

"Benden!" dedi.

Dört frank beş metelik ödedi.

Bu arada saat bire gelmişti; davetliler görünmeye başladı. Önce, şişman ve hâlâ güzel bir kadın olan Madam Fauconnier geldi; emprime çiçekli, ipek bir elbise giymiş, pembe bir kravat bağlamış, başına bol çiçekli bir şapka oturtmuştu. Sonra, yatarken bile sırtından çıkarmadığı söylenebilen ezeli siyah elbisesi içinde incecik görünen Matmazel Remanjou ile karı koca Gaudron'lar birlikte geldiler; koca, hayvan gibi kaba bir herif olup en ufak hareketiyle koyu elbisesini çatırdatıyor; gebe karnı ileri çıkık, dev anası gibi bir kadın olan karısının üstündeki çiğ mor eteklik karnının yuvarlaklığını daha da fazlalaştırıyordu: Coupeau, Mes-Botes'u beklemeleri gerekmediğini söyledi; bu arkadaş, gruba Saint-Denis yolu üstünde katılacakmış.

Madam Lerat içeri girerken:

"Aman!" diye bağırdı. "Yağmura yakalanacağız! Hepimiz sırılsıklam olacağız!"

Sonra, Paris'in güneyinden hızla yükselen mürekkep siyahı bir fırtınayı göstermek için herkesi şarapçı dükkânının kapısına çağırdı. Coupeau'ların büyüğü olan Madam Lerat, uzun boylu, kuru, erkeksi, burnundan konuşan bir kadındı. Özensiz bir şekilde, çok bol, kına rengi bir elbise giymiş, eteğinin uzun saçaklarıyla sudan çıkmış sıska bir fino köpeğine benzemişti. Şemsiyesiyle baston gibi oynuyordu. Gervaise'le öpüştükten sonra:

"Bilmezsiniz," dedi, "insan sokakta yürürken tokat yemiş gibi oluyor. Sanki alev atıyorlar yüzüne."

Bunun üzerine herkes fırtınayı uzun süreden beri hissettiğini söyledi. Kiliseden çıktıkları zaman, Mösyö Madinier, dışarıda bir şeyler olacağını anlamıştı. Lorilleux nasırlarının sabahın saat üçünden beri kendisine uyku uyutmadığını söyledi. Zaten bunun böyle olacağı belliydi; çünkü üç günden beri gerçekten

fazla sıcaktı. Coupeau kapının yanında ayakta durmuş, kaygılı bakışlarla göğe bakarak:

"Evet, boşalacak gibi," dedi. "Kız kardeşimden başka beklediğimiz kimse yok; gelseydi hemen gidebilirdik." Gerçekten Madam Lorilleux geç kalmıştı. Madam Lerat onu almak için evine uğramış, ama korsesini giyerken sözle biraz atışmışlar. Uzun boylu dul, kardeşinin kulağına eğildi:

"Onu orda bırakıp geldim," dedi. "Bilsen nasıl öfkeli... Gelince göreceksin!"

Ve düğün halkı, şarapçı dükkânının içinde yerinde sayarak, tezgâhta bir bira içmek için içeri giren müşterilerin arasında dirseklenerek, tartaklanarak bir çeyrek saat kadar daha sabretmek zorunda kaldı. Arada bir, Boche, Madam Fauconnier ya da Bibi-la-Grillade kalabalıktan ayrılarak, gözlerini havaya kaldırarak kaldırımın kenarına doğru ilerliyorlardı. Yağmur falan yoktu; ortalık kararıyordu; yeri tarayarak esen rüzgâr beyaz tozdan küçük kasırgalar yaratıyordu. İlk gök gürültüsü işitildiği zaman Matmazel Remanjou istavroz çıkardı. Bütün gözler kaygıyla aynanın üstündeki yuvarlak saate çevrilmişti: Saat daha ikiye yirmi vardı.

Coupeau:

"Bakın!" diye bağırdı. Melekler ağlamaya başladı. Kadınların iki elleriyle eteklerini tutup kaçıştıkları şoseyi bir yağmur sağanağı süpürüyordu. Ve Madam Lorilleux, sonunda, bu sağanak ortasında soluk soluğa, öfkeli, bir türlü kapanmayan şemsiyesiyle kapının eşiğinde belirdi.

"Olur şey değil!" diye söyleniyordu. "Tam kapıda yakaladı beni. Az kalsın yeniden yukarı çıkıp soyunacaktım. İyi de edecektim. Düğün de düğün doğrusu! Söyledim size, gelecek cumartesiye kalsın, dedim. Beni dinlemediniz; yağmur yağıyor. Oh olsun işte; gök delindi!"

Coupeau onu yatıştırmaya çalıştı. Ama Madam Lorilleux kardeşini tersledi. Elbisesi mahvolsa ödeyecek olan o değildi. Siyah ipekliden bir elbise giymişti, içinde bunalıp duruyordu; çok dar olan korsajı düğme iliklerinden çekiştirilmişti, omzunu sıkıştırıyordu; kılıf gibi biçilmiş etekliği ise kalçalarını öy-

le sıkmaktaydı ki ufak ufak adımlarla yürümek zorunda kalıyordu: Yine de öbür kadınlar dudaklarını ısırarak heyecanla onun tuvaletine bakıyorlardı. Madam Lorilleux, Coupeau ananın yanında oturan Gervaise'e dikkat etmemiş göründü. Lorilleux'yü çağırdı, mendilini istedi, sonra dükkânın bir köşesinde, özenle, ipekli elbisesinin üstündeki yağmur damlalarını aldı birer birer.

Bu sırada yağmur birdenbire kesilmişti. Ortalık gitgide kararmış, gece olmuştu sanki; mor karanlığını büyük şimşeklerin biçtiği bir gece, Bibi-la-Grillade gülerek gökten herhalde keşiş yağacağını söylüyordu. Bu sırada büyük bir şiddetle fırtına patladı. Yarım saat kadar kovadan boşanırcasına yağmur döküldü, gökyüzü sürekli olarak gürledi. Erkekler kapının önünde ayakta durmuşlar, sağanağın gri tülüne, büyüyen sellere, su birikintilerine çarpmadan doğan ve uçan su tozuna bakıyorlardı. Kadınlar, oturmuşlar, ürkerek ellerini yüzlerine kapamışlardı. Artık kimse konuşmuyordu; boğazlar kısılmıştı biraz. Öyle ki Boche'un gök gürültüsü üstüne yukarıda Saint-Pierre aksırıyor diye yaptığı şakaya sabırsızlanmaya, fırtınaya öfkelenip küfretmeye, bulutlara karşı yumruklarını sıkmaya başladılar. Şimdi, kül rengi gökten tükenmez, ince bir yağmur süzülüyordu. Madam Lorilleux:

"Saat ikiyi geçti. Burada yatacak değiliz ya!" diye bağırdı.

Matmazel Remanjou, istihkâm hendeklerinde durmak zorunda bile kalsalar, kıra çıkmanın yine de iyi olduğunu söylemesi üzerine herkesin çenesi çözüldü: Yollar kimbilir ne hale gelmişti, otların üstünde bile oturulamazdı; sonra fırtına bitmiş sayılmazdı, her an sağanak yeniden başlayabilirdi. Sırılsıklam olmuş ve yağmur altında hiç tınmadan yürüyen bir işçiyi gözleriyle izleyen Coupeau mırıldandı:

"Şu Mess-Bottes eşşoğlusu bizi Saint-Denis yolunda bekliyorsa, güneş çarpması tehlikesinden hiç korkmasın."

Bu söz hepsini güldürdü. Ama genel keyifsizlik artmıştı. Sıkıntı basmıştı iyice; bir karar vermek lazımdı. Yemek vaktine kadar böyle bakışıp duracak değillerdi ya! Bunun üzerine inatçı yağmurun karşısında bir çeyrek saat kadar kafa patlattılar.

Bibi-la-Grillade kâğıt oynamayı önerdi; maskara ve sinsi yaratılışta bir adam olan Boche, günâh çıkartma oyunu diye pek eğlenceli bir oyun biliyormuş; Madam Gaudron, Clignancourt şosesinde soğanlı turta yemeye gitmelerini söyledi; Madam Lerat hikâye anlatılmasından yanaydı. Gaudron'un canı sıkılmıyordu, rahattı, yalnız ona sorarsanız, en iyisi vakit geçirmeden sofraya oturmaktı. Her öneri üstüne tartışılıyor, öfkeleniyordu; sonra uyku basardı, görenler kendilerini çoluk çocuk sanırlardı vb. Derken, kendi fikrini söylemek isteyen Lorilleux de basit bir yol buldu: Dış bulvarlarda Pere-Lachaise'e kadar bir gezinti yapsalardı hem vakitleri olursa orda Heloise ile Abelard'ın mezarlarını da görürlerdi. O zaman, kendini daha fazla tutamayan Madam Lorilleux patladı. Çıkıp gidecekti vallahi! Olur muydu öyle şey? Kendisiyle alay mı ediyorlardı? Giyinip kuşanmış, üstelik bir de yağmurda sırılsıklam olmuştu, bütün bunlar gelip şu şarapçı dükkânına tıkılmak için miydi? Yok, yok, böyle düğün yerinde kalsındı, çıkıp evine giderdi daha iyi. Coupeau ile Lorilleux onun yolunu kesmek zorunda kaldı.

O ise bağırıyordu:

"Çekilin yolumdan! Gideceğim diyorum size!"

Kocası onu yatıştırmayı başarınca, Coupeau, hep aynı köşede kaynanası ve Madam Fauconnier ile konuşarak oturan ve hiç ses çıkarmayan Gervaise'e yaklaştı.

"Ama sizin bir şey önerdiğiniz yok!" dedi ona. Karısıyla henüz senli benli konuşmaya cesaret edemiyordu.

Gervaise gülerek:

"Ne karar verilirse ben razıyım," dedi. "Güç beğenir biri değilimdir. Dışarı çıkalım, çıkmayalım, hepsi bir benim için. Şu anda çok memnunum, daha fazlasını da düşündüğüm yok."

Gerçekten de yüzü sakin bir neşeyle aydınlanmıştı. Davetliler geleli beri herkesle yavaş ve biraz titrek bir sesle, makul sözler söyleyerek konuşuyor, tartışmalara katılmıyordu. Fırtına sırasında gözlerini dikerek şimşekleri seyretmiş, bu ani parıltıların içinde uzakta, gelecekte, acıklı şeyler görür gibi olmuştu.

Ama Mösyö Madinier henüz bir öneride bulunmuş değildi. Elbisesinin ceketinin etekleri açık, tezgâha dayanmış, bir pat-

ron tavrı içinde duruyordu. Uzun uzun öksürdü, iri gözlerini döndürerek "Niçin müzeye gitmiyoruz yahu?" dedi.

Sonra göz kırpıştırarak herkesin fikrini sorarken elini çenesine götürdü.

"Antika eşya, resimler, tablolar, bir sürü şey vardır orada. Çok şey öğrenir insan. Belki de görmemişsinizdir. Hiç değilse bir kere görmeye değer."

Düğün halkı kararsız bir şekilde birbirine bakıyordu. Hayır, Gervaise müzeye hiç gitmemişti; Madam Fauconnier de gitmemişti, Boche da öyle, öbürleri de. Coupeau bir pazar günü oraya gittiğini sanıyormuş, ama aklında hiçbir şey kalmamış. Yine de duraksama içindeydiler. Bu sırada, Mösyö Madinier'nin gösterişli tavrının etkisinde kalan Madam Lorilleux teklifi çok yerinde, çok güzel bulduğunu belirtti. O ki günü feda etmiş ve giyinmişti, öğretici bir yere gitmeleri daha iyi olmaz mıydı? Herkes onayladı. Bunun üzerine, yağmur hâlâ hafifçe çiselemekte olduğu için, şarapçıdan ödünç olarak müşterilerin dükkânda unutmuş oldukları mavi, yeşil, kahverengi eski şemsiyeleri aldılar. Müzeye doğru yola koyuldular.

Düğün alayı sağ tarafı tutarak, Saint-Denis dış mahallesinden Paris'e indi. Coupeau ile Gervaise yine önden gidiyor, koşarak öbürlerini geride bırakıyordu. Coupeau ana, ağrıyan bacaklarından ötürü şarapçı dükkânında kaldığı için, Mösyö Madinier şimdi Madam Lorilleux'nün koluna girmişti. Arkalarından Lorilleux ve Madam Lerat, Bibi-la-Grillade ve Matmazel Remanjou, en geriden de Gaudron çifti geliyordu. On kişiydiler. Bu da kaldırımda uzun bir kuyruk meydana getiriyordu.

Madam Lorilleux, Mösyö Madinier'ye açıklıyordu:

"Emin olun, bu işte bizim hiç rolümüz olmadı. Hatta onu nereden bulduğunu da bilmiyoruz. Daha doğrusu iyice biliyoruz, ama söylemesi bize düşmez, değil mi?.. Kocam yüzük almak zorunda kaldı. Bu sabah, yatakta göz açar açmaz onlara ayrıca on frank ödünç vermek gerekti; yoksa bir şey yapılacağı yoktu... Düğününe akrabasından tek kişi getirmeyen gelin görülmüş müdür? Paris'te sucukçuluk yapan bir kız kardeşi olduğunu söylüyor. Vardı da, niçin düğüne davet etmedi?"

Kaldırımın eğimi dolayısıyla daha belirgin topallayan Gervaise'i göstermek için sözünü kesti.

"Şuna bakın şuna! Sanki hakkı varmış gibi... Kötürüm!"

Bu kötürüm sözü ağızdan ağıza dolaştı. Loril leux, alaylı alaylı, bundan sonra onu bu adla çağırmak gerektiğini söylüyordu: Yalnız Madam Fauconnier Gervaise'i savunmaktaydı: Onu alaya almakla haksızlık ediyorlardı; darphaneden yeni çıkmış bir para gibi temizdi o ve gereğinde bir iş yapardı ki, görmeyin... Hep açık saçık imalarla konuşmayı seven Madam Lerat, Gervaise'in bacağı için "aşk çomağı" diyor, erkeklerin çoğunun topalın şeyinden hoşlandığını söylüyor, ama daha fazla bir açıklamada bulunmuyordu.

Saint-Denis Sokağı'ndan çıkarak bulvarı geçtiler. Araba kalabalığı yüzünden bir süre beklediler sonra fırtınadan bir çamur deryası haline gelmiş olan şoseye çıkmayı göze aldılar. Yağmur yeniden başlayınca hepsi şemsiyelerini açmıştı; erkeklerin ellerinde sallanan bu acıklı görünümlü kocaman şemsiyelerin altında, kadınlar eteklerini topluyorlar, kaldırımdan kaldırıma aralıklı bir dizi meydana getiriyorlardı. İki serseri "Voyvo!" diye bağırdı; gelip geçenler onları görmek için koşuştu; dükkâncılar, gülerek vitrinlerinin arkasından yükseldiler; kalabalığın kaynaşması içinde, gri ve ıslak bulvarda, art arda sıralanmış çiftler, bağıran renkler meydana getiriyordu: Madam Fauconnier'nin emprime çiçekli ipek elbisesi, Madam Gervaise'in üstündeki koyu mavi elbise, Boche'un kanarya sarısı pantolonu... Pazarlık giysileri içindeki adamların sertliği, Coupeau'nun parlak redingotuna ve Mösyö Madinier'nin dört köşe frakına bir karnaval gülünçlüğü kazandırmaktaydı; Madam Lorilleux'nün güzel tuvaleti, Madam Lerat'nın püsküllleri, Matmazel Remanjou'nun eski püskü etekliği, modaları birbirine karıştırıyor ve yoksullara özgü bitpazarı lüksünü sürüyüp gidiyordu. Ama asıl gülümseme uyandıran şeyler, uzun zaman saklanmış, dolap köşelerinde renklerini atmış, yüksek, basık, sivri, kıvrık, yassı, fazla geniş, ya da fazla dar kenarlı erkek şapkalarıydı. En sonunda, gösteri programının son parçası olan hallaç Madam Gaudron, çiğ mor elbisesi, kocaman, ileriden giden gebe kar-

nıyla yürümeye başlayınca gülüşmeler daha da arttı. Bununla birlikte düğün alayı, adımlarını hızlandırma gereğini duymadan, sakin, seyredilmekten memnun, şakalarla eğlenerek ilerleyip duruyordu:

Serserilerden biri Madam Gaudron'u göstererek:

"Geline bak geline!" diye bağırdı. "Felâket yahu! Amma yemiş karı!"

Hepsi kahkahalarla güldü. Bibi-la-Grillade döndü, oğlanın taşı iyi gediğine koyduğunu söyledi. En fazla gülen de hallaç kadındı, kahkahadan kırılıyordu; gebelik onur kırıcı bir şey değildi, hatta tersine; yoldan geçerken kendisini görüp de onun yerinde olmak isteyen bir sürü kadın vardı.

Clery Sokağı'na girmişlerdi. Daha sonra Mail Sokağı'na saptılar. Victoire alanında bir duraklama oldu. Gelinin sol ayağındaki kunduranın bağı çözülmüştü; XIV. Louis heykelinin dibinde bu bağı bağlarken, çiftler gelip arkasına biriktiler, baldırını gösterdiğini söyleyip şakalaşarak beklediler. Sonunda, Croix-des-Petits-Champ Sokağı'ndan inerek Louvre'a vardılar.

Mösyö Madinier, grubun başında yürümek için kibarca izin istedi:

İçerisi çok büyüktü, insan kaybolabilirdi; hem kendisi en iyi yerleri biliyordu; bir ressamla birlikte birçok kere gelmişti buraya; zeki bir arkadaştı bu ressam: Büyük bir mukavva kurumu, kutularının üstüne koymak için desenler alıyordu ondan. Düğün alayı, aşağıda, Asur müzesine girince hepsi bir ürperti geçirdi. Allah Allah! İçerisi sıcak değildi! Bu salon mükemmel bir şarap mahzeni olabilirdi. Ve çiftler, çeneleri havada, gözlerini kırpıştırarak, tanrısal katılıkları içinde sessiz, siyah mermerden ilâhların, ölü suratlı, sivri burunlu, şiş dudaklı yarısı kedi, yarısı kadın acayip yaratıkların, dev sütunların arasında ilerliyorlardı. Her şeyi de son derece çirkin buluyorlardı. Bir kere taş üzerinde oymacılık bugünkü günde çok daha iyi yapılmaktaydı. Fenike yazısıyla yazılmış bir yazıya çok hayret ettiler. İmkânı yok, bu karmakarışık yazıyı kimse okumuş olmazdı. Ama, Madam Lorilleux ile birlikte ilk sahanlığa varmış olan Mösyö Madinier, kubbelerin altından bağırıyor, onları çağırıyordu:

"Gelsenize yahu! Onlar bir bok değil... Asıl birinci katı göreceksin."

Merdivenlerdeki ağırbaşlı çıplaklık onlarda da bir çekidüzen kaygısı uyandırdı. Merdiven sahanlığında kendilerini beklermiş gibi duran, kırmızı yelekli, üniforması sırmalı, anlı şanlı bir muhafız, heyecanlarını daha da arttırdı. Fransız galerisine girişleri saygılı, mümkün olan en ağır bir yürüyüşle oldu.

Orda, durmadan, gözleri çerçevelerin yaldızıyla kamaşmış bir şekilde iç içe bir sürü küçük salondan geçtiler, iyice seyredilemeyecek kadar çok olan tablolara baktılar: Anlamaya kalksan her birinin önünde bir saat geçirmen gerekirdi. Vay anam vay, ne çok tablo var yahu! Bak bak bitmiyor! Kimbilir ne kadar para ederdi bunlar. Derken, Mösyö Madinier, Medüz'ün Salı'nın önünde onları birdenbire durdurdu; tablonun konusunu anlattı. Hepsi hareketsiz, solukları kesilmiş, dinliyorlardı. Yeniden yürümeye koyulduklarında, Boche, genel izlenimi şu sözle özetledi: "İyi boyamış herif."

Apollon galerisinde özellikle döşemeye hayran oldular; parlak, ayna gibi cilalıydı bu yerler, öyle ki kanepelerin ayakları yansıyordu. Matmazel Remanjou gözlerini kapıyordu: Su üstünde yürüyor gibi oluyormuş. Madam Gaudron'a sesleniyorlar; durumundan dolayı ayağını yere sağlam basmasını öğütlüyorlardı. Mösyö Madinier onlara tavandaki süsleri ve resimleri göstermek istiyordu; ama boyunları ağrıyor ve bir şey seçemiyorlardı. Dört köşe salona girmeden önce eliyle bir pencereyi gösterdi:

"İşte IX. Charles'in halka ateş ettiği pencere burası," dedi.

Bir yandan da kimsenin gruptan ayrılıp ayrılmadığını kontrol ediyordu. Dört köşe salonun ortasında eliyle dur emri verdi. Bir kilisedeymiş gibi alçak sesle, orada yalnız şaheserlerin bulunduğunu söyledi. Salonu çepeçevre gezdiler. Gervaise "Cana Düğünü"nün konusunu sordu; saçma bir şeydi çerçevelerin üstüne konuları yazmamak! Coupeau, Jocond'un önünde durdu, halalarından birine benzetmişti onu. Boche ile Bibi-la-Grillade çıplak kadın resimlerini göz ucuyla birbirine gösteriyor, hınzırca gülüyorlardı; özellikle Antiope'un kalçala-

rı uyarmıştı onları. En sonda, karı-koca Gaudron'lar, erkek ağzı açık; kadın elleri karnında; Murillo'nun Meryem'i karşısında şaşkın, hayran, solukları kesilmiş, bakıyorlardı.

Salon gezilip dolaşıldıktan sonra Mösyö Madinier bir kere daha dolaşmayı önerdi; zahmete değerdi doğrusu. İpek elbisesinden dolayı önemsediği Madam Lorilleux ile çok meşgul oluyor, o bir şey sorarak sözünü her kestiğinde ağırbaşlı bir tavırla, büyük bir güven içinde karşılık veriyordu. Kadın, sarı saçlarını kendininkine benzettiği "Titien'in Sevgilisi" tablosuyla ilgilenince, Mösyö Madinier, onun, Ambigu tiyatrosunda bir piyesi oynayan, IV. Henri'nin sevgililerinden biri, güzel Ferroniere olduğunu söyledi.

Sonra, İtalyan ve Flaman okulu tablolarının bulunduğu uzun galeriye daldılar. Orada da tablodan geçilmiyordu, ne yana baksan tablo; azizler, anlaşılmaz yüzlü kadınlar ve erkekler, simsiyah görünümler, sarı renge dönüşmüş hayvanlar, öyle bir insan ve eşya curcunası ki çarpıcı renklerin yan yana gelişi insanın başını ağrıtmaya başlıyor.

Mösyö Madinier artık konuşmuyor, boyunları arkaya kaykılmış, gözleri havada, kendisini düzenli bir şekilde izleyen grubu ağır ağır yürütüyordu. Şaşkın bilgisizliklerinin önünden sanat yüzyılları geçiyordu: İlkel sanatın zarif kumluğu, Venediklilerin parıltısı, Hollandalıların ışık dolu zengin ve güzel hayatı. Ama onları en çok ilgilendirenler, yine de, halkın ortasına tezgâh kurarak kaygısızca resim yapan kopyacılardı; büyük bir merdivene çıkmış, çok büyük bir tuvalin tatlı göğünde badana fırçasını gezdiren yaşlı bir kadın özellikle dikkatlerini çekti. Bu arada, bir düğün alayının Louvre'u gezmekte olduğu haberi yavaş yavaş ortalığa yayılmıştı galiba. Ağızları kulaklarına varmış ressamlar koşuyorlardı, geçit resmini daha rahat seyretmek için düğün kafilesinden önce gelip sıralara oturan meraklılar vardı; muhafızlar dudaklarının ucuyla bir şeyler söylüyor gülümsüyorlardı. Düğüncüler de yorulmuşlardı, saygılı hallerini yitirmişlerdi; çıplak ve temiz salonlara salıverilmiş dağınık bir sürü deprentisiyle çivili kunduralarını sürüyorlar; o yansılı döşemelere topuklarını vura vura yürüyorlardı.

Mösyö Madinier sağlayacağı etkiye hazırlanmak için susuyordu. Doğruca Rubens'in *Kermesse*'ine yürüdü. Hiçbir açıklayıcı söz söylemedi; bilgiç bir göz işaretiyle tuvali göstermekle yetindi. Kadınlar resmi yakından görünce çığlığı bastılar, yüzleri kıpkırmızı, başlarını çevirdiler. Erkekler onları bırakmadılar, işi matrağa vurarak resimdeki müstehcen ayrıntıların üstünde durdular uzun boylu:

Boche:

"Bakın yahu!" diyordu. "Çok pahalı bir tablo bu. Şurada kusan biri var. Şu da hindibaları suluyor. Bir de şuna bak! Şuna bak yahu! Ohooo! Neler varmış burada!"

Mösyö Madinier, başarısından koltukları kabarmış:

"Hadi gidelim," dedi. "Bu tarafta görülecek şey kalmadı."

Düğün alayı gerisin geri döndü; dört köşe salonu ve Apollon galerisini yeniden geçtiler. Madam Lerat ve Matmazel Remanjou ayaklarına kara sular indiğini söyleyerek sızlanıyorlardı. Ama mukavvacı, Lorilleux'ye eski mücevherleri göstermek istiyordu. Bunlar, yan tarafta, kendisinin kapalı gözle bulabileceği küçük bir salondaydı. Yine de yolu şaşırdı, arkasındakileri, ısısız, soğuk, yedi sekiz salondan geçirdi; sayısız kırık çanak çömlek ve çok çirkin adam tasvirleri vardı bunlarda; hepsi titriyordu, bayağı canları sıkılmıştı. Sonra bir kapı ararken yine resimlerle karşılaştılar. Bitmez tükenmez bir dolaşma daha başladı. Resimlerin sonu gelmiyor, salonlar yeni salonlara açılıyor, duvarlara, vitrinlerin altına konmuş üstü karalı kâğıtlardan başka hoşa gidecek bir şey yoktu. Aslında zıvanadan çıkmış olan, ama yolu kaybettiğini bir türlü itiraf etmek istemeyen Mösyö Madinier, bir merdivene doğru yürüdü, düğün alayını bir kat yukarı çıkardı. Bu kez, bahriye müzesinin ortasında, savaş araçları, top modelleri, kabartma planlar, oyuncak büyüklüğünde gemiler arasında yürümeye başladılar. Bir çeyrek saat yürüdükten sonra uzakta başka bir merdiven gördüler. O merdivenden inince, kendilerini yine resimlerin arasında buldular. Herkesi bir umutsuzluk aldı, çiftler birbirinin peşi sıra, kendinden geçmiş bir halde boyuna alnındaki teri silen ve kapıların yerini değiştirdiği için müze yöneticilerine verip veriştiren Mösyö Ma-

dinier'nin arkasında salondan salona geçmeye başladılar. Muhafızlar ve ziyaretçiler şaşkınlık içinde onların gelip geçişlerini seyrediyorlardı. Yirmi dakikadan az bir zamanda, Fransız galerisinde, dört köşe salonda, ufak doğu tanrılarının uyukladığı vitrinler boyunca yeniden göründüler. Çıkış yolunu, imkânı yok, bulamayacaklardı. İyice kendini kapıp koyvermiş, ayaklarına kara sular inmiş olan düğün alayı, en geride Madam Gaudron'un gebe karnını bırakarak büyük bir şamata içinde oradan oraya dönüp duruyordu. Muhafızların gür sesi duyuldu:

"Kapılar kapanıyor! Kapılar kapanıyor!"

Az kalsın içeride kapanıp kalacaklardı. Bir muhafızın başlarına geçip onları kapıya kadar götürmesi gerekti. Sonra, Louvre'un bahçesinde vestiyerden şemsiyelerini alınca rahat bir soluk aldılar. Mösyö Madinier kendine gelmişti; sola dönmemekle hata ettiğini söylüyordu; şimdi aklına gelmiş, mücevherler sol taraftaymış. Her neyse, herkesin gördüğü bunca şeyden dolayı memnun bir hali vardı.

Saat dördü vurdu. Yemeğe kadar iki saatleri daha vardı. Vakit öldürmek için bir gezinti yapmaya karar verdiler. Çok yorgun olan hanımlara kalırsa bir yerde oturmak daha iyiydi. Ama kimse içecek bir şey ısmarlamadığından, yeniden yürümeye başladılar, rıhtım boyunca gittiler. Orada bir sağanak daha tutturmasın mı? Hem de nasıl bir sağanak? Az kalsın şemsiyelere rağmen kadınların tuvaletleri berbat oluyordu. Elbisesini ıslatan her damlanın içinde yüreği de boğulan Madam Lorilleux, Pont-Royal'in altına sığınmayı önerdi; kendisiyle beraber gelmezlerse, tek başına oraya inmekle tehdit etti onları. Ve grup Pont-Royal'in altına indi. Rahat bir yerdi. Buraya inmeyi ilk düşünen aklıyla bin yaşasındı! Kadınlar mendillerini yere yaydılar, bacaklarını ayırarak rahatça oturdular; kıra çıkmışlar gibi, taşların arasından ot yoluyorlar, nehrin kara sularına bakıyorlardı. Erkekler, sesleri karşılarındaki kemerde yankı yapsın diye bağırarak eğlendiler. Boche ile Bibi-la-Grillade boşluğa küfürler savuruyorlar, avazları çıktığı kadar "Domuz!" diye bağırıyorlardı; aynı kelimenin yankısı gelince de kahkahalarla gülüyorlardı, çok geçmeden sesleri kısıldı, bu kez yassı çakıllar

toplayıp suda taş sektirmeye başladılar. Yağmur kesilmişti, ama öylesine rahattılar ki oradan kalkıp gitmeyi akıllarının ucundan bile geçirmiyorlardı. Seine, yağ tabakaları, eski mantarlar, sebze kabukları, bir sürü süprüntü sürüklüyordu; bunlar köprü kemerinin gölgesiyle iyice kararmış kederli suda, bir burgaçın ortasında, bir an duruyordu; bu sırada köprünün üstünden minibüslerin ve kira arabalarının gürültüsü, Paris'in gürültüsü geçiyor; bir çukurun dibinden seyrediliyormuş gibi bunların sağdan ve soldan sadece damları görünüyordu. Matmazel Remanjou iç geçiriyordu; biraz yaprak olsa burasının kendisine Marne şehrini hatırlatacağını söylüyordu; 1817 yılında gitmiş oraya, bir delikanlıyla beraber gitmiş; onun özlemini hâlâ şurasında taşıyormuş.

Bu sırada Mösyö Madinier hareket işareti verdi: Tuileries'nin bahçesinden geçtiler; bir sürü çocuk, çemberleri ve balonlarıyla, aralarından geçen çiftlerin güzel düzenini bozdu. Daha sonra, düğün kafilesi Vendoma alanına gelip de sütuna bakmaya başladığı zaman, Mösyö Madinier hanımlara bir incelik gösterisinde bulundu. Sütuna çıkıp Paris'i seyretmeyi önerdi. Teklifi pek yerinde buldular. Evet, evet, çıksalardı iyi olurdu, eğlenceli bir işti herhalde. Sonra, ayağını hiç yerden kesmemiş kimseler için bunun ilginç bir yanı olmalıydı:

Madam Lorilleux:

"Acaba bizim kötürüm çomağına dayanarak buraya çıkmayı göze alabilecek mi?" diye söyleniyordu.

Madam Lerat:

"Ben seve seve çıkarım. Ama arkamdan erkek gelmemek şartıyla," dedi.

Çıktılar. Merdivenin daracık helezonu içinde, on ikisi birden, arka arkaya, aşınmış basamaklara takılarak, duvarlara tutunarak tırmanıyorlardı. Derken, büsbütün karanlığa girince bir gülüşmedir başladı. Kadınlar hafif çığlıklar atıyor, erkekler onları gıdıklıyor, bacaklarına çimdiği basıyorlardı. Ama ses çıkarmak olur muydu yani! İnsan fare ısırıyormuş gibi yapardı. Sonra fazla ileri gittikleri de yoktu; namussuzluk gereği, nerde duracaklarını hepsi de çok iyi biliyordu. Derken, Boche, her-

kesin tekrarladığı bir şaka buldu. Madam Gaudron yolda kalmış gibi ona sesleniyorlar ve karnının geçip geçmediğini soruyorlardı. Düşünün bir! Oraya sıkışıp kalsa ve ne aşağı ne yukarı hareket edebilse delik tıkanmış olacak, hiçbiri de dışarı çıkamayacaktı. Bu gebe kadın karnıyla öylesine gürültülü bir şekilde eğleniyorlardı ki sütun sarsılıyordu: Sonradan, Boche, birden alevlenerek, bu ocak bacasında ihtiyarlayacaklarını açıkladı; ne bitmez yoldu bu, göğe mi çıkıyorlardı yani? Bir yandan da sütunun sallandığını söyleyerek kadınları korkutmak istiyordu. Bu arada Coupeau hiç konuşmuyordu; Gervaise'in arkasına gidiyor, belinden tutuyor, onun boynundan öpüyordu ki birdenbire aydınlığa çıktılar.

Madam Lorilleux kanına dokunmuş bir tavırla:

"Ooo! Maşallah!" dedi. "Hiç sıkılmayın canım!" Bibi-la-Grillade pek öfkeli görünüyordu. Dişlerinin arasından:

"Çok gürültü ettiniz be," diye bağırdı. "Basamakları bile sayamadım."

Mösyö Madinier şimdi terasta anıtları gösteriyordu. Madam Fauconier ve Matmazel Remanjou merdivenden ayrılmak istemediler; aşağıdaki kaldırımı düşünmek bile başlarını döndürüyordu; bunun için küçük kapıdan şöyle bir bakmakla yetindiler. Daha gözüpek olan Madam Lerat kubbenin tunç kenarlarına tutunarak dar terasın çevresinde dolaştı. Ama, ne de olsa, çok heyecan verici bir şeydi bu; çünkü bacağını bir aşırması aşağı düşmesini düşünmeye yetiyordu. Ne düşüş olurdu ama! Adamlar renkleri biraz solmuş, meydana bakıyorlardı: İnsan kendisini her şeyden kopmuş, havada hissederdi. Yok, muhakkak ki insanın içi kalkardı. Bununla birlikte, Mösyö Madinier, gözlerini kaldırıp, öne, uzağa bakmayı öğütlüyordu. Baş dönmesini önlermiş bu. Bunları söyleyerek Invalides'i, Saint-Jacques kulesini, Montmarte tepelerini gösteriyordu. Derken, Madam Lorilleux'nün aklına La Chapelle Bulvarı'nda yemek yiyecekleri şarapçıyı, Moulin-d'Argent'i oradan görmenin mümkün olup olmadığını sormak geldi; on dakika kadar araştırdılar, hatta bu yüzden çekiştiler: Herkes şarapçı dükkânını başka bir yerde gösteriyordu. Paris, çevrelerinde, derin vadileriy-

le, dalga dalga çatılarıyla, uzaklarda mavimsi bir renge dönüşen gri bir sınırsızlık içinde yayılıyordu; bütün sağ yaka, bakır rengi bir bulut tabakasının altında karanlığa gömülmüştü; bu altın saçaklı bulutun kenarından kalın bir ışın demeti akıyor; sol yakanın binlerce penceresini bir kıvılcım içinde tutuşturuyor, kentin bu köşesini fırtınanın tıkadığı dupduru bir gök parçasının üstüne çiziyordu.

Boche, aşağı inmek için ayağını merdiven basamağına koyarken, öfkeli bir tavırla:

"Birbirimizin gözünü çıkarmak için buraya çıkmamız gerekmezdi," dedi.

Sessiz, somurtuk, sadece kunduralarının merdivenlerdeki ayak sesleri duyula duyula aşağı indiler. Aşağıda, parayı Mösyö Madinier ödemek istedi. Ama Coupeau atıldı, bekçinin eline yirmi dört metelik toka etti. Adam başına iki metelik: Saat beş buçuk sularıydı, şimdi, yani tam dönülecek vakit. Bulvarlardan ve Passonier dış mahallesinden yürüyerek döndüler. Bununla birlikte, Coupeau bu gezintinin böyle bitemeyeceğini söyleyerek hepsini bir şarapçı dükkânına soktu; vermut içtiler orda.

Yemek saat altı için ısmarlanmıştı. Moulin d'Argent'da yirmi dakikadan beri bizim düğüncüleri bekliyorlardı. Kapıcı kulübesini evdeki hanımlardan birine emanet etmiş olan Madam Boche, birinci kat salonunda, hazırlanmış sofranın karşısında, Coupeau ana ile dertleşmekteydi. Onun yanında getirdiği iki yumurcak, Claude'la Étienne, bir sürü sandalyenin ortasında, masanın altında koşmaca oynuyorlardı. Gervaise bütün gün ayrı kaldığı çocukları görünce, dizlerine aldı onları, okşadı, özlemle öptü.

Madam Boche'a:

"Uslu durdular mı?" diye sordu. "Sizi sıkmadılar ya?"

Madam Boche yaramazların öğleden sonra söyledikleri o insanı gülmekten kıran sözleri anlatınca, Gervaise onları yeniden kucağına aldı, büyük sevecenlikle bağrına bastı.

Salonun öbür ucunda, Madam Lorilleux öbür kadınlara, Coupeau'nun durumu gerçekten tuhaf, diyordu. Gervaise sabahki gülümser sessizliğini hâlâ muhafaza ediyordu. Bunun-

la birlikte gezintiye çıktıktan sonra, zaman zaman hüzünlenmiş, düşünceli bakışlarla kocasına ve Lorilleux'lere bakmıştı. Coupeau'yu kız kardeşinin karşısında ürkek buluyordu. Daha dün, onlar için atıp tutuyor ve bu zehir dilli kimseler kendisine gereği gibi davranmazlarsa onlara günlerini göstereceğini söylüyordu. Ama yüz yüze gelince, onun köpek gibi yaltaklandığına; onların sözlerini can kulağıyla dinlediğine; öfkelendikleri zaman da kuyruğunu bacaklarının arasına soktuğuna tanık olmuştu. Bu da genç kadında gelecek için kaygılar uyandırıyordu.

Hâlâ ortada görünmeyen Mes-Boties'dan başka gelecek kalmamıştı.

Coupeau:

"Boş ver yahu!" dedi. "Biz sofraya geçelim. O neredeyse damlar. Keratada iyi burun vardır; kayıntının kokusunu uzaktan alır. Hâlâ Saint-Denis yolunda pinekleyip duruyorsa, işi iş demektir." Bunun üzerine, iyice neşelenen düğün halkı büyük bir sandalye gürültüsü içinde sofraya yerleşti. Gervaise, Lorilleux ile Mösyö Madinier'in arasındaydı; Coupeau, Madam Fauconnier ile Madam Lorilleux'nün arasında. Öbür davetliler, canlarının istediği yere oturdular; çünkü yerler önceden belirlenince iş kıskançlığa, kavgaya varıyordu. Boche, Madam Lerat'nin yanına kaydı. Bibi-la-Grillade, Matmazel Remanjou ile Madam Gaudron'un arasına oturdu. Madam Boche ile Coupeau, çocukları yanlarına aldılar, etleri kesmek, içecek şeyleri vermek, özellikle az şarap içilmesini sağlamak görevini üstlendiler.

Kadınlar, leke olmasın diye sofra örtüsünü etekliklerinin üstüne çektikleri sırada, Boche bağırdı:

"Kimse dua okumayacak mı?"

Fakat, Madam Lorilleux bu çeşit şakalardan hoşlanmıyordu. Hemen hemen soğuk gelen şehriye çorbası, kaşıklarda üfleneerek hemen içildi. Yağlı; kısa ceketli, kirli beyaz önlüklü iki garson hizmet ediyordu. Avludaki akasyalara bakan dört açık pencereden, yıkanmış ve daha sıcaklığını yitirmemiş bir fırtına gününün akşamı doluyordu, aydınlık bir şekilde. Ağaçların yansısı bu nemli köşede devamlı salona bir şekillik veriyor, belli be-

lirsiz bir küf kokusunun ıslaklığını taşıyan sofra örtüsünün üstünde yaprak gölgelerini kıpırdatıyordu. Baştan başa sinek pisliği ile dolu iki ayna vardı, iki köşede; bunlar, bulaşık sularının yağları girintili yerlerinde simsiyah iz bırakmış, rengi sarıya çalan kaba takımlarla örtülü sofrayı sonsuz bir şekilde uzatıyordu. Dipte mutfaktan garsonların her çıkışında açılıp kapanan kapıdan, keskin bir yanık et kokusu gelmekteydi.

Herkesi tabağına eğilmiş, susar gören Boche:

"Hep bir ağızdan konuşmayalım!" dedi. Garsonların getirdiği iki kıymalı böreği gözleriyle, izleyerek, ilk şarap bardağını dikmişlerdi ki Mes-Bottes içeri girdi.

"Yuh be! Amma hergele şeylermişsiniz yahu!" diye bağırdı. "Biz üç saattir yola postu serip durmuşuz, hatta bir jandarma gelip kafa kâğıdımızı sormuş... İnsan arkadaşına böyle itlik eder mi yahu? Bari bir haberci gönderseydiniz bana. Yoo! Bakın ben böyle şakaya gelemem. Öyle yağmur yağıyordu ki ceplerimin içi su doldu... Hani içinde balık tutsan tutulur."

Hepsi gülüyor, gülmekten kırılıyordu. Bu Mes-Bottes hergelesi kafayı bulmuştu; daha şimdiden iki litreyi yuvarlamıştı; mesele şuymuş: Fırtınanın tepesinden şakır şakır akıttığı o kurbağa şerbetiyle ıslanmamak için kalkmış bir yere girmiş.

Coupeau:

"Hey! Kont Uzun-Bacak! Madam Gaudron'un yanına çök. Görüyorsun, seni bekliyorduk."

Ooo! Mes-Bottes için fark yoktu; nasıl olsa sofradakilere yetiştirdi; üç kere çorba getirtti; tabaklar dolusu şehriyeye koca koca ekmek dilimleri doğruyordu. Sıra böreğe gelince bütün sofranın büyük hayranlığını topladı. Amma da tıkıştırıyordu! Şaşıran garsonlar ona ekmek yetiştiremiyordu; incecik kesilmiş dilimleri bir atışta mideye indiriyordu. Sonunda öfkelendi; önüne bir somun konulmasını istemişti. İyice telaşlanmış olan şarapçı bir ara salon kapısında boy gösterdi. Bunu bekleyen sofra halkı güle güle kırıldı. Meyhanecide şafak atmıştı! Bu Mes-Bottes gerçekten yaman bir herifti! Bir gün, saat on iki kere vurarak öğleyi gösterdiği süre içinde on iki katı yumurtayı mideye indirmiş, üstüne on iki litre şarap içmişti. Böylesine her zaman

rastlanmazdı. Matmazel Remanjou, hayranlıkla Mes-Bottes'un çenesinin işleyişine bakıyordu: Mösyö Madinier ise, hemen hemen saygıya varan şaşkınlığını belirtmek için bir kelime aradı ve "olağanüstü bir yetenek" diye tanımladı.

Bir sessizlik oldu. Bir garson, sofraya salata tabağı gibi çukur, geniş bir tabakta tavşan yahnisi getirmişti. Coupeau alaycılığı ele alarak:

"Bana bak garson, bu tavşan başka tavşan galiba... Miyavlayan bir tavşan, baksana..."

Gerçekten, tabaktan, çok güzel taklit edilmiş hafif bir miyavlama işitildi. Bunu Coupeau yapıyordu, dudaklarını kıpırdatmadan gırtlağından ses çıkararak. Toplantılarda yapılan ve başarısı kesin olan bir numaraydı bu; bunun için, Coupeau, ne zaman lokantada yemek yiyecek olsa mutlaka tavşan yahnisi ısmarlardı. Sonra kedi gibi miyava başladı. Çok fazla gülen kadınlar peçeteleriyle yüzlerini siliyorlardı.

Madam Fauconnier tavşanın başını istedi; yalnız baş tarafını severmiş. Matmazel Remanjou ise yağlı kısımlara bayılıyormuş. Boche da, iyi pişmiş olmak şartıyla, küçük soğanları sevdiğini söyleyince Madam Lerat dudaklarını büzerek mırıldandı:

"Anlıyorum."

Değnek gibi kuru bir kadındı Madam Lerat; kendi âleminde, kapalı bir işçi kadın hayatı yaşamaktaydı; dul kaldığından bu yana evinde tek bir erkekle burun buruna gelmemişti; sürekli olarak açık saçık sözleri dert edinmişti kendine, bu yönden iki anlamlı sözlere karşı çok büyük bir eğilimi vardı; çok kez söylediklerini yalnız kendisi anlardı. Boche, kulağına eğilerek açıklamasını isteyince, o yine:

"Tabii, küçük soğanlar... bu kadarı yeter, sanırım," dedi.

Bu arada konuşmalar ciddi bir yola girmişti. Herkes kendi mesleğinden söz ediyordu: Mösyö Madinier mukavvacılığı övüyordu; bu meslekte gerçek anlamda sanatçılar vardı; hediyelik şeker kutularından söz ediyor, bunların birer lüks harikası olan çeşitlerini bildiğini söylüyordu. Lorilleux'un alaycılığı üstündeydi: Altın işlemekle övünüyordu o, parmaklarında ve bütün kişiliğinde bir altın parıltısı buluyor gibiydi. Eskiden ku-

yumcuların kılıç taşıdıklarını söylüyor, örnek olarak, bilmediği Bernard Palissy'nin adını veriyordu. Coupeau ise bir arkadaşının şâheseri olan bir rüzgâr fırıldağından söz ediyordu; bu fırıldak, bir milden, sonra bir desteden, sonra bir yemiş sepetinden, sonra da bir bayraktan meydana geliyormuş; hepsi de çok güzel bir şekilde bir araya getirilmiş ve sadece kesilip lehimlenmiş çinko yapraklardan yapılmış. Madam Lerat bıçağının sapını kemikli parmakları arasında çevirerek bir gül sapının nasıl döndürüldüğünü gösteriyordu Bibi-la-Grilade'a. Sesler yükseliyor, birbirine karışıyordu. Gürültü arasında Madam Fauconnier'nin yüksek sesle söylediği sözler işitiliyordu: Yanında çalışanlardan sızlanıyordu o da; sözgelimi bir çırak daha, dün bir çift yatak çarşafı yakmış.

Lorilleux yumruğunu masaya indirerek bağırdı:

"Siz ne derseniz deyin, altın altındır."

Ve bu gerçeğin sebep olduğu sessizliğin ortasında yaptığı açıklamaya devam eden Matmazel Remanjou'nun ince sesi duyuluyordu sadece.

"O zaman etekliği tersine çevirir, içinden dikerim... Başlığı tutsun diye bir iğne sokarım. İş tamamdır, on üç meteliğe satılır."

Çeneleri değirmen taşı gibi ağır ağır hareket eden Mes-Bottes ise bebeklerinden konuşuyordu.

Kimseyi dinlediği yoktu; başını sallıyor; içlerini iyice sıyırmadan önünden tabakları almasınlar diye garsonları kolluyordu. Salçalı dana kızartması ve taze fasulye yemişlerdi. Fırında pişmiş ve solmuş, tere üstüne yatırılmış iki sıska tavuk geldi. Dışarıda güneş akasyaların yüksek dalları arasında solmaktaydı: Salondaki yeşilimsi yansımalar, şarap ve salça lekeleriyle dolu, takımları darmadağınık sofradan yükselen buğuyla koyulaşmaktaydı. Ve garsonların duvar boyunca koydukları kirli tabaklar, sofradan süpürülmüş ya da yuvarlanmış çöpler gibiydi. Hava çok sıcaktı. Erkekler redingotlarını çıkararak yemeğe gömlekle devam ettiler.

Az konuşan Gervaise, uzaktan Claude'la Étienne'e bakarak:

"Rica ederim Madam Boche," dedi. "Çocuklara o kadar yedirmeyin."

Kalktı, çocukların sandalyelerinin arkasına giderek ayakta bir şeyler konuştu. Çocuklar bilmezlerdi, bütün gün ağızlarına tıksanız istemem demezlerdi; kendi eliyle tavuğun beyaz etinden bir parça verdi onlara. Fakat Coupeau ana, kırk yılda bir sindirim bozukluğunun çocuklar için zararlı olmayacağını söyledi. Madam Boche, alçak sesle, kocasını, Madam Lerat'ın dizini çimdiklemekle suçladı. Sırnaşmanın hiç gereği yoktu; içkiyi fazla kaçırmıştı galiba. Elinin masanın altından kaybolarak o tarafa bittiğini kendi gözleriyle görmüştü. Hele, bir daha yeltensin, alimallah şu sürahiyi kafasında parçalardı.

Sessizliğin ortasında Mösyö Madinier konuşuyordu:

"O 31 Mayıs tarihli yasaları var ya, iğrenç bir şey. Şimdi iki yıl bir konutta oturmaya mecbursunuz. Üç milyon yurttaş listelerden silindi... Bana söylediklerine göre, Bonaparte'ın buna çok canı sıkılmış; çünkü kendi halkını sever, bunun kanıtlarını da vermiştir."

Mösyö Madinier Cumhuriyetçiydi. Ama amcasından ötürü prensi beğeniyordu; böyle bir adam bir daha gelmezdi kolay kolay. Bibi-la-Grillade kızdı; Elysee'de çalışmış, o şimdi Mes-Bottes'u nasıl görüyorsa kendisi de Bonaparte'ı işte öyle, karşısında görmüş; başkan olacak o avanak, bir aygırı andırıyormuş canım! Dediklerine göre Lyen tarafına bir geziye çıkacakmış; inşallah bir çukura düşer de boynu altında kalırmış.

Tartışma atışmaya dönüşünce Coupeau araya girmek zorunda kaldı.

"Ohoo! Siz siyasal çekişme yapamayacak kadar masumsunuz! Hem siyaset de neymiş? Bizim için siyaset var mı?.. İster kral gelmiş, ister imparator gelmiş, ister hiçbir şey gelmemiş, ben yine beş frangımı kazanırım, karnımı doyururum, uykumu uyurum, yalan mı? Yok, yok, çok saçma bir şey bu!"

Lorilleux başını sallıyordu. 29 Ekim 1820'de, Kont de Chambord'la aynı günde doğmuştu. Bu rastlantı onu çok etkiliyor, belirsiz bir hayalle kafasını dolduruyordu; bu hayale bağlanarak, kralın Fransa'ya dönüşüyle kendi kişisel talihi arasında bir ilişki kuruyordu. Gerçi umduğu şeyi açıkça söylemiyordu, ama böyle bir durumda kendisi için olağanüstü güzellikte bir şeyler

olacağını hissettiriyordu. Bu yüzden, gerçekleşemeyecek kadar büyük bir isteği olsa, bunu ileriye, "kralın dönüşüne" erteliyordu.

"Zaten," dedi, "bir akşam Kont de Chambord'u gördüm..."

Bütün yüzler ona döndü.

"Evet, paltolu, şişman, iyi yüzlü bir adam. Chapelle Caddesi'nde mobilya satan bir arkadaşım var: Pequignot; onun dükkânındaydım... Kont de Chambord bir gün önce bir şemsiye bırakmış oraya. Geldi ve aynen şöyle dedi: 'Şemsiyemi verir misiniz?' Vallahi billâhi, ta kendisiydi; Pequignot da yemin etmişti bana bu adamın o olduğuna."

Davetlilerin hiçbiri en ufak bir kuşku belirtisi göstermediler. Sıra tatlıya gelmişti. Garsonlar büyük bir kap kacak gürültüsü içinde sofrayı toplamaya başladılar. Ve o ana kadar çok kibar ve hanımefendi tavrıyla oturmuş olan Madam Lorilleux "Eşşoğlu eşek!" diye küfürü bastı; garsonlardan biri bir tabak alırken ensesine ıslak bir şey damlamış. Kuşkusuz elbisesi leke olmuştu. Mösyö Madinier arkasına baktı; bir şey yoktu, yemin ediyordu ki yoktu. Şimdi sofrada bir salata tabağı içinde akı çalkalanmış yumurta, iki tabak peynir, iki tabak meyve vardı. Sarı krema içinde yüzen akları fazlaca pişmiş yumurtalar ilgiyle karşılandı: Hiç beklemedikleri için çok özel bir şey gibi geldi bu onlara. Mes-Bottes boyuna yiyordu. Bir somun daha istemişti. İki peyniri de bitirdi. Dibinde krema kalmış olan salata tabağını önüne getirtti, çorba gibi içine iri iri ekmek doğradı.

Yine eski hayranlığı uyanmış olan Mösyö Madinier:

"Mösyö gerçekten çok ilginç," diyordu.

Erkekler pipolarını almak için kalktılar. Bir an Mes-Bottes'un arkasında durarak omzuna vurdular. Şimdi kendisini nasıl hissettiğini sordular. Bibi-la-Grillade sandalyesiyle birlikte tutup onu kaldırdı; hay Allah! herifçioğlu iki kat ağırlaşmıştı. Coupeau, şaka yollu onun daha hızını yeni aldığını, şimdi sabaha dek ekmek yiyeceğini anlatıyordu. Dehşete kapılan garsonlar ortadan kayboldular. Demin aşağıya inmiş olan Boche tekrar yukarı gelerek aşağıda dükkân sahibinin ne hallere girdiğini anlattı; adamcağızda renk menk kalmamış; karısı şaşkın bir

halde, adam gönderip fırınların açık olup olmadığını sordurmuş; meyhanenin kedisi bile bu sefil görünüme bakıyormuş. Gerçekten tuhaf bir durumdu; verilen paraya değmişti doğrusu. Şu Mes-Bottes oburunu almadan bir daha böyle bir yemek düzenlememeliydi. Erkekler, pipolarını yakmışlar; imrenmeyle bakıyorlardı ona; çünkü, ne de olsa, bu kadar çok şey yemek için insanın çok güçlü bir yapıya sahip olması gerekirdi.

Madam Gaudron:

"Sizi beslemek durumunda biri olmak istemezdim," dedi. "Aman! Düşman başına!"

Mes-Bottes yan gözle onun karnına bakarak, alaycı bir tavırla karşılık verdi:

"Bırak Allah aşkına, siz benden daha fazla yemiş görünüyorsunuz."

Herkes alkışladı, bravo dendi: Mes-Bottes lafı iyi yerleştirmişti. Gecenin karanlığı bastırmıştı, salonda üç havagazı lambası yanıyor; pipo dumanlarının ortasında, bulanık parıltılar kımıldıyordu. Garsonlar kahve ve konyağı da getirmişler; son bulaşık tabak yığınlarını götürüyorlardı. Aşağıda, üç akasyanın altında dans başlıyordu; bir pistonlu boruyla iki kemanın yüksek perdeden seslerine, sıcak gecenin içinde biraz boğuk çıkan kadın sesleri karışıyordu.

Mes-Bottes:

"Esaslı bir içki yapmak lazım!" diye bağırdı, "iki şişe ispirto, çok limon, az şeker!"

Ama, Coupeau, Gervaise'in kaygılı yüzünü görünce, bu kadar içkinin yettiğini söyleyerek kalktı. Yirmi beş litre içmişlerdi; çocukları da büyük adam saymak şartıyla, adam başına bir buçuk litre. Bu kadarı elverirdi.

Oturup şöyle dostça ve birbirine caka satmadan iki lokma yemek yemişlerdi; herkesin birbirine saygısı vardı, bir aile şölenini bir arada kutlamak istemişlerdi. Her şey iyi geçmiş, neşelenmişlerdi; şimdi, kadınlara bir saygı duyuluyorsa işi çığırından çıkarmamak gerekirdi. Kısacası, son söz olarak, yeni evlilerin sağlığına iki kadeh içmek için bir araya gelmişlerdi, içip içip pusulayı şaşırmak için değil.

Her cümlede elini göğsüne koyan çinko işçisinin kararlı bir sesle söylediği bu kısa söylevi Lorilleux ile Mösyö Madinier candan onayladılar. Ama ötekiler, Boche, Gaudron, Bibi-la-Grillade, özellikle Mes-Bottes, hepsi de kafayı adamakıllı bulmuş oldukları için laflan ağızlarında yuvarlayarak daha içki içmek istediklerini söylediler.

Mes-Bottes:

"İçen içer, içmeyen içmez," dedi. "Nihayet bir iki kadeh atmak için geldik şuraya. Kimseye avurt zavurt ettiğimiz yok. Beyler de isterlerse şerbet içebilirler."

Çinko işçisi yeniden konuşmaya başlayınca, ayakta duran beriki kıçına bir şaplak vurarak bağırdı:

"Uzun etme be! Garson, iki şişe eski şarap!" Bunun üzerine, Coupeau, şimdi sadece yemek parasını ödeyeceğini söyledi; efendi insanlar, kalkıp bir de ayyaşların parasını ödemek zorunda değillerdi. Mes-Bottes, uzun boylu üstünü aradıktan sonra bula bula üç frank yedi metelik bulabildi. Tabii ya! Niçin bekletmişlerdi kendisini onca zaman Saint-Denis yolunda. Bir yere girip kafayı çekmişti işte! Suda boğulacak değildi ya, yüz meteliğini bozdurmuştu. Asıl suç onlardaydı! Sonunda, yedi meteliği ertesi günün tütün parası olarak ayırıp üç frangı verdi. Çok korkmuş olan Gervaise yalvararak kocasını gömleğinden çekmeseydi, büyük bir öfke içinde olan Coupeau ötekinin üstüne atılacaktı. İki frank borç almaya karar verdi; Lorilleux önce reddetti; sonra karısı görse hiçbir şekilde razı olmayacağı için, bir köşeye çekilerek gizlice verdi parayı.

Bu arada Mösyö Madinier eline bir tabak almıştı. Matmazelle yalnız gelen adamlar, Madam Lerat, Madam Fauconnier, Matmazel Remanjou, ilk olarak tabağa gizlice kendilerinden yüzer metelik koydular. Sonra erkekler, salonun öbür ucuna giderek bir hesap yaptılar. On beş kişiydiler; şu halde hesap yetmiş beş frangı buluyordu; bu yetmiş beş frank tabakta birikince erkekler ayrıca garsonlar için beşer metelik bahşiş eklediler. Her şeyi herkesi memnun edecek şekilde halletmek için on beş dakikalık bir hesap çabası gerekmişti.

Ancak, Mösyö Madinier; patronla görüşmek isteyip dükkân

sahibini çağırtınca ve beriki gülümseyerek hesabın yeterli olmadığını söyleyince hepsini büyük bir şaşkınlık aldı. Hesap dışı ekler vardı! Bu "ekler" sözü öfkeli bağrışmalara sebep olunca, patron açıklamada bulundu: Önceden kararlaştırılmış yirmi litre yerine yirmi beş litre şarap, meyve ve tatlıları az görerek eklediği yumurtalar ve içlerinden bazılarının rom sevdiğini düşünerek kahveyle beraber verdiği bir sürahi rom.

Bunun üzerine büyük bir kavga çıktı. Pazarlığı yapmış olan Coupeau diklendi: Yirmi litre falan diye bir laf etmemişti; yumurtaya gelince, onun da tatlıya dahil olması gerekirdi; patron bunu kendi isteğiyle eklemişse, eklenmeseydi efendim; geriye bir sürahicik rom kalıyordu o da bir gösterişten, masaya kimsenin kuşkulanmadığı içkiler sürerek bir çeşit hesap kabartmaktan başka anlama gelemezdi.

"Sürahi kahve tepsisinin üstünde geldi!" diye bağırıyordu. "Öyleyse onun da kahveye dahil olması gerekir. Alın paranızı da bizim yakamızı bırakın. Bir daha da buraya gelirsek iki olsun!"

Şarapçı:

"Ayrıca altı frank daha var," diye tekrarlıyordu. "Altı frank daha vermeniz gerekiyor... Üstelik, mösyönün yediği üç somunu da saymıyorum!"

Hepsi elini kolunu sallayarak, öfkeden boğulmuş çığlıklarla adamın çevresini almıştı. Özellikle kadınlar çekinmeyi bir yana bırakmış, bir metelik eklemeyi bile reddediyorlardı: Maşallah, düğün de düğüne benzemişti doğrusu! Matmazel Remanjou böyle yemeklere bir daha adımını atmamaya tövbe ediyordu. Madam Fauconnier'ye bakarsanız bu da yemek miydi yani; kırk meteliği toka ettikten sonra evinde öyle bir yemek pişirirdi ki tadına doyamaz, parmaklarını da yerdin vallahi! Madam Gaudron sofranın en fena köşesine, kendisine en ufak bir ilgi göstermeyen Mes-Bottes'un yanına atıldığını söyleyerek acı acı sızlanıyordu. Zaten böyle toplantılar hep kötü sonuçlanıyordu. İnsan düğününe adama benzeyenleri davet etmeliydi değil mi? Pencerelerden birinin önüne, Coupeau ananın yanına sığınmış olan Gervaise ise bütün bu suçlamaların kendisine yöneltilmiş olduğunu hissederek utanıyor, ağzını açıp bir şey söylemiyordu.

Sonunda Mösyö Madinier şarapçıyla aşağı indi. Aşağıda tartıştıkları işitiliyordu. Yarım saat sonra mukavvacı yukarı çıktı; üç frank vererek işi halletmişti. Ama bir kere canları iyice sıkılmış ve öfkelenmiş bulunan davetliler dönüp dönüp aynı konuya hesap dışı eklemeler konusuna getiriyorlardı lafı. Madam Boche'un şiddetli bir hareketiyle velvele daha da arttı. Hep Boche'u gözlüyordu; bir ara onun bir köşede Madam Lerat'nın beline kolunu attığını görünce var gücüyle bir sürahi fırlattı, sürahi duvara çarparak parçalandı.

Uzun boylu dul, dudaklarını gizli imalar taşırcasına bükerek:

"Anlaşılan kocanız terzi madam. Hele eteklik konusunda üstüne yok. Oysa masanın altından okkalı tekmeler de savurmuştum."

Gecenin tadı kalmamıştı; suratlar gitgide asıldı. Mösyö Madinier şarkı söylemeyi önerdi; ama güzel bir sesi olan Bibi-la-Grillade ortadan kaybolmuştu; pencereden bakan Matmazel Remanjou onu bahçede akasyaların altında başı açık bir kızı dans ettirirken gördü. Boru ve iki keman, pasturel tarzında el çırparak çalınan "Le Marchand de Moutarde" adlı bir kadril havası tutturmuştu. O zaman bir dağılma oldu: Mes-Bottes'la Gaudron çifti aşağı indiler. Boche da onların peşinden gitti. Pencereden yapraklar arasında çiftlerin döndüğü görülüyor, dallara asılı fenerler, çiğ ve boyalı bir dekor görünümü yaratıyordu. Gece, sıcaktan bitkin düşmüş, soluk bile almadan uyuyordu. Salonda, kadınlar, lekelendi mi diye elbiselerine bakarak öfkelerini nasıl yatıştıracaklarını bilemezken, Lorilleux ile Mösyö Madinier arasında ciddi bir konuşma başlamıştı.

Madam Lerat'nın elbisesinin saçakları galiba kahveye batmıştı. Madam Fauconnier'in ipek elbisesine salça bulaşmıştı. Coupeau ananın yeşil şalı bir sandalyenin üstünden yere düşmüş, buruşmuş ve çiğnenmiş bir halde bir köşede bulunmuştu. Ama asıl Madam Lorilleux'nün öfkesi bir türlü geçmek bilmiyordu; sırtında bir leke varmış; öbürleri ne kadar yok diye yemin etseler inanmıyordu; hissediyordu sırtında böyle bir lekenin varlığını. Bir aynanın karşısında dönerek bu lekeyi gördü sonunda.

"Ben demiyor muydum?" diye bağırdı. "Tavuğun salçası damlamış. Garsonun elbiseyi ödemesi lazım. Yoksa dava açarım: Her şeye tüy dikti bu! Keşke evde kalıp uyusaydım... Ben gidiyorum... Yeter başıma gelenler onların şu pis düğünleri yüzünden."

Ökçeleriyle merdivenleri sarsa sarsa, öfke içinde, çıkıp gitti. Lorilleux de arkasından fırladı. Ama karısını sadece şuna razı edebildi: Hep birlikte gitmek istiyorlarsa onları kaldırımda beş dakika bekleyebilirmiş. Fırtınadan sonra gitmeye niyetlendiği zaman gitmeliymiş aslında, ama... Coupeau'dan soracakmış bugünün hesabını. Coupeau onun canının pek sıkıldığını öğrenince çok üzüldü. Gervaise de o daha fazla üzülmesin diye hemen eve dönmeye razı oldu. Bunun üzerine acele acele öpüşüp vedalaşıldı. Mösyö Madinier, Coupeau anayı evine götürmeyi üstlendi. Madam Boche, bu ilk gece, Claude'la Étienne'i kendi evinde yatıracaktı; annelerinin kaygılanması için bir sebep yoktu; karınları yumurtayla tıka basa doymuş olan küçükler sandalyelerin üstünde uyuyorlardı. Sonunda, yeni evliler, geri kalan davetlileri şarapçıda bırakıp Lorilleux ile savuşurlarken, aşağıda, dans edilen yerde, kendi gruplarıyla bir başka grup arasında yeni bir dalaş başlamıştı. Boche ve Mes-Bottes bir kadına sarılmış, onu asıl eşleri olan iki subaya vermek istemiyorlar, "Les Perles" polkasını çalmakta olan pistonlu boruyla iki kemanın ezgileri arasında, ortalığı birbirine katacakları tehdidinde bulunuyorlardı.

Saat, on bir var yoktu. O cumartesiye rastlayan on beşliklerin ödenmesi Chapelle Bulvarı'nı ve bütün Goutte-d'Or semtini büyük bir sarhoş gürültüsüne boğuyordu. Madam Lorilleux, Moulin-d'Argent'den yirmi adım kadar ötede bir havagazı fenerinin altında bekliyordu. Kocasının koluna girdi, arkalarına bakmadan hızlı hızlı yürümeye başladılar; öyle ki Gervaise'le Coupeau onlara yetişmek için soluk soluğa kalıyorlardı. Sırtüstü yere uzanmış bir sarhoşa çarpmamak için zaman zaman kaldırımdan indikleri oluyordu. Lorilleux durumu onarmak isteğiyle başını çevirdi:

"Sizi kapıya kadar götüreceğiz," dedi.

Ama Madam Lorilleux sesini yükselterek evliliğin ilk gecesini Boncouer Oteli'nin o pis kovuğunda geçirmenin çok saçma bir şey olduğunu söyledi. Evliliği erteleseler, birkaç kuruş biriktirseler, ilk geceyi kendi evlerinde geçirecek şekilde bir iki eşya alsalar daha iyi olmaz mıydı? Tavan arasında hava bile almayan on franklık bir odada pek rahat ederlerdi doğrusu!

Coupeau çekingen bir tavırla:

"Odayı bıraktım," diye karşılık verdi. "Gervaise'in odasında oturacağız. O daha büyük."

Madam Lorilleux boş bulundu, ani bir hareketle döndü:

"Bu daha da fena!" diye bağırdı. "Paytağın odasında mı yatacaksın?"

Gervaise sapsarı kesildi. Yüzüne karşı ilk defa söylenen bu lâkap bir tokat etkisi uyandırmıştı üstünde. Sonra, görümcesinin ne demek istediğini de anlamıştı: Tintin'in odası, onun Lantier ile bir ay yaşadığı, geçmiş hayatına ait pırtılarının hâlâ sürünüp durduğu oda oluyordu. Coupeau bunu anlamamış, yalnız lâkaptan incinmişti. Acılı bir sesle karşılık verdi:

"Başkalarına ad takmakla hata ediyorsun. Saçlarından ötürü mahallede sana inek kuyruğu dendiğini biliyor musun? Nasıl, hoşuna gitmedi herhalde, değil mi? Birinci kattaki odada niçin kalmayacakmışız? Bu akşam çocuklar orada olmayacak, pekâlâ rahat ederiz."

Kendisine inek kuyruğu denmesine çok kızan Madam Lorilleux, gururuna yenilip bir şey söylemedi. Coupeau, Gervaise'i avutmak için ufak ufak kolunu sıkıyordu; hatta, kulağına eğilip, pantolonunun cebinde, eliyle şakırdattığı yedi metelikle – üçü iki meteliklik, biri tek metelik– ev kuracaklarını söyleyerek onun dudaklarında bir gülümseme yaratmayı da başardı. Boncoeur Oteli'ne gelince dargın bir tavırla ayrıldılar. Coupeau iki kadını budalalar diyerek birbirine sarılsınlar diye iterken sağa gitmek isterken birdenbire sola dönüveren bir sarhoş, gelip onların arasına girdi.

Lorilleux:

"Vay! Bazouge baba bu yahu," dedi. "Tamam olmuş bugün."

Ürkmüş olan Gervaise otelin kapısına dayanmıştı. Elli yaş-

larında bir ayyaş olan Bazouge babanın pantolonunun paçaları çamur içindeydi; paltosu omzundan ilikliydi, siyah, meşin şapkası düştüğü bir yerde bozulmuş, yassılmıştı.

Lorilleux:

"Korkmayın, fena adam değildir," diye devam etti sözüne. "Bizim komşulardan; koridorda bizimkinden önce üçüncü odada oturur. Çalıştığı daireden biri onu bu durumda görse, tamamdır!" Genç kadının ürkmesi Bazouge babayı incitmişti.

"Ne oluyoruz yahu?" diye kekeledi: "Adam yemeyiz biz... Ben de başkaları gibi biriyim küçük hanım... içmesine içtim tabii! İşler elverince tekerleri yağlamak lazım. Bizim dördüncü kattan kaldırıma, hiçbir yerine bir şey olmadan, iki kişi indirdiğimiz altı yüz librelik müşteriyi ne siz ne de başkaları yerinden oynatamazdı. Ben keyifli adamları severim."

Ne var ki Gervaise, uysal bir sevinçle geçirdiği bütün günün mutluluğunu bozan büyük bir ağlama isteği içinde kapının köşesine daha fazla gizleniyordu. Artık görümcesiyle öpüşmeyi de düşünmüyor, sarhoşu uzaklaştırması için Coupeau'ya yalvarıyordu. Bazouge baba, sendeleye sendeleye, feylesofça bir küçümsemeyle elini salladı:

"Bir gün siz de aynı yollardan geçersiniz, yavrum... Bir gün; oraya gidip kafayı parlatmak çok hoşunuza gidecek belki de... Ooo! Nice kadınlar görmüşümdür ben, elinden tutup oraya götürseniz dua ederler."

Lorilleux'ler onu da beraber götürmek isteyince, döndü, tıksırarak son bir cümle daha söyledi:

"İnsan bir kere ölmeyegörsün... Bak ne diyorum... insan bir kere ölmeyegörsün, ondan sonra uzar gider ölüm."

IV

Dört yıllık çetin bir çalışma dönemi geçti. Gervaise'le Coupeau, mahallede iyi bir karı koca hayatı tutturmuşlardı; kendi başlarına, kavgasız gürültüsüz yaşıyorlar, pazar günleri, düzenli olarak, Sain-Ouen tarafına bir gezinti yapıyorlardı. Kadın, Madam Fauconnier'nin yanında günde on iki saat çalışıyor; evini çil para gibi temiz tutmayı ve ev halkının sabah akşam nafakasını sağlamayı da beceriyordu. Adam, içki falan içmiyor, haftalıklarını eve getiriyor, yatmadan önce, hava almak için pencerenin önüne geçip bir pipo yakıyordu. Her yerde iyi gidişatlarından söz ediliyordu. Kazandıkları para günde dokuz frank kadar olduğundan, köşeye epey para ayırmış olacakları düşünülüyordu.

Ama, özellikle ilk sıralarda yakalarının iki ucunu bir araya getirmek için adamakıllı çaba göstermeleri gerekti. Evlenmeleri iki yüz frank borçlanmalarına sebep olmuştu. Sonra Boncoeur Oteli'nde oturmak hiç hoşlarına gitmiyordu, kötü insanların girip çıktığı bu yerden nefret ediyorlar, kendi eşyalarıyla özenle donatacakları kendilerine ait bir evin hayalini kuruyorlardı. Bu iş için gerekli parayı yirmi kez hesapladılar; ufak tefeklerini sığdıracak rahatça bir yer olmasını, gerektiğinde el altında bir tencere ya da tavalarının bulunmasını istiyorlarsa, yu-

varlak hesapla üç yüz elli frank gerekiyordu. Bunca parayı iki yıldan önce biriktiremeyeceklerini düşünerek umutsuzlandıkları bir sırada şans yüzlerine güldü; Plassans'lı yaşlı bir bay çocukların büyüğünü, Claude'u okula vermek için yanına istedi. Yumurcağın bir vakitler çiziktirdiği taslaklarla yakından ilgilenmiş resim düşkünü ilginç bir adamın gönlübol davranışından ibaretti bu. Claude için daha şimdiden dünya kadar gider kapısı açılmıştı. Yalnız küçük Étienne'in giderlerine kalınca, üç yüz elli frangı yedi buçuk ayda biriktirdiler: Belhomme Sokağı'ndaki bir eskici dükkânından mobilyalarını aldıkları gün, sevinçten içleri içlerine sığmaz bir halde, eve dönmeden önce dış bulvarlarda bir gezinti yaptılar. Bir karyola, bir komodin, üstü mermerli bir konsol, bir dolap, muşambasıyla birlikte yuvarlak bir masa, altı sandalye, hepsi de eski maundandı. Yatak takımı, çamaşır, hemen hemen yeni durumda mutfak eşyası da ayrı. Onlar için hayata atılmış ciddi ve kesin bir adımdı bu; kendilerini mal sahibi kılıyor, semtin hali vakti yerinde insanları arasında bir önem kazandırıyordu.

Bir barınak seçimi iki aydan beri uğraştırıyordu onları. Önce, Goutte-d'Or Sokağı'ndaki büyük binada bir yer kiralamak istemişlerdi. Ama boş tek bir oda bile olmayınca bu eski düşlerinden vazgeçmek zorunda kaldılar. Doğrusu, Gervaise buna pek üzülmedi çünkü Lorilleux'lerle kapı komşusu olmak onu çok ürkütüyordu. O zaman başka bir yer aramaya giriştiler. Coupeau, Gervaise'in günün her saatinde bir çırpıda evine gelebilmesi için, çok haklı olarak, Madam Fauconnier'nin atölyesinden uzaklaşmamak istiyordu. Sonunda, Neuve da la Goutte-d'Or Sokağı'nda, çamaşırhanenin hemen hemen karşısında, kelepir bir şey düşürdüler; bir mutfağı, bir sandık odası olan büyük bir oda. Tek katlı, ufacık bir evdi burası; çok dik bir merdivenle yukarı çıkılıyordu; merdivenin üst başında biri sağda, biri solda olmak üzere sadece iki barınak vardı; alt katta kira arabaları işleten biri oturuyor ve arabalarını sokak boyunca, büyük bir avluda, sundurmanın altında muhafaza ediyordu. Genç kadın sevinç içindeydi; kendisini hayalete dönmüş sanıyordu. Ne bir komşu, ne bir dedikodu. Bu rahat köşe ona Plassans'ta,

tabyaların arkasında daracık bir sokağı hatırlatıyordu. Şansa bakın ki; işinin başındayken, elinden ütüyü bırakmadan, başını şöyle bir uzatmakla evinin penceresini görebiliyordu.

Nisan başında taşındılar. Gervaise o sıra sekiz aylık gebeydi. Ama büyük bir çaba gösteriyor, çalışırken, gülerek, çocuğun kendisine yardım ettiğini söylüyordu; yavrunun küçücük elleri içinde hareket ediyor ve onu güçlendiriyormuş. Bir parça yatıp dinlenmesini söyleyen Coupeau'ya öyle bir çıkışıyordu ki! Ağrısı tuttuğu zaman yatardı. Daha epey zaman vardı önünde; şimdi, bir boğaz artacakları için daha da fazla çalışmak gerekiyordu: Eşyanın yerleştirilmesi için kocasına yardım etmeden önce kendisi kolları sıvayıp evi bir güzel temizliyor, üstlerinde en ufak bir çizik görse içi parçalanıyordu: Yeri süpürürken çarpacak olsa kendisine vurulmuş gibi üzülüyordu. En çok da konsolu seviyordu; güzel, sağlam ve görkemli buluyordu onu. Söylemeye cesaret edemediği bir hayali vardı; bir masa saati alacaktı; mermerin üstüne konunca ne güzel dururdu. Bebeğin doğumu olmasa belki de almaya kalkardı bu saati. Ama işte, içini çekiyor ve ileriye bırakıyordu.

Yeni evliler yeni barınaklarının büyüsü içinde yaşadılar. Étienne'in karyolası sofada duruyordu, oraya bir çocuk karyolası daha sığabilirdi. Mutfak el kadar ve karanlık bir yerdi, ama kapı açık tutulursa yeterli bir aydınlık doluyordu içeri; sonra Gervaise otuz kişiye yemek yetiştirecek değildi, günlük aşlarını kotaracak bir yer olsun, yeterdi ona. Büyük odaya gelince, bakıp bakıp göneniyorlardı onunla. Daha sabahtan yataklığın hasseden örtülerini örtüyorlardı; böylece oda, ortada masası, karşılıklı duran dolap ve konsoluyla bir yemek odası haline geliyordu. Şömine günde on beş meteliklik taşkömürü yaktığı için onu tıkamışlardı; mermer tablanın üstüne oturttukları küçük bir dökme soba şiddetli soğuklarda günde yedi meteliğe ısıtıyordu onları. Coupeau elinden gelen bütün özeni göstererek duvarları süsledi: Bir topla bir gülle yığını arasında, elinde âsâsı, ayakta duran bir Fransız mareşalini tasvir eden büyük bir gravür ayna yerini tutuyordu; komodinin üstünde içine kibrit konulan yaldızlı porselenden eski bir kilise suluğu-

nun sağına soluna iki sıra halinde aile fotoğrafları dizilmişti. Dolabın üstünde Pascal'ın ve Beranger'nin karşılıklı birer büstleri duruyor, biri gülümser, öbürü ciddi, guguklu saatin yanında, onun tiktaklarını dinler gibiydiler. Gerçekten güzel bir odaydı burası.

Gervaise her gelen konuğa:

"Bilin bakalım kaç para ödüyoruz buraya?" diye soruyordu.

Kirayı fazla tahmin edenler çıkınca yüzü parıldıyor, haykırıyor, böyle bir yerde bunca ucuza oturduğu için pek memnun görünüyordu.

"Yüz elli frank! Bir kuruş fazla değil. Nasıl, bedava değil mi?"

Ayrıca Neuve de la Goutte-d'Or Sokağı'nda oturmaları da sevindirici bir nedendi. Gervaise, Madam Fauconnie'nin çamaşırhanesiyle evi arasında mekik dokurken bütün hayatı bu sokakta geçmiş oluyordu. Coupeau şimdi inip kapının önünde içiyordu piposunu. Kaldırımsız ve hiç de düzgün bir yol niteliğinde olmayan sokak burada dikleşiyordu. Yukarıda, Goutte-d'Or Sokağı'nın köşesinde pencereleri kirli karanlık dükkânlar, ayakkabıcılar, fıçıcılar, içerlek, kör bir bakkal dükkânı ve haftalardan beri kapalı olan kepenklerine ilanlar yapıştırılmış, topu atmış bir şarapçı vardı. Öteki uçta, Paris'e doğru dört katlı yapılar göğe yükseliyordu; bunların yer katlarında birbirine bitişik bir sürü çamaşırcı dükkânı bulunuyordu. Yalnız, yeşile boyanmış bir taşra berber dükkânının güzel, renkli şişelerle dolu vitrini, çok temiz bakır taslarının pırıltısıyla bu karanlık köşeyi aydınlatıyordu. Ama sokağın en aydınlık kısmı ortasıydı; burada binalar daha seyreliyor, daha alçalıyor ve havanın ve güneşin girmesine engel olmuyorlardı. Kira arabacısının sundurmaları, bitişikteki sodalı su imalâthanesi, karşıdaki çamaşırhane, boş ve sessiz, büyük bir alan meydana getiriyordu; çamaşırcı kadınların boğuk sesleri ve buhar makinesinin düzenli olarak soluması bu sessizliği çoğaltıyormuş gibi oluyordu. Büyük ve boş arsalar, kara duvarlar arasına giri giriveren geçitler buraya bir köy görünümü veriyordu. Sürekli olarak akan sabun köpüklü suların üstünden sekerek geçen yolculara bakıp bakıp eğlenen Coupeau, bunun bir amcasının kendisini beş yaşındayken götürdüğü bir

beldeyi anımsattığını söylüyordu. Gervaise'in en hoşuna giden şey de penceresinin solunda avluya dikilmiş bir akasya ağacıydı; bu ağaç yalnız bir dalını uzatmıştı, bununla birlikte bu cılız dalın yeşilliği bütün sokağı şenlendirmeye yetiyordu...

Genç kadın nisanın son günü doğum yaptı. O gün öğleden sonra, saat dört sularında, Madam Fauconnier'nin orada bir çift perde ütülerken ağrısı tuttu. Hemen kalkıp gitmek istemedi; bir iskemlenin üstünde kıvranıp durdu; ağrısı hafifledikçe geçip bir-iki ütü daha vuruyordu. Perdelerin işi aceleydi, bitirmeliydi onu. Sonra, bu belki de bir karın ağrısından ibaretti; bir karın ağrısı için aman aman mı diyecekti! Ama tam erkek gömleklerine başlamaya niyetleniyordu ki benzi birden bembeyaz kesildi. Atölyeden çıkmak zorunda kaldı; iki büklüm, duvarlara tutunarak sokağı geçmeye çalışıyordu. Bir işçi kadın kendisine eşlik etmek istedi, reddetti. Yalnız, Charbonnier Sokağı'nın köşesindeki ebeye gidip haber vermesi ricasında bulundu. Vakti henüz gelmiş değildi herhalde. Daha bütün gece ağrı çekmesi gerekirdi. Bu da eve dönünce Coupeau'nun yemeğini hazırlamasına engel olmazdı; sonra soyunma gereğini bile duymadan kendini yatağa atardı. Merdivende öyle bir ağrı geldi ki basamakların ortasına çöküp beklemek zorunda kaldı. Bağırmamak için iki yumruğunu ağzına bastırıyordu; erkeklerden biri yukarı çıkacak olur, kendisini o halde orada görür diye korkuyordu. Sonra ağrı geçti; kapıyı açabildi, rahatlamıştı, aldandım diye düşünüyordu. O akşam kaburga etlerinden bir koyun yahnisi hazırlamıştı. Patatesleri soyup bitirene kadar her şey yolunda gitti. Eti tavada çevirirken ter ve sancı yeniden başladı. Gözleri yaş içinde kıvrana kıvrana, salçayı çevirdi. Doğuruyorsa doğuruyordu, ama bu Coupeau'yu yemeksiz bırakmak için bir neden olamazdı ya.

Sonunda yahni külle örtülü bir ateşin üstünde tıkırdamaya başladı. Masanın bir tarafına bir kişilik yer hazırlayacak zamanı olduğu düşüncesiyle odaya geçti. Ama şarap şişesini masaya koyacak gücü zor buldu kendinde. Karyolaya kadar gidemedi, düştü ve bir hasırın üstünde doğurdu. Bir çeyrek saat sonra gelen ebe onu orada bulup kurtardı.

Çinko işçisi hâlâ o hastane işinde çalışıyordu. Gervaise onu rahatsız etmelerine engel oldu. Adam saat yedide eve döndüğünde onu yatağın üstünde iyice sarıp sarmalanmış, yastığın üstünde iyice solmuş durumda buldu. Çocuk bir atkıya kundaklanmış, annesinin ayak ucunda viyaklayıp duruyordu.

Coupeau, Gervaise'i kucaklayarak:

"Ah! Zavallı karıcığım," dedi. "Sen burada ağrıdan kıvranırken bir saat kadar önce ben şakalaşıp gülüyordum, ha?.. Ama şimdi rahatsın, değil mi? Aksırır gibi çıkarıvermişsin."

Gervaise halsizce gülümsedi, sonra:

"Kız," diye mırıldandı.

Coupeau onu avutmak için işi şakaya vurarak "Tabii!" dedi. "Ben de kız ısmarlamamış mıydım zaten? Beklediğim oldu. Zaten sen, ben ne istesem yaparsın."

Ve çocuğu kucağına alarak devam etti:

"Biraz da sizi görelim, bayan düttürüleylâ!.. Suratcağızınız da pek kara. Ama ağarır, merak etmeyin. Akıllı uslu olalım, hafiflikler etmeyelim, anne baba gibi usturuplu büyüyelim."

Gervaise bir kederle hafifçe gölgelenmiş gözlerini kocaman kocaman açmış, vakarla kızına bakıyordu. Başını salladı; bir oğlu olsun isterdi; oğlan kendilerini kurtarabilirdi; şu Paris'te oğlanın başına gelebilecek tehlikeler daha azdı. Ebe kadın, bebeği Coupeau'nun elinden çekip almak zorunda kaldı. Gervaise'in konuşmasına da engel oldu; yanında gürültü edilmesi hiç iyi olmazdı. O zaman, çinko işçisi, Coupeau ana ile Lorilleux'lere haber vermek gerektiğini söyledi. Ama açlıktan ölüyordu, önce bir karnını doyurmalıydı. Onun kendi hizmetini kendi yapması, mutfağa girip yemeği alması, çukur bir tabağa koyması, ekmeği bulamaması lohusa kadını çok üzdü. Yasağa rağmen sızlanıyor, yatak çarşaflarının arasında kıpırdayıp duruyordu: Ne kötü şeydi canım kalkıp şu sofrayı hazırlayamamak! Sancı onu bir sopa darbesi gibi yere sermişti: Kocacığı yemeğini öyle rahatsız yerken kendisinin yatağa kurulup yattığını görerek öfkelenmez miydi? Patatesleri iyi pişmiş miydi? Onları tuzlayıp tuzlamadığını da hatırlamıyordu şimdi. Ebe kadın:

"Susun canım!" diye bağırdı.

Ağzı dolu olan Coupeau:

"Aman! Şunun kendi kendini yemesine engel olun," dedi. "Yemin ederim, siz burada olmasanız, kalkıp ekmeğimi kesmek ister. Sırtüstü yatsana be sersem tavuk! Kendini hırpalama, yoksa on beş günden önce ayağa kalkamazsın. Yahni de ne güzel olmuş. Madam da benimle beraber yesin. Değil mi madam?"

Ebe kadın reddetti ama bir bardak şarap içerdi tabii. Çünkü kadıncağızı bebekle beraber hasırın üstünde bulunca pek heyecanlanmıştı. Sonunda Coupeau haberi ailesine ulaştırmak için çıkıp gitti. Yarım saat sonra döndüğünde yanında Coupeau ana, Lorilleux'ler ve Madam Lerat da vardı; Madam Lerat'ya Lorilleux'lerde rastlamış. Lorileux'ler, evli çiftin refahı karşısında iyice nazikleşmişlerdi. Gervaise'e aşırı iyi davranıyorlardı ama gerçek düşüncelerini sonraya bırakır gibi baş sallamaktan, göz kırpmaktan, hesaplı küçük jestler yapmaktan da geri kalmıyorlardı. Kısacası, yine eski bildiklerini okuyorlar, ama bütün mahallenin düşüncesine aykırı bir şey söylemek de istemiyorlardı.

Coupeau:

"İşte herkesi getirdim!" diye bağırdı. "N'apalım! Söyledimse de dinletemedim, seni görmek istediler... Ama çeneni açmak yasak ha! Bir köşede durup seni sessizce seyredecekler... Ben onlara bir kahve yapayım şöyle okkalı tarafından."

Mutfağa daldı. Coupeau ana Gervaise'i öptü sonra çocuğun iriliğine hayran olduğunu söyledi. Öbür iki kadın da lohusanın yanağına aynı şekilde iri öpücükler kondurdular. Üçü de karyolanın önünde ayakta durmuşlar, bağıra bağıra doğum olaylarından konuşuyorlardı: Çekilen bir diş gibiydi bu doğum dediğin, başka bir şey değil. Madam Lerat bebeği baştan ayağa inceliyor, kusursuz olduğunu söylüyor ve anlamlı bir şekilde bir imaya başvurarak ileride yaman bir kadın olacağını ileri sürüyordu; başı biraz sivriymiş, yassıltmak için eliyle hafif hafif bastırıyordu. Madam Lorilleux öfkeyle bebeği çekip aldı onun elinden. Kafası yumuşacık bir yaratığı böyle mıncıklamak onda her türlü kusura yol açabilirdi. Sonra kime benzediği konusuna geçildi. Az kalsın kapışacaklardı. Kadınların arkasından boynunu uzatmış olan Lorilleux, çocuğun Coupeau'ya hiç ben-

zemediğini söyleyip durmaktaydı; burnu belki biraz andırıyordu, ama işte o kadar. Gözleri dışında, her şeyiyle tıpkı annesiydi; bu gözlerin aileden gelmediği muhakkaktı.

Ama Coupeau hâlâ görünürlerde yoktu. Mutfakta ocakla ve kahve cezvesiyle uğraştığı gelen seslerden işitiliyordu. Gervaise'in içi bir türlü götürmüyordu; bunun erkek işi olmadığını hatırlatıyor ve ebe kadının sert "sus!" ihtarlarına aldırmadan yüksek sesle ona neyi ne yapması gerektiğini anlatıyordu.

Elinde kahve cezvesi içeri giren Coupeau:

"Şunları kaldırın!" dedi. "Amma da inatçı kadın yahu! Kendini üzmese olmayacak! Bardakla içeceğiz. Neden derseniz, fincanlar fincancıda kaldı."

Masanın çevresine oturdular; çinko işçisi kahveyi kendi eliyle bardaklara boşaltmak istedi. Kahve pek nefis kokuyordu; öyle kestane suyu falan gibi değil. Ebe kadın kahvesini içtikten sonra gitti, durum iyiydi, kendisinin varlığına bir gereksinme kalmamıştı; lohusa, geceyi iyi geçirmezse, sabahleyin bir haber uçurulur çağırtılırdı. Kadın daha merdivenleri inerken, Madam Lorilleux onun açgözlü bir kadın olduğundan, bir işe yaramadığından söz etmeye başladı. Kahvesine dört şeker atıyor, on beş frank bayıldığınız halde doğururken sizi yalnız bırakıyordu. Coupeau ise savundu onu, evet on beş frank vermişti, ama gönlünden koparak vermişti, sonra, bu kadınlar gençlik yıllarını eğitimle geçiriyorlardı, fazla para istemekte haklıydılar. Daha sonra Lorilleux, Madam Lerat ile çekişmeye başladı; Lorilleux'ye bakarsanız, çocuğun oğlan olması için yatağın başını kuzeye çevirmek gerekirdi; Madam Lerat ise omuzlarını silkerek bunun saçma bir şey olduğunu söylüyor, başka bir yöntemden söz ediyordu; buna göre, erkek, karısına haber vermeden, şiltenin altına, açık havada koparılmış bir demet taze ısırgan koymalıydı.

Masayı karyolanın yanına çekmişlerdi. Yavaş yavaş büyük bir yorgunluğa gömülen Gervaise, saat ona kadar, başı yastığın üstünde yana dönük, gülümser ve şaşkın bir halde baktı durdu; görüyor, işitiyor, ama bir hareket yapacak, bir laf edecek gücü kendinde bulamıyordu.

Ölmüştü sanki, çok tatlı bir ölümdü bu; ölümün derinliğinden başkalarının yaşamasına bakarak mutlu oluyordu. La Chapelle'in öbür ucunda, Bon-Puits Sokağı'nda bir gün önce işlenmiş bir cinayet üstüne ileri sürülen bitmez tükenmez düşüncelerin ortasında, kalın sesler arasında arada bir bebeğin viyaklamaları duyuluyordu.

Sonra, konuklar kalkacakları sırada, vaftiz konusu açıldı. Lorilleux'ler isim anası ve isim babası olmayı kabul ettiler; gerçi biraz mırın kırın ettiler ama karı koca onlardan bu görevi istemese surat edecekleri de muhakkaktı. Coupeau'ya göre küçüğü vaftiz ettirmenin bir gereği yoktu; bu ona on bin liralık bir gelir mi kazandıracaktı sanki, sonra ya nezleye tutulursa... Papaz takımıyla mümkün olduğu kadar az karşı karşıya gelmek gerekirdi. Coupeau ana ise onu dinsizlikle suçladı. Lorilleux'lere gelince, onlar, kiliseye falan gitmedikleri halde dindar geçinmekteydiler.

Köstek yapımcısı:

"İsterseniz, pazar günü olsun!" dedi.

Gervaise bir baş işaretiyle peki deyince hepsi onu öptü ve kendine iyi bakması öğüdünde bulundu. Çocuğa da Allahaısmarladık dendi. Hepsi, ürpertiler içindeki bu zavallı küçük vücuda eğiliyor, anlarmış gibi agular, tatlı sözler söylüyordu. Vaftiz anasının küçük adı olan Anna'dan getirerek Nana diyorlardı ona.

"İyi akşamlar Nana! Hadi Nana! İyi bir kız ol e mi Nana?"

Sonunda hepsi gidince Coupeau sandalyesini karyolanın yanına çekti, Gervaise'in eli elinde, piposunu bitirdi. Usul usul içiyordu; içi içine sığmıyordu, dumanı her içine çekişten sonra bir iki söz söylüyordu:

"Kafanı amma da şişirdiler değil mi karıcığım? Gelmelerine engel olamadım, takdir edersin. Sonra ne de olsa, gösterilen bir yakınlık bu... Ama, insanın başının rahat olması çok daha iyi tabii. Benim bir parça seninle işte böyle baş başa kalmaya ihtiyacım vardı. Saatler öyle uzun geldi ki!.. Ah, yavrucuğum! Pek acı çektin değil mi? Bu keratalar dünyaya gelirlerken ne kadar can yaktıklarını bilmezler. İçini açıp çıkarıyorlarmış gibi olur; sahi! Neren acıyor, öpeyim..."

İri ellerinden birini incitmeden sırtından sokmuş, onu kendine çekiyor, çarşafın üstünden karnını öpüyor, ağrıları henüz dinmemiş bu doğurgan beden karşısında kaba saba bir erkek duygulanması içine giriyordu. Bir yerini acıtıp acıtmadığını soruyor; acısını üfleyerek geçirmek dileğinde olduğunu söylüyordu. Gervaise ise büyük bir mutluluk içindeydi. Yemin ediyordu, artık hiçbir ağrısı, sızısı kalmamıştı. Tek isteği bir an önce ayağa kalkmaktı, böyle kolları bağlı durmanın sırası değildi. Kocası ise güven veriyordu ona. Küçüğün nafakasını kazanmak kendisine düşmüyor muydu? Bu çocuğu onun sırtına bırakırsa büyük bir alçaklık olurdu. İş çocuk yapmak değildi. Asıl iş onu beslemek, yetiştirmekti.

Coupeau'nun gözüne o gece hiç uyku girmedi. Sobanın ateşini örtmüştü. Saat başına kalkıp bebeğe şekerli, ılık su vermesi gerekti. Yine de sabahleyin erkenden kalkıp işe gitti. Ayrıca, öğle paydosundan yararlanarak belediyeye gitti, doğum bildirimini verdi. Bu arada, kendisine haber verilen Boche, bütün gün Gervaise'in başında beklemek için koşup gelmişti. Genç kadın on saat derin bir uyku uyuduktan sonra sızlanmaya başlamıştı, yata yata kemiklerinin ağrıdığını söylüyordu. Kalkmasına engel olurlarsa daha beter hasta olurmuş. Akşam, Coupeau gelince içini ona açtı; Madam Boche'a güveni vardı elbet, ama ne de olsa yabancı bir kadının gelip odasına yerleştiğini, çekmecelerini açtığını, şusuna busuna el sürdüğünü görmeye dayanamıyordu. Ertesi gün, bir iş için dışarı çıkan kapıcı kadın, döndüğünde onun ayağa kalkmış, giyinmiş, ortalığı süpürmekte ve kocasına yemek hazırlamakta olduğunu gördü. Yeniden yatağa girmeye de hiç yanaşmadı. Kendisiyle alay mı ediyorlardı Allahaşkına? Bitkin görünmek hanımefendilerin harcıydı. İnsanın parası yoksa, böyle hastalık gösterilerine zamanı da yok demekti.

Doğumdan üç gün sonra fırın ateşinin karşısında kan ter içinde Madam Fauconnier'nin atölyesinde ütüyü kavramış, eteklik ütülüyordu.

Madam Lorilleux, daha cumartesi akşamından vaftiz analık hediyelerini getirdi: Otuz beş meteliğe satılan bir başlık, kır-

malı ve ufak bir dantelle süslü bir vaftiz elbisesi; solmuş olduğu için altı franga almıştı bunu. Ertesi gün, Lorilleux de, vaftiz babası olarak, altı librelik şeker verdi lohusaya. Her şeyi gereğine göre yerine getiriyorlardı. Öte yandan, o akşam Coupeau'nun evinde yemeğe elleri boş gitmediler. Lorilleux, iki koltuğunda iki şişe şarapla geldi. Madam ise Clignancourt şosesinde çok ünlü bir pastacıdan aldığı bir çöreği getirdi. Ne var ki Lorilleux'ler bu cömertliklerini önlerine gelene anlatıyorlardı; yirmi franga yakın para harcamışlar. Gervaise onların bu boşboğazlıklarını öğrenince çok öfkelendi ve ondan sonra gösterdikleri cömertlikten ötürü onlara bir minnet duygusu beslemedi içinde.

Bir isim günü yemeğinde, Coupeau'lar, aynı katta oturan komşularıyla ahbap oldular. Küçük erin öbür dairesinde Goujet'ler denilen bir ana oğul oturuyordu. O zamana kadar onlarla ilişkileri merdivende ya da sokakta selamlaşmaktan ileri gitmemişti; bu komşular biraz yabani görünüyorlardı. Sonra, Goujet ana, doğumun ertesi günü bir kova su getirdiği için Gervaise onları yemeğe çağırmayı uygun görmüştü; iyi insanlar olarak düşünüyordu onları. İşte, yemekte de, tanışmış oldular.

Goujet'ler kuzey eyaletindendiler. Kadın, dantel onarıcılığı yapıyordu; asıl işi demircilik olan oğlu bir çivi fabrikasında çalışıyordu. Öbür dairede beş yıldan beri oturuyorlardı. Hayatlarının sessiz sükûnu ardında büyük ve eski bir dert gizliydi: Goujet baba, Lilles'de, bir sarhoşluk azgınlığıyla, bir arkadaşını demir bir çubukla vurarak öldürmüş, sonra da hapishanede mendiliyle kendini boğmuş. Bu felâketten sonra Paris'e gelmiş olan dul kadın ve oğlu bu acıyı bir an bile unutamıyorlar, sıkı bir dürüstlük, sarsılmaz bir sükûnet ve cesaretle ödüyorlardı onu. Hatta, kendilerini başkalarından daha iyi insanlar olarak görmeye başladıklarından, bu durumlarından bir gurur payı da çıkarıyorlardı. Madam Goujet, hep siyahlar giyer ve saçları bir çeşit papaz takkesi gibi alnını çerçevelerdi; dantellerin solgun rengi, parmaklarının özenli çalışması bir erinç vermiş gibi, beyaz ve sakin bir yüzü vardı. Goujet, yirmi üç yaşında, dev yapılı, pembe yüzlü, mavi gözlü, Herkül gibi güçlü bir

gençti. Güzel, sarı sakalından ötürü, atölyede arkadaşları d'Or diyorlardı ona.

Gervaise'in bu insanlara hemen kanı kaynadı. Evlerine ilk girdiği zaman buranın temizliğine hayran oldu. Nereye üflerseniz üfleyin, tek bir toz tanesinin kalktığını bile göremezdiniz. Döşeme ayna gibi pırıl pırıldı: Madam Goujet, göstermek için, oğlunun odasına aldı onu. Genç kız odası gibi süslü ve beyazdı burası: Muslin perdeleri olan küçük bir demir karyola, bir masa, bir tuvalet, duvara asılı daracık bir kitaplık; sonra, yukarıdan aşağıya resimler, kâğıttan oyulmuş karagözler, dört çiviyle tutturulmuş renkli gravürler, resimli gazetelerden kesilmiş her türlü portreler. Madam Goujet gülümsüyor ve oğlunun koca bir çocuk olduğunu söylüyordu; akşamları, okumaktan yorulunca resimlerine bakarak oyalanıyormuş. Gervaise, bir pencere kenarına oturup iş kasnağını ele alan komşusunun yanında bir saat kaldı. Bu ince işin düşünceli bir sessizlikle doldurduğu evin temiz kokusunu içine çekiyor, burada bulunmaktan mutlu, yüzlerce iğnenin dantele takılışını merakla izliyordu.

Goujet'ler ilişkilerinin yaygınlığından da kazanıyorlardı. Çok çalışıyorlar ve on beş günlük ücretlerinin üçte birinden fazlasını tasarruf sandığına yatırıyorlardı. Komşularca hatırları sayılıyor, tutumlu oldukları söyleniyordu. Goujet'nin elbiselerinde tek delik yoktu, tek leke bulunmayan temiz gömleklerle dışarı çıkıyordu: Çok kibar, hatta geniş omuzlarına rağmen biraz sıkılgandı. Sokağın başındaki çamaşırcı kadınlar geçerken onun başını önüne eğişine gülüşürlerdi. Goujet onların kaba konuşmalarından hoşlanmıyor, kadınların ağızlarına bayağı sözleri yakıştıramıyordu. Bununla birlikte, bir gün eve sarhoş geldi. Madam Goujet bir şey demedi, sadece babasının dolabın içinde sakladığı kötü yapılmış bir portresini göstermekle yetindi. Bu dersten sonra Goujet ölçüyü kaçırmamaya başladı ama şaraptan soğumuş da değildi elbet, çünkü şarap işçi için vazgeçilmez bir şeydir. Pazarları, annesini koluna takıp sokağa çıkıyordu; genellikle Vincennes tarafına götürüyordu onu; kimi zaman da tiyatroya. Annesi büyük tutkusuydu. Onunla hâlâ küçük bir çocukmuş gibi konuşuyordu. İri kemikli kafası, çetin

çekiç çalışmasıyla kalınlaşmış bedeniyle iri bir hayvan gibiydi; zekâsı kıt, ama iyi kalpli.

İlk günler Gervaise'den sıkıldı. Sonra, birkaç hafta içinde alıştı ona. Paketlerini yukarı çıkarmak için yolunu gözlüyor, kaba bir içtenlikle ona bir kız kardeş gibi davranıyor, gazetelerden resim keserken onun fikrini de alıyordu. Bir sabah kapısını vurmadan açmış, onu yarı çıplak, boynunu yıkarken görmüştü. Bu olaydan sonra sekiz gün onun yüzüne bakamadı; öyle ki sonunda genç kadını da utandırdı.

Cadet-Cassis, o Paris'li gevezeliğiyle Guenle d'Or'u budala buluyordu. İçki içmemek, kız peşinde koşmamak iyi şeylerdi bunlar; ama erkek dediğin erkek olmalıydı yoksa ayağına eteklik giysindi vallahi. Gervaise'in yanında ona takılıyor, mahalledeki bütün kadınlara kaş göz etmekle suçluyordu, Goujet enayisi de kalkıp kendini savunuyordu. Tabii bu, iki işçinin arkadaş olmalarına bir engel değildi. Sabahleyin birbirlerine sesleniyorlar, işe gitmek için beraber çıkıyorlar, kimi zaman eve dönerken birlikte birer bardak bira yuvarlıyorlardı. Vaftiz yemeğinden bu yana konuşurken birbirlerine sen diyorlardı; hep "siz" demek cümleyi uzatıyormuş. Dostlukları bu noktaya geldiği bir sırada Guenle d'Or, Cadet-Cassis'ye bir iyilik yaptı; bütün bir ömür boyu unutulmayacak cinsten bir iyilik. Aralık ayının ikisiydi. Çinko işçisi, eğlenmek için, gidip ayaklanmayı seyretmek istemişti; Cumhuriyet'miş, Bonaparte'mış; bütün o gürültülermiş, umurunda değildi bunların hiçbiri, yalnız barut kokusunu seviyor, tüfek sesine bayılıyordu. Ama, demirci, bir rastlantıyla bir barikat arkasında bulunup da onu iri vücuduyla örtmemiş, oradan savuşmasına yardım etmemiş olsaydı, yakayı ele vermesi işten değildi. Goujet, Fauborug-Poissonnière Sokağı'nı çıkarken hızlı hızlı yürüyordu, yüzü pek ciddiydi. Kendisi siyasetle ilgileniyordu, halkın mutluluğu ve adalet adına iyice Cumhuriyetçiydi. Bununla birlikte silah atmış değildi. Bunun nedenlerini anlatıyordu: Halk, burjuvalar adına elini ateşe sokmaktan usanmıştı artık; Şubat ve Haziran olayları iyi birer dersti; ayrıca, bundan böyle dış mahalleler ne hali varsa görsün diye şehri serbest bırakacaktı. Sonra, yokuşun başına, Poisso-

niers Sokağı'na gelince başını çevirerek Paris'e baktı; orada birtakım tertiplere girişiliyordu, belki bir gün halk kollarını bağlayıp oturduğuna pişman olacaktı. Coupeau ise durumu alaya alıyor ve halkın enayi olduğunu, Meclis'teki tembel herifler yirmi beş franklarını yitirmesinler diye kendini ahmakça tehlikeye attığını söylüyordu. O akşam Caupeau'lar, Goujet'leri yemeğe çağırdılar. Yemeğin sonunda Cadet-Cassis ve Guenle d'Or birbirlerinin yanaklarından şapır şupur öptüler. Dost, kardeş olmuşlardı artık, bu dünyada da öte dünyada da.

Sahanlığın iki yanında oturan bu iki ailenin hayatı üç yıl olaysız gürültüsüz sürüp gitti. Gervaise, haftada iki gün çalışmamanın yolunu da bularak küçük kızını büyütmüştü. İyi bir işçi olmuştu şimdi, üç franga kadar kazanıyordu. Şimdi sekizini süren Étienne'i de Chartres Sokağı'ndaki bir yatılı okula yerleştirmişti. Yüz metelik ödüyordu oraya. Karı-koca, iki çocuğun yüküne rağmen, her ay tasarruf sandığına yirmi frank, otuz frank yatırıyordu. Biriktirdikleri para altı yüz franga ulaşınca, büyük bir tutkunun düşleri içinde bulunan genç kadının geceleri gözüne uyku girmemeye başlamıştı: Kendi adına bir iş yeri açmak, bir yer kiralamak, yanında işçi çalıştırmak istiyordu. Her şeyi hesaplamıştı. İş iyi yürürse, yirmi yıl sonra bir gelir sahibi olabilecekler, köyde bir yere çekilip rahat rahat yiyebileceklerdi. Bununla birlikte işe girişmeyi göze alamıyorlardı: Düşünecek vakit bulmak için, uygun bir yer aradığını söylüyordu. Tasarruf sandığında para tehlikede değildi. Tersine çoğalıp duruyordu. Üç yıl içinde isteklerinden yalnız birini yerine getirebilmiş, bir masa saati almıştı; pelesenkten, burma sütunlu, sarkacı yaldızlı bakırdan olan bu saatin bedeli de her pazartesi yirmi metelik olmak üzere bir yılda ödenecekti. Coupeau saati kurmak istedikçe Gervaise kızıyordu; bu işi yalnız kendisi yapıyor, topuzu kaldırıyor, konsolunun mermeri bir kilise haline gelmiş gibi, dindarca siliyordu sütunları. Topuzun altına, sarkacın gerisine tasarruf sandığı cüzdanını saklamıştı. Dükkân hayaline daldığı zamanlar, çoğunlukla, saatin kadranı karşısında dalıp gidiyor, karar vermek için elverişli, anlamlı anın gelmesini beklermiş gibi akreple yelkovanın dönüşünü izliyordu.

Coupeau'lar hemen her pazar Goujet'lerle gezmeye çıkıyorlardı. Pek eğlenceli oluyordu bu gezintiler; Saint Ouen'de bir balık tavası ya da Vincennes'de bir aşçı dükkânının kameriyesi altında bir tavşan yiyorlardı sessizce. Erkekler susuzluklarını giderecek bir şeyler içiyorlar, sonra, kafaları yerinde, hanımları kollarına takıp eve dönüyorlardı. Akşam yatmadan önce, iki taraf da yapılan giderleri hesaplıyor, her şey yarı yarıya paylaşılıyordu; bir metelik eksik çıkmış, fazla gitmiş diye de en ufak bir anlaşmazlık çıkmıyordu aralarında. Lorilleux'ler, Goujet'leri kıskanmaktaydılar. Cadet-Cassis ile paytağın, akrabalar dururken sürekli olarak yabancılarla düşüp kalkmalarını tuhaf karşılıyorlardı. Evet, evet, aileye aldırış etikleri mi vardı? Köşeye bir iki kuruş ayırdılar diye ne oldum delisi olmuşlardı. Erkek kardeşinin üstündeki etkileri yitirmekte olduğunu gören Madam Lorilleux yine Gervaise'e hakaretler yağdırmaya başlamıştı. Madam Lerat ise tersine, ondan yana çıkıyor, güzel hikâyeler anlatıyordu; akşamüstü bulvarda kendisini baştan çıkarmak için sataşanlara Gervaise'in iki şamarla karşılık verdiğini belirtiyor; onu bir dram kahramanı gibi gösteriyordu. Coupeau ana da herkesi uzlaştırmaya bakıyor; bütün çocuklarıyla iyi geçinmeye çalışıyordu. Gözleri gittikçe daha da az görmeye başlamıştı, iş yaptığı bir tek kapı kalmıştı; çocuklarının her birinden yüz metelik alırsa memnun oluyordu.

Nana'nın üç yaşına bastığı günün akşamı Coupeau eve döndüğü zaman Gervaise'i büyük bir telaş içinde buldu; konuşmak istemiyor, bir şey olmadığını söylüyordu. Ama onun masayı kurarken terslikler yaptığını, tabaklar elinde dalıp dalıp gittiğini görünce Coupeau ne olduğunu öğrenmek için üsteledi.

Gervaise, sonunda itiraf etti:

"Peki, söyleyeyim. Goutte-d'Or Sokağı'ndaki ufak tuhafiyeci dükkânı kiralıkmış... Bir saat önce iplik almaya gittiğim zaman gördüm. Çok heyecanlandım."

Tam vaktiyle oturmak istedikleri evde, çok temiz bir dükkândı burası. Bir dükkân, bir arka bölüm, ayrıca sağda, solda birer oda vardı; kısacası, tam onlara göre bir yer; gerçi odalar

biraz ufaktı, ama iyi düzenlenmişti. Mal sahibi beş yüz franktan dem vuruyormuş.

Coupeau:

"İçini gezdin, fiyatını sordun demek," diye sordu.

Gervaise kayıtsızmış gibi bir tavır takınarak:

"Meraktan canım," diye karşılık verdi. "İnsan kiralık yazan her yere girer bakar, mutlaka tutmak için değil tabii. Hem burası pek pahalı. Budalaca bir şey olur böyle bir yeri tutmam."

Bununla birlikte yemekten sonra sözü yine tuhafiye dükkânına getirdi. Bir gazetenin kenarına dükkânın planını çizdi. Yavaş yavaş, oradan söz ediyor, köşe bucağı ölçüyor, hemen ertesi gün eşyalarını yerleştirecekmiş gibi odaları düzenliyordu. Ondaki büyük hevesi gören Coupeau orayı tutması için teşvik etmeye başladı. Hiç kuşkusuz, beş yüz franktan aşağıya iyi bir yer düşüremezdi; sonra, belki kirada bir indirim de sağlayabilirlerdi. İşin tek can sıkıcı tarafı Gervaise'in dayanamadığı kimselerle, Lorilleux'lerle aynı binada oturması olacaktı. Gervaise kızdı buna, kimseden nefret ettiği yoktu; tutkusunun ateşi içinde işi Lorilleux'leri savunacak kadar ileri götürdü; temelde kötü insan değillerdi; onlarla pekâlâ anlaşabilirdi. Yatağa girdikleri zaman, Coupeau çoktan uykuya daldığı halde, o kesin bir şekilde kiralamaya kararlı olmadığı halde dükkânın içini nasıl yerleştireceğini düşünmeye devam ediyordu.

Ertesi gün yalnız kalınca, saatin topuzunu kaldırıp tasarruf sandığı cüzdanına bakma isteğini yenemedi. Dükkânı şunun içinde, şu hınzır yazılarla karalanmış cüzdanın sayfalarındaydı demek! İşe gitmeden önce Madam Goujet'ye danıştı; o da onun kendine bir iş kurması fikrini kuvvetle destekledi; kocası gibi iyi, içki içmeyen bir erkekle işlerinin yolunda gideceğine, parasının çarçur edilmeyeceğine inanabilirdi. Gervaise öğle paydosunda da fikirlerini almak için Lorilleux'lere gitti; aileden gizli iş yapar görünmek istemiyordu. Madam Lorilleux çok şaşırmıştı. Nasıl? Paytak şimdi de dükkân sahibi olmaya mı kalkıyordu! Ama, yüreği yaralı, bir şeyler kekeledi, pek memnun olmuş görünmeye çalıştı; elbette, dükkân pek uygundu, Gervaise çok haklıydı orayı tutmak istemekte. Bununla birlikte, Madam

Lorilleux kendine gelince, o ve kocası, avlunun rutubetli olduğundan, yer katındaki odaların güneş görmediğinden dem vurmaya başladılar. Romatizma kapmak için bire birdi vallahi: Ama, elbet, o bir kere tutmaya karar vermişse, kendilerinin itirazları bir anlam taşımasa gerekti.

Akşam Gervaise açıkça dükkânı tutmaya engel olsalardı üzüntüden hasta düşeceğini anlattı gülerek. Bununla birlikte, son sözü söylemeden önce Coupeau'nun gelip yeri bir kere görmesini ve kirada bir indirim sağlamaya çalışmasını istiyordu.

Kocası:

"Öyleyse, istersen, yarın gideriz," dedi. "Sen saat altıda, Nation Sokağı'nda çalıştığım yapıya gel, eve dönerken Goutte-d'Or Sokağı'na uğrarız."

Coupeau o sıralarda üç katlı yeni bir yapının damını bitirmek üzereydi. O gün son çinko levhaları yerleştirecekti. Dam iyice basık olduğundan; iki sehpa üstüne oturtulmuş bir kapı kanadından meydana gelen tezgâhını oraya yerleştirmişti. Güzel bir mayıs günbatımı, bacalara altın ışıklar gönderiyordu. Ve ta yukarıda, mavi gökte, çinko işçisi, dükkânında külot kesen bir terzinin rahatlığı içinde, tezgâhının üstüne eğilmiş çinko kesmekteydi. Bitişik evin duvarının dibinde, on yedi yaşında cılız ve sarışın bir çocuk olan çırağı her soluğu kıvılcımlar saçan kocaman bir körüğü çalıştırıyor, ateşi diri tutuyordu.

Coupeau:

"Hey! Zidor, havyaları ateşe koy!" diye bağırdı.

Çırak, gün ışığı altında soluk pembe görünen ateşin içine havyaları soktu. Sonra yine körüklemeye koyuldu. Coupeau son çinko levhayı elinde tutuyordu. Bunu çatının kenarına, yağmur oluğunun yanına yerleştirecekti. Damın eğimi birden artıyor ve sokağın boşluğu başlıyordu orada. Çinko işçisi, evindeymiş gibi, ayağında aba terlikler, ağzında "Hey! Küçük kuzucuklarım" nakaratı, ilerledi. Damın kenarına gelince, kendini bıraktı, dizinin birini bir bacanın duvarına dayadı; kaldırıma doğru yan yolda durdu. Bir ayağı sarkıyordu. Şu Zidor olacak yılan oğlanı çağırmak için eğildiği zaman altındaki kaldırıma düşmemek için duvara tutunmaktaydı.

"Hay tembel herif hay. Versene şu hayvaları. Havaya ne bakıp duruyorsun be! Armut piş ağzıma düş diye mi bekliyorsun?"

Ama Zidor'un aldırdığı yoktu buna. Paris'in öbür ucundan, Grenelle yönünden yükselen kaim bir dumana bakmaktaydı; bir yangının dumanı olabilirdi bu... Yine de geldi, yüzükoyun uzandı; başı avucunun üstünde, havyaları Coupeau'ya verdi; bunun üzerine Coupeau çinko levhayı lehimlemeye başladı; kıçının bir kanadı üstüne oturarak, bir ayağının ucuna basarak her an dengesini koruyor, çömeliyor, uzanıyordu. Büyük bir denge güdüsü, yaman bir cesareti vardı, alışkın olduğu tehlikeye meydan okuyordu. İşini iyi biliyordu: O sokaktan değil sokak ondan korkuyordu. Piposunu ağzından eksik etmediği için ara sıra dönüp sokağa tükürüyordu.

Birdenbire bağırdı:

"Ooo! Madam Boche! Hey! Madam Boche!" Kapıcı kadının şosede karşıdan karşıya geçtiğini görmüştü. Madam Boche başını kaldırdı, onu tanıdı. Ve damdan kaldırıma bir söyleşi başladı. Madam Boche başını yukarı kaldırmış, ellerini önlüğünün altına sokmuştu. Coupeau şimdi ayakta, sol kolunu bir boruya dolamış eğiliyordu.

"Karımı görmediniz mi?" diye sordu.

"Yooo!" diye karşılık verdi kapıcı kadın. "Burada mı?"

"Beni almaya gelecek de... Sizler iyisiniz ya?"

"İyiyiz, teşekkür ederim. En hastası benim işte. Bir koyun budu almak için Clignancourt şosesine gidiyorum. Moulin-Rouge'un oradaki kasap on altı metelikten aşağı vermiyor."

Geniş, ıssız Nation Sokağı'ndan bir araba geçmekte olduğundan seslerini yükselterek konuşuyorlardı; bağıra bağıra söyledikleri sözler sadece ihtiyar bir kadını penceresine çıkarmıştı; bu ihtiyar, dirseklerini pencereye dayamış, büyük bir heyecanla karşı damdaki bu adamı seyrediyordu; onun birkaç dakikaya kalmadan aşağı düşmesini bekler gibi bir hali vardı.

Madam Boche bağırdı:

"Hadi hoşça kalın! Sizi rahatsız etmeyeyim."

Coupeau döndü, Zidor'un uzattığı havyayı aldı. Ama kapıcı kadının uzaklaştığı sırada, öbür kaldırımda Gervaise'i gör-

dü; Nana'nın elinden tutmuştu. Nana, babasına bağırmak için başını kaldırmıştı ki genç kadın sert bir hareketle onun ağzını kapadı. Yukarıdan duyulmaması için sesini alçaltarak kaygısını belirtti: Birdenbire ortaya çıkarak kocasını şaşalatıp bir kazaya meydan vermekten korkuyordu. Dört yıldır, onu işinin başında görmeye bir kere gitmişti. Bugün de ikinci oluyordu işte. Dayanamıyordu, kocasını yerle gök arasında, serçelerin bile konmayı göze alamadığı yerlerde görünce kan beynine çıkıyordu.

Madam Boche:

"Hoş bir şey değil tabii," diye mırıldandı. "Benimki terzi olduğu için böyle korkularım yok."

Gervaise sözüne devam etti:

"Bilseniz, ilk sıralar sabahtan akşama kadar ne korkular içindeydim. Hep bir sedye üstünde, kafası patlamış olarak görüyordum onu... Şimdi pek düşünmüyorum bunu. İnsan her şeye alışıyor. Ne yaparsın, ekmek parası... Ama bu ekmek pek pahalıya kazanılıyormuş, defterde ecel gelmeden ölüm varmış, o da başka."

Sustu, bağırmasından korktuğu için Nana'yı etekliğine sakladı. Elinde olmadan, sapsarı bir yüzle yukarı bakıyordu. Tam o sırada Coupeau, çinko levhanın yağmur oluğunun yanındaki ucunu lehimlemekteydi; yapabildiği kadar uzanıyor, ama uca yetişemiyordu. O zaman işçilere özgü o rahat ve ağırlık dolu hareketlerle usulca ilerledi. Bir an, sokağın üstünde, bir yere tutunmadan kendini işine vermiş bir şekilde boşlukta durdu; aşağıdan, usta bir elle gezdirilen havyanın altında lehimin ufak, beyaz yalazının çıtırdadığı görülüyordu. Sessiz, boğazı acıyla düğümlenmiş olan Gervaise ellerini bitiştiriyor, mekanik bir yakarma hareketiyle yukarı kaldırıyordu. Ama rahat bir soluk aldı. Coupeau sokağa son bir kez daha tükürecek zaman bularak ağır ağır dama çıkmıştı.

Karısını görünce keyifli keyifli bağırdı;

"Beni gözetliyorsun, ha! Madam Boche işi aptallığa vurdu, değil mi? Sizin gelişinizi bana haber vermedi. Bekle, çok çok on dakikalık bir işim var."

Bir bacaya şapka geçirmesi gerekiyordu, çok kolay bir iş. Ça-

maşırcı kadınla kapıcı sokak ortasında mahalleden konuşmaya başlamışlardı; bir yandan da akıp giden dereden küçük balıklar arayan Nana'nın suya girmemesi için ona göz kulak oluyorlardı. İkisi de sık sık başlarını kaldırıp dama bakıyorlar, gülümsüyorlar, sabırsızlık göstermediklerini belirtmek için başlarını sallıyorlardı. Karşıdaki ihtiyar kadın, pencereden ayrılmamıştı, hep damdaki adama bakıyor, bekliyordu.

Madam Boche:

"Bu keçi suratlı neyi gözetliyor kuzum?" dedi. "Amma yezit suratlı şey!"

Çinko işçisinin gür sesiyle yukarıda "Ah! ne güzeldir çilek toplamak!" şarkısını söylediği işitiliyordu. Şimdi tezgâhın üstüne eğilmiş, bir sanatçı gibi çinkosunu kesiyordu. Pergeliyle bir çizgi çizmiş, kavisli bir makasla çinkodan geniş bir yelpaze çıkarıyordu; sonra bu yelpazeyi çekiçle sivri mantar şeklinde katlıyordu. Zidor ateşi yeniden körüklemeye başlamıştı. Güneş, yapının arkasında, yavaş yavaş açık leylak rengine dönen büyük, pembe bir aydınlıkta batmaktaydı. Ve günün bu sakin saatinde iki işçinin çok fazla büyüyen profilleri, tezgâhın koyu çizgisi, körüğün tuhaf biçimiyle birlikte göğün duruluğuna çizilip durmaktaydı.

Baca şapkasını kestikten sonra Coupeau bağırdı yine:

"Zidor! Havyaları!"

Ama Zidor ortadan kaybolmuştu. Çinko işçisi küfürler ederek onu gözleriyle aradı, açık duran tavanarası penceresinden seslendi. Haylaz oğlan, seyrek sarı saçları rüzgârda uçuşarak, Paris'in büyüklüğü karşısında gözlerini kırpıştıra kırpıştıra dolaşıyor, çevrede ne var ne yok keşfediyordu.

Coupeau, öfke içinde:

"Hey, serseri! Kırda mı sandın kendini?" diye bağırdı. "Mösyö Beranger gibi senin de şairliğin mi tuttu yoksa? Versene şu havyaları! İşe bak sen! Herif damların üstünde gezintiye çıkmış sanki. Bari yavuklunu da getirseydin, aşk şarkıları falan okurdun. Ver lan şu havyaları!"

Lehim işini bitirdi. Gervaise'e bağırdı:

"Bitti işte... İniyorum."

Şapka takacağı boru, damın ortasında duruyordu. İçi rahatlamış olan Gervaise, gülümseyerek kocasının hareketlerini izliyordu. Nana babasını görünce birdenbire sevinmiş, küçük ellerini çarpıyordu. Yukarıyı daha iyi görebilmek için kaldırıma oturmuştu.

Bütün gücüyle bağırıyordu:

"Baba! Baba! Baksana baba!"

Çinko işçisi eğilmek istedi, ama ayağı kaydı. Birdenbire, boş bulunarak, ayaklan dolanan bir kedi gibi yuvarlandı, çatının hafif eğimi üstünde bir yere tutunamadan kaydı.

Boğuk bir sesle:

"Tanrım!" dedi ve düştü.

Vücudu hafif bir yay çizdi, iki takla attı, yukarıdan atılmış bir çamaşır paketi gibi boğuk bir ses çıkararak sokağın ortasına çarptı.

Ne yapacağını şaşıran ve boğazını yutarcasına keskin bir çığlık atan Gervaise ellerini havaya kaldırıp öylece kaldı. Yoldan geçenler koşuştu, büyük bir kalabalık birikti. Yüreği parçalanan ve dizlerinin bağı çözülen Madam Boche, başını gizlemek ve görmesini önlemek için Nana'yı kucağına almıştı. Karşıdaki ufak tefek ihtiyar kadınsa bu sırada, olanlardan memnunmuş gibi, rahat rahat penceresini kapıyordu.

Sonunda dört adam Coupeau'yu Poissoniers Sokağı'nın köşesinden bir eczaneye götürdüler. Lariboisière hastanesinden bir sedye getirilinceye kadar, bir saate yakın bir süre, orada, eczanenin ortasında, bir örtünün üstüne uzatılmış halde kaldı. Henüz soluk alıyordu. Ama eczacı umutsuzca başını sallamaktaydı. Gervaise, şimdi yere diz çökmüş, yüzü gözü yaş içinde, gözleri kararmış, sersemlemiş, hıçkırıp duruyordu. Mekanik bir hareketle elini uzatıyor, kocasının vücuduna dokunuyordu usulca. Sonra elini çekiyor, yaralıya dokunmasını yasaklayan eczacının yüzüne bakıyordu ama birkaç saniye sonra bedenin henüz sıcak olup olmadığını kontrol etmekten kendini alamıyor, iyi bir şey yaptığı sanısıyla, ellerini tekrar uzatıyordu. Sonunda, sedye gelip de yaralının hastaneye götürüleceği söylendiği zaman şiddetle yerinden fırladı.

"Hayır, hayır! Hastaneye değil!" diye haykırıyordu... "Neuve de la Goutte-d'Or Sokağı'nda oturuyoruz." Kocasını evine götürürse sonunda kendisine pahalıya mal olacağını ne kadar söyledilerse de boşuna. Aynı inat içinde tekrarlayıp duruyordu:

"Neuve de la Goutte-d'Or Sokağı, kapıyı size gösteririm... Size ne oluyor? Param var benim... Kocam değil mi? Bana ait. İstiyorum."

Bunun üzerine Coupeau'yu eve götürmek zorunda kaldılar. Sedye eczanenin önündeki kalabalığın arasından geçerken mahallenin kadınları heyecanla Gervaise'den konuşuyorlardı: Vay canına be! Karı topaldı mopaldı ama yamandı doğrusu; kocasını kurtarırdı muhakkak; oysa hastanede hekimler durumları ağır olan hastalara bakmak zahmetindense öbür dünyaya yollamayı yeğ tutuyorlardı. Nana'yı evine götürdükten sonra dönüp gelmiş olan Madam Boche, heyecan içinde hâlâ tir tir titreyerek, bitmez tükenmez ayrıntılarla olayı anlatıyordu:

"Et almaya gidiyordum, o sırada oradaydım; düştüğünü gördüm," diye tekrarlayıp duruyordu. "Küçüğün yüzünden oldu kaza, ona bakayım derken paldır küldür gitti adamcağız. Ah! Aman! Aman! Bir daha böyle birinin düşeceğini göstereceğine canımı alsın Allah!... Bari gidip etimi alayım."

Sekiz gün Coupeau çok fena durumda kaldı. Ailesi komşular, herkes, şimdi değilse biraz sonra onun hayata gözlerini yumacağını sanıyorlardı. Hekim (her vizitesine yüz metelik alan pahalı bir hekim) iç organlarda bir ezilmeden korkuyordu; onun bu sözleri büyük bir korku uyandırıyordu herkeste; mahallede bir söylenti almış yürümüştü: Güya şiddetli çarpmadan dolayı çinko işçisinin yüreği yerinden oynamış. Yalnız, uykusuz gecelerden dolayı solmuş olan Gervaise ciddi ve kararlı bir şekilde omuzlarını silkiyordu. Kocasının sağ bacağı kırılmıştı; bunu da herkes biliyordu; kemikler yine yerine kaynardı, olur biterdi. Yüreğin yerinden oynaması falan önemli değildi. İş ona kalsındı. Gervaise onun oynayan yüreğini yerine oturtabilirdi. Yüreğin yerine nasıl bir özenle, temizlikle, sağlam bir dostlukla oturtulabileceğini biliyordu o. Nöbet zamanlarında hastanın başında oturmakla, dokunmakla onu iyi edeceğine kesin

bir inanç besliyordu. Bir an bile kuşkuya kapılmadı. Bütün bir hafta, ayakta, az konuşarak, onu kurtarmak tutkusu içinde, çocukları, sokağı, bütün şehri unuttu.

Sonunda, dokuzuncu gün, hekim, tehlikenin savıldığını söyleyince, dizleri gevşemiş, beli kırılmış bir halde ve gözyaşları içinde bir sandalyeye yığıldı. O gece, başını yatağın ayak ucuna koyup uyumaya razı oldu.

Coupeau'nun kazaya uğraması aileyi altüst etmişti. Coupeau ana gecelerini Gervaise'le geçiriyordu; ama saat dokuz olur olmaz sandalyenin üstünde uyuyakalıyordu. Madam Lerat her akşam işten dönerken haber almak için yolunu uzatarak uğruyordu. Lorilleux'ler önceleri günde iki üç kez uğramışlar, hastanın başında beklemek istemişler; hatta Gervaise için bir koltuk getirmişlerdi. Sonra, hastanın bakım tarzı konusunda kavgalar belirmekte gecikmedi. Madam Lorilleux hayatta nasıl hareket edileceğini bildiği için çok insanın hayatını kurtardığını iddia ediyordu. Genç kadını kendisini iteklemekle ve Coupeau'nun yatağından uzaklaştırmakla suçluyordu. Paytak, Coupeau'nun bakımını üstlenmekte haklıydı tabii çünkü kendisi Nation Sokağı'na gidip onu rahatsız etmeseydi Coupeau da damdan düşmeyecekti. Yalnız, bu bakım tarzını sürdürürse sonunda tamamdı.

Gervaise, Coupeau'nun tehlikeyi atlattığını görünce başucunda öylesine kıskanç bir titizlikle yaptığı bekçiliğe son verdi. Artık onu kimse öldüremezdi; bunun için artık güvensizlik duymuyor, yanına yaklaşılmasına ses çıkarmıyordu. Akrabaları her zaman odayı dolduruyordu. Nekahet dönemi uzun sürecekti; hekim dört aydan bahsediyordu. O zaman, çinko işçisinin saatlerce uyuduğu sıralarda Lorilleux'ler Gervaise'e budalalık ettiğini söylediler. Kocasını evde tutmakla iyi mi yapmış sanki. Hastaneye yatsa çok daha çabuk ayağa kalkardı. Lorilleux, Lariboisière'e girmeye nasıl tereddüt etmeyeceğini Gervaise'e göstermek için herhangi bir hastalık kapmak istediğini söylüyordu. Madam Lorilleux, orada yatan bir kadın tanımış; vallahi, sabah akşam tavuk veriyorlarmış. Karı koca, dört aylık nekahet döneminin Coupeau'lara kaça mal olacağını belki

yirminci kez hesapladı: Önce kaybolmuş iş günleri, sonra doktor, ilaç paraları, daha sonra iyi şarap, kanlı et. Coupeau'lar bir köşeye attıkları üç kuruşu kaybetmekle kalsalar yine de kendilerini mutlu kişiler saysınlardı. Görünen oydu ki borçlanacaklardı. Aman! Kendi bilecekleri işti. Akrabalara güvenmesinlerdi; herkes evinde bir hastanın bakımını üstlenecek kadar zengin değildi. Tabii bütün suç paytağındı. Herkes gibi, kocasının hastaneye kaldırılmasını kabul edebilirdi pekâlâ. Kibirlilik değil de neydi bu.

Bir gün Mâdam Lorilleux ona şu soruyu yöneltmek insafsızlığında bulundu:

"Sizin dükkân işi ne oldu? Ne zaman tutuyorsunuz?"

Lorilleux de alaycı bir tavırla ekledi:

"Evet, kapıcı hâlâ sizi bekliyor."

Gervaise'in soluğu kesilir gibi oldu. Dükkân işini tamamen unutmuş bulunuyordu. Ama bu işin bundan böyle hayal olduğunu aklına getirdikçe bu insanların kötü kötü sevinç duyduklarını görüyordu. Suya düşmüş rüyasıyla alay etmek için fırsat kolluyorlardı. Gerçekleşmeyecek bir şey söz konusu oldu mu bunu Gervaise'in sokağa bakan güzel bir mağazada patron olacağı güne erteliyorlardı. Ve arkasından onu çekiştirip duruyorlardı. Gervaise onlar gibi kötü varsayımlarda bulunmak istemiyordu ama Lorilleux'lerin, çamaşırcı kadına Goutte de'Or Sokağı'nda dükkân açmasını önlediği için Coupeau'nun kaza geçirmesine sevindikleri de bir gerçekti.

Bunun üzerine, Gervaise, onlarla alay etmek ve kocasının sağlığına kavuşması için parayı nasıl su gibi harcadığını göstermek tutkusuna kapıldı. Saatin topuzu altındaki tasarruf sandığı cüzdanını her eline alışında gülerek onlara şöyle diyordu:

"Ben çıkıyorum, dükkânımı kiralamaya gidiyorum."

Paranın hepsini bir kerede çekmek istememişti. Çekmecesinde fazla para bulundurmamak için yüzer frank, yüzer frank çekiyordu; sonra, belirsiz bir şekilde bir mucize olacağını umuyor, sandıktan bütün parayı çekmemelerini gerektirecek ani bir iyileşme bekliyordu. Tasarruf sandığına her gidişinde, eve döndükten sonra bir kâğıt alıp sandıkta daha ne kadar parala-

rı kaldığını hesaplıyordu. Sadece hesabını bilmek içindi bu. Paralar ne kadar çabuk suyunu çekerse çeksin, Gervaise yine, kibar halleri ve kesilmeyen gülümsemesiyle biriktirdikleri servetçiğin uğradığı bu büyük bozgunun hesabını düzenli olarak tutmaktaydı. Bu parayı bu kadar iyi bir şekilde kullanmak ve başlarına felâket geldiği bir sırada ellerinin altında bulmak da bir avunma nedeni değil miydi? İçinde hiçbir üzüntü duymadan, cüzdanı, topuzun altına, sarkacın arkasına özenle yerleştiriyordu yine.

Goujet'ler Coupeau'nun hastalığı süresince Gervaise'e çok iyi davrandılar. Madam Goujet her yönden genç kadının emrine âmâdeydi. Onun şeker, tereyağı, tuz isteyip istemediğini bir kere sormadan sokağa çıkmıyordu; et pişirdiği zamanlar ilk et suyunu ona veriyordu; hatta onu pek meşgul gördüğü zamanlar, mutfağını derleyip topluyor, bulaşığına yardım ediyordu:

Goujet, her sabah genç kadının kovasını alıp Poissoniers Sokağı'ndaki çeşmeden doldurup getiriyordu. İki meteliklik bir tasarruf demekti bu. Yemekten sonra akrabalar yoksa, Goujet'ler, Coupeau'lara oturmaya geliyordu. Demirci, saat ona kadar, iki saat boyunca, Gervaise'in hastanın çevresinde pervane gibi döndüğünü seyrederek pipo içiyordu. Bütün gece boyunca on kelime bile konuştuğu olmazdı. Dev omuzlarının arasına gömülmüş sarışın, iri yüzüyle onun bir fincana ilaç koyuşunu, kaşığını sessizce döndürerek şekeri karıştırdığını görüp görüp duygulanıyordu. O yatağın yanına gelip tatlı bir sesle Coupeau'yu avuturken genç adam tepeden tırnağa sarsılıyordu. Böylesine yiğit bir kadına rastlamamıştı. Bütün gün boyunca kocasının önünde kendisini paralaması daha büyük bir erdem olduğundan, topallaması da artık göze batmıyordu. Diyebilirdiniz ki on beş dakika, o da yemek yemek için, oturuyordu, o kadar. Durmadan eczaneye koşuyor, bir sürü boyaya batıp çıkıyor, her türlü işin görüldüğü bu odayı tertipli tutmak için çırpınıp duruyordu; bütün bunlara rağmen ağzından tek sızlanma sözü çıkmıyor, yorgunluktan gözleri açık ayakta uyuduğu akşamlarda bile güler yüzlülüğünü yitirmiyordu. Genç demirci, orada burada sürünen ilaçlar arasında, Gervaise'in bü-

yük bir özveriyle kocasını böyle bütün kalbiyle sevdiğini ve özen gösterdiğini gördükçe ona karşı büyük bir sevgi beslemeye başlamıştı.

Bir gün iyileşmekte olan hastaya:

"Bak dostum, işte yeniden sağlığına kavuştun, dedi. Ama zaten pek fazla kaygılı değildim bundan çünkü Allah gibi bir karın var."

Goujet evlenecekti; daha doğrusu annesi çok uygun bir kız bulmuştu; oğlunun, kendisi gibi dantelacı olan bir kızcağızla evlenmesini çok istiyordu. Goujet annesini üzmemek için peki demişti; hatta düğün için eylül başı tespit edilmişti. Ev kurmak için gerekli para uzun süreden beri Tasarruf Sandığı'nda bekliyordu. Ama Gervaise ne zaman lafı bu evlenme işine getirse, genç adam başını sallıyor ve hafif bir sesle:

"Bütün kadınlar sizin gibi mi Madam Coupeau?" diyordu. "Bütün kadınlar sizin gibi olsa insan on tanesiyle bile evlenir."

Bu arada, iki ay sonra, Coupeau yavaş yavaş kalkmaya başlamıştı. Pek uzaklara gidemiyor, yataktan pencereye, o da Gervaise'e tutunarak, yürüyordu. Orada, Lorilleux'lerin koltuğuna oturuyor, bir bacağını, dimdik, bir taburenin üstüne uzatıyordu. Eskiden, don olduğu günlerde düşüp bacağını kıran kimselere gülen bu alaycı adama kendi uğradığı kaza pek dokunmuştu, işi kalenderliğe vuramıyordu. Yatakta geçirdiği bu iki ayda boyuna sövüp saymış, çevresindekilere illallah dedirtmişti. Gerçekten de, sucuk gibi, iple sarılı bir bacakla sırtüstü yatıp durmak dayanılır şey değildi. Baka baka tavanı ezberlemişti; yataklığın kenarında bir çatlak vardı, gözü kapalı çizebilirdi bunu. Sonra koltuğa oturmaya başladıktan sonra, başka bir hikâye başladı. Bir mumya gibi uzun zaman hep buraya mı çakılıp kalacaktı? Sokak da pek eğlendirici değildi, ne gelen vardı ne geçen, üstüne üstlük pis pis Javel suyu kokuyordu. Yok, gerçekten ihtiyarlıyordu; sadece surların ne âlemde olduğunu görmek için ömrünün on yılını vermeye razıydı. Durup durup alınyazısına sövüyordu. Böyle bir felâketi hak etmemişti; kendisi gibi içkisi, kötü alışkanlıkları olmayan iyi bir işçinin başına gelmemeliydi bu kaza, başkalarının başına gelse aklı ererdi belki. Şöyle diyordu:

"Coupeau baba, iyice fitil olduğu bir gün düşüp kafasını patlatmıştı. Bunu hak etmiş olduğunu söyleyemem, ama yine de bir bağlantı kurulabilir. Oysa ben bir damla içki içmiş değilim, iyice sakindim, kanımda damla kadar alkol yoktu, Nana'ya bir işaret yapmak için dönünce yuvarlanıp gittim!.. Reva mı bu? Tanrı varsa, doğrusu pek tuhaf işler görüyor. Yooo, yutamayacağım bu haksızlığı."

Bacaklarını oynatmaya başladıktan sonra da çalışmaya karşı beslediği kini dağılmadı. Talihsiz bir sanattı bu; bütün günlerini kediler gibi su oluklarının yanında yamacında geçiriyordun. Burjuvaların işlerine diyecek yoktu doğrusu; merdiven çıkamayacak kadar ödlek şeyler oldukları için kendileri ocak başına kurulup zavallıların haline hiç aldırış etmiyorlar, tehlikenin içine sizi gönderiyorlardı. Sonunda şu sonuca varıyordu: Herkes kendi evinin çinkosunu kendisi koymalıydı. Ne yani! Adalet de bunu gerektirirdi: Yağmurdan korunmak istiyorsan, çatını örtersin efendim! Sonra başka bir iş tutmuş olmadığı için hayıflanıyordu. Daha güzel, daha az tehlikeli bir iş. Sözgelimi doğramacılık. Bunda da kabahat Coupeau babanındı; babaların, çocuklarının her zaman kendi işlerini yapmalarını istemeleri kötü bir şeydi.

Coupeau, iki ay daha koltuk değnekleriyle gezdi. Önce aşağı, sokağa inip kapının önünde pipo içebiliyordu. Sonra, güneş altında sürüklene sürüklene dış bulvara kadar gitmeye, orada saatlerce bir sırada oturmaya başladı. Neşesini buluyor, bu uzun gezintiler sırasında çenesi daha da açılıyordu. Bu gezintilerde, yaşamak zevkiyle birlikte, bedenini kapıp koyvererek, kasları çok tatlı bir uykuya kaymış bir şekilde, hiçbir şey yapmamanın tadını da alıyordu. Bedenini gıcıklayarak içine girmek için nekahetten yararlanan aylaklığın bir zaferiydi bu. Bu gezintilerden sağlığı yerinde, neşe içinde dönüyor, hayatı güzel buluyor, bunun her zaman aynı şekilde sürgit olmamasını anlamsız görüyordu. Koltuk değneklerinden kurtulunca daha uzun gezintiler yaptı, arkadaşlarını görmek için inşaat yerlerini dolaştı. Yapılmakta olan binaların önünde kollarını kavuşturarak duruyor, alaylı alaylı bakıyor, başını sallıyordu; didinip duran işçile-

re bıyık altından gülüyor, fazla çalışmanın sonunun nereye varacağını göstermek için bacağını ileri uzatıyordu. Başkalarının çalışması önündeki bu alaycı duruşlarla işe karşı duyduğu kini yatıştırıyordu. Elbet kendisi de yeniden çalışmaya başlayacaktı; çalışmak zorundaydı, ama mümkün olduğu kadar geç olacaktı bu. Çok pahalıya ödemişti çalışma tutkusunu. Sonra, bir parça kaytarmak da tatlı bir şey gibi geliyordu ona.

Coupeau, öğleden sonraları yapacak iş bulamayınca Lorilleux'lere gidiyordu. Lorilleux'ler ona çok iyi davranıyorlar, türlü sevgi gösterileriyle gönlünü çeliyorlardı. Evliliğinin ilk yıllarında, Gervaise'in etkisiyle Coupeau'yu ellerinden kaçırmışlardı; şimdi karısından korktuğunu söyleyip takılarak onu yine kendilerine çekiyorlardı. Böyle de erkeklik mi olurdu? Bununla birlikte Lorillleux'ler ihtiyatlı davranıyorlar, çamaşırcı kadının erdemlerini aşırı ölçüde övmekten de geri durmuyorlardı. Coupeau henüz evde patırtı çıkarmıyor, ama karısına kız kardeşinin kendisini çok sevdiğini yemin billâh ederek anlatıyor, ona daha iyi davranmasını istiyordu. Karı-koca arasındaki ilk kavga akşam Étienne yüzünden çıktı. Çinko işçisi öğleden sonra Lorilleux'lere gitmişti. Eve dönünce, yemek henüz hazır olmadığından çocuklar vızıldamaya başlayınca birden Étienne'i yakaladı, kulak tozuna hatırı sayılır soydan iki şamar indirdi. Sonra bir saat kadar söylendi durdu: Bu piç kurusu kendisinin değildi, evde onun varlığına nasıl dayandığını bir kendisi biliyordu. Günün birinde kapı dışarı edecekti onu. O güne kadar tek laf etmeden kabul etmişti bu çocuğu. Ertesi gün kendi şerefinden söz etti. Üç gün sonra çocuğun kıçına sabah akşam tekme savurmaya başladı; o kadar ki zavallı kızcağız daha onun yukarı çıktığını işitir işitmez Gaujet'lere kaçıyor ve ihtiyar dantelacı kadın dersine çalışsın diye onu masanın bir kenarına oturtuyordu.

Gervaise, uzunca bir süreden beri yeniden çalışmaya başlamıştı. Saatin topuzunu kaldırıp koyma zahmetine girmiyordu artık; köşedeki bütün paralarını yemişlerdi. Çok fazla didinmek, dört kişi için çalışmak gerekiyordu çünkü şimdi dört boğaz olmuşlardı. Bunların hepsini de kendisi besliyordu. Bi-

rileri gelip kendisine acınacak olsa, Coupeau'ya hiç toz kondurmuyordu. Düşünün bir kere! Ne kadar acı çekmişti adamcağız. Şimdi biraz fazlaca sinirli olmuşsa, bunu doğal karşılamak gerekirdi. Ama sağlığını kazandıkça bu da geçecekti. Coupeau'nun şimdi artık iyileşmiş göründüğünü, işe gidip pekâlâ çalışabileceğini çıtlatacak olsalar, Gervaise hemen karşı çıkıyordu. Hayır hayır, daha o günler gelmemişti. Onu yeniden yatağa düşmüş görmek istemiyordu. Doktorun ne öğütlediğini biliyordu. Her sabah geç kalkmasını, kendisini hiç zorlamamasını söyleyerek kocasını çalışmaktan alıkoyan kendisiydi. Zaman zaman yeleğinin cebine yirmi metelik koyuyordu Coupeau, bunu çok doğal bir şey olarak karşılamaktaydı; kendisine özen gösterilsin diye bin türlü ağrı sızı icat ediyordu; altı ay geçtiği halde nekahet dönemi henüz bitmemişti. Şimdi çalışan arkadaşlarını görmeye gittiği günlerde gönüllü olarak onlarla birlikte bir bardak şarap içmek için meyhaneye giriyordu. Meyhane de fena yer değildi hani. İnsan iki laf atıp eğleniyor, beş dakika geçiriyordu. Onur kırıcı bir tarafı yoktu bunun. Yalnız gösterişçiler kapının önünde susuzluktan ölüyormuş gibi görünüyorlardı. Eskiden kendisine takılmakta ne kadar haklılarmış Bir kadeh içki insanı öldürmez diye. Yine de Coupeau göğsüne vuruyor ve ağzına şaraptan başka içki koymamakla övünüyordu; şaraba evet, ağır içkilere hayır; şarap hayatı uzatıyor, insanı rahatsız etmiyor, sarhoş etmiyordu. Bununla birlikte, yapacağı iş olmadığı günlerde inşaattan inşaata, meyhaneden meyhaneye dolaştığı zamanlar ve çakırkeyif gelmişti birkaç kere. O günlerde, Gervaise, Coupeau'nun saçmalıklarını Goujet'ler duymasın diye başının ağrıdığını ileri sürerek kapıyı kapamıştı.

Genç kadının üstüne yavaş yavaş bir hüzün çökmüştü. Hâlâ tutulmamış olan dükkânı görmek için sabah akşam Goutte-d'Or Sokağı'na gidiyordu. Yaşına başına yakışmayan bir çocukluk yapıyormuş gibi gizlice seyrediyordu dükkânı. Burası yine gönlünü çelmeye başlamıştı. Geceleri, ışıklar söndükten sonra, gözleri açık, bu dükkânı düşünmekte yasak bir zevkin çekiciliğini buluyordu. Yeniden hesaplar yapıyordu: İki yüz elli frank kira, yüz elli frank kuruluş gideri, ilk on beş günün gideri ola-

rak elde bulunması gereken yüz frank; yani toplam olarak en aşağı beş yüz frank. Bundan açık açık, boyuna söz etmemesinin nedeni, köşedeki paralarını Coupeau'nun hastalığı dolayısıyla yiyip bitirmelerine acınır görünmekten korkmasıydı. Çok kez, istediğini ağzından kaçırmasına ramak kalıyor, utandığı düşüncesini başka kelimelerle gizliyor, yüzü sapsarı kesiliyordu. Şimdi, bu kadar bir para yapmak için dört beş yıl çalışmak gerekiyordu. Üzüntüsü kendi adına hemen bir iş açamamaktan ileri geliyordu; Coupeau'yu hesaba katmadan, yeniden çalışma zevkini kazanması için ona aylar bırakarak, evin gereklerini kendisi karşılayacaktı; kimi zaman, kocası eve neşe içinde, bir litre şarap ısmarladığı o Mes-Bottes edepsizinin yaptığı densizliği anlatarak döndüğünde, geleceğe ilişkin kaygılarından, ara sıra kapıldığı gizli korkulardan kurtulmuş olacaktı.

Bir akşam Gervaise evde yalnızdı; Goujet girdi içeri; bu sefer her zamanki gibi kaçmadı. Oturdu; pipo içiyor ve ona bakıyordu. Belli ki önemli bir şeyden söz etmek istiyordu; o şeyi zihninde evirip çeviriyor, olgunlaştırıyor, ama bir türlü uygun kıvama getiremiyordu. Sonunda, uzun bir sessizlikten sonra, kararını verdi, piposunu ağzından çekti, bir çırpıda şöyle dedi:

"Madam Gervaise size biraz ödünç para vermeme müsaade eder misiniz?"

Gervaise dolabının bir çekmesine eğilmiş bez arıyordu. Yüzü kıpkırmızı, yerinde doğruldu. Sabahleyin on dakika kadar kendinden geçercesine durup dükkânı seyrettiğini mi görmüştü yoksa? Goujet, kinci bir öneride bulunmuş gibi, mahcup bir tavırla gülümsüyordu. Ama Gervaise şiddetle reddetti; ne zaman ödeyeceğini bilmediği bir parayı alamazdı. Sonra, gerçekten, gereken para oldukça fazlaydı. Goujet üzülerek üsteleyince:

"Peki sizin evlenmeniz?" diye bağırdı. "Evlenme paranızı alamam elbet!"

"O konuda üzülmeyin!" dedi bu kez kendisi kızaran Goujet. "Benim evlenme işi olmayacak. Biliyorsunuz, bir düşünce... Gerçekten, parayı size ödünç vermeyi tercih ediyorum."

Bunun üzerine ikisi de başını eğdi. Söyleyemedikleri, çok tatlı bir şey vardı aralarında. Ve Gervaise kabul etti. Goujet daha

önce annesine söylemişti. Onu görmek için hemen sahanlığın öte tarafına geçtiler. İhtiyar dantelacı kadın, güç bir durumdaydı, biraz kederli görünüyordu, sakin yüzü kasnağına eğilmişti. Oğlunun hatırını kırmak istemiyordu ama Gervaise'in tasarısını da benimsemiyordu artık. Açıkça söyledi bunun nedenini: Coupeau gün günden bozuluyordu; dükkânın altından girer üstünden çıkardı. Madam Goujet, özellikle çinko işçisinin nekahet döneminde okuma yazma öğrenmeyi reddetmesini bağışlamıyordu; demirci ona okuma öğretmek istemiş, ama beriki, bilimin insanı zayıflatmaktan başka işe yaramadığını ileri sürerek onu başından savmıştı. O günden sonra iki işçi dargın gibi duruyorlardı birbirlerine. Bununla birlikte Madam Goujet oğlunun yalvaran bakışlarına dayanamayarak Gervaise'e çok iyi davrandı. Komşularına beş yüz frank ödünç vermeye karar verdiler; bu para her ay yirmi frank verilerek ödenecekti; ne kadar zamanda ödenirse ödensin.

Coupeau durumu öğrendiği zaman, gülerek:

"Vay!" diye bağırdı. "Demirci sana göz koydu anlaşılan. Ama bu konuda içim pek rahat, çünkü pek salak bir şey... Paralarını da nasıl olsa öderiz. Şu var ki, bir dolandırıcıya çatabilirlerdi; o zaman halleri dumandı işte."

Coupeau'lar ertesi gün dükkânı kiraladılar. Gervaise bütün gün Neuve Sokağı'yla Goutte-d'Or Sokağı arasında mekik dokudu. Komşular, onun böyle rahat, neşeli ve topallamayacak kadar çevik bir şekilde koşturup durduğunu görünce bacağına ameliyat yaptırmış olabileceğini söylüyorlardı.

V

Boche'lar, Nisan sonundan beri, Poissonniers Sokağı'ndan çıkmışlar ve Goutte-d'Or Sokağı'ndaki büyük evin kapıcısı olmuşlardı: Amma da rastlantı ha! Gervaise'in canını sıkan şeylerden biri de, Neuve Sokağı'ndaki odacığında kapıcısız rahat bir hayat sürdükten sonra, olur olmaz soydan kaba birinin buyruğu altına girmek, yere bir parça su dökülmüş diye, akşam kapı biraz fazlaca hızlı kapanmış diye kavga etmek zorunluluğuydu. Kapıcı değil mi, geç hepsini bir kalem! Ama Boche'lar başkaydılar tabii, bir zevk olurdu onlarla aynı evde oturmak. Ne zamandan beri tanışıyorlardı, nasıl olsa anlaşırlardı. Akraba gibiydiler.

Dükkânın kiralandığı gün, Coupeau'lar sözleşmeyi imzalamak için geldikleri zaman, Gervaise, yüksek kapının altından geçerken içinin dolup taştığını hissetti. Küçük bir kent kadar büyük, merdiven ve koridorlarının uzanan, birbirine bitişen sayısız sokaklar meydana getirdiği bu büyük binada oturacaktı demek. Pencerelerine güneşte kuruyan pırtılar asılı gri alnaçlar, genel meydanlara özgü çökük döşeme taşlarıyla loş avlu, duvarlardan gelen çalışma uğultusu ona büyük bir coşku veriyor, sonunda büyük tutkusuna ulaşır gibi olmanın verdiği bir sevinç ve soluğunu ensesinde duyduğu açlığa karşı büyük kavgasında başarısızlığa uğrayıp ezilmek korkusu içinde oluyordu.

Çilingirin çekici, marangozun rendesi zemin kattaki atölyelerde taklar ve vıcıldarken, onda çok cesur bir iş yaptığı, çalışan bir makinenin orta yerine atıldığı izlenimini uyandırıyordu. O gün kapının altından akan boyaevi suları da çok tatlı bir elma yeşiliydi. Gervaise bu suyun üstünden gülümseyerek geçti; bu renkte güzel bir geleceğin ipuçlarını görür gibiydi.

Mal sahibiyle Boche'ların kapıcı kulübesinde buluşacaklardı. Paix Sokağı'nda büyük bir bıçak mağazasının sahibi olan Mösyö Marescot bir zamanlar biley çarkını omuzlayıp sokak sokak dolaşan bir bileyciymiş. Bugün milyonluk, zengin bir adam olduğu söyleniyordu. Elli beşinde, güçlü kuvvetli, iri kemikli, eski işçi olduğunu gösteren çok iri elleriyle bir adam; en sevdiği şeylerden biri, kiracılarının bıçak ve makaslarını götürüp zevk için bilemekti. Kapıcısının kulübesinde bir köşeye çekilip orada saatlerce hesaplarını yaptığı için kibirsiz bir adam olarak tanınıyordu. Bütün işlerini oradan yönetirdi. Coupeau'lar onu Madam Boche'un yağlı masasının başında buldular; merdivenin ikinci katında oturan terzi kadının kirayı nasıl vermek istemediğini, hatta ağzını da bozduğunu dinliyordu. Kira sözleşmesi imzalandıktan sonra Mösyö Marescot, çinko işçisinin elini sıktı, işçileri severmiş. Vaktiyle kendisi de didinmiş. Ama insan çalışarak dağları devirirmiş, ilk altı aylık kira bedeli olan iki yüz elli frangı sayıp cebine indirdikten sonra hayatını anlattı, nişanını gösterdi.

Ne var ki Gervaise, Boche'ların davranışına biraz bozulmuş görünüyordu. Kendisini tanımazlıktan geliyorlardı. Mal sahibinin karşısında iki büklüm, ne yapacaklarını bilmiyorlar, ağzından çıkacak sözleri kolluyorlar, başlarıyla onaylıyorlardı. Madam Boche telaşla dışarı çıktı, sonuna kadar açılmış musluğu çevreyi su içinde bırakan çeşmenin önünde oynaşan çocukları kovdu. Ciddi kılığı içinde dimdik ve evin düzen içinde olup olmadığından emin olmak istermiş gibi bakışlarını usul usul pencerelerde dolaştırarak avludan geçip geri geldiği zaman, üç yüz kiracıya hükmetmeye başlayalı beri nasıl büyük bir otoriteye sahip bulunduğunu anlatır şekilde dudağını kıvırdı. Boche yine ikinci kattaki terziye getirmişti sözü; ona kalırsa o kadını evden

çıkarmalıydı; işlerden sorumlu büyük bir kâhya edasıyla ödenmemiş kiraları hesaplıyordu, Mösyö Marescot evden çıkarma fikrini benimsedi ancak gelecek ayın on beşine kadar beklemeyi uygun görüyordu. Birini tutup sokağa atmak kolayca başvurulabilecek bir şey değildi. Öte yandan bununla mal sahibinin cebine bir kuruş girmiş de olmayacaktı. Gervaise hafif bir ürperme içinde günün birinde başına gelecek bir felâketle kirayı veremez duruma gelirse kendisini de mi böyle sokağa atacaklarını düşünüyordu. Kararmış, siyah eşyayla doldurulmuş bulunan kulübede rutubet ve bir mahzen aydınlığı vardı. Pencereden gelen ışık terzinin orada bulunan masasına vuruyordu; masanın üstünde tersyüz edilecek eski bir redingot atılmıştı. Dört yaşında kızıl saçlı bir çocuk olan Boche'ların küçük kızı Paulien yere oturmuş, tencereden yayılan keskin yemek kokusuna dalmış, memnun bir şekilde dana etinin pişmesini seyrediyordu uslu uslu.

Mösyö Marescot, çinko işçisine yeniden elini uzattığı zaman, o, sözü onarma işine getirdi, bu işi ileride konuşacakları hakkında kendisine sözle vaatte bulunduğunu hatırlattı. Ama mal sahibi kızdı buna; hiçbir şey için söz vermiş değilmiş; sonra, aslında dükkânlarda onarım yapmak diye âdet de yokmuş. Bununla birlikte bir kere dükkânı görmeye razı oldu; Coupeau'yu ve Boche'u peşine takarak oraya gitti. Tuhafiyeci, tezgâhını ve takımlarını alıp gitmişti. Dükkân çırılçıplak kalmıştı, kara tavanı, çatlak duvarları görünüyor ve sarı renkli bir kâğıdın parçaları sallanıyordu. Orada, odaların yankıyan boşluğu içinde şiddetli bir çekişme başladı; Mösyö Marescot dükkânlarını donatmanın kiracılara ait bir şey olduğunu söylüyordu bağıra bağıra; efendim, esnafın biri kalkıp dükkânını yaldızla süslemek isteyebilirdi; bu böyledir diye mal sahibi orayı yaldızla donatacak değildi ya. Sonra Paix Sokağı'ndaki kendi işyerini örnek gösterdi; yirmi bin franktan fazla para harcamıştı oraya. Gervaise bir ev kadını inatçılığıyla, dönüp kendisi için sarsılmaz değer taşıyan bir kanıtı tekrarlıyordu: Burası ev olsaydı, mal sahibi tarafından duvar kâğıdı yapıştırılması gerekmez miydi? Eee, niçin dükkânı da bir ev gibi düşünmesinlerdi? Fazla bir şey de istedikleri yoktu zaten, tavana beyaz bir badana, duvarlara kâğıt, o kadar.

Bu sırada Boche taş gibi ve ciddi bir tavırla duruyordu. Arkasını dönüyor, havaya bakıyor, ama ağzını açıp tek kelime söylemiyordu. Coupeau'nun ona yaptığı bütün göz kaş işaretleri boşuna oldu, adam mal sahibi üzerindeki büyük nüfuzunu kullanmak istemez görünüyordu. Bununla birlikte, bir ara, yüzünde bir kıpırdama oldu, belirsiz bir gülümsemeyle başını salladı. Bu sırada artık dayanamayan Mösyö Marescot da on parmağını elinden zorla parası alınan bir pintinin titremesiyle açarak, Gervaise'in üstelemelerine boyun eğmiş, kâğıt parasının yarısını vermeleri şartıyla tavanın onarımı ve duvarların kâğıtlanmasını kabul etmişti.

Yalnız kaldıkları zaman, Boche, onların omuzlarına sevinçle vurmaya başladı. Nasıl? İşleri olmuştu işte! Kendisi olmasa, badanayı da duvar kâğıdını da zor koparırlardı. Mal sahibinin göz ucuyla kendisine nasıl danıştığına ve gülümsemesi üzerine birdenbire nasıl karar verdiğine dikkat etmişlerdi herhalde. Sonra, gizlice, evin gerçek sahibinin kendisi olduğunu itiraf etti. Evden kiracı çıkarılmasına o karar veriyormuş, canının istediği kimseye daire kiralıyormuş, kiraları topluyor ve on beş gün dolabın gözünde tutuyormuş.

Coupeau'lar, o akşam, Boche'lara teşekkür etmek için iki litre şarap göndermenin bir nezaket gereği olacağını düşündüler. Yapılan iş buna değerdi.

Hemen o pazartesi işçiler dükkânda işe başladılar. Özellikle kâğıt alımı önemli bir işti. Gervaise, duvarları aydınlatmak ve şenlendirmek için mavi çiçekli gri bir kâğıt istiyordu. Boche birlikte gitmeyi önerdi; orada kendisi istediği kâğıdı seçerdi. Ancak, mal sahibinden kesin emir almıştı, kâğıdın tomarı on beş meteliği geçmeyecekti. Bir saat kadar kaldılar kâğıtçıda. Çamaşırcı kadının gözü hep on sekiz metelik Hint kumaşı görünümünde bir kâğıda gidiyor, öbür kâğıtları çirkin buluyor, üzülüyordu. Sonunda kapıcı razı oldu; durumu ayarlayacaktı; bir tomar fazla kâğıt gösterirdi gerekirse. Gervaise de dönerken Pauline'e pasta aldı; altta kalmak istemiyordu; sonra, gönlü bol görünmenin bir sürü de yararı vardı.

Dükkânın dört gün içinde hazır olması gerekirdi. Oysa ona-

rım işleri üç hafta sürdü. Önce sadece badanayı yıkamayı düşünmüşlerdi. Ancak, bir zamanlar şarap rengi olan bu badana öyle pis kasvet verici bir haldeydi ki Gervaise dükkânın ön kısmını sarı şeritlerle süslemiş açık maviye boyatmak tutkusuna kapıldı. İşte o zaman onarım işleri uzadı gitti. Henüz çalışmaya başlamamış olan Coupeau işin yürüyüp yürümediğine bakmak için daha sabahtan orada oluyordu. Boche da iliklerini onarmakta olduğu redingotu ya da pantolonu bırakıyor, işçilerini gözetim altında tutmak için onun yanına geliyordu. İkisi, işçilerin karşısında, elleri arkalarında, ayakta duruyorlar, tütün içerek, yere tükürerek, bütün günü işçilerin her fırça vuruşunu yargılayarak geçiriyorlardı. Bitmez tükenmez düşüncelere dalıyorlar, sökülecek en ufak çivi üstüne derin düşler kuruyorlardı. İri yarı şeyler olan iki badanacı da sık sık merdivenlerinden iniyor, onların yanına gelip dikiliyor, dükkânın ortasında tartışmaya katılıyor, başladıkları işe bakarak saatlerce başlarını sallıyorlardı. Tavanın badanası oldukça çabuk yapılmıştı. Ama boya işi bitmeyecek gibi görünüyordu. Bir türlü kurumuyordu. Boyacılar, saat dokuza doğru ellerinde boya kovalarıyla geliyorlar, kovaları bir köşeye koyup işe şöyle bir göz atıyorlar, sonra ortadan kayboluyorlardı; bir daha da görünmüyorlardı. Yemeğe ya da yandaki Myrha Sokağı'ndaki ufak bir işi bitirmeye gidiyorlardı. Bazen de Coupeau bütün takımı –Bocheau boyacıları ve oradan geçen arkadaşları– alıp bira içmeye götürüyordu; bir yarım gün de böylece havaya gidiyordu. Gervaise'in içi içini yiyordu. Birdenbire, iki gün içinde bütün işler bitiverdi; boyanın üstüne cila geçildi. Kâğıtlar yapıştırıldı, çöpler tenekeye atıldı. İşçiler oynar gibi ıslık çalarak, mahallenin başını sersem edecek derecede şarkılar söyleyerek bütün işin üstesinden gelmişlerdi.

Hemen taşındılar. Gervaise, ilk günler, bir iş için çıkıp da dönerken, sokaktan geçerken çocuk gibi bir sevinç duyuyordu içinde. Adımlarını yavaşlatıyor, evine bakıp gülümsüyordu. Uzaktan, öbür vitrinlerin meydana getirdiği siyah çizginin ortasında kendi dükkânını pırıl pırıl görüyordu; açık mavi tabelâsında da iri sarı harflerle "İnce çamaşırcı" yazılıydı. İçinde beyaz muslin perdeler asılı, çamaşırın beyazlığı belli olsun di-

ye de mavi kâğıt kaplanmış vitrinde erkek gömlekleri askıda duruyor, bağlarıyla pirinç tellere asılı kadın başlıkları sallanıyordu. Ve o gök mavisi dükkânı güzel buluyordu. İçerisi daha da güzel bir mavilikteydi. Hint kumaşı taklidi Pompadour kâğıt, sarmaşıklar dolanmış asma fidanlarıyla bezenmişti. Odanın üçte ikisini kaplayan büyük bir masanın meydana getirdiği tezgâh, üstünde durduğu sehpalar görünmesin diye mavimsi iri dallı bir kreten parçasıyla çevrilmişti. Gervaise bir tabureye oturuyor, bu iç açıcı temizlikten dolayı mutlu, yeni takımlarını gözleriyle yiyecek gibi seyrederek, sevinçle soluyordu. Ama gözü önce makinesine kayıyordu; dökme bir sobaydı bu: Üstünde yatay tablalara dizilmiş ve ocak kısmının çevresinde sıralanmış on tane ütü hep birden kızdırılabiliyordu. Diz çöküyor ve çırağı olacak küçük aptal kızı, fazla kok kömürü atarak sobanın dökmesini çatlatır korkusuyla sürekli olarak kontrol ediyordu.

Dükkânın arkasında ev olarak kullanılacak bölüm elverişli bir yerdi. Karı-koca aynı zamanda mutfak ve yemek odası olarak kullandıkları birinci odada yatıyorlardı. Dipte bir kapı evin avlusuna açılıyordu. Nana'nın yatağı sağdaki küçük bir odadaydı; bu oda tavana yakın yuvarlak bir tepe camıyla aydınlanıyordu. Étienne'e gelince, o, soldaki odada, her zaman büyük bir küme meydana getirerek döşemeyi örten kirli çamaşırlarla birlikte yatıyordu. Bununla birlikte evin bir kusuru vardı; karı-koca bu kusuru önceleri itiraf etmek istememişlerdi. Duvarlarda rutubet sızıntısı vardı ve öğleden sonra saat üçten itibaren evin içinde göz gözü görmez oluyordu.

Yeni dükkân mahallede büyük bir etki uyandırdı. Coupeau'ları fazla hızlı gitmekle ve başlarına iş açmakla suçladılar. Gerçekten, Goujet'lerin verdiği beş yüz frangın hepsini dükkânın kuruluş gideri olarak harcamışlar, hatta baştan düşündükleri gibi köşeye on beş günlük yiyecek parasını bile ayıramamışlardı: Gervaise kepenkleri ilk açtığı sabah para çantasında topu topu altı frank vardı. Ancak buna üzüldüğü yoktu, dükkâna müşteriler girip çıkıyor, işlerin iyi gideceğine ilişkin belirtiler görülüyordu. Sekiz gün sonra, cumartesi günü, yatmadan önce, bir kâğıt parçasına iki saat hesap yaptı; sonra parıltılı bir

yüzle Coupeau'yu uyandırdı, akıllı hareket ederlerse yüzlerce binlerce lira kazanmalarının pekâlâ mümkün olduğunu anlattı.

Madam Lorilleux, Goutte-d'Or Sokağı'nda nereye gitse:

"Öyle ya!" diye bağırıyordu. "Kardeşim olacak o sersemin başına gelecekler var. Paytağın işi iş artık. Ne de yakışıyor, değil mi?"

Lorilleux'ler Gervaise'le can düşmanı olmuşlardı: Önce, dükkânın onarımı sırasında kıskançlıktan çatlayacaklardı neredeyse; daha boyaları görür görmez hemen karşı kaldırıma geçiyorlar, evlerine dişleri öfkeden sıkılmış olarak çıkıyorlardı. Bu hiç oğlu hiç yaratığın mavi bir dükkâna sahip olması, namuslu insanların kolunu kanadını kırmaz da ne yapardı! Bu yüzden, daha ikinci gün, çırak kız bir tas kolayı dışarı atarken tam o sırada dışarı çıkmakta olan Madam Lorilleux gelinin işçi kızlarla kendisini aşağıladığını ileri sürerek bütün sokağı ayağa kaldırdı. Bunun sonucu, bütün ilişkiler kesildi, artık rastladıkları zaman birbirlerine düşmanca bakışlarla bakıyorlardı o kadar.

Madam Lorilleux:

"Evet iyi bir gidiş!" diye durmadan söyleniyordu. "Dükkân dediği barakanın sermayesinin nereden geldiği malum! O demirciden kazandı bu parayı. Onlar da pek matah şeyler değiller hani. Babaları giyotini zahmetten kurtarmak için kafasını bıçakla mı kesmiş ne? İşte buna benzer kirli bir hikâye!"

Gervaise'i açıkça Goujet ile yatmakla suçluyordu. Yalan söylüyor, bir akşam ikisini dış bulvarda bir bankın üstünde bastığını ileri sürüyordu. Bu ilişkiyi, gelinin aşk yaparken duyabileceği tatları aklına getirdikçe, çirkin kadın namusluluğu içinde daha fazla öfkeleniyor, çileden çıkıyordu. Her gün yüreğinden kopan çığlık dudaklarına kadar yükseliyordu:

"Bu sakat karının da sevilecek nesi var kuzum? Bak biri kalkıp beni seviyor mu?"

Bu konuda komşularla sonu gelmez dedikodular yapıyordu. Bütün hikâyeyi anlatıyordu. Daha düğün günü ona karşı içinde tuhaf bir duygu uyanmıştı. Onun burnu iyi koku alırdı, daha o günden işin nereye varacağını sezmişti. Bir süre sonra Paytak öyle uysal, öyle ikiyüzlü davranmayı bilmişti ki kendisiyle

kocası, Coupeau'nun hatırı için Nana'nın vaftiz anası ve babası olmayı kabul etmişlerdi. Pahalıya mal oluyordu böyle bir deney. Ama şimdi, doğrusu ya, Paytak ölüm halinde olsa ve bir bardak suya ihtiyacı olsa, o suyu veren kendisi olmayacaktı. Saygısızları, ahlâksızları, utanmazları sevmezdi o. Nana'ya gelince, isim babasının, isim anasının yanına çıkarsa baş üstünde yeri vardı onun. Küçüktü o, anasının günahı ondan sorulmazdı, değil mi? Coupeau'nun öğüde ihtiyacı yoktu; onun yerinde kim olursa karısına iki şamar aşkeder, kıç üstü gerdele oturturdu. Neyse, bu onun kendi bileceği işti, ondan istenen tek şey ailesine karşı saygılı olmasından ibaretti. Aman Tanrım! Lorilleux, onu, yani Madam Lorilleux'yü suçüstü yakalasaydı, herhalde kolayca geçiştirilen bir şey olmazdı bu. Elindeki mili karnına saplayıverirdi.

Bununla birlikte evdeki dalaşların ciddi hakemleri olan Boche'lar, Lorilleux'leri haksız bulmaktaydılar. Hiç kuşkusuz Lorilleux'ler, saygıdeğer, gürültüsüz, bütün gün çalışıp didinen, kiralarını gün sektirmeden tıkır tıkır ödeyen kimselerdi ama doğrusunu söylemek gerekirse, kıskançlıktan kendi kendilerini yiyorlardı. Sonra sinekten yağ çıkaracak kadar pinti insanlardı; evlerine gidecek olsanız bir kâdeh şarap sunmamak için şarap şişesini saklıyorlardı. Yani o kadar da matah şeyler değillerdi. Bir gün Gervaise onlara kâse ile Seitz suyu sunmuştu; bunu kapıcı kulübesinde içerlerken Madam Lorilleux kasılarak önlerinden geçmiş ve kapının oraya tükürür gibi bir hareket yapmıştı. O günden beri, Madam Boche her cumartesi merdivenleri ve koridorları süpürürken Lorilleux'lerin kapısı önündeki çöplere hiç dokunmuyordu.

Madam Lorilleux:

"Tabii!" diye bağırıyordu. "Paytak o pisboğazları tıka basa doyuruyor! Ah! Al bunların birini ötekine vur. Fazla canımı sıkmasınlar ama... Gidip mal sahibine şikâyet edeceğim. Daha dün o Boche sırnaşığını, Madam Gaudron'un eteğine sürtünüp durduğunu gördüm. O yaşa gelmiş, altı çocuk anası bir kadına sataşmak... bundan daha bayağı şey olabilir mi? Bir daha böyle iğrenç bir şeye yeltensin, Boche anaya bak nasıl söy-

lüyorum. Kocasını biraz pataklasın. Değil mi ama, bize de eğlence çıkar biraz."

Coupeau ana her iki eve de gidip geliyor, iki tarafta da herkes ne derse onu söylüyor, şimdi daha sık yemeğe alıkonuyor, bir gün kızını, bir gün gelinini dinliyordu. Madam Lerat, Coupeau'lara şimdilik gitmiyordu; bir ustura darbesiyle metresinin burnunu kesen bir Zuhaf askeri konusunda tartışırlarken Paytak'la kavga etmişlerdi; kendisi o askeri savunuyor, ustura vurmanın çok âşıkane bir şey olduğunu ileri sürüyor, ama bir kanıt gösteremiyordu. Sonra, Paytağın on beş yirmi kişinin önünde Madam Lorilleux'den söz ederken inek kuyruğu kelimesini kullandığını yetiştirerek onun öfkesini daha da arttırmıştı. Öyle ya, Boche'lar olsun, komşular olsun şimdi ona inek kuyruğu diyorlardı.

Gervaise, bütün bu dedikoduların ortasında, içi rahat, güler yüzlü, dükkânının eşiğinde, gelip geçen dostları içtenlik anlamı taşıyan hafif bir baş işaretiyle selamlamaktaydı. İki ütü arasında, bir an için oraya gelmekten, kaldırımın bir parçasına sahip bir dükkâncının kabaran gururuyla, gülümseyerek sokağı seyretmekten hoşlanıyordu. Goutte-d'Or Sokağı, komşu sokaklar, bütün mahalle onundu. Sırtında beyaz entari, çıplak kollarıyla, çalışırken dağılmış kumral saçlarıyla, başını dışarı uzattığında, gelip geçenleri, evleri, kaldırımı bir anda görebilmek için sokağın iki yanına, bir sağa bir sola göz atıyordu. Solda, Goutte-d'Or Sokağı, sakin, ıssız, kadınların kapı önlerinde muhabbet ettikleri bir taşra köşesine doğru gömülüyordu; sağda, birkaç adım ötede, arabaların gürültüsü, sürekli olarak bir insan selinin gelip geçtiği Poissonniers Sokağı'na kalabalık bir dört yol ağzı görünümü kazandırıyordu. Gervaise bu sokağı, yük arabalarının eğri büğrü, taşlı kaldırımın oyuklarından zangır zangır geçişini, çakıllı dik yokuşlarla kesilen daracık kaldırımda insanların itişe kakışa yürümelerini seviyordu. Dükkânının önündeki üç metrelik dereyi çok önemsiyordu; binadaki boyaevinin sularını kara çamur ortasında en güzel, en hoş renklere boyadığı bu tuhaf ve diri nehri çok temiz görmek istiyordu. Sonra gözleri mağazalarla, önünde ufak delikli filelerle örtülü kuru yemiş sergisi bu-

lunan büyük bir bakkal dükkânına gidiyor, ayrık bacaklarından ve kollarından asılmış mavi etekliklerin, gömleklerin en ufak bir rüzgârla kıpırdadığı işçi çamaşırhanesine bakıyordu. Yemişçinin, işkembecinin tezgâhlarının bir köşesini görüyordu; kocaman ve kaygısız kediler yatmış uyuyor oluyordu buralarda. Komşusu, kömürcü Madam Vigouroux, verdiği selama karşılık veriyordu; yüzü karalı, gözleri parlak, ufak tefek, şişman bir kadındı bu, aşı boyası bir zemin üstüne odun resimleri yapılarak bir köy evini temsil eden sergisine dayanarak erkeklerle şakalaşıp duruyordu. Şemsiyeci olan öteki komşuları, Madam Cudorge ile kızı, karanlık vitrinlerinin gerisinde duruyorlar, kırmızı boya çekilmiş iki küçük şemsiye ile süslenmiş kapılarını hep örtük tutuyorlardı. Fakat Gervaise, dükkâna yeniden girmeden önce mutlaka karşısındaki büyük beyaz bir duvara bir kere göz atardı; hiç penceresi olmayan bu duvara açılmış kocaman araba kapısından içeri bakınca okları havaya kalkık bir sürü yük ve binek arabası bulunan bir avluda bir demir ocağının alevleri görülüyordu. Duvara, at nallarından bir yelpaze içinde iri harflerle "Nalbant" yazılmıştı. Bütün gün çekiçle örs iniyor ve avlunun soluk gölgesi kıvılcım parıltılarıyla aydınlanıyordu. Bu duvarın ucunda, bir dolaptan daha büyük olmayan bir girintinin içinde, hurda demir satan bir dükkânla patates kızartması satıcısının arasında bir saatçi vardı; redingotlu, temiz görünümlü bir bay, camları altında duran incecik şeylerle dolu bir tezgâhın arkasında, ufacık âletlerle durmadan saatleri kurcalamaktaydı; arkasında iki üç düzine ufacık guguklu saatin sarkaçları, sokağın kara sefaleti ve nalbant dükkânının uyumlu gürültüsü içinde hep birlikte sallanıp duruyordu.

Komşular Gervaise'i çok hoş buluyorlardı. Gerçi içlerinde onun arkasından konuşanlar da eksik değildi, ama bir kişi bile yoktu ki iri gözlerini, ufak ağzını, bembeyaz dişlerini övmesin. Kısacası, kumral güzeli bir kadındı, hatta, bacağının kusuru olmasa, en güzellerle bile boy ölçüşebilirdi. Yirmi sekiz yaşındaydı ve etlenmişti. İnce çizgileri gitgide yuvarlanıyor, tavırları daha yavaş ve yumuşak bir kıvam kazanıyordu. Şimdi, ütünün kızmasını beklerken, sandalyenin kenarına ilişip, belirsiz bir gülümse-

me ve hayvansı bir sevinç içinde dalıp gittiği oluyordu. Oburlaşmıştı; herkes söylüyordu bunu. Ama büyük bir kusur değildi bu, hatta tersine... İnsan güzel şeyler yiyebilecek kadar kazandıktan sonra, karnını patates kabuğuyla doyuracak değildi ya. Kaldı ki çok fazla çalışıyor, iş göreyim diye paralanıyor, acele iş oldu mu, gece, kapalı kepenklerin ardında uykusuz uykusuz göz nuru döküyordu. Bütün mahallenin dediği gibi talihi vardı; elini hangi işe atsa o iş oluyordu. Bütün evin, Mösyö Madinier'nin, Matmazel Remanjou'nun, Boche'ların çamaşırını yıkıyordu; hatta eski patronu Madam Fauconier'nin müşterileri olup Faubourg-Poissonnière'de oturan Parisli hanımları bile kendine çekmişti. Daha o ayın bitiminde yanına iki yardımcı almak zorunluluğunu duydu. Bunlardan biri Madam Putois, öbürü bir zamanlar altıncı katta oturan Clémence'di. O fukara kıçı kadar çirkin Augustine budalasını da adam yerine korsak yanında üç kişi çalıştırmaya başlamış oluyordu. Başka biri olsa, talih kuşu böyle birdenbire başa konunca şaşırır, ne yapacağını bilmezdi. Bütün bir hafta didindikten sonra, pazartesi günleri biraz, fazla atıştırıyorsa hoş görülmeliydi. Sonra ihtiyacı da vardı buna.

Canının çektiği bir şey yemezse, gömleklerin kendi kendine ütülenmesini bekler, tembel tembel otururdu.

Gervaise şimdiki kadar kimseye iyi davranmamıştı. Bir koyun kadar uysal, bir melek kadar iyiydi. Öç almak için inek kuyruğu dediği Madam Lorilleux'yü bir yana bırakırsak, kimseden nefret etmiyor, herkesi hoşgörüyordu. İyi bir yemek yiyip, kahvesini içtikten sonra, gevezeliğe başladı mı, genel bir hoşgörü havasına giriyordu: Hep şöyle derdi: "Vahşiler gibi yaşamak istemiyorsak birbirimizin kusurlarını bağışlamalıyız, değil mi?" İyiliğinden söz edildiği zaman gülüyordu. Bir kötü olması eksikti! İtiraz ediyor ve iyi olmanın pek bir erdem sayılmayacağını ileri sürüyordu. Bütün hayalleri gerçekleşmemiş miydi? Hayatta elde etmeyi özlediği bir şey kalmaz mıydı? Bir zamanlar, kaldırımlarda süründüğü sıradaki emelini anımsıyordu: Çalışmak, yiyecek bir lokma ekmeği olmak, başını sokacak bir delik bulmak, çocuklarını büyütmek, dayak yememek, rahat döşeğinde ölmek. Şimdi emelinden fazlasına kavuşmuş-

tu işte; her şeyi vardı, hem de en iyisinden. Döşeğinde ölmeye gelince, gülerek, onu da sağladığını söylüyordu ve ekliyordu: "Ama gecinden olmak şartıyla tabii."

Gervaise, özellikle Coupeau'ya karşı iyi davranıyordu. Onun arkasından ne bir şikâyet ne kötü bir laf ediyordu. Çinko işçisi, sonunda yeniden çalışmaya başlamıştı; o sırada çalıştığı yapı Paris'in öbür ucunda olduğu için, Gervaise her sabah ona öğle yemeği, içkisi ve tütünü için kırk metelik veriyordu. Ne var ki altı günün ikisinde Coupeau yolda bir yerde duruyor, kırk meteliği bir arkadaşıyla içerek harcıyor, bir hikâye uydurarak öğle yemeğine eve geliyordu. Hatta, bir keresinde, uzağa gitmemiş, Mes-Bottes ve başka üç arkadaşıyla Chapelle kordonunda Capucin'de salyangoz, kızartma et ve iyi şarapla güzel bir ziyafet çekmişti; cebindeki kırk metelik yetmeyince, hesap pusulasını garsonla karısına göndererek kendisini rehin tuttuklarını söylemişti. Gervaise bunlara gülüp geçiyor, aldırmıyordu. Kocası biraz eğlenmişse, ne vardı bunda? Evde başının dinç olmasını istiyorsan erkeğinin ipini biraz gevşek tutacaksın. Bir kelime, bir kelime daha, ondan sonra kavganın yolu açılırdı. Anlayışlı olmak gerekiyordu. Coupeau'nun bacağı henüz tamamiyle iyileşmiş değildi, sonra arkadaşları sürüklüyorlardı onu, aptal adam demesinler diye o da herkes gibi hareket etmek zorunluluğunu duyuyordu; iki saat sonra da bir şeyi kalmıyordu.

Bu arada şiddetli yaz sıcakları başlamıştı. Bir haziran günü, işin sıkışık olduğu bir cumartesi öğleden sonra, sobaya kendi eliyle kömür atmıştı; borunun homurtusunda makinenin çevresinde on tane ütü kızıyordu. O saatte güneş dükkânın vitrinine tepeden vuruyor, kaldırımdan yansıyan kızgın ışınlar rafların ve vitrinin kâğıtlarında mavileşerek, ince çamaşırlardan süzülüp geçiyordu, içerideki sıcak dayanılır gibi değildi. Sokak kapısını açık bırakmıştı, ama en ufak bir rüzgâr esintisi bile gelmiyordu. Kurusunlar diye pirinç tellere asılı çamaşırlar tütüyor ve üç çeyrek geçmeden yonga gibi katılaşıyorlardı. Deminden beri bu ağır fırın havası içinde büyük bir sessizlik hüküm sürüyor, bu sessizliğin ortasında, sadece ütünün, üstüne patiska geçirilmiş kalın örtüyle boğulan tapırtısı işitiliyordu.

Gervaise:

"Aman," dedi. "Bugün burada sıcaktan erimezsek iyi! İnsanın gömleğini çıkarası geliyor."

Bir leğenin başına çömelmiş kolaya çamaşır bastırmaktaydı. Beyaz etekliğini giymişti, entarisi omzundan kayıyordu; kolları çıplak, ensesi açıktaydı, pembeleşmiş ve tere batmıştı; öyle ki dağınık saçlarının ufacık, kumral kâkülleri tenine yapışmıştı. Süt rengindeki suya özenle kadın başlıkları, erkek gömleği önlükleri, bütün bütün jüponlar, kadın pantolonu garnitürleri daldırıyordu. Sonra, elini bir kovaya sokup kolalanmamış gömlekler ve pantolonlar üstünde silkeledikten sonra, onları sıkıyor, dört köşe bir sepetin içine atıyordu.

"Bu sepet sizin Madam Putois," dedi. "Yalnız, elinizi çabuk tutarsınız, değil mi? Hemen kuruyor çünkü. Bir saat sonra yeniden başlamak gerekiyor."

Kırk beş yaşında, sıska, ufak tefek bir kadın olan Madam Putois, kahverengi, eski bir karakoyu iliklemiş, tek damla ter dökmeden ütü yapıyordu. Sararmış yeşil kurdelelerle süslü bonesini bile çıkarmamıştı. Boyuna göre yüksek tezgâhın önünde dimdik durmuş, dirsekleri havada; kukla gibi kesik kesik hareketlerle ütü gezdiriyordu. Birdenbire bağırdı:

"Aaa. Olmaz Matmazel Clémence, bluzunuzu giyin. Biliyorsunuz densizlikten hoşlanmam ben. Bunu yaptıktan sonra, neniz var, neniz yok gösterin bari. Daha şimdiden karşıda üç erkek birikti bile."

Uzun Clémence, dişleri arasından pis kocakarı diye söylendi. Bunalıyordu sıcaktan; daha rahat olmak için yapmıştı bunu. Herkesin teni kav gibi değildi ya. Hem neresi görünüyordu ki? Bunları söylüyor ve kollarını kaldırıyordu; iri, güzel kız büstü gömleğini geriyor, omuzları gömleğin kısa kollarını çatırdatıyordu. Clémence, daha otuzuna varmadan iliklerini boşaltacak kadar hızlı yaşıyordu; işi fazlaca azıttığı günlerin ertesinde bastığı yeri bile bilmiyor, iş başında uyuyor, kafasını ve karnını paçavrayla doldurmuşlar gibi geliyordu. Ama yine de işte tutulan bir işçiydi çünkü hiçbir işçi kadın erkek gömleklerini onun kadar zarif ütülemekle övünemezdi. Uzmanlaşmıştı erkek göm-

leklerinde. Sonunda gerdanını eliyle şaplatarak:

"Mal benim değil mi?" dedi. "Kimseyi ısırmaz, kimseye de zararı dokunmaz."

Gervaise:

"Clémence, bluzunuzu giyin," dedi. "Madam Putois'nin hakkı var, yakışık almaz. Dükkânım için olmayacak laflar ederler sonra."

Bunun üzerine, uzun Clémence homurdana homurdana bluzunu giydi. Yakışık almazmış! Gelip geçenler hiç mi meme görmemişlerdi yani? Öfkesini, çıraktan, yanı başında çorap, mendil gibi yalınkat çamaşır ütülemekte olan o Augustine aptalından çıkardı; onu itekledi, dirseğiyle ona vurdu. Ama Augustine, bir gudubet ve şamar oğlanının sırnaşık yezitliğiyle öç almak için, kimse görmeden, arkadan onun elbisesine tükürdü.

Gervaise, bu arada Madam Boche'a ait bir boneye başlamıştı, özellikle özen gösteriyordu buna. Boneye yeni görünümü vermek için kola kaynatmıştı. Polone denilen iki ucu demirli küçük ütüyü bonenin içinde ağır ağır gezdiriyordu ki bir kadın girdi içeri, kemikli yüzü kırmızı lekeler içinde, etekleri sırılsıklam olmuş bu kadın, Goute d'Or çamaşırhanesinde yanında üç işçi çalıştıran bir çamaşırcı ustasıydı.

Gervaise:

"Çok erken geldiniz Madam Bijard!" diye bağırdı. "Bu akşam demiştim size... Bu saatte gelip bizi güç durumda bırakıyorsunuz."

Ama, çamaşırcı kadın kirlileri aynı günde sodalı suya bastıramamaktan korkarak sızlandığı için, Gervaise kirli çamaşırları hemen vermeyi kabul etti. Étienne'in yattığı soldaki odaya gittiler bohçaları almaya; kucak kucak çamaşır getirip dükkânın dip tarafında yere yığdılar. Ayırma işi tam yarım saat aldı. Gervaise, yanında bir yığın yapmıştı; erkek gömleklerini, kadın gömleklerini, mendilleri, çorapları bir araya atıyordu. Eline yeni bir müşteriye ait bir parça geçince, ayırt etmek için kırmızı iplikle üstüne haç işareti yapıyordu. Sıcak havada, karıştırılan bu çamaşırlardan ağır bir koku yayılıyordu.

Clémence burnunu tıkayarak:

"Aman! Ne de güzel kokuyor!" dedi.

Gervaise sakin bir sesle:

"Tabii! Temiz olsa niçin buraya getirsinler?" diye karşılık verdi. "Daha iyi ya! Ne diyorduk; on dört kadın gömleği, değil mi Madam Bijard? On beş, on altı, on yedi..."

Yüksek sesle saymaya devam etti. Hiç iğrenmiyordu, alışıktı bu pisliğe, çıplak ve pembe kollarını, kirden sararmış gömleklerin, bulaşık sularının yağıyla sertleşmiş bezlerin, paralanmış ve terden çürümüş çorapların arasına daldırıyordu. Yine de kirli yığınına eğilmiş yüzüne çarpan ağır koku içinde bir gevşeklik geliyordu üstüne. Bir taburenin kenarına ilişmiş, iki büklüm, gözleri süzgün, belli belirsiz gülümseyerek, bu ağır insan kokusundan esrimiş gibi gevşek hareketlerle ellerini sağa sola uzatıyordu. Ve ilk gevşemeleri çevresindeki havayı ağulayan eski çamaşırların bu boğucu kokusundan ileri geliyordu sanki.

Ne kadar sidik yemiş olduğunu anlamadığı bir çocuk bezini silkeliyordu ki Coupeau içeri girdi.

"Vay anasını!" diye kekeledi. "Amma da güneş var yahu! Adamın başına çarpıyor!"

Çinko işçisi düşmemek için tezgâha tutundu. İlk defa böyle fitil gibi oluyordu. Şimdiye dek eve çakırkeyif dönmüştü, o kadar. Ama bu sefer bir itişmede serseri bir dost şamarı yemiş, gözü şişmişti. Şimdiden ak teller belirmeye başlamış kıvırcık saçları hangi pis şarapçı dükkânını süpürmüş olacak ki bir kâkülünden ensesine bir örümcek ağı sarkıyordu. Ne var ki çizgileri biraz yorgun ve ihtiyarlamış olmasına, daha çıkık görünen çenesine rağmen, kendisinin de söylediği gibi her zamanki kalenderliği ve bir düşesi imrendirecek kadar yumuşak teniyle, alayı elden bırakmıyordu.

Gervaise'e:

"Anlatayım, bak," dedi. "Pied de Çeleri var ya hani, tanırsın canım, işte onun yüzünden oldu... Bu arkadaş memleketine dönüyor, bize bir ziyafet çekmek istedi... Ve bu güneş hergelesi olmasa hepimiz dimdik, ayakta duruyorduk... Sokakta, herkes hasta... Vallahi öyle! Millet zikzaklayarak yürüyor..."

Uzun Clémence, onun bütün sokağı sarhoş görmesine gülünce, Coupeau'nun kendi de büyük bir sevince kapıldı, öyle ki az kalsın boğuluyordu.

"Vay! Sarhoş itler! Ne maskara şeyler! Ama suç onlarda değil güneşte..."

Hepsi gülüyordu, ayyaşlardan hiç hoşlanmayan Madam Putois bile. Aptal Augustine ağzını açmış, katıla katıla gülüyor, tavuk gibi gıdaklıyordu. Bununla birlikte Gervaise kuşkuluydu. Coupeau dosdoğru eve gelmemiş, Lorilleux'lere uğrayıp bir saat oturmuş, onlardan kötü öğütler almış olabilir miydi acaba? Coupeau böyle bir şey olmadığına yemin edince o da hoşgörüyle güldü; bir iş gününü daha yaktığı için kocasına serzenişte bile bulunmadı.

"Ne saçma laflar bunlar, tanrım!" diye mırıldandı. "İnsanın ağzından böyle saçma laflar nasıl çıkar!"

Sonra sevecen bir sesle:

"Hadi git yat, olmaz mı?" dedi. "Görüyorsun, işimiz var, bize engel olma... Otuz iki mendil, Madam Bijard, iki daha, eder otuz dört..."

Gelgelelim Coupeau'nun uykusu yoktu. İnatçı ve hınzır bir tavırla alaylar ederek, bir duvar saatinin sarkacı gibi iki yana yıkıla yıkıla, olduğu yerde durdu, bir adım atmadı. Madam Bijard'ı savmak isteyen Gervaise, Clémence'ı çağırdı; ona saydırırken kendisi de bir yandan çamaşır sayısını kaydediyordu. Bu koca kaltak saydığı her parçada açık saçık bir laf, bir küfür savuruyordu; müşterilerin sefaletini, yatak serüvenlerini ortaya seriyor, elinden geçen bütün delikler, bütün lekeler üstüne kaba şakalar yapıyordu. Augustin anlamaz görünüyor, ama kötü yola eğilimli bir küçük kız olarak can kulağıyla dinliyordu. Madam Putois dudağını ısırıyor, Coupeau'nun önünde böyle sözler etmeyi anlamsız buluyordu; bir erkeğin kirli çamaşırları görmesinin gereği yoktu; kendini bilen bir insan böyle şeyleri ortaya dökmekten kaçınırdı. Gervaise'e gelince, kendini iyice işine vermiş, işitmezlikten geliyordu. Kayıt tutarken, dikkatli bakışlarla, kime ait olduğunu anlamak için geçen parçaları izlemekten de geri kalmıyordu; hem de hiç aldanmıyor, ko-

kuya, renge göre her birinin kime ait olduğunu söylüyordu. Şu peçeteler Goujet'lerindi; besbelli, tencere dibi silmek için kullanılmamışlardı. Şu yastık yüzü, kuşkusuz, Boche'lardan geliyordu; Madam Boche'un bütün çamaşırlarına sinmiş pomattan belliydi. Mösyö Madinier'nin fanila yeleklerinin ona ait olduğunu anlamak için koklamak gerekmezdi; bu adamın öyle yağlı bir cildi vardı ki yünü boyuyordu. Gervaise başka özellikler de biliyordu; herkesin temizlik sırlarını, ipekli etekliklerle sokaktan geçen komşularının iç çamaşırlarını, bir haftada kirletilen çorap, mendil, gömlek sayısını, bazı kimselerin bazı çamaşırları nasıl hep aynı yerden yırttıklarını. Bu konularda bir sürü hikâye vardı belleğinde. Sözgelimi, Matmazel Remanjou'nun gömlekleri sonu gelmez yorumlara yol açıyordu; bu gömlekler hep üst taraftan aşınıyordu; ihtiyar kızın omuzları sivriydi herhalde; sonra on beş gün giyilse de, hiç kirlenmiyordu bunlar; bu da gösteriyordu ki insan o yaşa gelince bir odun gibi kuruyor, kendisinden bir damla bir şey çıkarmak bile çok zor oluyordu. Böylece her ayırma işleminde bütün Goutten d'Or semti dükkânda soyunmuş oluyordu.

Clémence yeni bir paket açarak:

"Burada cici biciler var!" diye bağırdı.

Gervaise, birdenbire büyük bir tiksintiyle geri çekildi.

"Madam Gaudron'un paketi," dedi. "Artık onun çamaşırını yıkamak istemiyorum. Bir bahane bulsam... Yok, öyle nazlı değilim; çok iğrenç çamaşırlara el sürdüm hayatımda; ama, doğrusu, buna dayanamıyorum. İçim kalkıyor... Bu kadın çamaşırını bu hale koymak için ne yapıyor acaba?"

Ve Clémence'a elini çabuk tutmasını rica etti. Ama, işçi kız yorumlarda bulunmakta devam ediyor, parmaklarını deliklere sokuyor, pisliğin zafer bayrağı gibi salladığı çamaşırlar üstüne imalı laflar söylüyordu. Bu arada Gervaise'in çevresinde yığınlar yükselmişti. Taburenin kenarına ilişmiş durumda, gömleklerin, etekliklerin arasında kaybolmuştu şimdi; çarşaflar, pantolonlar, örtüler, bir kirlilik çözüntüsü vardı önünde ve bunların arasında, bu büyüyen birikintinin ortasında çıplak kolları, çıplak ensesi, şakaklarında yapış yapış kısa kumral bukleleriy-

le daha pembe, daha gevşek duruyordu. Madam Gaudron'un çamaşırını unutmuştu şimdi; kokusu da burnuna gelmiyordu; buyurucu tavrını, dikkatli ve özenli patron gülümsemesini yeniden ediniyor, bir yanlışlık olup olmadığını anlamak için bir eliyle kirli yığınını karıştırıyordu.

Sobaya kömür atma meraklısı aptal Augustine, onu öyle tıka basa doldurmuştu ki dökme levhalar kıpkızıl olmuştu. Tepeden vuran güneş vitrine iniyor, dükkanın içi cehenneme dönüyordu. O zaman, sıcak beynine vurdukça sarhoşluğu da artan Coupeau'ya birden bir sevecenlik geldi. Duygulu bir tavırla kollarını açıp Gervaise'e doğru ilerledi.

"Sen iyi bir kadınsın," diye kekeledi. "Öpeceğim seni."

Ama ayağı önüne çıkan etekliklere takıldı, az kalsın düşüyordu.

Gervaise öfkelenmeden:

"Ne bela şeysin," dedi. "Rahat dur, bitiriyoruz işte."

Coupeau ise hiç oralı olmuyor, onu öpmek istiyordu. İhtiyacı vardı buna çünkü onu çok seviyordu. Kekeleyerek eteklik ağının çevresini dolanıyor, ayağı gömlek yığınına takılıyordu; inadında direnince, sonunda ayakları dolandı ve yüzükoyun paçavraların içine uzandı. Artık sabrını yitirmeye başlayan Gervaise, onu tartaklayarak, her şeyi birbirine karıştırdığını söyledi bağıra bağıra. Ama, Clémence, hatta Madam Putois, Gervaise'e haksızlık ettiğini hatırlattılar. Her şey bir yana, Coupeau efendiliğin sınırlarından dışarı çıkmamıştı.

Onu öpmek istiyordu işte. Bıraksındı öpsün.

Ayyaş bir çilingir olan kocası her akşam eve geldiğinde dayaktan canı çıkan Madam Bijard:

"Siz şanslısınız Madam Coupeau!" dedi. "Benimki böyle olsaydı, yere yuvarlandığı zaman hoşuma giderdi."

Yatışan Gervaise kendi davranışından ötürü üzülmeye başlamıştı. Coupeau'nun ayağa kalkmasına yardım etti. Sonra gülümseyerek yanağını uzattı. Ama çinko işçisi oradakilerden hiç sıkılmadan, memelerini kavradı.

"Bunu demek istemiyorum," diye mırıldandı. "Ama dar geliyor düğmeler, değil mi? Sonra ne kadar seviyorum, biliyor musun?"

Gervaise bu kez daha fazla gülerek bağırdı:

"Bırak beni, gıdıklanıyorum. Ne utanmaz şeysin! Utanmazlığın böylesi görülmemiştir."

Coupeau onu kavramış, bırakmıyordu. Çamaşır yığınından yükselen kokuyla sersemlemiş olan Gervaise, Coupeau'nun şarap kokan nefesinden tiksinti duymadan kendini koyvermişti. Ve dükkândaki pisliklerin ortasında böyle şapır şupur öpüşmeleri, usul usul kokuşmakta olan hayatlarındaki ilk düşüşü andırıyordu.

Bu sırada Madam Bijard çamaşırları bohça haline getirmekteydi. İki yaşındaki küçük kız Eulaie'den konuşuyordu; daha şimdiden olgun bir kadın gibi akıllıymış. Evde yalnız bırakılabilirmiş, ne ağlar, ne de kibrit mibritle oynamaya kalkarmış. Sonunda Madam Bijard, uzun boylu iki büklüm, yüzüne mor lekeler basa basa, çamaşır bohçalarını birer birer alıp götürdü.

Gervaise, Madam Boche'un bonesini yeniden eline almadan önce yüzünü silerek:

"Dayanılacak gibi değil, iyice piştik," dedi.

Bir de sobanın kıpkızıl olduğunu görünce Augustine'e iki tokat atmak geldi içinden. Ütüler de kızarmıştı. Aklı fikri şeytanlıktaydı bu kızın! Arkanı dönmeye gelmiyordu, mutlaka bir halt karıştırıyordu. Şimdi ütüleri kullanabilmek için bir çeyrek saat beklemek gerekirdi. Gervaise, iki kürek kül atarak ateşin üstünü örttü. Ve tavandaki pirinç tellere güneşin etkisini azaltmak için perde gibi bir çift çarşaf germeyi akıl etti. Bunu yaptıktan sonra dükkânın içinde rahat bir soluk alabildiler. Hava hâlâ çok sıcaktı ama, çarşafların öte tarafında kaldırımda hızlı hızlı yürüyenlerin ayak sesleri işitildiği halde, insan kendisini bir yataklığın içinde beyaz bir ışık içinde, kendi evinde, dünyadan uzakta görüyordu, sonra istediğin gibi soyunup dökünebilirdin şimdi. Clémence bluzunu çıkardı yine. Coupeau yatmamakta ayak diredi̇ği için, onun da orada kalmasına göz yumdular ama bir köşede uslu uslu oturacağına söz vermek zorunda kaldı o da çünkü işten başlarını kaşıyacak zamanları yoktu.

Gervaise, Augustine'den bahsederek:

"Bu rezil kız Polone'yi ne yaptı yine?" diye mırıldanıyordu.

Küçük ütüyü hep böyle ararlar, sonunda hiç akla gelmeyecek bir yerde bulurlar ve çırak kızın muziplik olsun diye oraya saklamış olabileceğini söylerlerdi. Gervaise, sonunda Madam Boche'un bonesinin içini ütüleyip bitirdi. Dantellerini eliyle çekiştirerek, buruşukları şöyle böyle gidermiş, sonra ütü gezdirerek düzeltmişti. Ön kısmı, ara dantellerle, dar astarlarla donatılmış, süslü püslü bir boneydi bu. Bu yüzden, konuşmadan, özenle çalışıyor, astarları, ara dantelleri tahta bir sapa bir çubukla gömülü, horoz denilen demir bir yumurta ile ütülüyordu.

Ortalığa bir sessizlik çökmüştü. Bir süre, örtüye vurdukça boğuk bir şekilde yansıyan ütünün sesinden başka bir şey işitilmedi. Dört köşe büyük masanın iki yanında, patron, iki işçi kadın ve çırağın, ayakta, eğilerek, omuzları yuvarlaklaşmış, kolları sürekli olarak gide gele bütün bütüne işe dalmışlardı. Her birinin sağında, fazla kızgın ütüler kona kona yanmış, yassı birer tuğla vardı. Masanın ortasında, temiz su dolu çukur bir tasın kenarında bir bez ve bir fırça duruyordu. Eskiden içinde vişneli konyak bulunan bir kavanozun içine bir demet iri zambak konmuştu; bunlar kar beyazı çiçekleriyle oraya bir bahçe görünümü veriyordu. Madam Putois, Gervaise'in hazırladığı, içinde peçeteler, pantolonlar, gömlek kolları, ceketler bulunan bir sepete el attı. Augustine, bir sineğe aklını takmış, burnu havada, önündeki çorapları, bezleri bir türlü yoluna koyamıyordu. Uzun Clémence'a gelince, onun sabahtan beri ütülediği erkek gömleği otuz beşi bulmuştu.

Çinko işçisi birdenbire şu açıklamayı yapmak gereğini duydu:

"Her zaman şarap ve asla ispirto. İspirto dokunuyor bana, hiç gereği yok."

Clémence, sobanın üstünden, sac kaplı meşin saplı bir ütü almış, yeterince kızıp kızmadığını anlamak için yanağına yaklaştırmıştı. Bunu tuğlaya sürttü, beline asılı bezle sildi, otuz beşinci gömleğe başladı; ilkin beden kısmını, sonra kollarını ütüledi.

Kısa bir aradan sonra;

"Boş verin Mösyö Coupeau," dedi. "Bir kadeh krik hiç de fena değildir. Bana çok iyi gelir... Sonra, biliyorsunuz, insan ne kadar çabuk kafayı bulursa o kadar iyidir. Ben öyle hayale falan

kapılmıyorum, fazla yaşayamayacağımı biliyorum."

Kederli laflardan hoşlanmayan Madam Putois onun sözünü kesti:

"Bıktım vallahi sizin şu ölüm laflarınızdan!"

Coupeau ayağa kalktı, öfkelenmişti, kendisini rakı içmekle suçluyorlar kanısına kapılmıştı. Bir damla rakı içmediği üstüne kendi başı için, karısının, çocuğunun başı için yeminler ediyordu. Clémence'ın yanına yaklaşıyor, ağzını koklasın diye yüzüne hohluyordu. Sonra, onun çıplak omuzlarını yakından görünce işi şakaya vurdu. Bakmak istiyordu. Clémence elindeki gömleğin arkasını katladıktan ve iki tarafına bir iki ütü dokundurduktan sonra kol ağızlarına ve yakaya başlamıştı. Ama Coupeau hep üstüne üstüne gittiği için kızcağıza yanlış ütü vurdurdu; Clémence, kolayı çözmek için, çukur taşın kenarındaki fırçayı almak zorunda kaldı.

"Madam," dedi, "söyleyin de böyle arkamda durmasın!"

Gervaise sakin bir sesle:

"Rahat bırak onu," dedi. "Densizlik ediyorsun."

"Görmüyor musun, işimiz acele."

Yok, efendim, işleri aceleymiş! Aceleyse acele. Bunda onun ne suçu vardı yani. Fena bir şey yaptığı yoktu. Bir şeye dokunmuyordu. Yalnızca seyrediyordu. Tanrı'nın yarattığı güzel şeylere bakmak da mı yasaktı artık? Şu Clémence kâfirinin ne de güzel kolları vardı, iki meteliğe seyrettirse ve elletse kimse parasına acımazdı doğrusu. İşçi kız artık sakınmıyor, onun sarhoş erkek ağzıyla yaptığı iltifatlara gülerek karşılık veriyor, onunla şakalaşıyordu. Coupeau, erkek gömleklerinden ötürü takıldı ona, yani hep böyle erkek gömlekleri arasında mı yaşıyordu? Elbette ya, onların arasında yaşıyordu. O gömlekleri çok iyi tanır, nasıl yapıldıklarını bilirdi. Yüzlercesi yüzlercesi geçmişti elinden! Mahallenin bütün esmer erkekleri, bütün kumral erkekleri onun elinden çıkmış gömleklerle dolaşıyorlardı. Hem işine devam ediyor hem de omuzları sarsılarak gülüyordu; ütüyü plastronun aralığından geçirerek, gömleğin sırtında beş büyük pile yapmıştı sonra ön tarafı çevirerek orada da büyük pileler yaptı.

Daha yüksek sesle gülerek:

"Buna bayrak derler," dedi.

Aptal Augustine bu kelimeyi o kadar tuhaf bulmuştu ki makaraları koyverdi. Azarladılar. Şu sümüklüye de bak, anlamaması gereken şeylere kalkıp gülüyordu. Clémence ona ütüsünü verdi; ütüler kolalı çamaşırlara basacak kadar kızgın değilseler, çırak kız bunları iyice soğuyana kadar bezlerin, çoraplaın üstünde gezdirirdi. Ama ütüyü öyle beceriksizce kavradı ki, bileğini yaktı, uzun bir yanık izi belirdi orada. Clémence'ı suçlayarak, onun kasten yaktığını ileri sürdü. Gömleğin önü için çok sıcak bir ütü aramaya giden işçi kız, şimdi kulaklarını ütüleyeceğini söyleyerek onu susturdu. Bu sırada plastronun altına bir yün sokmuş, kolanın kuruması için zaman bırakacak şekilde ütüyü ağır ağır gezdiriyordu. Gömleğin önü kaymak kâğıdı gibi sert ve parlak hale gelmişti.

Onun arkasında bir sarhoş inadıyla tepinip duran Coupeau:

"Vay kâfir!" dedi.

Ayaklarının ucuna basarak yükseliyor ve iyi yağlanmamış bir makaranın gıcırdayışını andıran bir gülüşle gülüyordu. Clémence, kuvvetle tezgâha dayanmış, bilekleri dönmüş, dirsekleri havada ve ayrık, harcadığı güçten dolayı boynunu büküyordu. Ve bütün çıplak teninde bir kabarma oluyor, ince derisinin altında kalkıp inen kaslarının etkisiyle omuzları yükseliyor, göğsü, açık gömleğinin pembe gölgesi içinde, ter içinde şişiyordu. Coupeau elini uzattı, dokunmak istedi.

Clémence:

"Madam! Madam!" diye bağırdı. "Şuna bir şey söyleyin de rahat dursun!.. Böyle giderse çıkıp gideceğim vallahi. Hakaret görmek istemiyorum."

Gervaise, Madam Boche'un bonesini üstü kılıflı bir tahta kalıba geçirmiş, dantellerinin üstünde küçük ütüyü özenle gezdirmekteydi. Tam çinko işçisi elini uzatıp gömleğin içine daldırırken gözlerini kaldırdı.

Ekmeksiz reçel yemekte direnen bir çocuğu azarlar gibi sıkıntılı bir sesle:

"Ey yani Coupeau, gerçekten çok oldun sen," dedi. "Hadi gidip yat."

Madam Putois da fikrini açıkladı:

"Evet, gidip yatsanız daha iyi olacak Mösyö Coupeau."

Coupeau şakayı elden bırakmadan:

"Pekâlâ pekâlâ!" diye kekeledi. "Amma da çiğ insanlarsınız yahu! Artık şaka da mı yapmayacağız yani? Kadınları iyi bilirim ben, bugüne kadar hiçbir kadına zarar vermiş değilim. Kadına bir çimdik atarsın ama daha ilerisine gitmezsin; maksat kadın erkek arasında ufak bir iltifat... Sonra, insan kalkıp malını böyle ortaya dökerse, biraz tadına bakmak da gerekir, değil mi ya! Bu kumral koca kız nesi var, nesi yok, neden ortaya seriyor sanki? Yoo, bakın buna gelemem ben."

Ve Clémence'a dönerek:

"Sen de biliyorsun ki yavrum, surat asmakta haksızsın... Bunu başkaları anlar diye yapıyorsan..."

Ama sözünün sonunu getiremedi; Gervaise bir eliyle onu yakalamış, öbür eliyle de ağzını kapamıştı. Karısı, kendisini dükkânın ucuna, odaya doğru itip götürürken şaka yollu çırpındı. Elini ağzından çekti; kuzu kuzu yatıp uyuyacağını, ama kumral kızın gelip ayaklarını ısıtmasını istediğini söyledi. Sonra Gervaise'in onun ayakkabılarını çıkardığını işittiler. Bir anne gibi, biraz hırpalayarak soyuyordu onu. Pantolonunu çektiği zaman, Coupeau katıla katıla gülmeye başladı, kendini yatağın ortasına attı; kıvranıyor ve gıdıklandığını söylüyordu. Sonunda Gervaise onu bir çocuk gibi özenle sarıp sarmaladı. Şimdi iyi miydi? Ama Coupeau karşılık vermedi. Clémence'a bağırdı:

"Hadi yavrum, burada seni bekliyorum."

Gervaise dükkân bölümüne döndüğü zaman, o aptal Augustine, Clémence'tan bir tokat yiyordu. Nedeni, Madam Putois sobanın üstünde kirli bir ütü bulmuş, kadıncağızın aklına bir şey gelmediği için o ütüyle bir gömleği baştan başa karartmış. Clémence da kendi ütüsünü temizlememiş olmayı kabul etmediği için, suçu Augustine'in üstüne atıyor, ütünün altında kola yanığı olduğu halde onun kendi ütüsü olmadığına yeminler ediyordu. Çırak kız da böyle bir haksızlık karşısında büyük bir öfkeye kapılarak bu kez açıktan açığa onun elbisesinin önüne tükürmüştü. İşte dayağı da bundan sonra yemişti. Aptal kız

gözyaşlarını tuttu, bir mum parçasıyla ütünün altını temizledi. Ama Clémence'ın arkasından geçmesi gerektikçe ağzında tükürüğünü biriktiriyor, tükürüyor ve eteklik boyunca akan tükürüğü gördükçe için için gülüyordu.

Gervaise yeniden bonenin dantellerini fitillemeye başladı. Ve birdenbire meydana gelen bu sessizliğin içinde, dükkânın öbür ucundan Coupeau'nun kalın sesi işitildi. Hâlâ şakayı bırakmamış, kendi kendine gülüyor ve kırık dökük birtakım cümlelerle konuşuyordu.

"Ne aptal karı bu be! Ne aptal, beni yatağa yatırıyor! Güpegündüz gel de uyu!"

Ama birdenbire horlamaya başladı. O zaman Gervaise derin bir soluk aldı; işte sonunda kocası rahat etmiş, iki yumuşak şilte üstünde sızıp kalmıştı. Hızlı hızlı gezdirdiği küçük dantel ütüsünden gözlerini ayırmadan sessizliğin içinde, hafif ve sürekli bir sesle konuşmaya başladı:

"Ne yaparsın? Aklı başında değil, nasıl kızabilirsin? Tartaklasan da neye yarar? En iyisi onun suyuna gitmek ve sonunda yatırmak. Hiç değilse kısa bir süre sonra susar, ben de rahat ederim... Sonra, içinde hiç kötülük yoktur, beni de sever. Az önce siz de gördünüz, beni öpmek için her şeye razıydı. Bu tarafı da iyi, ne adamlar var, biraz içtiler mi hemen kadına giderler. O dosdoğru buraya geliyor. Gerçi işçi kızlarla şakalaştığı olur, ama işi hiçbir zaman ileri götürmez, o kadardır. Anlıyorsunuz değil mi Clémence, üzülmenizin gereği yok. Sarhoş bir adam ne demek, siz bilirsiniz. Anasını babasını öldürür de bir şey hatırlamaz... Yook! Gönül rahatlığıyla bağışlıyorum onu. Bütün erkekler neyse, o da o işte!"

Coupeau'nun meyhanelere dadanışına alışmıştı artık; bunun için bunları gevşek ve kayıtsız bir sesle söylüyor, ona karşı gösterdiği iyi tavrı henüz muhakeme edebiliyordu; ne var ki kendi dükkânında kızların kalçalarına çimdik atmasını da pek zararlı bulmamaya başlamıştı.

O susunca, sessizlik yeniden başladı ve hep öyle sürüp gitti. Madam Putois eline her parçayı alışta, tezgâhın üstüne serili kretonun altındaki sepeti çekiyor, çamaşırı ütüledikten sonra

ufacık kollarını kaldırarak bir rafa koyuyordu. Clémence otuz beşinci erkek gömleğini bitirmişti. Çok iş vardı bugün; acele ederlerse, saat on bire kadar bitirebileceklerini hesaplamışlardı. Şimdi atölyede herkes, dalga geçecek zaman olmadığından, kendini işe vermiş, boyuna ütü vuruyordu. Çıplak kollar gidip geliyor, pembe lekeleriyle bembeyaz çamaşırların üstüne vuruyorlardı. Sobaya yeniden kömür atılmıştı ve çarşaflardan süzülen gün ışığı doğrudan doğruya ocağa vurduğu için ışığın içinden büyük bir ısının yükseldiği, görünmez bir alev kıpırtısının havada titreşimler yarattığı fark ediliyordu. Tavanda kurumakta olan eteklikler ve örgülerin altında soluk almak öyle güçleşmişti ki aptal Augustine, ağzında tükürük kalmadığı için diliyle dudaklarını yalıyordu. Kızgın demir kokusu, ekşimiş kolalı su, ütü yanığı ve kekre bir banyo kokusu vardı havada; dört işçi kadın bu ortamda omuzlarını indire kaldıra, terden su içinde kalmış saçlarının ve enselerinin daha ağır kokusunu yayıyorlar; zambak demeti, kavanozun yeşilsi suyu içinde çok saf ve çok keskin bir koku yayarak soluyordu. Ve zaman zaman, ütülerin ve sobadaki kömürleri deşen gelberinin gürültüsü arasında, Coupeu'nun horultusu atölyedeki çalışmaya tempo tutan büyük bir duvar saatinin düzenli tiktakları gibi yansıyordu.

İçkiyi fazla kaçırdığı günlerin ertesinde, çinko işçisinin başına ağrı giriyor; bu müthiş ağrı ile saç baş darmadağınık, dili paslı, ağzı kuru, ertesi güne geçiyordu. Yataktan geç kalkıyor, ancak saat sekize doğru bir parça kendine gelebiliyor; işyerine gidip gitmemenin kararsızlığı içinde dükkânın ortasında dolanıp duruyor, yerlere tükürüyordu. Böylece bir iş günü daha havaya gidiyordu. Sabahleyin ayaklarının keçe gibi olduğundan şikâyet ediyor, bu kadar içmenin enayilik olduğunu söylüyordu; insanın dengesini bozuyordu canım! Gel gör ki bir sürü haytaya rastlıyordun ve bunlar senin yakanı bir türlü bırakmak istemiyorlardı, çekip götürüyorlardı, ondan sonra efendim, bir sürü hikâye... Ve sonunda işin tamam oluyordu. Ama, bir daha mı? Allah göstermesin! Bir daha giderse ne olsun! Şu genç yaşında meyhane köşelerinde nalları dikmeye hiç de niyeti yoktu. Ama öğle yemeğinden sonra kendine iyice geliyor ve sesi-

nin yerinde olduğunu kendine ispat etmek için hımın hımm'lara başlıyordu. Çünkü sarhoşluğunu inkâr ediyordu; iki tek atarak, biraz neşelenmişti canım, hepsi bu. Kendisi gibi sağlam, vurduğu yerden ses getirir, canının istediği içkiyi gözünü kırpmadan içen adam az bulunurdu bu zamanda. Öğleden sonraları mahallede aylak aylak dolaşıyordu. Yaptığı şakalarla işçi kızların çalışmalarını önlediği için karısı eline yirmi metelik tutuşturuyordu çekilip gitsin diye. Coupeau hemen tüyüyor, Poissoniers Sokağı'ndaki "Petite Civette"ten tütününü alıyor, tanıdığı birine rastlarsa orada bir erik rakısı içiyordu. Sonra Goutte-d'Or Sokağı'ndaki François'da yirmi meteliğin hepsini harcıyordu; insanın boğazına bayram ettiren güzel bir şarabı vardı François'nın. Eski usul bir koltuk meyhanesiydi burası; tavanı basık, karanlık bir yer, yan tarafta çorba satılan ayrı bir bölümü vardı. Coupeau akşama kadar orada oturuyor, lotarya fırıldağı çeviriyordu, hanıma hiçbir zaman söylemeyeceğine söz veren François'da bir de veresiye hesap açtırmıştı. Ağzındaki dünden kalma pası iyice gidermek için bir parça içmesi gerekirdi, değil mi? Çivi çiviyi söker. Sonra kendisi gibi yapmıyordu; karı peşinde dolaşmıyordu; tabii kendisi de başkaları gibi ağzının tadını biliyor, gülüp eğleniyordu; ama efendice yapıyordu bunu; hiç ayık gezmeyen, şuralarına kadar alkole gömülmüş kimselerin düştükleri iğrenç durumlardan nefret ediyordu. Bir ispinoz gibi neşeli ve sevdalı dönüyordu eve.

Zaman zaman Gervaise'e takılmak için:

"Aşığın geldi mi?" diye soruyordu. "Son zamanlarda görünmez oldu. Gidip arayayım bari."

Aşığı dediği Goujet idi. Gerçekten, rahatsız etmek ve dedikoduya yol açmak korkusuyla sık sık gelmekten çekiniyordu. Bununla birlikte, bahaneler yaratıyor, çamaşır getiriyor, günde yirmi defa kaldırımdan geçiyordu. Dükkânın dip tarafında bir köşe vardı; Goujet orada saatlerce hiç kıpırdamadan oturup kısa piposunu tüttürmeyi çok severdi. On günde bir, akşam, yemekten sonra gelir, hemen o köşeye geçerdi; hiç konuşkan değildi, ağzını hiç açmaz, gözleri Gervaise'de, öylece oturur, sadece onun söylediği her söze piposunu ağzından çıkararak gü-

lerdi. Atölye cumartesi akşamları gece çalışması yapacaksa, o da orada oturup kalırdı; bir tiyatroya gitse bu kadar eğlenemeyeceği söylenebilirdi. Zaman olur, atölyedeki kadınlar sabahın dördüne kadar ütü yaparlardı. Demir bir tele asılı bir lamba sarkardı tavandan; abajurun çiğ ışığı büyük bir daire meydana getirir, bunun içinde çamaşırlar yumuşak kar beyazlığında görünürdü. Çırak kız kepenkleri kapardı; yalnız, temmuz geceleri hava da çok sıcak olduğu için sokak kapısı açık tutulurdu. Saat ilerledikçe işçi kızlar daha rahat çalışabilmek için düğmelerini, kopçalarını çözmeye başlarlardı. Lambanın ışığı altında hepsinin ince ve altın rengi olan bir teni vardı. Hele tombullaşmış olan Gervaise'in kumral omuzları ipek gibi parlaktı; ensesinde bir bebeğinkini andıran bir çukur vardı; Goujet bu çukuru o kadar iyi biliyordu ki aklından çizebilirdi, böyle zamanlarda genç adam, sobanın aşırı sıcaklığından, ütülerin altındaki çamaşırlardan tüten kokudan etkilenir, üstüne hafif bir sersemlik gelirdi, kafası daha ağır işlemeye başlar, çıplak kollarını mahalleyi pazar gününe hazır etmek için acele acele telaşlı telaşlı çalıştıran bu kadınlara gözleri takılır kalırdı. Dükkanın çevresindeki evler uyku içinde olur, uykunun büyük sessizliği usul usul çökerdi. Gece yarısı olur, sonra saat biri, daha sonra ikiyi çalardı. Arabalar, gelip geçenler yavaş yavaş ortadan çekilirlerdi. Şimdi, ıssız ve karanlık sokakta, kapıdan dışarıya sızan ışık demeti sarı bir kumaşın kenarı gibi serilirdi: Zaman zaman uzaktan bir ayak sesi duyulur, bir adam yaklaşırdı. Bu yaklaşan, yere serili ışık parçasının üstünden geçerken, başını uzatıyor, işittiği ütü seslerine şaşırıyor, pembe bir buğu içinde, göğüs bağır açık kadınlara bir anlık görüntüsünü de birlikte götürüyordu.

Goujet, Gervaise'in Étienne'den bunaldığını görmüş, ayrıca çocuğu Coupeau'nun kıçına vurduğu tekmelerden kurtarmak istemiş, onu kendi çalıştığı çivi fabrikasına körüğü işletmek üzere aldırmıştı. Çivicilik, demirci ocağının pisliğinden ve hep aynı demir parçalarına çekiç vurmaktan dolayı, aslında çekici bir zanaat değilse de çalışan kimseye günde on-on beş frank getiren kazançlı bir işti. O sıralarda on iki yaşında olan

küçük, meslekten hoşlanırsa çok geçmeden inceliklerini öğrenebilirdi. Böylece Étienne, çamaşırcı kadınla demirci arasında ayrıca bir bağ meydan getirmişti. Genç adam çocuğu alıp eve getiriyor ve iyi gidişatı üstüne haberler veriyordu. Herkes Goujet'nin kendisine tutkun olduğunu söyleyerek Gervaise'e takılıyordu. Bunu kendisi de çok iyi biliyor ve bir çocuk gibi kızarıyor, utancından yanakları kiraz elması gibi al al oluyordu. Ah, zavallı genç! Rahatsız edici en ufak bir hareketi de olmuyordu! Hiçbir zaman ona bir şey söylememiş, kötü bir harekette bulunmamış, aradaki mesafeyi ortadan kaldıran bir laf etmemişti. Böyle dürüst insana kolay kolay rastlayamazdın. Ve Gervaise belli etmek istemediği halde, böyle bir Meryem gibi sevilmekten büyük zevk duymaktaydı. Canını sıkacak tatsız bir şey olsa hemen demirci geliyordu aklına. Bu onu avutuyordu. İkisi, baş başa kaldıkları zaman, ne kadar rahat hissediyorlardı kendilerini! Birbirlerinin yüzüne bakıp gülümsüyorlar, ama içlerindeki duygulardan hiç söz etmiyorlardı. Kötü şeyler düşünmeden duyulan makul bir sevgiydi bu, çünkü rahat durarak mutlu olmak olanağı varsa, en iyisi yine de rahatını bozmamaktır.

Ne var ki Nana, yaz sonlarına doğru evde kıyameti kopardı. Henüz altı yaşında olduğu halde ileride dehşet bir şey olacağı belli oluyordu. Annesi, hep ayaklarının dibinde dolaşmasın diye, onu her sabah Matmazel Josse'un Polonceau Sokağı'ndaki küçük okuluna götürüyordu. Nana orada arkadaşlarının elbiselerini arkadan birbirine bağlıyor, öğretmenin tabakasına kül dolduruyor ve daha az haylazca olmayan bir sürü şey icat ediyordu. Matmazel Josse onu iki kere kapı dışarı etmiş, ama ayda altı frank kaybetmemek için yine okula kabul etmişti.

Nana okuldan çıkar çıkmaz kapalı yerde kalmanın acısını çıkarıyor, sundurmanın altında gürültüyle, kendisine gidip oynamasını söyleyen ütücü kadınların kulaklarının zarını patlatıyordu. Orada, Boche'ların kızı Pauline ve Gervaise'in eski patronunun oğlu Victor'u buluyordu. On yaşında avanak bir oğlan bu Victor, bütün küçük kızlarla haylazlık etmeye bayılıyordu. Coupeau'larla iyi ilişkilerini kesmemiş olan Madam Fauconnier oğlunu kendi yolluyordu onlara. Zaten evde görülme-

miş bir çocuk şamatası vardı; günün her saatinde bir sürü yumurcak merdivenlerin dördünü gürültüyle dolduruyor; yaygaracı ve yağmacı serçe kümeleri gibi kaldırıma dökülüşüyordu. Yalnız Madam Gaudron evinden dokuz çocuk salıyordu; sarışın, esmer, saçı başı dağınık, sümüklü, pantolonu gözlerinde, çorapları pabucunun üstüne düşmüş, pırtısının altından beyaz cildi görünen çocuklar. Başka bir kadın, beşinci katta oturan bir ekmekçi, yedi çocuk salıyordu. Her odadan çocuklar çıkıyordu. Bu pembe suratlı ve yüzleri yağmurdan yağmura yıkanan bu haşarat kaynaşması arasında, sırık gibi uzunları, şişmanları, büyük adam gibi göbeklileri, henüz zor ayakta duran beşik kaçkını, koşmaya kalktıkça dört ayak üstünde yürüyen ufaklıklar vardı. Nana bütün bu yumurcakların üstünde hüküm sürmekteydi. Yaşça kendisinden iki defa büyük kızlar kraliçelik taslıyor ve sadece isteklerini destekleyen ve yakın arkadaşları olan Pauline ve Victor'a otoritesinin küçük bir parçasını devretmeye razı oluyordu. Bu şeytan kız, durmadan annelik oynamak istiyor, en küçük çocukları soyuyor, giydiriyor, öbürlerinin oralarını, buralarını incelemeye kalkıyor, ahlâkça düşmüş büyük bir adam gibi akıl almaz derecede zorbaca davranıyordu. Sonunda tokadı hak ettiren bütün oyunlar onun önderliği altında oynanıyordu. Çocuk sürüsü, bakıyordun, boyaevinin renkli suları içine girip, oradan bacakları dizlerine dek mavi ya da kırmızı renge batmış olarak çıkmış, sonra bakıyordun, çilingirin dükkânına koşmuşlar, çivi ve eğe döküntüsü topluyorlar; oradan da marangozun atölyesindeki talaşların içine dalıyorlar, koca koca yongaların arasında, şamata içinde, kıç mıç meydanda, yuvarlanıp duruyorlardı. Avlu onlarındı, darmadağın, itiş kakış koşan küçük pabuçların deprentisiyle, sürünün her havalanışında kulak tırmalayan seslerle çınlardı. Gün olurdu avlu da yetmezdi. O zaman, çocuk sürüsü, mahzenlere dalar, bir merdiveni tırmanır, yukarı çıkar, bir koridoru geçer, yine aşağı iner, yine bir merdiveni tırmanır, yine bir koridoru geçer, başka bir koridora girer, bıkmadan usanmadan, saatler saati, bağrışmalar içinde her köşeden salınmış bir haşarat sürüsü gibi, koskoca evi sarsıp dururdu.

Madam Boche:

"Aman, illallah artık bu yezitlerden!" diye bağırdı. "Hani, insanın hiç işi gücü olmamalı ki bu kadar çok çocuk yapsın!.. Bir de yiyecek ekmeğim yok diye sızlanırlar."

Boche da, gübre üstünde mantar bitmesi gibi sefalet içinde de çocukların yetişi yetişiverdiğini söylüyordu. Kapıcı kadın bütün gün, elinde süpürge sopasıyla onların peşinde koşuyordu. Sonunda mahzen kapılarını kapadı, çünkü iki şamar attığı Pauline'den, Nana'nın orada, karanlıkta doktorculuk oynamaya kalktığını öğrenmişti, ahlâksız kız, öbürlerini sopalarla iyi ediyormuş.

Bir öğleden sonra kötü bir şey oldu. Zaten olacağı da belliydi. Nana eğlendirici bir oyun çıkarmıştı. Kapıcı kulübesinin önünden Madam Boche'un kunduralarından tekini aşırmıştı. Buna ip bağlayıp araba gibi çekmeye başladı. Victor da kunduranın içini elma kabuğu doldurmayı önerdi. Bunun üzerine bir alay meydana getirildi. Nana, kundurayı çekerek başta yürüyor; sağda solda Pauline ve Victor ilerliyordu; arkada da boy sırasıyla, büyükler önde küçükler arkada, itiş kakış giden bir yumurcaklar ordusu. Etekliğini giymiş, başlığı kulaklarının üstünde, el kadar bir yavrucuk da en arkada yürüyordu. Cenaze alayı ahlı, oflu, hazin bir hava tutturmuştu. Nana, cenaze oyunu oynayacaklarını söylemişti. Avlunun çevresini bir kere dönünce, yeniden başladılar. Çok eğlenceli bir oyundu doğrusu.

Her zaman kuşkulu ve tetikte olan Madam Boche, kulübesinden çıkmış onlara bakıyordu:

"Ne yapıyorlar bunlar?" diye söylendi.

Sonra birden işi anlayınca:

"Fakat bu benim kunduram!" diye haykırdı. "Vay kahpenin dölleri!"

Yakaladığına indirdi, Nana'nın iki yanağına iki tokat vurdu; annesinin kundurasını aşırmalarına ses çıkarmayan o Pauline ahmağına bir tekme attı. Tam o sırada Gervaise çeşmede su dolduruyordu. Nana'nın burnu kan içinde, katıla katıla ağladığını görünce, az kalsın kapıcı kadının saçını başını yolacaktı.

Karşısındaki çocuktu, öküze mi vuruyordu böyle? Bunu yapmak için insanın acıma nedir bilmemesi, aşşağının aşşağısı biri olması gerekirdi. Tabii, Madam Boche de karşılık yetiştirdi. Böyle ahlâksız kızı olan, onu kilit altında tutmalıydı. Sonunda, Boche'un kendisi kapıcı kulübesinin eşiğinde göründü, karısına içeri girmesini bayağı kimselerle tartışmamasını söyledi bağırarak. Tam bir bozuşma oldu bu.

Aslına bakarsanız, Boche'larla Coupeau'ların arası bir aydan beri bozulmaya yüz tutmuştu. Doğuştan eli açık bir kimse olan Gervaise, kapıcılara her zaman litre litre şarap, tas tas et suyu, portakal, pasta verirdi. Kapıcı kadının salataya düşkünlüğünü bildiğinden, kulübeye biraz roka ve pancar salatası yollamıştı. Ama, ertesi gün, Madam Boche'un, "Çok şükür, başkalarının dalıp çıktığı artıklarla karın doyuracak kadar düşmedik!" deyip, suratını buruşturarak, rokayı çöpe attığını Matmazel Remanjon'dan öğrenince yüzü bembeyaz kesilmişti. Bu olaydan sonra Gervaise onlara artık hiçbir şey vermemeye başladı. Ne litre litre şarap, ne tas tas et suyu, ne portakal, ne pasta, ne bir şey... Boche'lardaki surat görülecek şeydi! Sanki bunların malı varmış da, Coupeau'lar üstüne çöreklenmiş gibi. Gervaise hatasını anlıyordu. Onları öyle boyuna doyurmasa, böyle kötü alışkanlıklar edinmeyecekler, saygılı kalacaklardı. Şimdi kapıcı kadın onun arkasından en olmayacak sözleri söylüyordu. Ekim taksitinde, mal sahibi Mösyö Marescot'ya, kirayı bir gün geciktirdiğini hemen yetiştirmişti: Çamaşırcı kadın bütün kazancını keyfine harcıyormuş. Ondan daha terbiyeli olmayan Mösyö Marescot da, şapkasını çıkarmadan dükkâna girdi, parasını istedi. Ama parayı hemen eline saydılar. Boche'lar tabii, Lorilleux'lerle de birlik olmuşlardı. Barışmanın duygusal sahneleri içinde, kapıcı kulübesinde onlarla şimdi Gervaise'e atıp tutuyorlardı. Dağları bile birbirine düşürecek yaratılışta olan o Paytak olmasaydı bozuşurlar mıydı hiç? Ah, Boche'lar onun ne mal olduğunu şimdi anlamışlardı; Lorilleux'lerin neler çektiklerini takdir ediyorlardı. Gervaise, ne zaman geçse hepsi kapının önünde onunla alay ediyordu.

Bununla birlikte, Gervaise, bir gün Lorilleux'lere çıktı. O sı-

rada yetmiş beş yaşında olan Coupeau ana için. Coupeau ananın gözleri hiç görmez olmuştu. Bacakları desen, onlar da tutmuyordu artık. Son işinden de ayrılmak zorunda kalmıştı; yardım görmezse açlıktan ölürdü. Gervaise, üç çocuk yetiştirmiş bir kadının bu yaşta Allah tarafından da insanlar tarafından da yüzüstü bırakılmış olmasını utanç verici bir şey olarak görmekteydi. Coupeau, Lorilleux'lerle konuşmak istemediğinden, Gervaise'e isterse kendinin onlara gidebileceğini söylemiş, o da içini dolduran büyük bir hoşnutsuzlukla çıkıp gelmişti.

Yukarı çıkınca, fırtına gibi, kapıyı vurmadan içeri daldı. Lorilleux'lerin kendisini hiç de hoş karşılamadıkları o ilk akşamdan beri hiçbir değişiklik olmamıştı burada. Aynı soluk yünlü parçası, bir yılanbalığı için yapılmışa benzeyen bu daracık; uzun odayı atölyeden ayırmaktaydı. Lorilleux, dipte tezgâhına eğilmiş bir çubuğun ucundan halkalar biçiyor; Madam Lorilleux, mengenenin önünde, ayakta, haddeden altın bir tel çekiyordu. Küçük ocağın gün ışığı altında, pembe bir yansıyla parladığı görülüyordu.

Gervaise:

"Evet, ben geldim," dedi. "Kanlı bıçaklı olduğumuz için şaşırmışsınızdır buna. Ama, bilesiniz ki, ne kendim için, ne de sizin için gelmiş bulunuyorum... Coupeau ana için geldim. Onu bir lokma ekmek için onun bunun merhametine terk edip terk etmeyeceğinizi öğrenmeye geldim."

Madam Lorilleux:

"Aman, aman!" diye mırıldandı. "O nasıl giriş öyle! İnsan çok yüzsüz olmalı ki..."

Ve arkasını döndü. Gelinin varlığından habersiz gibi yeniden altın tel çekmeye koyuldu.

Ama Lorilleux, uçuk yüzünü kaldırarak:

"Ne diyorsunuz?" diye bağırmıştı.

Sonra demin söylenenleri çok iyi işitmiş olduğu için, devam etti:

"Yine dedikodu, değil mi? Coupeau ana her gittiğine yokluktan sızlanıyorsa, işi iş yani!... Oysa, önceki gün burada karnını doyurmuştu. Biz gücümüzün yettiği kadar yapıyoruz. Bizim

hazinelerimiz yok... Ama şurada burada laf edecekse oralarda kalsın daha iyi. Biz laf yetiştirenlerden hoşlanmayız."

Bunu dedikten sonra çubuk parçasını tekrar eline aldı; kendisi de sırtını döndü; istemeye istemeye ekledi:

"Herkes ayda yüz metelik versin; biz de yüz metelik verelim."

Gervaise, Lorilleux'lerin soğukkanlılıkları karşısında yatışmış, öfkesini yitirmişti. Onların evine ne zaman adımını atsa bir huzursuzluk duyardı içinde. Şimdi, gözleri yerde, altın kırıntılarının döküldüğü tahtanın aralıklarında sakin bir sesle konuşuyordu. Coupeau ananın üç çocuğu vardı; her biri yüzer metelik verse on beş frank ederdi; yaşamak için yeterli bir para değildi bu; hiç değilse üç katına çıkarmak gerekirdi; ama Lorilleux itiraz ediyordu; ayda on beş frangı çalarak mı verecekti? İnsanlar tuhaf yaratıklardı, evinde altın var diye kendisini zengin sanıyorlardı. Sonra Coupeau anaya verip veriştiriyordu: Coupeau ana kahve deyip tuttunuyordu, rakı içiyordu, zengin biri gibi gereksiz istekleri vardı. Aman yarabbi! Kim sevmezdi ki rahatını. Ama insan bir köşeye iki metelik atamıyorsa, başka arkadaşlar gibi yapar, kemeri sıkıp otururdu. Sonra, Coupeau ana artık çalışamayacak bir yaşta da sayılmazdı; tabağın içinden iyi bir parçayı çekip almak söz konusu olduğu zaman gözlerine baktırmak sevdasındaydı. Kendi durumları iyi bile olsaydı, Lorilleux, bir kimseyi böyle bir tembelliğe atmak istemezdi.

Gervaise yine de serinkanlı davranıyor ve bu iler tutar tarafı olmayan kanıtları tartışıyordu. Lorilleux'lerin yüreklerini yumuşatmaya çabalıyordu. Ama koca sonunda artık karşılık vermez oldu. Karı şimdi ocağın başındaydı, içi asitli su dolu uzun saplı bir tencerede bir zincir parçasını temizlemekteydi. Aralarında yüz fersah mesafe varmış gibi hep sırtını dönüyordu. Gervaise, onların, atölyedeki siyah toz içinde, iki büklüm olmuş, lime lime ve yağlı elbiseleriyle, sınırlı ve mekanik işlerinin eski birer vidası haline gelmiş, budala ve harıl harıl çalışmalarına bakıyor, boyuna konuşuyordu. Birden öfkeden boğulacak gibi oldu ve bağırdı:

"Pekâlâ! Ben de bunu istiyordum zaten! Paranız sizin olsun! Coupeau anayı ben yanıma alıyorum, anlıyor musunuz? Ge-

çen gün bir kedi almıştım; annenizi de pekâlâ alabilirim. Hiçbir eksiği de olmayacak, kahvesini de içecek, rakısını da! Tanrım! Ne berbat aile!"

Madam Lorilleux bu söz üzerine birdenbire döndü. Asitli suyu gelininin yüzüne fırlatacakmış gibi tencereyi sallamaya başladı.

"Defolun! Yoksa elimden bir kaza çıkacak!" diye bağırdı. "Yüz meteliği de aklınızdan çıkarın; zırnık vermeyeceğim. Yüz metelikmiş! Annem size hizmetçilik edecek, benim yüz meteliğimi de siz ziftleneceksiniz! Size gelirse, söyleyin ona, geberse bile bir bardak su vermeyeceğim! Hadi çek arabanı! Yallah!"

Gervaise kapıyı şiddetle çarparak:

"Ne canavar kadın!" dedi.

Ertesi gün Coupeau anayı yanına aldı. Karyolasını Nana'nın yattığı yuvarlak bir tepe camından ışık alan küçük odaya koydu: Eşyanın taşınması pek uzun sürmedi, çünkü Coupeau ananın bütün eşyası, bu karyoladan başka, kirli çamaşırların durduğu odaya koydukları eski ceviz bir dolaptan, bir masa ve iki sandalyeden ibaretti; masayı sattılar, sandalyelerin hasırlarını değiştirdiler. İhtiyar kadın, daha geldiğinin akşamı ortalığı süpürmüş, bulaşığı yıkamış, kısacası, durumu kurtardığından memnun, onlara yararlı olmaya da başlamıştı. Lorilleux'ler hasetten çatlıyorlardı; çünkü Madam Lerat, Coupeau'larla barışmıştı. Bir gün iki kız kardeş, çiçekçi ve köstekçi, Gervaise'in yüzünden birbirini tokatladılar; Madam Lerat, Gervaise'in annelerine karşı gösterdiği tavrı iyi bulduğunu söyledi; sonra ötekinin buna pek öfkelendiğini görerek, takılmak için, işi çamaşırcı kadının çok güzel ve kâğıt tutsan yakacak kadar ateşli gözleri olduğunu söyleyecek kadar ileri götürdü; o tokatlaşmadan sonra artık bir daha birbirlerinin yüzüne bakmayacaklarına dair yemin etmişlerdi. Şimdi Madam Lerat akşamlarını dükkânda geçiriyor ve Uzun Clémence'ın densiz sözleriyle içten içe gönül eğlendiriyordu.

Üç yıl geçti. Daha birçok kere darılındı, barışıldı. Gervaise, Boche'lara, Lorilleux'lere ve kendisi gibi hareket etmeyen herkese boş veriyordu. İsteyen gelir, istemeyen gelmezdi, ne var

yani. İstediği kadar kazanıyordu ya, önemli olan buydu. Mahallede bir itibarı olmuştu; neden derseniz, onun gibi aldığı şeyin parasını hemen sayan, onun gibi iyi iş yapan, çekişmeyen kimse kolay bulunmazdı. Ekmeğini Poissoniers Sokağı'ndaki Madam Coudaloup'dan, etini Poloseau Sokağı'ndaki şişko kasap Chlarles'dan alıyordu; bakkalı Goutte-d'Or Sokağı'nda hemen kendi dükkânının karşısındaki Lehongre idi. Şarabı, sokağın köşesindeki şarapçı François, ellişer litrelik sepetli şişelerle getiriyordu. Erkeklerin sürekli çimdikleriyle karısının kalçalarının mosmor olmuş olması gereken komşu Vigoro, kok kömürünü Gervaise'e gaz şirketinden aldığı fiyata veriyordu: Diyebilirdiniz ki alışveriş ettiği bütün dükkânlar; ona kibarca davrandıkları zaman kârlı çıkacaklarını bildiklerinden, kendisine karşı dürüstçe hareket ediyorlardı. Bunun için Gervaise, başı açık ve ayağında terlik, ne zaman dışarı çıkayım dese her taraftan selam yağıyordu. Sokakta da evinde gibiydi; çevre sokaklar; evinin kaldırıma düzayak açılmış, doğal birer uzantısıydı sanki. Dışarıda, dostlar arasında bulunmaktan memnun, bir işi, bir alışverişi uzattığı oluyordu şimdi. Yemek pişirmeye vakit bulamadığı günler, dışarıdan hazır bir şeyler alıyor, evin öte tarafındaki aşçı dükkânında gevezelik ediyordu; bakınca dipteki avlunun donuk aydınlığı görülen tozlu, pis vitrinli bir yerdi burası. Çamaşırcı kadın, kimi zaman da, ellerinde kâseler, tabaklar, yer katında bir pencerenin önünde durup lafa dalardı: Eskicinin eviydi burası; içeride bozulmuş bir yatak, döşemeye atılmış pırtılar, iki beşik, içi siyah bir suyla dolu iki çanak görülüyordu. Ama Gervaise'in en çok saygı duyduğu komşu, karşıda, ufacık aletlerle durmadan saatleri kurcalayan, temiz, efendi görünümlü, redingotlu saatçiydi; çoğu zaman onu selamlamak için sokağı geçer ve bir dolap kadar dar dükkânda, sarkaçları hep birden telaşlı telaşlı işleyen küçük guguklu saatlerin neşeli çalışmalarına bakmaktan zevk duyardı.

VI

Bir güz ikindisi Portes-Blanches Sokağı'nda bir müşteriye çamaşır götürmekten dönen Gervaise, Poissonniers Sokağı'na geldiğinde gün de kavuşuyordu. Sabahleyin yağmur yağmıştı; hava çok tatlıydı, ıslak kaldırımdan bir koku yükseliyordu ve sepetinden bunalmış olan çamaşırcı kadın, sokağı çıkarken adımlarını ağırlaştırmış, vücudunu salıvermiş, yorgunluğun arttırdığı belirsiz bir duyarlılık isteği içinde, güçlükle soluk alıyordu. Şimdi güzel bir şey olsa da yese. Gözlerini kaldırınca Mercadet Sokağı'nın tabelasını gördü; birden aklına Goujet'nin demirhanesine gidip onu görmek geldi. Goujet, demircilerin nasıl çalıştığını bir gün merak ederse oraya şöyle bir uzanmasını belki yirmi kere söylemişti. Sonra, öbür işçilerin yanında Étienne'i sorar, içeri sırf küçük için girdiği izlenimi uyandırırdı.

Pek iyi bilmiyordu ya, çivi ve vida fabrikası, Mercadet Sokağı'nın şu ucunda bir yerde olacaktı; kaldı ki, boş arsalara serpilmiş harap yapıların çoğunda numara da yoktu. Burası, dünyanın bütün altınını verseler oturmak istemeyeceği, geniş, çevredeki imalathanelerin kömürüyle kararmış, kaldırımları göçmüş, çukurlarında kokmuş su birikintileri bulunan bir sokaktı. İki yanda hangar dizileri, camekânlı büyük atölyeler; tuğlaları ve iskeleti meydanda, tamamlanmış izlenimi uyandıran gri ya-

pılar, boşlukları arasında büyük yeşil alanlar uzanan, karanlık odalara, pis içki evlerine bitişik kağşamış yapılar uzanıyordu.

Gervaise'in aklında sadece fabrikanın bir paçavra ve hurda demir ambarının yanında ve Goujet'nin söylediğine göre, ortasında binlerce franklık mal yığılı duran mezbele gibi bir yerin yakınında olduğu kalmıştı. Fabrikaların gürültüsü içinde yön bulmaya çalışıyordu; çatılarda ince borulardan şiddetli buhar salkımları fışkırıyordu; bir hızar makinesinden bir kumaşın birdenbire yırtılışını andıran hışırtılar geliyor, dökme fabrikalarının makinelerinin çalışması ve tiktakları yeri sarsıyordu. Daha ileri gidip gitmemekte kararsız, gözlerini Montmartre yönüne çevirdiği bir sırada rüzgâr yüksek bir bacanın kurumunu savurdu, sokağı koku içinde bıraktı. Soluğu tıkanıp gözlerini kapatmıştı ki uyumlu çekiç sesleri işitti; farkında olmadan fabrikanın tam karşısına gelmemiş mi? Bunu fabrikanın yanındaki paçavra dolu çukurdan anladı.

Ne var ki, içeri nereden gireceğini bilmediğinden yine kararsızlığa düştü. Yarılmış bir tahta perdenin arkasında bir yıkıcı enkazının molozları arasına gömülür gibi görünen bir geçit vardı. Yol çamurlu bir su birikintisiyle kapanmış olduğu için, iki kalas uzatmışlardı. Sonunda kalaslara basarak yürüdü; sola döndü, devrilmiş, okları havada eski arabalarla ve yalnız iskeletleri kalmış harap kulübelerle dolu tuhaf bir yere geldi. Dipte, pek az sızan gün ışığıyla karışık karanlığı delen kırmızı bir ışık parlıyordu. Çekiç sesleri kesilmişti. Gervaise ihtiyatlı adımlarla ışığa doğru yürüyordu ki yanından yüzü kömürden kapkara olmuş, keçi sakallı bir işçi fersiz gözleriyle yan yan bakarak geçti. Gervaise,

"Mösyö," diye sordu, "burada Étienne adlı bir çocuk çalışıyor, değil?.. Benim oğlumdur."

İşçi iki yana sallana sallana:

"Étienne, Étienne," diye tekrarladı boğuk bir sesle. "Étienne, hayır, bu adda birini bilmiyorum."

Açık ağzından, tapası çıkarılmış rakı fıçılarına özgü bir alkol kokusu yayılıyordu. Bu karanlık köşede bir kadına rastlamış olduğu için sırnaşmaya başlamıştı. Gervaise gerileyerek:

"Ama Mösyö Goujet'nin çalıştığı yer burası değil mi?" diye mırıldandı.

İşçi:

"Ha! Goujet, evet," diye karşılık verdi. "Goujet'yi tanırım. Goujet'yi görmek istiyorsanız... Dibe doğru gideceksiniz."

Sonra döndü, çatlak zurna sesiyle bağırdı:

"Hey, Guelule d'Or, bir madam arıyor seni." Ama sesi bir demir gürültüsü içinde kayboldu.

Gervaise dip tarafa doğru ilerledi. Bir kapıya geldi, başını uzattı. Geniş bir salondu burası; ilk bakışta hiçbir şey seçemedi: Bir köşede ölü gibi duran ocak soluk bir yıldız parıltısıyla karanlıkların koyuluğunu daha gerilere itiyordu. Büyük gölgeler gelip geçiyordu. Arada sırada ateşin önünden kara kitleler, kocaman elleri ayakları seçilen, son derece iri adamlar geçiyor ve bu son ışık lekesini de örtüyordu. Daha fazla ilerlemeyi göze alamayan Gervaise hafif sesle kapıdan çağırıyordu:

"Mösyö Goujet, Mösyö Goujet..."

Birdenbire her taraf aydınlandı. Körüğün gürültüsüyle birlikte büyük bir alev salkımı fışkırmıştı. Tahta perde örtülü, delikleri gelişigüzel harçla sıvanıp tıkanmış, tuğla duvarlarla payanda örülmüş hangar göründü. Uçuşan kömür tozları bu sundurmayı isle kaplamıştı. Yıllarca birikmiş pisliğin ağırlığını taşıyan örümcek ağları, yukarıda kuruyan pırtılar gibi sarkıyordu. Duvarlarda, raflarda çivilere asılmış, karanlık köşelere atılmış demir hurdaları; eğri büğrü avadanlıklar, koca koca aletler sürünüp duruyor, kırık, katı, donuk profiller halinde görünüyordu. Ve ocaktaki beyaz alev, parıl parıl, sürekli olarak yükseliyor, toprak zemini gün ışığı vurmuş gibi aydınlatıyor, kütüklere gömülü dört örsün temiz çeliği, altın hareli bir gümüş parıltısı ediniyordu.

O zaman Gervaise ocağın önündeki Goujet'yi güzel sarı sakalından tanıdı. Étienne körüğü çalıştırıyordu. Başka iki işçi daha vardı. Gervaise yalnız Goujet'yi gördü, yürüdü, karşısına geldi:

Goujet, yüzünde bir sevinç parıltısı:

"Vay! Madam Gervaise," diye bağırdı. "Ne güzel sürpriz!"

Ama, arkadaşlarının tuhaf tuhaf baktıklarını görünce, Étienne'i annesine doğru iterek:

"Küçüğü görmeye geldiniz herhalde... Durumu çok iyi, bileği de kuvvetlenmeye başlıyor."

Gervaise:

"Aman!" dedi. "Burayı bulmak da hiç kolay değil. Kendimi dünyanın öbür ucunda sanıyorum..."

Ve burayı nasıl bulduğunu anlattı. Sonra, atölyede Étienne'in adını niçin bilmediklerini sordu. Goujet gülerek açıkladı: Saçları bir zuhaf askeri gibi kısa kesili olduğu için burada herkes ona Zouzou diyormuş. Onlar konuşurlarken, Étienne körüğü çalıştırmayı bırakmıştı, ocaktaki alev azalmış, yeniden karanlıklaşan sundurmanın ortasında pembe bir parıltı ölmeye yüz tutmuştu. Demirci, bu ışıkta, taptaze, gülümseyen genç kadına muhabbetle bakıyordu. Sonra, ikisi de tek söz söylemeden karanlığa gömülünce, Goujet, birden aklına gelmiş gibi, sessizliği bozdu:

"Müsaade ederseniz madam, şu işi bir tamamlayayım. Siz şurada durun, olmaz mı? Kimse rahatsız olmaz."

Gervaise durup bekledi. Étienne yine körüğün başına geçmişti. Ocak kıvılcım fişekleriyle yanıyordu; çocuk bileğinin gücünü annesine özellikle göstermek istediğinden, körüğü büyük bir kasırga soluğuyla çalıştırıyordu. Goujet, ayakta, ateşte kızmakta olan bir demir çubuğu gözlüyor, elinde maşa, bekliyordu. Ocağın büyük parıltısı bütün bütüne üstüne vurmuştu. Kolları çemirlenmiş, yakası açık gömleği, çıplak kollarını, çıplak göğsünü ortaya koyuyordu; genç kız tenine benzeyen pembe cildi, sarı, kıvırcık kılları görünüyordu ve kaslarla yuvarlaklar edinmiş iri omuzlarının arasında biraz öne eğik başıyla göz kırpmadan bakışlarını aleve dikmiş; dikkatle bekleyen yüzüyle dinlenmekte olan, gücünden emin bir deve benziyordu. Çubuk akkor haline gelince maşayla onu tuttu, bir örs üstünde, cam parçaları doğrar gibi, hafif darbelerle düzgün parçalar halinde kesti. Sonra bu parçaları yine ateşe koydu, oradan birer birer alıp dövüyordu. Altı köşeli perçin çivisi yapıyordu. Parçaları bir çiviliğin içine oturtuyor, tepesini ezerek baş yapıyor, altı

köşeyi yassıltıyor ve işi bitmiş çivileri henüz kırmızılığı gitmeden yere atıyor, bunlar kara zemin üstünde iz bırakarak sönüyordu; Gaujet, bütün bunları sağ elindeki altı librelik çekici sallayarak, her vuruşta bir ayrıntı meydana getirerek, sürekli çekiç darbeleriyle yapıyor, demirin üstünde öyle bir ustalıkla çalışıyordu ki bir yandan konuşabiliyor, çevresine bakmak olanağı bulabiliyordu. Örsten berrak bir ses yükseliyordu. Demirci, bir damla ter dökmeden, büyük bir rahatlık içinde, sakin bir tavırla çekiç sallıyor; sanki akşamları evinde resim keserken gösterdiğinden daha büyük bir çaba göstermiyordu.

Gervaise'in sorularına karşılık olarak:

"Ha! Yirmi milimetrelik küçük perçin çivisi bu," diyordu. "Günde üç yüz tane çıkarılabilir... Ama alışkın olmak gerek; yoksa kol çabuk yorulur."

Gervaise'in akşamları işten sonra bileğinin ağrıyıp ağrımadığını sorması genç adamı güldürdü. Kendisini bir genç kız mı sanıyordu yoksa? Bileği on beş yıldır ne ağır işlere eğilmişti; aletlerle haşır neşir ola ola demir gibi olmuştu. Bununla birlikte, Gervaise'in hakkı vardı: Ömründe bir perçin çivisi ya da vida yapmamış bir hanım evladı, onun şu beş librelik çekiciyle oynamaya kalksa iki saat içinde artık belini doğrultamaz hale gelirdi. Bu iş ilk bakışta kolay gibi görünüyordu ama, çok kez aslan gibi babayiğitleri bir-iki yılda götüren soydan bir uğraştı aslında. Bu sırada öbür işçiler de hep birden çekiç sallamaya başlamışlardı. Kocaman gölgeleri aydınlığın ortasında dans ediyor, demirin kırmızı parıltıları karanlık köşelere dek uzanıyor; çekiçlerin altından kıvılcımlar sıçrıyor, örslerin üstünü güneş gibi aydınlatıyordu. Ve Gervaise, ocağın gürültüsüne dalmış, orada bulunmaktan kendini memnun hissediyor; gitmek isteği duymuyordu. Elini yakmadan Étienne'e yaklaşmak için büyük bir daire çizerek yürüdüğü sırada, avluda konuştuğu kirli ve sakallı işçinin içeri girdiğini gördü.

Adam, sarhoş ve şakacı bir tavırla:

"Onu buldunuz mu madam?" diye sordu. "Bak, Guenle d'Or, senin burada olduğunu madama ben söyledim."

Adı Bec-Salé idi bu adamın. Namı diğer Boitsans-Soif. Herge-

le mi hergele. Ama gerçekten usta bir çivici. Demiri döverken günde bir okka rakı içmeyi de ihmal etmezdi. Saat altıya kadar bekleyecek kıvamda kafayı cilalı bulmadığı için demin gidip bir tek atmıştı, oradan dönüyordu. Zouzou'nun adının Étienne olduğunu öğrenince bunu çok tuhaf buldu; kararmış dişlerini göstere göstere gülmeye başladı. Sonra Gervaise'i tanıdı. Daha dün Coupeau'yla beraber şarap içmişti, isterse Coupeau'ya Bec-Salé, namı diğer Boit-sans-Soif kim diye sorabilirdi; onun vereceği karşılık mutlaka şöyle olurdu: "İyi çocuktur!" Ah! o Coupeau hergelesi! Ne can çocuktu ama! İçki mi içeceksin onun konuğu ol.

"Onun karısı olduğunuzu öğrendiğime memnun oldum," dedi. "Güzel bir karısı olmaya layıktır o. Madam güzel kadın, değil mi, Gueule d'Or?"

Kibar davranıyor ve çamaşırcı kadına doğru yaklaşıyordu. Gervaise sepetini alıp, adamın daha fazla yaklaşmaması için, önüne koydu. Goujet bozuldu, arkadaşının, kadınla yakın ilişkisini alaya aldığını anlamıştı.

"Bana bak, dalgacı!" diye bağırdı. "Hani kırk milimetrelikleri yapacaktın? İki tek attıktan sonra kafayı buldun galiba, sarhoş kerata!"

Demirci, örsün başında iki çekiççinin çalışmasını gerektiren iri çivilerle ilgili bir işten söz ediyordu.

Bec-Salé, namı diğer Boit-sans-Soif:

"İstersen hemen başlayalım, koca bebek!" diye karşılık verdi. "Başparmağını emiyor, bir de kalkmış adamlık taslıyor. Ne kadar iri olursan ol, ben senin gibi kimleri haklamışım!"

"Peki, hadi hemen şimdi. Çık bakalım ortaya."

"Çıktık be maskara."

Gervaise'in varlığı ikisini de elektriklemişti, birbirlerine meydan okuyorlardı. Goujet, önceden kesilmiş demir parçalarını ateşe koydu, sonra, örsün üstüne büyük çapta bir çivilik yerleştirdi.

Öbür işçi de duvarda asılı duran yirmişer librelik iki balyoz almıştı. Bunlar atölyenin iki büyük balyozuydu; işçiler Fifine ve Dedele diye diye ad takmışlardı. Bec-Salé hâlâ söyleniyor,

Dungerque feneri için yaptığı altı düzine perçin çivisinden söz ediyordu; mücevher gibi şeylerdi bunlar, al müzeye koy. Rekabetten falan korkusu yoktu. Kendisi gibi bir ustayı bulmak için bütün şehri taramak gerekirdi. Şaka mı sanıyorlardı; işte şimdi göreceklerdi.

Gervaise'e doğru dönerek:

"Madam hükmünü versin," dedi.

Goujet bağırdı:

"Amma da çene çaldın be! Hadi Zouzou. Ocağın ateşi az oğlum."

Ama, Bac-Sale, namı diğer Boit-sans-Soif yeniden sordu:

"Beraber mi döveceğiz?"

"Yok yahu! Herkes kendi çivisini dövecek aslanım!"

Bu öneri büyük bir etki uyandırdı ve palavralarına rağmen arkadaşının tükürüğü ağzında kuruyuverdi. Kırk milimetrelik çivilerin tek kişi tarafından yapıldığı görülmüş şey değildi; kaldı ki bu çivilerin yuvarlak başlı olması gerekiyordu; çok güç, gerçek anlamda ustalık isteyen bir işti. Atölyedeki öbür üç işçi onları seyretmek için kendi işlerini bırakmışlardı. Uzun boylu zayıf bir tanesi Goujet'nin yenileceğine bir litre şarabına bahse girdi. Bu sırada iki demirci gözlerini yumarak balyoz seçtiler çünkü Fifine, Dedele'e göre yarım libre daha ağırdı: Bec-Salé, namı diğer Boit-sans-Soif'in kısmetine Dedele çıktı; Fifine de Goujet'e düştü. Demirin akkor haline gelmesini beklerken, Bec-Salé yeniden ileri geri konuşmaya, çamaşırcı kadını yan gözle süzerek kasılmaya başlamıştı. Vaziyet alıyor, düelloya hazırlanan bir bay gibi ayağını yere vuruyor, daha şimdiden Dedele'i elinde savurur gibi hareketler yapıyordu. Hani Allah için yoktu onun gibisi; Vendome sütununu verseler hamur gibi yoğururdu vallahi.

Goujet, bir genç kız bileği kalınlığında demir parçalarından birini çiviliğe koyarak:

"Hadi bakalım!" dedi.

Bec-Salé, namı diğer Boit-sans-Soif geriye kaykılarak Dedele'i iki eliyle savurdu; keçi sakalıyla, dağınık saçlarının altında parıldayan kurt gözleriyle ufak tefek, zayıf, çekici her indirişte iki

büklüm oluyor, kendi hızıyla sürükleniyormuş gibi sıçrıyordu. Öfkeli bir adamdı; önündeki demirle dövüşüyor, onu bu kadar sert bulmaktan ötürü canı sıkılıyordu. Öyle ki o demire iyi bir darbe indirdiğine inandığı zaman homurdanıyordu. Rakı belki de başkalarının kollarını güçsüz kılardı; onun damarları için ise kan yerine rakı lazımdı. Az önce içmiş olduğu bir kadeh içki vücudunu kazan gibi ısıtmıştı; kendinde bir buhar makinesinin yaman gücünü buluyordu. İşte o gün demir de ondan korkuyor, çekicinin altında hamurdan yumuşak oluyordu. Dedele'in valsi de valsti ha! Donunu monunu gösteren bir Eliysee-Montmartre sürtüğü gibi bacaklarını havaya kaldırarak sıçrıyordu. Çünkü dalga geçmeye gelmez, demir öyle kancık bir şeydir ki sen son çekici vuruyorum derken bakarsın soğuyuvermiş. Bec-Salé, namı diğer Boit-sons-Soif otuz çekiçte çivinin başını yapmıştı. Soluk soluğaydı; gözleri yuvalarından uğramıştı ve kollarının çatırdadığını hissedince büyük bir öfkeye kapıldı. Bunun üzerine yerinde oynayarak, yüzünü buruşturarak, sırt yorgunluğunun öcünü almak için iki çekiç daha vurdu. Yuvadan çekip çıkardığında çivi yamulmuştu, başında bir yumru vardı.

Her zamanki güveni içinde, eserini Gervaise'e göstererek:

"Nasıl, iyi mi?" diye sordu.

Çamaşırcı kadın ihtiyatlı bir sesle:

"Ben hiç anlamam bu işten mösyö," diye karşılık verdi. Ama çivinin üstüne Dedele'in attığı son iki tekmeyi pekâlâ görmüştü. Buna çok memnun olmuştu, gülmemek için dudağını ısırıyordu; çünkü şimdi Goujet'nin kazanma şansı iyice artmış bulunuyordu.

Sıra Gueule d'Or'a gelmişti. Başlamadan önce çamaşırcı kadına güven ve sevgi dolu bir bakışla baktı.

Sonra hiç telaş göstermeden mesafe aldı, çekici yukarıdan, büyük ve düzenli darbelerle vurmaya koyuldu. Klasik, şaşmaz, ölçülü, esnek bir çalışma tarzı vardı. Fifine, onun ellerinde, iç çamaşırlarını gösteren bir sokak dansözünün bacağını etekliğinden aşırarak sahnede tepiniyor, eski ve ağırbaşlı bir mönüe oynayan soylu bir hanımefendi gibi uyumlu bir şekilde kalkıp iniyordu. Fifine'nin topukları ciddi bir tempo tutturmuştu ve

kızıl demirin içinde çivinin başına düşünülüp taşınılmış darbelerle gömülüyordu; önce madeni ortasından eziyor, sonra da uyumlu ve dikkatli vuruşlarla ona biçim veriyordu. Belli ki Gueule d'Or'un damarlarında alkol değil kan akıyordu; çekicine varıncaya kadar kendisine güç kuvvet veren, işini ayarlayan bir kan, temiz bir kan. Ne görkemli bir çalışması vardı bu genç arkadaşın! Ocağın bütün ateşi yüzüne vuruyordu. Daracık alnında kıvır kıvır kısa saçları, aşağı doğru kıvırcık güzel sarı sakalı bu ateşle tutuşuyor, altın telleriyle bütün yüzünü aydınlatıyor, gerçekten, tam anlamıyla altından bir yüz meydana getiriyordu. Ayrıca, bir çocuğunki kadar beyaz ve bir sütunu andıran bir ensesi, bir kadının uzanabileceği kadar geniş göğsü, bir müzede bir devden kopya edilmiş izlenimini veren heykelsi kolları ve omuzları vardı: Hız alırken, derisinin altında kabarıp sertleşen et dağları halinde kaslarının şiştiği görülüyordu; omuzları, göğsü, boynu kabarıp duruyordu; çevresine aydınlık saçıyor, bir Tanrı gibi güzelleşiyor, güçleniyordu. Gözleri demirde, her darbede soluk alarak, şakaklarından sadece iki ter damlası süzülerek Fifine'i yirmi kere sallamıştı; sayıyordu: Yirmi bir, yirmi iki, yirmi üç. Fifine, rahat bir eda içinde, kibar hanımefendi reveranslarını sürdürüyordu.

Bec-Salé, namı diğer Boit-sans-Soif:

"Amma da numara yapıyor, ha!" diye mırıldandı alay ederek.

Gervaise, Gueule d'Or'un karşısında, sevgi dolu bir gülümsemeyle bakıyordu ona. Tanrım! Ne çılgın şeylerdi şu erkekler! İşte şu ikisinin çivi dövmesi kendine hoş görünmek için değil de nedendi? Çok iyi anlıyordu, ellerinde çekiçler kendisini paylaşamıyorlardı. Küçük, beyaz bir tavuğun önünde kasılıp duran iri iki kırmızı horozu andırıyorlardı. En eski bir numara değil miydi bu? İnsan duygularını bazen ne tuhaf biçimlerde dışa vuruyordu. Evet, kendisi içindi Dedele'in ve Fifine'in örsün üstünde kopardığı kıyametler. Demiri kendisi için dövüp duruyorlardı böyle. Bu yangın alevleri saçarak çalışan, pırıl pırıl kıvılcımlar çıkaran ocağın yanışı kendisi içindi. Aşkın demirini dövüyorlardı o ocakta ve kim daha iyi dövecek diye de tartışıyorlardı. Doğrusu ya, zevk de duyuyordu bundan çünkü ka-

dın kısım iltifatı sever ne de olsa. Özellikle Gueule d'Or'un vurduğu çekiç darbeleri yüreğinde yansımalar yaratıyordu; orada da, örsün üstünde olduğu gibi, yüreğinin atışlarına eşlik ederek berrak bir müzik uyandırıyordu. Tuhaf gelecek ama bu ses onun şurasına da katı bir şey, çivi gibi bir şey çakmaktaydı sanki. Hani akşamleyin, dükkâna dönerken ıslak kaldırımlarda yürüdüğü sırada, şöyle canının çektiği bir şey yemek gibi belirsiz bir istek duymuştu ya, işte Goujet'nin vurduğu çekiçlerle beslenmiş, doymuş gibiydi şimdi. Onun kazanacağından en ufak kuşkusu yoktu! Kendisi hakkındaki yarışı o kazanacaktı. Kaçak bir maymun gibi zıplayan Bec-Salé, namı diğer Boit-sans-Soif kirli gömleği ve kirli ceketinin içinde pek çirkindi. Şimdi Gervaise, kıpkırmızı olmuş, ama aşırı sıcaktan yine de memnun, Fifine'in son kalkıp inişleriyle ürpermiş, neşeyle bekliyordu.

Goujet hâlâ sayıyordu. Sonunda:

"Ve yirmi sekiz!" diye bağırarak çekici yere bıraktı. "Oldu, bakabilirsiniz."

Çivinin başı temiz, kusursuz, pürüzsüz, kalıptan çıkmış bilye yuvarlaklığında, gerçek bir kuyum işi olmuştu. İşçiler başlarını salladılar; söyleyecek söz yoktu; önünde diz çökülecek bir yapıt meydana getirilmişti. Bec-Salé, namı diğer Boit-sans-Soif işi şakaya vurmak istedi ama söyleyecek bir şey bulamadı, sonra, burnu sürtülmüş, örsünün başına döndü. Bu sırada Gervaise daha iyi görmek için Goujet'nin iyice yanına sokulmuştu. Étienne körüğü bırakmıştı, ocak yine birden derin bir geceye düşen kırmızı bir yıldızın akışı gibi karanlıkla doldu. Ve demirciyle çamaşırcı kadın hurda demir kokularının yükseldiği, is ve eye dökuntüleriyle dolu olan bu hangarda o gecenin kendi bedenlerini sarıp sarmalamasından büyük bir tat alıyorlardı. Vincennes ormanında otlarla örtülü bir çukurun içinde buluşmuş olsalar da kendilerini bu kadar yalnız hissedemezlerdi. Genç adam onu elde etmiş gibi elini uzattı.

Ama dışarı çıktıklarında, tek kelime konuşmadılar: Goujet söyleyecek söz bulamadı; yalnız, daha yarım saatlik iş olmasaydı Étienne'i de onunla birlikte göndereceğini söyledi. Genç ka-

dın tam gitmek üzereydi ki Goujet onu biraz daha alıkoyabilmek için şöyle dedi:

"Gelin bakın, daha her şeyi görmediniz... Vallahi çok ilginç bulacaksınız."

Sağ taraftaki başka bir hangara götürdü onu, büyük bir makine kuruluyordu orada. Gervaise eşiğin üstünde içgüdüsel bir korkuyla duraksadı.

Koca yapı bu makinelerle sarsılıyor, titriyordu; alev yansılı koca koca gölgeler dalgalanıyordu havada. Ama Goujet gülümseyerek, korkacak bir şey olmadığına yeminler ederek onu yatıştırdı; yalnız eteklerini kaptırmamak için dişlinin yanına pek fazla yaklaşmaması gerekirdi. O önden yürüdü, Gervaise arkadan; her türlü ıslık ve homurtunun birbirine karıştığı sağırlaştırıcı gürültünün arasından, birbirinden ayırt edemediği belirsiz yaratıklarla, telaşlı siyah insanlarla, kolları gidip gelen makinelerle dolu bu dumanların arasından geçtiler. Geçtikleri yol çok dardı, engelleri atlayıp geçmeleri, önlerine çıkan deliklerden sakınmak, bir arabadan sakınmak için kenara çekilmeleri gerekiyordu. Gürültüden söylenenler duyulmuyordu. Gervaise hâlâ bir şey seçemiyor, bütün nesneler çevresinde dans ediyordu. Sonra, başının üstünde bir kanat çırpışı duyduğu sanısına kapılınca gözlerini yukarı kaldırdı, kayışlara, her teli sonsuz bir çözülme içinde dev bir örümcek ağı gibi tavana gerilmiş bu şeritlere bakakaldı; buharlı motor bir köşede, küçük bir duvarın arkasında gizliydi; kayışlar kendi kendilerine dönüyor ve sürekli, düzenli ve bir gece kuşununki kadar yumuşak süzülüşlerle karanlıkların derinliklerinden hareket taşıyor gibiydi. Gervaise, bu arada, makinelerin yanındaki küçük ocaklara hırçın rüzgâr soluğunu dağıtan vantilatörün yerde sürünen borularından birine takıldı, az kalsın düşüyordu. Goujet de ona önce bu vantilatörü gösterdi, fırınlardan birine rüzgâr verdi, dört yandan, koca alevler, belli belirsiz, hafifçe kırmızı bir renk edinen, göz kamaştırıcı, dişli dişli bir ateş yakalığı, bir yelpaze biçiminde yayıldı. Işık o kadar keskindi ki işçilerin ellerindeki küçük lambalar gölge damlaları gibi görünüyordu. Daha sonra, Goujet, sesini yükselterek açıklamalar yapmaya başladı, maki-

nelere geçti; dişleriyle demir çubukları yiyen, her seferinde bir parça koparan ve bunları birer birer geriden fırlatıp atan kırma makineleri; güçlü vidalarının bastırışında çivi başı yapıveren, yüksek, bir sürü girdisi çıktısı olan çivi ve perçin aygıtları; her parçanın pürüzlerini aldıktan sonra onu şiddetle sarsan yuvarlak çarklı, dökme demirden temizleyiciler; kadınların işlettiği ve pırıl pırıl yağlı dişlilerinin düzenli tiktaklarıyla vida ve çivilere yiv açan makineler... Böylece Gervaise, demirin duvarlara dayalı demir çubuk halinden köşedeki sandıkları dolduran çivi ve perçin çivisi haline gelene kadar geçirdiği bütün bir yapım evresini görebiliyordu. Her şeyi öğrendi; başını sallayarak gülümsedi; ancak, bu sert metal işçilerinin karşısında kendini bunca ufak ve bunca zayıf hissetmenin verdiği bir heyecanla boğazı tıkanmış gibiydi; zaman zaman bir temizleyicinin boğuk gürültüsüne dönüp bakıyordu ürpererek. Karanlığa alışmıştı, ocaklardan biri, alevden yakalığının parıltısını birdenbire dışarı püskürdükçe, yerlerinden oynamadan çarkların uğultulu dansını ayarlayan adamların bulunduğu köşeler görünüyordu. Ve elinde olmadan, bakışları hep tavana, makinelerin kanı, hayatı demek olan kayışların o yumuşak hareketine kayıyordu; gözlerini kaldırıp, kirişlerin belirsiz karanlığından gelip geçen büyük ve sessiz güce bakıyordu.

Bu sırada Goujet bir perçin makinesinin önünde durmuştu. Başını eğmiş; düşünceli, sabit bakışlarla duruyordu orada. Makine bir dev rahatlığı içinde kırk milimetrelik perçin çivisi döküyordu. Ama ne kadar kolay yapıyordu bu işi. Ocakçı demir parçasını ocaktan alıyordu; dövücü, onu çeliğin suyu kaçmasın diye içine sürekli olarak ince bir su sızan çiviliklere yerleştiriyordu; hepsi bu; vidanın bastırışıyla, çivi, kalıptan çıkmış gibi, yuvarlak başıyla yere düşüyordu. Bu şeytan işi aygıt, on iki saatte yüzlerce kilo çivi yapıyordu. Goujet'nin içinde kötülük yoktu; ama, arada sırada, makinenin kendi kollarından daha kuvvetli olduğunu görerek öfkeye kapılıyor, Fifine'i kaptığı gibi bütün bu demir yığınını balyozla dövmek istediğini duyuyordu içinde. Etin demirle başa çıkamayacağını düşününce de büyük bir üzüntüye kapılıyordu. Gün gelecek, makine işçi-

yi öldürecekti; daha şimdiden ücretleri on iki franktan dokuz franga düşmüştü; daha da düşeceği söyleniyordu; kısacası, sosis yapar gibi çivi yapan bu koca hayvanların kişiye neşe verecek bir yanları yoktu: Tek kelime söylemeksizin üç dakika bu makineye baktı; kaşları çatılmış, güzel sarı sakalı, gözdağı verircesine dikelmişti. Sonra, yüz çizgileri, tatlı ve boyun eğen bir tavırla, yumuşadı. Yanına sokulmuş bulunan Gervaise'e dönerek hüzün dolu bir gülümsemeyle:

"Bizim pabuçları dama atıyor, değil mi?" dedi. "Ama belki bir gün herkesin iyiliğine yarar."

Herkesin iyiliğine boş veriyordu Gervaise. Makineden çıkmış çivileri kusurlu bulmuştu:

"Bakın, bunlar gereğinden fazla kusursuz şeyler," diye bağırdı. "Bence sizinkiler daha iyi. İnsan bir sanatçının elinden çıktığını anlıyor."

Genç adam Gervaise'in böyle konuşmasına çok sevinmişti çünkü makineleri gördükten sonra kendisini küçümseyeceğini sanıyordu. Öyle ya, kendisi Bec-Salé'den, namı diğer Boit-sans-Soif'tan daha kuvvetliyse, ondan kuvvetli de makineler vardı işte. Sonunda, avluda ayrıldıkları sırada Gervaise'in bileklerini kıracak gibi sıktı; çamaşırcı kadın her cumartesi çamaşır götürmek için Goujet'lere gidiyordu. Onlar, hâlâ Neuve de la Goutte-d'Or Sokağı'ndaki o küçük evde oturuyorlardı. Gervaise beş yüz frank borcuna karşılık ilk yıl onlara düzenli olarak ayda yirmi frank ödemişti. Hesabı karıştırmamak için, defterde yalnız ay sonlarının toplamı yapılıyor ve Gervaise yirmi frangı tamamlamak için çamaşır yıkama bedelinin üstüne gerekli parayı ekliyordu çünkü Goujet'lerin çamaşır parası ayda yedi sekiz frangı pek geçmiyordu. Böylece Gervaise hemen hemen borcunun yarısını ödemişti ki bir kira ödeme günü, müşteriler söz verdikleri ödemeleri yapmayınca, Gervaise'in etekleri tutuşmuş, dosdoğru Goujet'lere koşarak kira bedeli kadar onlardan borç almıştı. Ayrıca, iki sefer de yanında çalıştırdığı işçilerin ücretlerini ödemek için onlara başvurunca, borç toplamı yine dört yüz yirmi beş frangı bulmuştu. Şimdi artık tek kuruş vermiyor, sadece çamaşır yıkayarak borcunu ödüyordu.

Bu daha az çalışmasından ya da işlerinin kötü gitmesinden ileri geliyor değildi. Tersine. Ama para su gibi akıp gidiyor, Gervaise geliriyle gideri uç uca getirmişse, o ay memnun oluyordu. Adam sen de! Önemli olan geçinip gitmekti. Sızlanacak bir şey yoktu ortada. Gervaise etleniyor, ilerisi için kaygılanacak bir şeyi olmadığı için de bu şişmanlamayla birlikte gelen bütün heves ve eğilimlere boyun eğiyordu. Ama boş ver. Para geliyordu nasıl olsa, köşeye atıp paslandırmanın ne gereği vardı. Bununla birlikte Madam Goujet, Gervaise'e bir anne gözüyle bakıyordu. Ara sıra tatlılıkla azarlıyordu da onu ama ondaki alacağından değil de kendisini çok sevdiğinden ve elindeki işini kaybetmesini hiç istemediğinden. Yoksa paranın lafını bile etmiyordu. Kısacası, ona karşı en iyi kibarlık ölçülerine göre davranmaktaydı.

Gervaise'in demirhaneyi ziyaretinin ertesi günü, tam da ayın son gününe rastlayan bir cumartesiydi. Goujet'lerin evine geldiği zaman (onlara çamaşırı hep kendisi götürürdü) sepeti kollarını öyle yormuştu ki tam iki dakika soluk soluğa dinlenmesi gerekti. Taşıyan bilir çamaşır sepetlerinin ağırlığını. Hele bir de içinde çarşaflar varsa.

Madam Goujet:

"Hepsini getirdiniz mi?" diye sordu.

Bu konuda çok ciddiydi. Düzenli olmak gereği, çamaşırın içinde tek bir parçanın bile noksan olmamasına özellikle dikkat ederdi. Bir de çamaşırcı kadının hep aynı günde ve aynı saatte gelmesine önem verirdi; böylece iki taraf da zaman kaybetmemiş oluyormuş.

Gervaise:

"A! elbet," dedi, gülümseyerek. "Bilirsiniz hiçbir şeyi geri bırakmam."

Madam Goujet:

"Doğru," diye itiraf etti. "Bazı yanlışlar yapmaya başladınız, ama daha böyle bir kusurunuz yok."

Ve çamaşırcı kadın sepetini boşaltıp çamaşırı yatağın üstüne koyarken Madam Goujet onun erdemlerini övdü: Çamaşırı yakmıyor, yırtmıyor, başkaları gibi ütü yaparken düğmeleri ko-

parmıyordu; yalnız fazla çivit kullanıyor ve gömleklerin önünü fazlaca kolalıyordu.

"Bakın, mukavva gibi olmuş," dedi bir gömleğin önünü büküp çatırdatarak. "Gerçi oğlumun bir şikâyeti yok, ama boynu kesiliyor böyle. Yarın Vincennes'den döndüğümüzde boynu iyice kızaracak."

Gervaise bozulmuştu:

"Böyle demeyin," diye karşılık yetiştirdi. "Takım elbiseyle giyilecek gömlekler biraz sert olmalıdır; tabii üstünüzde bir paçavra istemiyorsanız. Kibar mösyölerin nasıl giyindiğine baksanıza... Sizin bütün çamaşırınızı ben kendim ütülüyorum. İşçilerimden hiçbiri elini süremez onlara. Sonra, inanın, çok özen gösteriyorum. İstediğim gibi olmamışsa bozup on kere yeniden yapmak isterim; sizin işiniz olunca başka tabii."

Son cümleyi ağzında gevelerken hafifçe kızarmıştı. Goujet'nin gömleklerini kendi eliyle ütülemekten zevk duyduğunun anlaşılmasından korkuyordu. Gerçi içinde bir kötülük yoktu, ama ne de olsa, biraz utanıyordu işte.

Madam Goujet:

"Yok," dedi, "çalışmanıza bir diyeceğim yok. Biliyorum, kusursuz iş görüyorsunuz. Bakın, sözgelimi şu bone ne kadar güzel ütülenmiş. Kimse işlemeleri sizin gibi ütüleyemez. Fitiller de ne kadar güzel olmuş. Sizin elinizden çıkmış bir işi hemen anlarım ben. Bir işçinin eline bir bez parçası bile verseniz belli olur. Kolayı biraz daha az koyacaksınız, değil mi? Goujet, kibar mösyöler gibi görünmek sıkıntısına katlanmak istemiyor."

Bu sırada defteri eline almış, yıkanmış parçaları teker teker kalemle çiziyordu. Hepsi tamamdı. Hesabı yaptıkları zaman, Gervaise'in bir bone için altı metelik yazdığını gördü; itiraz etti; ancak sonunda bunun fazla bir para olmadığını kabul etti. Hayır, erkek gömleklerinin beş, kadın pantolonlarının dört, yastık yüzlerinin bir buçuk önlüklerin bir metelik olması hiç de pahalı sayılmazdı; kaldı ki başka çamaşırcılar bütün bu parçalar için beş para, hatta bir metelik fazla alıyorlardı. Gervaise, ihtiyar kadının deftere işaret ettiği kirlileri teker teker sepetine doldur-

duktan sonra hemen gitmedi; kararsız bir tavırla durdu, dilinin ucunda söylemekten pek sıkıldığı bir rica vardı.

"Madam Goujet," dedi sonunda. "Sizce bir sakınca yoksa, bu ay çamaşır parasını alayım."

O ayki çamaşır bedeli oldukça yüklüydü. Birlikte yaptıkları hesap on frank yedi meteliği buluyordu. Madam Goujet bir an onun yüzüne ciddi bir bakış fırlattı, sonra:

"Nasıl istersen, yavrum. O ki ihtiyacınız var, bu parayı size vermezlik edemem... Yalnız böyle giderse borçtan kurtulamayacaksınız, bunu sizin iyiliğiniz için söylüyorum, biliyorsunuz. Doğrusu, gözünüzü açmanız gerek."

Ama Madam Goujet, bono lafını duyunca daha ciddileşti. Kendini örnek gösterdi; Goujet'nin gündeliğini on iki franktan dokuz franga indirdikleri zamandan beri giderlerini kısmıştı. Gençken aklını başına devşirmezsen, ihtiyarlık yıllarında ortada kalırdın. Yine de kendini tuttu, çamaşırını sadece borcunu ödemesi kolay olsun diye kendisine yıkattığını söylemedi, eskiden her şeyini kendisi yıkardı, çamaşır yıkama parası diye cebinden hep bu kadar para çıkacaksa, yine yıkamaya başlardı. Gervaise on frank yedi meteliği alınca, teşekkür etti ve hemen ayrıldı. Sahanlığa çıktığı zaman rahat bir soluk aldı, sevincinden oynayacağı geldi; parayla gelen üzüntülere, sıkıntılara alışıyor, her seferinde duyduğu bu sıkıntıları atlattıkça unutuyor, bir dahaki sefere kadar böyle gidiyordu.

İşte o cumartesi Goujet'lerin merdiveninden inerken tuhaf bir rastlaşma oldu. Elindeki kâğıt içinde solungaçları kanlı kanlı, çok taze uskumrularla yukarı çıkmakta olan, başı açık, uzun boylu bir kadına yol vermek için, sepetiyle tırabzana dayanmıştı. Birden bu kadının Virginie olduğunu anladı; hani çamaşırhanede eteğini başına geçirdiği o kız. Bakıştılar. Gervaise gözlerini kapadı, ya şimdi uskumruları suratına yerse diye. Ama hayır, Virginie hafifçe gülümsedi. Bunun üzerine, sepetiyle merdiveni işgal eden çamaşırcı kadın kibar davranmak gereğini duydu.

"Özür dilerim," dedi.

Uzun boylu esmer kadın:

"Zararı yok," diye karşılık verdi.

Ve birden barışarak, geçmişle ilgili tek bir imada bulunmadan merdiven basamaklarının ortasında konuşmaya koyuldular. O sıralarda yirmi dokuz yaşında olan Virginie, kehribar siyahlığında iki saç örgüsü arasında biraz uzun yüzüyle, görkemli, alımlı bir kadın olmuştu. Gösteriş yapmak için, hemen başından geçenleri anlattı. İlkbaharda eski bir doğrama işçisiyle evlenmişti, askerlik hizmetinden sonra şimdi belediye çavuşu olmak istiyordu. Çünkü memurluk, ne de olsa daha sağlam, daha efendice bir işti. Demin bu uskumruyu ona almıştı.

"Uskumruya bayılır," dedi. "Bu hınzır erkeklerin nazını çekmemiz lazım, değil mi? Yukarı çıksanıza. Hem evimizi görürsünüz... Burada cereyanda duruyoruz."

Gervaise, kendisinin de evlendiğini, bir ara onların şimdiki evlerinde oturduğunu, hatta orda bir kız çocuğu dünyaya getirdiğini anlatınca, Virginie, yukarı çıkması için daha çok üsteledi. İnsan, mutlu günler geçirdiği yerleri yeniden görmekten haz duyardı. Kendisi, beş yıl suyun öte yakasında, Gros-Caillou'da oturmuştu. O sırada asker olan kocasını orada tanımıştı. Ama canı sıkılmıştı, hep Goutte-d'Or semtini düşlüyordu; herkesi tanıyordu bu semtte. İşte, on beş gündür de Gouet'lerin karşısındaki odayı tutmuştu. Her şey böyle karışıktı ki. Ama yavaş yavaş bir düzene girerdi elbet.

Sonra, sahanlıkta, adlarını söylediler birbirine.

"Madam Coupeau."

"Madam Poisson."

Ve, bir zamanlar pek de uygun olmayan durumlar içinde tanışmış olan bu iki kadın, salt hanım olma zevkini tatmak için, o andan itibaren birbirine sık sık Madam Coupeau, Madam Poisson diye hitap etmeye başladı. Bununla birlikte, Gervaise'in içinde hâlâ bir güvensizlik vardı. Bu uzun boylu esmer kadın, çamaşırhanede yediği köteğin acısını çıkartmak için ikiyüzlü bir plan kurarak kendisiyle barışıyor olmasındı. Gervaise her an tetikte durmaya karar verdi. Şu an Virginie çok kibar davranıyordu, kendisinin de öyle davranması gerekirdi.

Yukarıda, odada, otuz beş yaşlarında, uçuk benizli, kırmızı

bıyıklı, çenesinde kırmızı bir sakal bırakmış bir adam olan Virginie'nin kocası, pencere önünde bir masanın başına oturmuş, çalışıyordu. Küçük kutular yapıyordu. Alet olarak yanında sadece bir çakı, tırnak makası kadar ufak bir testere ve bir zamk çanağı vardı. Kullandığı tahta, eski sigara kutusu tahtaları, kaba maun çıtalarıydı; bunların üstüne çok hünerli oymalar, çok hoş ve ince süslemeler yapıyordu. Bütün yıl, her gün, hep sekiz santimetre boyundaki altı santimetre enindeki aynı kutuyu yapardı. Yalnız bu kutuya oymalar yapar, içine bölmeler koyar, yeni yeni kapak biçimleri bulurdu. Belediye Çavuşluğu görevine atanmayı beklerken eğlenmek için yaptığı bir işti bu. Eski doğramacılık mesleğinden kendisine kalan tek şey böyle küçük kutular yapma tutkusundan ibaretti. Meydana getirdiği eserleri satmıyor, eşe dosta armağan ediyordu.

Poisson ayağa kalktı, karısının eski bir dostum diye tanıttığı Gervaise'i selamladı kibarca. Ama konuşkan bir adam değildi, hemen küçük testeresini eline aldı. Yalnız, gözleri zaman zaman dolabın kenarındaki uskumruya gidiyordu. Gervaise eski barınağını gördüğüne çok sevinmişti. Kendi eşyasını nereye yerleştirdiğini söyledi, çocuğu doğurduğu yeri gösterdi. Ne rastlantı ama! Birbirlerini bunca zamandır yitirdikten sonra, yeniden karşı karşıya gelecekleri, arka arkaya aynı evde oturacakları hiç akıllarına gelir miydi? Virginie, kendisi ve kocası üstüne yeni bilgiler verdi. Kocasına, halasından ufak bir miras kalmıştı, kuşkusuz ileride kendine bir atölye açardı, şimdilik terziliğe devam ediyordu; şunun bunun dikişini dikiyordu. Ve koca bir yarım saatten sonra, çamaşırcı kadın gitmek için izin istedi. Poisson şöyle bir sırtını döndü, Gervaise'i kapıya kadar geçiren Virginie, gelip kendisini yoklamaya söz verdi. Çamaşırını da artık ona verecekti tabii. Virginie sahanlıkta lafa dalınca, Gervaise onun sözünü Lantier'ye ve kız kardeşi cilacı Adèle'e getirmek istediğini sandı. Bu sanı içini allak bullak ediyordu. Ne var ki bu can sıkıcı konuya tek kelimeyle bile değinilmedi ve kibarca vedalaştılar.

"Hoşça kalın Madam Coupeau."

"Hoşça kalın Madam Poisson."

Bu, büyük bir dostluğun başlangıcı oldu. Bir hafta sonra Virginie içeri girmeden Gervaise'in dükkânının önünden geçmez olmuştu. Oturup iki üç saat laf atıyordu. Öyle ki, Poisson onun bir kaza geçirerek ezildiğini sanıyor, sessiz ve renksiz yüzüyle kalkıp onu aramaya geliyordu. Terzi kadını her Tanrı'nın günü böyle karşısında göre göre Gervaise'de bir saplantı uyanmıştı; hah şimdi sözü Lantier'ye getirecek diye düşünmekten kendini alamıyor, Virginie orada durduğu sürece aklının gidip gidip Lantier'ye takılmasından bir türlü kurtulamıyordu. Saçma bir şeydi bu, çünkü Lantier de Adèle de umurunda değildi, onlar üstüne bilgi almak gibi bir istek de yoktu içinde. Hayır, elinde olmadan meydana geliyordu bu. Hani dilinizin ucuna gelip yerleşmiş bir türlü gitmek bilmeyen nakaratlar vardır, bu düşünce de tıpkı öyle yerleşmişti Gervaise'in kafasına. Sonra, içinde Virginie'ye karşı hiçbir kin beslemiyordu; onun ne suçu vardı ki. Onun yanında hoş vakit geçiriyor ve kalkıp gitmek istese on kere engel oluyordu.

Bu arada kış gelmişti. Coupeau'ların Goutte-d'Or Sokağı'nda geçirdikleri dördüncü kış. O yıl, aralık ve ocak ayları pek soğuk geçti. Tükürsen tükürüğün havada donardı. Yılbaşından sonra üç hafta yerden kar kalkmadı. Tabii bu işe engel bir şey değildi. Tersine, kış, ütücüler için en elverişli mevsimdir. Dükkânın içinde çok hoş bir sıcaklık vardı. Karşıki bakkalla tuhafiyecide olduğu gibi camlar buz tutmuyordu. Tıka basa kok kömürü dolu olan soba içeriyi hamam gibi yapıyordu, çarşaflar tütüyor ve insan kendini yaz ortasında sanıyordu, kapılar kapalı olduğundan kişinin her yanı ısınıyor, gözleri açık uyuyacak gibi oluyordu, Gervaise gülerek kendisini kırda hayal ettiğini söylüyordu. Gerçekten arabalar kar üstünde giderken hiç gürültü çıkarmıyordu; gelip geçenlerin ayak sesleri şöyle bir işitiliyordu; soğuğun büyük sessizliği ortasında, yalnız çocukların sesleri yükseliyor, nalbant dükkânının önünden akan su boyunca kızak kayan bir sürü yumurcağın şamatası işitiliyordu. Gervaise, arada bir kapının önüne gidiyor, eliyle camın buğusunu siliyor ve bu korkunç havada mahallenin ne hale geldiğini seyrediyordu ama komşu dükkânlardan dışarı burnunu uzatan ol-

muyor, karlara bürünmüş mahalle sırtını kabartmış gibi görünüyordu ve genç kadın, sadece, ortalık böylesine don tutalı beri dükkânında başı açık, ağzı sevinçten kulaklarında dolaşıp duran kömürcüyle başıyla selamlaşıyordu.

Bu kötü havalarda Gervaise'in asıl hoşuna giden şey öğleüstü sımsıcak kahvesini yudumlamaktı. İşçilerin en ufak bir şikâyeti yoktu, patron kahveyi iyice okkalı yapıyor, içine hiç hindiba karıştırmıyordu; onun pişirdiği kahve, Madam Fauconnier'nin gerçekten bulaşık suyunu andıran kahvesine hiç benzemiyordu. Yalnız, kahvenin suyunu kaynatmayı Coupeau ana üstlendiği zaman iş uzayıp gidiyordu çünkü zavallı kadıncağız ibriğin başında uyuyakalmış oluyordu. Böyle olunca, işçi kızlar yemekten sonra kahvenin gelmesini beklerken bir iki ütü daha vururlardı.

Otuz geceler yortusunun ertesi günü saat yarım olduğu halde kahve hâlâ hazırlanmış değildi. O gün inat ediyor bir türlü süzgeçten geçmek bilmiyordu. Coupeau ana küçük bir kaşıkla süzgece vuruyor ve damlaların teker teker döküldüğü, daha fazla akmadığı işitiliyordu.

Uzun Clémence:

"Bırakın şunu Allahaşkına," dedi. "İyice bulandıracaksımz o olacak... Sanırım bugün kahveyi hem içip hem de yiyeceğiz."

Uzun Clémence bir erkek gömleğini yeniden elden geçiriyor, kırmalarını düzeltiyordu. İyice üşütmüştü, gözleri şiş şiş, tezgâhın başında kendisini iki büklüm eden öksürük nöbetleri boğazını yırtacak gibi oluyordu. Bununla birlikte bir yünlünün içinde tir tir titriyordu. Onun yanı başında, fanilalar içinde, kulaklarına kadar kat kat giyinmiş olan Madam Putois, küçük ucunu bir sandalyenin arkalığına dayadığı ütü tahtasının üstünde çevire çevire bir eteklik ütülemekteydi, yere serili bir çarşaf, etekliğin döşemeye değerek kirlenmesini önlüyordu. Gervaise bir başına tezgâhın yarısını işgal ediyor, işlemeli muslin perdelere ütü vuruyordu; kırışık olmasın diye kollarını dimdik uzatmış, ütüyü dümdüz hareket ettiriyordu. Birdenbire, kahvenin ses çıkararak akmaya başladığını işitince başını kaldırdı. Aptal Augustine süzgecin içine bir kaşık daldırarak kahvenin orta yerinde bir delik açmıştı.

Gervaise bağırdı:

"Rahat durmayacak mısın sen? Kurt mu düştü içine? Şimdi çamur gibi kahve içeceğiz."

Coupeau ana tezgâhın boş kalmış bir köşesine beş bardak dizmişti. Kadınlar işlerini bıraktılar. Patron, her bardağa iki topak şeker attıktan sonra bardaklara kahveyi kendi eliyle boşaltırdı. Günün beklenen saati olurdu o saat. O gün herkes bardağını alıp sobanın karşısında oturacak bir yer bulmuştu ki kapı açıldı; Virginie soğuktan tir tir titrer bir durumda içeri girdi.

"Çocuklar, dışarısı nasıl soğuk bilseniz! İnsan sanki ikiye bölünecek. Kulaklarımı hissetmiyorum. Ne berbat hava!" dedi.

Gervaise:

"A! Madam Poisson!" diye bağırdı. "Vallahi tam zamanında geldiniz. Kahveyi birlikte içeriz."

"Doğrusu, içmem demeyeceğim... Sokağa çıkar çıkmaz insan soğuğu bütün iliklerinde duyuyor."

Neyse ki daha kahve vardı. Coupeau ana gidip altıncı bardağı getirdi; Gervaise de Virginie'nin kendi şekerini kendisinin atmasına nezaket gereği karışmadı. İşçi kızlar aralanarak yeni gelene de sobanın yanında bir yer açtılar. Virginie, ısınmak için kaskatı kesilmiş elleriyle bardağını kavrayarak, kıpkırmızı yüzüyle bir süre titreyip durdu. Bakkaldan geliyormuş; ondan iki yüz elli gram gravyer alayım derken donmuş soğuktan. Atölyenin sıcaklığını öve öve bitiremiyordu. Gerçekten fırın gibiydi içerisi, ısının insanın bedenini öyle hoş bir yalayışı vardı ki hani ölü girse dirilirdi. Sonra gevşeyerek uzun bacaklarını uzattı. O zaman, altısı birden, yarım bırakılmış işin ortasında, boğuk tüten çamaşırların soluğu tıkayan nemli havasında usul usul kahvelerini yudumluyorlardı. Yalnız Coupeau ana ile Virginie sandalyeye oturmuşlardı; öbürleri küçük sedirler üstünde yere oturmuş gibiydiler. Hatta, o Augustine aptalı, ütülenen etekliğin yere sürünmemesi için serilmiş çarşafın ucunu çekip üstüne uzanmıştı. Önce kimse konuşmadı, burunları bardaklarda, kahvenin tadına bakıyorlardı.

Clémence:

"Yine de iyi olmuş," dedi.

Ama başlayan öksürük nöbeti yüzünden az kalsın boğuluyordu. Daha kuvvetli öksürmek için başını duvara dayadı.

Virginie:

"İyice şifayı kapmışsınız," dedi. "Nerede yakaladınız bunu?"

Clémence elbisesinin koluyla yüzünü silerek:

"Bilmem," diye karşılık verdi. "Geçen akşam olacak herhalde. Grand-Balcon'un çıkışında iki kadın birbirine girmişti. Seyredeyim dedim, yağan karın altında durdum orada. Görülecek şeydi ama! Gülmekten ölüyordum. Birinin burnu yırtıldı; yerler kan içinde. Benim gibi fasulye sırığını andıran öteki ise kanı görünce eli ayağı tutuldu... İşte, o gece öksürmeye başladım. Erkekler de bir kadınla yattıkları zaman her türlü saçmalığı yapıyorlar; insanın üstünü açıyorlar bütün gece."

Madam Putois:

"Çok güzel bir gidişat doğrusu!" diye söylendi. "Kendi hayatınıza kıyıyorsunuz kızım."

Clémence:

"Hoşuma gidiyor kendime kıymak!" diye karşılık verdi. "Yaşamak güzel şey. Elli beş metelik kazanacağım diye Tanrı'nın bütün günü didin dur, sobanın karşısında akşama kadar yan, yok, bu yol benim yolum değil... Sonra, bu nezle beni götürmez korkmayın, geldiği gibi gidecektir."

Bir sessizlik oldu. Şu Clémence olacak rezil karı içkili yerleri dolaşıp çığlık çığlığa tepindiği halde, atölyedeyken hep ölüm laflarıyla çevresine hüzün verirdi. Onu çok iyi tanıyan Gervaise:

"Alem yaptığınız gecelerin ertesinde hep neşesiz oluyorsunuz," demekle yetindi.

Gerçek şu ki kadın dövüşünden söz edilmesi Gervaise'i hiç memnun etmemişti. Kendisiyle Virginie'nin önünde silleden tokattan söz edilmesi, çamaşırhanedeki dayak olayını hatırlattığı için, canını sıkmaktaydı. Nitekim, işte Virginie de gülümseyerek kendisine bakıyordu.

"Aman," dedi. "Dün saç saça baş başa bir dalaş gördüm ki sormayın. Birbirlerini yiyorlardı neredeyse."

Madam Putois:

"Kimmiş bunlar?" diye sordu.

"Sokağın başındaki ebeyle hizmetçisi. Tanırsınız canım, hani şu küçük sarışın... Aman, ne eli bayraklı şeymiş o sarışın kız. Ötekine şöyle bağırıyordu. 'Evet, evet, yemişçi kadına çocuk düşürttün, paramı vermezsen gidip komisere haber vereceğim.' Öyle küfürler savuruyordu ki, işte öyle. Bunun üzerine ebe kadın onun suratının ortasına hatırlı bir şamar aşk etmesin mi? İşte o zaman kaltak kız bir saldırsın, yüzünü gözünü bir yolsun. Görülecek şeydi doğrusu. Neyse ki kasap yetişti de kadını onun elinden zor kurtardı."

İşçi kızlar, onun hoşuna gitsin diye güldüler. Sonra hepsi kahvelerine saldırdı:

Clémence sordu:

"Yemişçinin bir çocuk düşürdüğüne inanıyor musunuz?"

Virginie:

"Vallahi herkesin ağzında bu," diye söze karıştı. "Biliyorsunuz ben yanlarında değildim. Sonra ebelerin işi bu. Bütün ebeler çocuk düşürtür."

Madam Putois:

"Aman!" dedi. "İnsan bu kadınlara güvenip de kendisini teslim eder mi? Bakarsın, sakat kalmışsın. Eksik olsun. Biliyor musunuz, çok güzel bir çaresi var bunun. Baş parmağınızla karnınızın üstünde üç kere haç işareti yapıp bir bardak okunmuş su içtiniz mi, tamam. Yel gibi çıkıp gider."

Uyuduğunu sandıkları Coupeau ana başını sallayarak itiraz etti. O başka bir yol biliyormuş, birebir gelen bir usul. İki saatte bir kaynamış yumurta yiyecek ve beline ıspanak yaprakları bağlayacaksın. Öbür dört kadın ciddiyetlerini yitirmediler. Ama her zaman nedensiz olarak gülen aptal Augustine birdenbire kendine özgü o tavuk gıdıklamasıyla makaraları koyverdi. Onu unutmuşlardı. Gervaise etekliği kaldırınca onu çarşafın üstünde domuz yavrusu gibi bacakları havada, yuvarlanır gördü. Çekip çıkardı, kıçına bir şaplak attı. Niye gülüyordu sersem? Büyükler konuşurken dinlenir miydi? Önce, Madam Lerat'nın Batignolle'daki bir arkadaşına çamaşır götürmesi gerekiyordu. Patron, bunları söylerken bir yandan da sepeti kolu-

na vererek onu kapıya doğru itiyordu. Aptal kız, ağlaya sızlaya, ayaklarını karda sürüyerek uzaklaştı.

Bu sırada Coupeau ana, Madam Putois ve Clémence, kaynamış yumurta ve ıspanak yaprağının etki derecesini tartışmaktaydılar. O zaman, elinde kahve bardağı, dalgın duran Virginie hafif bir sesle:

"Vallahi," dedi, "insan dövüşüyor da sevişiyor da. Yeter ki içinde kötülük olmasın..."

Ve Gervaise'e doğru eğilerek gülümsedi.

"Hayır, size karşı hiçbir kırgınlık yok içimde. Hani şu çamaşırhane hikâyesini hatırlıyorsunuz ya?"

Çamaşırcı kadın pek sıkıldı. İşte bundan korkuyordu. Şimdi Lantier ile Adèle'den söz edilecekti mutlaka. Soba homurduyor, kıpkırmızı kesilmiş borudan aşırı bir ısı yayılıyordu. Bunun verdiği gevşeklik içinde, işe daha geç başlamak için kahve içmeyi uzatan işçi kadınlar yayılıp kalmış, arada bir dalıp gidiyorlar ve sokaktaki karı seyrediyorlardı. Birbirlerine içlerini dökmeye başlamışlardı şimdi. On bin frank gelirleri olsaydı neler yapacaklarını anlatıyorlardı; hiç iş yapmayacaklar, öğleden sonraları işte şu andaki gibi işi aşağılayarak, bir köşeye çekilip ısınacaklardı. Virginie öbürlerinin sesini işitemeyeceği kadar Gervaise'e yaklaşmıştı. Gervaise kendini çok bitkin hissediyordu. Herhalde sıcaktandı bu; öyle halsiz, öyle bitkindi ki konuyu değiştirecek güç bulamıyordu kendinde. Ve kendine itiraf etmeden, uzun boylu esmer kadının sözlerini büyük bir heyecanla bekliyordu.

Terzi kadın:

"Bu konuda konuşmakla sizi gücendirmiş olmuyorum ya?" dedi. "Daha önce belki yirmi defa dilimin ucuna geldi. Şimdi söz açıldı da... Maksat bir iki laf etmek, değil mi? İnan olsun, geçmiş olaylardan ötürü size karşı bir gocunmam yok. İşte yemin! Size karşı içimde en ufak bir kin duymadım."

Şekerin iyice erimesi için bardağın dibindeki kahveyi çalkaladı, sonra höpürdeterek üç yudum aldı. Gervaise, boğazında bir düğüm, hâlâ bekliyor, Virginie'nin yediği dayağı gerçekten böylesine bağışlayıp bağışlamadığını düşünüyordu çün-

kü onun siyah gözlerinde sarı parıltılar görünüyordu. Bu uzun boylu şeytan karı görünüşte kinini çıkarıp atabilir, ama yine de onu bir yerinde saklayabilirdi.

"Sizin öyle hareket etmenizi gerektiren nedenler vardı," diye devam etti. "Çok çirkin, çok iğrenç bir davranış karşısındaydınız... Ben doğruyu tutarım. Benim böyle bir durumda elim bıçağa giderdi."

Bardağın kenarını ağzına götürerek üç yudum kahve daha aldı. Ve lafları ağır ağır tekerlemeyi bıraktı, çabuk çabuk ekledi:

"O iş onlara da mutluluk getirmedi. Tanrı var yukarıda, hayır, en ufak bir mutluluk görmediler. Cehennemin dibine, Glacière tarafına, hiçbir zaman diz boyu çamur eksilmeyen pis bir sokağa yerleştiler. Ben, iki gün sonra, bir sabah onlara yemeğe gittiydim; omnibüse biniyorsun, git Allahım git! Daha o gün onları birbirine düşmüş görmeyeyim mi? Bir de içeri girdim ki tokatlar gırla gidiyor. Sevdalı dediğin böyle olur ha. Bilirsiniz, Adèle, asmaya kalksan ipe yazık olacak soydan bir kızdır. Kendisi kardeşimdir, ama yine söylerim, tam bir kaltaktır o. Bana etmediği edepsizlik kalmamıştır, şimdi burada anlatması uzun sürer, hem de ikimiz arasında görülecek hesaplar bunlar... Lantier'ye gelince, aman aman! Onu da tanırsınız, iyi bir adam değildir. Bir evet ya da hayır yüzünden insana dayak atar. Vururken yumruğunu sıkmayı da ihmal etmez... Kısacası, iyice girmişlerdi birbirlerine. Merdivenden çıkarken kavga ettikleri işitiliyordu. Hatta bir gün işi öyle ileri götürmüşler ki polis falan gelmiş. Lantier'nin canı zeytinyağlı bir çorba istemiş. Güneyde pişirilen zıkkımın kökü bir çorba. Adèle bu çorbanın pek berbat bir şey olduğunu söyleyince de zeytinyağı şişesini, tencereyi, çorba kâsesini vb. birbirlerinin suratlarına fırlatmışlar, kısacası gürültülerine bütün semt ayağa kalkmış."

Başka kavga olayları da anlattı; karı koca üstüne bitmez tükenmez ayrıntılardan söz ediyor, tüyler ürpertici şeyler biliyordu. Gervaise, bütün hikâyeyi tek kelime söylemeden, yüzü sapsarı, dudaklarının kenarında küçük bir gülümsemeyi andıran sinirli bir kasılmayla dinliyordu. Yedi yıl var ki Lantier'nin lafını işitmemişti. Lantier adının kulağına fısıldanmasıyla içine

böylesine ateş düşeceğini hiç ummamıştı. Kendisine bu kadar kötü davranmış olan böyle bir adamın encamını merak edeceği hiç aklına gelmezdi.

Şimdi artık Adèle'i kıskanmasına imkân yoktu, ama yine de onların birbirine düşmüş olmasına için için gülüyor, o kaltağın vücudunun çürük içinde olduğunu düşünerek seviniyor, öcünü almış gibi oluyordu. Bu yüzden Virginie'nin anlattıklarını sabaha kadar dinleyebilirdi.

O kadar ilgilendiği anlaşılmasın diye hiç soru sormuyordu. Birdenbire varlığında bir gedik kapanmıştı sanki, geçmişteki hayatı şu anda şimdiki yaşantısına bitişiyordu.

Bu sırada burnunu yine bardağına eğmiş, gözleri yarı kapalı, dipte kalmış şekeri emiyordu. Bunun üzerine Gervaise bir şeyler söylemesi gerektiğini düşünerek, ilgisizmiş gibi bir tavırla bir soru sordu.

Öteki:

"Yok canım," diye karşılık verdi. "Size anlatmamış mıydım? Sekiz gündür artık beraber oturmuyorlar, Adèle günün birinde pılını pırtısını toplayıp çıktı, Lantier de peşinden koşmadı."

Çamaşırcı kadın hafif bir çığlık attı ve yüksek sesle onun sözünü tekrarladı:

"Demek beraber oturmuyorlar artık?"

O sırada Coupeau ana ve Madam Putois ile konuşmakta olan Clémence sözünü yarıda keserek atıldı:

"Kim bu?"

Virginie:

"Kimse değil," diye karşılık verdi. "Siz tanımazsınız." Ama göz ucuyla Gervaise'i inceliyor ve onun oldukça heyecanlandığını görüyordu. Yaklaştı, yeniden anlatmaya başladı, bunları anlatırken haince bir zevk duyar görünüyordu. Sonra birden, Lantier yine etrafında dolaşmaya başlarsa ne yapacağını sordu çünkü erkekler, ne de olsa tuhaf yaratıklardı, olur olurdu. Lantier de eski sevdalarına dönebilecek eğilimde bir adamdı. Gervaise doğruldu, çok açık, çok vakur konuştu. Kendisi evli bir kadındı. Lantier gelirse hemen kapı dışarı etmesini de bilirdi. Artık aralarında hiçbir ilişki kurulamazdı, bir el sıkma bile.

Gerçekten, bu adamla bir kere daha karşı karşıya gelip yüz yüze bakarsa, duygusuz bir kadın demek olurdu.

"Biliyorum," dedi. "Étienne onun çocuğu, istesem de koparamayacağın bir bağ bu. Lantier, Étienne'i görmek isterse, çocuğu gönderirim elbet; bir babanın çocuğunu sevmesine engel olunabilir mi hiç? Ama inanın Madam Poisson, kendime gelince her tarafımın parça parça doğranmasına razı olurum da onun parmağımın ucuna şöyle bir dokunmasına müsaade edemem. Bitmiş bir iş bu."

Bu son sözleri söylerken, yeminini sonsuza dek mühürlemek istermişçesine parmağıyla havada bir haç işareti çizdi. Sonra, sözü burada kesmek için, sıçrayarak kendisine gelir gibi yaptı, işçilere bağırdı:

"Hey kızlar! Amma da yayılıp kaldınız ha! Çamaşırları kim ütüleyecek? Hadi bakalım, iş başına!" İşçiler aldırmadılar, ellerinde dibinde biraz kahve kalmış boş bardaklar, kolları etekliklerinin üstünde iki yanlarında, büyük bir gevşeklik içinde, konuşmaya devam ettiler.

Clémence:

"Küçük Celestine'di bu," diyordu. "Tanıdım kendisini. Kedi tüyüyle bozmuştu. Nereye baksa kedi tüyü görüyormuş. Ağzının içinde dilini hep şöyle oynatırdı, çünkü ağzına kedi tüyü dolduğu sanısındaydı."

Madam Putois:

"Benim bir arkadaşımda da kurt vardı," diyordu. "Bu hayvancıklar bir de şımarıklar ki, demeyin gitsin. Arkadaşım onu tavukla beslemedi mi hemen karnını tırmalamaya başlarmış. Kocası desen, yedi frank kazanıyormuş, ellerindeki avuçlarındakini kurdu doyurmak için harcıyorlardı."

Coupeau ana hemen onun sözünü kesti:

"Ben olsam onu çarçabuk iyileştirirdim. Ateşte fare pişirip vereceksin, içindeki kurdu o saat zehirleyip öldürür."

Gervaise'in kendisi de yeniden tatlı bir gevşeme içine girmişti. Ama, silkindi, ayağa kalktı. Ooo! Bütün bir öğleden sonrayı miskin miskin pineklemekle geçirmişlerdi işte. Bununla kimse tutup adama para vermezdi. Hepsinden önce işe koyuldu, yine

perdelerin başına geçti. Ne var ki perdelere kahve lekesi bulaşmıştı, ütüye geçmeden önce lekeyi ıslak bir bezle silmek zorunda kaldı. İşçi kızlar sobanın önünde geriniyor, söylene söylene ütülerini ayırt ediyorlardı.

Clémence yerinden kımıldar kımıldamaz yeni bir öksürük nöbetine tutuldu, neredeyse dilini de öksürüp tükürecekti. Sonra elindeki erkek gömleğinin ütüsünü bitirdi, kollarını ve yakasını iğneledi. Madam Putois da yine o etekliği almıştı eline.

Virginie:

"Eh, hadi ben kaçayım," dedi. "İki yüz elli gram gravyer almak için inmiştim. Poisson şimdi yolda donup kaldığımı düşünüyordur."

Ama daha kaldırımda üç adım atmıştı ki, dönüp kapıyı tekrar açtı, Augustine, sokağın öbür ucunda erkek çocuklarla birlikte buzda kayıyormuş. Bu haylaz kız gideli tam iki saat olmuştu. Sepeti kolunda, soluk soluğa, yüzü gözü kızarmış, saçında kartopu parçaları, koşarak geldi. Azarı yerken sırnaşarak buzlardan yürüyemediğini anlatıyordu.

Herifin biri alay olsun diye galiba, cebine buz parçaları doldurmuştu çünkü cepleri birer huni gibi yarım saat sonra dükkânın içini sulamaya başlamıştı.

Şimdilerde, öğleden sonraları hep böyle geçiyordu. Dükkân sokakta iyice üşüyen insanların bir sığınma yeri olmuştu. Goutte-d'Or Sokağı'nda herkes orasının sıcak bir yer olduğunu biliyordu. Dükkânda her zaman eteklerini dizlerine kadar sıvamış, sobanın önünde ısınan, bu arada gevezelik yapan kadınlara rastlanıyordu. Bu tatlı ısıyla gönenen Gervaise herkesi çağırıyor ve Lorilleux'lerle Boche'ların kötü niyetle dedikleri gibi, salonunda toplantılar düzenliyordu. Gerçek şu ki çamaşırcı kadın, dışarıda buz kesmiş yoksulları da içeri alacak kadar iyiliksever duygularla hareket etmekteydi. Özellikle, aynı evde, tavan arasında oturan ve orada açlıktan ve soğuktan ölecek durumlara gelmiş, yetmiş yaşında bir ihtiyarla dost olmuştu; eski bir nakkaş olan bu adam üç oğlunu Kırım Savaşı'nda kaybetmişti; eli artık fırça tutmamaya başladığı şu son iki yıldan beri de onun bunun gönlünden kopan yardımlarla yaşıyor-

du. Gervaise, Bru babanın ısınmak için tepindiğini görünce hemen onu çağırıyor, sobanın başında bir yer açıyordu; hatta çoğu zaman biraz peynir ekmek yemesi için de üsteleyip duruyordu. Bru baba, iki büklüm, ak sakalı ve kalmış bir elma gibi bumburuşuk yüzüyle saatlerce tek kelime söylemeden oturur, kok kömürünün çatırtıyla yanışını seyrederdi. Merdiven basamakları üstünde geçirdiği elli yılı, Paris'in dört köşesinde kapı ve tavan boyamakla geçirdiği yarım yüzyıllık ömrünü düşünürdü belki de.

Gervaise, zaman zaman:

"Ee, Bru baba! Ne düşünüp duruyorsunuz böyle?" diye sorardı.

O ise:

"Hiç, bir sürü şey," diye karşılık verirdi.

İşçi kızlar ona takılıyor ve gizli sevda çektiğini söylüyorlardı. Ama, zavallı adamcağız, onların bu sözlerini işitmiyor, hüzün ve düşünce dolu bir tavırla yine o büyük sessizliğine dalıyordu.

O günden sonra Virginie, Gervaise'e sık sık Lantier'den söz etti. Onun yüreğini kaldırmak için birtakım varsayımlar yürütmekten, kafasını hep eski âşığıyla ilgili haberlerle doldurmaktan zevk duyuyordu sanki. Bir gün, ona rastladığını söyledi, ama çamaşırcı kadın bir şey söylemeyince fazla bir ayrıntıya girmedi; ne var ki, ertesi gün, Lantier'nin kendisinden uzun uzadıya sevgi dolu kelimelerle söz ettiğini söyledi. Gervaise, dükkânın bir köşesinde fısıldanan bu konuşmalarla altüst olmuştu. Bu adam sanki derisinin altında kendinden bir iz bırakmıştı, ne zaman adı geçse içinde bir yanma duyuyordu. Kuşkusuz kendine güveni vardı ve namuslu bir kadın olarak yaşamak istiyordu; çünkü namus, mutluluğun yarısıdır. Kocasına karşı kusurlu bir davranışı olmadığı için bu işte Coupeau'yu düşündüğü de yoktu. Yüreğinde bir duraksama, bir sızı, demirciyi düşünüyordu. Lantier'nin anısının geri dönüşü, kendisini yeniden kavrayan bu hâkimiyet, Goujet'yle olan açıklanmamış ve bir dostluk tadı taşıyan aşklarını örseliyor gibi geliyordu ona. Aziz dostuna karşı kendini suçlu hissettiği zaman kederli günler geçiriyordu. Evlilik hayatı dışında yalnız ona ayrı bir

sevgi beslemek isterdi. Bu onun varlığında çok yükseklerden, Virginie'nin, onun yüzünde ateşini beklediği kötü duyguların çok üstünden geçen bir şeydi.

İlkbahar gelince Gervaise, Goujet'nin yanına sığınmaya gitti. Bir sandalyeye otursa, aklı hemen ilk âşığına gidiyor, başka şey düşünemiyordu; onu Adèle'den ayrılmış, çamaşırını eski sandıklarının içine koymuş, sandığı bir arabaya atmış kendi evine geliyor olarak düşünüyordu. Sokağa çıktığı günler apansız, saçma korkulara kapılıyordu; arkasında Lantier'nin ayak sesini duyduğunu sanıyor, dönüp bakmaya cesaret edemiyor, elleriyle belinden kavradığını düşünerek titriyordu. İzini sürdüğü muhakkaktı; günün birinde burun buruna geleceklerdi ve eskiden şaka yollu yaptığı gibi herhalde kulağından öpecekti; Gervaise bunu düşündükçe soğuk soğuk ter döküyordu. İçine dehşet salan da bu öpüştü işte. Şimdiden bu öpüşle sağırlaşıyor, kulakları uğulduyor, çarpıntılı yüreğinin gümbürtüsünden başka şey işitmiyordu. İşte bu korkulara tutulduğu zamanlar sığındığı tek yer demirhane oluyordu, orada uyumlu çekiç darbeleriyle kötü düşlerini dağıtan Goujet'nin koruyuculuğu altında yeniden sükûnet buluyor, gülümsüyordu.

Ne mutlu bir dönemdi! Çamaşırcı kadın, Portes Blanches Sokağı'ndaki müşterisinin çamaşırına ayrı bir özen gösteriyordu; onun çamaşırını hep kendisi götürüyordu; çünkü her cuma oraya gidişi, Marcadet Sokağı'ndan geçip demirhaneye girmesi için de güzel bir bahane oluyordu. Sokağı döner dönmez, gri fabrikalarla çepeçevre olan bu boş arsaların ortasında kendini kıra çıkmış gibi rahat buluyor, neşeleniyordu; kömürden kapkara olmuş şose, damların üstündeki buhar sorguçları, bir banliyö korusunda, büyük yeşillik kümeleri arasına gömülü yosunlu bir patika kadar güzel görünüyordu gözüne; Gervaise, yüksek fabrika bacalarıyla yol yol olan donuk ufka, pencereleriyle düzenli bir şekilde oyulmuş evleriyle göğü dolduran Montmartre tepesine bayılıyordu. Sonra demirhaneye yaklaşınca yavaşlıyor, su birikintilerinden atlayıp geçiyor, enkaz şantiyesinin ıssız ve karmakarışık köşelerinden neşeyle dolanıyordu. Dipte, ocak, öğleüstü bile parıl parıl ışık saçıyor-

du. Genç kadının kalbi çekiç darbelerinin uyumu içinde atıyordu. İçeri girdiği zaman yüzü kıpkırmızı kesilmiş oluyor, ensesindeki kısa saç telleri randevuya giden kadınlarınki gibi uçuşuyordu. Goujet ise, o günler, uzaktan duyulsun diye örse daha kuvvetli vurarak, kolları çıplak, göğsü bağrı açık, onu bekliyordu. Onun geldiğini anlıyor; sarı sakallı ve içten gülümsemesiyle karşılıyordu onu. Ama Gervaise'in gönlü demircinin işinden kalkmasına razı olmadığı için, çekicini yine eline almasını rica ediyordu; Goujet'yi yuvarlak pazılı dev kollarını kaldırmış çekiç sallarken seyretmek daha hoşuna gidiyordu ayrıca. Gidip körüğün başındaki Étienne'in yanağına hafif bir fiske vuruyor ve orada bir saat kalıp yapılan çivilere bakıyordu. On kelime bile konuşmuş olmuyorlardı. Kilit üstüne kilit vurulu bir odaya kapansalar yüreklerini daha iyi doyuramazlardı. Bec-Salé, namı diğer Boit-sans-Soif'in bıyık altından gülüşlerinden hiç yüksündükleri yoktu; çünkü zaten farkında değildiler bu gülüşlerin. On beş dakika içinde Gervaise'in soluğu kesilmeye başlıyordu; ısı, keskin kokular ve yükselen dumanlarla sersemliyor, çekiç darbeleriyle tepeden tırnağa sarsılıyordu. O sıralarda, işte, başka hiçbir şey istemezdi canı, tek zevk aldığı şey buydu. Hani Goujet kendisini kavrayıp kollarında sıksa daha büyük tat alamayacaktı. Çekicinin rüzgârını yanağında duymak, vurduğu her darbede kendini bulmak için ona sokuluyordu. Kıvılcımlar, elinin yumuşak tenini iğnelese de sakınmıyor, tersine bu ateş yağmurundan tat alıyordu. Goujet de elbet, genç kadının orada tattığı mutluluğun farkındaydı, bütün gücü ve bütün varlığıyla, ona kur yapabilmek için en güç işleri cuma gününe bırakıyordu; ona tattırdığı zevkle kendisi de coşkuya dalarak, korkunç bir çalışma nöbetine tutuluyor, demir örsleri ikiye biçecekmiş gibi hırsla savuruyordu çekicini. Bütün bir ilkyaz, sevdalarıyla demirhaneyi örs çekiç gürültüleri içinde uğultuya verdiler. Devlere özgü bir çalışmanın, maden kömürünün alevleriyle isten kapkara iskeleti çatırdayan hangarın sarsıntısının ortasında bir aşk masalıydı bu. Bu ezilen, bu kırmızı mum gibi yoğrulan demirler aşklarının damgası gibiydi. Cuma günleri, çamaşırcı kadın Gueule d'Or'dan ayrıldıktan sonra, yatış-

mış, yorgun, eti ve düşüncesi sükûnete ermiş bir halde Poissoniers Sokağı'nı ağır ağır iniyordu.

Yavaş yavaş içindeki Lantier korkusu azalmaya başladı; eski dengesini buldu yeniden. Coupeau'nun gidişatı iyice kötüye yönelmemiş olsaydı, o günler daha bir mutlu da olurdu. Bir gün yine demirhaneden dönüyordu; Colombe babanın meyhanesinde Coupeau'yu seçer gibi oldu; yanında Mes-Bottes, Bibi-la-Grillade, bir de Bec-Salé namı diğer Boit-sans-Soif da vardı. Onları gözetliyor gibi görünmemek için hızlı hızlı yürüdü. Ama dönüp baktı; gerçekten Coupeau'ydu o gördüğü; alışkın bir tavırla ardıç rakısı kadehini dikiyordu. Yalan söylüyordu demek, işi ilerletmiş, rakıya başlamıştı. Üzgün ve kırık bir ruh hali içinde eve döndü, rakıya karşı duyduğu dehşet duygusu yine canlanmıştı içinde. Şaraba bir şey dediği yoktu, çünkü şarap işçiyi besler; gelgelelim ağır alkollüler berbat şeylerdi, zehirdi bunlar canım, içen işçilerin iştahı kesiliyor, önlerindeki ekmeğin bile tadını kaybediyorlardı. Ah! Hükümet bu iğrenç şeyleri yapanlara engel olacaktı ki.

Goutte-d'Or Sokağı'na vardığı zaman evi altüst olmuş buldu. İşçi kızlar tezgâhlarının başından ayrılmışlar, avluya çıkmışlar, havaya bakıyorlardı. Clémence'a ne olduğunu sordu.

Ütücü kız:

"Bijard baba karısına dayak atıyor," diye karşılık verdi. "Herif bulut gibi, kapının önüne uzanarak kadının çamaşırhaneden dönmesini bekledi. Sonra yumruklaya yumruklaya merdivenleri çıkardı, şimdi de odasında dövüyor... Bakın bakın, sesini duyuyor musunuz?"

Gervaise hızla yukarı çıktı. Çamaşırcısı Madam Bijard'ı severdi; çok çalışkan bir kadındı. Kavgayı durduracağını umuyordu. Yukarıda, altıncı katta, odanın kapısı açıktı, sahanlığa kiracılar birikmiş bağrışıyorlardı; bu arada Madam Boche da kapıda haykırıyordu:

"Kessenize şunu! Gidip polise haber vermemizi mi istiyorsunuz?"

Kimse odaya girmeyi göze alamıyordu; çünkü Bijard babayı tanırlardı, içince hayvan gibi kaba bir adam oluyordu. Zaten

hiç ayık gezdiği de yoktu. Çok ender olarak çalıştığı günlerde de çilingir tezgâhının yanına bir şişe rakı kor, yarım saatte bir dikerdi. Başka türlü yapamıyordu. Yanında bir kibrit çaksanız meşale gibi tutuşacağı söylenebilirdi.

Gervaise titreme içinde:

"Kadını öldürecek ayol!" diye bağırdı.

Ve odaya daldı. Kırma tavanlı oda çok temiz ama çıplak ve soğuktu. Yatak çarşaflarını bile içkisi için satan adam, evin içini tamtakır bırakmıştı. Kavga sırasında, masa pencerenin önüne kadar gitmiş, yuvarlanan iki sandalye yuvarlanarak yere düşmüş; bacakları havada duruyordu. Odanın ortasında, yerde, Madam Bijard, etekleri hâlâ çamaşırhanenin sularıyla ıslak ve bacaklarına yapışmış, saçları darmadağın, yüzü gözü kan içinde, kesik kesik soluyor, Bijard'ın her tekme vuruşunda uzun uzun ahlayıp ofluyordu. Adam onu önce yumruklamış, şimdi işi tekmeye çevirmişti.

Boğuk bir sesle:

"Ah kaltak! Ah kaltak. Ah kaltak!" diye homurdanıyor, bunu söylerken bir yandan da tekmeyi sallıyor, söyledikçe azıyor, sesi boğuk çıktıkça daha kuvvetli vuruyordu.

Sonra sesi iyice kısıldı; lime lime gömleğinin ve ceketinin içinde kasılarak, kirli sakallı yüzü mosmor olmuş, saçsız alnında iri kırmızı lekeler, çılgın gibi vurmaya devam ediyordu. Sahanlıktaki komşuların söylediklerine göre sabahleyin kendisine yirmi metelik vermediği için dövüyormuş. Merdivenin alt başında Boche'un sesi işitildi: Madam Boche'u çağırıyor ve şöyle bağırıyordu:

"Sen in aşağı! Bırak gebertsinler birbirlerini. İki rezil eksilmiş olur dünyadan."

Bu sırada, Bru baba da Gervaise'in arkasından odaya girmişti. İkisi birden çilingire laf anlatmaya, onu kapıya doğru itmeye çalışıyordu. Ama adam, tek kelime söylemeksizin, ağzının kenarında köpük, yine dönüyordu. Gözlerinde alkol ışıltıları vardı; bir cinayet aleviyle yanıyordu. Gervaise'in bileği berelendi, eski işçi masanın üstüne yuvarlandı. Madam Bijard, yerde, gözleri kapalı, ağzı açık, şimdi daha hızlı soluyordu. Bijard'ın tekmeleri

boşa gidiyordu şimdi; ama boşa gitse de savurmakta devam ediyor, azıyor, gözü bir şeyi görmez bir halde, yandan vuruyor, boşa giden darbeleri bazen kendisine geliyordu. Ve bütün bu boğuşma sırasında, Gervaise, dört yaşındaki küçük Lalie'nin odanın bir köşesinde babasının annesini öldüresiye pataklayışını seyrettiğini görüyordu. Çocuk, bir gün önce sütten kesilmiş küçük kardeşi Henriette'i, korumak istercesine, kollarına almıştı. Ayakta duruyordu, başında basma bir takke, solgun ve ciddi bir hali vardı. Kocaman kara gözlerini açmış, düşünce dolu bakışlarını bir noktaya dikmişti. Gözünde yaş yoktu.

Bijard, ayağı bir sandalyeye takılıp da yere kapaklanınca, sızması için onu orada bıraktılar, Bru baba Gervaise'e yardım etti, Madam Bijard'ı yerden kaldırdılar. Kadıncağız şimdi hıçkıra hıçkıra ağlamaya başlamıştı. Yanına yaklaşan Lalie ise bu gibi olayları çoktan kanıksamış bir tavırla onun ağlamasını seyrediyordu. Çamaşırcı kadın, yeniden sessizliğine kavuşmuş evin içinde, aşağı inerken, o dört yaşındaki çocuğun kocaman bir kadınınki gibi cesur ve vakur bakışını düşünüyordu. Clémence, Gervaise'i görür görmez:

"Mösyö Coupeau karşı kaldırımda," diye haykırdı. "Kafayı iyice ütülemiş görünüyor."

Coupeau da o sırada karşıdan karşıya geçmekteydi. Kapıdan girerken şaşırdı, az kaldı omuzuyla çarpıp bir cam kıracaktı, içmekten yüzü bembeyaz olmuştu, dişleri sıkılı, kasları kasılmıştı. Gervaise, onun yüzünü böylesine sarartan kanda deminki meyhanenin rakısını hissetti. Eve çakırkeyif geldiği günlerdeki alışkanlığıyla işi şakaya vurarak onu yatırmak istedi. Ama Coupeau onu tartakladı ve geçip kendi başına yatağına doğru yürürken yumruğunu gösterdi. Yukarıdakine, karısına dayak atmaktan yorulup da sızan o ayyaş adama benziyordu. O zaman Gervaise buz kesildi. Erkekleri düşünüyordu; kocasını, Goujet'yi, Lantier'yi, içi daralıyor, artık mutlu olmasına imkân kalmadığını düşünerek umutsuzlanıyordu.

VII

Gervaise'in isim günü on dokuz hazirandaydı. Coupeau'lar böyle günlerde hiçbir giderden kaçınmazlardı; öyle ki verdikleri ziyafetlerden herkes top gibi yuvarlak olmuş, bir hafta yetecek kadar yemiş olarak çıkardı. Genel bir para harcama eğilimi olurdu. Birkaç kuruş biriktirilmişse onun da altından girilip üstünden çıkılırdı. Bir şölen yapabilmek için takvimde kutsal günler taranır, bazen de uydurulurdu. Virginie, Gervaise'in güzel şeyler yemek tutkusunu candan onaylamaktaydı. İnsanın çok içen bir kocası varsa, bütün parayı rakıya yatırmasına imkân vermeyip boğazına bakmak yerinde bir işti. Para nasıl olsa akıp gittiğine göre şaraba vermektense kasaba vermek daha iyi olmaz mıydı? Büyük bir oburluk eğilimi taşıyan Gervaise de bu özre sarılıyordu. Artık tek kuruş köşeye atamıyorsa Coupeau'nun yüzündendi bu. Şimdi daha şişmanlamıştı Gervaise; daha da fazla topallıyordu çünkü bacağı yağ topladığı için kısalmış gibi görünüyordu.

O yıl, isim gününden, bir ay önceden konuşulmaya başlanmıştı. Ne pişireceklerini düşünüyor, yalanıp duruyorlardı. Bütün dükkân halkında müthiş bir eğlenme tutkusu uyanmıştı. Çılgınca bir âlem, sıradan olmayan, şöyle esaslı bir şey yapmak lazımdı. İnsan her gün iyi vakit geçirmiyordu. Çamaşırcı kadının kafasını en fazla yoran şey kimlerin yemeğe çağrılacağı so-

runuydu. Sofrada on iki kişi olsun istiyordu, ne bir eksik, ne bir fazla. Kendisi, kocası, Coupeau ana, Madam Lerat; aileden dört kişi. Goujet'lerle Poisson'ları da buna eklemek gerekli. Önce, işçileriyle fazla içli dışlı olmamak için Clémence'la Madam Putois'yı çağırmamayı düşünüyordu. Ama önlerinde boyuna yemekten söz edildiği ve suratları da asıldığı için onlara da gelmelerini söyledi. Dört, dört daha sekiz, iki daha on ediyordu. Ama mutlaka on ikiyi tamamlamak istediğinden uzun bir süreden beri etrafında dönmeye başlayan Lorilleux'lerle barıştı; daha doğrusu Lorilleux'lerin yemeğe gelmeleri ve kadeh kaldırarak barışılması kararlaştırıldı. Aile içindeki dargınlıkların hep sürüp gitmesi beklenemezdi elbet. Sonra, eğlenti akla geldikçe bütün kalpler yumuşuyordu. Geri çevrilmesi imkânsız bir fırsattı bu. Yalnız, barışma tasarısını duyan Boche'lar, Gervaise'in çevresinde nazik tavırla, iltifat dolu gülümsemelerle dönmeye başlamışlardı; bu yüzden onlara da yemekte bulunmalarını rica etmek gerekti. Böylece, çocuklar hariç, sofrada on dört kişi buluşacaktı. Gervaise şimdiye dek böyle bir yemek vermemişti; hem korkuyor hem de gurur duyuyordu.

İsim günü bir pazartesiye rastlıyordu. Bu da bir şanstı. Kızlar işlerini bitirirlerken, ne yemek yapılacağı konusunda dükkânda uzun bir tartışma oldu. Üç haftadan beri sadece bir çeşit yemek kesinleşmişti: Besili bir kaz kızartması. Aç gözlerle hep bundan konuşuluyordu. Hatta, kaz alınmıştı bile. Coupeau ana, Clémence ve Madam Putois ağırlığına bir baksınlar diye gidip kazı getirdi. Hayvan, sarı yağlarla kabarmış gergin derisiyle öyle iri görünüyordu ki hayretle bağırdılar.

Gervaise:

"Önce bir sebze çorbası ister, değil mi?" dedi. "Bir çorba ve biraz haşlama iyi gider... Sonra, salçalı bir şey olmalı."

Uzun Clémence tavşan önerdi; ama zaten her gün tavşan yiyorlardı. Gına gelmişti artık. Gervaise daha az bulunur bir şey bulmayı düşünüyordu.

"Madam Putois beyaz salçalı dana etinden söz açınca, ağızlarında yayılan gülümsemelerle bakıştılar; iyi fikirdi bu! Hiçbir yemek beyaz salçalı dana kadar etki uyandıramazdı."

Gervaise:

"Sonra," diye devam etti. "Bir salçalı yemek daha ister."

Coupeau ana bunun balık olabileceğini söyledi. Ama öbürleri, ütülerini daha hızlı vurarak yüzlerini buruşturdular. Hiçbiri balık sevmiyordu; midede durmazdı bir kere; sonra ayıkla dur kılçıkları. Aptal Augustine, kendisi balığı sevdiğini belirtmeye yeltenince, Clémence bir yumrukta susturdu onu. Sonunda patron patatesli domuz etini akıl etmiş ve bütün yüzler parlamıştı ki, Virginie yanakları al al, rüzgâr gibi daldı içeri.

Gervaise:

"Tam zamanında geldiniz!" diye bağırdı. "Coupeau ana, şu kazı ona da göstersenize."

Coupea ana, Virginie eliyle tartsın diye, gidip besili kazı ikinci kez getirdi. Vay canına! Amma da ağırdı ha! Ama Virginie hayvanı hemen tezgâhın yanına, bir eteklik çıkınıyla bir gömlek bohçasının arasına koydu. Kafası başka yerdeydi; Gervaise'i dipteki odaya götürdü.

"Bakın yavrum," dedi. "Size haber vermeye geldim... Sokağın başında kime rastladım biliyor musunuz? Kırk yıl düşünseniz aklınıza gelmez. Lantier'yi gördüm kardeşim. Orada dolanıyor ve etrafı kolluyor.. Hemen koşup geldim... Nasıl korktum sizin için, anlatabiliyor muyum?"

Çamaşırcı kadının rengi uçtu. Ne istiyordu bu uğursuz herif kendisinden? Tam da isim günü hazırlıkları sırasında ortaya çıkıyordu. Zaten talihi yoktu Gervaise'in; rahatça şöyle hoş bir vakit geçirmesine fırsat vermezlerdi. Ama Virginie bunda korkacak bir şey olmadığını söyledi. Lantier peşine takılırsa, polise haber verir, onu içeri attırırdı. Kocası bir ay önce belediye zabıtasında göreve atanalı beri Virginie kasılıp duruyor, önüne geleni tutuklatmaktan söz ediyordu. Sesini yükseltti, sırf sataşanı kendi eliyle götürüp orada Pelsson'a teslim etmek zevkini tatmak için sokakta kendisine sataşılmasını istediğini söyledi. Gervaise, işaret ederek, susmasını rica etti; işçiler kendilerini dinliyorlardı. Dükkân bölümüne önce kendisi döndü; sakin görünmeye çalışarak devam etti:

"Şimdi bir de sebze gerekir, değil mi?"

Virginie:

"Evet," dedi. "Domuz yağında bezelye. Ben ondan başka şey yemem."

Öbürleri onayladı onu:

"Tabii, tabii, domuz yağlı bezelye."

Bu sırada, şevke gelmiş olan Augustine sobayı karıştırıp duruyordu.

Ertesi gün, pazar, Coupeau ana saat üçten itibaren evdeki iki ocağı ve Boche'lardan aldığı maltızı yaktı. Saat üç buçukta sebzeli et, (evdeki tencere küçük geldiğinden) köşedeki aşçıdan alınan büyük tencerede kaynamaya başlamıştı. Beyaz salçalı dananın ve domuzun beklemişi daha iyi olduğundan, bu iki yemek bir gün önceden hazırlanmıştı. Yalnız, dananın sosu, sofraya oturulacağı sırada yapılacaktı. Pazartesiye de bir sürü iş kalıyordu: Çorba, domuz yağında bezelye, kaz kızartması o gün yapılacaktı. Dipteki oda üç ocağın ışığıyla aydınlanmıştı. Tavalarda yanık un dumanı içinde soslar cızırdıyor; büyük tencere karnı derin ve tek bir tıkırtıyla sarsılarak, bir kazan gibi buhar çıkarıyordu. Coupeau ana ile Gervaise, önlerine birer beyaz önlük bağlamışlar, telaş içinde odada gidip geliyorlar, maydanoz ayıklıyorlar, tuzdu biberdi bakıyorlar, tahta kepçeyle eti karıştırıyorlardı. İşlerine engel olur düşüncesiyle Coupeau'yu dışarı çıkarmışlardı. Ama öğleden sonra bir sürü insan üşüştü başlarına. Evdeki nefis yemek kokusunu duyan komşular art arda aşağı indiler, sırf ne piştiğini anlamak bahanesiyle içeri girdiler; orada dikilip, çamaşırcı kadının tencere kapaklarını açmasını beklediler. Sonra, saat beş sularında, Virginie göründü; Lantier'yi görmüş yine; zaten sokağa adım atıp da ona rastlamamaya imkân yokmuş. Madam Boche da Lantier'yi gördüğünü söylüyordu; kaldırımın kenarından sırnaşık bir tavırla başını uzatıyormuş. Bunun üzerine, o sırada sebzeli et için bir meteliklik soğan almaya, dışarı çıkmaya hazırlanan Gervaise'in üstüne bir titreme geldi; sokağa çıkmayı göze alamadı. Üstüne üstlük, kapıcı kadınla Virginie, redingotlarının altına gizledikleri tabanca ve bıçaklarla kadınların yolunu bekleyen adamlar üstüne korkunç hikâyeler anlatıp onu dehşet içinde bırakı-

yorlardı. Aman yarabbi, her gün gazetelerde böyle olaylar okumuyorlar mıydı? Bu uğursuzlar eski gözağrılarının izini ele geçirince kuduruyorlar, her şeyi yapmaya hazır oluyorlardı. Virginie, gidip soğanı kendisi almak iyiliğinde bulundu. Kadınlar aralarında dayanışmalıydılar, şimdi bu kadıncağızı öldürtecek miydi? Döndüğü zaman Lantier'nin orada olmadığını söyledi; herhalde görüldüğünü anlayarak sıvışmıştı. Akşama kadar, tencerelerin başında hep ondan söz edildi. Madam Boche, Coupeau'ya haberi vermesini söyleyince, Gervaise büyük bir korkuya kapıldı ve ağzından tek kelime kaçırmamasını rica etti. O zaman tamamdı işte! Zaten kocası bu konuda kuşkulanmaya başlamış görünüyordu çünkü bir süreden beri yatarken küfürler savuruyor, duvarı yumrukluyordu. İki adamın kendisi için birbirlerine gireceğini düşündükçe Gervaise'in eli ayağı tutmaz oluyordu: Coupeau'yu tanıyordu, çinko makasını kaptığı gibi Lantier'nin karşısına dikilecek kadar kıskanç bir adamdı. Dördü de bu konuya dalmış konuşurlarken, soslar küllenmiş maltızlarda cızırdayıp durmaktaydı. Coupeau ana dana etinin ya da domuzun kapağını kaldırdığı zaman hafif bir gürültü, için için bir ürperme işitiliyordu. Sebzeli ete gelince, sırtüstü yatıp uyumuş bir kilise muganni si gibi horlayıp duruyordu. Sonunda hepsi, haşlamanın tadına bakmak için, birer fincan et suyu alarak ekmek batırıp yediler.

Nihayet pazartesi geldi. Gervaise'i bir düşüncedir aldı, yemeğe gelecekler on dört kişiyi bulmuştu, bu kadar kişiyi nasıl sığdıracaktı? Sofrayı dükkâna kurmaya karar verdi, masayı nasıl yerleştireceğini anlamak için daha sabahtan dükkânın içini bir metre ile ölçtü. Sonra çamaşırları ortadan kaldırmak, tezgâhı sökmek gerekti. Yemek masası görevini, başka sehpaların üstüne oturtulacak bu tezgâh görecekti. Ama tam bu telaş arasında bir kadın müşteri gelmesin mi? Cumadan beri çamaşırını bekliyormuş. Kavga çıkardı. Kendisiyle alay mı ediyorlardı böyle? Hemen istiyordu çamaşırını. Gervaise özür diledi ve hemen bir yalan uydurdu; bunda kendi suçu yoktu; kendisi ortalığı temizliyordu, asıl işçiler ancak yarın geleceklerdi. Gervaise ertesi gün önce onun işini halledeceğini vaat ederek yatıştırdı, sav-

dı. Müşteri gittikten sonra da açtı ağzını yumdu gözünü. Müşterinin her dediğini yerine getireyim dersen yemek yemeye bile vakit bulamaz, onun hatırı için tatlı canından olurdu! Müşterinin köpeği değillerdi ya canım! Hani Türklerin padişahı bizzat çıkıp gelse de kolalanmak için bir gömlek getirse ve çamaşırcı kadın yüz bin frank kazanacağını bilse, yine de elini ütüye sürmezdi bu pazartesi. Biraz da o dinlenmeyecek miydi canım?

Bütün sabah alışveriş yapmakla geçti. Gervaise üç kez sokağa çıkıp, üçünde de birer katır yükü ufak tefekle döndü. Ama şarap almak için çıkacağı zaman yetecek kadar parası olmadığını gördü. Gerçi şarabı veresiye alabilirdi ama evin parasız kalması doğru değildi çünkü insanın şimdiden kestiremeyeceği bin türlü ufak gider çıkabilirdi. Dipteki odada Coupeau anayla birlikte, ikisi de sıkkın, bir hesap yaptılar. En az yirmi franga ihtiyaçları vardı. Nereden bulacaklardı bu dört yüz meteliği. Bir zamanlar Batignolles tiyatrosunda çalışan bir aktrisin evinde hizmet eden Coupeau ana rehinevine başvurulabileceğini söyledi. Gervaise rahat bir soluk aldı. Yüzü gülmüş, yatışmıştı. Nasıl olmuştu da bunu akıl etmemişti? Siyah ipek elbisesini hemen bir peçeteye sardı, iğneledi. Sonra bu paketi Coupeau ananın önlüğünün altına soktu; bunu karnının üstünde iyi bastırmasını söyledi; komşulara bir şey sezdirmenin âlemi yoktu şimdi. İhtiyar kadını takip eden biri olup olmadığını anlamak için, sokak kapısının önüne çıkıp çevreyi kolladı. Ama Coupeau ana daha kömürcünün önüne varmamıştı ki yeniden çağırdı onu:

"Anne! Anne!"

Kadıncağızı yeniden dükkâna getirttikten sonra parmağından alyansını çıkararak:

"Bunu da alın," dedi. "Daha çok paramız olur."

Coupeau ana yirmi beş frankla dönünce, Gervaise'in etekleri sevinçten zil çalmaya başladı. Kızartma ile birlikte içmek için ayrıca, altı şişe iyi şarap ısmarladı. Lorilleux'ler çatlayacaklardı şimdi.

On beş gündür Coupeau'ların bütün emeli Lorilleux'leri çatlatmaktı. Gerçekten uygun bir çift meydana getiren bu sırnaşık karı-koca, iyi bir şey yiyecekleri zaman, çaldıkları bir şeyi yiye-

ceklermiş gibi evlerine kapanmıyor muydu? Evet, ışığı kapamak ve uyudukları sanısını uyandırmak için pencereye bir örtü geriyorlardı. Tabii, bu, başkalarının yukarı çıkmasına engel oluyordu; bunlar da yüksek sesle tek kelime konuşmadan, bir başlarına zıkkımlanıyor, acele acele atıştırıyorlardı. Ne yediklerini kimse anlamasın diye ertesi gün de kemikleri çöpe atmıyorlardı; Madam Lorilleux sokağın öbür ucuna giderek bunları bir lağım ağzına fırlatıyordu. Bir sabah Gervaise onu oraya istiridye kabuğu dolu sepetini boşaltırken yakalamıştı. Yok canım, bu açgözlü yaratıklar hiç de gani değillerdi ve bütün bu numaralar da yoksul görünmek hırsından ileri geliyordu. İşte, onlara iyi bir ders verecekler ve öyle aşağılık insanlar olmadıklarını göstereceklerdi. Gervaise, mümkün olsa, yoldan gelen geçeni çağırmak için sofrayı sokağın ortasına kurardı. Parayı insan mezara götürecek değildi ya! Güneşte çil çil parlaması ne güzeldir paranın! Gervaise onlardan o kadar ayrı yapıdaydı ki yirmi meteliği olsa, kırk meteliği olduğu izlenimini uyandıracak şekilde hareket ediyordu.

Coupeau anayla Gervaise saat üçten sonra sofrayı hazırlamaya koyulurken Lorilleux'lerden konuştular. Vitrine büyük perdeler germişlerdi, ama hava sıcak olduğundan, kapı açık tutulmuştu, bu yüzden sokaktan her geçen sanki sofranın hemen önünden geçmekteydi. İki kadın Lorilleux'lere dokundurttukları bir söz söylemeden masaya bir sürahi, bir şişe, bir tuzluk koymuyordu. Sofranın görkemli güzelliğini en iyi görecek yeri onlara ayırmışlar, porselen tabakları görünce yüreklerine ineceğini bildikleri için en iyi sofra takımlarını onların önüne koymuşlardı.

Gervaise:

"Yok, yok anne!" diye bağırdı. "Onlara o peçeteleri koymayın. Bende çiçekli iki peçete olacak."

Yaşlı kadın:

"Öyle ya!" diye mırıldandı. "Mutlaka çatlayacaklardır hasetten."

Üstüne yerleştirilmiş on dört kişilik takımıyla göğüslerini gururla kabartan bu büyük, beyaz sofranın iki ucunda, ayakta, karşılıklı gülümsediler. Dükkânın ortasında bir mihrap gibiydi bu sofra.

Gervaise:

"Sonra az çingene insanlar değiller ha!" diye devam etti. "Biliyorsunuz, geçen ay, her gördüğüne ısmarlanmış iş götürürken bir altın kolye kaybettiğini söylemişti. Tabii yalandı bu. Onda bir şey kaybedecek göz var mı? Sıkıntı içinde oldukları izlenimini uyandırmak, sizin yüz meteliğinizi vermemek için uydurulmuş bir bahaneden başka bir şey değildi bu."

Coupeau ana:

"Yüz meteliğin yüzünü topu topu iki kere görebildim."

"İsterseniz bahse girelim, gelecek ay da başka bir hikâye uyduracaklar... Tavşan yedikleri zaman pencerelerini niçin örttükleri bundan da anlaşılıyor. Çünkü örtmeseler şöyle diyenler çıkacak: 'Tavşan eti yediğinize göre, annenize pekâlâ yüz metelik verebilirsiniz.' Yok canım, insan değil bunlar! Ben sizi yanımıza almasam haliniz ne olacaktı?"

Coupeau ana başını salladı. Coupeau'ların verdiği büyük yemekten dolayı bugün bütün bütüne Lorilleux'lere karşıydı. İsim günü yemeklerinin havasına girmiş; evlerin mutfakları, tencereleri arasında gevezelik etmeyi seviyordu. Zaten Gervaise'le her zaman iyi geçiniyordu. Bütün ailelerde olduğu gibi, biraz atıştıkları zamanlarda böyle gelininin eline kaldığı için kendini çok mutsuz hissettiğini söylerdi. Kuşkusuz, temelde Madam Lorilleux'ye karşı bir sevgi vardı içinde, ne de olsa kızıydı canım.

Gervaise:

"Onların yanında bu kadar semiz olamazdınız, değil mi?" dedi. "Sonra, kahveymiş, tütünmüş, başka şeylermiş hak getire!.. Söyleyin, yatağınıza iki şilte koyarlar mıydı?"

Coupeau ana:

"Nerede!" diye karşılık verdi. "İçeri girecekleri zaman tam kapının önünde duracağım, yüzlerinin ne hallere gireceğini görmek için."

Lorilleux'lerin yüzleri onları şimdiden eğlendiriyordu. Ama orada öylece durup sofrayı seyretmekte fayda yoktu. Coupeau'lar yemeği çok geç, saat bire doğru yemişler; biraz salam, sosis vb. atıştırmışlardı, çünkü üç maltızın üçünde de yemek

vardı; sonra, akşam için yıkanmış tabakları bulaştırmak istemiyorlardı. Saat dörtte iki kadını büyük bir telaş aldı. Kaz, pencerenin yanında, duvara dayalı duran kebap ocağında kızarmaktaydı; hayvan öylesine iriydi ki zorla sokmuşlardı ocağa. Aptal Augustine küçük bir iskemleye oturmuş, ocağın ateşinden kıpkırmızı olmuş uzun saplı bir kaşıkla kaza ciddi ciddi yağ damlatıyordu. Gervaise domuz yağlı bezelye ile uğraşıyordu. Bütün bu yemeklerin ortasında sersemlemiş olan Coupeau ana, ortada dönüp duruyor, domuz ve danayı ısıtacağı anı bekliyordu. Saat beşe doğru konuklar sökün etti. Önce iki işçi kız, Clémence ve Madam Putois geldi, ikisi de pazarlık giysilerine bürünmüştü; biri maviler, öbürü siyahlar içindeydi. Clémence'ın elinde bir ıtır vardı. Madam Putois'nınkinde bir gündöndü ve Gervaise, undan bembeyaz olmuş ellerini arkasına götürerek, ikisinin yanağına da iri öpücükler kondurdu. Onların hemen ardından Virginie girdi içeri; sadece bir sokak öteden geliyor olmasına rağmen, şık hanımlar gibi emprime muslin bir elbise giymiş, boynuna bir eşarp bağlamıştı; başında bir şapka vardı. O da bir saksı kırmızı karanfil getirmişti. Uzun kollarıyla çamaşırcı kadına sarıldı, bağrına bastı. Sonunda Boche göründü, hercai menekşe getirmişti; Madam Boche'un elinde bir saksı muhabbet çiçeği, Madam Lerat'nın elinde bir saksı oğulotu vardı. Saksının toprağı Madam Lerat'nın mor merinostan elbisesini kirletmişti. Herkes kucaklaşıyor, odaya bunaltıcı bir ısı yayan üç maltızla kebap ocağının arasına doluşuyordu. Ocaklardan yükselen cızırtılar sesleri duyulmaz hale getiriyordu. Kebap ocağına takılan bir etek telaş uyandırdı. Kazdan öyle keskin bir koku yükseliyordu ki hepsinin ağızları sulanıp sulanıp duruyordu. Gervaise çok sevimliydi, herkese getirdiği çiçekten ötürü teşekkür ediyor, bir yandan da çukur bir tasın içinde beyaz sosun meyanesini hazırlıyordu. Saksıları, beyaz kâğıttan kuşaklarını çıkarmadan masanın bir ucuna koymuştu. Tatlı bir çiçek kokusu mutfak kokularına karışıyordu.

Virginie:

"İsterseniz yardım edeyim size," dedi. "Bütün bu yemekler için üç gündür uğraşıyorsunuz, hemen de yenip gidecek."

Gervaise:

"Ne yaparsın," diye karşılık verdi. "İş kendi başına görülmüyor ki. Yok yok, ellerinizi kirletmeyin şimdi. Hem görüyorsunuz, her şey hazır. Yalnız çorba kaldı."

O zaman herkes soyunmaya başladı. Kadınlar atkılarını ve şapkalarını karyolanın üstüne koydular. Sonra kirlenmemesi için eteklerini yukarı çekip iğnelediler. Karısını yemek saatine kadar kapıya bakması için gönderen Boche, Clémence'ı sobanın bulunduğu köşeye sıkıştırmış, gıdıklanıp gıdıklanmadığını soruyordu. Clémence, soluk soluğa, kıvranıyor, iki büklüm oluyor, memeleri korsajını delecek gibi oluyordu; gıdıklanmayı düşünmek bile huylandırdı onu. Öbür kadınlar; yemek pişirenlere engel olmamak için dükkân bölümüne geçtiler, sofranın karşısında duvarların önünde oturdular; ancak, açık kapıdan odayla dükkân arasındaki söyleşmeler devam ettiğinden, ne söylendiğini anlayamıyorlar, sık sık dipteki odaya giriyorlar, orayı velveleye vererek, elinde dumanı tüten kaşığı, kendilerine cevap yetiştirmeye çalışan Gervaise'in çevresini alıyorlardı. Gülüşüyor, şakalaşıyorlardı. Virginie, midesi boş kalsın diye iki gündür ağzına bir şey koymadığını söyleyince, Clémence kaltağı daha ileri gitti, iştahı açılsın diye sabahleyin Ingilizler gibi müshil aldığını ileri sürdü. Boche yenilenlerin iyi sindirilmesi için bir yol öğütledi. Her yemekten sonra gidip karnını bir kapıya kıstırmalıymış. İngilizler de böyle yapıyorlarmış, bu yolla insan mideyi hiç yormadan on iki saat sürekli yemek yiyebilirmiş. Çağrılı olunan bir yemekte insanın nezaket gereği bir şeyler yemesi gerekirdi, değil mi? Şu danayı, şu domuzu, şu kazı, şeytanlar yiyecek değildi ya. Patron hiç merak etmesindi; önlerine konan şeyleri öylesine silip süpüreceklerdi ki ertesi gün bulaşık yıkamaya bile lüzum kalmayacaktı. Bu arada herkes tencereleri, ocağı koklayarak, iştahlarını daha kabartmak istiyor gibiydi. Sonunda kadınlar genç kızlar gibi hafiflikler yapmaya başladılar; itişiyorlar, bir odadan ötekine koşuyorlar, döşemeyi sarsıyorlar, etekleriyle mutfak kokularını çevreye yayıyorlar, büyük bir gürültü çıkarıyorlardı; kahkahalar Coupeau ananın domuz kıymak için vurduğu satırın gürültüsüne karışıyordu.

Hepsinin şakacıktan hoplayıp zıplamaya başladığı bir anda Goujet çıkageldi. Mahcup bir tavır içinde, içeri girmeye cesaret edemiyordu; kolları arasında dalları yüzünün hizasına çıkan, çiçekleri güzel sakalına karışan büyük bir beyaz gül fidanı vardı. Gervaise ocakların ısısıyla al al olmuş yanaklarla ona doğru seğirtti. Goujet elindeki saksıyı nereye koyacağını bilmiyordu; Gervaise onu elinden alınca da genç kadını öpmeyi göze alamadı; bir şeyler geveledi ağzında. Bunun üzerine Gervaise parmakları üstünde yükselerek onun yanaklarına dudaklarını değdirmek zorunda kaldı; Goujet öyle şaşırmıştı ki genç kadını gözünden, kör edecek kadar sert bir öpüşle öptü, ikisini de bir titreme almıştı.

"Aman Mösyö Goujet, ne güzel şey bu böyle!" diyerek gül fidanını öbür çiçeklerin yanına koydu; gülün yapraklan bütün öbürlerinden yukarıda kalıyordu.

Goujet söyleyecek başka söz bulamıyor, boyuna:

"Bir şey değil canım! Önemli değil," deyip duruyordu.

Şöyle kendine gelip rahat bir soluk aldıktan sonra annesinin gelemeyeceğini söyledi. Siyatiği tutmuş. Gervaise çok üzüldü; onun için kazdan biraz ayıracağını söyledi; onun bu etten yemesini çok istiyordu. Bu arada bütün davetliler de gelmişti. Coupeau öğle yemeğinden sonra Poisson'u almaya gitmişti, onunla mahallede dolaşıyor olmalıydı şimdi; neredeyse çıkıp gelirlerdi. Saat tam altıda evde bulunacaklarını söylemişlerdi. Çorba da pişmiş sayılırdı artık. Gervaise Madam Lerat'yı çağırdı. Lorilleux'leri gidip çağırması için tam uygun vakitti. Madam Lerat hemen ciddi bir tavır takındı; bütün ilişkileri görüşmeleri ve iki aile arasındaki barışma işini yöneten oydu. Şalını ve bonesini aldı, kendisine önemli bir süs vererek, dimdik yukarı çıktı.

İlkin Madam Lerat göründü. Barışmanın daha törenli olmasını sağlamak için sokağı dolanıp geliyordu: Madam Lorilleux, ipek giysileriyle gelip kapının eşiğinde durduğu zaman dükkân kapısını ardına kadar açıp tuttu. Bütün davetliler ayağa kalkmıştı, Gervaise kararlaştırıldığı gibi ilerleyip görümcesini öptü.

"Girsenize. Bitti artık, değil mi? Artık birbirimize karşı huysuzluk etmeyeceğiz."

Madam Lorilleux:

"Ben hep böyle devam etmesini isterim," diye karşılık verdi.

O içeri girdiği sırada Lorilleux de aynı şekilde eşikte durdu. Dükkâna girmeden önce gelip kendisini öpmelerini bekledi, ikisi de çiçek getirmemişti; getirmek istememişlerdi, çünkü Paytağın evine ilk gidişlerinde çiçek götürürlerse ona boyun eğmiş gibi olacaklardı. Bu sırada Gervaise, Augustine'e seslenerek iki şişe şarap getirmesini söylüyordu. Sonra sofranın bir ucunda bardaklara şarap koyarak herkesi çağırdı. Hepsi eline birer kadeh alıp ailenin şerefine kadeh tokuşturdu. Bir sessizlik oldu, konuklar içiyorlardı; kadınlar dirseklerini kaldırarak kadehlerini bir dikişte son damlasına kadar bitiriyorlardı.

Boche dilini şaklatarak:

"Çorbadan önce en iyisi budur," dedi. "Kıçına tekme yemekten daha iyidir."

Coupeau ana, Lorilleux'lerin suratını iyi görebilmek için kapının karşısında durmuştu. Gervaise'i eteğinden çekti, dipteki odaya götürdü. İkisi de çorbanın üstüne eğilerek, alçak bir sesle çabuk çabuk bir şeyler konuştular.

İhtiyar kadın:

"Ne surat değil mi?" diyordu. "Siz görmediniz, ama ben onları gözlüyordum... Sofrayı görür görmez karısının suratı öyle bir bozuldu ki ağzının kenarları kaşlarının hizasına kadar çıktı, nah şöyle: Herif desen neredeyse boğulacaktı, öksürdü, öksürdü... Şimdi bakın şunlara, ağızları kurumuş da dudaklarını kemiriyorlar."

Gervaise mırıldandı:

"Böyle kıskanç kimseleri de görmeye dayanamıyor insan."

Gerçekten Lorilleux'lerin yüzleri bir tuhaftı. Kuşkusuz, altta kalmayı kimse istemez; özellikle aileler arasında, kimileri başarıya ulaşır kimileri onları çekemez, tabii bir şeydir bu. Ama kendine hakim olmak, el âlemin eğlencesi durumuna düşmemek de gerekir, değil mi efendim? Oysa Lorilleux'ler kendilerini tutamıyorlardı. Ellerinde değildi, dik dik bakıyorlar; suratlarını döküp duruyorlardı. Bu halleri o kadar belli oluyordu ki öbür konuklar rahatsız mı olduklarını soruyorlardı onlara. On

dört kişilik takımıyla, beyaz örtüsüyle, önceden kesilip hazır edilmiş ekmek dilimleriyle bu sofrayı hazmetmeleri imkânsızdı. İnsan kendini bir bulvar lokantasında sanırdı. Madam Lorilleux çiçekleri görmemek için başını önüne eğip sofranın çevresini dolandı; yeni olabileceği düşüncesiyle içi parçalanarak masa örtüsünü eliyle yokladı.

Gervaise yeniden göründü; kolları çıplak, saçları şakaklarında bukle bukle, yüzü gülümserdi.

"Tamam!" diye bağırdı.

Davetliler masanın çevresinde yerlerinde sayıyorlardı. Hepsi acıkmış, biraz sıkıntılı, hafifçe esniyordu. Çamaşırcı kadın:

"Patron gelmiş olsaydı başlayabilirdik," dedi.

Madam Lorilleux:

"Ooo, işimiz var öyleyse," dedi. "Çorba soğuyacak demektir. Coupeau her zaman geç kalır. Sıvışmasına imkân vermemeliydiniz."

Saat altı buçuk olmuştu bile. Yemekler yanmaya başlamıştı; kaz fazla pişmiş olacaktı. O zaman, canı sıkılan Gervaise, birini gönderip şarapçı dükkânlarında Coupeau'yu sordurmayı düşündü. Sonra, Goujet bu işi üstlenince kendisi de onunla birlikte gitmek istedi; kocası için kaygılanan Virginie de onlara katıldı. Üçü birden, başları açık, kaldırımı kaplayarak yürümeye başladılar; demirci, sırtında redingot, sol kolunu Gervaise'e sağ kolunu Virginie'ye vermişti. Kendisini iki kulplu sepete benzettiğini söyledi, bu sözü öylesine tuhaf buldular ki katıla katıla gülmeye başladılar; gülmekten adım atamıyorlardı. Kasap dükkânındaki aynada kendilerini görünce daha da fazla güldüler. Terzi kadın pembe çiçekli muslin giyisisiyle, çamaşırcı kadın, mavi benekli basma giysisi, çıplak kolları, boynundaki gri eşarbıyla, siyahlar içindeki Goujet'nin yanında benekli iki tavuğu andırıyorlardı. Hafta içinde böyle giyinip kuşanmış, olan bu üç kişinin şu ılık haziran akşamında Poissoniers Sokağı'ndaki kalabalığı itip kakarak, neşe içinde, taptaze, gelip geçtiğini görenler dönüp dönüp bakıyorlardı. Ama şakanın sırası değildi. Her şarapçı dükkânının önüne gidiyorlar, başlarını kapıdan uzatıp, tezgâhın önüne bakıyorlardı. Coupeau olacak şu

Allah'ın kulu kafayı çekmek için zafer anıtına gitmiş olamazdı ya! İyi yerlere bakarak sokağın bütün üst kısmını aramışlardı. Erik rakısıyla ün salmış Petite-Civette'e, sekiz meteliğe Orleans şarabı veren Baquet anaya, titiz kişiler olan arabacı bayların buluşma yeri olan Papilon'a bakmışlardı. Ama koydunsa bul Coupeau'yu. Bunun üzerine bulvara doğru indiler, Gervaise, köşedeki François'nın meyhanesinin önünden geçerken hafif bir çığlık attı.

Goujet:

"Bir şey mi var?" diye sordu.

Çamaşırcı kadın gülmüyordu artık. Rengi uçmuştu, öyle büyük bir heyecan içindeydi ki az daha yere düşecekti. Virginie, François'nın meyhanesinde kaygısız bir tavırla yemek yiyen Lantier'yi görünce işi hemen anladı. İki kadın demirciyi sürüklediler.

Gervaise konuşacak duruma gelince:

"Ayağım burkuldu da," dedi.

Sonra sokağın alt yanında Coupeau ile Poisson'u, Colombe babanın meyhanesinde buldular. Bir sürü adamın arasında, ayakta duruyorlardı. Coupeau, gri işçi gömleği sırtında, bağırıp duruyor, öfkeli tavırlarla tezgâha yumruklar indiriyordu, o gün izinli olan Poisson ise kahverengi bir palto giymişti, durgun ve sessiz bir tavırla onu dinliyordu; sakalı ve kızıl bıyıkları dikelmişti. Kadınları kaldırımın kenarına bırakan Goujet gelerek elini çinko işçisinin omzuna koydu. Ama Coupeau dışarıda Gervaise'le Virginie'yi fark edince çok kızdı: Kim getirmişti buraya bu kadınları? Şimdi bir de eksik etekler mi takılacaktı peşine? Yok yahu, kımıldamayacaktı işte yerinden. Gitsinler o iğrenç yemeklerini kendileri yesinlerdi. Goujet onu yatıştırmak için bir şeyler içmeyi kabul etmek zorunda kaldı. Coupeau tezgâhın önünde beş koca dakika geçirecek kadar huysuzluklar, densizlikler etti. Sonunda dışarı çıktığı zaman karısına şöyle dedi:

"Ben buna gelemem bak! Nerede işim varsa orada kalırım; anlaşıldı mı?"

Gervaise karşılık vermedi. Titreme içindeydi. Virginie'yle Lantier üstüne konuşmuştu herhalde; öyle ya, Virginie, Cou-

peau, Goujet ile kocasını iterek önden yürümelerini söylüyordu. Sonra iki kadın, çinko işçisini meşgul etmek ve Lantier'i görmesine engel olmak için aralarına aldılar. Coupeau daha yeni çakırkeyif olmuştu. O da içmekten çok bağırıp çağırmaktan. Muziplik olsun diye, soldan gitmek ister görünen kadınların arasından çıkıp sağdan gitmeye başladı. Korkmuşlardı, koştular. François'nın kapısına siper olmak istediler. Ne var ki Coupeau, Lantier'nin orada olduğunu biliyordu galiba.

"Evet, evet yavrucuğum, orada eski bir tanış var değil mi? Beni aptal yerine koyma... Göz süzerek piyasaya çıktığını ben de göreyim yahu."

Olmadık laflar söyledi. Böyle kolları çıplak, suratı hüzünlü, sokaklarda aradığı kendisi değildi elbet; eski dostunu anyordu. Sonra Lantier'ye karşı müthiş bir öfkeye kapıldı. Ah, haydut herif! Vay sefil! İkisinden birinin, tavşan gibi içi boşaltılmış şekilde, kaldırıma serilmesi gerekirdi. Ne var ki Lantier bütün bunları anlamamış görünüyor, rahat bir tavırla önündeki kuzukulaklı dana kapamasını yiyordu. Gelip oraya birikenler oldu. Sonunda Virginie, Coupeau'yu çekip götürdü ve Coupeau sokağın köşesini döner dönmez yatıştı. Ama, ne olursa olsun dükkâna dönerlerken çıktıkları zamanki gibi neşeli değillerdi.

Konuklar, sofranın başında asılmış suratlarla bekliyorlardı. Çinko işçisi kadınların önünde kırıla kırıla hepsinin elini sıktı. Gervaise, biraz sıkkın, alçak sesle konuşuyor, konukları yerlerine oturtuyordu. Ama birdenbire Madam Goujet'nin gelmediğini fark etti. Madam Lorilleux'nun yanındaki yeri boş kalacaktı.

Gervaise:

"On üç kişiyiz!" dedi.

Bunu heyecanlı bir tavırla ve bir süreden beri kendini izlediğini hissettiği felâketin yeni bir belirtisi sayarak söylemişti.

Yerlerine daha yeni oturmuş bulunan kadınlar kaygılı ve sıkıntılı bir tavırla yerlerinden kalktılar. Madam Putois çıkıp gitmeyi önerdi çünkü ona göre bu iş şakaya gelmezdi, zaten hiçbir şeye el süremeyecekti, yemeklerin bir hayrı olmayacaktı ona. Boche ise işi şakaya alıyor, on dört yerine on üç kişi olma-

yı tercih edeceğini söylüyordu; herkesin payına daha fazla yemek düşerdi canım.

Gervaise:

"Bir dakika!" dedi. "Bu işi halledeceğim. Kaldırıma çıktı, tam o sırada sokaktan geçmekte olan Bru babayı çağırdı. İhtiyar işçi, iki büklüm, kaskatı ve sessiz bir yüzle içeri girdi."

Çamaşırcı kadın:

"Oturun şuraya babacığım," dedi. "Bizimle birlikte yemek yemek istersiniz değil mi?"

İhtiyar başını salladı sadece. Yerdi elbet; kendisi için bir sakıncası yoktu.

Gervaise sesini alçaltarak:

"Biri olmazsa başkası olur, değil mi ya?" diye devam etti. "Her zaman iyi bir yemek bulamıyor. Hiç değilse bir kere yesin içsin. Şimdi içimizde hiçbir ukde kalmamış oluyor."

Goujet'nin gözleri doldu; çok duygulanmıştı. Ötekiler de bu davranışı onayladılar, bunun hepsine uğur getireceğini söylediler. Yalnız Madam Lorilleux ihtiyarın yanında oturuyor olmaktan memnun olmamışa benziyordu, yana çekiliyor, adamcağızın nasırlı ellerine, yamalı ve rengini atmış gömleğine, tiksinen bakışlarla bakıyordu. Bru baba başını önüne eğmiş, özellikle önünde tabağının üstündeki peçeteden sıkılıyordu. Sonunda onu kaldırdı, dizlerinin üstüne yaymak yerine masanın kenarına bıraktı.

Sonunda Gervaise şehriye çorbasını dağıtmaya başladı. Konuklar kaşıklarını ellerine almışlardı ki Virginie, Coupeau'nun tekrar ortadan kaybolduğunu söyledi. Belki de yine Colombe babanın oraya dönmüştü. Herkesi kızdırdı bu. Bu sefer artık kendi bilirdi. Arkasından koşacak değillerdi. Karnı aç değilse, sokaklarda kalsındı ne yapalım! Ve kaşıklar tabakların dibine değmeye başlamıştı ki Coupeau yeniden göründü, iki kolunda iki saksı vardı, bir şebboy, bir kınakına saksısı. Bütün sofradakiler alkışladılar. O, kibar bir tavırla, saksının birini Gervaise'in sağına, birini soluna koydu; sonra eğildi, onu öperek:

"Seni unutmuşum yavrucuğum... Ama önemli değil. Böyle bir günde yine de severiz biz birbirimizi."

Clémence, Boche'un kulağına eğildi.

"Mösyö Coupeau bu akşam pek formunda," dedi. "Sevimli olmak için ne gerekirse yapıyor."

Ev sahibinin bu güzel davranışı, sofranın bir an tehlikeye düşmüş neşesini yeniden kurdu. İçi rahat etmiş olan Gervaise yine gülümsemeye başladı. Konuklar çorbalarını bitirmişlerdi. Derken, şarap şişeleri elden ele dolaştı; şehriyeyi bastırmak için ilk kadeh, dört parmak saf şarabı içtiler. Bitişik odada çocukların kavga ettikleri işitiliyordu. Étienne, Nana, Pauline ve küçük Victor Fauconnier vardı orada. Dördü için bir masa kurulmuş ve uslu durmaları öğütlenmişti. Ocaklara bakacak olan aptal Augustine ise yemeğini dizleri üstünde yiyecekti.

Nana:

"Anne! anne!" diye bağırdı birdenbire. Augustine kebap tavasına ekmek batırıyordu.

Çamaşırcı kadın seğirtti ve aptal kızı, kaynar kaz yağına batırdığı bir dilim ekmeği boğazı yana yana yutmaya çalışırken yakaladı. İki tokat attı çünkü bu küçük iblis bağırıyor, böyle bir şey yapmadığını ileri sürüyordu.

Sığır etinden sonra, beyaz salçalı yahni, evde yeterince büyük bir kap olmamasından ötürü bir salata tabağı içinde sofraya getirilince, konuklar arasında bir gülüşme oldu.

Konuşkan bir adam olmayan Poisson:

"İş ciddileşiyor," dedi.

Saat yedi buçuktu. Komşular görmesin diye dükkân kapısı örtülmüştü; özellikle karşıki küçük dükkânın sahibi saatçi öyle açgözlü bakışlarla gözlerini fincan gibi açıyordu ki lokmaları boğazlarında düğümleniyordu. Camların önüne asılı perdelerden ak, hep aynı güçte ve gölgesiz bir aydınlık süzülüyor ve sofra uyumlu bir şekilde sıralanmış takımları, kâğıt kuşaklı saksılarıyla, bu aydınlığın içinde yüzüyordu; bu soluk aydınlık, bu hafif günbatımı ışığı sofradakilere seçkin bir görünüm kazandırıyordu. Virginie, tam kelimesini buldu bunun: Kapalı ve muslin perdeli odaya baktı ve kibar bulduğunu söyledi. Sokaktan bir yük arabası geçse, kadehler sofranın üstünde zıplamaya başlıyor, kadınlar da erkekler gibi yüksek sesle konuşmak

zorunda kalıyorlardı. Ama az konuşuyorlar, herkes birbirine çok iyi davranıyordu. Yalnız Coupeau'nun sırtında işçi gömleği vardı; çünkü, diyordu, dostlar arasında teşrifata lüzum yoktur; sonra, işçi gömleği, işçinin şeref giysisi değil miydi?

Korsajlar içinde sıkılı kalmış kadınlar, pomada batmış saçları başlarına yapışmıştı; gün ışığı yansıyordu bunlarda. Erkekler ise sofradan ayrık oturuyorlar, redingotları lekelenmesin diye göğüslerini ileri çıkarıp dirseklerini havada tutuyorlardı.

Aman Allah! Nasıl girişmişlerdi beyaz salçalı danaya! Kimse konuşmuyordu, ama bütün çeneler işliyordu. Jöle gibi titrek, koyu, sarı, nefis sosa giren kaşık salata tabağının dibini boyluyordu. Sosun içinde et parçaları arıyorlardı, her zaman da buluyorlardı, tabak elden ele dolanıyor, yüzler içine eğiliyor, mantar var mı diye bakılıyordu. Duvarın önüne, konukların arkasında konulan koca ekmekler eriyordu sanki. Yutulan lokmalar arasında masaya konan bardakların diplerinin çarpmasından çıkan sesler işitiliyordu. Sos biraz fazlaca tuzlu olmuştu, kaymak gibi yutulan ve mideleri tutuşturan bu nefis yahninin midelerde yarattığı yangını söndürmek için dört şişe şarap açmak gerekti. Daha bir soluk almadan, çukur bir tabağa konmuş, yuvarlak, iri patateslerle süslenmiş domuz yahnisi geldi bir duman bulutu içinde. Bir çığlık koptu. Ooo! İşte bu bir harikaydı. Herkesin bayıldığı bir yemekti. Tam da iştah açacak bir şey! Hepsi bıçaklarını ekmeklerine silerek hazırlanıyor ve yan gözle süzüyorlardı yemeği. Sonra tabaklarına dağıtılınca, ağızları dolu dolu, birbirlerini dirsekleriyle dürterek yargılarda bulunmaya başladılar. Yahni de yahni olmuştu, değil mi? İnsan, bağırsaklarından geçip topuklarına kadar inen tatlı ve kuvvetli bir şey duyuyordu. Ya o patatesler? Şeker gibiydi. Bu tuzlu değildi, ama patateslerden ötürü her an boğazı ıslatmak gerekiyordu. Dört yeni şişe daha açtılar: Tabaklar öylesine silinip süpürülmüştü ki domuz yanında bezelye yemek için tabak değiştirmek gereğini duymadılar: Sebzeye kulak asmayın canım! İnsan rahatça kaşık kaşık atıştırabilirdi sebzeyi. Tadımlık bir şeydir; hani ne derler: "Hanım eğlencesi". Bezelyenin içinde yenilecek en güzel şey de o at toynağı gibi kokan domuz yağı parçacıklarıydı. Bezelye yerken iki şişe şarap yetti.

Birdenbire Nana:

"Anne! anne!" diye bağırdı. "Augustine benim tabağıma elini sokuyor."

O sırada bezelye atıştırmakta olan Gervaise:

"Ne bela şeysin sen! Bir tokat at şuna!" diye karşılık verdi.

Bitişik odadaki çocuklar masasında Nana ev sahibesi gibi hareket ediyordu. Kendisi Victor'un yanına oturmuş, kardeşi Étienne'i de küçük Pauline'in yanına yerleştirmişti. Evcilik oynuyorlardı; bir ziyarette eğleniyorlardı. Nana, önce büyük bir kimse gibi gülümseyen bir yüzle, konuklarına yemek dağıtmıştı ama domuz yağı parçacıklarını pek sevdiği için dayanamamış, hepsini kendi tabağına koymuştu. Sırnaşık bir tavırla çocukların çevresinde dönüp duran Augustine aptalı da, yağları yeni baştan bölüştürmek bahanesiyle avuçlamıştı bunları. Çok kızan Nana onun bileğini ısırdı. Augustine:

"Görürsün sen," diye mırıldandı. "Yahniyi yedikten sonra Victor'a seni öpmesini söylediğini anlatmazsam..."

Ama Gervaise ve Coupeau ananın kazı şişten çıkarmak için gelmeleri her şeyi yoluna koydu yeniden. Büyük sofrada, herkes sandalyesinin arkalığına yaslanmış soluk alıyordu. Erkekler yeleklerinin düğmelerini çözüyor, kadınlar peçeteleriyle yüzlerini siliyorlardı. Yemeğe ara verilmişti sanki; yalnız, çeneleri bir kere çalışmaya başladığı için durmayan bazı konuklar, farkında olmadan, ağızlarına iri iri ekmek lokmaları atıp çiğnemekteydiler. Yediklerinin mideye oturmasına imkân veriyorlar, bekliyorlardı. Gece usul usul inmeye başlamıştı; perdelerin ardında kirli, kül rengi bir aydınlık koyulaşıp duruyordu. Augustine sofranın iki ucuna birer lamba koyduğu zaman keskin ışık altında sofranın dağınıklığı ortaya çıktı. Bulaşık tabaklar ve çatallar, şarap lekeleri, ekmek kırıntıları. Yükselen ağır koku içinde insan güç soluk alıyordu. Yine de, burunların, sıcak kokular gelen mutfak yönüne döndüğü görülüyordu.

Virginie:

"Size biraz yardım edeyim!" diye bağırdı. Sandalyesinden kalktı, bitişik odaya geçti. Bütün kadınlar da teker teker onu izlediler. Kebap ocağının başında toplandılar; kazla uğraşmak-

ta olan Gervaise'le Coupeau anayı büyük bir ilgiyle seyretmeye koyuldular. Sonra, arasında çocukların sevinç bağırtıları ve sıçrayışları da seçilen, genel bir alkış gürültüsü yükseldi. Dükkân bölümüne bir zafer havası içinde girildi: Gervaise kazı taşıyordu; kollarını dümdüz ileri uzatmış, sessizce gülümsüyordu. Yüzü gözü ter içinde kalmıştı. Kadınlar onun arkasından geliyor ve onun gibi gülüyorlardı. En geride, Nana, gözlerini kocaman kocaman açmış, kazı görebilmek için ayaklarının üstünde yükseliyordu. Kocaman, nar gibi, yağları pırıl pırıl akan kaz, sofraya konunca hemen yemeye girişmediler. Bir hayranlık, saygı dolu bir şaşkınlık hüküm sürdü ve hepsinin soluğunu kesti bir ara. Gözlerini kırparak, çenelerini birbirine gösteriyorlardı: "Vay efendim vay! Ne hanım ablaymış yani bu kaz! Şu butlara bakın canım! Ya şu karın?"

Boche:

"Duvarları yalamaktan fazla yağ bağlamamış anlaşılan," dedi.

Bunun üzerine hayvan üstüne ayrıntılı bir konuşma başladı. Gervaise anlattı: Poissoniers mahallesindeki tavukçuda bulduğu en iyi parçaymış bu kaz. Kömürcünün terazisinde tartmışlar, on iki buçuk libre çekmiş; pişirmek için bir ölçek kömür yakmak gerekmiş; üç kâse de yağ vermiş. Virginie onun sözünü keserek hayvanı pişmeden önce gördüğünü söyleyip övündü. Öylece de yenebilirdi yani; sonra bir derisi vardı, nasıl ince, nasıl beyaz; tıpkı bir sarışın hanımın teni gibi işte. Bütün erkekler dudaklarını kabartan arsız bir gülüşle güldüler. Yalnız Lorilleux ile Madam Lorilleux'nün suratları biraz asıktı, Paytağın sofrasında böyle bir kaz görmeleri içlerine oturmuştu.

Sonunda çamaşırcı kadın:

"Ee, bunu bütün bütün yiyecek değiliz herhalde," dedi. "Kim kesecek? Yok, ben yapamam. Öyle iri ki korkarım."

Coupeau atıldı. Ne olacak canım kolay bir işti; butlarından tutar çekerdin, üstelik bütün parçalar da güzel güzel ayrılırdı. Ama onu istemediler, çinko işçisinin elinden bıçağı zorla aldılar; o et kesince, tabağın içi gerçek bir mezarlığa dönüyordu. Bir süre içlerinden gönüllü bir adamın çıkmasını beklediler.

Sonunda Madam Lerat tatlı bir sesle:

"Bu tam Mösyö Poisson'luk bir iş..." dedi. "Evet, evet, Mösyö Poisson kesmeli."

Sofradakilerin anlamadığını görünce daha mültefit bir düşünceyle ekledi:

"Elbet ya, Mösyö Poisson silah kullanmaya alışıktır."

Böyle diyerek elindeki mutfak bıçağını belediye zabıta memuruna verdi. Sofradaki herkes memnun ve onaylayıcı tavırlarla güldü:

Poisson askeri bir sertlikle başını eğdi, kazı önüne çekti. Komşuları, Gervaise ve Madam Boche yerlerinden biraz yana kaykılarak dirseklerini rahat hareket ettirmesi için ona yer açtılar. O, gözlerini hayvanı tabağın ortasına çivilemek istermiş gibi kazın üstüne dikmiş, geniş hareketlerle kesiyordu. Bıçak iskelete vurup da kemikler çatlayınca Lorilleux'nün yurtseverlik damarları kabardı.

"Ah, bu bir Kazak olmalıydı ki!" diye bağırdı.

Madam Boche:

"Siz Kazaklarla savaştınız mı Mösyö Poisson?" diye sordu.

"Hayır, ama Bedevilerle savaştım," diye karşılık verdi. "Artık Kazak kalmadı."

Bundan sonra bir sessizlik oldu. Başlar uzanıyor, bakışlar bıçağın hareketlerini izliyordu. Poisson ufak bir sürpriz hazırlamaktaydı. Birden son bir bıçak darbesi vurdu, hayvanın derisi ayrılıverdi, kuyruk kemiği havada dikili kaldı, papaz takkesi dediğin böyle olurdu işte. Hayranlık çığlıkları yükseldi: Ancak eski askerler dost meclisinde böyle hoş şeyler yapabilirlerdi. Bu sırada hayvanın gerisindeki açık delikten sel gibi sos akmaya başladı.

Boche şakayla:

"Ağzıma böyle işesinler, ben razıyım," dedi.

Kadınlar:

"Aman! Ne iğrenç adam," diye çığlığı bastılar. "Ne pis adam!"

Madam Boche ötekilerden daha kızgın bir tavırla:

"Daha iğrenç bir adam görmedim ben," diye bağırdı. "Kes sesini, anladın mı? Bir orduyu tiksindirirsin sen... Biliyor musunuz, kazın hepsini kendisi yemek için böyle yapıyor."

Bu sırada, Clémence, gürültünün arasında ısrarla tekrarlıyordu:

"Mösyö Poisson, duyuyorsunuz değil mi, Mösyö Poisson? Gerisini bana ayırın olmaz mı?"

Madam Lerat o ustaca cüretiyle:

"Gerisi zaten sizin hakkınız kuzum," dedi.

Bu arada kaz parçalanmıştı. Belediye zabıta memuru, hepsi papaz takkesini seyretsin diye bir süre bekledikten sonra, parçaları bölmüş, tabağın kenarına sıralamıştı. Herkes oradan alabilirdi. Ama kadınlar sıcağı bahane ederek elbiselerinin düğmelerini çözmeye başladılar. Coupeau burada herkesin kendi evinde olduğunu söyledi; komşular da kim oluyordu; sokak kapısını ardına kadar açtı ve eğlenti gelip geçen arabaların, yürüyüp giden, sokaktan gelip geçen yolcuların önünde devam etti. Çeneler dinlenmiş, midelerde yeni boşluklar belirmişti; korkunç bir iştahla kaza saldırdılar. Şu soytarı Boche'a bakarsanız, bekler ve kazın parçalanışını seyrederken, demin yediği domuz ve dana, iliklerine mal olmuştu bile.

Müthiş bir tıkınma başladı; öyle ki konuklardan hiçbiri şimdiye dek böyle ağır bir sindirimsizlik olayı hatırlamıyordu. Gervaise, kocaman bedenini dirseklerine dayamış, beyaz et parçalarını kocaman kocaman ağzına atıyordu; bir lokma eksik yerim korkusuyla da tek kelime konuştuğu yoktu; yalnız Goujet'den biraz utanıyor, onun karşısında böyle açgözlü bir kedi gibi hareket etmekten sıkılıyordu. Goujet ise onun yemekten kızardığını gördükçe kendisi de yiyip duruyordu. Sonra, Gervaise obur da olsa, öylesine iyiydi ki! Gerçi konuşmuyordu, ama her an Bru babayla ilgilenmek ve onun tabağına iyi bir parça koymak için duraklıyordu da. Bu obur kadının kendi yiyeceği lokmanın bir parçasını ayırıp, artık tat duygusunu yitirmiş, belki ekmeğin lezzetini bile unutmuş olan ve bu kadar fazla atıştırmayı görmekten sersemlemiş, başı öne eğik, ne bulursa mideye indiren ihtiyara verdiğine tanık olmak da kişiyi duygulandırıyordu. Lorilleux'ler hırslarını kazdan çıkarıyorlardı; üç günlük birden yiyorlardı; mümkün olsa, Paytağı mahvetmek için tabağı, masayı, dükkânı da bir lokmada yutacak-

lardı. Kadınların hepsi kaburga tarafından istemişlerdi; kaburga bayanlara özgü bir parçadır. Madam Lerat, Madam Boche, Madam Putois kemik sıyırıyorlardı; boyun düşkünü olan Coupeau ana ise ağzında kalmış son iki dişle boyun kemiğindeki etleri kemiriyordu. Virginie, derisini severdi kazın; ama kıtırdamış olmak şartıyla, bunun için bütün konuklar kendi paylarına düşen derileri onun önüne sürüyorlardı; öyle ki Poisson karısına dik dik bakarak buna bir son vermesini istedi; bu kadarı yeterdi. Daha önce, bir kere aşırı ölçüde kaz kızartması yemiş, karnı şişip on beş gün yataktan çıkmamıştı. Coupeau buna öfkelendi. Virginie'ye bir but parçası uzatarak bunun hakkından gelmezse kendisine –vallahi de billahi de– kadın demeyeceğini söyledi. Kim söylemiş kaz adama dokunur diye? Tersine kazın dalak hastalıklarına iyi geldiğini bilmeyen yoktu. Ekmeksiz yiyebilirdin kazı, yemiş yer gibi. Kendisi bütün gece kaz eti yese en ufak bir rahatsızlık duymazdı. Bunu söylerken bir yandan da caka satmak için, but tarafından koca bir parçayı ağzına tıkıyordu. Bu sırada Clémence kazın gerisini bitirmekte, dudaklarını şapırdatarak emmekteydi; bir yandan da Boche'un alçak sesle kendisine söylediği yakası açılmadık laflara gülmekten sandalyesinin üstünde kıvranmaktaydı. Aman Allahım! Ne yemeydi o! Ama ne demişler, yemek buldunsa ye, değil mi? Fırsat düşülüp de yememek budalalık olurdu. Kadınlar gebe olmuşlardı. Çatlayacaklardı neredeyse, pisboğaz yaratıklar. Ağızları açık, çeneleri yağ içindeydi; birtakım kıçları andırıyordu bu ağızlar; öyle kızarmışlardı ki refahtan gerilmiş zengin kıçlarına benzetebilirdiniz.

Hele şarap, dostlarım, hele şarap! Seine'in suları nasıl akar, şarap da o sofrada öyle aktı işte. Yağmur yağdığında, toprak da susuzsa sel nasıl akar, tıpkı öyle. Coupeau kırmızı şarabın nasıl köpürdüğünü görmek için şişeyi yukardan döküyor, bir litrelik şişe boşalınca baş aşağı tutup inek sağar gibi eliyle ağzını okşuyor; bir zenci kızın daha gürültüye gittiğini söylüyordu. Dükkânın bir köşesinde ölü zenci kız yığınları büyüyor, bu şişe mezarlığının üstüne sofranın üstündeki kırıntılar vb. atılıyordu: Madam Putois'nin bir ara su istemesine kafası kızan çin-

ko işçisi, tutup bütün sürahileri ortadan kaldırdı. Aklı başında bir adam su içer miydi? Midesine kurbağalar mı dolsun istiyordu? Ve kadehler bir dikişte boşalıyor, bir kerede yuvarlanan sıvının, selli, fırtınalı günleri, oluklardan akan yağmur sularının gürültüsünü andıran bir sesle, boğazlara boşaldığı işitiliyordu. Buruk bir şarap yağıyordu; önce küflü fıçı kokan, ama giderek buna alışılan, öyle ki sonunda fındık kokmaya başlayan bir şarap. Hey Tanrım! Cizvitler ne derlerse desinler, şu şarap denen meret esaslı bir icattı, ha! Konuklar gülüyor ve onu onaylıyorlardı çünkü ne de olsa, işçi şarapsız yaşayamazdı; Nuh baba asmayı çinko işçileri, terziler ve demirciler için dikmiş olsa gerekti. Şarap mideyi temizler, dinlendirir, tembellerin içine ateş düşürürdü. Bu soytarı size oyunlar oynadıysa, ona da boş vermeliydiniz, kralın yeğeni değildiniz ya. Bütün Paris sizindi. Sonra, yorgunluktan canı çıkmış, parasız pulsuz, burjuvalarca aşağılanan işçinin neşelenme olanağı çok muydu ki, zaman zaman salt hayatı pembe görmek için içki içmesini çok görenlere boyun eğecekti? Sözgelimi şu anda imparator bile vız gelmiyor muydu? İmparator da çakırkeyifti belki şimdi, ama bu bir şeyi önlemezdi, vız gelirdi onun bu hali de, kendilerinden daha fazla çakırkeyif olabilir miydi, daha fazla eğlenebilir miydi? Yuh olsun kişizadelere! Coupeau kimseye aldırmıyordu. Kadınları gece kuşu olarak görüyor, eliyle cebine vurup içindeki üç meteliği şıngırdatıyor, yüz meteliklik sikkeler yığınına kürek sallıyormuş gibi gülüyordu. Her zaman az içen Goujet bile burnunu batıra batıra içiyordu. Boche'un gözleri ufalıyor, Lorilleux'nünküler donuklaşıyordu; Poisson'un eski askerlere özgü tunç yüzünde ise gözleri gittikçe ciddileşen bakışlarla fıldır fıldır dönmeye başlıyordu. Daha şimdiden fitil gibi olmuşlardı... Kadınlar da az buçuk pusulayı şaşırmışlardı; yok canım, öyle fazla değil, birazcık. Yanakları, şaraptan bir pembelik edinmiş, bir soyunma gereksinimi içinde eşarplarını çıkarıyorlardı; yalnız Clémence işi uygunsuzluğun sınırına kadar götürüyordu. Bu sırada Gervaise, altı şişe şarabı hatırladı. Bunları kazla birlikte çıkarmayı unutmuştu; gidip getirdi, kadehler doldu. O zaman Poisson yerinde doğrularak kalktı, kadehi elinde:

"Ev sahibesinin sağlığına içiyorum," dedi. Bütün sofradakiler, yerinden oynatılan sandalyelerin gürültüsü içinde ayağa kalktılar; gürültünün ortasında kollar uzandı, kadehler tokuştu. Virginie:

"Elli yıl sonrasına!" diye bağırdı.

Gervaise duygulanmıştı, gülümseyerek:

"Yok, yok," diye karşılık verdi. "Çok yaşlanmış olurum o zaman. Gün gelir insan dünyadan çekilip gitmekten memnun olur."

Bu sırada; ardına kadar açık kapıdan bütün mahalle içeriyi görüyor ve sanki eğlentiye katılıyordu. Gelip geçenler, kaldırıma düşüp yayılan ışıkta durup içeri bakıyorlar, bu insanların böyle canı gönülden yiyip içmelerine gülüyorlardı. Oturdukları yerde eğilmiş arabacılar atlarına kırbacı basarak içeriye şöyle bir göz atıyorlar ve laf sokuşturuyorlardı: "Bir şey istemiyor musun? Ooo! Şişman ablacığım ebe çağıralım mı?" Kaz kızartmasının kokusu nefis bir şekilde bütün sokağa yayılıyordu; karşı kaldırımdaki bakkal çırakları kazdan kendileri de yemiş gibi oluyorlardı; yemişçi kadınla işkembeci kadın ikide bir dükkânlarının önüne çıkıp dikiliyor, yalanıyor, havayı kokluyorlardı. Bütün sokak kesinlikle bir sindirim güçlüğüne uğramıştı. O hiçbir zaman ortalarda görünmeyen yandaki şemsiyeciler, ana, kız Cudorge'lar, yan gözle bakarak birbirinin ardından sokaktan geçtiler; ocak başında börek yapmış gibi suratları kıpkırmızıydı. Küçük kuyumcu, tezgâhının başında, içki şişelerini saymaktan sarhoş olmuş, neşeli guguklu saatlerin ortasında iyice coşmuştu, çalışamaz duruma gelmişti artık. "Evet, komşular ateşi aldı!" diye bağırıyordu Coupeau. Niçin saklasınlardı? Ölçüyü kaçırmış olan sofra halkı görünmekten utanmıyordu artık; tersine bu karşılarına biriken ve oburluklarını ağızları açık seyreden kalabalıkla göneniyor, ateşleniyordu. Mümkün olsa, vitrini yıkacak, sofrayı sokağa kadar itecek, yemeği orda, caddenin gürültüsü içinde, herkesin burnunun dibinde bitireceklerdi. Kötü bir şey yapmıyorlardı ya! Öyleyse ne demeye bencil kişiler gibi kapanıp duracaklardı? Coupeau küçük saatçinin haline acımıştı, uzaktan bir şişe gösterdi; adam başıyla kabul ettiğini bildirince, bir şişe ve bir

kadeh götürdü ona. Sokakla dükkân arasında bir kardeşlik ilişkisi kuruldu. Gelene geçene kadeh kaldırılıyordu, içtenlikle arkadaşlara sesleniyorlardı. Şölen yayılıyor, büyüyerek etki alanını genişletiyordu; öyle ki bütün Goutte-d'Or semti bu çılgın eğlentinin ortasında, yemek kokularını duyuyor, karnını bastırıyordu.

Bir süredir kömürcü Madam Vigouroux boyuna kapının önünden gelip geçmekteydi.

Hep birden seslendiler:

"Hey! Madam Vigouroux! Madam Vigouroux!"

Kömürcü kadın, korsajını patlatacak kadar şişman gövdesiyle içeri girdi; yüzünü gözünü yıkamıştı; budalaca bir gülümseme vardı yüzünde. Erkekler ona çimdik atmaktan hoşlanırlardı çünkü çimdiği neresine basarlarsa bassınlar bir kemiğe rastlamazlardı. Roche onu yanına oturttu ve hemen, sırnaşık bir tavırla masanın altından dizlerini ellemeye başladı. Ama bunlara alışık olan kadın, kaygısızca bir bardak şarabı boşaltıyor, bir yandan da komşuların pencerelere üşüştüklerini, evde bazı kimselerin kızmaya başladıklarını anlatıyordu.

Madam Boche:

"Aman, orasını bize bırakın," dedi. "Kapıcı biziz, değil mi? Evin düzeni bizden sorulur... Hele gelip şikâyet etsinler, ne karşılık vereceğimizi biz biliriz."

Dipteki odada kebap tavasını kimin sıyıracağı meselesinden Nana ile Augustine arasında korkunç bir kavga çıkmıştı. Tava eski bir tencere gürültüsüyle on beş dakika boyunca yerde yuvarlanıp durdu. Şimdi Nana boğazına kaz kemiği takılan küçük Victor'un bakımıyla uğraşıyor, parmaklarını çenesinin altına sokuyor, ilaç olarak koca koca şeker parçaları yutturmaya çalışıyordu. Bunu yaparken de büyüklerin sofrasını gözlemekten de geri kalmıyordu. İkide bir oraya gelip Étienne ve küçük Pauline için şarap, ekmek, et istiyordu.

Annesi:

"Al! Patla! Rahat bırak beni diyorum," diye bağırıyordu.

Çocuklar artık lokmaları yutamaz olmuşlardı; ama coşmak için çatallarını masaya vurarak bir ilahi havası tutturmuşlar, yine de yemeye devam ediyorlardı.

Bu sırada gürültünün ortasında Bru baba ile Coupeau ana arasında bir söyleşi başlamıştı. Yemekten ve şaraptan rengi uçmuş olan ihtiyar adam Kırım'da ölen oğullarından söz ediyordu. Ah, küçükler yaşasalardı şimdi her gün sıcak ekmeği önünde olurdu.

Coupeau ana ise ona doğru eğiliyor, dili ağzında zorlukla dönerek şöyle diyordu:

"Bırakın canım, insanın başı çocuklarla da sıkıntıdan kurtulmuyor. Beni alalım sözgelimi, ben şimdi burada mutlu görünüyorum, değil mi? Ama nerede? Ağlayıp duruyorum... Yok, yok, çocuğu olmayı özlemeyin."

Bru baba başını sallıyordu:

"Hiçbir yerde bana göre iş yok artık," diye mırıldanıyordu. "Çok kocadım. Bir atölyeye girsem gençler hemen beni alaya alıyorlar, VI. Henri'nin çizmelerini boyayanın ben mi olduğumu soruyorlar. Geçen yıl yine de günde otuz metelik kazanıyordum, köprü boyama işinde çalışarak. Altından dere akan yerde sırtüstü yatarak çalışmak gerekiyordu. O zamandan beri öksürüyorum. Bugünse işim tamam artık, nereye başvurdumsa kapı dışarı edildim."

Sertleşmiş ellerine bakarak ekledi:

"Bu da çok tabii bir şey, çünkü bir işe yaramıyorum. Hakları var, ben de olsam öyle yapardım. Biliyor musunuz, asıl felâket şu ki, ölmedim. Evet, suç bende. İnsan artık çalışamaz duruma geldiği zaman, uzanıp ölmeli."

Onları dinleyen Lorilleux:

"Sahi," dedi, "bir türlü anlamıyorum, hükümet sakat ve iş göremez işçilere niçin yardım elini uzatmaz. Geçen gün bir gazetede okumuştum..."

"İşçiler asker değildir," diye açıkladı. "Sakat tertibinden yalnız askerler yararlanabilir. İmkânsız şeyler istememeli."

Sofraya tatlı ve yemiş geldi. Ortada, bir tapınak biçiminde yapılmış bir Savois pastası vardı; kubbesi kavun dilimleri biçimindeydi; kubbenin üstüne yapma bir gül kondurulmuştu; onun yanında bir telin ucunda yaldızlı kâğıttan bir kelebek sallanmaktaydı. Çiçeğin ortasına konmuş iki damla zamk

iki damla çiği temsil ediyordu. Bir çukur tabakta bir parça beyaz peynir yüzüyordu, başka bir tabakta suları akan ezik çilekler vardı. Bununla birlikte sofrada salata da kalmıştı; üstlerinde yağı parlayan iri marul yaprakları.

Gervaise tatlı bir sesle:

"Gelin Madam Boche," dedi. "Biraz daha salata almaz mısınız? Bilirim çok düşkünsünüzdür salataya."

Kapıcı:

"Hayır, hayır, teşekkür ederim," diye karşılık verdi. "Şurama kadar yedim."

Çamaşırcı kadın Virginie'ye dönünce, midesindeki yemeklere değdirecekmiş gibi parmağını ağzına soktu.

"Öyle yemişim ki vallahi," dedi. "Hiç yer kalmadı. Bir lokma bile koyamam ağzıma."

Gervaise gülümseyerek:

"Canım gayret edin biraz," diye devam etti. "Nasıl olsa ufak bir yer bulursunuz. Salata tok karnına da yenir. Yazık olacak şu marullara..."

Madam Lerat:

"Yarın reçel yapıp yersiniz," dedi. "Reçeli daha iyidir."

Kadınlar hayıflanan bakışlarla salata tabağına bakıyor ve pufluyorlardı. Clémence bir gün, öğle yemeğinde üç demet tere yemiş, onu anlattı. Madam Putois ondan da baskın çıktı. O, marulları ayıklamadan falan yermiş; tuza banıp hattır hutur mideye indirirmiş. Hepsi de bayılıyordu salataya; yalnız salata olsun başka şey istemezlerdi; gerdel gerdel para dökebilirlerdi onun için. Bunları konuşurken salata tabağını da silip süpürmüşlerdi.

Kapıcı kadın, ağzı dolu dolu:

"Çayırda dört ayak olup otlamak isterdim bunu," diye tekrarlıyordu.

Sonra yemiş ve tatlı konusunda şakalar yapmaya başladılar. Yemiş dediğin neydi ki? Biraz geç gelmişti ama önemli değildi bu; yine de bir tadına bakmalıydı. İnsan patlayacak kadar yemiş de olsa, çileğin ve pastanın bir zararı olmazdı. Sonra aceleleri de yoktu a canım, bol bol vakit vardı önlerinde, bekleyebi-

lirlerdi; canları isterse sabaha dek oturabilirlerdi. Bu arada, tabaklara çilek ve beyaz peynir dolduruldu. Erkekler pipolarını yakmışlardı; ağzı kapalı iyi şarap bitmiş olduğundan, yine açık şarap şişelerine yönelmişlerdi; şarap çekiyorlar, pipolarını tüttürüyorlardı. Ama, Gervaise'in Savois pastasını hemen kesmesini istediler. Poisson, kibar bir tavırla kalktı, pastanın ortasındaki gülü alıp herkesin alkışları arasında ev sahibi hanıma sundu. O da bunu sol göğsüne, yüreğinin yanına iğneledi. Her hareket edişinde kelebek de sallanıp kolan vuruyordu.

Lorilleux bir keşifte bulunmuştu.

"Yahu!" dedi, "meğer biz sizin tezgâhın üstünde yiyormuşuz. Sanırım bu tezgâh böyle çalışmaya hiç tanık olmamıştır."

Kötü niyetle yapılan bu şaka büyük başarı kazandı. İmalı nükteler yağmaya başladı: Clémence bir ütü vurduğunu söylemeden ağzına çilek atmaz olmuştu; Madam Lerat beyaz peynirin kola koktuğunu ileri sürüyordu; Madam Lorilleux ise dişlerinin arasından, üstünde bunca didinilip çalışılarak kazanılan paraların yine bu tezgâhın üstünde böyle har vurup harman savrulmasını, doğrusu pek akıllıca bir hareket olarak nitelendirdiğini tekrarlayıp duruyordu. Kahkahalar, çığlıklar gırla gidiyordu.

Birdenbire kuvvetli bir ses hepsini susmak zorunda bıraktı. Boche'tu bu. Avare ve zampara bir tavırla ayağa kalkmış, "Aşk volkanı ya da gönül çelen asker" şarkısını söylemeye başlamıştı.

Güzelleri ayartan Blarin benim işte

İlk kıta bir bravo fırtınasıyla karşılandı. Evet, evet şarkı söyleyeceklerdi. Herkes bir şarkı okusundu. Bundan daha eğlenceli şey olamazdı. Ve bütün sofra, kimi dirseklerini masaya dayayarak, kimi sandalyelerin arkalıklarına yaslanarak, şarkının güzel yerlerinde başlarını sallamaya, nakaratlarda kadehleri dikmeye başladı. Şu Boche rezili güldürücü şarkıların uzmanıydı. Parmaklarını açıp, şapkasını geri iterek, acemi er taklidi yapmasın, içi boş şişeleri bile güldürürdü vallahi. Aşk Volkanı'ndan sonra, hemen büyük başarı kazandığı şarkılardan birine, Boran de Follebiche'e geçti. Üçüncü kıtaya geldiği zaman, Clémence'a döndü, ağır ve şehvetli bir sesle devam etti:

Dört konuğu vardı, baronun
Gerçi hepsi kız kardeşi
Üçü esmer biri sarışın
Sekiz göz ki yoktur eşi.

Bu bütün konukları coşturmuştu; nakaratı hep birden söylemeye başladılar. Erkekler topuklarını vurarak tempo tutuyorlardı. Kadınlar bıçakları almışlar, uyumlu darbelerle kadehlerine vuruyorlardı. Hepsi bağıra çağıra söylüyordu:

Vay anam! bu kadeh kimden
Bu rakı de de dev de de dev
Vay anam! bu kadeh kimden
Bu rakı devriyeler!

Dükkânın camları sarsılıyor, muslin perdeler okuyucuların büyük soluğuyla havalanıyordu. Bu arada Virginie iki kez ortadan yok olmuş ve her gelişinde Gervaise'nin kulağına eğilerek alçak sesle bir şey söylemişti. Üçüncü kez gidip döndüğü zaman, gürültü patırtı arasında şöyle dedi:

"Hâlâ François'nin orada hayatım. Gazete okur görünüyor... Tabii mutlaka bunun altında bir hinoğlu hinlik var."

Lantier'den söz ediyordu. Gidip gidip onu gözetlemekteydi. Getirdiği her yeni haber üzerine Gervaise daha da ciddileşiyordu.

"Sarhoş mu?" diye sordu Virginie'ye.

Esmer kadın:

"Hayır," diye karşılık verdi. "Ayık görünüyor. Asıl kaygılandırıcı olan da bu ya. Sarhoş değilse ne demeye şarapçıda oturuyor, değil mi? Aman Tanrım! Aman Tanrım! Bir iş çıkmasa bari!"

İyice telaşa düşmüş olan çamaşırcı kadın ondan susmasını rica etti. Birdenbire derin bir sessizlik meydana gelmişti. Madam Putois kalkmış, "Rampa!" şarkısını söylemeye başlamıştı. Konuklar, sessiz ve coşku içinde ona bakıyorlardı; Poisson bile daha iyi dinleyebilmek için piposunu masanın kenarına koymuştu. Kadın, ufacık boyuyla öfkeli ve dimdik duruyordu; si-

yah bonesinin altında yüzü iyice solgundu; sol yumruğunu gururlu bir güvenle ileri uzatıyor ve kendisinden daha büyük bir sesle kükrüyordu:

Bir amansız cesur korsan!
Gelip durur ardımızdan!
Ve haydudun işi yaman!
Buralar artık ona haram!
Hadi çocuklar güverteye!
Romlar kadehlerde silme!
Korsanmış eşkıyaymış,
Çarmıha emanet işte!

Ciddi tarafından bir şeydi bu. Ama, vay anasını be! Bu şarkı nasıl da olduğu gibi anlatıyordu gerçeği. Deniz yolculukları yapmış olan Poisson, şarkıdaki ayrıntıları onayladığını belirtmek için başıyla tempo tutuyordu. Sonra, Madam Putois'nin de şarkıyı gerçekten duyarak okuduğu görülüyordu.

Coupeau eğilerek Madam Putois'nin bir akşam Poulet Sokağı'ndan kendisine saldırmak isteyen dört erkeği nasıl tokatladığını anlattı.

Konuklar Savois pastasını henüz bitirmemişlerdi, ama Gervaise bu arada kalkıp Coupeau ananın da yardımıyla kahve yapıp getirdi. Oturmasına engel oldular, şarkı sırasının kendisine geldiğini söylüyorlardı bağrışarak. Yüzü bembeyaz, keyifsiz bir tavırla itiraz etti, öyle ki yoksa kaz mı dokundu diye sordular. O zaman tatlı ve zayıf bir sesle "Ah, bırakın beni, öleyim!" şarkısını söyledi. Güzel rüyalarla dolu uykular dileyen nakarat bölümünü söylerken göz kapakları kapanacak gibi oluyor, dalgın bakışı sokakta, karanlığın içinde yitip gidiyordu. Hemen onun ardından Poisson kalktı, hanımları sert bir baş işaretiyle selamladıktan sonra içki üstüne bir şarkı okudu: "Fransız şarapları." Ne var ki çok berbat söylüyordu; yalnız yurtsever sözler bulunan son kıtada başarılı oldu çünkü bu kıtada Fransız bayrağından söz ederken kadehini iyice yukarı kaldırıp sallamış ve şarabı açık ağzına boşaltmıştı. Sonra art arda romanslar söylendi; Madam Boche'un söylediği barkarolde Venedik ve gondollardan

söz ediliyordu; Madam Lorilleux'nün bolerosu Sevilla'dan, Endülüs kadınlarından dem vuruyordu; Lorilleux ise rakkase Fatma'nın aşklarıyla ilgili olarak Arabistan kokularından söz etmeye vardırdı işi. Yağlı sofranın çevresinde, sindirimsizlikle dolu bir havada altın ufuk açılıyor; fildişi boyunlar, abaroz saçları, gitar sesleri arasında, ay ışığı altında öpüşler, ayaklarının altına bir inci ve mücevher yağmuru serpen huriler geçip geçip gidiyordu ve erkekler erinç içinde pipolarını tüttürüyorlardı; kadınlar, dudaklarında bilinçsiz bir rahatlama gülümsemesi, kendilerini o nefis kokuların içinde, oralarda görüyorlardı. Clémence'in sesini titreterek söylediği "Bir Yuva Yapınız" şarkısı da çok hoşa gitti çünkü kırları, ufacık kuşları, ağaç altlarında yapılan dansları, bal tüveyçli çiçekleri, kısacası, piknik günleri Vincennes'de görülen her şeyi anlatan bir şarkıydı. Ama Virginie, "Yavrum Anzarot"u söylemeye başlayınca neşeli hava yeniden kuruldu; Virginie, dirseği kalkık, eli kalçasında, kumanyacı kadını taklit ediyor; elini kalçasında kıvırıp koltuğunu aralayıp, bileğini döndürerek boşlukta içki doldurma hareketi yapıyordu. Öylesine neşelendiler ki Coupeau anaya "Sıçan"ı söylemesini rica ettiler. İhtiyar kadın söylemek istemiyor, bu açık şarkıyı bilmediğine yemin ediyordu. Yine de ince ve kesik sesiyle söylemeye başladı; ufacık, canlı gözleri, buruşuk yüzü, sıçanı görünce eteklerini sımsıkı toplayan Matmazel Liz'in içine düştüğü korkuyu çok güzel belirtiyordu. Sofradaki herkes güldü buna; kadınlar ciddiyetlerini koruyamıyorlar, yanlarında oturan erkekler parlak bakışlarla bakıyorlardı. Eh, ne de olsa ayıp bir şarkı değildi; içinde pis kelimeler geçmiyordu. Ama, doğrusunu isterseniz, Boche, kömürcü kadının baldırlarında sıçan gibi cirit atıyordu. Goujet, Gervaise'in bir işmarı üstüne kalın sesiyle gürleyerek Abdülkadir'in Vedaı'nı söylemeye başlayıp da sessizliği yeniden kırmasaydı işin sonu fenaya varabilirdi pekâlâ. Sağlam bir hançere vardı Goujet'de. Sesi, güzel sarı sakalının arasında bakır bir borudan çıkar gibi çıkıyordu. Savaşçının kara kısrağından söz ederken "ey benim soylu yoldaşım!" bölümünü sesini yükselterek söyleyince yürekler hızlı hızlı atmaya başladı; öyle bağırmıştı ki sonunu beklemeden alkışladılar.

Coupeau ana:

"Sıra sizde, Bru baba; sıra sizde," dedi. "Siz de kendi şarkınızı söyleyin. Hem bilirsiniz, eski şarkılar daha güzeldir."

Bunun üzerine hepsi ihtiyara döndü; üsteliyorlar, onu yüreklendirici sözler söylüyorlardı. Adamcağız sepilenmiş deriyi andıran hareketsiz yüzüyle, uyuşuk bir tavırla, hiçbir şey anlamadan çevresine bakıyordu. "Beş sesli harf" şarkısını bilip bilmediğini sordular. Başını önüne eğdi, aklında kalmamıştı, bütün eski şarkılar belleğinde birbirine karışıyordu. Onu kendi haline bırakmayı düşünüyorlardı ki biraz hatırlar gibi oldu ve boğuk bir sesle kekelemeye başladı:

Tra la la, tra la la,
Tra la, tra la, tra la la!

Yüzüne bir canlılık geliyordu; bu nakarat onda uzak sevinçlerin anılarını depreştirmişti herhalde; bu sevinçlerden yalnız kendine pay çıkarıyor, giderek daha boğuklaşan sesini bir çocuk tutkusu içinde dinliyordu.

Tra la la, tra la la,
Tra la, tra la, tra la la!

Virginie, Gervaise'in kulağına eğilerek:

"Biliyor musun hayatım," diye mırıldandı. "Yine oraya gittim: Bir kez daha bakayım dedim. Lantier, François'nın oradan gitmiş."

Çamaşırcı kadın:

"Dışarıda rastlamadınız mı ona?" diye sordu.

"Hayır. Hızlı hızlı yürüdüm, etrafıma pek bakmadım."

Ama gözlerini kaldıran Virginie sözü yarıda kesti ve boğuk bir soluk aldı.

"Aman Tanrım! Orada, karşı kaldırımda duruyor. Buraya bakıyor."

Gervaise, telaşlı, sokağa bir göz attı. Söyledikleri şarkıları dinlemek için sokakta bir kalabalık birikmişti. Bakkal çırakları, işkembeci, küçük saatçi bir grup meydana getirmişlerdi; tiyatro seyrediyorlardı sanki. Biriken insanlar arasında askerler,

redingotlu adamlar, el ele tutmuş, pek ciddi tavırlı, hayranlıkla bakan beş altı yaşlarında üç küçük kız vardı. Lantier de gerçekten ön sırada dikilmişti; rahat bir tavırla bakıyor, dinliyordu. Bu kadarı da yüzsüzlüktü canım! Gervaise, bacaklarından yüreğine doğru buz gibi bir şeyin yükseldiğini duydu; yerinden kıpırdamaya cesaret edemiyordu artık. Bru baba söylenip duruyordu:

Tra la, la, tra la la
Tra la, tra la; tra la la!

Coupeau:

"Yetti be dostum; kesin artık şunu! Sonunu da biliyor musunuz bu şarkının? Çok neşeli olduğumuz başka bir gün söylersiniz bunu, ha?"

Gülüşmeler oldu. İhtiyar adam kısa kesti, fersiz gözlerini sofranın çevresinde dolaştırdı, sonra yine o duygusuz düşünceli halini takındı. Kahveler içilmiş, çinko işçisi tekrar şarap istemişti. Clémence yine çilek atıştırmaya başladı. Bir an için şarkılar kesildi; sabahleyin, bitişik evde asılmış bulunan bir kadından konuşuyordu. Şarkı söyleme sırası Madam Lerat'ya gelmişti, ama bir sürü hazırlık yapması gerekti. Hava çok sıcak olduğundan, bir bardak suya batırdığı peçetesinin uçlarıyla şakaklarını ıslattı. Sonra bir yudum rakı istedi, içti ve usulca dudaklarını sildi.

"Allah'ın Çocuğu'nu söyleyeyim, olmaz mı?" diye mırıldandı. "Allah'ın Çocuğu."

Ve iri yarı, erkeksi görünümüyle, kemikli burnu, jandarmalarınki gibi geniş omuzlarıyla, söylemeye başladı:

Anasının terk ettiği kayıp yavru Tanrı evidir yuvası o yavrunun Yüce Tanrı göğünden görür onu Tanrı'nın yavrusudur kayıp yavru.

Bazı kelimelerde sesi titriyor, belirsiz notalar içinde uzayıp gidiyordu. Sağ elini göğsünün önünde sallar ve duygulu bir hareketle kalbine bastırırken gözlerini süzerek yukarı kaldırıyordu. O zaman Lantier'nin orada oluşundan büyük acı ve sıkıntı duyan Gervaise gözyaşlarını tutamadı; bu şarkı kendi acısı-

nı dile getiriyordu sanki; Tanrı'nın esirgeyeceği, o bırakılmış, o kayıp yavru kendisiydi. İyice sarhoş olan Clémence birdenbire hıçkıra hıçkıra ağlamaya başladı; başı masanın üstüne düşmüş, hıçkırıkları sofra örtüsüyle boğuluyordu. Ürpertici bir sessizlik hüküm sürmekteydi. Kadınlar mendillerini çıkarmışlar, duydukları üzüntüyle gönenerek, başları dimdik, gözlerini siliyorlardı. Erkekler, alınlarını eğmişler, gözlerini kırpıştırarak, sabit bakışlarla önlerine bakıyorlardı. Bir an boğulur gibi soluğu tıkanan ve dişlerini sıkan Poisson iki kere piposundan parçalar koparmış, tütününü içmeye ara vermeden, bu parçaları yere tükürmüştü. Eli artık kömürcü kadının dizlerinde karar kılmış olan Boche, bir vicdan azabı, belirsiz bir saygı duygusu içinde, çimdik atmayı bırakmıştı ve yanaklarına iki damla gözyaşı yuvarlanıyordu. Bu eğlence düşkünü insanların adalet gibi sert, koyun gibi uysal yanları vardı. Şarabın yolu sonunda gözlerinden geçiyordu, desek yeridir. Nakarat, bu kez daha usuldan, daha ağlamaklı olmak üzere, yeniden başlayınca hepsi kendini koyverdi; ölesiye duygulanarak, tabaklarına eğilip hüngür hüngür ağladılar.

Gervaise'le Virginie ise ellerinde olmadan, gözlerini karşı kaldırımdan ayırmıyorlardı. Lantier'yi Madam Boche da fark etmişti; gözyaşları arasında hafif bir çığlık attı. Bunun üzerine üçü de ellerinde olmadan yaptıkları baş işaretleriyle birbirlerine sıkıntılı bakışlarla bakmaya başladılar. Aman Allahım! Ya Coupeau dönüp bakarsa, ya onu görürse! Kapışırlardı vallahi! Birbirlerini yerlerdi! İşi öyle bir noktaya getirdiler ki çinko işçisi sonunda sormak zorunda kaldı:

"Nereye bakıyorsunuz yahu?"

Sonra eğildi. Lantier'yi tanıdı.

"Vay anasını! Bu kadarı da fazla artık!" diye mırıldandı. "Vay alçak herif! Vay namussuz. Yok, bu kadarı fazla, arkadaş. Bu iş burada bitmeli..."

Korkunç tehditler geveleyerek ayağa kalkınca, Gervaise, hafif bir sesle yalvardı ona:

"N'olur beni dinle... bıçağı bırak... Otur yerine. Bela mı alacaksın başına?"

Virginie, onun masanın üstünden aldığı bıçağı elinden çekip almak zorunda kaldı. Ama sokağa çıkmasına ve Lantier'nin yanına yaklaşmasına engel olamadı.

Gittikçe artan kederleri arasında sofradakilerin gözleri bir şey görmüyor, şimdi daha fazla ağlıyorlardı, Madam Lerat ise iç parçalayıcı bir edayla şarkısını okumaya devam ediyordu:

Ve yetim kaldı ortalarda
Kimse duymadı çığlığını
Ağaçlardan, rüzgârdan başka

Son mısra bir acı fırtınası gibi esti ve o sırada şarap içmekte olan Madam Putois'ya öylesine dokundu ki, şarabını sofra örtüsüne devirdi kadıncağız. Gervaise ise donup kalmıştı, bağırmamak için bir yumruğunu ağzına bastırıyor, az sonra, karşıda iki erkekten birinin cansız olarak kaldırıma serileceği olasılığını düşünerek bir dehşet duygusu içinde gözlerini kırpıştırıyordu. Virginie ile Madam Boche da sahneyi büyük bir ilgiyle izlemekteydiler. Açık havaya çıkınca sersemleyen Coupeau, Lantier'nin üstüne atılmak isterken az kalsın akmakta olan küçük dereciğin içine oturacaktı. Öteki, elleri cebinde, sadece biraz kenara çekilmekle yetinmişti. Şimdi iki adam birbirlerine bağırıp çağırmaya başladılar, özellikle çinko işçisi öbürüne iyice veriştiriyor; ona hasta domuz diyor, işkembesini yiyeceğini söylüyordu; seslerin azgın yansımaları duyuluyor, kolları yerinden çıkacakmış gibi öfkeli hareketler seçiliyordu; her indirilen tokatta Gervaise fenalaşıyor, gözlerini kapıyordu; çünkü bu iş fazla sürmüştü; sonra, yüz yüze öyle yaklaşıyorlardı ki birbirinin burnunu kapacaklarını sanıyordu. Artık bir şey işitilmemeye başlayınca, gözlerini açtı, onların sükûnet içinde konuştuklarını görünce çok şaştı.

Madam Lerat'nın, ağlamaklı ve güvercin gibi kuğurtulu sesi bir kıtaya başlayarak yükseliyordu:

Ertesi gün zavallıyı,
Yarı ölü, kaldırdılar...

Madam Lorilleux:

"Ne orospu karılar var," dedi. Bu söz herkesçe onaylandı.

Gervaise, Madam Boche ve Virginie bakıştılar. İş düzeliyor muydu yoksa? Coupeau ile Lantier kaldırımda konuşmaya devam ediyorlardı. Hâlâ birbirlerine küfrediyorlardı, ama dostça. Birbirlerine "eşşoğlu" derken, bu sözde bir sevgi belirtisi de seziliyordu. Kendilerini seyredenler olduğundan, yan yana, evler boyunca ağır ağır yürümeye başladılar; on adım attıktan sonra dönüyorlardı. Canlı bir söyleşi başlamıştı aralarında. Birden, Coupeau yeniden silkelenir gibi oldu; öteki reddediyor, kendini naza çekiyordu. Çinko işçisi, Lantier'yi itti, dükkâna sokmak için karşıya geçmeye zorladı.

"İçimden geldi diyorum size!" diye bağırdı. "Bir kadeh şarap içeceksiniz. Erkeğiz şurada! Niçin anlaşmayalım?"

Madam Lerat son nakaratı bitiriyordu. Kadınlar mendillerini katlayarak bir ağızdan tekrarlıyorlardı:

Tanrı'nın yavrusudur kayıp yavru.

Çok yorulmuş gibi yaparak yerine oturan şarkıcıyı alkışladılar, içecek bir şey istedi; bu şarkıyı fazla duyarak okuyormuş, bu yüzden ani bir sinir bunalımından korkuyormuş. Bu sırada bütün sofra Coupeau'nun yanında sessizce oturmakta olan Lantier'ye gözlerini dikmişti; Savois pastasının son parçasını bir bardak şaraba batırarak yiyordu. Virginie ve Madam Boche dışında kimse tanımıyordu onu. Lorilleux'ler bu işte bir bit yeniği seziyorlardı; ama neydi bu bilmiyorlardı. Kuşkulu bir tavır takınmışlardı. Gervaise'in heyecanını fark eden Goujet bu yeni gelene ters ters bakıyordu. Sıkıcı bir sessizlik meydana gelince, Coupeau sadece:

"Bir arkadaş," dedi.

Sonra karısına dönerek:

"Hadi, kımılda yerinden!.. Belki biraz sıcak kahve kalmıştır."

Gervaise, uysal ve sersemlemiş bakışlarla bir ona, bir ötekine bakıyordu. Baştan, kocası eski âşığını dükkâna soktuğu zaman, büyük fırtına günlerinde her gök gürültüsünden sonra yaptığı gibi, güdüsel bir hareketle başını ellerinin arasına almıştı: İmkânsız bir şeydi bu; sanki duvarlar göçecek ve herkes altında kalacaktı. Sonra iki erkeğin oturmuş olduğunu, mus-

lin perdelerin bile kımıldamadığını görünce her şeyi tabii bulmaya başladı. Kaz midesine rahatsızlık veriyordu; fazla yemişti, bir şey düşünemiyordu. Rahat bir gevşeklik içinde kendini koyvermiş, sofranın başına yığılıp kalmıştı; tek isteği kimsenin kendisini rahatsız etmemesiydi. Başkaları hiç ummazken, işler kendiliğinden bir çözüme kavuşur gibi olurken kendisi niçin üzsündü tatlı canını? Kahve kalmış mı diye bakmak için kalktı.

Dipteki odada çocuklar uyuyordu. Aptal Augustine, onları yemeğin sonunda tatlı ve yemiş yenirken yıldırmış, çileklerini aşırmış, iğrenç tehditlerle korkutmuştu. Bu arada kendisi de iyice hastalanmış, küçük bir sedire oturmuş, renksiz yüzüyle, tek kelime söylemeden durmaktaydı. Şişko Fauline desen başını masanın kenarına dayayarak uyuyakalmış, Étienne'e yaslanmıştı. Nana, yatağın ayak ucundaki kilimin üstüne, Victor'un yanına uzanmış, kolunu onun boynuna dolamıştı; uyukluyor, zayıf bir sesle durmadan:

"Anneciğim, hastayım! Off anneciğim!" diye inliyordu.

Başını bir türlü kaldıramayan Augustine:

"Aman aman!" diye mırıldandı. "Kafayı buldular, büyük adamlar gibi çaldılar, söylediler."

Gervaise, Étienne'i görünce yeniden altüst oldu. Boğuntu içindeydi. Şu yumurcağın babası şurada pasta yiyordu da bir kere gelip çocuğunu öpmek isteğini duymuyordu, ha! Étienne'i uyandırıp kucağında içeri götürmek istedi. Sonra her şeyin böyle kolayca çözümlenmesinin iyi olduğunu düşündü bir kez daha. Yemeğin sonunda bir tatsızlık çıkması iyi olmazdı elbet. Kahve ibriğini getirdi, kendisine hiç dikkat etmez görünen Lantier'ye bir fincan kahve verdi.

Coupeau gevelemeye başlamıştı:

"Yani sıra şimdi bize mi geldi? En esaslısını bana bırakıyorsunuz demek. Pekâlâ. 'Bakın işine piçin' şarkısını söyleyeceğim."

Sofradaki herkes:

"Evet, evet, 'Bakın işine piçin!'" diye bağırdı.

Şamata yeniden başlamış, bu arada Lantier unutulmuştu. Ka-

dınlar nakarata katılmak için kadehlerini ve bıçaklarını hazırladılar. Bir bıçkın tavrı takınan çinko işçisine şimdiden gülüyorlardı. Coupeau kısık bir kocakarı sesini taklit ederek söylemeye başladı:

Sabah gözümü açınca
karmakarışıktır içim
Ve onu yollarım çarşıya
on paralık rakı için
Üç çeyrek oyalanır yolda
içer yarısını içkinin
Bakın rezilin yaptığına
bakın işine piçin.

Ve kadınlar büyük bir neşe içinde, bıçaklarını kadehlerine vurarak nakaratı tekrarladılar:

Bakın işine piçin!
Bakın işine piçin!

Şimdi Goutte-d'Or Sokağı da işin içine karışıyordu: Bütün semt, "Bakın işine piçin" şarkısını söylemeye başlamıştı. Karşıda, şarkıyı bilen küçük saatçi, bakkal çırakları, işkembeci kadın, yemişçi kadın, birbirlerine şaplaklar indire indire nakarata katılıyorlardı. Gerçek şu ki sonunda bütün sokak sarhoş olmuştu. Coupeau'ların evinden yayılan şölen havası insanları, kaldırımlarda esritmeye yetmişti. Doğrusu, o saatte dükkândakiler de adamakallı kafaları bulmuş bulunuyorlardı; çorbanın hemen ardından içtikleri o ilk kadehten sonra sarhoşlukları gitgide artmıştı. Şimdi artık tamam olmuşlardı; islenen iki lambanın kızıl buğulu ışığı arasında, hepsi şuralarına kadar yemiş, bağırıp çağırıyordu. Bu büyük neşe şamatası, geçip giden son arabaların gürültüsünü bastırıyordu. Bir ayaklanma mı var yoksa diye iki belediye zabıta memuru geldi ama Poisson'u görünce, hafifçe bir selam verdiler ve evlerin kara gölgeleri boyunca, yan yana, ağır ağır yürüyerek uzaklaştılar.

Coupeau şu kıtaya gelmişti:

Her pazar serinlik basınca
gideriz Petit-Villette'e
O lağımcı ustasının yanına
yani amcam Tinet'e,
Kiraz çekirdeği arar durur
ordan dönüşte
Debelenir orda burda
bakın işine piçin bakın işine piçin

Ve bütün bina çatırdadı; sakin gecede ve ılık havada öyle avaza yükseldi ki kendileri de alkışladılar bunu, çünkü daha fazla yaygara koparmaya imkân yoktu.

İçlerinden hiçbiri daha sonra şölenin nasıl bittiğini hatırlayamadı. Yalnız, vakit iyice geçti herhalde, çünkü bir kedi bile geçmiyordu sokaktan. Ama galiba, el ele tutuşup sofranın çevresinde tepinmişlerdi de. Ağızları kulaklarında, sarı bir sisin içinde kızarmış suratlarıyla zıplayıp durdukları belli belirsiz kalmıştı belleklerinde. Ama sona doğru hâlâ Fransız şarabı içtikleri muhakkaktı; yalnız içlerinden birinin, muziplikle, kadehlere tuz koyup koymadığının bir türlü farkında olmadılar. Çocuklar, kendi kendilerine soyunup yatmış olmalılardı. Ertesi gün, Madam Boche bir köşede kömürcü kadına iyice sokulup kaynatan Boche'a iki tokat atmış olmakla övünüyordu; hiçbir şey hatırlamayan Boche, şaka yaptığını söylüyordu onun. Herkesin yermekte birleştiği şey ise Clémence'ın hareketleriydi; kuşkusuz bu kız böyle toplantılara çağrılacak biri değildi; sonunda, orasını burasını göstermiş, sonra midesi bulanmış, muslin perdelerden birini berbat etmişti. Erkekler, hiç değilse, kusacakları gelince dışarı çıkıyorlardı. Sözgelimi Lorilleux ve Poisson, içleri bulanınca soluğu ta kasap dükkânının orada almışlardı. Terbiye görmüş insan er geç belli oluyordu canım. Nitekim, Madam Putois, Madam Lerat ve Virginie, sıcaktan bunalınca, korselerini çıkarmak için dipteki odaya geçmişlerdi. Hatta, Virginie tatsız bir olaya meydan vermemek için kısa bir süre karyolaya uzanmak istemişti. Sonra davetliler, birbiri ardı sıra ortadan yok olmuşlar, Lorilleux'lerin azgın bir kavgası ve

Bru babanın inatçı, sıkıcı "tra la la, tra la la"sından meydana gelen son bir gürültü içinde hepsi birden yitip gitmişler, sanki erimişlerdi. Goujet'nin giderken hıçkıra hıçkıra ağladığı kalmıştı Gervaise'in aklında; Coupeau hep şarkı söylemişti. Lantier'ye gelince, o, herkes dağılana kadar orada kalmıştı herhalde; Gervaise, bir ara saçlarından geçen bir soluğu hâlâ duyuyordu; ama bu soluk Lantier'nin mi yoksa sıcak gecenin miydi, bilemiyordu.

Madam Lerat o saatte Batignolles'e dönemeyeceğini söyleyince, karyoladaki şiltelerden birini kaldırdılar; sofrayı iterek dükkânın bir köşesine onun için bir yatak serdiler; orada, yemek kırıntılarının ortasında uyudu. Ve bütün gece, Coupeau'lar yemek üstüne yorgun argın serilmiş uyurlarken, pencereyi açık bularak içeri giren bir komşu kedisi, kazın kemiklerini kemirdi, ince dişleriyle çatırdata çatırdata hayvanın son kalıntılarını da sildi süpürdü.

VII

Ertesi hafta, öğle yemeğine gelmeyen Coupeau saat ona doğru Lantier'yi de beraberinde getirdi. Birlikte Montmartre'da, Thomas'da paça yemişler.

Çinko işçisi:

"Şimdi paylama hanım," dedi. "Görüyorsun, uslu uslu oturduk. Bununla olunca tehlike yok; insana doğru yolu gösteriyor."

Ve Rochechouart Sokağı'nda nasıl rastlaştıklarını anlattı. Yemekten sonra, Lantier, Coupeau'nun Boule Noire kahvesinde iki tek atma önerisini reddetmiş, insan sevimli ve namuslu bir kadınla evliyse önüne gelen meyhanede kafa çekmemeli demiş. Gervaise, dudaklarında hafif bir gülümseme, dinliyordu. Yok canım, paylamayı düşünmüyordu zaten, çok sıkılmıştı. Şölen gününden beri eski sevdalısını günün birinde yine göreceğini ummaktaydı; ama, işte böyle bir saatte, tam yatağa yatacağı bir sırada iki adamın çıkıp gelivermeleri üzerine iyice şaşırmıştı; titreyen elleriyle, çözülüp ensesine dökülmüş saç topuzunu toplamaya çalışıyordu.

Coupeau:

"Bak," dedi, "o ki dışarıda ısmarladığım içkiyi içmemek nezaketini gösterdi; şimdi sen de içecek bir şeyler sunmalısın bize. Yerinde bir davranış olur, değil mi?"

İşçi kızlar gideli epey olmuştu. Coupeau ana ile Nana yatmışlardı. Onlar geldiği sırada kepengin birini tutmakta olan Gervaise dükkânı açık tuttu; tezgâhın bir köşesine bardaklar ve dibinde biraz konyak kalmış bir şişe koydu. Lantier ayakta duruyor, ona, doğrudan doğruya söz söylemekten çekiniyordu. Bununla birlikte kadehine içki koyarken:

"Sadece bir damla madam, rica ederim," dedi.

Coupeau onlara baktı ve çok açık bir dille konuştu. Artık saçmalık etmeyeceklerdi elbet! Geçmişe mazi denirdi, değil mi? Dokuz yıl, on yıl sonra da kin besleyecek olduktan sonra, insanın artık kimsenin yüzüne bakmaması gerekirdi. Hayır, hayır, elini kalbine koyup düşünüyordu! Bir kere karşısındakilerin kim olduklarını biliyordu. Mert bir kadın, mert bir erkek, iki dost canım! İçi rahattı, onların dürüstlüklerine güveniyordu.

Gervaise:

"Aaa, ne demek? Elbette!" diyordu gözleri yerde ve onun ne dediğini bir türlü anlamaksızın.

Lantier de:

"O benim için bir kız kardeş artık," diye mırıldandı. "Yalnız bir kız kardeş."

Coupeau:

"El sıkışsanıza yahu!" diye bağırdı. "El âlem ne derse desin, insan böyle yapınca milyonerlerden daha iyi yaşar. Ben dostluğu her şeyden üstün tutarım; çünkü dostluk dostluktur ve ondan daha yüce bir şey yoktur."

Bunu söylerken karnına öyle yumruklar indiriyor ve öyle büyük bir coşku içinde görünüyordu ki ikisi de onu yatıştırmak zorunda kaldılar. Sonra, hepsi, sessizce kadehlerini tokuşturdular, içkilerini içtiler. O zaman Gervaise, Lantier'ye rahat bir bakış atabildi; çünkü şölen akşamı onu bir sisin içinde görmüştü. Lantier, etlenmiş, şişman ve tıknaz bir adam olmuş, boyunun kısalığı dolayısıyla bacakları ve kolları kalınlaşmıştı. Ama aylaklık içinde geçen hayatının dolgunlaştırdığı yüzü güzel çizgilerini yitirmemiş bulunuyordu. İnce bıyıklarına büyük bir özen gösterdiği için, yaşından, yani otuz beşten fazla göstermiyordu. O gün, kibar baylar gibi gri bir pantolon, koyu mavi bir

palto giymişti; ayrıca, ucunda armağan bir yüzük sallanan gümüş köstekli gümüş bir de saati vardı.

"Ben kaçayım," dedi. "Dünya kadar yolum var." Kaldırıma çıktığı zaman çinko işçisi ona seslendi; kapının önünden her geçişte içeri girip kendilerine bir merhaba demezse güceneceğini söyledi. O sırada sessizce ortadan yok olan Gervaise, Étienne'i içeri sokmuştu; çocuk, sırtında gömleğiyle ve henüz uykuyu atamamış yüzüyle gülümsüyor, gözlerini ovuşturuyordu. Ama Lantier'yi görünce titredi, sıkılmış bir tavırla annesine ve Coupeau'ya kaygılı bakışlarla bakmaya başladı.

Coupeau:

"Bu mösyöyü tanımadın mı?" diye sordu.

Çocuk, karşılık vermeksizin, başını önüne eğdi. Sonra hafif bir baş işaretiyle onu tanıdığını belirtti.

"Öyleyse aptal gibi ne duruyorsun? Gidip öpsene onu."

Lantier, ciddi ve sakin, bekliyordu. Étienne, sonunda yaklaşmaya karar verince, eğildi, iki yanağını uzattı, sonra kendisi de yumurcağın alnına iri bir öpücük kondurdu. O zaman çocuk babasının yüzüne bakmaya cesaret edebildi. Ne var ki birden hıçkırmaya başladı, perişan, çılgın gibi kaçtı. Coupeau onu yabanilikle suçlayarak azarladı.

Rengi uçmuş ve kendisi de sarsılmış olan Gervaise:

"Heyecandan," dedi.

Coupeau açıklamaya girişmişti:

"Çok yumuşak, çok uslu çocuktur aslında. Kendisini sıkı bir şekilde yetiştirdim, göreceksiniz... Zamanla alışacak size. Dünyayı, hayatı öğrenmesi lâzım... Yalnız bu çocuk için bile hep dargın durmamamız gerekirdi değil mi? Yalnız bunun için bile çoktan barışmalıydık. Bir babanın çocuğunu görmesine engel olmaktansa kellemi kestiririm ben."

Ve şişedeki konyağı bitirmeyi önerdi. Üçü de yeniden kadeh tokuşturdular. Lantier hiçbir şaşkınlık belirtisi göstermiyor, sükûnetini çok güzel muhafaza ediyordu. Gitmeden önce, çinko işçisine bir nezaket davranışında bulunmak için dükkânı kaparken ona yardım etmekte üsteledi. Sonra ellerini birbirine vurarak tozunu silkti, karı kocaya iyi geceler diledi.

"İyi uykular. Omnibüsü yakalamaya çalışacağım. İlk fırsatta uğrayacağım, söz."

O akşamdan sonra, Lantier, Goutte-d'Or Sokağı'nda sık sık göründü. Çinko işçisinin içeride bulunduğu zamanları kolluyor ve sanki yalnız onu görmeye gelmiş gibi davranarak, kapıdan hal hatır soruyordu. Sonra vitrinin önüne paltosunu çıkarmadan oturuyor, okumuş yazmış bir adam gibi kibarca konuşmaya başlıyordu; yüzü hep tıraş edilmiş, saçları hep taranmış oluyordu. Böylece, Coupeau'lar onun yaşantısı üstüne birtakım bilgiler edindiler. Son sekiz yıl içinde, bir ara büyük bir şapka fabrikasını yönetmiş. Bu işten niçin çekildiğini sorduklarında da bir ortağının ahlâksızlığından söz etmekle yetiniyordu. Aynı zamanda hemşehrisi olan bu düzenbaz herif sermayeyi kadınlarla yiyerek tüketmiş. Ama eski patronluk unvanı, artık tersine davranışta bulunamayacağı şekilde üstüne sinmiş bulunuyordu. Durmadan, büyük bir iş kurmak üzere olduğundan söz ediyordu. Bu işi şapka kurumları kuracak ve büyük çıkarların yönetimini kendisine vereceklermiş. Şu sırada hiçbir iş yapmıyor, elleri cebinde, sokaklarda dolaşıyormuş; tıpkı bir burjuva gibi. Durumundan sızlandığı günlerde, biri kalkıp bir fabrikanın işçi aradığını söyleyecek olsa, dudaklarında acıma dolu bir gülümseme beliriyor ve başkaları için didinerek açlıktan ölmeye niyeti olmadığını söylüyormuş. Bununla birlikte, Coupeau'nun dediği gibi, bu arkadaş havayla yaşamıyordu herhalde.

Kurnaz adamdı, işini biliyordu; baksanıza, yüzünden erinç akıyordu; hem giydiği beyaz çamaşırlar, taktığı o kişizade kıravatları bedava alınmazdı ya! Bir iş çeviriyordu mutlaka. Çinko işçisi, bir sabah onu Montmartre Bulvarı'nda ayakkabı boyatırken gördü, işin gerçeği şu ki başkaları için boyuna gevezelik eden Lantier kendisi söz konusu oldu mu ya susuyor ya da yalan söylemeye sapıyordu. Nerede oturduğunu bile söylemek istemiyordu. Efendim, kendisine iyi bir iş buluncaya kadar, bilmem nerede, cehennemin dibi kadar uzak bir yerde, bir arkadaşının yanında kalıyormuş; kimsenin kendini gelip görmesini istemiyordu; neymiş, hiç evde bulunmazmış.

İnsan bir iş ararken önüne on iş birden çıkıyor diye açıklama-

lara girişiyordu. Ama yirmi dört saat bile durmayacağım olur olmaz işlere girmeye değer mi? Sözgelimi, geçende, bir pazartesi günü Montrouge'da Champion'un yanına girdim. Daha o akşam, Champion siyasetten konuşmaya girişerek kafa ütülemeye başlamaz mı? Fikirlerimiz uyuşmuyor, o kara diyor, ben ak. Salı sabahı tüydüm oradan. Başka ne yaparsın? Kölelik çağında mı yaşıyoruz yahu? Günde yedi franga kendimi satamam doğrusu.

Kasım başlarıydı. Lantier, Gervaise'e ve iki işçi kıza menekşe demetleri getirdi. Yavaş yavaş ziyaretlerini sıklaştırdı, şimdi hemen her gün gelir olmuştu. Bütün evin, bütün semtin sevgisini kazanmak istiyor gibiydi ve önce yaş ayrımı gözetmeden çok iyi davrandığı Clémence ile Madam Putois'nın gönlünü çeldi. Bir ay sonra bu iki işçi kadın ona bayılmaya başlamıştı. Sık sık kulübelerine uğrayıp hatırlarını sorduğu, koltukladığı Boche'lar da kibarlığını öve öve bitiremiyorlardı. Lorilleux'lere gelince, onlar, o şölen günü, yemeğin sonunda sofraya oturan bu bayın kim olduğunu öğrenince eski sevdalısını bu şekilde eve almaya yeltenen Gervaise için demediklerini bırakmamışlardı. Ama bir gün, Lantier onların evine çıktı ve tanıdığı bir bayan için bir kordon ısmarladı, bunu yaparken onlarda öyle iyi izlenimler uyandırdı ki oturttular, sohbetinden pek hoşlanarak, bir saat alıkoydular; hatta böyle seçkin bir adamın Paytak'la nasıl yaşadığına şaştılar. Kısacası, Lantier bütün Goutte-d'Or Sokağı'nın sevgisini öylesine kazanmıştı ki, artık Coupeau'lara yaptığı ziyaretlerden kimse işkillenmiyor, herkes doğal buluyordu bunu. Yalnız Goujet bozuk çalmaktaydı. Dükkândayken öbürü de içeri girerse, o hemen kalkıyor, bu adamla tanışıklığı ilerletmek zorunda kalmamak için, çıkıp gidiyordu.

Gervaise, herkesin Lantier'ye gösterdiği sevgi gösterileri ortasında, ilk bir iki haftayı büyük bir iç karmaşası içinde geçirdi. Virginie'nin kendisine ilk açıldığı günkü yanmayı duyuyordu içinde. En büyük korkusu da Lantier bir akşam kendisini yalnız bulur da öpmeye kalkarsa direnememek ihtimaliydi. Kendisi hep onu düşünüyordu, hep onunla doluydu. Ama, onun çok dürüst davrandığını, gözlerini kaldırıp yüzüne bakmadığını, yanlarında bulunan kimselerin arkaları dönükken, ken-

disine parmağının ucuyla olsun dokunmadığını gördükçe, yavaş yavaş içi rahat etmeye başladı. Sonra aklından geçen şeyleri okur görünen Virginie de kötü şeyler düşündüğü için ayıplıyordu kendisini. Ne diye titriyordu böyle? Ondan daha kibar bir adam olamazdı. Korkacak bir şey yoktu artık. Ve uzun boylu esmer kadın, günün birinde, biçimini bulup ikisini bir köşeye itti ve lafı sevgi konusuna getirdi. Lantier, ciddi bir sesle ve kelimeleri seçe seçe, duygularının artık ölmüş bulunduğunu, bundan böyle kendi varlığını yalnız oğlunun mutluluğuna adamak istediğini söyledi. Hâlâ güneyde bulunan Claude'dan hiç söz etmiyordu. Her akşam Étienne'i alnından öpüyor, çocuk odadan çıkmayacak olursa ne söyleyeceğini bilemiyor, onu unutup Clémence'a iltifatlarda bulunmaya başlıyordu. O zaman, Gervaise içinde geçmişin öldüğünü duyuyor, rahatlıyordu. Lantier'nin varlığı, Plassans'daki ve Boncoeur Oteli'ndeki anıları aşındırıyordu. Durmadan karşısında göre göre, artık onu düşlerinde yaşatmaz olmuştu. Hatta eski ilişkilerini düşündükçe bir tiksinti de duyuyordu içinde. Ah! Her şey bitmişti, her şey bitmişti işte. Bir gün kalkıp, kendisine o ilişkileri yeniden başlatmayı önerirse, iki katla karşılık verecekti, daha iyisi kocasına söyleyecekti. Şimdi, yeniden hiçbir pişmanlık duymadan, büyük bir tatla, Goujet'nin yakın dostluğunu düşünür olmuştu. Clémence, bir sabah atölyeye geldiğinde, bir gün önce saat on bir sularında Mösyö Lantier'yi bir kadınla kol kola gördüğünü söyledi. Bunu, patronun yüzünde ne değişiklik meydana geleceğini görmek için, en iğrenç deyimleri kullanarak, hınzır bir ısrarla anlatıyordu. Evet, Mösyö Lantier Notre-Dame-de-Lorette Sokağı'nı tırmanmaktaydı, kadın sarışındı, o içi geçmiş bulvar orospularından biri; kıçı ipek giysisinin altında çıplaktı. Alay olsun diye, arkalarından yürümüştü. Orospu bir domuz kasabına girmiş, pavorya ve jambon almıştı. Sonra, La Rochefoucauld Sokağı'nda, Mösyö Lantier, evin önünde durmuş, başı havada, içeri tek başına giren kadının gel işaretini beklemişti. Clémence'ın bir sürü iğrenç ayrıntı eklemesi boşuna oldu, çünkü Gervaise sükûnet içinde beyaz bir robu ütülemeye devam ediyordu. Anlatılan olay zaman zaman dudaklarında hafif

bir gülümseme uyandırıyordu. Bu taşralılar diyordu, hep böyle kadın delisidir; kadınsız yapamazlar, çöplükte bulsalar kürekle kaldırırlar kadını. O akşam, şapkacı dükkâna geldiğinde, Clémence'in o orospuyu diline dolayıp ona takılması Gervaise'i pek eğlendirdi. Ama Lantier görülmüş olmaktan gönenivor gibiydi. Ha, o kadın mı? Eski bir dosttu canım; kimseye zarar vermeksizin ara sıra görüşürdü onunla; kibar kızdı doğrusu. Evinin bütün mobilyası pelesenk ağacındandı; Lantier onun âşıklarından bazılarının adlarını sayıyordu. Bir vikont, büyük bir fayans taciri, bir noterin oğlu. Kendisi güzel kokulu kadınlardan hoşlanırdı. O sarışının koku sürdüğü mendilini Clémence'ın burnuna uzattığı sırada Étienne içeri girdi. O zaman Lantier ciddi tavrını takındı, çocuğunu öptü, gönül eğlemeden bir şey çıkmayacağını, ama kalbinin artık ölmüş bulunduğunu söyledi. İşine eğilmiş olan Gervaise onaylayan bir biçimde başını salladı. Böylece Clémence, kendi hınzırlığının cezasını çekti; Lantier kimseye belli etmeksizin kendisini birkaç kez çimdiklemişti daha önce; şimdi o bulvar orospusu gibi güzel kokmadığı için kıskançlıktan ölüyordu.

Bahar gelince, artık ev halkından biri gibi olmuş olan Lantier, dostlarına daha yakın olmak için, aynı semtte oturmak istediğini açıkladı. Temiz bir evde, eşyasıyla birlikte bir oda tutmak istiyordu. Madam Boche, hatta Gervaise, ona böyle bir yer bulmak için paçaları sıvadılar. Komşu sokaklar araştırıldı. Ne var ki Lantier pek güç beğenir cinsten bir adamdı; evin bir avlusu olmasını, yer katında bir oda bulmalarını, kısacası, düşünülebilecek bütün konforu istiyordu. Şimdi de her akşam, Coupeau'ların evinde tavan yüksekliği ölçmeye, odaların düzenini incelemeye, orası gibi bir yer özlemeye başlamış görünüyordu. Yok canım, fazla bir şey istediği yoktu, rahat ve sıcak bir köşede başını sokabileceği bir delik olsun yeterdi. Ve incelemesini hep şu cümleyle bitiriyordu:

"Vallahi, sizin burası çok güzel!"

Yemeğe onlarda kaldığı bir akşam, yemeğin sonunda yine bu sözü söyleyince, artık onunla senli benli konuşmaya başlamış olan Coupeau:

"Hoşuna gittiyse burada otur oğlum!" diye bağırdı birdenbire. "Bir şeyler yaparız."

Ve kirli çamaşır odasının temizlenirse güzel bir oda haline gelebileceğini söyledi; Étienne de dükkânda yere serilen bir şiltede yatardı canım.

Lantier:

"Yok, yok," dedi. "Kabul edemem. Sizi fazla rahatsız etmiş olurum. Biliyorum içten söylüyorsun bunu; ama üst üste, balık istifi, bunalırım... Sonra, malum ya, herkes evinde serbestçe dolaşabilmelidir. Ben odama girmek için sizinkinden geçeceğim, bu da her zaman uygun bir şey olmayacak."

Gülmekten katılan çinko işçisi sesini açmak için yumruğunu masaya vurdu:

"Eşşoğlusuna bak!" dedi. "Aklı fikri kötü şeylerde! Be enayi herif biraz da kafanı çalıştırsan iyi olmaz mı? Ha? Odanın kaç penceresi var? İki mi? Birini yere kadar indirdin mi, al sana kapı. Anlıyorsun ya, sen avludan girersin. Hatta istersen ara kapıyı da kaparız. Birbirimizi ne görür ne işitiriz; herkes kendi evinde oturur." Bir sessizlik oldu. Şapkacı mırıldanıyordu:

"Ha, evet, böyle olursa, bir diyeceğim yok. Ama yine olmaz; sırtınıza fazlaca binmiş olurum."

Gervaise'in yüzüne bakmaktan çekiniyordu. Ama belli ki kabul etmek için ondan bir söz bekliyordu. Gervaise ise kocasının bu fikrine pek sıkılmıştı. Lantier'nin kendi evlerinde oturacağı ihtimaliyle incindiğinden ya da kaygılandığından değildi bu; onu asıl düşündüren şey kirli çamaşırları nereye koyacağı idi. Bu sırada çinko işçisi böyle bir anlaşmanın yararlarını göstermeye çalışıyordu. Beş yüz franklık kira öteden beri ağır geliyordu biraz. İşte Lantier dostumuz döşeli dayalı olarak kendisine verilecek bu oda için ayda yirmi frank öderdi. Bu ona hiç pahalı gelmeyecekti; öte yandan kira vadelerinde kendileri için kolaylık olacaktı. Karyolalarının altına bütün semtin kirli çamaşırını alacak kadar büyük bir sandık koyup işi ayarlamayı da kendisi üstleniyordu Coupeau. Gervaise duraksamıştı, bakışlarıyla Coupeau anaya danıştı. Lantier aylardır göğüs nezlesi için öksürük pastilleri getirip durarak Coupeau anaya kendini sevdirmişti. İhtiyar kadın:

"Yok canım, rahatsız olmayız," dedi sonunda. "Bir şeklini buluruz."

Şapkacı:

"Yok, yok," diyordu. "Teşekkür ederim. Çok, iyisiniz. İyiliğinizi sömürmek istemem."

Bu sefer Coupeau patladı. Daha ne kadar inat edecekti? Bu işe gönülden razıydılar. Sonra odayı tutmakla onlara hizmette bulunacaktı, anlıyor muydu bunu kaz kafası?

Sonra kızgın bir sesle bağırdı:

"Étienne, Étienne!"

Yumurcak, başını masaya koyup uyumuştu. Sıçrayarak doğruldu.

"Dinle bak, istiyorum de... Evet, şu mösyöye... Yüksek sesle, istiyorum de."

Étienne, uyku sersemi, kekeledi:

"İstiyorum!"

Herkes gülmeye başladı. Ama Lantier çok geçmeden ciddi ve kararlı tavrını yeniden takınmıştı. Coupeau'nun elini masanın üstünden uzanarak sıkarken:

"Kabul ediyorum," dedi. "İki taraftan da dostça oluyor bu iş, değil mi? Çocuğun çıkarı için kabul ediyorum."

Hemen ertesi gün, mal sahibi Mösyö Marescot, Boche'ların kulübesine uğrayıp bir saat kaldığında, Gervaise işi ona anlattı. Adam önce kuşkulandı, reddetti, sanki evin bütün bir kısmının yıkılmasını istiyorlarmış gibi öfkelendi. Sonra gidip yerinde titiz bir inceleme yaptı; üst katlar için bir tehlike söz konusu olmayacağına aklı yatınca razı oldu, ancak kendi cebinden bir kuruş çıkmaması şartıyla, sözleşme sonunda evi yine eski halinde teslim edecekleri konusunda Coupeau'ların bir belge imzalamaları gerekti. O akşam çinko işçisi bir iki arkadaşını getirdi: Bir duvarcı, bir doğramacı, bir de badanacı; iyi arkadaşlardı bunlar; günlük işlerini bitirdikten sonra bu işi dost hatırı için yapacaklardı. Yeni kapının takılması, içerinin temizlenmesi yüz franktan aşağı çıkmadı; iş sırasında litre litre içilen şaraplar da ayrı. Çinko işçisi arkadaşlarına borcunu ileride ilk kira bedelini aldığı zaman ödeyeceğini söyledi. Sonra sıra oda-

nın döşenmesine geldi: Gervaise, Coupeau ananın elbise dolabını orada bıraktı; kendi odasındaki bir masa ile iki sandalyeyi de ekledi buna: Ayrıca bir tuvalet masası, bütün takımıyla birlikte bir karyola almak gerekti. Bunların bedeli yüz frank tutuyordu; ayda onar frank vererek ödeyecekti. Lantier'nin vereceği yirmi frankların on aylığı borca gidiyordu, ama ilerisi için iyi bir kazanç söz konusuydu.

Şapkacı odaya haziranın ilk günlerinde yerleşti. Bir gün önce, Coupeau, arabaya otuz metelik vermemesi için eve gidip sandığını kendisi getirmeyi önerdi. Ama beriki bu öneriye sıkılmış göründü; sandığın çok ağır olduğunu söyledi; sanki nerede oturduğunu son dakikaya kadar gizlemek istiyordu. Eve öğleden sonra saat üç sularında geldi. Coupeau evde değildi o sıra. Ve dükkânın önünde duran Gervaise sandığı tanıyarak sapsarı kesildi. Plassans'tan gelirken yanlarında getirdikleri, eski sandıklarıydı bu; şimdi bozulmuş, kırılmış, iplerle bağlanmıştı. Sık sık düşlediği gibi, o sandığın geri geldiğini görüyordu işte. Aynı arabanın, o Adèle olacak şırfıntının içine binerek kendisini aşağıladığı o arabanın sandığı geri getirdiğini sanacaktı neredeyse. Bu sırada Boche, Lantier'ye yardım ediyordu. Biraz sersemlemiş olan çamaşırcı kadın sessizce izledi onları. Onlar yüklerini odanın ortasına yıkınca bir şey söylemiş olmak için:

"İyi bir iş oldu, değil mi?" dedi.

Sonra kendini topladı, o sırada sandığın iplerini çözmeye uğraşan Lantier'nin kendisine hiç bakmadığını görerek:

"Mösyö Boche," dedi. "Bir bardak bir şey içersiniz artık."

Gidip bir şişe şarap ve kadehler getirdi. Tam o sırada Poisson resmi elbisesiyle kaldırımdan geçmekteydi. Gervaise gülümsedi, göz kırparak ona küçük bir işaret verdi. Belediye zabıta memuru hemen anladı. Görev başındayken kendisine göz kırpıldı mı, bir kadeh şarap sunulacak demekti. Hatta, bazen, çamaşırcı kadının kendisine göz kırpmasını beklemek için saatlerce dükkânın önünde dolaştığı olurdu. Göz kırpılınca kimseye görünmemek için avludan dolaşıyor ve kadehini gizlice dikiyordu.

Lantier onun içeri girdiğini görünce:

"Ooo!" dedi. "Siz misiniz Badingue?" İmparatorla alay etmiş

olmak için ona Badingue derdi. Poisson bu adla çağrılmayı ciddi bir tavırla karşılıyor ve bundan sıkılıp sıkılmadığı anlaşılmıyordu. Zaten, iki adam, aynı siyasal görüşler taşımalarına rağmen çok iyi dost olmuşlardı.

Boche:

"Biliyorsunuz, imparatorun kendisi de Londra'da zabıta memurluğu yapmıştı," diyerek söze karıştı. "Vallahi öyle, sokaklarda sarhoş kadınları topluyormuş."

Bu sırada Gervaise masanın üstündeki üç kadehi doldurmuştu. Kendisi içmek istemiyor, içinde bir eziklik duyuyordu. Lantier'nin son ipleri çözmesini seyrediyordu; sandığın içinde ne olduğunu bilmek gereksinimi içindeydi. Hatırladığına göre sandığın bir köşesinde bir sürü çorap, kirli gömlekler, eski bir şapka vardı. Bunlar hâlâ duruyor muydu acaba? Geçmişe ait pırtıları yeniden mi görecekti? Lantier, sandığın kapağını kaldırmadan önce kadehini aldı ve tokuşturdu.

"Sağlığınıza!"

Boche ve Poisson:

"Sağlığınıza!" diye karşılık verdiler.

Çamaşırcı kadın kadehleri yeniden doldurdu. Üç adam ağızlarını elleriyle siliyorlardı. Sonunda şapkacı sandığı açtı. İçi karmakarışık gazetelerle, kitaplarla, eski elbiseler, çamaşır paketleriyle doluydu. Sandıktan, sırayla, bir tencere, bir çift bot, burnu kırılmış bir Ledru Rollin büstü, işlemeli bir gömlek, bir iş pantolonu çıkardı. Eğilmiş olan Gervaise sandıktan yayılan bir tütün kokusu, sadece dış görünümüne, başkalarının görebileceği şeylerine özen gösteren kirli bir erkek kokusu duyuyordu.

Hayır, o eski şapka sandığın sol köşesinde değildi. Onun yerinde daha önce görmediği ve bir kadın hediyesi olması gereken bir iğnedenlik görünüyordu. O zaman yatıştı; belirsiz bir hüzün içinde, sandıktan çıkan nesneleri izleyerek kendi zamanına mı yoksa başka kadınların zamanına mı ait şeyler olduğunu düşünmeye başladı.

Lantier:

"Söyle bakalım Badingue, bunu biliyor musunuz?"

Brüksel'de basılmış *III. Napoléon'un Aşkları* adlı gravürlerle süslü küçük bir kitabı ona doğru uzattı. Kitapta başka hikâyeler arasında imparatorun bir aşçının on üç yaşındaki kızını nasıl baştan çıkardığı anlatılıyordu. Resim ise üstünde sadece Lejyondonör'ün büyük kordon nişanı, III. Napoléon'un, bacakları çıplak bir halde, kendinden kaçan bir kızı kovaladığını tasvir etmekteydi.

Şehvet güdüleri sırnaşık bir şekilde ayağa kalkan Boche:

"Evet, tamam," diye haykırdı. "Hep böyle olur işte..."

Poisson şaşalamıştı, imparatoru savunmak için söyleyecek söz bulamıyordu. Bir kitapta böyle yazıyordu, ne diyebilirdi. Lantier'nin kitabı alaycı bir tavırla hâlâ gözüne sokarcasına uzattığını görünce, kollarını açarak bağırdı:

"Ne var bunda yani! İnsan tabiatında olan bir şey değil mi?"

Lantier bu söze karşılık veremedi. Dolabın bir tarafına kitaplarını ve dergilerini yerleştirdi, masanın üstüne asılı ufak bir kitaplığı olmamasına yerinmiş gibi durunca, Gervaise ona bundan bir tane sağlayacağını vaat etti. Louis Blanc'ın, birinci cildi eksik (hiçbir zaman edinememişti bu cildi) *On Yılın Tarihi*; Lamartine'in iki meteliklik fasiküller halinde satılan *Les Girondins*'i, Eugène Sue'nün *Paris Esrarı* ve *Serseri Yahudi*'si vardı Lantier'nin kitapları arasında. Ayrıca hırdavatçılardan toplanmış felsefeye, toplumbilime ilişkin bir sürü eski kitap. Ama özellikle gazetelerine karşı sevgi ve saygı dolu bir bakışla bakmaktaydı. Yıllarca uğraşarak bir koleksiyon meydana getirmişti. Kahvede gazete okurken esaslı ve kendi fikirlerine uygun bir yazıya rastlarsa, o gazeteyi satın alır, saklardı. Böylece hiçbir düzene uymaksızın bir araya getirilmiş, türlü tarihlere ait çeşit çeşit gazetelerden kocaman bir paket meydana gelmişti. Bu paketi sandığın dibinden çıkarınca üstüne dostça vurarak ötekilere:

"Şunu görüyor musunuz?" dedi. "Kimse böyle esaslı şeye sahip olmakla övünemez... İçinde ne olduğunu imkânı yok bilemezsiniz. Yani, bu fikirlerin yarısı uygulansa, toplumdaki bütün hastalıkların önü alınmış olurdu. Evet, sizin imparator da çevresindeki katırlar da hapı yutarlardı..."

Ama kızıl bıyığı ve sivri sakalı solgun yüzünde oynamaya başlayan zabıta memuru onun sözünü kesti:

"Peki ordu? Orduyu ne yapacaksınız bakalım?" Lantier öfkelendi. Gazetelerine yumruklar indiriyor, bir yandan da bağırıyordu:

"Askerliğin ortadan kaldırılmasını, halkların kardeşliğini istiyorum... Ayrıcalıkların, unvanların, tekellerin kaldırılmasını istiyorum... Ücretlerin eşit olmasını, kârların bölüşülmesini, proletaryanın onurlandınlmasını istiyorum. Bütün özgürlükleri istiyorum, anlıyor musunuz? Bütün özgürlükleri. Ayrıca boşanma hakkını!"

Boche onu destekledi:

"Evet, evet, ahlâki yönden, boşanma hakkının verilmesi zorunludur!"

Poisson azametli bir tavır takınmıştı. Karşılık verdi.

"Peki ama, ya ben sizin özgürlüklerinizi istemiyorsam? Çünkü ben kendimi pekâlâ özgür görüyorum."

Öfkeden boğuntu geçiren Lantier:

"İstemiyorsam mı dediniz?" diye kekeledi. "Hayır, siz hiç de özgür değilsiniz. İstemiyorsanız sizi tutup Ceayenne'e yollarım. Evet Cayenne'de; imparatorunuzla ve onun çevresindeki bütün domuzlarla birlikte!"

Ne zaman karşı karşıya gelseler, böyle birbirlerine giriyorlardı işte. Ve tartışmaları hiç sevmeyen Gervaise her zaman aralarına girerdi. Eski sevdalısının bozulmuş kokusuyla dolu sandığı görünce içine girmiş olduğu gevşeklikten silkinerek üç adama kadehleri gösterdi.

Lantier birdenbire yatışarak kadehini eline aldı.

"Öyle ya," dedi. "Sıhhatinize..."

Boche'la Poisson onunla kadeh tokuşturarak:

"Sıhhatinize," diye karşılık verdiler.

Bu sırada Boche, göz ucuyla zabıta memuruna bakarak, kaygılı bir tavırla iki yana sallanıyordu. Sonunda:

"Bütün bunlar aramızda kalacak tabii, değil mi Mösyö Poisson," diye mırıldandı. "Burada bir şeyler gösterildi, bir şeyler söylendi size."

Ama Poisson, onun sözünü bitirmesine meydan vermedi. Elini yüreğinin üstüne koyarak oradan hiçbir şeyin çıkmayacağını anlatmak istedi. Elbette ki gidip dostları gammazlayacak değildi. Coupeau gelince ikinci bir şişe daha içildi. Sonra zabıta memuru avlu tarafından sıvıştı. Kaldırımda dimdik, ciddi ve ölçülü adımlarla yürümeye başladı yine.

İlk sıralarda çamaşırcı kadının evinde büyük bir karışıklık hüküm sürdü. Gerçi Lantier'nin ayrı odası, ayrı girişi, anahtarı vardı; ancak, son anda ara kapıyı kapamaya karar verdikleri için, genellikle dükkân tarafından içeri geçiyordu. Kirli çamaşırlar da Gervaise'e büyük güçlükler çıkarmaktaydı çünkü kocası sözünü ettiği o büyük sandıkla hiç uğraşmıyordu; bu yüzden kadıncağız çamaşırları gelişigüzel şuraya buraya sıkıştırmak, özellikle kendi karyolasının altına tıkmak zorunda kalıyor, bu da yaz gecelerinde hiç hoş olmuyordu. Üstüne üstlük, her akşam dükkânın orta yerine Étienne'in yatağını yapmak da çok sıkıcı bir şeydi. İşçi kadınlar geç vakte kadar çalıştıkları zaman onların gitmesini bekleyerek bir sandalyenin üstünde uyuyordu. Bu yüzden, Goujet, Étienne'i Lille'e göndermesini önerdi; orada eski patronu bir makinist çırağı arıyormuş; bu tasarı Gervaise'e pek çekici geldi; zaten evde rahat değildi; kendi başına buyruk olmak için ona yalvarıp duruyordu razı olsun diye. Gervaise, daha çok Lantier'nin kesinlikle bu tasarıyı reddedeceğinden korkuyordu. Gelip kendi evlerine oturması sadece oğluna yakın olmak içindi; gelişinden on beş gün sonra onu yitirmek istemezdi elbet. Bununla birlikte, Gervaise çekine çekine bu işten söz açınca, o, tasarıyı pek uygun buldu; genç işçilerin memleketi görüp tanımaları gerekirmiş. Étienne'in gideceği sabah, Lantier, ona hakları üstüne bir söylev çekti, sonra kucaklayarak şöyle dedi:

"Unutma sakın üretici köle değildir, ama üretici olmayan herkes hırsızdır."

Bundan sonra evdeki hayat yeniden duruldu, her şey yeni alışkanlıklara göre ayarlandı, yatıştı. Gervaise de önünde kirli çamaşır yığınları görmeye, Lantier'nin gidiş gelişlerine alıştı. Lantier hâlâ o büyük işlerinden söz edip duruyordu. Arada bir,

saçı başı düzgün, beyaz çamaşır giymiş olarak dışarı çıkıyor, ortadan kayboluyor, hatta geceyi dışarıda geçiriyor, sonra bitkin bir tavırla, kafasının kazan gibi olduğunu söyleyerek, sanki yirmi dört saat hep büyük çıkarlar üstünde tartışmış gibi, dönüyordu. Gerçek şu ki kendini kapıp koyvermişti. Ooo! Ellerinin nasır tutması tehlikesi yoktu doğrusu! Genellikle, saat on sularında yataktan kalkıyor, hoşuna giden bir hava varsa öğleden sonra bir gezinti yapıyor, ya da yağmurlu günlerde, dükkânda oturup gazetesine dalıyordu. Tam kendisi için bir yerdi burası; eteklikler arasında zevkten bitiyor, kadınların iyice içlerine sokuluyor, onların açık saçık konuşmalarına bayılıyor, onları bu yönde uyarıyor, kendisiyle ölçülü konuşma tavrını hiç bozmuyordu ve bu, onun çamaşırcı kadınlarla kibirli olmayan kızlarla niçin bu denli yakınlık kurduğunu açıklamaktaydı. Clémence içini dökmeye başlayınca, ince bıyıklarını buruyor, dudaklarında sevgi dolu bir gülümsemeyle, öylece kalıyordu. Atölyenin kokusu, çıplak kollarla ütü vuran bu ter içindeki işçi kadınlar, semtteki hanımların kirli çamaşırlarının sürünüp durduğu bir yataklığı andıran bu köşe, arayıp da bulamadığı bir yer, ne zamandır düşlediği bir tembellik ve zevk sığınağıydı onun için.

İlk sıralar Lantier karnını Poissonier Sokağı'nın köşesindeki François'nın dükkânında doyuruyordu. Ama haftada üç dört kez akşam yemeğini Coupeau'larda yiyordu; sonunda evlerinde pansiyoner olmayı önerdi onlara; her cumartesi on beş frank verecekti. Bundan sonra evden hiç ayrılmadı, postu iyice serdi oraya. Sabahtan akşama kadar, gömlekle, sesini yükselterek, buyruklar vererek dükkândan dipteki odaya gidip geldiği görülüyordu. Hatta müşterilere karşılık veriyor, atölyeyi yönetiyordu. François'nın şarabından hoşlanmadığından, bundan böyle şarabı yandaki kömürcüden alması konusunda Gervaise'i ikna etti; kendisi de şarap ısmarlamak için gittikçe, Boche'la beraber kömürcünün karısını çimdikliyordu. Derken, Coudeloup'un ekmeğini pişkin bulmamaya başladı; Augustine'i Mayer'in Possonniere dış mahallesindeki Viyana fırınından ekmek almaya yolluyordu. Bakkal Dehongre'u da değiştirdi. Yalnız siyasal görüşlerinden ötürü, Polonceau Sokağı'ndaki kasa-

ba, şişko Charles'a bir şey demedi. Bir ay sonra bütün yemeklerin zeytinyağında pişirilmesini istedi. Clémence'ın şaka yollu söylediği gibi zeytinyağı lekesi bu hınzır taşralının üstünde de olsa yine meydana çıkıyordu. Lantier omletleri kendisi yapıyordu; omletin iki yanını da nar gibi yapıyor, börek gibi kızartıyordu ve öylesine katı yapıyordu ki galeta derdiniz. Coupeau anayı yemek pişirirken gözetimi altında tutuyor, bifteğin kundura ökçesi gibi iyice pişkin olmasını istiyor, her şeye sarımsak kattırıyor, salatanın içine nane, maydanoz cinsinden şeyler konulmasına kızıyor, bunların, arasına ağu karışabilir zararlı otlar olduğunu söylüyordu bağırarak. Ama en bayıldığı şey, suda pişmiş, iyice koyu bir çeşit şehriye çorbasıydı; yarım şişe zeytinyağı koyuyordu içine. Bunu yalnız Gervaise'le kendisi yiyordu çünkü Paris'li olan ötekiler bir kere tadına bakalım demişler, mideleri ağızlarına gelmişti.

Lantier, yavaş yavaş ailenin özel işlerine de karışmaya başlamıştı. Lorilleux'ler Coupeau ananın yüz meteliğini vermemekte direnince, haklarında dava açılabileceğini belirtti. Millete oyun mu oynuyorlardı böyle? Ayda on frank vermeleri gerekirdi. On frangı almak için kalkıp kendisi yukarı çıkıyor, öyle kesin ve kibar bir tavır içinde oluyordu ki Madam Lorilleux parayı çıkarıp vermemezlik edemiyordu. Şimdi Madam Lerat da yüz meteliklik iki sikke vermekteydi. Coupeau ana, Gervaise'le olan dalaşlarında hakem rolü oynamayı da üstlenen Lantier'nin ellerinden öpecekti neredeyse. Çamaşırcı kadın, artık şurasına gelip kaynanasına verip veriştirince, beriki yatağına gidip ağlamaya koyuluyor, o zaman Lantier ikisini de itip kakarak barışmaya zorluyor, bu güzel huylarından herkesin hoşlandığını mı sandıklarını soruyordu. Nana için de böyleydi: Ona kalırsa çocuğu çok kötü yetiştiriyorlardı. Bunda haksız da değildi çünkü babası dövecek olsa yumurcağa annesi arka çıkıyor, annesi okşayacak olsa babası mesele yapıyordu. Nana, annesiyle babasının birbirini yediklerini görünce çok memnun oluyor, kabahatlerinin baştan bağışlanmakta olduğunu sezerek aklına ne eserse yapıyordu. Şimdi de karşıki nalbant dükkânında oynamayı icat etmişti; bütün gün arabaların oklarına asılıp sallanı-

yordu; ocağın kırmızı aleviyle aydınlanan loş avlunun dibinde saklanıyor, sonra, birdenbire, saçı başı dağınık, yüzü gözü leş gibi, inen çekiçler o bir sürü yumurcağı def ediyormuş gibi, ardında küçüklerden bir serseri çetesi, meydana çıkıyor, bağıra bağıra koşuyordu. Yalnız Lantier azarlayabiliyordu onu, ama ona bile ağzının payını verdiği oluyordu. Bu on yaşındaki kaltak onun önünde bir bayan gibi yürüyor salınıyor daha şimdiden günah parıltısı taşıyan gözlerle yan yan bakıyordu. Lantier, sonunda onun eğitimini üstüne aldı; dans etmeyi, Patois diliyle konuşmayı öğretiyordu.

Bir yıl böyle geçti. Mahallede herkes Lantier'nin özel gelirleri olduğu kanısındaydı; Coupeau'ların tutturmuş oldukları yüksek yaşama düzeyi ancak bununla açıklanabilirdi. Kuşkusuz, Gervaise hâlâ para kazanmaktaydı ama şimdi hiçbir işte çalışmayan iki erkeği de beslediğinden, dükkân geliriyle bu kadar giderin altından kalkamazdı; kaldı ki dükkân eskisi kadar iyi işlemiyordu; müşteriler yavaş yavaş kaçıyordu, işçiler sabahtan akşama kadar dalga geçiyorlardı. Gerçek şu ki Lantier'nin tek kuruş ödediği yoktu; ne kira ne de yiyecek için. İlk aylarda parça parça bir şeyler ödemiş, sonra, eline geçecek büyük paradan söz etmekle yetinmişti, bu parayı aldıktan sonra bütün borcunu bir kerede kapatacaktı. Gervaise ondan bir metelik istemeye cesaret edemiyordu. Ekmeği, şarabı, eti veresiye alıyordu. Her yere olan borç kabarıyor, her gün üç dört frank daha ekleniyordu buna... Mobilya satıcısına tek metelik ödenmemişti daha; Coupeau'nun o üç arkadaşına, duvarcıya, doğramacıya, nakkaşa da öyle. Bütün alacaklılar söylenmeye başlamışlardı; artık mağazalarda kendisine eskisi kadar iyi davranmıyorlardı. Ama o sırtındaki ağır borç yüküyle sarhoş olmuştu sanki; daha düşüncesiz davranıyor, en pahalı şeyleri seçiyor, kendini iyice oburluğa veriyordu artık borçlarını ödeyememeye başlayalı beri. Temelde dürüsttü ama. Alacaklılara avuç avuç yüz meteliklikler dağıtabilmek için, nasıl olacağını kendisinin de bilmediği bir şekilde sabahtan akşama kadar çalışarak yüzlerce frank kazanmayı düşlüyordu. Kısacası, batıyordu, battıkça da işini genişletmekten dem vuruyordu. Bununla birlikte, yaz ortalarına

doğru Clémence işten ayrıldı çünkü iki işçiye yetecek kadar iş yoktu; ayrıca haftalarca bekliyordu parasını almak için. Bütün bu yıkım içinde Coupeau ile Lantier güzel vakit geçirmekten başka şey düşünmüyorlardı. İki kafadar, gırtlaklarına kadar tıkınıyorlar, dükkânın uçuruma yuvarlanması pahasına semirip duruyorlardı; daha fazla yemek konusunda yarışıyorlar, yemeğin sonunda daha çabuk sindirmek için, şakalaşarak, birbirlerinin karınlarına şaplaklar indiriyorlardı.

Komşular arasında en büyük konuşma konusu Lantier ile Gervaise arasında gerçekten yeni bir ilişki kurulup kurulmamasıydı. Bu noktada fikirler ayrılıyordu. Lorilleux'lere bakarsanız, Paytak, şapkacıyı yeniden ökseye düşürmek için elinden geleni yapıyor, ama adam onu istemiyordu; fazla yıpranmış buluyordu onu; şehirde ondan çok daha güzel bir sürü kızı vardı; onlarla düşüp kalkmaktaydı. Boche'lara göre ise tersine, çamaşırcı kadın daha ilk gece o Coupeau olacak enayi horlamaya başlar başlamaz gidip eski kocasının koynuna girmişti. Nereden alırsanız alın, temiz bir iş olarak karşılanmıyordu bunlarınki. Ama, hayatta öyle çok ve daha büyük pislikler vardı ki, komşular sonunda bu üçlü yaşamayı normal, hatta hoş bulmaya başlamıştı çünkü hiçbir zaman dövüşmüyorlar ve görünüşü kurtarıyorlardı. Elbet, insan burnunu semtteki başka evlerin içine soksa daha berbat durumlara tanık olabilirdi. Coupeau'ların, hiç değilse, iyi insan oldukları belliydi. Üçü de komşuların uykusuna engel olmadan yiyor, içiyor, fısıldaşıp oynaşıyordu işte. Sonra, semt sakinleri Lantier'nin kibar tavırlarının etkisi altındaydılar hâlâ. Bu ayartıcı herif bütün gevezelerin çenelerini kapıyordu. Hatta Gervaise'le olan ilişkileri kuşku konusu edildiğinde, yemişçi kadın böyle bir ilişkiyi işkembeci kadının karşısında inkâr ettikçe, beriki buna gerçekten üzüldüğünü, çünkü bu durumda Coupeau'ların daha az ilginç insanlar haline geldiğini söylemek ister gibi tavırlar takınıyordu.

Ne var ki Gervaise'in içi bu yönden rahattı, böyle çirkin şeyleri aklına bile getirmiyordu. İş böyle bir noktaya geldi ki kalpsizlikle suçladılar onu. Aileden hiç kimse Gervaise'in şapkacıya karşı böyle kin gütmesini anlayamıyordu; âşıkların arası-

na sokulmaktan pek hoşlanan Madam Lerat, her akşam geliyor ve Lantier'ye, en kibar kadınların bile kolları arasına düşmeden edemeyeceği, karşı konmaz bir erkekmiş gibi davranıyordu. Madam Boche on yaş küçük olsaymış, kendi namusuna pek güvenemezmiş onun karşısında. El altından hazırlanan bir tuzak gittikçe büyüyor ve bütün çevresindeki kadınlar sanki Gervaise'e bir âşık bulurlarsa kendileri de tatmin olacaklarmış gibi onu Lantier'ye doğru itiyorlardı. Gervaise ise bunlara şaşıyor, Lantier'de pek öyle çekici yan görmüyordu. Kuşkusuz bu adamda kendi lehine birtakım değişiklikler vardı; paltosuz gezmiyordu sözgelimi; sonra, kahvelerde ve siyasal toplantılarda bir eğitim gördüğü belli oluyordu. Ne var ki onu çok iyi tanıyan Gervaise gözlerinin iki deliğinden bütün ruhunu görüyor; orada içine hafif bir titreme veren bir sürü şey buluyordu. O ki başkaları onu bunca hoş buluyordu, öyleyse niçin içlerinden biri bu sayın bayı şöyle bir yoklamayı denemeye yeltenmiyordu? Bir gün hepsinden daha ateşli davranan Virginie'ye söyledi bunu. O zaman Madam Lerat ile Virginie, onun tepesini attırmak için, Lantier ile uzun Clémence'ın mercimeği çoktan fırına verdiklerinden söz ettiler. Evet, kendisi bir şeyin farkında değildi, ama bir iş için dışarı çıkar çıkmaz şapkacı hemen işçi kadını odasına alıyordu. Şimdi onları birlikte görenler vardı; adam herhalde Clémence'ın evine de girip çıkıyordu.

Çamaşırcı kadın titreyen bir sesle:

"Peki ama," dedi, "bundan bana ne?"

Bunu söylerken, Virginie'nin kedilerinki gibi altın kıvılcımlar parlayan sarı gözlerine dikmişti bakışlarını. İçine bir kıskançlık ateşi düşürmek istediğine bakılırsa bu karı kin besliyordu kendine. Ama terzi kadın o saf tavrını takınarak karşılık verdi:

"Size bir şey olduğu yok tabii. Ama ona bu kızdan vazgeçmesini öğütleseniz iyi olur. Çünkü başına çok iş getirebilir."

İşin kötüsü Lantier desteklendiğinin farkındaydı ve Gervaise'e karşı tavrını değiştiriyordu. Şimdi ne zaman onun elini sıkacak olsa, parmaklarını bir süre avucunun içinde tutuyordu. Bakışıyla onu usandırıyor, cüretli gözlerini üstünden ayırmı-

yordu ve Gervaise bu bakışların kendisinden ne istediğini çok iyi anlıyordu. Arkasından geçecek olsa bacağını eteğinin arasına daldırıyor, onu uyutmak ister gibi ensesine üflüyordu. Bununla birlikte açıkça saldırıya geçmek ve içini dökmek için bir süre daha bekledi. Derken, bir akşam, yalnız bulundukları bir sırada tek bir kelime söylemeden onu önüne katıp sürükledi, titreyen bedenini dükkânın dip tarafındaki duvara dayadı, öpmek istedi. Rastlantıya bakın, tam bu sırada Goujet içeri girmesin mi? Gervaise çırpınarak kendini kurtardı. Üçü de bir şey olmamış gibi, bir iki kelime geveledi. Goujet, yüzü sapsarı, başı önünde, onları rahatsız ettiği, Gervaise'ın herkesin önünde öpüşmemek için çırpındığı kanısına varmıştı.

Gervaise, ertesi gün, iyice keyifsizdi; bir mendil ütüleyecek gücü bile kendinde bulmadan, dükkânda döndü durdu. Goujet'yi görmek, Lantier'nin kendisini duvara nasıl dayadığını açıklamak gereksinimi içindeydi. Ama, Étienne, Lille'e gideli beri, Bec-Salé namı diğer Boit-sans-Soif'in sırnaşık gülüşleriyle karşılaştığı demirhaneye gitmeyi göze alamaz olmuştu. Bununla birlikte isteğine boyun eğdi, koluna boş bir sepet aldı. Potes Blanches Sokağı'ndaki müşterisinden jüponları alma bahanesiyle dışarı çıktı. Sonra, Marcadet Sokağı'na gelince, güzel bir rastlantı umuduyla, çivi fabrikasının önünde kısa adımlarla dolaşmaya başladı. Goujet de onu bekliyor olmalıydı çünkü Gervaise fabrikanın önüne geldikten sonra, beş dakika içinde, bir rastlantı sonucuymuş gibi dışarı çıktı.

Hafifçe gülümseyerek:

"Ooo! Gezmeye mi çıktınız?" dedi. "Eve dönüyordunuz herhalde..."

Laf olsun diye söylüyordu bunu. Tam o sırada Gervaise, Poissoniers Sokağı'na sırtını dönmüştü. Yan yana, kol kola girmeden Montmartre'a doğru çıktılar. Kapının önünde buluşmayı kararlaştırmış gibi görünmemek için ikisinin de tek düşüncesi fabrikadan uzaklaşmak olsa gerekti. Başlarını önlerine eğmişler, fabrikaların homurtuları arasında, bozuk şoseyi izliyorlardı. Sonra, iki yüz adım ötede, yine tek kelime konuşmadan, gidecekleri yeri biliyorlarmış gibi tabii bir tavırla sola saptılar,

boş bir alana girdiler. Bir bıçkıhane ile bir düğme imalathanesi arasında yeşilliğini korumuş, kavrulmuş otlarla yer yer lekeli bir çimenlikti burası: Bir kazığa bağlı bir keçi meleyerek dönüyordu; dipte, güneş altında ölü bir ağaç kabuk kabuk dökülmekteydi.

Gervaise:

"Vallahi!" diye mırıldandı, "insan kendini kırda sanacak neredeyse."

Gidip o kurumuş ağacın altına oturdular. Çamaşırcı kadın sepetini ayaklarının dibine bıraktı. Karşılarında, Montmartre tepesi; cılız bir yeşilliğin içinde sarı, gri renkli yüksek evler görünüyordu sıra sıra. Başlarını az daha geriye devirseler, bu kez, şehrin üstünü duru bir parıltıyla kaplayan büyük göğü, kuzeyden süzülerek geçmekte olan ufak beyaz bulutları görüyorlardı. Ama fazla aydınlıkta gözleri kamaşıyordu; ufkun düz çizgisinde, dış mahallelerin tebeşirimsi uzak görünümlerine bakıyorlar; özellikle buhar atımları püskürten bıçkıhanenin ince borusundan çıkardığı soluğu izliyorlardı. Bu iri soluklar daralmış yüreklerine bir ferahlık veriyor gibiydi.

Böyle sessiz durmaktan sıkılan Gervaise:

"Evet," dedi, "dışarı çıkmıştım..."

Açıklama yapmayı o kadar istediği halde, birdenbire konuşma cesaretini yitirmişti. Büyük bir utanç içindeydi. Oysa, ikisinin de buraya o meseleyi konuşmak için geldiklerini biliyordu; hatta tek kelime söylemeseler de konuşuyorlardı. Bir gün önceki olay, ikisine de sıkıntı veren bir yük gibi duruyordu aralarında.

Bunun üzerine Gervaise büyük bir keder içinde, gözleri dolu dolu, müthiş ağrılardan sonra o sabah ölen eski ustası Madam Bijard'ın can çekişmesini anlatmaya başladı. Yumuşak ve tekdüze bir sesle konuşuyordu:

"Bijard'ın attığı bir tekme sebep oldu ölümüne. Karnı şişti. Kadıncağızın içinde bir yerleri koptu herhalde. Aman Allah'ım, kadın üç gün içinde gitti... Zindanlardaki kürek mahkûmları bile bu kadarını yapmaz vallahi. Ama kocaları tarafından öldürülen kadınlarla uğraşacak vakti mi var adaletin? İnsan her gün

bir tekme yiyorsa, bir gün bir tane eksik bir tane fazla yemiş ne çıkar, değil mi? Üstelik kadıncağız bir tekmenin üstüne düşerek karnını zedelediğini söyleyerek kocasını idamdan kurtarmak da istiyordu. Son soluğunu teslim edene kadar bütün gece inledi durdu."

Demirci susuyor, kasılan parmaklarıyla otları yoluyordu.

Gervaise devam etti:

"En küçüğü Jules'ü memeden keseli on beş gün olmadı daha. Yine şansı varmış çocuğun, çünkü sıkıntı çekmeyecek... Ama, zavallı Lalie'cik, iki çocuğun yükünü şimdi o çekecek. Daha sekizinde var yok, ama gerçek bir ana gibi ciddi ve aklı başında. Buna rağmen babasının yumruğu tepesinden eksik olmuyor. Ne yaparsın, dünyaya acı çekmek için gelmiş insanlar da var."

Goujet ona baktı ve dudakları titreyerek, birdenbire:

"Dün bana çok acı çektirdiniz, evet, çok üzdünüz beni," dedi.

Rengi uçmuş olan Gervaise parmaklarını bitiştirmişti. Ama o sözüne devam ediyordu:

"Biliyordum böyle olacağını... Ama durumu bana açmalı, olan biteni anlatmalıydınız, bana başka şeyler düşündürtmemeliydiniz..."

Sözünü bitiremedi. Gervaise bütün mahalle halkı gibi Goujet'nin de Lantier ile ilişkisi olduğuna inandığını anlamıştı, ayağa kalktı. Kollarını ileri uzatarak bağırdı:

"Hayır, hayır, yemin ederim, hayır. Beni köşeye sıkıştırmıştı, öpmek istiyordu, doğru; ama yüzü benimkine değmedi bile. Sonra bu onun ilk teşebbüsüydü... Bakın kendim üzerine, çocuklarım üzerine, hayatta kutsal olarak bildiğim her şey üzerine yemin ediyorum."

Ne var ki demirci başını sallayıp duruyordu. İnanamazdı ona, çünkü bütün kadınlar her şeyi inkâr ederdi. Gervaise iyice ciddileşti ve usulca ekledi:

"Beni bilirsiniz Mösyö Goujet, hiç yalan söylemem ben... Bakın, vallahi böyle bir şey yok! Hiçbir zaman da olamaz, anlıyor musunuz? Hiçbir zaman! Böyle bir şey olsa ben bayağının bayağısı bir kadın olurum ve sizin gibi onurlu bir adamın dostluğuna layık olmam."

Gervaise bunları söylerken yüzü öyle güzel ve öylesine içten bir anlamla doluydu ki, genç adam onu elinden tuttu, oturttu. Şimdi daha rahat soluk alıyor, içten gelen bir gülüşle gülüyordu. Gervaise'in elini eline alışı ve böyle avucunun içinde sıkışı ilk defa oluyordu. Sessiz kaldılar. Gökyüzünde beyaz bulutlar bir kuğu gibi yavaşça yüzmekteydi. Keçi, tarlanın kenarında, onlara doğru dönmüş, uzun ve uyumlu aralıklarla tatlı tatlı meliyordu. Ellerini ayırmadan, duygulu bakışlarla uzaklara dalmışlardı; donuk görünümlü Montmartre bayırına, ufku yol yol çizgileyen fabrika bacaları ormanına, o alçı rengi ve sıkıcı banliyöye bakıyorlar, bayağı meyhanelerin yeşil kameriyeleriyle gözlerinden yaş gelecek şekilde duygulanıyorlardı.

Gervaise usulca:

"Anneniz bana kızgın, biliyorum," dedi. "Hayır demeyin... çok borcumuz var size."

Goujet ise onu susturmak için canını yaktı; elini kıracak gibi sıktı avucunda. Para sözünü açmasını istemiyordu. Sonra, duraksadı. Nihayet kekeleyerek:

"Dinleyin," dedi, "ne zamandır bir şey söylemek istiyorum size... Mutlu değilsiniz. Annem, hayatınızın ters döndüğü kanısında..."

Soluğu tıkanmıştı, biraz durdu. Sonra:

"Bunun için birleşmemiz gerek bizim," diye ekledi.

Gervaise önce pek bir şey anlayamamıştı bu sözden. Goujet'nin şimdiye dek hiç açığa vurmadığı bir aşkı böyle birdenbire ilan edişine şaşırarak onun yüzüne baktı.

"Nasıl olur bu?" diye sordu.

Goujet başı önünde devam etti:

"Evet, beraber bir yere gider yaşarız. Mesela Belçika'ya. Orası benim memleketim sayılır... İkimiz de çalışırsak kısa bir süre sonra rahata ereriz."

Gervaise'in yüzü kıpkırmızı kesildi. Goujet onu öpmek için kollarına alsa bu kadar utanç duymazdı. Romanlarda ve kibar takımında olduğu gibi kendisini kaçırmaktan söz eden bu oğlan gerçekten tuhaftı. Çevresinde evli kadınlara kur yapan işçi-

ler görmüyor değildi elbet, ama bunlar onları Saint-Denis'ye bile götürmüyorlardı.

Söyleyecek söz bulamıyor, sadece:

"Aman Mösyö Goujet, Mösyö Goujet," diye mırıldanıyordu.

Goujet devam etti:

"Yalnız ikimiz olacağız. Öbürleri benim canımı sıkar, anlıyorsunuz ya... Ben birini kendime yakın bulunca, onun başkalarına yakın olmasına dayanamam."

Ama Gervaise kendine gelmişti, makul bir şekilde reddediyordu şimdi.

"İmkânsız bir şey bu Mösyö Goujet. Çok fena olur. Ben evli bir kadınım bir kere... Çocuklarım var... Bana dostluk duygusu beslediğinizi ve benim için kaygılandığınızı biliyorum. Ama, vicdan azabı çekeriz, bir haz duymayız... Ben de size yakınlık duyuyorum aslında. Sizi saçma işler yapmaya bırakmayacak kadar hem de. Ve saçma bir şey olur bu, değil mi? En iyisi olduğumuz gibi kalmak. Birbirimizi beğeniyoruz, duyguda birleşiyoruz işte. Az değil bu kadarı da. Çok kere bundan güç almışımdır ben. Bizimki gibi bir durumda insan namuslu kalırsa bunun karşılığını görür."

Goujet başını sallayarak onu dinliyordu. Onun sözlerini doğru buluyordu, tersini söyleyemezdi. Birden Gervaise'i kollarının arasına aldı, kemiklerini kırarcasına sıktı, yemek istercesine alnından hırsla öptü. Sonra daha ötesine gitmeden kollarını gevşetti ve artık bir daha aşklarından söz etmedi. Bu ufak zevki ikisinin de hak etmiş olduğunu anlayan Gervaise silkiniyor, ama hiç öfkelenmiyordu.

Bu sırada, tepeden tırnağa ürperip sarsılan demirci, yeniden yumulmak isteğine yenilmemek için, ondan ayrıldı; dizlerinin üstünde yürüyor, elleriyle ne yapacağını bilmiyor; hindibalar topluyor, uzaktan onun sepetine atıyordu. Kavrulmuş bitkisel örtünün ortasında şurada burada pek güzel sarı hindibalar vardı. Bu uğraş giderek yatıştırmıştı onu. Çekiç vurmaktan katılaşmış parmaklarıyla çiçekleri usulca koparıyor, teker teker atıyor, sepetin içine düşürmeyi başardıkça uysal bir köpeğinkini andıran gözleriyle gülüyordu. Çamaşırcı kadın, neşeli ve erinç

dolu bir tavırla o kurumuş ağaca yaslanmış, bıçkıevinden gelen büyük vıcırtının arasında sözleri duyulabilsin diye sesini yükselterek konuşuyordu. Lille'de pek rahat olan Étienne'den konuşa konuşa arsadan yan yana ayrılırlarken, Gervaise, hindiba dolu sepeti koluna taktı.

Gerçekte Gervaise, Lantier'nin karşısında kendisini anlattığı kadar güçlü bulmuyordu. Gerçi onu kendisine parmağının ucuyla bile dokundurtmamakta kararlıydı; ama bir gün yanına sokulduğunda eski cesaretsizliğine, herkesi memnun etmek yolunda gösterdiği o gevşekliğe, o ses çıkarmama durumuna yeniden düşmekten korkuyordu. Bununla birlikte Lantier girişimini tekrarlamadı. Birkaç kez yalnız kaldıkları halde rahat durdu. Şimdilerde, kendini iyi korumuş kırk beş yaşlarında bir kadın olan işkembeciyle meşgul olur görünüyordu. Gervaise, Goujet'ye, içi rahat etsin diye, hep işkembeci kadının sözünü ediyordu. Virginie ya da Madam Lerat şapkacıyı övdükleri zaman, onlara Lantier'nin kendi hayranlığına hiç de muhtaç olmadığını, çünkü zaten bütün komşu kadınların ona yangın olduklarını söylüyordu.

Coupeau önüne gelene Lantier'nin gerçek bir dost, bulunmaz bir arkadaş olduğunu söylemekteydi. Kendileri için ne kadar dedikodu edilirse edilsindi, o bildiğini iyi biliyordu; bu tür gevezelikler umurunda bile değildi; namusun kendi tarafında olduğunu bildikten sonra. Pazar günleri üçü birlikte dışarı çıktıkları zaman millete nispet olsun diye karısıyla şapkacıyı kol kola önden yürümeye zorluyordu; kendisi de en ufak bir alaya teşebbüs etmeleri halinde ağızlarının payını vermek için, yoldan geçenleri süzüyordu. Gerçi Lantier'yi bir parça kurumlu buluyor, onu rakının karşısında mızmızlanmakla suçluyor, çok okuduğu ve bir avukat gibi konuştuğu için matrağa alıyordu. Ama, bunlar dışında, onun sapına dek bir arkadaş olduğu kanısındaydı. Onun gibi bir adam kolay kolay bulunmazdı. Kısacası anlaşıyorlardı, birbirleri için yaratılmışlardı. Bir adamın dostluğu, bir kadının aşkından daha kuvvetli bir şeydi.

Şurasını da belirtelim ki, Coupeau ile Lantier birlikte vur patlasın çal oynasın eğleniyorlardı. Şimdi Lantier, evde para

kokusu aldıkça Gervaise'den on frank; yirmi frank borç alıyordu. Hep o anlattığı büyük işler içindi bunlar. Sonra, böyle günlerde, Coupeau'yu baştan çıkarıyor, uzak bir yere gideceklerini söyleyerek onu alıp götürüyordu; komşu lokantalardan birinde burun buruna oturuyorlar, iyi şarap açtırarak çekiştiriyorlar, evde yiyemedikleri yemekleri mideye indiriyorlardı.

Çinko işçisi aslında temizce bir aşçıda kafayı çekmeyi yeğ tutardı. Ne var ki listede duyulmadık soslar keşfeden şu şapkacının soylu kişilere özgü zevkinin etkisinde kalıyordu. Onun kadar işkilli, güç beğenir adam bulamazdın. Güneyliler hep böyle olurmuş. Sözgelimi Lantier, mideyi yakan hiçbir şey istemiyor, her yemeği sağlık yönünden düşünüyor, eti fazla tuzlu ya da fazla biberli bulursa geri gönderiyordu.

Hele hava akımında kalmaktan ödü kopuyor, bir kapı aralık kalmış olsa bütün lokantayı haşlıyordu. Üstüne üstlük de iyice hergelelik ediyor, yedi sekiz franklık yemekler için garsona iki frank veriyordu. Ama, ne olursa olsun, herkes onun karşısında titriyor, Batrgnolles'den Bellevill'e kadar dış bulvarlarda ikisini de çok iyi tanıyorlardı. Ufak mangallarla önlerine getirilen Caen usulü işkembe yemek için kalkıp Batrgnolles Caddesi'ne gidiyorlardı. Montrmartre'in altında, Ville de Bar-leduc'te semtin en iyi istiridyelerini buluyorlardı. Tepeye çıkmayı göze aldıkları zaman, orda, a Mouline de la Galatte'te tavşan kızartması geliyordu önlerine. Martyrs Sokağı'ndaki Lilas Lokantası da dana başı pişirmekte ustaydı. Clignancourt şosesindeki Lion d'Or ve Deux Marroniers öyle bir böbrek sote yapıyordu ki parmaklarını yerdin. Yine de onlar genellikle Belleville tarafına gidiyorlardı; orada, her şeyi gözü kapalı isteyebileceğin güvenilir lokantalarda, Vendanges de Bourgogne'da, Cadran Bleu'de, Capucin'de masaları daima hazırdı. Ertesi gün Gervaise'in önlerine koyduğu patatesleri mızmızlanarak yerken, kapalı kelimelerle sözünü ettikleri kaçamak şölenlerdi bunlar. Hatta bir gün, Lantier bir kadın getirmiş, Coupeau onları baş başa bırakarak çıkmıştı.

Eğlence ile iş bir arada yürütülemez elbet, işte, şapkacı eve geleli beri, zaten işi tembelliğe vurmuş bulunan çinko işçisi eli-

ni hiçbir şeye sürmez olmuştu. Aylaklıktan bıkıp biraz çalışmaya yeltense, arkadaşı gelip onu inşaat yerinde buluyor, ipin ucunda isli salam gibi sallanır görünce bir güzel alaya alıyor, inip bir tek atmak için çağırıyordu. Ve çinko işçisi hemen işi bırakıyor, günlerce, haftalarca sürecek bir kaçamaklar dizisine başlıyordu. Bu kaçamaklar dehşet şeylerdi ha! Semtin bütün içki evleri genel bir teftişten geçiriliyordu; akşamdan kalma baş ağrısı öğle üstü dağıtılıyor, akşama yeniden içilmeye başlanıyor, rakının biri gidiyor biri geliyor, bayramlardaki kâğıt fenerler örneği son ışık, son kadehle sönünceye dek gecenin karanlıkları içinde yitip gidiliyordu. Hergele şapkacı hiçbir zaman sonuna kadar gitmezdi. Ötekini kafayı bulmaya bırakır, sonra sevimli tavrıyla gülümseyerek ondan ayrılıp eve dönerdi. Kendisi kimse farkına varmadan, önünü ardını bilerek kafayı buluyordu. Onu iyi tanıyanlar, sarhoşluğunu sadece daha süzgünleşmiş gözlerinden ve kadınların yanında takındığı daha aşırı tavırlarından anlayabilirdi. Çinko işçisi ise tersine, iğrenç bir duruma düşüyor, çevresinde tiksinti uyandırıyordu.

İşte böyle, kasım başlarında bir gün, Coupeau, kendisi için de başkaları için de fena biten bir sarhoşluk serüveni geçirdi. Bir gün önce iş bulmuştu. Bu kez güzel duygularla dolup taşan Lantier, çalışmasını öğütlüyor, çalışmanın kişiye soyluluk verdiğini söylüyordu. Hatta, o sabah erkenden lambayla kalktı, vakur bir tavırla, arkadaşına yapı yerine kadar eşlik etmek istedi, işçi adına layık bir adam olduğunu söyleyerek kendisini kutladı. Ama, kepenklerini açmakta olan Petite-Civette'in önüne geldiklerinde, bir tek erik rakısı atmak için içeri girdiler. İyi gidişat konusundaki kararlarını beraberce kutlamak niyetiyle birer kadehçik yuvarlayabilirlerdi canım. Tezgâhın karşısında bir sıranın üstünde Bibi-la-Grillade oturuyor ve somurtuk bir suratla sırtını duvara vermiş, pipo tüttürüyordu.

Coupeau:

"Vay!" diye bağırdı. "Bibi'ye bak yahu, aslan kesilmiş. İşin iş galiba, ahbap!"

Beriki gerinerek:

"Yok yahu," diye karşılık verdi. "Patronlar insanı çileden çı-

karıyorlar... Ben dün benimkine boş verdim... Hepsi it bunların, hepsi namussuz..."

Ve Bibi-la-Grillade bir erik rakısı içmeyi kabul etti. Orada, sıraya oturmuş içki ısmarlayacak birinin gelmesini bekliyordu herhalde, Bu sırada Lantier patronları savunmaya başlamıştı; bazen gerçekten güç durumlara düşüyorlardı; kendisi de işadamlığından geldiği için bu konuda epey bilgisi vardı. Sonra, işçiler de az namussuz şeyler değillerdi! Durmadan eğlenceden eğlenceye koşuyorlar, sonra paralar suyu çekince yine çıkageliyorlardı. Sözgelimi, bir ara küçük Picard çalışmıştı onun yanında, işi gücü araba gezintisi yapmaktı, haftalığı cebe indirdi mi, yallah, arabalara biniyor, gün boyu geziyordu. Bir işçiye yakışır bir eğlence miydi bu Allahaşkına? Sonra, birdenbire, Lantier patronlara da çatmaya başladı. Evet, o her şeyi görür, gerçekleri herkesin yüzüne söylerdi. Bokun soyu şeylerdi patronlar da, utanmadan herkesi sömürüyorlar, dünyayı kemiriyorlardı. Kendisinin, çok şükür, içi rahattı, yanında çalışanlara karşı hep dostça davranmış, başkaları gibi milyonlar vurma yolunu seçmemişti.

Coupeau'ya:

"Kaçalım oğlum," dedi. "İşi tadında bırakmak lazım. Geç kalırız sonra."

Bibi-la-Grillade da elini kolunu sallayarak onlarla birlikte çıktı. Dışarıda, ortalık henüz ışımaktaydı, kaldırımın çamurlu yansısıyla kirlenmiş solgun bir gün ışığı vardı; bir gün önce yağmur yağmıştı, hava çok güzeldi. Havagazı fenerleri söndürülmüştü; gecenin evler arasında sıkışıp kaldığı Poissonneis Sokağı, Paris'e doğru inen işçilerin boğuk ayak sesleriyle hâlâ titriyordu.

Coupeau, çinko işçisi çantasını omuzuna asmış, nasılsa gücü kuvveti yerine gelmiş bir yurttaş gibi kurumlu kurumlu yürüyordu. Dönüp sordu:

"Bibi, çalışmak ister misin? Patron, bulabilirsem bir arkadaş getirmemi söylemişti."

Bibi-la-Grillade:

"Teşekkür ederim," diye karşılık verdi. "Ben dinleniyorum...

Bunu Mes-Bottes'a söyle, dün çalışacak bir kapı arıyordu... Dur yahu, Mes-Bottes şurada olacak."

Gerçekten, sokağın alt başına geldikleri zaman, Mes-Bottes'u Colombe babanın meyhanesinde gördüler. Vakit çok erken olduğu halde, meyhanenin kepenkleri açılmış, ışıkları yakılmıştı; pırıl pırıl aydınlıktı. Lantier kapının önünde durarak, Coupeau'ya çabuk olmasını, çünkü on dakika vakitleri kaldığını söyledi.

Çinko işçisi işten söz edince, Mes-Bottes:

"Nasıl!" diye haykırdı. "O Bourguignon hergelesinin yanına gidiyorsun, ha? Ben bilirim o boktan yeri. Yok, gelecek yıla kadar aylak aylak gezerim daha iyi... Sen orada üç günden fazla kalamazsın yahu! Bana sor!"

Coupeau kaygılı bir tavırla sordu:

"Gerçekten kötü bir yer mi?" diye sordu.

"Ooo! Sen ne diyorsun yahu, daha kötü bir yer olamaz. Bir kere yerinden kımıldayamazsın. Patron her an başında. Sonra patronun karısında tavırlar mavırlar, ayyaş işlemi yapar sana. Düşün bir kere, yere tükürmek bile yasak. Ben daha ilk gün hepsini salladım, anlıyorsun ya."

"İş anlaşıldı. Fazla kalacak değilim onların yanında. Bu sabah bir denerim, baktım patron canımı sıkıyor, alırım onu, karısının üstüne oturturum, bir çift dil balığı gibi yapışıp kalırlar."

Çinko işçisi verdiği bilgiden ötürü teşekkür edip elini sıktığı ve gitmeye hazırlandığı zaman Mes-Bottes kızdı. Vay anasını be! Şu Bourguignon hergeleleri şurada iki tek atmalarına engel mi olacaktı? Erkeklik ölmüş müydü yoksa? Patron olacak hergele beş dakika daha beklese kıyamet mi kopardı? Lantier de içki içmek için içeri girdi, dört işçi tezgâhın önünde ayakta durdular. Bu sırada Mes-Bottes, iyice partallaşmış ayakkabıları, kirden simsiyah olmuş gömleği, tepesi yassılmış kasketiyle bağırıyor, gözlerini devire devire meyhane sahibine bakıyordu. Canlı mayıs böceklerinden bir salata yediği, ölü kedi etini ağzına aldığı için haybolar imparatoru ve hergeleler kralı ilan edilmişti.

Colombe babaya:

"Hey, burjuva soylu herif! Şu sarısından ver bakalım; hani şu senin birinci mevki eşek sidiğinden." Mavi örgü bir ceket giymiş olan Colombe baba, renksiz yüzüyle, sükûnetini bozmadan kadehlerin dördünü de doldurunca, bizimkiler içkiler havada bozulmasın diye bir anda dikip içtiler.

Bibi-la-Grillade:

"Geçtiği yeri ferahlatıyor bu kâfir şey," diye mırıldandı.

Tam bu sırada Mes-Bottes hayvanı komik bir olay anlatmaya başlamasın mı? Seninki cuma günü içmiş içmiş, arkadaşları da piposunu bir avuç alçıyla ağzına yapıştırmışlar. Başkası olsa oracıkta gidiverirmiş. Bunu anlatırken kasılıyor, caka satıyordu.

Colombe baba kalın sesiyle sordu:

"Mösyöler kadehleri yenilemiyorlar mı?"

Lantier:

"Tabii," dedi. "Birer duble daha doldurun bakalım. Sıra bende."

Kadınlardan konuşmaya başlamışlardı şimdi.

Bibi-la-Grillade, kendi metresini pazar günü almış Montrouge'da oturan halasının evine götürmüş. Coupeau, burda herkesin tanıdığı ve Hint Balyası adıyla anılan Chaillou'lu bir çamaşırcı kadın hakkında sorular sordu. Tam içecekleri sırada, Mes-Bottes birdenbire dışarıdan geçmekte olan Goujet ile Lorilleux'yü çağırdı. İkisi de kapının önüne kadar geldiler, ama içeri girmek istemediler. Demircinin canı içki içmek istemiyormuş. Köstekçi ise solgun yüzüyle, tir tir, mal sahibine götürmekte olduğu kordonları sıkmaktaydı; öksürüyor özürler diliyor, bir damla içki içse sızıp kaldığından yakınıyordu.

Mes-Bottes:

"Amma da sofuluk taslıyorlar yahu," dedi. "Garanti bir yerlere gidip gizli gizli kafayı buluyorlardır."

Sonra kadehi dikince, Colombe babaya bağırdı:

"Ulan moruk dürzü, şişeyi değiştirdin değil mi? Sen de bilirsin, ben rakıda yapılan dalavereleri yutmam. Ortalık iyice aydınlanmıştı, patron gaz lambasını söndürdü. Meyhanenin içi alaca bir ışıkla doldu. Coupeau kayınçosunu içki içmemekte özürlü

buluyor, sonuçta, bundan dolayı ona bir suç yakıştırılamayacağını söylüyordu. Hatta, insanın damağının hiçbir zaman içkiye susamış olmamasını bir mutluluk saydığını söyleyerek Goujet'nin hareketini de onaylıyordu, işe gitmek gereğinden dem vurunca, Lantier, o kibar adam kurumunu takınarak ona bir ders verdi, insan çıkıp gitmeden önce, hiç değilse, kendi ısmarlama sırasını gözetirdi; işe mi gideceksin, nereye gidersen git, ama bayağı kişiler gibi, arkadaşları böyle yüzüstü koyup gitmek törede var mıydı?"

Mes-Bottes:

"Hep bunun çalışma lafını mı dinleyeceğiz yahu?" diye bağırdı.

Colombe baba Coupeau'ya sordu:

"Yani sıra şimdi sizde mi mösyö?"

Coupeau bu postanın parasını ödedi. Ama sıra Bibi-la-Grillade'a gelince, herif meyhanecinin kulağına eğilip bir şeyler söyledi, meyhaneci de reddetti. Mes-Bottes durumu kavradı ve şu Colombe baba namussuzuna verip veriştirmeye başladı. Ne demekti be! Onun gibi boktan bir herif bir arkadaşa böyle küstahça davranmaya nasıl cesaret edebilirdi? Herkes veresiye verip duruyordu. İnsan böyle aşağılık bir meyhaneye gelince hakaret görüyordu. Colombe baba sükûnetini muhafaza ediyor, iri yumruklarını tezgâhın kenarına dayamış sallanıyor ve kibarca karşılık veriyordu:

"Siz kendiniz bu mösyöye ödünç verirsiniz, olur biter."

Mes-Bottes gürledi:

"Ulan, vereceğim be! Al Bibi, şu satılmış herifin suratına fırlat şu parayı!"

"Bir sütnineye benziyorsun be! İndir bebeğini sırtından. Kambur olacaksın."

Coupeau bir an kararsız kaldı; uzun uzadıya düşündükten sonra karar vermiş gibi bir tavırla torbasını yere indirdi ve şöyle dedi:

"Zaten geç kaldım. Yemekten sonra giderim Bourguignon'a. Bizim karının karın ağrısı tutmuştu derim. Hey Colombe baba, benim avadanlıkları şu sedirin altına koyuyorum, öğleyin alırım."

Lantier, başını sallayarak bu çözüm yolunu benimsediğini belli etti, insan çalışmalıydı elbet, ama dostlar arasındayken nezaket her şeyden önde gelirdi. Kafa çekme isteği yavaş yavaş dördünü de gıcıklamış ve gevşetmişti, elleri ağırlaşmıştı, bakışlarıyla birbirlerine danışıyorlardı. Önlerinde avarelik edecek beş saatleri olduğunu düşününce birden, şamatalı bir sevince kapıldılar, birbirlerine şaplak indiriyorlar, sevgi sözleri söylüyorlardı. Hele, içi rahat etmiş ve canlanmış olan Coupeau onlara "eski dostlarım" diye hitap ediyordu. Hep birden bir posta daha içtikten sonra içinde bilardo da bulunan küçük bir kahveye, Puce qui renifle'e gittiler. Şapkacı önce hık mık etti, çünkü burası pek temiz bir yer değildi. Ardıç rakısının litresi bir frank, yarım litrelik iki bardak on metelikti; bilardo masasının üstü öyle pisti ki toplar çuhaya yapışıp kalıyordu. Ama oyun başlar başlamaz, ıstakayı çok güzel kullanan Lantier'nin keyfi yerine geldi, kıçını kaldırıp göğsünü gererek oynamaya koyuldu.

Yemek saati gelince Coupeau'nun içine bir fikir doğdu; ayaklarını yere vurarak bağırdı:

"Gidip Bec-Salé'yi alalım. Çalıştığı yeri biliyorum... Onunla Louis ananın dükkânına paça yemeye gideriz."

Bu fikir alkışlandı. Evet, Bec-Salé, namı diğer Boit-sans-Soif paça yemek isterdi herhalde. Yola koyuldular. Sokaklar sarımsı bir renkteydi, hafif bir yağmur çiseliyordu; ama içleri sımsıcak olduğu için bu hafif çisentiyi bedenlerinin üstünde hissetmiyorlardı. Coupeau, Mercadet Sokağı'na, çivi fabrikasına götürdü onları. Oraya vardıklarında daha paydos saatine yarım saat olduğu için, çinko işçisi bir çocuğun eline iki metelik sıkıştırıp Bec-Salé'ye yolladı, karısının hasta olduğunu, kendisini acele beklediğini söyletti. Demirci az sonra göründü; sakin bir şekilde, sallana sallana yürüyordu, bir hergeleliğin döndüğünü sezmişti.

Onların bir kapının altına gizlenmiş olduklarını fark edince:

"Vay eşşoğlular," dedi. "Anlamıştım zaten. Ne yiyeceğiz?"

Louis ananın dükkânında küçük paça kemiklerini emerlerken laf geldi yine patronlar konusuna dayandı. Bec-Salé, namı

diğer Boit-sans-Soif kendi işyerinde acele bir sipariş olduğunu anlatıyordu. Patron namussuzu şu ara pek uysaldı tabii; vaktinde iş başında bulunmasan bile bir şey demiyordu, giden işçinin geri dönmesi bile bir nimet olmalıydı onun için. Bir kere, bir patron Bec-Salé, namı diğer Boit-sans-Soif'i kapı dışarı etmeyi göze alamazdı, o çapta ustayı nerede bulacaklardı. Paçadan sonra bir omlet indirdiler mideye. Herkes bir litre şarabını çekti. Louis ana şarabı Auvergne'den getirtirdi; kan rengi bir şeydi bu ve bıçakla kesilebilecek koyuluktaydı. İş kızışmaya başlıyordu, hepsi kafayı tütsülemişti.

Bec-Salé yemeğin sonunda bağırdı:

"Patron olacak nallı maymunun benimle ne alıp veremeyeceği var yahu! Şimdi kalkmış bir de berhanesine çan takıyor. Çan dediğin kölelere özgü bir şey. Ama bugün istediği kadar çalabilir o çan! Örsün başına dönersem yuh olsun bana! Beş gündür eşek gibi çalıştım. Bugün de asıyorum yahu... Hele bir şey demeye yeltensin, pişman ederim vallahi."

Coupeau ciddi bir tavır takınarak:

"Sizden ayrılmak zorundayım," dedi. "İşe gitmem gerek. Karıma söz verdim. Siz eğlenmenize bakın. Kalbim sizinle, Allah bilir ya!"

Ötekiler işi matrağa vurdular. Ama o öyle kesin bir tavır takındı ki, avadanlıklarını almak için Colombe babanın oraya gideceğini söylediği zaman hepsi de onunla birlikte kalktı. Coupeau torbasını sedirin altından çıkardı, son bir kadeh yuvarlamak için önüne bıraktı. Saat bire geldiği halde bizim kafadarlar hâlâ birbirine içki sunmakla meşguldüler. Coupeau, sıkılmış bir tavırla, avadanlık çantasını yine sedirin altına sürdü. Çanta hareket etmesini önlüyordu, tezgâha yaklaşmak istedikçe ayağına dolaşıyordu. Vakit geçmişti, Bourguignon'un oraya yarın giderdi. Ücret konusu üstünde tartışmaya başlamış olan öteki dört işçi, çinko işçisinin, hiçbir açıklamada bulunmadan, ayaklarının uyuşukluğunu gidermek için bulvarda bir gezinti yapma önerisine hiç şaşmadı. Yağmur dinmişti. Bu ufak gezinti ellerini kollarını sallayarak tek sıra halinde yaptıkları iki yüz adımlık bir yürüyüşten ibaret kaldı; açık ha-

va onları şaşırtmıştı; ne diye dışarı çıktık diye yeriniyorlar ve konuşacak tek kelime bulamıyorlardı. Birbirlerine sadece dirsek temaslarıyla danışarak güdüsel bir itiyle Poissonniers Sokağı'nı yeniden çıktılar, bir şişe şarap içmek için François'nın dükkânına girdiler. Kendilerine gelmeleri için bu şarttı doğrusu. Kişinin içi sıkılıyordu sokakta; bir de çamur vardı ki vallahi belediye çavuşunu bağlasan durmazdı. Lantier arkadaşlarını kabine kısmına doğru sürükledi; burası tek masalı ve büyük salondan buzlu bir cam bölmeyle ayrılmış daracık bir köşeydi. O, kabinelerde içmeyi severdi, kibarlığın bir gereği sayardı bunu. Arkadaşlar da orada daha rahat ediyorlardı elbet. Kendi evinde gibi ye, iç, istersen rahatça kestirebilirsin de. Gazeteyi istedi, yayarak açtı; kaşlarını çatarak şöyle bir göz gezdirdi. Coupeau ile Mes-Bottes, piket oynamaya başladılar. Masanın üstünde iki şişe ve beş bardak vardı. Bibi-la-Grillade, şapkacıya sordu:

"Söyle yahu, ne mavallar okuyor gazete?" Lantier hemen karşılık vermedi. Sonra, gözlerini kaldırmadan:

"Meclis'te ne var, ona bakıyorum," dedi. "Şu beş para etmez Cumhuriyetçilere, şu aylak solculara da bak. Millet bunları salyalarını akıtsınlar diye mi iş başına getiriyor yahu! Şuna bak sözgelimi, hem Tanrı'ya inanıyor, hem de şu alçak bakanlara canım ciğerim diyor. Beni milletvekili seçseler, kürsüye çıkar, 'Yuh be!' diye bağırırdım. Evet, bu kadar yeterdi onlara. Benim fikrim bu."

Bec-Salé, namı diğer Boit-sans-Soif:

"Biliyorsunuz. Badinguet, geçen akşam bütün saray halkının gözü önünde karısıyla sille tokat kavga etmiş. Vallahi billahi! Hem de hiç yoktan birbirine girmişler. Badinguet sarhoşmuş."

Çinko işçisi bağırdı:

"Bıktık yahu şu sizin siyasi laflarınızdan! Cinayet haberlerini okusanıza, asıl şenlik o haberlerde."

Yine oyununa döndü; elinde üç dokuzlu ve üç kız olduğunu söyledi.

"Sinekten bir üçlüm, üç de güvercinim var... Karıdan yana şansım açıktır zaten."

Kadehler dikildi. Lantier gazeteyi yüksek sesle okumaya başladı:

"Gaillon'da (Saine-et-Marne) korkunç bir cinayet işlenmiş ve çevreye dehşet saçmıştır. Bir oğul, otuz metelik yüzünden babasını çapayla öldürmüştür..."

Hepsi birer dehşet çığlığı attı: İşte bu katilin idamını görmeye seve seve giderlerdi. Hayır, giyotin de yetmezdi buna, her yerini parça parça etmek gerekirdi.

Çocuğunu öldüren bir ananın öyküsü de onları aynı şekilde ayağa kaldırdı; ama işi iyice ahlâk yönünden ele alan Lantier, ananın bu cinayeti işlemekte özürlü olduğunu ileri sürdü; asıl suç kadını baştan çıkaran dostunda olmalıydı. Çünkü, sonuç olarak, namussuz bir herif bu kadıncağızın karnını doldurmuş olmasaydı, ayakyoluna atacağı bir çocuk doğurmazdı. Ama onları asıl coşturan şey Marki de T...'nin başından geçenler oldu; sabahın saat ikisine doğru bir balodan çıkan marki, Invalides Bulvarı'nda üç sarhoş serserinin saldırısına uğramış ve kendini savunmuş; eldivenlerini çıkarmak gereğini bile duymadan, üç haydudun ikisini karınlarına vurduğu kafa darbeleriyle zararsız hale getirmiş, üçüncüsünü de kulağından tuttuğu gibi karakola götürmüş. Vay anasını be! Ne bilek var herifte! Ama ne yazık ki soylu biri.

Lantier:

"Dinleyin bakın," dedi. "Şimdi kibar takımıyla ilgili haberlere geçiyorum. 'Bretigny kontesi, büyük kızını majestelerinin yaveri genç Valançay baronu ile evlendiriyor. Nikah sepetinde değeri üç yüz bin frangı aşan miktarda dantela var.'"

Bibi-la-Grillade onun sözünü kesti:

"Bize ne bunlardan yahu? Gömleklerinin rengini mi soruyoruz onlara? Küçük hanımın ne kadar dantelası olursa olsun, öbür kızların başına gelen onun da başına gelecek."

Lantier okumaya devam etmeye hazırlanınca Bec-Salé, namı diğer Boit-sans-Soif, gazeteyi onun elinden kaptı, alıp üstüne oturdu.

"Aa! Yeter be. Gazetenin işi tamam. Kâğıt zaten bundan başka şeye yaramaz."

Bu sırada, oyununa bakan Mes-Bottes masaya bir zafer yumruğu indirdi; doksan üç sayı yapmıştı.

"İhtilal yaptım," diye bağırdı. "İspatiden bir kent majör... yirmi eder değil mi? Ayrıca karodan bir tiyers majör, o da etti mi yirmi üç! Üç dokuz, yirmi altı, üç oğlan, yirmi dokuz ve üç papaz, eder doksan iki... Cumhuriyetin birinci yılını oynuyorum, yani doksan üç."

Öbürleri Coupeau'ya bağırdılar:

"Fena gittin arkadaş."

Yeni iki şişe getirildi, kadehler dolup boşalıyor, kafalar iyice cilalanıyordu. Saat beşe doğru iş öyle berbat bir noktaya gelmişti ki Lantier susmaya ve oradan kırıp gitmenin bir yolunu aramaya başladı; bakın, o, avaz avaz bağırmaya da şarabı yere dökmeye de gelemezdi. Tam bu sırada, Coupeau kalktı ve sarhoşlara özgü istavroz işareti yaptı. Elini başına götürüp Montparnasse, sağ omuzuna götürüp Menilmonte, sol omuzuna götürüp Courtille, karnının ortasına götürüp Bagnolet dedi ve mide boşluğunu işaret ederek üç kez tavşan sözünü tekrarladı. O zaman, bu gürültüyü fırsat bilen şapkacı rahatça kapıya doğru yürüdü, arkadaşları onun gittiğini fark etmediler bile. Lantier zaten epey sarhoş olmuştu. Ama dışarı çıkınca silkindi, kendine geldi. Sükûnet içinde dükkâna döndü; Gervaise'e, Coupeau'nun arkadaşlarıyla beraber olduğunu anlattı.

Aradan iki gün geçti. Çinko işçisi ortalarda görünmedi. Semt dolaylarında, kimbilir nerelerde dolaşıp duruyordu. Bununla birlikte onu Baquet ananın dükkânında, Pallion'da, Petit Bonhomme'da gördüklerini söyleyenler vardı. Yalnız kimisi onu yalnız gördüklerini söylüyor, kimisi de kendi gibi yedi sekiz ayyaşla beraber olduğunu belirtiyordu. Gervaise inanmış bir tavırla omuzlarını silkiyordu. Ne yaparsın, bir alışkanlıktı bu. Kocasının peşinden koşmuyordu; hatta onu bir şarapçı dükkânında görse, öfkelendirmemek için yolunu değiştiriyordu; eve dönmesini bekliyor, kapının önünde sızıp kalmış mı diye geceleyin horlayıp horlamadığını dinliyordu. Coupeau kimi zaman çöp yığınları üstünde, kimi zaman bir bankta, boş bir arsada, akan pis suların yanında yatmaktaydı. Ertesi gün, daha bir gün

önceki sarhoşluğun baş ağrısını üstünden atamadan, yeniden gidip içki evlerinin pencere kepenklerini tıkırdatıyor, kadehlerin ve şişelerin arasında yeniden çılgın bir yarışa başlıyor, arkadaşlarını yitiriyor, sonra yine buluyor, sokakların dans ettiğini, içmekten ve sızmaktan başka bir şey düşünmeksizin gecenin indiğini, günün doğduğunu görüyordu. Bir sızdı mıydı da artık tamamdı. Yine de Gervaise, bir haber almak için, ikinci gün Colombe babanın meyhanesine gitti. Coupeau orada beş kez görülmüş; daha fazla bir şey söyleyemiyorlardı. Gervaise sedirin altında kalmış olan avadanlıkları alıp götürmekle yetindi.

O akşam, Lantier, çamaşırcı kadını pek sıkkın görünce, hoş bir vakit geçirmesi için, onu şarkılı kahveye götürmeyi önerdi. Çamaşırcı kadın önce reddetti; gülecek durumu mu vardı. Böyle olmasa reddetmezdi. Çünkü şapkacı bu önerisini öyle dürüst bir tavırla yapıyordu ki aklına hiçbir kötülük gelmesine imkân yoktu. Kendi felâketiyle ilgilenir görünüyor, gerçekten babaca bir şefkat gösteriyordu. Coupeau'nun iki geceyi dışarıda geçirdiği hiç olmamıştı. Bu yüzden, Gervaise, elinde olmadan, iki dakikada bir ütüsünü elinden bırakmadan gelip kapının önünde dikiliyor, erkeğinin gelip gelmediğini görmek için sokağın iki başını kolluyordu. Bunun için bacaklarının karıncalandığını, yerinde durmadığını bahane ediyordu. Artık düşüp bir yerini kırar, bir arabanın altında kalır da ölür mü, ne olursa olsun da o da kurtulsundu canım. Böyle murdar bir adama içinde en ufak bir sevgi beslemediğini söylüyordu. Sonra, eve gelecek mi gelmeyecek mi diye boyuna düşünmek de sıkıcı bir şeydi nihayet. Ve havagazı lambası yandığında, Lantier yeniden şarkılı kahve sözünü edince, kabul etti. Kocası üç gündür maskara gibi yaşarken kendisinin bir eğlenceyi reddetmesi aptallık olurdu. O ki Coupeau eve gelmiyordu, kendisi de sokağa çıkacaktı işte. Dükkân yansa umurunda değildi vallahi. Hayatın cilveleri öyle bıkkınlık vermişti ki dükkâna da tezgâha da kendi eliyle kibriti çakacağı geliyordu.

Hemen yemek yediler. Gervaise, saat sekizde, şapkacının kolunda dışarı çıkarken Coupeau ana ile Nana'ya hemen yatmalarını tembihledi. Dükkân kapanmıştı. Arka kapıdan çıkarak

anahtarı Madam Boche'a verdi; o rezil gelecek olursa yatağa yatırmasını rica etti.

Güzelce giyinip kuşanmış olan şapkacı ıslık çalarak kapının önünde bekliyordu. Gervaise de ipekli giysisine bürünmüştü. Birbirlerine iyice sokularak usul usul yürüdüler kaldırımda; dükkânlardan dışarı vuran ışıklar zaman zaman ikisini de aydınlatıyor, gülümseyerek hafif bir sesle konuştuklarını gösteriyordu.

Şarkılı kahve, Rochechouart Bulvarı'nda, salaş bir baraka ile avluya doğru genişletilmiş küçük bir kahveydi. Kapıda bir cam yuvarlak dizisi aydınlık bir revak meydana getiriyordu. Yere, kaldırım üstüne oturtulmuş tahta levhalar üstüne uzun afişler yapıştırılmıştı.

Lantier:

"Geldik," dedi. "Bu akşam yetenekli bir şantöz olan Matmazel Amanda'yı dinleyeceğiz."

Ama tam o sırada kendisi gibi afişi okumakta olan Bibi-la-Grillade'i fark etti. Bibi'nin bir gözü mosmordu; bir gün önce birinden bir yumruk yemiş olacaktı.

Şapkacı çevresine bakınarak sordu:

«Coupeau ne oldu yahu? Kayıp mı ettiniz onu?"

Öteki karşılık verdi:

"Ooo! Uzun bir süreden beri! Dünden beri... Baquet ananın oradan çıkarken yumruklaştık. El şakasından hoşlanmam ben... Baquet ananın garsonuyla dalaştık; bir litre şarap için bizden iki kez para almaya kalktı. O zaman ben cızlamı çektim. Gidip biraz kestireyim, dedim."

On sekiz saat uyuduğu halde hâlâ esniyordu. Ama sarhoşluğu tamamen geçmişti. Bel bel bakıyordu; elbiseleriyle yattığından olacak, üstü başı tüye bulanmıştı.

Çamaşırcı kadın sordu:

"Kocamın nerede olduğunu biliyor musunuz mösyö?"

"Bilmiyorum vallahi... Baquet ananın dükkânından çıktığımızda... Ha, belki de sokağın alt başına inmiştir. Evet, evet, kendisini bir arabacıyla birlikte Papillon'a girerken görmüştüm. Ne ahmaklık ama... Doğrusu hepimiz boğazları kesilecek herifleriz."

Lantier ile Gervaise, şarkılı kahvede güzel bilgece vakit geçirdiler. Saat on birde, kapılar kapandıktan sonra, hiç telaş etmeden, geze geze eve döndüler. Isırıcı cinsten bir soğuk vardı. Herkes grup grup çekiliyordu. Erkekler çok yakından şakalaştıkları için karanlıkta, ağaç altlarında katıla katıla gülen kızlar vardı. Lantier dişleri arasından Matmazel Amanda'nın şarkılarından birini söylemekteydi: *Burnum Kaşınıyor*. Gervaise, kafayı bulmuş gibi, hoppaca bir tavırla nakarata katılıyordu. Kahvede sıcaktan bunalmıştı. Sonra, içtiği iki kadeh içki, pipo dumanlarıyla ve kalabalığın kokusuyla birleşince içini bulandırmıştı. Özellikle Matmazel Amanda kendisinde keskin bir izlenim bırakmıştı; kendisi halkın karşısına böyle çıplak çıkmaya dünyada cesaret edemezdi. Neme lazım, bu kadının gerçekten iştah verici bir teni vardı. Gervaise, Lantier'nin Matmazel Amanda üstüne onun her tarafını yoklamış bir adam tavrıyla anlattığı ayrıntıları şehvet dolu bir dikkatle dinliyordu.

Kapıyı üç kez çaldığı halde Boche'ların açmadığını görünce:

"Herkes uyuyor," dedi.

Kapı açıldı, ama içerisi karanlıktı; Gervaise anahtarı istemek için kapıcı kulübesinin camını tıklattığı zaman, kapıcı kadın uyku sersemliği içinde bir şeyler söyledi. Gervaise önce bir şey anlamadı bunlardan. Sonunda, belediye zabıta memuru Poisson'un Coupeau'yu berbat bir durumda eve getirmiş olduğunu, anahtarın da kapının üstünde olması gerektiğini kavradı.

İçeri girdikleri zaman, Lantier:

"Allah kahretsin!" diye söylendi. "Bir şey becermiş buraya. Şu kokuya bak."

Gerçekten çok pis bir koku vardı. Kibrit arayan Gervaise ıslak bir şeylere basarak yürüdü. Bir mum yaktıkları zaman müthiş bir manzarayla karşılaştılar. Coupeau'nun içi dışına çıkmıştı; odanın her tarafını berbat etmişti. Yatak iyice batmış, hah desen öyle, dolap bile serpintilerden nasibini almış durumdaydı. Üstelik, Coupeau, Poisson'un kendisini üstüne atıp gittiği yataktan düşmüş, etrafı buladığı pisliğinin içinde horul horul uyuyordu. Bir domuz gibi oraya yıkılmış, bir yanağı pisliğe

bulanmış, çevresinde birikmiş geniş birikintiyi saçlarıyla süpürerek, yayılıp kalmış, açık ağzından murdar soluğunu koyvere koyvere uyuyordu. Gervaise büyük bir öfkeyle:

"Gidinin domuzu! Domuz herif!" diye bağırıyordu. "Her şeyi batırmış... Vallahi bir köpek bile yapmaz bunu. Bir köpek leşi bundan daha temizdir."

İkisi de yerlerinden kımıldamaya cesaret edemiyorlar, ayaklarını nereye basacaklarını bilmiyorlardı. Çinko işçisi hiçbir zaman eve bu kadar sarhoş gelmemiş, ortalığı böylesine pisliğe bulamamıştı. Bu yüzden, bu görünüm, karısının kendisine hâlâ beslediği düşünülebilen duyguya ağır bir darbe indirmekteydi. Eskiden eve kafayı çekmiş ya da fitil durumda geldiği zaman, Gervaise yine iyi davranıyor, iğrenmiş görünmüyordu. Ama, bu kadarı da fazlaydı vallahi. İçi bulanıyordu işte. Maşanın ucuyla bile tutmak istemiyordu onu. Bu herifin teninin kendisininkine dokunacağını düşünmek bile iğrendiriyordu Gervaise'i, pis bir hastalık sonucu ölmüş birinin yanına yatmak gibi bir şeydi bu.

"Ama yatmam da gerek," diye mırıldandı. "Sokakta yatacak değilim ya... Üstünden atlar geçerim canım."

Sarhoşun üstünden atlayıp geçmeye çalıştı ve pisliğin içine düşmemek için dolabın kenarına tutunmak zorunda kaldı. Coupeau karyolanın önünü baştan başa kesiyordu. O zaman, Gervaise'in kendi yastığında uyuyamayacağını görerek için için gülen Lantier, onun elini avucuna aldı, alçak ve tutkulu bir sesle, "Gervaise... dinle, Gervaise..." dedi.

Gervaise anlamıştı. Telaşla onun elinden kurtuldu ve eski günlerdeki gibi senli benli konuşarak:

"Hayır, bırak beni... n'olur, Auguste, odana gir... Ben bir yolunu bulurum, karyolaya ayak ucundan çıkarım."

Lantier tekrarlayıp duruyordu:

"Bak Gervaise, budalalığı bırak. Çok fena kokuyor burası, dayanamazsın... Gel, niçin korkuyorsun? Bizi duyacağı falan yok."

Gervaise karşı koyuyor, başını şiddetle sallayarak reddediyordu. Büyük bir şaşkınlık içinde, odada kalacağını göstermek

için bir yandan soyunmaya başlamıştı; ipekli giysisini bir sandalyenin üstüne atmış, birdenbire gömleği ve jüponuyla kalmış, çıplak boynu ve kolları bembeyaz ortaya çıkmıştı. Karyola kendisinin değil miydi? Karyolasında yatmak istiyordu. Temiz bir köşe bulup geçmek için iki kez davrandı. Ne var ki Lantier usanmıyor, onu belinden kavrıyor, içine ateş düşürmek için bir sürü laf söylüyordu. Gervaise gerçekten müşkül bir durumda kalmıştı. Önünde, namusuyla yorganının altına girmesine engel olan dürzü kocası; arkasında, kendisine sahip olmak için felâketinden yararlanmayı aklına koymuş ahlâksız bir herif! Şapkacı sesini yükseltince, susması için yalvardı. Kulağını Nana ile Coupeau ananın yattıkları küçük odaya vererek dinledi. Küçükle ihtiyar uyumuşlardı herhalde, büyük bir soluma işitiyordu.

Gervaise ellerini bitiştirdi, yalvar yakar oldu:

"Auguste, bırak beni. Onları uyandıracaksın şimdi. Aklını başına topla. Başka bir gün, başka yerde... Burada olmaz, kızımın önünde yapamam..."

Lantier konuşmuyordu artık; öylece duruyor, gülümsüyordu. Sonra, usulca kulağının arkasından öptü; eskiden takılmak ve uyarmak için yaptığı gibi tıpkı. Gervaise direnme gücünü yitirmişti; büyük bir uğultu, etinde büyük bir ürperti duydu. Bununla birlikte bir adım daha attı. Ama gerilemek zorunda kaldı. Pislik öyle büyüktü ki, koku öylesine artıyordu ki mümkün değildi, kendisi de çarşafları berbat edecekti. Coupeau, sarhoşluğun etkisiyle, ölü gibi, ağzı burnu çarpılmış, kuş tüyü yataktaymışçasına, sızıp kalmıştı. Bütün mahalle gelip karısını sarsa kılını oynatacak halde değildi.

Gervaise:

"Eh, ne yapalım!" diye kekeliyordu. "Suç onun, elimden ne gelir... Aman Tanrım! Aman Tanrım! Beni yatağımdan kovuyor. Artık yatağım yok... Hayır, yapamayacağım, suç onun."

Titriyor, ne yapacağını bilmiyordu. Lantier onu kendi odasına doğru iterken, küçük odanın kapısının camında Nana'nın yüzü belirdi. Küçük kız uyanmış, yüzü uyku solgunu, geceliğiyle usulca kalkmıştı. Kusmuk içinde uzanmış babasına bir

göz attı; sonra, yüzünü cama dayayarak öylece kaldı, annesinin jüponu öbür adamın karşıki odasına girip kaybolana dek bekledi. Pek ciddiydi. Bir şehvet merakıyla yanan, kötülüğe eğilimli çocuk gözlerini kocaman kocaman açmıştı.

IX

O kış, Coupeau ana geçirdiği bir nefes darlığı kriziyle az daha gidiyordu. Her yıl, aralık ayında astımı dolayısıyla iki üç hafta yatağa mıhlanacağından emindi. Artık on beşinde değildi, bu Saint-Antoine yortusunda altmış üçüne basıyordu. Üstüne üstlük, iri ve etli bir kadın olmasına rağmen canı pek tatlıydı, en ufak ağrıyla günlerce sızlanıp dururdu. Doktora kalırsa öksürürken öbür dünyayı boylayabilirdi.

Coupeau ana yatağına bir düşmesin iyice huysuz oluyordu. Ama niye saklamalı, Nana ile birlikte yattığı o küçük odanın da iç açıcı bir yanı yoktu doğrusu. Küçüğün yatağıyla kendisininki arasına sığsa sığsa iki sandalye sığabilirdi nihayet. Rengini atmış bir griden olan duvar kâğıtları iyice eskimiş, lime lime sarkmıştı. Tavana yakın yuvarlak tepe camından iç karartıcı ve donuk bir mahzen aydınlığı dökülüyordu. Hele soluk almaktan zoru olan biri için gerçekten ihtiyarlatıcı bir yerdi burası. Geceleri uykusu kaçtığı zaman hiç değilse küçük kızın uyuyuşunu dinliyordu, bu da bir oyalanmaydı. Ama gündüzleri, sabahtan akşama kimse bulunmadığı için söyleniyor, ağlıyor, yastığın üstünde başını saatlerce döndüre döndüre:

"Aman Allahım! Ne mutsuz kişiymişim!" diye tekrarlayıp duruyordu. "Aman Allahım! Ne talihsizmişim! Zindanda, evet, bu zindanda öldürecekler beni!"

Virginie ya da Madam Boche, sağlığını sormak için yoklamaya gelseler, onlara karşılık vermiyor, hemen şikâyet defterini açıyordu.

"Aman, burada bir lokma ekmek yiyorum ya o da burnumdan geliyor! Vallahi, yabancıların yanında olsam bu kadar acı çekmem!.. Sözün gelişi, bir fincan sıcak bir şey istedim, değil mi, hemen önüme bir su kovasını dayıyorlar, yani bir çeşit çok içtiğimi başıma kakıyorlar... Nana desen, o da bir başka âlem. Benim elimde büyüdü. Sabah olur olmaz kaçıp gidiyor yalınayak. Bir daha yüzünü gören cennetlik. Hani gören de bende kötü bir koku mu var falan der. Ama geceleri pekâlâ gelip yatıyor. Bir kere de uyanıp nasılsın diye sormaz. Kısacası, fazla geliyorum bunlara. Geberip gitmemi bekliyorlar. Eh, o da olacak yakında. Oğlum da benim değil artık, o çamaşırcı olacak şırfıntı oğlumu elimden aldı. Adaletin hesap soracağından korkmasa beni dövecek, öldürecek."

Gerçekten de Gervaise zaman zaman biraz sert davranıyordu. Dükkânda işler iyi gitmiyor, herkes birbirine bozuk çalıyor, lakırdı başında birbirini tersliyordu. Coupeau, kafası yerinde olmadığı bir sabah şöyle bağırmıştı: "Kocakarı boyuna öleceğinden söz ediyor, ama öldüğü möldüğü yok." Bu söz Coupeau ananın içine işlemişti. Kendilerine yük olduğunu başına kakıyorlar, o olmasa çok şeyden arttıracaklarını söylüyorlardı açık açık. Doğrusunu söylemek gerekirse o da gereği gibi hareket etmiyordu. Diyelim büyük kızı Madam Lerat'yı gördü, hemen sözü yokluk içinde olduğuna getiriyor, ağlayıp sızlıyor, oğlunun ve gelininin kendisini aç bıraktıklarını söylüyordu. Bütün bunlar kızından yirmi metelik koparmak içindi. Parayı alınca da hemen abur cubura veriyor, eritiyordu. Ayrıca Lorilleux'lerle çirkin dedikodular yapıyor, verdikleri on frangın nerelere gittiğini anlatıyor, çamaşırcı kadının bu parayı süsüne harcadığını, kendine yeni başlıklar aldığını, köşelerde gizli gizli pastalar yediğini, hatta insanın söylemeye dilinin varmayacağı daha nice pis işler yaptığını söylüyordu. İki üç seferinde az kalsın bütün aileyi birbirine sürecekti. Kimi zaman bu tarafı, kimi zaman öbür tarafı tutuyor ve gerçek bir huzursuzluk kaynağı oluyordu.

O kış, hastalığının en şiddetli döneminde, Madam Lerat'nın ve Madam Lorilleux'nün yatağının başucunda bulundukları bir gün, Coupeau ana göz kırparak eğilmelerini söyledi onlara. Güçlükle konuşuyordu. Alçak bir sesle:

"İş tamam! Bu gece işittim. Evet, evet, paytakla şapkacı... Mercimeği bir fırına verdiler ki, demeyin gitsin. Coupeau'ya olan oldu. İşleri tamam!"

Öksürüklerle soluğu kesilerek, kısa cümlelerle, bir gün önce oğlunun eve körkütük sarhoş geldiğini anlattı. Kendisi uyumuyormuş o sıra, bütün gürültüleri, paytağın döşeme taşları üstünde çıplak ayakla yürüyüşünü, onu çağıran şapkacının boğuk sesini, ara kapının yavaşça itilişini ve ondan sonra olan her şeyi işitmişti. Kendisi bütün çabasına rağmen uykuyu yenememiş, bir ara dalıp gitmiş, bu yüzden işin ne kadar sürdüğünü söyleyemezmiş, ama herhalde sabaha kadar sürmüş olmalıymış.

"İşin asıl iğrenç yanı şu ki Nana da her şeyi görebilirdi," diye devam etti. "Her gece deliksiz uyuyan çocukcağız zaten bu gece sabaha kadar yerinde döndü durdu. Yatağında ateşi varmış gibi sıçrıyor, yerinde duramıyordu."

İki kadın da şaşmış görünmediler bu habere. Madam Lorilleux alçak bir sesle:

"Ohoo!" dedi. "Bu iş daha ilk günden başlamıştı! Ama o ki Coupeau'nun hoşuna gidiyor, bize karışmak düşmez. Yine de aile için hiç de onurlu bir şey değil elbet."

Madam Lerat dudaklarını büzerek:

"Ben olsaydım korkuturdum onu, bir şeyler söylerdim, bağırırdım, işte o sıra aklıma ne gelirse: 'Seni görüyorum,' derdim, ya da 'Jandarmalar geliyor,' derdim. Bir doktorun hizmetçisi söylemişti, tam o iş sırasında bağırıldı mı, kadın o saat ölebilirmiş. Doktor söylemiş bunu, paytak da o anda geberseydi ne vardı yani, günahının cezasını çekmiş olurdu, o kadar."

Gervaise'in her gece Lantier'nin koynuna girdiğini çok geçmeden bütün mahalle öğrendi. Madam Lorilleux komşuların önünde zehir gibi bir dille infialini açık açık ortaya döküyordu; karısının boyuna boynuz taktığı o godoş kardeşinden sız-

lanıp duruyordu; kendisi hâlâ bu kerhaneden ayağını çekemiyorsa, bunun tek nedeni her türlü iğrençliğin ortasında yaşamak zorunda olan zavallı annesiydi. Bundan sonra Gervaise bütün semtin diline düştü. Şapkacıyı mutlaka o baştan çıkarmıştı. Gözlerine bile baksan anlardın bunu. Evet, bütün bu çirkin dedikodulara rağmen şu Lantier sırnaşığı üstüne semt halkı hâlâ hoşgörüyle düşünmekteydi çünkü herkese karşı o kibar tavrını bozmadan konuşuyor, kaldırımdan gazete okuyarak geçiyor, kadınlara hoş sözler söylüyor, gönlü bol davranıyor, onlara sunmak için yanında şekerler, çiçekler bulunduruyordu. Adama bakın yahu! Horoz rolünü gerçekten kusursuz bir biçimde oynuyordu. Erkek erkektir canım, dişi köpek kuyruğunu kaldıracak da erkek köpek arkasından gitmeyecek mi yani. Ama çamaşırcı kadının hiçbir özrü yoktu; Goutte-d'Or Sokağı'nın yüz karasıydı o. Lorilleux'ler, vaftiz anası ve vaftiz babası olarak Nana'yı evlerine çağırıyorlar, olay üstüne ondan ayrıntılı bilgi istiyorlardı. Üstü kapalı bir şekilde onu sorguya çektiklerinde kız işi saflığa vuruyor, gözlerindeki ateşi, yumuşak, uzun gözkapaklarının altında söndürerek karşılıklar yetiştiriyordu. Bu genel yadsımanın ortasında Gervaise, kaygısız, kendini kapıp koyvermiş, biraz da uyuşuk bir şekilde yaşamını sürdürüp gitmekteydi. Önceleri kendini iyice murdar görmüş, kendinden iğrenir olmuştu. Lantier'nin odasından çıktıkça gidip ellerini yıkıyor bedenine sinmiş pisliği temizlemek istermiş gibi ıslak bir bezle derisini yüzercesine omuzlarını ovuşturuyordu. Erkek değiştirirken derisini de değiştirmek isterdi. Ama yavaş yavaş alışıyordu da duruma. Yorucu bir şeydi böyle her seferinde silinip temizlenmek. Tembellik onu uyuşturuyor, içindeki mutlu olmak gereksinimi, bütün bu sıkıntılı işlerden mümkün olan bütün tadı koparmayı istiyordu. Kendisine karşı da başkalarına karşı da hoşgörülü davranıyor, işleri kimseyi üzmeyecek şekilde düzenlemekten başka kaygı gütmüyordu. Kocasıyla âşığı memnun olsunlar, ev işleri tıkırında yürüsün, sabahtan yaşama sevinci içinde, rahatları, keyifleri yerinde olsun da, ne olursa olsun canım! Fena mıydı bu? Sonra herkes, ayrı ayrı, durumundan memnun olduktan sonra, kendi tatlı canını üzme-

nin bir gereği var mıydı efendim? Düşüncesizce yaptığı iş artık bir alışkanlık haline gelmişti. Yemek içmek gibi düzenli bir durum kazanmıştı şimdi. Coupeau'nun eve sarhoş geldiği her sefer Gervaise, Lantier'nin odasına geçiyordu. Haftada hiç değilse pazartesi, salı, çarşamba günleri böyle oluyordu. Gecelerini ikisi arasında bölüyordu. Hatta sonunda öyle bir an geldi ki, çinko işçisi biraz fazlaca horlamaya başlasa, Gervaise onu uykuda terk edip komşu odaya geçmeye ve kendi uykusuna oradaki rahat yastıkta devam etmeye başladı. Bu şapkacıya karşı daha büyük bir muhabbet beslediğinden değildi. Hayır, sadece onu daha temiz buluyor, onun odasında daha iyi dinleniyor, orada bir banyo yapmış gibi rahatlıyordu. Kısacası temiz çamaşır üstüne kıvrılıp mırlamayı seven kedilere dönmüştü.

Coupeau ana bu işten açık açık bahsetmeyi hiçbir zaman göze alamadı. Ama, bir kavga sırasında çamaşırcı kadın kendisini tutup tartakladığı zamanlar, diken gibi imalarda bulunmaktan da geri kalmıyordu. Çok enayi herifler ve çok kaltak karılar gördüğünü söylüyordu. Eski bir yelek işçisi olarak edinmiş bulunduğu söz hazinesinden çok daha ağır laflar çıkarıyordu. Gervaise ilk sıralar ona karşılık vermeden yüzüne dik dik bakmakla yetinmişti. Sonra, kendisi de fazla bir açıklamaya girmekten sakınarak genel birtakım sözlerle kendini savundu. Sarhoş, çirkef içinde yaşayan pis bir kocası olan bir kadın temizliği başka yerde aramakta özürlü sayılırdı. Daha ileri gidiyor, Lantier'nin Coupeau kadar, hatta ondan daha fazla kocası olduğunu sezdirmeye çalışıyordu. Onu daha on dört yaşında bilmiş değil miydi? Ondan iki çocuğu olmamış mıydı? Eh bu koşullar içinde, her şey bağışlanabilirdi, kimsenin de kendisini ayıplamaya hakkı olamazdı. Doğa yasasına göre hareket etmişti işte. Sonra kafasını fazla kızdırmasınlardı ha! Hepsine haddini bildirirdi vallahi. Goutte-d'Or Sokağı pek o kadar temiz bir sokak mıydı yani? Şu küçük Madam Vigouroux her gün sabahtan akşama kadar kömür yığınlarının arasında takla atıp duruyordu. Bakkalın karısı Madam Lehongre insanın kürekle tutup atmaya tenezzül etmeyeceği o salyalı kaynıyla yatıyordu. Karşıki saatçi, şu düzeninden yanına varılmayan mösyö, bir rezalet

yüzünden az daha kodesi boyluyordu; aslında bir bulvar orospusu olan kendi kızıyla ilişkisi vardı. Elini açarak bütün semti gösteriyordu; çirkef içinde yüzen bütün bu insanların, baba, çocuk, ana, hepsinin kirli çamaşırlarını ortaya dökmeye çalışsa, anlatması en az bir saatini alırdı. Ooo! Neler biliyordu, neler! Her yandan çirkef akıyor, bütün evleri pislik içinde bırakıyordu. Evet, evet, sefaletten ötürü erkeklerle kadınların üst üste yaşadığı Paris'in bu köşesinde erkeklerle kadınlar pek temizdi doğrusu! İkisini karıştırıp harcını karsalar, Saint-Denis ovasındaki kiraz fidanlarını gübrelemeye yarardı, işte o kadar. Gervaise artık şurasına geldiği zaman:

"Havaya tükürmeseler iyi ederler," diye bağırıyordu. "Sonra tükürükleri suratlarına düşer. Her koyun kendi bacağından asılır, değil mi ya? Kendi bildikleri gibi yaşamak istiyorlarsa başkalarının hayat tarzını dile dolamayı bıraksınlar. Ben her şeyi hoşgörürüm, ama kafalarıyla pisliğe dalmış kimselerin tutup kişiyi de beraberlerinde sürüklememeleri şartıyla."

Bir gün Coupeau ana daha açık konuşunca Gervaise dişlerini sıkarak şöyle dedi:

"Yatağınıza çakılmış, bundan yararlanma çabasındasınız. Bakın söylüyorum, hata ediyorsunuz. Görüyorsunuz ki kibar davranıyorum, çünkü hayatınızı hiç yüzünüze vurmadım. Ooo! Biliyorum, Coupeau babanın sağlığında iki üç erkekle birlikte kırıştırmak güzel bir hayat tarzı tabii... Yo, yo, öksürmeye başlamayın, sözüm bu kadardı zaten. Sadece beni rahat bırakmanızı istemiştim, o kadar!"

İhtiyar kadının neredeyse yüreğine iniyordu. Ertesi gün, Gervaise'in dükkânda bulunmadığı bir sırada, annesinin çamaşırlarını istemeye gelen Goujet'yi çağırdı, yatağının yanına oturtarak uzun süre alıkoydu. Demircinin Gervaise'e beslediği sevgiyi biliyor ve onu, ortada dönen çirkin şeylerden kuşkulandığı için bir süredir kederli ve mutsuz görüyordu. Çene çalmak ve bir gün önceki çekişmenin öcünü almak için, Gervaise'in kötü gidişatı özellikle kendisine zarar veriyormuş gibi ağlayıp sızlayarak gerçeği olduğu gibi anlattı. Goujet onun odasından çıktığında duvarlara tutunuyor, kederden boğuluyordu. Son-

ra, çamaşırcı kadın döndüğü zaman, Coupeau ana ona seslenerek kendisini Madam Goujet'nin evinden istediklerini, ütülü olsun olmasın, çamaşırları getirmesi için haber saldıklarını söyledi; kocakarı öyle bir coşku içindeydi ki, Gervaise dedikoduyu sezdi, üzüntü verici ve kinci bir sahneyle karşılaşacağını hissetti. Benzi uçmuş, eli ayağı daha şimdiden tutmaz hale gelmiş bir durumda çamaşırı bir sepete koydu, çıktı. Yıllardan beri Goujet'lere bir kuruş ödememişti. Borç hâlâ dört yüz yirmi beş frank olarak duruyordu. Her seferinde sıkıntıda olduğundan söz ederek çamaşır ücretini alıyordu. Utanç verici bir şeydi bu onun için çünkü demircinin aşkını kullanmış, onu alaya almış gibi oluyordu. Coupeau artık hiç işkillenmiyor, Goujet'nin, karısını köşede, tenhada yalnız gördü mü elledığini, çimdiklediğini, böylece de parasının karşılığını aldığını söylüyordu. Ama Gervaise, Lantier ile kurduğu ilişkiye rağmen, kocasına karşı bu konuda dikeliyor, ona artık buna da mı tenezzül edeceğini soruyordu. Onun yanında Goujet'ye kötü söz söylenemezdi; demirciye karşı beslediği sevgiyi onurunun bir parçası gibi titizce saklıyordu. Bu yüzden, ne zaman bu iyi insanlara çamaşır götürse daha merdivenin ilk basamağında içine bir çarpıntı geliyordu.

Madam Goujet kapıyı açtı.

"Ooo! Hele şükür!" dedi soğuk bir sesle. "Azrail'e ihtiyacım olursa, çağırmak için sizi yollayacağım."

Gervaise sıkılarak, bir özür sözü söylemeye bile cesaret edemeden içeri girdi. Eski dakikliğini yitirmiş artık hiçbir işi zamanında yetiştiremiyor, müşteriyi bir hafta beklettiği oluyordu. Yavaş yavaş büyük bir düzenlilik içinde kapıp koyvermişti kendini.

Dantelacı kadın:

"Bir haftadır sizi bekliyorum," diye devam etti. "Bir de kalkmış yalan söylüyorsunuz, maval okusun diye bana çırağınızı gönderiyorsunuz; yok efendim benim çamaşırımla uğraşıyormuşsunuz da, hemen o akşam teslim edecekmişsiniz de, yok, bir kaza olmuş da, çamaşır çıkını bir kovaya düşmüş de... Bense, bu arada günümü kaybediyorum, ne gelen var ne giden,

içim içimi yiyor. Yok doğru değil sizin bu yaptığınız... Bu sepette ne var? İnşallah hepsini getirmişsinizdir? Bir çift çarşaf vardı, onları getirdiniz mi? Bir aydır sizde bekliyordu. Sonra geçen çamaşırdan kalan bir de gömlek olacak..."

Gervaise alçak sesle:

"Evet evet," dedi. "Gömlek burada, bakın."

Ama Madam Goujet itiraz etti. Bu gömlek kendi gömleği değildi, istemiyordu. Şimdi de çamaşırlarını mı değiştiriyorlardı. Vallahi bu fazlaydı işte! Daha geçen hafta, kendi markasını taşımayan iki mendil gelmişti. Kimbilir kimlere ait çamaşırların tutup kendisine getirilmesinden hiç hoşlanmazdı. Sonra, o kendi eşyasını istiyordu, bitti.

"Peki çarşaflar?" diye devam etti. "Kayboldu, değil mi? Bak yavrum, ne yaparsan yap, ama ben yarın çarşaflarımı isterim, anlaşıldı mı?"

Bir sessizlik oldu. Gervaise'i üzen bir şey de, arkasında, Goujet'nin oda kapısının aralık olduğunu hissetmesiydi. Demirci oradaydı herhalde, hissediyordu bunu; hiçbir karşılık veremediği bütün bu haklı azarları dinliyorsa bir de? Çok uysal, çok yumuşak bir davranışla başını önüne eğmiş, çamaşırı mümkün olduğu kadar çabuk tarafından karyolanın üstüne koymuştu. Ama Madam Goujet çamaşırı parça parça incelemeye koyulunca iş sarpa sardı yine. İhtiyar kadın çamaşırları eline alıyor, sonra şöyle diyerek atıyordu:

"Ama! Siz işi iyiden iyiye bozmaya başladınız. Eskisi gibi takdir edemiyorum sizi... Evet, çamaşırı bozuyorsunuz, berbat ediyorsunuz artık. Sözgelimi şu gömleğin önüne bakın, yanmış, kırmalarının üstünde ütü yerleri kalmış. Sonra şu düğmelerin haline bakın hepsi de sökülmüş. Bilmiyorum vallahi, ne yapıyorsunuz da böyle bir tane düğme kalmıyor... Oh! Oh! Şu entariye de bak; bunun için para ödemeyeceğim. Ya şu? Kirli kirli suya batırıp çıkarmışsınız, olmuş! Aşkolsun! Artık çamaşırın kiri bile çıkmazsa..."

Durdu, parçaları saydı. Sonra bağırdı:

"Nasıl? Hepsi bu mu? İki çift çorap, altı peçete, bir sofra örtüsü, el bezleri eksik... Benimle alay ediyorsunuz galiba! Ütülü

olsun olmasın, hepsini getirsin diye haber yollamıştım. Bakın söylüyorum, çırağınız bir saat içinde geri kalan çamaşırımı getirmezse fena bozuşacağız Madam Coupeau."

Bu sırada Goujet odasında öksürdü. Gervaise hafifçe ürperdi. Aman Tanrım! Onun yanında kendisine böyle davranılsın... Odanın ortasında, sıkılmış, utanmış öylece kalıp kirli çamaşırları bekledi. Madam Goujet ise hesabı yaptıktan sonra, çok sakin bir tavırla gidip pencerenin önündeki yerine oturmuş ve bir dantel atkıyı onarmaya koyulmuştu.

Çamaşırcı kadın çekingen bir sesle:

"Çamaşırlar," diye sordu.

İhtiyar kadın:

"Hayır, teşekkür ederim," diye karşılık verdi. "Bu hafta bir şey yok."

Gervaise'in rengi attı. İşi elinden alıyorlardı. Ne yapacağını bilemez hale gelmiş, dizlerinin bağı çözülmüştü, bir sandalyeye ilişmek zorunda kaldı. Kendini savunmaya kalkmadı; yalnız şu cümleyi söyleyebildi:

"Mösyö Goujet rahatsız mı yoksa?"

Evet, biraz rahatsızdı, demirhaneye gideceği yerde eve dönmek zorunda kalmış, biraz dinlenmek için yatağına uzanmıştı. Madam Goujet, siyah giysisi, beyaz yüzünü çerçeveleyen papaz takkesiyle, her zamanki ciddiyetiyle konuşuyordu. Çivi işçilerinin gündeliği yine indirilmiş; makineler artık bütün işi görüyormuş, bu yüzden dokuz frank olan gündelikler bu kez de yedi franga düşürülmüş. İhtiyar kadın her konuda tutumlu davrandıklarını söyledi; çamaşırlarını da eskisi gibi kendisi yıkamak istiyormuş. Coupeau'lar oğlundan ödünç aldıkları parayı ödeseler çok makbule geçecekti. Ama ödeyemezlerse de, elbet, kalkıp onları icraya verecek değildi. O, bu borç lafını açınca, Gervaise başını önüne eğdi; ilmikleri teker teker onaran tığın çevik hareketlerini izliyor göründü.

Dantelacı kadın sözüne devam etti:

"Bununla birlikte, kendinizi biraz sıkıya alsanız ödeyebilirsiniz bu parayı. Çünkü çok iyi yiyip içiyorsunuz, çok para harcıyorsunuz, eminim bundan... Bize ayda on frank verseniz..."

Kendisini çağıran Goujet'nin sesiyle sözünü yarıda bıraktı.

"Anne! Anne!"

Madam Goujet oğlunun yanından hemen döndü; oturur oturmaz da konuşmanın konusunu değiştirdi. Demirci, Gervaise'den para istememesi için annesine yalvarmış olacaktı. Ama ihtiyar kadın beş dakika sonra elinde olmadan sözü yine borç konusuna getirdi. Sonunda böyle bir duruma düşeceklerini önceden tahmin etmişti; Coupeau dükkânın gelirini içkiye yatırıyor, karısını güç duruma düşürecek diye söylemişti. Oğlu keşke sözünü dinleseydi de o beş yüz frangı onlara borç vermemiş olsaydı. Bugün de evlenmiş olur, ömrü boyunca mutsuz kalmak gibi bir alınyazısıyla, kederlerle dolu olmazdı. İhtiyar kadın giderek ateşleniyor, çok sert konuşuyor, Gervaise'i Coupeau ile anlaşıp şu ahmak oğlunu oyuna getirmekle suçluyordu. Evet, yıllar yılı ikiyüzlülüğü bir sanat haline getirmiş olan ve bu kötü gidişatları günün birinde ortaya çıkıveren ne kadınlar vardı.

Goujet, ikinci kez çağırdı annesini. Sesi daha sertti bu kez:

"Anne! Anne!"

Madam Goujet kalkıp odaya girdi; döndüğünde dantelasını eline alarak:

"İçeri girin," dedi. "Sizi görmek istiyor."

Gervaise, kapıyı açık bırakarak içeri girdi. Her yanı titreme içindeydi. Madam Goujet'nin önünde sevgilerinin bir belirtisi olduğu için bu sahne onu heyecanlandırıyordu. Küçük odayı, on beş yaşında bir erkek çocuğun odası gibi buldu; duvarlar resim içindeydi; daracık karyolasıyla bu oda eski sükûneti içindeydi. Goujet'nin o iri bedeni, Coupeau anadan öğrendiği sırla halsiz bir şekilde yatağa uzanmıştı; gözleri kızarık, güzel sarı sakalı hâlâ ıslaktı. İlk öfke anında, yastığa müthiş yumruklar indirmiş olacaktı; patlayan yastıktan tüyler fırlamıştı.

Hemen hemen usulca:

"Dinleyin," dedi. "Annem haksızlık ediyor. Sizin bana bir borcunuz yok, bundan söz edilmesini istemiyorum."

Yerinde doğrulmuştu, ona bakıyordu. Gözlerine iri damlalar birikti hemen.

Gervaise:

"Rahatsız mısınız Mösyö Goujet?" diye mırıldandı. "Neniz var, n'olur söyleyin?"

"Bir şeyim yok. Dün fazla yorulmuşum da. Biraz uyuyacağım."

Sonra içi burkuldu, şu çığlığı atmaktan kendini alamadı:

"Tanrım! Tanrım! Hiç olmaması gerekirdi bunun! Yemin etmiştiniz! Oysa oldu işte, oldu!.. Tanrım, nasıl acı çekiyorum. Gidin buradan!"

Eliyle, yumuşak bir yalvarış tavrı içinde, uzaklaşmasını işaret ediyordu. Gervaise yatağa yaklaşmadı; aptallaşmıştı, avutucu bir söz bile söyleyemiyordu; odadan çekildi; yandaki odadan sepetini aldı ama dışarı çıkmıyor, öylece duruyordu; bir şey bulup söylemek istiyordu. Madam Goujet, başını kaldırmadan önündeki dantela onarımı işine devam ediyordu. Ama sonunda konuşan yine o oldu:

"Eh hadi, iyi akşamlar. Çamaşırımı yollayın. Sonra hesabı yaparız."

Gervaise:

"Evet, öyle olsun. İyi akşamlar," diye kekeledi. Bu temiz, tertipli aile yuvasına son bir bakış daha atarak usulca kapıyı kapadı; onurundan bir şeyler bırakıyordu sanki burada. Yolda sağına soluna bakmadan ahırlarına dönen inekler gibi bön bön eve döndü. Coupeau ana ilk defa yatağından kalkmış, sobanın yanında bir sandalyede oturuyordu. Ama çamaşırcı kadın ona en ufak bir serzenişte bulunmadı; çok yorgundu, kemikleri dayak yemiş gibi ağrıyordu; hayatın sonuçta çok güç bir şey olduğunu düşünüyordu. Kişi ölmek istese de kolay kolay kendi canına kıyamıyordu.

Hiçbir şey umurunda değildi artık Gervaise'in. Her şey için "adam sen de!" anlamını taşıyan belirsiz bir el hareketi edinmişti. Her yeni can sıkıcı olay karşısında, günde üç öğün yemek yemekten ibaret tek zevkine dalıyordu. Dükkân yıkılıyormuş, yıkılsın canım; kendisi altında kalmasın da, üstüne bir gömlek bile almadan kaçıp kurtulsun da... Dükkân da gerçekten yıkılmak üzereydi, öyle birdenbire değil, her gün, her saat ufak ufak, parça parça... Müşteriler teker teker bozuşuyor ve

çamaşırlarını başka yere veriyorlardı. Mösyö Madinier, Matmazel Remanjou, hatta şu Boche'lar, daha düzenli olduğunu gördükleri Madam Fauconnier'ye dönmüşlerdi. Üç hafta bir çift çorabın peşinde koşmaktan, bir önceki pazar gününün yağ lekelerini taşıyan gömlekleri giymekten usanmışlardı ne de olsa. Gervaise, iştahından hiçbir şey yitirmeden, onlara cehenneme kadar yolları olduğunu bildiriyor, pis çamaşırlarını artık ellemek zorunda kalmayacağından ötürü pek memnun olduğunu belirtiyordu. Aman! İsterse bütün semt çekilip gitsin, daha iyi ya, bir sürü çirkeften kurtulmuş olurdu böylelikle. Şimdilik, müşterileri, hesap ödemede güçlük çıkaranlardan, batakçılardan, çok pis kokan çamaşırlarını Neuve Sokağı'nda yıkayacak başka bir çamaşırcı bulamayan Madam Gaudron gibi kadınlardan ibaretti. Dükkân mahvolmuştu. Gervaise son işçisi Madam Putois'ya da yol vermek zorunda kaldı; büyüdükçe daha da ahmaklaşan çırağı o kafasız Augustine'le baş başa kalmışlardı şimdi. İkisi yalnız oldukları halde yeterince iş olmuyordu; öğleden sonraları taburelerin üstünde oturup kalıyorlardı. Kısacası tam bir yuvarlanış içindelerdi. Bütün bütüne yıkılış uzak değildi.

Tembellik ve sefaletle birlikte pislik de geliyordu elbet. Bir zamanlar Gervaise'in gönendiği o gök rengi mavi dükkân tanınmaz haldeydi şimdi. Vitrinin yıkanması unutulan tahta bölümleri ve camlan baştan başa arabalardan sıçramış çamur lekesi kaplıydı. Raflarda, pirinç telde, hastanede ölmüş müşterilerden kalan gri üç pırtı duruyordu. İçerinin görünümü daha da acıklı durumdaydı; tavanda kuruyan çamaşırların buğusundan duvar kâğıdının kolası atmıştı; İran işi taklit olan bu kâğıt, tozla yüklü ağır örümcek ağları gibi parça parça sallanıyordu; gelberi ile vurula dürtüle kırılan, delinen soba bir köşede, hırdavatçıdaki hurda demir parçaları gibi durmaktaydı; kahve ve şarap lekeleri, reçel sıvışıklarına, pazartesi ziyafetlerinin dökülmüş yağlarına karışan tezgâh desen, bir kışla askerin üstünde karavana yediği bir sofra gibiydi. Bütün bunlar bir yana, kekre bir kola kokusu, küfle karışık bir pislik ve yanık yemek kokusu doldurmaktaydı her yanı. Yine de Gervaise bu pislik ortamında pek rahattı; her tarafın kir götürdüğünün farkında değildi;

kapıp koyvermişti kendini, yırtık eteklik giymeye, kulaklarını artık yıkamamaya nasıl alıştıysa, o yırtık duvar kâğıdına, kirli tahtalara da alışıyordu giderek. Hatta, daha ileri giderek söyleyelim, pislik, ortasında yan gelip oturmaktan hoşlandığı sıcak bir yuva gibi olmuştu ona. Her şeyi öylece bırakmak, bütün deliklerin tozla tıkanmasına, her yanın pamukçuklarla örtülmesine aldırış etmemek; evin, her yandan bir tembellik gevşekliğiyle ağırlaştığını duymak Gervaise'e esriklik veren bir tat yaratıyordu. Kişi rahat etmeye bakmalıydı her şeyden önce; gerisine boş veeer. Bu arada gitgide büyüyen borçlar da korkutmuyordu onu artık. Eski dürüstlüğünü yitirmişti; borçların ödenip ödenmediği karanlıkta kalıyordu; daha da iyiydi bu, Gervaise bilmemeyi yeğ tutardı. Bir dükkân veresiye hesabı keserse, hemen onun yanında başka bir dükkâna başvurup yeni bir veresiye hesabı açtırıyordu. Mahalleden geçemez olmuştu, on adımda bir yolunu değiştiriyordu. Goutte-d'Or Sokağı'nda bile kömürcünün, bakkalın, yemişçi kadının önünden geçmeyi göze alamıyordu artık; bu yüzden çamaşırhaneye giderken Poissonniers Sokağı'ndan dolaşmak zorunda kalıyor, on dakika fazla yürümüş oluyordu. Dükkâncılar dolandırıcı işlemi yapıyorlardı ona. Bir akşam, Lantier için alınan eşyayı satan adam gelip konu komşuyu ayağa kaldırdı; herif bağırıp duruyor, parası ödenmeyecek olursa, eşyayı alıp götüreceğini, alacağını onları satarak kurtaracağını söylüyordu. Tabii, böylesi olaylar karşısında eli ayağı tutmaz duruma düşüyordu; ancak, dayak yemiş bir köpek gibi kendine geliyor, olayı hemen unutuveriyor, daha o akşam oturup güzel bir yemek yiyordu. Bu saygısız herifler de çok oluyorlardı artık! Parası yoktu işte, para basacak değildi ya, efendim! Sonra, müşteriden çaldıkları yetmiyor muydu? Biraz da beklesinlerdi. Ve Gervaise, günün birinde mutlak olacak olan şeyi hiç düşünmemeye çalışarak kovuğuna çekilip uyuyordu. İflas bayrağını çekecekti nasıl olsa! Ama o güne dek rahatını bozmak istemiyordu.

Bu arada Coupeau ana iyileşmişti. Evin işleri, bir yıl daha, iyi kötü yuvarlanıp gitti. Tabii ki yazın işler daha az kesat gidiyor, dış bulvar yosmalarının beyaz eteklikleri, basma giysi-

leri temizlenmeye geliyordu. Yavaşça bir yuvarlanıştı bu, burunları her hafta biraz daha gömülmekteydi sefaletin çamuruna; yine de kötü günlerinin yanında iyi günleri de oluyordu; kimi zaman yemek dolabının karşısında karınlarını ovuşturuyorlar, kimi zaman tıka basa dana eti yiyorlardı. Coupeau ananın içeri girdiği yoktu artık; önlüğünün altına sakladığı paketlerle, gezmeye gider gibi, durmadan Polonceau Sokağı'ndaki rehinevinin yolunu tutuyordu. Sırtını kamburlaştırıyor, kiliseye giden dini bütün bir kadın gibi tutkulu ve obur bir tavır takınıyordu çünkü bu işten hiç tiksinmiyor, tuvalet eşyası satan esnafla alışveriş etmek, eski mahalle kadınlığı zevkini okşuyordu. Polonceau Sokağı'ndaki rehinevi memurları iyi tanıyorlardı onu; bir de ad takmışlardı: "Dört frank ana", çünkü iki metelik etmeyen bir çıkına üç frank da verseler, o kalkıp hep dört frank istiyordu. Gervaise bütün evi satacaktı neredeyse. Bir rehin tutkusu edinmişti, saçlarına ödünç para verseler kafasını kazıtmaya hazırdı. Rahat bir şeydi bu; dört librelik bir ekmek almak mı gerekti, bu parayı gidip rehinevinden almadan yapamıyordu. Çamaşırlar, elbiseler, avadanlıklara, mobilyaya kadar her şey orayı boyluyordu. Başlangıçta, işlerin iyi gittiği haftalardan yararlanarak, rehindeki eşyayı kurtarıyor, öbür hafta yine rehine veriyordu. Sonra, işlerde ipin ucunu kaçırınca, süreleri geçirdi, rehin alındılarını sattı; içinin yandığı tek şey, haciz için gelen icra memuruna yirmi franklık bir senedin bedelini ödemek için masa saatini rehine vermesi olmuştu. O zamana kadar açlıktan ölse de saate el sürmeyeceği üstüne yeminler ediyordu oysa. Coupeau ana, bir şapka kutusunun içinde saati götürdüğü zaman, o hazinesi elinden alınmış biri gibi, kolları iki yanında, gözleri nemli, bir sandalyeye çöküp öylece kalmıştı. Ama Coupeau ana yirmi beş frankla dönünce, bu beklenmedik borç para, bu beş frank kâr onu avutmaya yetmişti. Yalnız bu beş frangın şerefine içmek için ihtiyar kadını hemen gönderip bir kadeh içinde dört meteliklik rakı aldırdı. Şimdi, araları iyi olduğu zamanlar, tezgâhın bir köşesinde sık sık rakıya frenk üzümü karıştırıp içiyorlardı. Coupeau ana dolu bir kadehi önlüğünün cebinde bir damla bile dökmeden getirmekte pek us-

taydı. Komşuların bilmesi gerekmezdi, değil mi? Gerçek şu ki komşular her şeyi mükemmelen biliyorlardı. Yemişçi kadın, işkembeci kadın, bakkal çırakları: "Bak kocakarı yine gidiyor" ya da "Kocakarıya bak anzarotu koymuş cebine yine" diyorlardı.

Bu da elbet, bütün semt halkını Gervaise'e karşı kışkırtıyordu. Nesi var nesi yok satıp savmaktaydı bu kadın; çok geçmeden iflas bayrağını çekecekti. Evet, evet, bir iki lokma daha, iş tamamdı; ondan sonra dükkânı mükkânı arama.

Coupeau ise bu genel yıkımın ortasında erinç içindeydi. Sağlığı, neşesi yerindeydi hergelenin. Rakı ve vitriyol enikonu semirtmişti onu. Çok yiyor, içkinin insanı öldüreceği kanısında olan şu Lorilleux domuzunun sözlerine hiç kulak asmıyor, davul gibi gerilmiş karnına vurarak ona karşılık veriyor; gezgin bir dişçinin parmağını ağzında bırakacak kadar güzel davul ve çalgı sesleri çıkartıyordu. Ama hiç karnı olmamakla sıkılan Lorilleux bunun sarı yağdan, zararlı yağdan ibaret olduğunu söylüyordu. Ama Coupeau sağlığı için daha fazla içiyordu. Kırçıl, kıvırcık saçları rüzgârda alev gibi dalgalanıyordu. Maymun çeneli sarhoş suratı kararıyor, mor bir şarap rengi alıyordu ve neşeli çocuk tavırlarını hiç değiştirmiyordu; karısı sıkıntıdan söz edecek olsa onu alıp bir köşeye savuruyordu. Bu can sıkıcı şeylerle uğraşmak erkek işi miydi Allahaşkına! Kilerde ekmek yoksa ona neydi? Sabah akşam yemeğin önüne konulmasını isterdi o, ama o yemek nereden geliyor, orasına karışmazdı. Haftalarca çalışmadığı zamanlarda daha da güç beğenir bir adam oluyordu. Öte yandan, Lantier'nin omuzuna dostça şaplaklar indirmekten geri kaldığı da yoktu. Karısının uygunsuz yaşantısını bilmiyordu kuşkusuz; daha doğrusu, Boche'lar, Poisson'lar gibi kimseler onun bir şeyden haberi olmadığına yemin ediyorlar, ama günün birinde öğrenirse işte o zaman çok fena olacağını söylüyorlardı. Ne var ki; öz kız kardeşi Madam Lerat başını sallıyor, bu işten yüksünmeyen nice kocalar tanıdığını hatırlatıyordu. Bir gece, şapkacının odasından dönen Gervaise karanlıkta kıçına bir şaplak yiyerek donakalmıştı; sonra karyolanın demirine çarptığını düşünerek içi ferahlamıştı. Durum gerçekten müthişti; kocası onunla şakalaşıp eğleniyordu.

Lantier desen, onun da zayıfladığı mayıfladığı yoktu. Kendisine çok iyi bakıyor, kemerinin tokasını sıkmak ya da gevşetmek korkusuyla her zaman karnının çevresini ölçüp duruyordu; o, halinden memnundu; zarafet kaygısıyla şişmanlaması ya da zayıflaması gerekmiyordu. Bu yüzden yemek konusunda güç beğenirlik ediyor, bütün yiyeceklerin özelliklerini endamında değişiklik yapmamak kuralına göre inceliyordu. Bunun için, evde hiç para yokken bile, yumurta, pirzola gibi hem besleyici, hem şişmanlatmayan şeyler istiyordu. Evin hanımını kocasıyla bölüşmeye başladığı günden beri evdeki her şeye de ortakmış gibi davranıyordu; oraya buraya düşmüş yirmi metelikleri topluyor, Gervaise'e buyruklar veriyor, homurdanıyor, bağırıp çağırıyor, çinko işçisinden fazla ev sahibi tavırları takınıyordu. Kısacası, evde iki koca vardı. Daha hınzır olan fırsatçı koca, her şeyi kendine yontuyor, kadında, sofrada, her şeyde aslan payını kendine ayırıyordu. Coupeau'ların kaymağını o yiyordu işte! El âlemin yanında da ev sahipliği taslamaktan geri kaldığı yoktu. Tatlı, küçük kızları sevdiği için Nana'ya pek değer veriyordu. Oğlan çocukları ona göre kendi başlarının çaresine bakmayı öğrenmelilerdi; bu yüzden Étienne'le gitgide daha az meşgul oluyordu. Coupeau'yu aramaya bir gelen olsa, Lantier, rahatsız edilmiş bir koca tavrıyla, ayağında terlik, sırtında gömlek, arka odadan ortaya çıkıyor, Coupeau adına karşılık veriyor, arada fark olmadığını söylüyordu.

Gervaise'in bu iki bay arasında erinci yerinde olduğu söylenemezdi. Çok şükür, sağlığı yönünden bir şikâyeti yoktu. Kendisi de aşırı bir şişmanlama içindeydi. Ama, özen gösterilmesi, memnun edilmesi gereken iki erkeği sırtında taşımak, bakın bu çoğu zaman gücünü aşan bir şeydi. Bir koca bile insanı çileden çıkarmaya yeterken... İşin kötüsü bu iki kerata kendi aralarında çok iyi anlaşıyordu. Hiç dalaşmıyorlardı; akşamları, yemekten sonra, dirseklerini masaya dayıyorlar, ondan sonra gelsin şakalar, gelsin kahkahalar; birbirinin peşinden giden ve birlikte tat alan kediler gibi bütün gün sürtüşüp duruyorlardı. Eve öfkeli döndükleri zaman, Gervaise'e yüklenmekteydiler. Öyle ya! Vur abalıya! Sırtı kalın nasıl olsa; birlikte bağırıp çağırmak dostluk-

larını arttırıyordu. Sıkıysa karşılık versin. Önceleri, biri bağırdı mı, Gervaise, göz ucuyla öbürüne işaret ederek yalvarır, gönül çelici bir laf koparmaya çalışırdı. Ama hiç de sonuç alamazdı bundan. Şimdi ise aşağıdan alıyor, gitgide top gibi yuvarlak olduğu için kendisini tartaklamaktan hoşlandıklarını anladığından, iri omuzlarını kısmakla yetiniyordu. Ağzı çok pis olan Coupeau ona en iğrenç sözlerle hitap ediyordu; Lantier ise tersine, söyleyeceği münasebetsiz lafları özenle seçiyor, kimsenin aklına gelmez deyimler kullanıyordu; Gervaise'i daha da incitiyordu bunlar. Neyse ki kişi her şeye alışıyor; iki erkeğin kötü sözleri haksız davranışları da bir muşambanın üstünden kayar gibi ince cildinin üstünden kayıp gitmeye başlamıştı. Hatta, kibarlık tasladıkları zaman kendisini daha çok rahatsız ettikleri, eteğinin dibinden ayrılmayıp sırnaştıkları, bir bone ütülemesine bile fırsat vermedikleri için öfkeli hallerini yeğ tutar duruma gelmişti. Bir şey pişirmesini istiyorlardı; biri tuz koymasını, öbürü koymamasını istiyordu; ikisinin de gönlünü almak, ayrı ayrı pohpohlamak, ayrı ayrı avutmak zorunda kalıyordu. Hafta sonunda kadıncağızda ne kafa kalıyordu ne kol; her yanı kırık dökük oluyordu; bir sersemlik geliyordu bakışlarına. Bunca gaile bitirirdi bir kadını.

Evet, Coupeau ile Lantier tam anlamıyla bitiriyorlardı onu. Hani derler ya, mum gibi iki ucundan yakıyorlar, harcıyorlardı zavallı kadını. Çinko işçisinin bir öğrenimi yoktu, malum; ama şapkacı çok okumuş biriydi; daha doğrusu temiz olmayan kimselerin pis bedenlerinin üstüne temiz gömlek geçirmeleri gibisinden bir öğrenimi vardı. Gervaise, bir gece, rüyasında kendisini bir kuyu başında görmüştü; Coupeau bir yumruk vurarak kuyuya itiyor, Lantier ise daha çabuk düşsün diye iki yanlarından gıdıklıyordu onu. Bu rüya, hayatına ne kadar benziyordu! Gerçekten büyük ders almaktaydı hayattan; işten giderek elini ayağını çekmesinde şaşılacak taraf yoktu. Semt halkının onu kötü gidişatından dolayı suçlaması haksızlık sayılırdı çünkü kötülük kendisinden gelmiyordu. Kimi zaman düşündükçe vücudunu bir ürperti alıyordu. Sonra, işin daha da kötü olabileceğini biliyordu. Sözgelimi insanın iki kolunu kaybetmesin-

den iki kocalı olması daha iyiydi elbet. Kendi durumunu doğal karşılıyordu böyle düşündükçe; kendisininkine benzer daha nice durumlar vardı; Gervaise kendi durumu içinde kendine ufak bir mutluluk hazırlamak çabasındaydı. Ne kadar kaygısız ve uysal bir hale geldiği şuradan belli ki artık Lantier gibi Coupeau'dan da tiksinmemeye başlamıştı. Gaite tiyatrosunda bir oyun görmüştü; âşığı yüzünden kocasından nefret eden ve onu zehirleyen bir orospu vardı bu oyunda; kendi içinde böyle bir duygu taşımadığı için kızmıştı. Üçünün anlaşma içinde bir arada yaşamaları daha akla yakın bir şey değil miydi? Yok, yok, böyle saçmalıkların gereği yoktu; zaten güçlüklerle, acılarla dolu olan hayatı bir de böyle şeylerle berbat mı etmeliydi? Kısacası, çinko işçisiyle şapkacı onu daha az yorsalar, ağızlarını daha az bozsalar, borçlara rağmen, dişlerini gösteren sefalete rağmen, Gervaise daha rahat, daha memnun olurdu. Güz yaklaşırken, ne yazık ki, evdeki düzen daha da bozulmuştu. Lantier zayıfladığını ileri sürüyor, her gün biraz daha surat asıyordu. Her şeye bahane buluyor, boyuna patates pişirilmesini beğenmiyor, bu soyhayı yedikçe karın ağrısı çektiğini söylüyordu. En ufak bir anlaşmazlık büyüyerek bir kavga haline geliyordu şimdi; işlerin iyi gitmemesi konusunda birbirini suçluyorlar, ancak yataklarına çekildikleri sırada barışıyorlardı. Hani derler ya, ahırda saman kalmayınca eşekler tepişmeye başlarmış. Lantier durumun bozulmakta olduğunu seziyor, ekmek kapısının kapandığını, her şeyin bittiğini kavradıkça bozuluyor, hadi eyvallah deyip başka bir yer aramak zorunda kalacağını anlıyordu. Vay anasını, ne kadar da alışmıştı buradaki kovuğuna; herkesin gösterdiği özenler içinde kendi evinde gibi rahata ermişti; cennette gibiydi vallahi, aynı rahatı başka hiçbir yerde bulamazdı.

Şimdi öfkeleniyorsa kendi midesine öfkeleniyor olması gerekirdi; bütün evi mideye indirmiş değil miydi? Ama o böyle düşünmüyordu; iki yıl içinde okkanın altına gittiler diye ötekilere karşı fena halde kin beslemekteydi. Doğrusu, Coupeau'lar hiç de dirençli kimseler değillerdi. Tutumlu bir kadın olmamakla suçluyordu Gervaise'i. Hay Allah! Ne oluyorlardı böyle yahu? Tam da büyük bir iş kuracağı, bir fabrikadan altı bin frank ala-

cağı, bütün bu küçük aileyi lüksle donatacağı bir sırada dostları tarafından terk mi ediliyordu yoksa?

Aralıkta, bir akşam, hava ile karın doyurdular. Evde ağıza atacak tek lokma yiyecek yoktu. İyice keyifsiz olan Lantier erkenden sokağa çıkıyor, yemek kokusunun yüzleri güldüreceği başka bir yer bulmak niyetiyle kaldırımları arşınlıyordu. Sobanın yanında oturuyor, saatlerce düşünüyordu. Sonra, birden Poisson'lara büyük bir sevgi gösterisinde bulundu. Artık Badingue diyerek belediye zabıta memuruyla dalga geçmiyor, hatta daha da ileri giderek imparatorun iyi bir adam olabileceğini söyleyip onu onaylıyordu. Özellikle Virginie'yi takdir eder görünüyor, onun kafalı bir kadın olduğunu, gemisini yürütmeyi iyi bildiğini söylüyordu. Açık bir şeydi, onları koltukluyordu. Hatta onların bir odasına geçmeyi kurduğu söylenebilirdi. Ama Lantier'nin bundan daha karışık bir niyeti vardı. Virginie bir dükkân açma fikrinde olduğunu söylemişti; Lantier onu koltukluyor, bu tasarısının gerçekten iyi bir şey olduğunu söylüyordu. Evet, Virginie, uzun boyu, sevimliliği, hamaratlığıyla ticaret için yaratılmış bir kadındı.

Vallahi istediği kadar para kazanabilirdi. O ki sermaye uzun bir süreden beri hazırdı, halasından miras kalmıştı; bir mevsimde çıkardığı bir iki giysiyle uğraşmaktansa ticaret hayatına atılması çok doğru olacaktı; büyük servetler yapma yolunda olan kimselerden söz ediyor, örnek olarak köşedeki yemişçi kadını, dış bulvarda, çanak çömlek satan küçük dükkânın sahibi kadını gösteriyordu. Gerçekten tam para kazanılacak zamandı, tezgâhta kalan kırıntıları satmaya kalksan alıcı vardı.

Ne var ki Virginie kararsızdı; kiralık bir dükkân arıyor, bu semtten ayrılmak istemiyordu. Bunun üzerine Lantier'nin onu köşeye çekip alçak sesle beş on dakika konuştuğu görüldü; ona bir şeyi zorla kabul ettirmeye çalışır gibiydi; kadın artık olmaz demiyor, ona istediği gibi hareket etme yetkisi verircesine davranıyordu. Aralarında bir sırdı bu, göz kırpışıyorlar, tek kelimelik cümlelerle konuşuyorlardı; karanlık bir tertip içinde oldukları el sıkışlarından bile anlaşılıyordu. Bu andan itibaren, şapkacı kuru ekmeğini yerken, sinsi bakışlarıyla Coupeau'ları gözet-

lemeye başladı; gevezeliği de yeniden ele almıştı; bitmez tükenmez sızlanmalarıyla onları bıktırıyordu. Gervaise, bütün gün onun tatlı bir dille anlattığı o sefaletin içinde yüzüyordu. Lantier bunu kendini düşünerek söylemiyordu vallahi. Gerektiğinde dostlarıyla birlikte aç kalmaya her zaman hazırdı. Ne var ki durumu olduğu gibi görmek de bir uzak görüşlülük gereğiydi. Mahallede, ekmekçiye, kömürcüye, bakkala en az bin beş yüz frank borç birikmişti. Üstüne üstlük iki taksit kira borcu daha vardı; iki yüz elli frank da o. Ayrıca, bu para aralık ayı başında ödenmezse mal sahibi Marescot onları kapı dışarı edeceğini söyleyip duruyordu. Sonra para eden her şey rehinevine verilmiş bulunuyordu; çıksalar götürecekleri üç franklık eşyaları bile yoktu; ev öylesine boşaltılmıştı ki, çivilerden başka bir şey kalmamıştı duvarlarda, onlar da etse etse kaç metelik ederdi.

Gervaise bir türlü hesabın içinden çıkamıyor, eli ayağı bir şey tutmuyor, öfke içinde masaya yumruklar indiriyor, ya da budala gibi sonunda iki gözü iki çeşme ağlamaya başlıyordu. Bir akşam:

"Ben yarın sıvışıyorum!" diye bağırdı. "Böyle korku içinde yaşamaktansa, evi bırakıp savuşmak, geceleri kaldırımda yatmak daha iyi."

Lantier sırnaşık bir tavırla:

"Birini bulup sözleşmeyi ona ciro edebilseniz çok daha iyi olur," dedi, "ikiniz de dükkânı bırakmaya karar verdiğiniz zaman..."

Gervaise şiddetle onun sözünü kesti:

"Ooo! Hemen vallahi, hemen! Ne iyi olurdu, kurtulurdum!"

O zaman şapkacı pratik bir yol gösterdi. Sözleşme ciro edilirken, gecikmiş iki taksiti de yeni kiracıdan alabilirlerdi. Sonra Poisson'lardan söz etti; Virginie'nin bir dükkân aramakta olduğunu hatırlattı; burası ona elverişli gelirdi belki. Hatırladığına göre işte tam böyle bir yer arıyordu. Çamaşırcı kadın, Virginie adını işitince hemen sükûnet buldu. Düşünecekti; öfkeliyken evi bırakacağını, çıkıp başka yerlere gideceğini söylemek kolaydı, ama düşününce her şeyin o kadar kolay olmadığı da anlaşılıyordu.

Sonraki günler Lantier boşuna aynı konuyu açmaya yeltendi; Gervaise her seferinde bundan daha güç durumlar gördüğünü ve hepsinden sıyrılıp çıktığını söyleyerek karşılık veriyordu. Olur muydu öyle şey? Bir daha bu dükkânı nasıl kurardı? Böyle yapması ekmek mi kazandıracaktı kendisine? Tersine, yeni işçiler tutması, yeni bir müşteri çevresi yaratması gerekecekti. Bunları söylemekten maksadı kendisini yıkılmış, ödeyemeyeceği giderlerin altında ezilmiş, artık bir daha doğrulma umudu kalmamış gösteren şapkacının ileri sürdüğü sağlam kanıtları çürütmekti. Ama Lantier, Virginie'nin adını söylemek ihtiyatsızlığını gösterdiği için, direndi, sonuna kadar karşı koydu. Yok, yok, imkânsız! Virginie'nin duygularından her zaman kuşkulanmıştı; Virginie bu dükkânı ele geçirmek istiyorsa mutlaka kendisini aşağılamak gibi bir amaçla yapıyordu bunu. Burasını sokaktan geçen bir kadına devretmeye hazırdı ama yıllardan beri top atmasını bekleyen o iki yüzlü çıyana hayır! Şimdi her şey aydınlanmıştı! O kaltağın kedi gözüne benzer gözlerinde sarı ışıltılar yandığını şimdi çok iyi anlıyordu. Öyle ya, Virginie çamaşırhanede kıçına yediği o yaman köteği unutmamış, kinini külün altında için için besleyip durmuştu. Aynı köteğin tekrarlanmamasını istiyorsa, bu hıncını gizlemek ihtiyatlılığını gösterirdi. Hem anlaşıldığına göre uzun sürmeyecekti bu; onun için şimdiden kıçını hazırlasındı. Bu kötü söz bombardımanı karşısında Lantier ilkin Gervaise'e verdi veriştirdi; kaz kafalının, sersemin, bayan budalanın tekiydi; karısının bir dostuna karşı saygılı davranmasını sağlayamayan Coupeau da bir o kadar kaz kafalık ediyordu. Sonra öfkenin her şeyi berbat edebileceğini kavrayarak, bundan böyle başkasının işine karışmayacağını, çünkü bunun acısını çektiğini söyledi. Ve gerçekten sözleşmenin devri işini bir daha kurcalamaz göründü. Bu işi tekrar söz konusu etmek ve çamaşırcı kadının aklını çelmek için fırsat kollamaya başladı.

Ocak ayı gelmişti; berbat, nemli ve soğuk bir hava hüküm sürmeye başlamıştı. Aralık ayını öksürük ve nefes darlığı içinde geçiren Coupeau ana, Krallar Yortusu'ndan sonra yatağa iyice çakılıp kaldı. Bir ayrıcalığıydı bu onun; her kış bunu iple çe-

kerdi. Ama bu kış, çevresindekiler, onun bu kez odadan ancak ayakları önde çıkabileceğini söylemeye başlamışlardı. Hâlâ iri ve semiz olduğu halde, bir gözü görmez olmuş, yüzünün yarısı çarpılmıştı; öyle bir hırlayışı vardı ki öte dünyadan yankılar getiriyordu. Çocukları kendisine bir şey yapacak değillerdi elbet; ama, öyle uzun zamandan beridir sürünüyor, çevresi için öyle büyük bir yük meydana getiriyordu ki, herkesin kurtuluşu adına bir çare olarak ölümü özlenmekteydi. Bu kendisi için de bir kurtuluş olacaktı. Zaten kilometresi de dolmuştu, değil mi? Eh, insan yaşayacağı kadar yaşadıktan sonra elden ne gelirdi. Çağrılan hekim bir kez gelmiş, ondan sonra bir daha uğramamıştı. Bütün bütüne baştan atmış olmamak için, sık sık sıcak birtakım tenkiyeler veriyorlardı. Her saat başı, odasına girip yaşayıp yaşamadığına bakıyorlardı. Soluğu öyle daralıyordu ki konuşamıyordu; ama sağlam kalan, canlı ve parlak gözünü başucunda toplananlara dikip bakıyordu. Bir sürü anlam okunuyordu bu bakışlarda: Gençlik yıllarına duyulan özlemler, akrabalarının kendisinden kurtulma konusundaki sabırsızlığını görmenin verdiği üzüntüler, geceleri, artık hiç sıkılmadan, yatağından gecelikle kalkıp camlı kapıdan içerisini gözetleyen şu Nana edepsizine karşı öfkeler.

Bir pazartesi akşamı, Coupeau eve içmiş olarak geldi. Annesinin hayatı tehlikeye gireli beri duyarlı bir adam kesilmişti. O, yatağına girip horlamaya başladıktan sonra Gervaise bir süre daha evin içini dolandı. Gecenin bir kısmında uyumuyor, Coupeau anayı bekliyordu. Zaten Nana da gözüpek davranıyor, hep ihtiyar kadının yanında yatıyor, öldüğünü anlarsa herkese haber vereceğini söylüyordu. O gece, Nana uyumuş olduğu, hasta ise rahatça uyur göründüğü için, Gervaise, gelip azıcık dinlenmesi için odasından kendisini çağıran Lantier'nin sözünü dinleyerek oraya geçti. Tek bir mum yakıp, dolabın arkasına yere koydular. Ama saat üç sularında Gervaise bir sıkıntı ile titreyerek yataktan fırladı. Soğuk bir ürperti duymuştu vücudunda. Mum yanıp bitmişti, karanlıkta, uyku sersemi, sinirli parmaklarıyla etekliğini giydi. Küçük odada, öteberiye çarpa çarpa arandıktan sonradır ki yakacak küçük bir lamba bulabil-

di. Karanlığın büyük sessizliği içinde çinko işçisinin bir çift kalın nota halindeki horultusu duyuluyordu sadece. Nana sırtüstü uzanmıştı, kabaran dudaklarının arasında hafif bir soluma vardı. Gervaise lambayı yaklaştırdı, iri gölgeler yapan ışığı Coupeau ananın yüzüne tuttu; yüzü kireç gibiydi ihtiyarın, başı yana düşmüştü, gözleri açıktı. Coupeau ana ölmüştü.

Çığlık falan atmadan, buz gibi donmuş, ihtiyatlı adımlarla usulca Lantier'nin odasına döndü. O yeniden uykuya dalmıştı. Eğildi, hafif bir sesle:

"Baksana," dedi. "Tamam. Ölmüş."

Lantier, uyku sersemliği içinde, önce bir homurdandı:

"Rahat bırak beni yahu. Yat sen de... Ölmüşse ne yapalım? Ne yapabiliriz ki?"

Sonra bir dirseğinin üstünde doğruldu.

"Saat kaç?" diye sordu.

"Üç."

"Daha üç mü? Yat öyleyse. Şifayı kapacaksın... Sabah olsun, düşünürüz."

Ama Gervaise onu dinlemedi, giyindi tamamiyle. Bunun üzerine Lantier kadınların kafasına lakırdı girmediğini homurdanarak yorgana sarındı, duvara döndü. Evde ölü var diye hemen el âleme ilan etmenin ne gereği vardı sanki? Gece yarısı yapılacak şey miydi bu? Böyle kara düşüncelerle uykusu bölünmüştü işte. Bu arada, firketelerine kadar her şeyini odasına götürmüş ve şapkacıyla bir arada yakalanmak korkusunu atlatmış olan Gervaise oturmuş, rahatça hıçkırmaya başlamıştı. Aslında çok severdi Coupeau anayı. İlk anda, onun öte dünyayı boylamak için pek uygunsuz bir saat seçmiş olmasından sadece sıkıntı ve korku duymuştu, ama bu şimdi büyük bir kedere dönüşmüştü. Sessizliğin ortasında bir başına, bağıra bağıra ağlıyordu; çinko işçisinin horultusu ise kesilmiyordu bir türlü. Adamın bir şey işittiği yoktu. Gervaise önce seslendi, dürttü, sonra da onu kendi haline bırakmanın daha uygun olacağı kanısına vardı; şimdi uyanırsa bir de onunla uğraşmak gerekecekti. Tekrar ölünün yanına gitti. Nana uyanmış, yatağında gözlerini ovuşturuyordu. Çocuk durumu kavradı, büyük annesini daha iyi görmek için, o

hınzır yumurcak merakıyla, başını uzattı. Bir şey söylemiyordu; iki gündür beklediği bu ölünün karşısında çocuklardan gizlenen ayıp bir şey gibi onlara yasaklanan bir şaşkınlık, bir korku duyuyordu, biraz da ferahlamıştı. Hayat tutkusuyla son solukta zayıflamış bu beyaz yüz karşısında genç kedi gözleri büyüyor, gözetleme merakıyla camlı kapının arkasına kakılıp kaldığı zamanki gibi bir ilgi duyuyordu. Annesi:

"Hadi kalk," diye mırıldandı. "Burada kalmanı istemiyorum."

Nana, başını çevirip, gözlerini ölüden ayırmadan, yataktan istemeye istemeye kaydı. Gervaise güç durumda kalmıştı şimdi; sabaha kadar onu nerede yatıracaktı. Üstünü başını giydireceği sırada, Lantier, pantolonunu giymiş, ayağında terlikler, yanlarına geldi. Uyuyamamıştı; davranışından ötürü biraz utanıyordu. O zaman mesele halledildi.

Lantier:

"Benim yatağımda yatsın," diye mırıldandı. "Rahat eder orada."

Nana, yılbaşı günlerinde kendisine çikolata verildiği zamanki gibi bönce bir tavır takınarak, iri ela gözlerini annesine ve Lantier'ye kaldırdı, üstelemeye lüzum kalmadı, tabii; sırtında geceliği, döşemenin üstünde ayakları yere basmaz gibi, karyolaya yöneldi; hâlâ sıcaklığını yitirmemiş olan yatağa bir yılan gibi süzüldü; incecik bedeniyle yorganı belli belirsiz kabartarak uzandı. Annesi, her içeri girişte, onun, uyumaksızın, kıpırdamaksızın, yüzü kıpkırmızı, gözleri sessiz yüzünde ışıl ışıl, bir şeyler düşündüğünü görüyordu.

Bu arada Lantier, Coupeau anayı giydirmede Gervaise'e yardım etmişti; kolay bir iş olmadı bu, çünkü ölü oldukça ağırdı. Bu kocakarının böylesine ak pak ve semiz olacağı kimsenin aklına gelmezdi. Çorap, beyaz bir eteklik, bir gömlek giydirmişler, başına bir bone takmışlardı; kısacası en iyi giysilerine bürünmüştü Coupeau ana. Hâlâ horlayan Coupeau iki ses birden çıkarıyordu; biri yükselen ve ağır, öteki inen ve kuru bir horultu. Öyle ki kutsal cuma törenine eşlik eden kilise müziği derdiniz. Ölü giydirilip, tertemiz, yatağına uzatılınca, Lantier kendisine gelmek için bir bardak şarap içti; midesi altüst olmuştu.

Gervaise dolapta bulunan bakır bir haçı arıyordu; Plassans'tan getirmişti bunu. Ama sonra haçı Coupeau ananın satmış olabileceğini düşündü. Sobayı yakmışlardı. Gecenin geri kalan kısmını sandalyeler üstünde yarı uyuklayarak, açtıkları şişeyi bitirerek geçirdiler; can sıkıntısı içinde birbirlerine somurtup durdular, Coupeau ananın ölümü kendi suçlarıymış gibi.

Saat yedi sularında, gün doğmadan, Coupeau uyanabildi nihayet. Felâketi öğrenince, önce ağlamadan bir şeyler geveledi ağzında; kendisine şaka yapıldığı sanısındaydı. Sonra kendini yere attı, ölünün önüne yıkıldı; cesedi kucaklıyor, böğüre böğüre ağlıyordu; gözlerinden öyle çok yaş boşanıyordu ki yanaklarını sildikçe yatak çarşafı su içinde kalıyordu. Gervaise de yeniden hıçkırmaya başladı; kocasının acısı ona çok dokunmuş, dargınlığını unutmuştu; evet, sandığından daha iyi yürekli bir adamdı Coupeau.

Coupeau'nun büyük kederi şiddetli bir baş ağrısına karışıyordu. Parmaklarıyla saçlarını çekiştiriyordu, ağzında akşamdan kalma bir acılık vardı, on saatlik uykuya rağmen sarhoşluğu da bütün bütüne atamamıştı üstünden. Yumruklarını sıkmış, sızlanıyordu. Aman Tanrım! Onca sevdiği anacığı gidivermişti işte. Of! Ne kadar da başı ağrıyordu, öldürecekti bu baş ağrısı onu.

Başı ateşten bir çember içindeydi sanki; bu kadarla kalsa yine iyi, yüreği de yerinden sökülürcesine atıyordu! Yok alınyazısının bir adama yüklenmeye hakkı yoktu!

Lantier onu yerden kaldırdı.

"Hadi, biraz metin ol dostum. Kendine gel canım."

Bir kadeh şarap doldurdu ona. Ama Coupeau içmeyi reddetti.

"Ne oldu bana yahu? Damağımda bakır tadı var. Anam yahu, anamı görünce ağzıma bir bakır çalığı indi... Anam, Tanrım!... Anam, anam..."

Çocuk gibi, yeniden ağlamaya koyuldu, içindeki ateşi söndürmek için şarabı da içti ama. Az sonra, Lantier, akrabalara haber vermek ve belediyeye ölüm bildiriminde bulunmak bahanesiyle savuştu. Biraz hava almaya ihtiyacı vardı. Bu yüzden, hiç acele etmeden, sigarasını tüttüre tüttüre, serinliğini du-

ya duya dolaştı. Madam Lerat'nın evinden çıktıktan sonra Batignolles'da bir de süt evine girdi, bir fincan sımsıcak kahve içti. Bir saat oturdu orada, düşündü.

Bu arada, akrabalar, saat dokuzdan itibaren, kepenkleri kaldırmayan dükkânda toplanmış bulunuyorlardı. Lorilleux ağlamadı; sonra, acele iş vardı elinde; duruma uygun bir yüzle kısa bir süre boy gösterdikten sonra atölyesine çıktı yine; öyle ki geldiğiyle gittiği bir olmuştu. Madam Lorilleux ile Madam Lerat, Coupeau'larla kucaklaşmışlar, gözlerindeki damlacıkları kurulamaktaydılar. Fakat, Madam Lorilleux, ölünün çevresine şöyle bir göz attıktan sonra hemen sesini yükseltti, ölünün yanında yanar lamba bırakılmaması gerektiğini söyledi; mum yakmak lazım gelirdi. Bunun için Nana'yı irisinden bir paket mum almaya yolladılar. Görüyor musun? Paytağın evinde ölmek de bir belaydı, cenazeni nasıl bir işleme tutacağı belli olmazdı. Cahile bak, daha ölünün nasıl hazırlanacağını bile bilmiyordu. Ömründe kimseyi gömmemiş miydi acaba? Madam Lerat haç istemek için komşulara çıkmak zorunda kaldı. Çok büyük bir haçla geldi. Kara ağaçtan bir haçtı bu, üstüne boyalı mukavvadan bir İsa tasviri çivilenmişti. Coupeau ananın bütün göğsünü kaplıyor ve cesedi ağırlığıyla eziyor izlenimi uyandırıyordu. Derken, okunmuş su getirildi. Nana, kimse fark etmeden kiliseye koşup bir şişe okunmuş su yetiştirmişti. Bir anda odanın görünümü değişmişti; küçük bir masanın üstünde bir mum yanıyor, okunmuş su dolu bir bardağın içinde bir şimşir dalı duruyordu. Şimdi, gelen olursa, hiç değilse temiz bir görünümle karşılaşacaktı. Sonra ziyaretçiler için sandalyeleri dükkânın içine daire biçiminde dizdiler.

Lantier saat on birde dönebildi. Cenaze bürosundan bilgi almıştı.

"Tabut on iki frank," dedi. "Ayin isterseniz ayrıca on frank vermeniz gerekecek. Sonra, cenaze arabası var, ona da donatımına göre para ödeniyor."

Madam Lorilleux şaşkın ve kaygılı bir tavırla başını kaldırarak:

"Hiç de gereği yok," dedi. "Annemi geri getiremeyiz, değil mi? İnsan kesesine göre davranmalı."

Şapkacı:

"Tabii," dedi, "ben de öyle diyorum. Fiyatları sadece bir fikriniz olsun diye öğrenmiştim zaten... Neye karar verdiğinizi söyleyin, yemekten sonra gidip yoluna koyarım."

Kepenk aralarından içeriye süzülen hafif gün ışığı içinde alçak sesle konuşuyorlardı. Küçük odanın kapısı ardına kadar açık bırakılmıştı; bu açıklıktan ölümün büyük sessizliği geliyordu. Avludan çocuk kahkahaları yükseliyor, el ele verip halka olmuş yumurcaklar solgun kış güneşinin altında dönüyorlardı. Birden, Boche'ların yanına yollanıp da oradan kaçan Nana'nın sesini işittiler. Tiz sesiyle buyruk veriyordu; topuklar yeri dövüyor; şamatacı kuşların gürültüsü halinde şu şarkı yükseliyordu:

"Bizim eşek, bizim eşek,
Ağrı girdi ayağına,
Madam ısmarladı ona
Bir ayaklık, ama çok şık
Bir de leylak rengi pabuç,
Leylak rengi, la, la, la!"

Gervaise, söz sırasının kendisine gelmesini bekledi.

"Zengin değiliz elbet," dedi, "ama üstümüze düşeni de yapmak isteriz... Coupeau ana bize bir şey bırakmadı diye onu bir köpek gibi gömemeyiz ya... Hayır, oldukça donatılmış bir cenaze arabası ve bir ayin gerekir..."

Madam Lorilleux sert bir sesle sordu:

"Paralar kimden çıkacak peki? Biz veremeyiz, geçen hafta para kaybettik. Siz de veremezsiniz, durumunuz meydanda. El âleme gösteriş yapa yapa ne hale geldiğinizi görmeniz gerekir ama..."

Coupeau'ya soruldu, iyice kayıtsız bir jestle bir şeyler geveledi; sandalyesinde tekrar uyuklamaya başladı. Madam Lerat kendi payına düşecek parayı ödeyeceğini söyledi. Gervaise'e katılıyordu, gerekeni yapmalılardı. Bunun üzerine ikisi bir kâğıt parçası üstünde hesapladılar; gider toplamı yaklaşık olarak doksan franga ulaşmaktaydı; çünkü uzun bir tartışmadan sonra dar saçaklı bir cenaze arabası tutmaya karar vermişlerdi.

Çamaşırcı kadın:

"Üç kişiyiz," dedi. "Otuzar frank vereceğiz. Öyle yıkım yaratacak bir para değil."

Ama, Madam Lorilleux öfkeyle patladı:

"Kabul etmiyorum efendim, kabul etmiyorum ben!.. Mesele otuz frankta değil. Param olsa ve annemin geri geleceğini bilsem yüz bin de veririm... Ama kibirli kişilerden hiç hoşlanmam. Sizin bir dükkânınız var, el âleme caka satmak istiyorsunuz. Ama biz bu işte yokuz. Bizim caka maka yapacak halimiz yok... Aman! Dilediğiniz gibi yapın. Arabaya sorguçlar da koydurun isterseniz."

Gervaise, sonunda:

"Sizden bir şey isteyen yok," diye kestirip attı. "Gerekirse kendimi satarım da bu konuda kusurlu duruma düşmek istemem. Coupeau anayı sizsiz besledim, sizsiz de pekâlâ gömebilirim... Bir kere daha söylemiştim daha önce, yine söyleyeyim: Ben sokakta kalmış kedileri yanıma alırım, değil ki annenizi çamurun içinde bırakacağım."

Bu söz üzerine Madam Lorilleux ağlamaya başladı. Lantier engel olmasa çıkıp gidecekti. Çekişme öyle gürültülü bir havaya bürünmüştü ki Madam Lerat sert bir şekilde şşşt diyerek ağır ağır ölünün yattığı odaya yürüdü; sanki ölünün dirilmesinden ve yanı başında başlayan çekişmeyi dinlemesinden korkuyormuş gibi öfke ve kaygıyla cenazeye baktı. Bu sırada küçük kızlar avluda yine dönmeye başlamışlardı. Nana'nın sesi öbürlerininkini bastırıyordu:

"Bizim eşek, bizim eşek,
Bir ağrı girdi karnına,
Madam ısmarladı ona
Bir karanlık, ama pek şık
Leylak rengi bir de pabuç,
Leylak rengi, la, la, la,"

Sinirleri iyice yıpranmış, sabırsızlıktan ve kederden neredeyse hıçkıracak olan Gervaise:

"Aman Allahım! Bu çocuklar da şarkılarıyla insanda sinir bı-

rakmıyorlar, dedi. Lantier, susturun şunları, Nana'nın da kıçına tekmeyi basıp kapıcının oraya yollayın!"

Madam Lerat ile Madam Lorilleux, tekrar geleceklerini söyleyip yemeğe gittiler. Coupeau'lar masaya oturup salam, sosis vb. yediler. Ama hiçbirinin iştahı yoktu. Çatallarının tabaklara vurup ses çıkarmasından bile çekiniyorlardı. Ağırlığıyla omuzlarına çöken, bütün odaları dolduruyor duygusunu uyandıran zavallı Coupeau anadan dolayı sıkılmış, şaşkına dönmüşlerdi. Hayatlarının dengesi bozulmuştu. Aradaki bir şeyi ilk anda bulamıyor ve bir eğlence sonrasında olduğu gibi her yanları ağrıyordu. Lantier, yemekten sonra, Madam Lerat'nın verdiği otuz frankla, Gervaise'nin çılgın gibi, saç baş açık, koşup Goujet'den aldığı altmış frangı cebine koyarak doğruca cenaze levazımatı satan mağazaya gitti. Öğleden sonra, meraktan kendilerini yiyen bir iki komşu, başın sağolsuna geldi; bunlar içlerini çekerek, yaslı gözlerle çevrelerine bakınıyorlar, ölünün bulunduğu odaya giriyorlar, istavroz çıkarıyorlar, okunmuş suda duran şimşir dalıyla su serpiyorlardı; sonra dükkânda oturuyorlar, sonu gelmez laflarla rahmetliyi anıyorlar, bıkmadan usanmadan hep aynı cümleleri tekrarlıyorlardı. Matmazel Remanjou ölünün sağ gözünün açık kaldığına dikkat etmişti; Madam Gaudron yaşına göre teninin pek güzel olduğunu ileri sürüyordu; Madam Fauconnier ise hayret içindeydi; daha üç gün önce gözünün önünde kahvesini yudumlarken görmüştü onu. Gerçekten de ölüm hemen geliyordu, herkesin vaktine hazır olması gerekirdi. Akşama doğru Coupeau'ların kafaları kazan gibi olmuştu. Bir cenazeyi bunca uzun süre evde tutmak bir aile için acı bir şeydi. Hükümet buna ilişkin ayrı bir yasa hazırlamalıydı. Bütün bir akşam, sonra bütün bir gece, sonra da bütün bir sabah! Yok yahu, dayanılır mıydı buna. Gözyaşları bitince, efendime söyleyeyim, artık keder de bir can sıkıntısı haline geliyordu. İnsan günaha da girebilirdi böylece. Coupeau ana o daracık odada, sessiz ve kaskatı yatışıyla giderek evin içine daha fazla yayılıyor, ağırlığıyla her şeyi eziyordu. Ve ailenin üyeleri, onun ölümüne rağmen, yavaş yavaş saygılarını yitiriyorlar, kendi alışkanlıklarının gereklerini yerine getirmeye başlıyorlardı.

Madam Lorilleux ile Madam Lerat tekrar geldiklerinde, Gervaise:

"Birlikte bir iki lokma bir şey yiyelim," dedi. "Kederimiz büyük, birbirimizi bırakmayalım böyle bir günde."

Tezgâhın üstüne sofra kurdular. Tabakları görünce, hepsinin aklına ziyafette yedikleri enfes yemekler geldi. Lantier de dönmüştü bu arada. Lorilleux de aşağı indi. Bir pastacıdan turta alındı; kederden ne yapacağını bilmeyen çamaşırcı kadın yemek yapmamıştı. Tam yemeğe başlayacaklardı ki Boche geldi; Mösyö Marescot onlarla görüşmek istiyormuş; az sonra mal sahibi içeri girdi; kocaman nişanını redingotunun üstüne takmıştı; çok ciddiydi; sessizce selam verdi ve doğruca ölünün odasına geçti, diz çöktü orada.

Pek dindar görünüyordu; bir rahip gibi huşu içinde dua etti, sonra havaya istavroz çıkardı, şimşir dalını silkerek okunmuş su serpti. Bütün aile ayağa kalkmıştı, hepsi de çok kederliydi. Mösyö Marescot duasını bitirince dükkân bölümüne geçti ve Coupeau'lara şöyle dedi:

"Ödenmemiş iki aylık kirayı almaya geldim," dedi. "Verebilecek misiniz?"

Lorilleux'lerin önünde bundan söz edilmesine pek sıkılan Gervaise:

"Hayır mösyö," diye kekeledi. "Verecek durumda değiliz. Biliyorsunuz, başımıza gelen bu felâket..."

Mal sahibi eski işçi parmaklarını iri iri açarak:

"Orası öyle," dedi. "Ama herkesin kendine göre sıkıntısı var. Ne yapalım, daha fazla bekleyemeyeceğim. Öbür güne kadar parayı alamazsam, sizi evden çıkartmak için gerekli işlemlere başvurmak zorunda kalacağım."

Gervaise, gözleri dolu dolu, sessizce ve yalvaran bir tavırla ellerini bitiştirdi. Mösyö Marescot, kemikli iri kellesini sallayarak bu konuda yalvarmanın boşuna olduğunu belirtti. Zaten, ölüye karşı gösterilmesi gereken saygı her türlü tartışmaya engeldi. İhtiyatlı bir tavırla geri geri giderek dükkândan çıkarken:

"Rahatsız ettiğim için çok özür dilerim," diye mırıldandı. "Öbür gün, sabah, unutmayın."

Giderken, ölünün yattığı odanın önünden tekrar geçtiğinde, ardına kadar açık duran kapının önünde dindar bir tavırla diz çöktü, cenazeyi bir kez daha selamladı.

Yemekten tat alıyorlarmış gibi görünmemek için, önce hızlı hızlı atıştırdılar. Ama, tatlı ve yemiş faslına geldiklerinde, bedenlerini kaplayan bir gevşeme gereksinimiyle ağırdan almaya başladılar. Arada bir, Gervaise ya da iki kız kardeşten biri, ağızları dolu, sofradan kalkıyor, peçetesini bile bırakmadan, gidip ölünün odasına bir göz atıyordu; o, yerine oturup lokmasını bitirirken, öbürleri, yan tarafta her şeyin yerinde olup olmadığını anlamak için bir an ona bakıyorlardı. Sonra hanımlar daha seyrek kalkar oldular. Coupeau ana unutuldu. Bütün gece uyanık kalmak için çok koyu cinsten bir ibrik kahve yapmışlardı. Poisson'lar saat sekizde geldiler. Birer kadeh şarap sunuldu onlara. O zaman, Gervaise'in yüzünü inceleyip duran Lantier, sabahtan beri beklediği fırsatı yakalamış göründü. Ölüsü olan bir eve girip para isteyen mal sahiplerinin ahlâksızlığı konuşulurken birdenbire şöyle dedi:

"Ayin yapar gibi tavırlar takınan bu hayvan herif Cizvitin biri. Ama, ben sizin yerinizde olsam dükkânını başına çalarım."

Yorgunluktan bitmiş olan Gervaise, gevşek ve sinirli bir tavırla boşaldı:

"Evet, öyle elbet, memurların gelmesini beklemeyeceğim... Aman, bıktım artık, bıktım!" Paytağın bir daha dükkân sahibi olamayacağını düşünen Lorilleux'ler bu fikri hemen onayladılar. Bir dükkânın neye mal olduğunu işin içinde olmayan bilemezdi. Başkalarının yanında üç frank kazanırdı, ama hiç değilse giderleri olmazdı; büyük paralar kaybetmek tehlikesiyle karşı karşıya kalmazdı. Coupeau'yu zorlayarak, aynı kanıtları ona da söylettiler. Coupeau boyuna içiyordu, sürekli bir duygulanma içinde, oturduğu yerde ağlayıp duruyordu. Çamaşırcı kadın kanmış göründüğü için, Lantier, Poisson'lara bakarak göz kırptı. Bunun üzerine, uzun Virginie, uysal bir tavırla söze karıştı.

"Bakın, isterseniz aramızda anlaşabiliriz," dedi. "Ben sözleşmenin geri kalanını üstüme alabilir, mal sahibiyle aranızda-

ki anlaşmazlığa bir çare bulabilirim. Böylece içiniz de daha rahat eder."

Gervaise bir ürperti geçirir gibi sarsıldı.

"Hayır, teşekkür ederim," dedi. "İstersem kirayı ödemenin bir yolunu bulurum. Çalışacağım; çok şükür, elim kolum tutuyor daha. Nasıl olsa bunu da atlatırım."

Şapkacı atıldı:

"Sonra konuşun bunu canım. Bu akşam uygun değil... Daha sonra, sözgelimi yarın."

O sırada, ölünün odasına girmiş bulunan Madam Lerat hafif bir çığlık attı. Sonuna dek yanmış olan mumu sönmüş bulunca korkmuştu. Hepsi, başka bir mum yakmaya çalıştı; başlarını sallıyorlar, ölünün başında yanan ışığın sönmesinin hayra alâmet sayılmayacağını tekrarlıyorlardı.

Cenazenin başında nöbet tutmaya başladılar. Coupeau uzanmıştı; söylediğine bakılırsa bunu uyumak için değil, düşünmek için yapmıştı; beş dakika sonra da horlamaya başladı. Nana'ya uyumak için Boche'lara gitmesi söylenince, kız ağladı; dostu Lantier'nin kocaman yatağında sıcacık yatmak umuduyla sabahtan beri sevinç içindeydi. Poisson'lar gece yarısına kadar kaldılar. Kahve hanımların sinirlerine dokunduğu için, sonunda bir salata tabağının içinde Fransız usulü şarap yapıldı. Konuşma tatlı bir iç dökme havasına bürünmüştü. Virginie, kırdan söz ediyordu: Bir orman köşesine gömsünlerdi kendisini; mezarının üstünde kır çiçekleri bitsindi. Madam Lerat, daha şimdiden kefenini dolapta saklıyormuş; hindiba kökleri yemeye başladığı zaman, burnuna güzel kokular gelsin istiyormuş. Sonra, belediye zabıta memuru, birdenbire, sabahleyin, bir domuz kasabı dükkânından bir şeyler çalan güzel bir kız yakaladığını anlattı; kızı komiserin odasında soydukları zaman vücudunda önüne arkasına asılı on tane kalın sucuk bulmuşlar. Madam Lorilleux o sucuktan verseler yemeyeceğini tiksintiyle söyleyince, hepsi hafifçe güldü. Cenazeyi bekleyenler, ölüye saygısızlık olacak sınıra varmadan, neşelendiler.

Fakat, Fransız usulü şarap biterken, ölünün kaldığı küçük

odadan tuhaf bir gürültü, boğuk bir akıntı sesi geldi. Hepsi başını kaldırdı; bakıştılar.

Lantier başını kaldırarak, kaygısız bir sesle:

"Bir şey değil," dedi. "İçi boşalıyor."

Bu açıklama üstüne hepsi, ferahlamış, başlarını salladılar ve kadehlerini ellerinden bıraktılar.

Sonunda, Poisson'lar kalktılar. Lantier de onlarla birlikte kalktı. Hanımlar, birer saat uzanıp yatağında dinlensinler diye kendisi bir arkadaşının evine gidiyormuş. Lorilleux tek başına yatmak için yukarı çıktı; evlendiği günden beri böyle şey başına ilk defa geliyormuş. Uyuyan Coupeau ile yalnız kalan Gervaise ve iki kız kardeş sobanın çevresinde toplandılar; kahve soğumasın diye sobanın üstünde bırakılmıştı. Tortop olmuşlar, ellerini önlüklerinin altına sokmuşlar, iki büklüm, ateşin üstüne eğilmişler, semtin büyük sessizliği içinde seslerini iyice alçaltarak konuşuyorlardı. Madam Lorilleux sızlanıp duruyordu; siyah giysisi yokmuş, ama almaktan kurtulursa çok memnun olacakmış; çünkü sıkıntı içindeymişler; hemen ardından, Coupeau anaya yıldönümünde hediye edilen siyah etekliğin durup durmadığını sorunca, Gervaise gidip o etekliği aramak zorunda kaldı. Beline pens yapılırsa giyilebilirdi. Ama Madam Lorilleux eski çamaşır da istiyor, karyoladan, dolaptan, iki sandalyeden söz ediyor, gözleriyle, bölüşülebilecek ufak tefeği araştırıyordu. Az kalsın bozulacaktı. Madam Lerat araya girdi. O daha âdilâne düşünüyordu; analarının bütün yükünü Coupeau'lar üstlenmişlerdi; onun dört parça ufak tefeğini almaya da onlar hak kazanmışlardı. Sonra, üçü de sobanın çevresinde yayılarak tekdüze dedikodularına başladılar. Gece korkunç derecede uzun geliyordu onlara. Zaman zaman silkiniyor, kahve içiyorlar, başlarını ölünün durduğu odaya uzatıyorlardı. Sönmemesi gereken mum, fitilin ucunda biriken islerle büyümüş, kırmızı ve iç karartıcı bir alevle yanmaktaydı. Sabaha karşı, sobanın kuvvetli sıcağına rağmen titremeye başlamışlardı. Çok konuşmanın verdiği bir yorgunluk içinde solukları tıkanıyor, ağızları kuruyor, gözleri yanıyordu. Madam Lerat kendini Lantier'nin yatağına atarak bir erkek gibi horlamaya başladı; öbür iki kadın ise

başları öne düşmüş, neredeyse dizlerine değecek bir biçimde, uyukluyorlardı. Şafak sökerken bir ürpertiyle uyandılar. Coupeau ananın mumu yine sönmüştü. Karanlıkta o boğuk akıntı sesi tekrar işitilince, Madam Lorilleux, kendini avutmak için yüksek sesle açıkladı:

"İçi boşalıyor."

Ve yeni bir mum yaktı.

Cenaze saat on buçukta kaldırılacaktı. Koskoca bir sabah, ayrıca koskoca bir gece ve bütün bir önceki gün! Öyle ki, cebinde tek meteliği bulunmayan Gervaise, Coupeau anayı üç saat önce kaldırmaya gelen birine yüz frank vermeye hazırdı. Yok canım, sevmek mevmek laf, insanlar bir kez öldü mü artık yük haline geliyordu yakınları için; ne kadar sevilen biri olursa olsun, herkes bir an önce ondan kurtulmak istiyordu.

Neyse ki cenaze kaldırılan günler, kişiyi oyalayacak bir sürü olay çıkıyordu. Bir kere bir sürü hazırlık yapmak gerekiyordu. Önce kahvaltı ettiler. Sonra, altıncı kattaki mortocu Bazouge baba, tabutu ve saman torbasını getirdi. Bu adamın da ayık gezdiği görülmezdi. O gün de, dün akşamki sarhoşluğun etkisini saat sekizde üstünden atamamıştı daha.

"Burasıydı, değil mi?" dedi.

Ve yeni yapılmış bir tahta gıcırtısıyla tabutu yere bıraktı.

Ama saman torbasını bir köşeye fırlatırken karşısında Gervaise'i görünce gözleri faltaşı gibi açılarak, ağzı açık, öylece kaldı.

"Affedersiniz, özür dilerim, yanlış gelmişim," diye kekeledi. "Sizin ev için demişlerdi de..."

Torbayı yeniden kavramıştı. Çamaşırcı kadın:

"Bırakın torbayı canım. Cenaze burada," diye bağırmak zorunda kaldı.

Mortocu elini dizine vurarak:

"Ee, şunu söylesenize canım!" dedi. "Anladım, kocakarı öldü..."

Gervaise sapsarı kesildi. Bazouge baba tabutu kendisi için getirmişti. Adam, kibar görünmeye ve kendini özürlü göstermeye çalışarak sözüne devam etti:

"Dün, yer katında birinin öldüğünü söylemişlerdi. Ben de, ne

bileyim, sandım ki... Malum ya, bizim zanaatta söylenen bir söz kişinin bir kulağından girer öbüründen çıkar. Yine de kutlarım sizi, ne de olsa... Değil mi ya, Allah ne kadar geçinden verirse o kadar iyi olur. Gerçi hayat da her zaman katlanılacak bir soyha değil ya, neyse..."

Gervaise onu dinliyor, kocaman, kirli elleriyle kendisini yakalayıp tabutun içine atar korkusuyla geriliyordu. Daha düğün gecesi, bu adam, alıp götürse kendisine duacı olacak birçok kadın tanıdığını söylemişti. Öyle ama, kendisi daha o sınıra gelmiş değildi. Hayatı bozulmuştu, doğru ama öyle çabuk ölmek de istemezdi. Evet bir saniye içinde ölüp kurtulmaktansa yıllarca açlıktan gebermeyi yeğ tutuyordu.

Korkunun tiksintiye karıştığı bir tavırla:

"Herif iyice kafayı tütsülemiş," diye mırıldandı. "Bari böyle ayyaşları yollamasalar. Para döküyoruz. O zaman mortocu işi alaya ve küstahlığa vurdu:"

"Hanım ablacım, bir daha sefere de, ha? Emrinize amadeyim, anlıyorsunuz ya! Bir işaretiniz yeter. Hanımların avutucusuyumdur ben. Bazouge babayı hor görme öyle; nelerini kucağına almıştır, sen hiç kalırsın yanlarında." Hepsi de hiçbir sızlanma göstermeden kendilerini bıraktılar, uykularını gölgede sürdürmeyi sevinçle kabul ettiler.

Lorilleux gürültüyü işitince koşup gelmişti. Sert bir sesle:

"Susar mısınız siz, Bazouge baba," dedi. "Yakışık alır bir şaka mı bu sizin yaptığınız? Şikâyet eden olsa işinden olursun vallahi... Kuralları hiçe sayıyorsun, çek git öyleyse."

Mortocu uzaklaştı, ama kaldırımda geveleyip durduğu işitiliyordu:

"Kuralmış. Ne kuralı be!.. Kural mural yok... Dürüstlük var o kadar!"

Nihayet, saat onu çaldı. Cenaze arabası gecikmişti. Dükkân daha şimdiden ahbaplarla, dostlarla dolmuş bulunuyordu. Mösyö Madinier, Mes-Bottes, Madam Gaudron, Matmazel Remanjou, hep gelmişlerdi. Kapalı kepenklerden, ardına kadar açık kapıdan, her an bir erkek ya da kadın başı uzanıyor, cenaze arabası geliyor mu diye bakıyordu. Aile, dipteki odada toplanmış, ge-

lenlerin elini sıkıyordu. Telaşlı fısıltılarla kesintiye uğrayan kısa sessizlik anları sinirli ve ateşli bir bekleyiş meydana getiriyor, zaman zaman savrularak koşan bir etek görülüyor, Madam Lorilleux unutmuş olduğu mendilini almaya gidiyor ya da Madam Lerat ödünç bir dua kitabı arıyordu. Her gelen içeri girince, odanın ortasında, kapağı açık duran tabutu görüyor, elinde olmadan göz ucuyla inceliyor, o şişman Coupeau ananın bunun içine nasıl olup da sığdığını düşünüyordu. Kimse bu konuda bir şey söylemiyor, ama herkes, bakışlarında aynı düşünce, bakışıp duruyordu. Sokak kapısının önünde bir itişme oldu. Mösyö Madinier geldi ağır ve ölçülü bir sesle, kollarını uzatarak, haber verdi.

"Geldiler!"

Ama gelen yine cenaze arabası değildi. Dört mortocu, birbiri ardısıra, hızlı adımlarla içeri girdi; yüzleri kırmızı, elleri hamallara özgü katılıkta, kirli, kara giysileri tabutlara sürtünmekten aşınmış ve rengini atmıştı. İyice sarhoş olup tam usulüne göre yürüyen Bazouge baba en önde gidiyordu; işe koyulur koyulmaz hemen kendini toplamıştı. Başları biraz öne eğik, Coupeau anayı gözleriyle tartıyorlar ve tek kelime konuşmuyorlardı. İş kısa sürdü, zavallı ihtiyarı göz açıp kapayıncaya kadar sarıp sarmalamışlardı. Şaşı bir delikanlı olan mortocuların en küçüğü, kepeği tabuta boşaltıp ekmek yapmak istermiş gibi yoğurup yaymaya başlamıştı. Uzun boylu, zayıf ve alaycı bir suratı olan bir başkası kepeğin üstüne çarşaf serdi. Sonra, dördü birden ölüyü ayaklarından ve baş tarafından olmak üzere tutup bir, iki, üç diye kaldırdı. Börek bile ateşin üstünde böyle hızlı çevrilmezdi. Öyle ki başlarını uzatıp seyredenler Coupeau ananın tabuta kendiliğinden sıçradığını sandılar. Yuvasına girer gibi girmişti tabuta, öyle ki yeni tahtaya sürtündüğü duyulmuştu. Çerçeve geçirilmiş gerçek bir tablo gibi, her yanı tabuta değmekteydi. Ama, şu ya da bu, tabuta sığmıştı işte, orada bulunanlar buna pek şaştılar. Bir gün öncesinden ufalmış mıydı ne?

Mortocular bu arada kalkmışlar, bekliyorlardı; o şaşı oğlan, aile halkını son bir kez vedalaşmaya çağırmak üzere tabutun kapağını kaldırdı. Bu sırada Bazouge çivileri ağzına koymuş, çekici hazırlamıştı. Bunun üzerine, Coupeau, iki kız kar-

deşi, Gervaise, daha başkaları, diz çöktüler, gidecek olan anayı kucakladılar; sıcak ve iri gözyaşı damlaları, bu buz gibi, kaskatı yüze dökülüp yuvarlanıyordu. Hıçkırıklar sürüp gidiyordu. Tabutun kapağı örtüldü; Bazouge baba, bir ambalajcı ustalığıyla her çiviye iki çekiç vurarak çivileme işini yaptı; mobilya onarımı gürültüsünü andıran bu patırtı arasında kimse fazla ağlamadı. Tamamdı artık. Gidiyordu.

Madam Lorilleux cenaze arabasının gelip kapıya dayandığını görünce, kocasına:

"Böyle bir zamanda bu gösterişin bir gereği mi vardı," dedi.

Cenaze arabası semti birbirine katmıştı. İşkembeci kadın bakkalın çıraklarını çağırıyordu; ufak tefek saatçi kaldırıma çıkmıştı; komşular pencerelerden sarkıyorlardı. Herkes, ak pamukludan saçaklı araba örtüsünden bahsediyordu. İyi ama, Coupeau'lar borçlarını ödeseler daha iyi yaparlardı. Sonra, Lorilleux'lerin de belirttikleri gibi, insan kibirli olmasın, bu her şeyinden belli olurdu.

Bu sırada, Gervaise de köstekçiden ve karısından söz ederek şöyle demekteydi:

"Rezalet bu! Bu çingeneler, anaları için bir demet menekşe bile getirmesinler!"

Gerçekten de, Lorilleux'ler eli boş gelmişlerdi. Madam Lerat yapma çiçeklerden bir çelenk getirmişti. Tabutun üstüne ayrıca Coupeau'ların yaptırdığı bir çelenkle bir yapma çiçek demeti daha konmuştu. Mortocular tabutu kaldırıp arabaya yerleştirmek için bayağı güç sarf ettiler. Cenaze alayı da öyle hemen sıraya girip düzenlenmedi. Coupeau ile Lorilleux, redingotlarını giymişler, şapkaları ellerinde, alayın başında yürüyorlardı; bunların birincisi sabahleyin içtiği iki kadeh beyaz şarabın uyandırdığı duygulanma içinde, gevşemiş bacakları, ağrıyan başıyla, enistesinin koluna yaslanmaktaydı. Arkadan erkekler geliyordu: Siyahlar içinde çok ciddi Mösyö Madinier, işçi gömleğinin üstüne bir palto geçirmiş Mes-Bottes, sarı pantolonunu giymiş Boche, Lantier, Gaudron, Bibi-la-Grillade, Poisson ve başkaları. Kadınlar daha geriden yürüyorlardı; en önde, ölünün onarılmış etekliğini sürüyen Madam Lorilleux, bir şa-

lın altına hemen hazırladığı, leylak süslü karako bir yas elbisesi giymiş Madam Lerat, sonra sıra ile Virginie, Madam Gaudron, Madam Fauconnier, Matmazel Remanjou ve ötekiler.

Cenaze arabası hareket edip de istavrozlar, şapkayla verilen selamlar arasında, ağır ağır Goutte-d'Or Sokağı'nı inmeye başlayınca, mortocuların dördü de başa geçti; ikisi önde, ikisi arabanın sağında ve solunda olmak üzere. Gervaise dükkânı kapamak için geride kalmıştı. Nana'yı Madam Boche'a emanet ederek koşa koşa alaya yetişti. Bu sırada, kapıcı kadının elinden tuttuğu küçük kız, cümle kapısının önünde, büyükannesinin bu güzel arabanın içinde sokağın ucunda kayboluşunu seyrediyordu meraklı bakışlarla.

Çamaşırcı kadın, soluk soluğa, tam alayın kuyruğuna ulaşmıştı ki Goujet de gelip topluluğa katıldı. Erkeklerin arasına girdi, ama döndü, başıyla ona öylesine duygulu bir selam verdi ki Gervaise birden kendini çok mutsuz hissetti, gözleri doldu. Yalnız Coupeau ana için değil, boğazına düğümler atan, ne olduğunu bilemediği korkunç bir şey için de ağlıyordu. Yol boyunca mendilini gözlerine bastırdı durdu. Yanakları kuru ve al al olan Madam Lorilleux, göz ucuyla onu süzüyor ve gösteriş yaptığını belirten bir tavırla suçluyor gibiydi.

Kilisedeki tören çarçabuk bitti. Ama papaz çok yaşlı olduğu için âyin biraz fazla zaman aldı. Mes-Bottes'la Bibi-la-Grillade, bağış parasından kurtulmak için, içeri girmemeyi uygun bulmuşlardı. Mösyö Madinier, âyin süresince papazları inceledi; gözlemlerini Lantier'ye anlatıyordu: Bu düzenbazlar, Latince geveleyip duruyorlardı, ama, ağızlarından çıkanın ne olduğunu da bildikleri yoktu aslında; içlerinde en ufak bir duygulanma taşımadan vaftiz yapar, nikâh kıyar gibi bir rahatlıkla adam gömüyorlardı. Mösyö Madinier, daha sonra, bu bir sürü töreni, bu ışıkları, bu hüzünlü sesleri, aileler karşısındaki bu gösterişi kınadı. Gerçekten, insan ölen akrabasını iki kez yitirmiş oluyordu; bir evde, bir de burada, kilisede. Bütün erkekler Mösyö Madinier'e hak verdiler çünkü, âyin bitip dualar okunmaya, cemaat ölünün önünden geçip okunmuş su serpmeye başlayınca elem verici havaya bir kez daha girilmişti. Neyse ki mezarlık

uzak değildi. Ölüyü kilisenin Marcadet Sokağı'na açılan küçük mezarlığına gömeceklerdi; ufak bir bahçeyi anımsatıyordu burası. Cemaat oraya dağınık bir halde geldi. Her kafadan bir ses çıkıyor, herkes kendi işinden konuşuyordu. Sert toprak bastıkça ses veriyordu. Tabutu yanına koydukları açık çukur şimdiden donmuştu, bir alçı taş ocağı gibi donuk ve taşlıklıydı. Moloz yığınları çevresine toplanmış olan cemaat, böyle berbat bir havada burada bulunmaktan hiç memnun değildi, ayrıca çukura bakmak sıkıntı uyandırıyordu insanda. Sonunda, küçük bir kulübeden harmaniye bürünmüş bir papaz çıktı; titriyordu, ağzından çıkan her "de profundis"te soluğunun tüttüğü görülüyordu. Son haç işaretinden sonra, yeniden başlamayı istemediğinden, çıkıp gitti. Mezarcı küreği kavradı ancak, her yer don tutmuş olduğu için, toprak büyük topaklar halinde çıkıyor, dipte tuhaf bir ses çıkarıyordu; tabutun üstünde top seslerini andıran gerçek bir bombardıman işitiliyor, tahtalar parçalanacakmış izlenimi uyandırıyordu. Nice bencil olursanız olun, ciğerinize işliyordu bu ses. Gözyaşları yeniden akmaya başladı. Gitmek için kalkıp dışarı çıktıkları zaman da bu patlama sesleri kesilmemişti. Mes-Bottes, parmaklarını hohlayarak yüksek sesle bir fikir ileri sürdü:

"Hay Allah! Zavallı Coupeau ana üşüyecek yahu!"

Çinko işçisi, akrabalarla birlikte duran iki dosta:

"Baylar, bayanlar," dedi. "İzin verirseniz sizlere bir şey sunmak istiyorum."

Ve Marcadet Sokağı'nda A la descente du cimentiere adlı bir şarapçı dükkânına girdi. Kaldırımda kalan Gervaise, kendisini başıyla tekrar selamlayıp uzaklaşmak üzere olan Goujet'yi çağırdı. Niçin bir kadeh şarap içmek istemediğini sordu. Acele işi varmış, atölyeye dönüyormuş. Bunun üzerine, tek kelime konuşmaksızın bakıştılar.

Sonunda çamaşırcı kadın:

"Altmış franktan dolayı bağışlamanızı rica ederim," diye mırıldandı. "Deli gibiydim, aklıma siz geldiniz."

Demirci, onun sözünü kesti:

"Önemi mi var efendim, bağışlamak nasıl söz. Başınıza bir

şey gelirse her zaman emrinizde olduğumu bilesiniz... Ama anneme bunun sözünü etmeyin, çünkü onun da kendine göre düşünceleri var; üzülsün istemem."

Gervaise gözlerini onun yüzüne dikmişti. Güzel sarı sakalıyla onu bunca iyi yürekli, bunca hüzünlü görünce, eski teklifini kabul ederek birlikte mutlu bir hayat sürmek için onunla bir yerlere gitmek duygusuyla doldu. Sonra aklına başka bir fena düşünce geldi; ne olursa olsun, ödenecek iki aylık kira borcunu ondan istese...

Titriyordu, okşayıcı bir sesle:

"Dargın değiliz ya?" dedi.

O başını salladı, karşılık verdi:

"Yok canım, niye dargın olalım... Yalnız, biliyorsunuz, her şey bitti."

Ve Gervaise'i sersemlemiş, son sözleri kulağında bir çan sesi uğultusu yaratmış bir durumda bırakarak, büyük adımlarla oradan uzaklaştı. Gervaise, şarapçı dükkânına girerken, içinde boğuk boğuk şu sözler yankılanıyordu: "Her şey bitti, her şey bitti... Her şey bittiyse, benim için de yapacak bir şey kalmamıştır." Oturdu, biraz peynir ekmek yedi, önünde bulduğu dolu bir kadehi içti.

Yer katında, basık tavanlı, uzun bir salondu burası; içine iki büyük masa konulmuştu. Şarap şişeleri, çeyrek ekmekler, üç tabak içinde üçgen biçimli Brie peynirleri dizilmişti. Davetliler, masa örtüsü, sofra takımı kullanmadan ayaküstü yiyorlardı. Daha ileride harıl harıl yanan sobanın başında dört mortocu yemeklerini bitirmekle meşguldüler.

Mösyö Madinier:

"Kader bu," diyordu. "Herkese sıra gelecek. Yaşlılar yerlerini gençlere bırakıyorlar... Dönüşte eviniz bomboş gelecek size."

Madam Lorilleux hemen atıldı:

"Kardeşim bırakacak orayı. O dükkân yıkım demek."

Coupeau'yu iyice doldurmuşlardı. Herkes sözleşmeyi devretmesini öğütlüyordu. Bir süredir Virginie ve Lantier ile arası çok iyi olan Madam Lerat bile, onların birbirine tutkun olabilecekleri düşüncesiyle içi gıcıklanarak, korku tavırlarıyla iflâs-

tan, hapse düşmekten söz etmeye başlamıştı. Üzüntüsü içkinin etkisiyle kızgınlığa dönüşen çinko işçisi birdenbire öfkelendi.

Karısının yüzüne bağırdı:

"Dinle. Beni dinlemeni istiyorum! Senin şu kafan bildiğinden şaşmaz. Ama, bu sefer, ben ne dersem öyle olacak, anlıyor musun?"

Lantier:

"Ohoo!" dedi. "Tatlı sözle yola gelecek göz var mı onda? Lakırdıyı kafasına dank diye sokmak lazım ki..."

Bir süre ikisi birden ona saldırdılar. Çeneler de bir yandan işlemekten geri kalmıyordu. Brie peyniri mideye indirilip duruyor, şarap su gibi akıyordu. Gervaise, saldırılar karşısında gevşemişti. Karşılık vermiyor, avurtları dolu dolu, karnı pek açmış gibi, atıştırıyordu. Ötekiler usanıp susunca, o, usulca başını kaldırdı:

"Eee, fazla gittiniz ama... Dükkân mükkân umurumda değil! İstemiyorum artık dükkânı... Anlıyor musunuz, umurumda değil! Her şey bitti!"

O zaman, yeniden ekmek ve peynir istendi; ciddi bir konuşma başladı. Poissou'lar sözleşmeyi devralıyorlar ve ödenmemiş iki aylık konusunda bir uzlaşma sağlayacaklarına söz veriyorlardı. Öte yandan, Boche da, önemli kişi tavırları içinde, mal sahibi adına bu anlaşmayı onaylamaktaydı. Hatta, hemen oracıkta, Coupeau'lara, altıncı katta, Lorilleux'lerin koridorunda bir barınak da buldu. Lantier'ye gelince, adama bak yahu, Poisson'ları rahatsız etmezse odasını eskisi gibi muhafaza etmeyi istiyordu. Belediye zabıta memuru itiraz etmedi, niye rahatsız olsundu; siyasal düşüncelerin ayrılığı bir yana, dostlar her zaman anlaşabilirlerdi. Lantier, sözleşmenin devri işine daha fazla karışmadı, kendi işçeğizini yoluna koymuş bir adam sıfatıyla, koca bir dilim ekmeğe peynir sürdü. Sandalyesinde kaykılıyor, oburca atıştırıyor, kanı sinsi bir sevinçle kaynayarak bir Gervaise'e, bir Virginie'ye göz ediyordu.

Coupeau:

"Hey, Bazouge baba," diye seslendi. "Gelin, bir şarap için. Kibirli adamlar değiliz biz. İşçiyiz hepimiz."

Gitmek üzere olan dört mortocu, bizimkilerle kadeh tokuşturmak için tekrar içeri girdi. Şikâyet ettikleri yoktu, ama deminki madam pek ağırdı, bir kadeh şaraba değerdi. Bazouge baba gözlerini çamaşırcı kadına dikmiş, münasebetsiz bir laf söylemeksizin ona bakıyordu. Gervaise sıkılmaya başlamıştı, kalktı, sarhoşluğa giren erkeklerin yanından ayrıldı. Coupeau fitil gibi olmuş, yine böğüre böğüre ağlamaya başlamıştı. Kederinden ağlıyormuş.

O akşam, Gervaise eve dönünce, bir sandalyeye oturup aptallaşmış bir halde öylece kaldı. Odalar ıssız ve uçsuz bucaksız gibi geliyordu ona. Gerçekten, büyük bir yükten kurtulmuştu. Ama Marcade Sokağı'nın küçük bahçesindeki çukura bıraktığı şey Coupeau anadan ibaret değildi. Onunla birlikte çok şeyini de, hayatının bir parçasını, dükkânını, patronluk gururunu, daha başka duygularını da gömmüş bulunuyordu. Evet, duvarlar çıplak, yüreği de. Tam bir bozgundu, çukura tam bir yuvarlanıştı bu. Kendini çok bitkin hissediyordu; yapabilirse, daha sonra toparlanabilirdi.

Saat onda, soyunurken, Nana ağlamaya, tepinmeye başladı. Coupeau ananın yatağında yatmak istiyormuş. Annesi onu korkutmayı denedi, ama çocuğun zekâsı erken açılan bir zekâydı, ölülere karşı meraktan başka bir duygu beslemiyordu. Öyle ki, sonunda, zırıltısı kesilir diye Coupeau ananın yerine uzanmasına izin verdiler. Bu haylaz çocuk büyük şiltelerden hoşlanıyordu; enine boyuna uzanıyor oradan oraya dönüp duruyordu. O gece, kuş tüyü şiltenin sıcaklığında ve yumuşaklığında bir güzel uyku çekti.

X

Coupeau'ların yeni barınağı B merdiveniyle çıkılan altıncı kattaydı. Matmazel Remanjou'nun odasının önünden geçip, soldaki koridora sapıyordunuz. Sonra, bir kez daha dönmek gerekiyordu. İlk kapı Bijard'larındı. Hemen hemen onun karşısında, çatıya çıkan küçük merdivenin altında, havasız bir kovukta Bru baba yatmaktaydı. İki kapı ötede Bazouge'un odası vardı. İşte, Bazouge'un bitişiğindeki avluya bakan oda ve aralık da Coupeau'larındı. Lorilleux'lerin barınağına varmadan önce, koridorun dibinde sadece iki kapı vardı.

Bir oda, bir aralık, hepsi bu. Coupeau'lar şimdi burada tünüyorlardı. Oda da üstelik, el kadar bir yerdi. Bütün hayat orada dönüyordu, orada yatılıyor, orada yemek yeniliyordu. Nana'nın karyolası ise aralığı iyice geçilmez hale getirmişti. Çocuk, annesinin, babasının önünde soyunmak zorunda kalıyordu; havasızlıktan boğulmasın diye aradaki kapı geceleri açık tutuluyordu. Gerçekten burası öyle dar bir yerdi ki Gervaise, eşyasını sığdıramayarak, Poisson'lara bazı şeyler bırakmıştı. Karyola, masa, dört sandalye evi iyice doldurmuştu. Öyle ki, dolabından bir türlü vazgeçemediği için Gervaise bu soyhayı taşlığa koymuştu; pencerenin yarısını kapatıyordu. Bu yüzden pencere kanatlarından biri açılamıyor, içeriye ışık ve ne-

şe dolmasını önlüyordu. Gervaise, avluya bakmak istediği zaman, iyice şişmanladığı için, dirseklerini koyacak yer bulamıyor, boynunu kıvırarak yandan eğiliyordu.

Çamaşırcı kadın ilk günlerde oturup oturup ağlıyordu. Hep geniş bir evde dönmeye alışmış olduğundan, böyle kımıldayacak yer bulamamak çok gücüne gidiyordu. Bunalıyor, saatlerce pencerenin önünde duruyor, dolapla duvarın arasında sıkışıp kalıyor, boynu tutuluyordu. Yalnız orada soluk alıyordu. Bununla birlikte avlu da ona hep hüzünlü düşünceler esinliyordu. Karşısında, güneşli tarafta, eski düşünü, her ilkbahar, ince dallarıyla sicim bir çardağa sarılan İspanya fasulyelerinin bulunduğu, o beşinci kat penceresini görüyordu. Kendi odası gölge taraftaydı, saksıdaki limon çiçekleri bir haftada kuruyordu. Yok canım, hayatın tadı kalmamıştı, onun umduğu yaşam bu değildi. Yaşlandıkça çiçekler içinde olacağına çirkefin içine düşüyordu. Bir gün, pencereden sarktığı sırada, tuhaf bir duygu uyandı içinde. Kapıcı kulübesinin yanında, cümle kapısının önünde kendisini görür gibi oldu; başını yukarı kaldırmış, eve ilk kez bakıyor, inceliyordu; birdenbire on üç yıl geriye yapılan bu sıçrama yüreğine bir atılım verdi. Avlu hiç değişmemişti, binanın çıplak alnaçları biraz daha kararmış, sıvaları biraz daha dökülmüştü. Paslanmış bulaşık oluklarından pis bir koku yükseliyordu. Pencerelerdeki iplerde çamaşırlar, pisliğe batmış çocuk yatakları kurumaktaydı. Aşağıda, bozuk kaldırım, çilingirin kömür döküntüleri ve marangozun yongalarıyla kirlenmişti; çeşmenin bulunduğu nemli köşede, boyaevinden akmış bir su birikintisi vardı; mavi bir rengi vardı bu suyun, tıpkı o eskidenki tatlı renkteydi. Oysa Gervaise kendisini değişmiş ve çökmüş duyuyordu. Bir kere, aşağıda, başını yukarı kaldırmış, memnun ve cesur, güzel bir daireye sahip olma tutkusu içinde değildi. Çatı altında, sefillerin kaldığı bir köşede, kir pas içindeki bir kovukta, hiçbir güneş ışınının girmediği bir yerde oturuyordu. Gözyaşlarının nedeni de buydu, alınyazısından memnun olamazdı.

Bununla birlikte, Gervaise biraz alışınca, karı kocanın yaşantısı bu yeni barınakta pek fena olmadı başlangıçta. Kış sona ermek üzereydi. Virginie'ye bıraktıkları eşya karşılığında aldıkla-

rı birkaç kuruş yerleşmelerini kolaylaştırmıştı. Sonra, havalar düzelir düzelmez, Coupeau'nun şansı tuttu, taşrada bir iş bulup Etampes'a gitti; üç ay kadar kaldı orada, içkiyi bıraktı, kır havası da kendisine iyi geldi, bayağı iyileşti. Sokakları rakı şarap tüten Paris'in havasından uzaklaşmak sarhoşlara bir iyi gelir ki, demeyin gitsin. Dönüşünde bir çiçek gibi taptazeydi; dört yüz frank da para getirmişti. Bu parayla Poisson'ların kefil oldukları iki aylık kirasını ve mahallede ona buna taktıkları ufak tefek borçlardan en acele olanları ödediler. Gervaise artık geçmez olduğu iki üç sokağa uğrar oldu yine. Tabii, yeniden gündelikçi ütücü olarak çalışmaya başlamıştı. Yüzüne güldükten sonra çok iyi bir kadın olan Madam Fauconnier, onu yeniden yanına almak lütfunda bulunmuştu. Hatta, eskiden patron olduğunu göz önünde tutuyor, birinci sınıf işçiler gibi üç frank gündelik ödüyordu ona. Bu bakımdan, karı kocanın kısa sürede işlerini yoluna koyacağı düşünülebilirdi. Hatta Gervaise, çalışarak ve tutum kurallarına uyarak bir gün bütün borçlardan kurtulacakları, işlerinin tıkırına gireceği umudu içindeydi. Ne var ki bu umudu yaşatan, kocasının taşrada kazanıp getirdiği o büyük paranın sıcaklığıydı. Bu sıcaklık tükenince, hayatı olduğu gibi kabul etmeye ve güzel şeylerin ömürsüz olduğunu söylemeye başlayacaktı.

Coupeau'lara en fazla dokunan şey dükkânlarına Poisson'ların yerleştiğini görmeleri oldu. Kıskanç yaratılışta insanlar değillerdi, ama laf söyleyip canlarını sıkanlar vardı, dükkânı devralanların orayı nasıl donattıklarını gelip karşılarında anlata anlata bitiremiyorlardı. Söylendiğine bakılırsa daha güzel bir dükkân olamazdı ve Poisson'ların orayı nasıl pis bir durumda bulduklarını söylüyorlar, yalnız temizleme işlemlerinin kendilerine otuz franga patladığını anlatıyorlardı. Virginie, kararsızlıklardan sonra aktariye ticareti yapmaya, şeker, çikolata, kahve, çay satmaya başladı. Lantier öğütlemişti bu ticaret dalını; ona göre abur cubur satışında dünya kadar para vardı. Dükkân siyaha boyandı, sarı zırhlar çekildi üstüne; böylece seçkin renkler kullanılmış oldu. Üç marangoz gözleri, vitrinleri, şekerci dükkânlarındaki gibi şeker konacak rafları yapmak için

bir hafta çalıştı. Poisson'un bir köşeye ayırdığı mirastan epey para çekmek gerekti. Ama Virginie durumdan çok memnundu. Lorilleux'ler, kapıcıların da yardımıyla, Gervaise'e, Virginie'nin rafına, vitrinine, kavanozuna kadar her şeyini övüyorlar, onun yüzünde meydana gelen değişiklikleri görüp seviniyorlardı. İnsan, çekememezlik duygusu taşımasa da başkaları, karşısına geçip malıyla kendisini ezmeye kalktı mı ister istemez öfkelenir.

Sonra işin içinde bir de erkek hikâyesi vardı. Lantier'nin Gervaise'i terk ettiği söyleniyordu. Herkes bunu olumlu karşılamaktaydı. Nihayet mahallenin namusu biraz kurtulmuştu. Ayrılmanın bütün şerefi de kadınların hâlâ içlerinin gittiği şu şapkacı reziline mal ediliyordu. Ayrıntılara girişiliyordu; çamaşırcı kadın adamın peşinden öyle koşuyordu ki Lantier kendini rahat bıraksın diye onu pataklamıştı mutlaka. Kimse, asıl gerçeği söylemeye yanaşmıyordu elbet; gerçeği bilebilecek durumda olanlar da fazla basit bulmakta, ilgiye değer görmemekteydiler. Aslında, Lantier gerçekten Gervaise'i terk etmişti; ama bu onu gece gündüz el altında bulundurmamaktan ibaretti; yoksa, canı istediği zaman, hiç kuşkusuz, altıncı kata çıkıyordu. Matmazel Remanjou, Lantier'ye pek de uygun sayılmayacak saatlerde Gervaise'in odasından çıkarken rastlıyormuş. Kısacası, ilişkileri işte öylesine, zorlama olarak sürüyor, ikisi de bundan pek bir tat almıyordu; bir alışkanlık deyin, karşılıklı sunular deyin, ama işte o kadar... Yalnız, durumu karmaşık kılan bir şey vardı; mahalle halkı bu kez de Lantier ile Virginie'yi tefe koymuştu. Bu konuda fazla acele edilmekteydi. Kuşkusuz, şapkacı, uzun boylu esmer güzeline göz koymuştu; belli bir şeydi bu; öyle ya Virginie evde her yönden Gervaise'in yerini almıştı. Şaka yollu bir de öykü çıkarılmıştı onların üstüne; güya Lantier bilgece Gervaise'i almak için bitişik yatak odasına gitmiş, Virginie'yi alıp getirmiş, ortalık ağarana kadar yanında alıkoyduğu halde onun Virginie olduğunu anlayamamış. Herkes bu öyküye gülüp duruyordu ya, aslında Lantier işi o kadar ilerletmiş değildi; şimdilik Virginie'nin kalçasını çimdiklemeyi göze alabiliyordu. Lorilleux'ler de Gervaise'i kıskandırmak amacıyla onun yanın-

da Lantier ile Virginie'nin aşklarından söz etmekten geri kalmıyorlardı. Boche'lar da bundan daha uygun bir çift görmediklerini sezdiriyorlardı. Ama işin asıl tuhaf yanı, Goutte-d'Or Sokağı sakinlerinin bu üçlü yeni aileden hiç gocunmamasıydı; hayır, Gervaise'e karşı katı davranan ahlâk, Virginie'ye karşı uysaldı şimdi. Kimbilir, belki de mahalle halkının gösterdiği bu güler yüzlü hoşgörü, Virginie'nin kocasının belediye zabıta memuru olmasından ileri geliyordu.

Neyse ki Gervaise içinde bir kıskançlık duymuyordu. Lantier'nin vefasızlığına karşı kayıtsızdı çünkü aralarındaki ilişkide çoktandır kalbi hiç rol oynamıyordu. Doğruluk derecesini öğrenmek gereğini duymadan, şapkacı üstüne bazı çirkin öyküler işitmiş, onun, her çeşit orospu ile, sokaklarda sürten süslü püslü kaltaklarla düşüp kalktığını öğrenmişti. Bunlar üstünde öylesine etkisiz kalmıştı ki, ilişkisini koparıp atmak için yeterince kızgınlık bile duymamış, şapkacıya iyi yüz göstermeye devam etmişti. Ama âşığının yeni ilişkisini öyle kolay sineye çekmedi. Araya Virginie girince iş değişiyordu çünkü. İkisi bir olup, salt kendisine acı çektirmek için yapmışlardı bunu; bu önemsiz işe aldırış ettiği yoktu, ama görünüşler de çok önemliydi. Bu yüzden, Madam Lorilleux ya da başka bir bok soyu, Poisson'un artık Sait-Denis kapısından geçemez olduğunu önünde söylemeye kalkınca, hemen beti benzi atıyor, içi daralıyor, şurasında bir yanma duyuyordu. Dudaklarını ısırıyor, öfkelenmemek için çaba gösteriyor, düşmanlarına zevklenme fırsatı vermek istemiyordu. Ama Lantier ile çekişmişti galiba; Matmazel Remanjou bir ikindi üstü bir tokat sesi işitir gibi olmuş; sonra, aralarında bir bozuşma olduğu muhakkaktı, çünkü Lantier onunla on beş gün konuşmadı; ama, sonra, ilk gelen yine kendisi oldu ve yine, hiçbir şey olmamış gibi ilişkileri içinde öylesine yuvarlanıp gitmeye devam ettiler. Çamaşırcı kadın, kavga gürültü çıkarmaktan çekiniyor, hayatını daha fazla zehirlemek istemiyor, içinde bulunduğu durumun sürmesini yeğ tutuyordu. Hem canım, yirmisinde de değildi artık, erkeklere karşı sağa sola kötek atacak, canını dişine takacak kadar bir tutku beslediği yoktu. Yalnız, bunu da öteki ihtiyaçlardan biri olarak görüyordu.

Coupeau alay ediyordu. Kendi godoşluğunun farkına varmak istememiş olan bu geniş mezhepli koca, Poisson'un taktığı boynuzlara katıla katıla gülüyordu. Kendi evinde bunu hiç hesaba kattığı yoktu; ama başkalarının evinde gülünç buluyor, komşuların karıları alta yattığı zaman, gözlemek için her çareye başvurmaktan çekinmiyordu. Amma da enayi herifti şu Poisson! Belinde kılıç taşıyordu bir de. Kaldırımlarda herkesi tartaklamaya kalkıyordu! Öte yandan, Coupeau küstahlığı Gervaise'e takılmaya kadar vardırıyordu. Gördün mü, âşık yüzüstü bırakmıştı onu! Talihi yoktu canım: İlkinde demirciler kendisini alıp gidememişlerdi, şimdi ikincisindeyse şapkacılar Allahaısmarladığı çekiyorlardı işte. O da, ne demeye kalkıp böyle ciddi olmayan zanaat sahiplerine aman aman diyordu? Bir duvarcı, harcını sımsıkı tutturmaya alışmış vefalı bir er bulabilirdi pekâlâ. Bütün bu sözler şakaydı tabii. Gervaise yine de şaşırmadan edemiyordu. Çünkü Coupeau, konuşurken, sözlerini bir burgu gibi kafasına sokmak istercesine, ufak, gri gözlerini üstüne dikiyordu. O, böyle rezillik bahsini açtığı zaman, Gervaise, şaka mı ciddi mi konuştuğunu anlayamazdı. Yılın ilk gününden son gününe dek sarhoş gezen bir adama aklı başında denemezdi. Yirmisinde çok kıskanç olup, otuzuna varınca, içki yüzünden karısının bağlılığı konusunda mezhebi iyice genişleten kocalar vardı.

Coupeau'nun Goutte-d'Or Sokağı'nda kafa ütüleyişi görülecek şeydi. Poisson'a pezevenk diyordu. Gevezelerin ağzını kapardı bu! Kendisi pezevenk değildi. Ne yaptığını bilirdi o. Eskiden, söylenenleri işitmez görünmesi, belli ki dedikodudan hoşlanmamasından ileri geliyordu. Herkes kendi evinde dönen şeyleri bilir ve ancak yarası olanlar gocunurdu. Gocunacak bir şeyi yoktu kendisinin. Ama, bu belediye zabıta memuru söylenenlere hiç kulak vermiyor muydu? Bu kez dedikodular gerçeği yansıtmaktaydı. Sevdalıları görenler olmuştu, boşuna değildi söylenenler. Coupeau öfkeleniyordu; bir erkek, bir devlet memuru evinde böyle bir rezalete göz yumsun... aklın alacağı şey miydi bu yahu? Belediye zabıta memuru başkalarının artığını yemekten hoşlanıyordu herhalde. Başka bir açıklaması ola-

mazdı bunun. Coupeau böyle konuşuyordu ya, çatı altındaki kovuklarında, karısıyla yalnız kaldığı akşamlar, canı sıkılınca, aşağı inip Lantier'yi eve gelmeye zorlamaktan da geri kalmıyordu. Arkadaşından ayrılalı beri evi kasvetli buluyordu, Lantier ile Gervaise'in aralarında soğukluk varsa, barıştırıyordu onları. Boş ver! El âlemmiş. Canı cehenneme el âlemin. İnsanın canının istediği gibi eğlenmesi yasak mı yahu? Her şeyi alaya alıyor, gözlerinde geniş bir hayat görüşünün ışıkları parlıyor, hayatı güzelleştirmek için şapkacıyla her şeyi paylaşmak gereksinimini duyuyordu. İşte, asıl böyle akşamlarda, Gervaise, onun şaka mı ciddi mi konuştuğunu anlamaz oluyordu.

Bütün bu olan bitenlerin ortasında Lantier kabarıp duruyordu! Koruyucu ve vakur tavırlar takınıyordu. Üç kez, Coupeau'larla Poisson'lar arasında bozuşma çıkmasını önlemişti, iki evin birbiriyle iyi geçinmesi onu memnun ediyordu. Gervaise ve Virginie'nin üstünden eksik etmediği sevecen ve kararlı bakışlar sayesinde, iki kadın, aralarında büyük bir dostluk varmış gibi görünüyordu. Sarışının ve esmerin üstünde bir paşa rahatlığıyla hüküm süren şapkacı düzenbazlığıyla gitgide semiriyordu. Herifçioğlu daha Coupeau'ları sindirmeden Poisson'ları da yemeye başlamıştı. Bir dükkânı yuttuktan sonra bir ikincisine el atmak onu hiç rahatsız etmiyordu. Şans da zaten, bu tür adamların yüzüne güler nedense.

Nana'nın, ilk komünyon âyini, o yıl, haziran ayında yapıldı. On üçündeydi Nana o sıralar; boyu, daha şimdiden, uzayan kuşkonmaz gibi atmış, üstüne küstah bir hal gelmişti. Önceki yıl, kötü gidişatından ötürü din derslerinden kovulmuştu. Bu kez, papazın onu yeniden kabul etmesi, sadece, dönüp gelmez de kaldırımlara dinsiz bir kız daha salıveririm korkusundandı. Nana giyeceği beyaz elbiseyi düşünerek sevinçten uçuyordu. Lorilleux'ler, vaftiz anası ve vaftiz babası olarak, ona böyle bir elbise vaat etmişlerdi; evde herkese hep bunun sözünü ediyorlardı. Peçe ile bone Madam Lerat'dan, kese Virginie'den, dua kitabı Lantier'den gelecekti. Öyle ki Coupeau'lar tören gününü pek kaygılanmadan bekliyorlardı. Hatta, yeni evin şerefine bir ziyafet vermek isteyen Poisson'lar, şapkacının öğüdü üs-

tüne olacak, bu fırsatı kaçırmadılar, Coupeau'ları ve kendi kızlarının da ilk komünyonu yapılan Boche'ları davet ettiler. Akşam, onlarda, et yemeği ve yanısıra başka şeyler yenecekti.

Bundan tam bir gün önce, Nana, dolabın üstüne serili armağanlarını hayran hayran seyrederken, Coupeau berbat bir durumda eve geldi. Paris, hava onu yine sarmaya başlamıştı. Sarhoşluk nedeniyle, karısına ve çocuğuna o gün için yakışık almayacak sözlerle verdi veriştirdi. Zaten Nana da çevresinde sürekli olarak işittiği pis laflarla bozuk ağızlı bir çocuk olup çıkmıştı. Kavga ettikleri günler annesine rahatça orospu, kaltak diyebiliyordu. Çinko işçisi bağırıyordu:

"Hani ekmek! Çorbamı getirsenize be!.. Karılara bak yahu, paçavralarla uğraşıyorlar! Bakın, söylemesi benden, çorbam gelmezse, bu ıvır zıvırlarınızın içine ederim!"

Artık şurasına gelen Gervaise:

"Küfelik olunca amma da kafa ütülüyor ha!" diye söylendi.

Sonra ona dönerek:

"Çorba, ısınıyor, sıktın ama!" dedi.

Nana, o gün öyle olmaktan hoşlandığı için, alçakgönüllü tavırlar içindeydi. Dolabın üstündeki armağanlara bakmaya devam ediyor, gözlerini yere indirir gibi yapıyor, babasının galiz laflarını anlamaz görünüyordu. Ama çinko işçisi kafayı bulduğu geceler sağa sola saldırmaktan çok hoşlanırdı. Kızın ense kökünde dırlanıp duruyordu:

"Beyaz elbise ha? Gösteririm ben sana beyaz elbiseyi! Geçen pazarki gibi korsajının içine kâğıt parçalarıyla meme yapacaksın, değil mi? Evet, evet, biraz bekle de... Görüyorum, kıç atıyorsun! Güzel elbiselere için gidiyor. Aklın başından gidiyor... Yıkılacak mısın sen karşımdan pis solucan! Çek ellerini, şunları da kaldır göz önünden, yoksa onların da, senin de..."

Nana başını önüne eğmiş, hiç karşılık vermiyordu.

Küçük tül boneyi eline almış, annesine bunun kaç para edeceğini soruyordu. Coupeau, boneyi almak için elini uzatınca, araya Gervaise girdi, bağırarak onu itti:

"Bırak şu çocuğu Allah aşkına! Şurda uslu uslu oturuyor işte, bir şey yaptığı yok."

Bunun üzerine, çinko işçisi patladı:

"Vay kaltaklar! Ana kız ne kadar da uymuşsunuz birbirinize. Kilisede bir yandan dua ederken, bir yandan da gözünüz erkeklerde. Hadi inkâr et de göreyim, orospu. Çuval giydireyim de gör sana, vücudunu nasıl dalarmış görürsün. Evet çuval, senin de papazlarını iğrendirmek için, kötü yola düşmeni ne diye isteyeyim. Vay anasını be! İkiniz de beni dinleyecek misiniz?"

Bunun üzerine Nana öfkeli bir tavırla arkasını döndü; Gervaise de Coupeau'nun yırtmak istediği giysileri korumak için kollarını uzattı. Çocuk, dik dik babasına baktı; sonra, günah çıkarıcı papazın öğütlediği alçakgönüllülüğü bir yana bırakarak, dişlerinin arasından:

"Pis herif!" dedi.

Çinko işçisi çorbasını içer içmez horlamaya başladı. Ertesi gün uyandığında iyice uysallaşmıştı. Dün geceki sarhoşluğu bütün bütüne üstünden atamamıştı gerçi; ama bu, neşe ölçüsünü kaçıracak kadar değildi. Nana'nın tuvaleti hazırlanırken o da hazır bulundu; beyaz elbiseye duygulanarak bakıyor ve bu çocuğa en ufak süsün bir küçük hanım edası kazandırdığını söylüyordu. Kısacası, kendisinin de dediği gibi, her baba böyle bir günde kızıyla gönenirdi. Gerçekten de, çok kısa tuvaletin içinde, bir gelin gibi utangaç gülümsemeleriyle Nana'nın şıklığı görülecek şeydi. Kız, aşağı indiklerinde, kapıcı kulübesinin eşiğinde kendi gibi beyazlara bürünmüş Pauline'i görünce durdu, parıltılı gözlerle ona baktı baktı, sonra, bir paket gibi kabaca sarmalanmış küçük kızın giysilerinin kendisininki kadar güzel olmadığı kanısına vararak ona çok iyi davrandı. İki aile kiliseye gitmek için birlikte evden çıktı. Rüzgârla şişen duvaklarını elleriyle tutan Nana ile Pauline, dua kitapları ellerinde, en önden yürüyorlardı; hiç konuşmuyorlar, dükkâncıların kapı önüne çıkıp kendilerine baktığını görerek zevkleniyorlar ve yoldan gelip geçenlere, kendileri için ne sevimli şeyler dedirtmek için yüzlerine dindar bir somurtma anlamı vermeye çalışıyorlardı. Paytak üstüne düşüncelerini birbirine söylemekle meşgul olan Madam Boche'la, Madam Lorilleux en geriden yürümekteydiler. Aslında, ne bulursa yiyen bu kadın, kızının komünyon tö-

renini dünyada yaptıramazdı, neyse ki akrabalar imdada yetişmişler de çocuğun bütün gereklerini, evet, kutsal sofraya duyulan saygıyla, beyaz bir gömleğe varıncaya kadar bütün gereklerini sağlamışlardı. Madam Lorilleux'nün gözü özellikle kendi armağanı olan beyaz giysideydi; Nana, mağazalara fazla yaklaşıp eteği tozları süpürdükçe "pasaklı" diye azarlıyordu onu.

Coupeau, kilisede durmadan ağladı. İyi bir şey değildi bu, ama tutamıyordu kendini işte. Papazın kolları açıldıkça, küçük kızlar, sıra sıra, melekler gibi ellerini bitiştirerek geçtikçe ağlamak geliyordu içinden. Org ezgilerini içi götürmüyor, burnuna gelen güzel günlük kokusu, yüzüne bir demet çiçek bastırılmışçasına aksırtıyordu onu. Kısacası gözleri buğulanmıştı, yüreği daralmıştı. Hele kızlar, sırtını kaplayan bir ürpertiyle ensesinden aşağı kayar gibi olan kutsal ekmeği yerlerken, çok tatlı, çok güzel bir ilâhi okumuştu. Hem sonra, çevresinde bulunan daha başka duygulu kimseler de mendillerini ıslatıp durmaktaydılar. Güzel bir gündü bu yahu, hayatının en güzel günüydü. Yalnız, kiliseden çıktıktan sonra, gözlerinden tek damla yaş akmayan ve ağladığı için kendisini alaya alan Lorilleux ile birlikte bir tek atmaya gittiği zaman kafası kızdı, bu karga kılıklı papazların insanları uyuşturmak için şeytan otu falan yaktıklarını söyledi. Ama, işin gerçeği, gözleri dolmuştu, gizlemiyordu bunu; bu da taş yürekli bir adam olmadığını gösteriyordu o kadar. Böyle diyerek bir kadeh istedi.

O akşam, Piosson'lardaki yemek çok neşeli oldu. Yemeğin başından sonuna kadar hüküm süren dostluk havası hiç bozulmadı. Kötü günler gelince, insanlar böyle gece eğlentileri düzenlerler, birbirinden nefret eden kimseler sevgi dolu saatler geçirirler yan yana. Lantier, soluna Gervaise'i, sağına Virginie'yi almış ikisine de iyi yüz gösteriyor, çöplüğünde dirlik düzenlik isteyen bir horoz gibi ikisine de sevgi gösterilerinde bulunuyordu. Karşılarına Poisson oturmuştu, kaldırımlarda saatlerce nöbet beklerken yaptığı gibi, belediye zabıta memurluğuna özgü o sakin hülyalı bakışlarını, ciddiliğini, hiçbir şey düşünmeme alışkanlığını muhafaza ediyordu. Ama gecenin kraliçeleri iki küçüktü: Nana ile Pauline. Tuvaletlerini çıkarmalarına izin verilmemişti.

Beyaz giysileri lekelenmesin diye dimdik oturuyorlardı; ağızlarına götürdükleri her lokmada üstlerine yemek dökülmesin diye çenelerini yukarı kaldırmaları söyleniyordu. İyice usanmış olan Nana şarabı olduğu gibi korsajına döktü; bu bir olay oldu, kızı hemen soyarak korsajı bir bardak suda yıkadılar.

Sonra, yemeğin sonlarında, çocukların geleceğinden konuşuldu ciddi ciddi. Madam Boche kararını vermiş, kızını altın ve gümüş üstüne iş işleyen atölyelerden birine gönderecekmiş; beş altı frank kazanılıyormuş bu işte. Gervaise bu konuda henüz bir şey düşünemiyormuş çünkü Nana hiçbir şeye özel bir eğilim taşımıyormuş. Gerçi iş koşmaya gelince üstüne yokmuş; koşmaya yeteneği varmış demek ki. Ama başka hiçbir işe elini vurmak istemiyormuş.

Madam Lerat:

"Ben sizin yerinizde olsam onu çiçekçi yapardım," dedi. "Temiz bir iş, sonra güzel bir iş."

Lorilleux:

"Çiçekçi kızların hepsi önüne gelenle yatıyor," diye mırıldandı.

Uzun boylu, dul kadın dudaklarını büzdü.

"Ya ben," diye karşılık verdi. "Ben de mi? Çok naziksiniz doğrusu. Haberiniz olsun, kancık köpek değilim ben; ıslığı duyunca bacaklarını havaya kaldıracak aşiftelerden değilim."

Sofrada bulunan herkes onu susturdu:

"Madam Lerat! Aman, Madam Lerat!"

Bunu söylerken bir yandan da göz ucuyla gülmemek için yüzlerini iyice şarap kadehlerine eğmiş bulunan iki küçük kızı gösteriyorlardı. Erkekler bile o ana kadar hep kendilerini sakınarak konuşmuşlar, edepli deyimler kullanmaya çalışmışlardı. Ne var ki Madam Lerat bu dersi kabul edeceklerden değildi. Demin kullandığı sözü en seçkin topluluklarda bile işitmiş. Hem sonra, o, dilini iyi bilmekle öğünen biriymiş. Çocukların yanında bile, edep sınırını aşacak söz kullanmadan her şeyden söz edebildiği için çok kez kutlanmış bir kadınmış.

"Şunu biliniz ki," diye bağırdı, "çiçekçilerin içinde çok temiz kadınlar vardır. Onlar da öbür kadınlar gibi yaratılmışlar-

dır, onların da bedenlerinde deriyle kapalı olmayan yerleri vardır elbet, ancak, kendilerini bilen kimselerdir, bir günah işleyecekleri zaman ne yapacaklarını bilirler, zevk sahibidirler... Bu erdem onlara çiçeklerden geçer. İşte beni koruyan da..."

Gervaise söze karıştı:

"Vallahi," dedi, "ben çiçekçiliğe karşı bir şey söylemiyorum. Bütün mesele Nana'nın da seçeceği işten hoşlanması. Değil mi? Çocuklar, yetenekleri dışında kalan işlere zorlanmamalı. Nana, ne öyle aptal aptal bakıyorsun, hadi söyle. Hoşuna gidiyor mu çiçekçilik?"

Küçük kız tabağının dibinde, sonradan ağzına götürüp emdiği parmağıyla pasta kırıntıları topluyordu. Hemen karşılık vermedi. Sonra, o günahkârlara özgü gülümsemesiyle:

"Evet, anne," dedi, "hoşuma gidiyor tabii."

O zaman mesele oracıkta halledildi. Coupeau, hemen ertesi gün Madam Lerat'nın çocuğu Kahire Sokağı'ndaki atölyesine götürmesini kabul etti. Ve ciddi ciddi hayat görevlerinden konuşuldu. Boche, komünyonları yapıldığı için Nana ile Pauline'in şimdi birer kadın olduklarını söyledi. Poisson da bundan böyle mutfak işlerini, çorap yamamayı, bir evi çekip çevirmeyi öğrenmeleri gerektiğini ekliyordu. Hatta evlenecekleri, bir gün çoluk çocuğa karışacakları bile hatırlatıldı. Yumurcaklar, bu sözleri için için gülerek dinliyorlar, beyaz giysileri içinde ezile büzüle, yanakları al al, kadın oldukları için içleri sevinçten içlerine sığmaz bir şekilde birbirlerine sürtünüp duruyorlardı. Ama asıl içlerini gıcıklayan şey, Lantier'nin, şimdiden küçük birer kocaları olup olmadığını sorarak kendilerine takılması oldu. Bunun üzerine, Nana'ya, annesinin patronu Madam Fauconnier'nin oğlu Victor Fauconnier'yi sevdiğini zorla söylettiler.

Artık herkes evine dönerken Madam Lorilleux, Boche'ların önünde:

"Olmaz!" dedi. "Nana bizim vaftiz kızımızdır, ama onu bir çiçekçi yapmaya karar verdiler, artık bu kızın adını bile duymak istemeyiz. Bir sokak sürtüğü daha işte... Altı aya varmaz, başlarına ne işler açar, görürsünüz."

Coupeau'lar yatmak için evlerine çıkarken, işlerin iyi gittiği, Poisson'ların kötü insanlar olmadıkları yargısına varmışlardı. Gervaise hatta, dükkânın pek güzel düzenlenmiş olduğunu söylüyordu. Şimdi başkalarının kurulup oturduğu eski barınağında böyle bir gece geçirince üzüleceğini ummuştu; ama, hayret, bir saniye bile öfke içine düşmemişti. Soyunmakta olan Nana, annesine, geçen ay evlenen ikinci kattaki matmazelin elbisesinin de kendisininki gibi muslinden olup olmadığını sordu.

Ama o gün karı kocanın son iyi günleri olarak kaldı. Aradan geçen iki yıl içinde daha çok battılar. Özellikle kış mevsimleri onlar için bir felâket oluyordu. Güzel havalarda yiyecek ekmek buluyorlarsa da soğukla birlikte açlık da başlıyor, ufak bir Sibirya'yı andıran odalarında boş midelerini düşlerle doyurmaya çalışıyorlardı. O uğursuz aralık, kapılarının altından süzülerek geliyor ve beraberinde atölyelerin işsizliğini, buz tutmuş günlerin uyuşuk tembelliğini, rutubetli günlerin kara sefaletini, kısacası bütün acıları da getiriyordu. İlk kış arada sırada, yine de, yakacak bulabildiler, sobanın çevresinde büzüldüler, ısınmayı yemek yemeye yeğ tuttular. İkinci kış sobanın sadece pası gitmemekle kalmadı, dökmeden bir sınır taşı gibi iç kapayıcı görünümüyle odayı buz gibi dondurdu. Ama asıl kollarını kanatlarını kıran, onları çaresiz kılan şey oda kirasını ödemek meselesi oluyordu. Ah! hele o ocak taksiti! Evde derman için tek lokma yokken, Boche babanın gelip makbuzu dayaması! Bu, soğuğu daha da artırıyor, bir kuzey fırtınası getiriyordu. Mösyö Marescot, hemen o cumartesi günü, iyi cins, kalın bir paltoya bürünmüş, iri elleri yün eldivenler içinde çıkageliyordu. Dışarıda yağan kar onlara beyaz örtülerle bir yatak hazırlamış gibi, ağzından kapı dışarı etmek lafından başka laf duyulmuyordu. Kirayı vermek için etlerinden et kesip satmaya hazırdılar. Büfeyi ve sobayı boşaltan şey hep bu kiraydı. Zaten bütün evden sızlanma çığlıkları yükselmekteydi. Her katta ağlayanlar vardı, merdiven ve koridorlar boyunca bir yıkım müziğinin ezgileri işitiliyordu. Her evden bir cenaze çıkmış olsa, bu korkunç yas havası yine olmazdı. Tam anlamıyla bir mahşer günüydü bu, son gün gelmiş çatmış, yaşama olanağı tükenmiş,

yoksul halk ezilip bitmişti. Üçüncü kattaki kadın bir hafta gitmiş, Belhomme Sokağı'nın köşesinde dilenmişti. Bir işçi, beşinci kattaki duvarcı patronunun bürosundan bir şeyler çalmıştı.

Tabii, Coupeau'ların suçu kendilerinde aramaları gerekirdi. Hayat nice güç olursa olsun, düzenli ve tutumlu bir yaşama yolu tutturulursa, işin içinden her zaman sıyrılınabilirdi; kirli kâğıt parçalarına sararak kiralarını düzenli olarak ödeyen Lorilleux'lerin durumu buna örnekti; ama, gerçek şu ki onlar da insanı çalışmaktan iğrendirecek bir aç örümcek hayatı yaşıyorlardı. Nana, daha çiçekçilikte bir şey kazanamıyordu; üstüne başına da az para harcamıyordu. Gervaise, Madam Fouconnier'nin atölyesinde gözden iyice düşmeye başlamıştı. Gitgide ustalığını yitiriyor, işi baştan savma yapıyordu; öyle ki patronu ücretini kırk meteliğe indirerek onu da ucuzcuların düzeyine sokmuştu. Bütün bunlara rağmen çok gururlu, çok alıngandı, eskiden dükkân sahibi bir kadın olduğunu belirterek herkesi usandırıyordu: Sözgelimi, bir gün, Madam Fauconnier'nin Madam Putois'yi yanına işe almasına öyle kızmış, eski işçisiyle böyle dirsek dirseğe aynı yerde çalışmak öyle onuruna dokunmuştu ki atölyeye on beş gün uğramamıştı. Bu dikbaşlılıklarından sonra, haline acıyıp kendisini işe aldıklarında, bu kez daha da yanına varılmaz oluyordu. Tabii, hafta sonunda eline geçen para dolgun değildi, kendisinin de acı acı söylediği gibi, sonunda bir cumartesi günü üstelik bir de patrona borçlu çıkacaktı. Coupeau'ya gelince, o da çalışıyordu belki; ama eline geçeni hükümete armağan ediyordu herhalde; çünkü Gervaise o Etampes'taki işten bu yana onun parasının yüzünü bir daha görmemişti. Haftalıkların verildiği günler, Coupeau eve geldiğinde artık eline bakmıyordu. Elini kolunu sallayarak, cepleri boş, hatta, çoğunda mendilsiz gelmekteydi. "Vay anasını yahu! mendili yitirmişiz", diyordu; ya da "Arkadaşlardan birinin hergeleliği" diyordu. İlk sıralar hesap veriyor, yalanlar kıvırıyordu; yardım sandığına on frank vermişmiş de, cebindeki şu delikten yirmi frank düşürmüşmüş de hayali bir borcu ödemek için elli frank vermiş de. Ne var ki, sonra sonra, bu zahmete de girmez oldu. Para dediğin buhar olup gidiyordu canım! Cebinde de-

ğil de karnındaydı, bu da parayı eve getirmenin başka bir yolu değil miydi? Çamaşırcı kadın, gerçi, Madam Boche'un öğüdünü dinliyor, parayı taptaze cebine indirdiği sırada çekip almak için kocasını tam atölyeden çıkarken yakalamak için gidip gözlüyordu; nedir ki bu da bir işe yaramıyordu; arkadaşları Coupeau'ya haber veriyorlar ve para bir ayakkabının içine ya da ondan daha kirli bir para çantasının dibine iniveriyordu. Madam Boche bu konuda pek bilmiş bir kadındı; çünkü Boche onun gözünden on franklıklar kaçırıyor, bunları tanıdığı güzel kadınlara yedirmek için saklıyormuş; bunun için Madam Boche kocasının elbiselerini en ufak köşelerine kadar aramadan geçirir, ortaya çıkmayan parayı, çoklukla, kasketin siperliğinde, deri ile kumaş arasına dikilmiş bulurmuş. Ama çinko işçisi parayı elbisesinin içine koymuyordu, teninin altına saklıyordu. Gervaise makası alıp karnının derisini yüzecek değildi ya!

Evet, ailenin her mevsim biraz daha batması kendi suçuydu. Ama bunlar öyle şeylerdir ki hiçbir zaman itiraf edilmez. Özellikle çamura battıktan sonra. Suçu alınyazılarına buluyorlar, Tanrı'nın gazabına uğradıklarını ileri sürüyorlardı. İyice de birbirlerine düşmüşlerdi. Gece gündüz kavga gürültü içindelerdi. Bununla birlikte, bu, tam anlamıyla dövüş düzeyine gelmiş değildi; kavganın kızıştığı sırada bir iki tokat kendiliğinden kaçıveriyordu, o kadar. En kötüsü, dostluk kafesinin kapısını açmışlar, sevgileri kuş gibi uçup gitmişti. Birbirine sokuldukları zaman anaların, babaların, çocukların bedenlerinden çıkan o güzel sıcaklık onlardan uzaklaşıyor, hepsini bir köşede tir tir titrer ve yalnız bir durumda bırakıyordu. Coupeau, Gervaise, Nana, üçü de birbirine tahammül edemiyor, bir kelime yüzünden birbirlerine giriyor, gözlerine kin parıltıları doluyordu. Kırılan bir şey vardı; mutlu insanların kalplerini çarptıran aygıt, ailenin o büyük düzeneği işlemiyordu artık. Evet, evet, Gervaise, Coupeau'yu, kaldırımdan on iki, on beş metre yukarda, yağmur oluklarının kenarında gördüğü zaman eskisi gibi yüreği ağzına gelmiyordu artık. Tabii onu kendi eliyle damdan aşağı itmek istemezdi; ama, kendiliğinden düşecek olsa, vallahi, dünyadan pek öyle aman aman bir şey eksilmiş olmayacak-

tı. Evde birbirlerine girdikleri günler, bu herifi sedye üstünde getirdikleri günleri göremeyecek miyim diye bağırıyordu. Bunu bekliyordu, mutluluğunu getireceklerdi sedye üstünde. Ne işe yarıyordu bu sarhoş herif, onu ağlatıp sızlatmaktan, her şeyini yiyip bitirmekten, kendisini kötülüğe yöneltmekten başka? İşte bunun için, böyle faydasız adamları bir an önce çukura yuvarlamak, çıkıp üstlerinde kurtuluş dansı yapmak gerekirdi. Kıza gelince, annesinin "Ol!" dediği yerde, o, "geber!"i bastırıyordu. Nana, gazetede kaza haberlerini okudukça hayırsız evlat düşüncelerini de eklemekteydi, babası öyle şanslı bir adamdı ki bir gün bir omnibüsün altında kalsa ayılmak fırsatını bulamadan giderdi. Ne zaman geberecekti bu herif canım?

Sefaletin kudurttuğu bu hayatın ortasında, Gervaise, ayrıca çevresinden yükselen açlık çığlıklarıyla da acı çekiyordu. Evin bu köşesi sefiller köşesiydi; buradaki üç dört aile her Allah'ın günü ekmek bulamamak için sözleşmişlerdi sanki. Kapılar boşuna açılıyor, çoklukla dışarıya yemek kokusu sızmıyordu. Koridor boyunca bir açlık sessizliği vardı; duvarlar, boş mideler gibi gurluyordu. Zaman zaman, yaygaralar kopuyor, kadınların gözyaşları aç çocukların sızlanmalarına karışıyor, aileler açlıklarını unutmak için birbirlerini yiyorlardı. Burası, bütün bu açık ağızlardan yükselen genel bir açlık içindeydi; besinsizlik dolayısıyla sinek yavrularının bile yaşamayacağı bu havayı solumak göğüsleri tıkıyordu. Ama, Gervaise en çok küçük merdiven altındaki kovuğunda yaşayan Bru babaya acıyordu. Adamcağız bir dağ sıçanı gibi oraya çekiliyor ve daha az üşümek için yusyuvarlak oluyordu; bir saman yığınının üstünde kımıldamadan günlerce kalıyordu. Açlık bile onu oradan ayıramıyordu artık; dışarıda kimseye davetli olmayınca, sokağa çıkıp da iştahı açmanın ne gereği vardı. Üç dört gün ortada görünmeyince, komşular kapısını itiyorlar, yoksa öldü mü diye bakıyorlardı. Yok canım, her şeye rağmen yaşıyordu; öyle fazla değil, tek gözle; ölüm bile unutmuştu onu! Gervaise, eline ekmek geçince kabuklarını ona verirdi. Kocasından ötürü erkeklere kötü davranıyor ve onlardan nefret ediyordu ya, aslında hayvanlara karşı içten acımaya devam ediyordu; işte eli iş tutmadığı

için ölüme terk edilmiş olan bu zavallı ihtiyar da onun gözünde bir köpekten; sakatatçıların, derisine ve yağına bile para vermek istemedikleri, işe yaramaz bir hayvandan başka şey değildi. Onun, hep orada, koridorun öbür ucunda, Tanrı tarafından da, kullar tarafından da terk edilmiş, yalnız kendi kendini yiyerek, bir çocuk gibi küçüldüğünü, bacaların üstünde kuruyan portakallar gibi suyu çekilip kuruduğunu düşündükçe içine bir ağırlık çöküyordu.

Çamaşırcı kadın, mortocu Bazouge'un komşuluğundan da çok acı çekiyordu. Onun odasıyla kendilerininki çok ince, basit bir bölmeyle ayrılıyordu. Adam elini ağzına götürse öbür odadan işitilmekteydi. Bozouge baba, akşamları eve dönünce, Gervaise elinde olmadan onun yaptığı ufak tefek işlere kulak misafiri oluyordu; dolabın üstüne atılan meşin şapka mezara atılan bir kürek toprak gibi boğuk bir ses çıkarıyor, çiviye asılan pelerin bir gece kuşunun kanatları imişçesine duvara sürünüyor, odanın ortasına atılan siyah kılık orayı bir yas dağınıklığıyla dolduruyordu. Gervaise, onun adım atışlarını dinliyor, en ufak hareketleriyle irkiliyor, bir şeye çarpsa ya da tencere tabak tıkırdatsa, sıçrıyordu. Bu sarhoş herif durmadan onu meşgul ediyor, onda korkuyla karışık bir merak uyandırıyordu. Adam, hep keyifli, kafası her gün dumanlı, pazar günleri burnunun ucunu göremeyecek kadar sarhoş, yatağını bulup yatıncaya kadar dört duvara çarpa çarpa odada dolaşıyor, öksürüyor, tükürüyor, Godichon anayı söylüyordu. Gervaise, yüzü sapsarı, onun orada neler yaptığını düşünüyor; aklına korkunç şeyler geliyordu: Bazouge baba içeriye bir ölü getirmişti, şimdi onu yatağının altına sokmaya çalışıyordu. Aman Allah'ım! Gazeteler yazmıştı ya, bir mortocu, zahmete girmemek ve mezarlığa yalnız bir kere gitmek için evinde küçük çocuk tabutları biriktiriyormuş. Gerçekten, Bazouge eve geldiğinde bölmenin öte tarafına mutlaka bir ölüm kokusu yayılıyordu. Kişi kendisini Pere-Lachaise mezarlığında, köstebekler ülkesinde sanıyordu. Bu hergele herifin, işi neşesini arttırıyormuş gibi, durmadan gülmesi dehşet verici bir şeydi. Tepinmeyi bırakıp sırtüstü serilince de çamaşırcı kadının korkudan so-

luğunu kesen, tuhaf bir horlayışı vardı. Gervaise, saatler boyunca kulak kesiliyor, bitişik odada bir sürü ölü gömülüyor duygusu içinde oluyordu.

Evet, işin asıl kötüsü, Gervaise, duyduğu korku içinde bir delilik nöbetine tutulmuştu, ötede neler olduğunu anlamak için kulağını duvara dayıyordu. Bazouge, yakışıklı erkeklerin namuslu kadınlar üstünde bıraktığı etkiye benzer bir etki bırakıyordu üstünde; denemek isterler, ama göze alamazlar; aldıkları eğitim kendilerini engeller durur, işte o da bir kere korkuya yakalanmış olmasa, ölümü bir denemek, ne menem şeymiş bir görmek istiyordu. Zaman zaman öyle tuhaf bir ruh haline giriyor, muammanın anahtarını Bazouge babanın yapacağı bir harekette bulacağını sanarak soluğunu öylesine kesiyordu ki Coupeau yanına yaklaşarak yoksa bitişikteki mortocuya abayı mı yaktığını soruyordu. Çamaşırcı kadın bu komşuluktan tiksinmekteydi; öfkeleniyordu, başka bir yere çıkmak istediğini dilinden düşürmez olmuştu. Ama Bazouge baba, üstündeki o mezar kokusuyla, evine dönünce, elinde olmadan yine o her zamanki düşüncelerine dalıyor, kocasını aldatmayı kuran bir kadın gibi telaşlı ve korkak bir tavır takınıyordu. Bazouge baba kendisini, sarıp sarmalayarak götürmeyi, bir anda bütün yoksullukları unutturacak derin ve tatlı bir uykuya dalacağı bir yatağa yatırmayı iki kez teklif etmemiş miydi? Belki gerçekten iyi bir şeydi bu. Gitgide daha büyük bir merak uyanmaya başlamıştı içinde, bu tadı almak konusunda. On beş gün ya da bir ay için denenmeye değerdi doğrusu. Oh! Hele kışın, kira taksitinin ödenmesi gereken ayda, hayatın gaileleri içinde iyice bunaldığı bir sırada bir ay sürecek bir uykuya dalmak çok güzel olurdu! Ama mümkün değildi bu; şöyle bir saat uyumaya başladın mı artık sürekli olarak uyuman gerekiyordu; bu düşünce onu buz gibi donduruyor, ölüme karşı duyduğu tutku, toprağın istediği sonsuz ve ciddi dostluk karşısında sönüyordu.

Bununla birlikte, bir ocak akşamı, iki yumruğuyla bölmeye vurdu. Önüne gelenin kendisini hırpaladığı, beş parasız, korkunç bir hafta geçirmişti, artık şurasına gelmişti. O akşam kendini iyi hissetmiyordu; nöbetler içinde titriyor, her yanı ateş gi-

bi yanıyordu. Kendini pencereden atacağı yerde, bu isteğini yenerek, bölmeye vurmaya ve seslenmeye koyuldu:

"Bazouge baba! Bazouge baba!"

Mortocu, ayakkabılarını çıkarıyor ve şarkı söylüyordu. Üç güzel kız vardı. O gün işleri iyi gitmişti herhalde çünkü her zamankinden daha fazla sarhoş görünüyordu.

Gervaise sesini yükselterek yeniden seslendi:

"Bazouge baba! Bazouge baba!"

Yoksa duymuyor muydu sesini? İşte kendini hemen teslim ediyordu; onu da, sırtına vurup avuttuğu zengin, yoksul bütün öbür kadınlan götürdüğü yere götürebilirdi. Söylediği o "Üç güzel kız vardı" şarkısına da tutuluyordu; bir sürü sevgilisi olan bir adamın küçümseyici tavrını buluyordu bu şarkıda.

Bazouge:

"Ne o? Bir şey mi var?" diye kekeledi. "Biri mi fenalaştı? Hemen geliyorum, hanım abla!"

Ne var ki, Gervaise bu boğuk sesi işitince bir kâbustan uyanır gibi kendine geldi. Ne yapmıştı? Bölmeye vurmuştu mutlaka. O zaman, belinin ortasına bir odun yemiş gibi oldu, korkudan eli ayağı tutmamaya başladı; geriledi; mortocu, onu saçlarından kavramak için kocaman ellerini duvarın ötesinden uzatıyor gibiydi. Yok, yok, istemiyordu, hazır değildi daha. Bölmeye de dönerken dirseğiyle çarpmıştı, bir kasıtla değil. Kendisinin ihtiyarın kolları arasında götürüldüğünü düşünüyor, yüzünü bir tabak gibi bembeyaz, vücudunu kaskatı olarak görüyor, tepeden tırnağa ürperiyordu.

Bazouge, sessizliğin içinde sordu:

"Dur, yahu! Niye kesildi sesin? Dur, biz kadınlara karşı kibar davranırız."

Çamaşırcı kadın, sonunda, boğuk bir sesle karşılık verebildi:

"Yok. Bir şey yok. Bir şeye ihtiyacım yok. Teşekkür ederim."

Mortocu, homurdanarak yeniden uykuya geçince, Gervaise sıkıntı içinde öylece kaldı; kulağı duvardaydı, yine vuruyor sanmasın diye yerinde kıpırdanmaya bile korkuyordu. Bundan böyle dikkatli olmaya yemin ediyordu kendi kendine. Can çekişse bile bitişikten yardım istemeyecekti. Kendini avutmak

için söylüyordu bunları, çünkü öyle anlar oluyordu ki, korkusuna rağmen, o dehşet dolu merakla dolup taşıyordu.

Gervaise, sefil köşesinde, kendi dertleriyle başkalarınınkiler arasında, Bijard'ların haline bakarak yine de bir avunma nedeni buluyordu. Sekiz yaşında parmak kadar bir çocuk olan küçük Lalie büyük bir insan gibi ev işlerini çekip çevirmekteydi; işi de oldukça ağırdı: Biri üç, öbürü yaşında iki yavrucağın, erkek kardeşi Jules ile kız kardeşi Henriette'in bakımı onun üstündeydi, bütün gün onların başında duruyordu, arada ortalığı süpürmesi, bulaşığı yıkaması da ayrı. Bijard baba, karnına vurduğu bir tekme darbesiyle karısını öldürdüğü günden beri bu ailenin mini mini annesi olmuştu Lalie. Ağzı var dili yok bir şekilde ölü annesinin yerini tutuyordu. Babası olacak hayvan herif de, bu benzerliği daha tamamlamak için olacak, anasına attığı dayağı şimdi ona atmaya başlamıştı. Eve sarhoş döndüğü akşamlar elinin altında boğazını sıkacak kadın bulmaya alışmıştı. Ama Lalie ufak bir çocukmuş, herif bunu fark etmiyordu bile; büyük bir adam dövse daha fazla vuramazdı. Her şamar çocuğun yanağını kaplıyordu; bu yanak öylesine narindi ki beş parmağın izi iki gün gitmiyordu. Hiç yoktan nedenlerle rezilce tokatlıyordu, tekmeler vuruyor, korkak ve sokulgan, acınacak kadar cılız, zavallı bir kedi yavrusunu andıran bu yavrucuğa kudurmuş bir kurt gibi saldırıyor, o zavallıcık da hiç sesini çıkarmadan, güzel gözlerinin her şeyi kabul eden anlamıyla, boyun eğiyordu. Hayır, Lalie hiçbir zaman karşı gelmiyordu. Yüzünü sakınmak için boynunu biraz eğiyordu o kadar; evi ayağa kaldırmamak için kendini tutuyor, bağırmıyordu. Sonra, babası vura vura onu odanın dört bir yanma savurmaktan usanıp yorgun düşünce, kızcağız kendine gelebilmek için güç buluncaya kadar bekliyordu. Ve yeniden çalışmaya başlıyor, çocukların yüzlerini gözlerini temizliyor, çorbayı yapıyor, eşyaların üstünde en ufak bir toz tanesi bile bırakmıyordu. Dayak yemek de günlük ödevlerinden biri olmuştu.

Gervaise'in içinde bu komşu kıza karşı büyük bir sevgi uyanmıştı. Ona, kendi yaşında, hayatın çemberinden geçmiş eşit bir kadın gibi davranıyordu. Hemen belirtelim ki Lalie'de ciddi ve

solgun yüzüyle ihtiyar bir kız görünümü vardı. Konuşmasını duyanlar otuzunda sanırlardı onu. Alışveriş işlerini, yama yamamayı, ev işlerini kotarmayı çok iyi biliyor, laf çocuklara geldi mi iki üç doğum yapmış deneyimli bir kadın gibi konuşuyordu. Sekiz yaşında bir çocuğun böyle konuştuğunu görenlerin dudaklarında bir gülümseme beliriyor, boğazlarına bir şey gelip düğümleniyor, ağlamamak için çıkıp gidiyorlardı. Gervaise, elinden geldiğince sık sık onu yanına çağırıyor, yiyecek, eski elbise, ne bulursa veriyordu. Bir gün, Nana'nın eski bir basma entarisini onun üstüne uydurmaya çalışırken, belinin iyice morarmış olduğunu, berelenmiş dirseğinin hâlâ kan içinde bulunduğunu görmüş, bir deri bir kemik kalmış olan bu işkenceye uğramış bedeni karşısında şaşırmış kalmıştı. Baba Bazouge'un yeni bir tabut hazırlaması gerekiyordu galiba, çünkü bu gidişle kızcağız daha fazla yaşayamazdı. Ama, çocuk, çamaşırcı kadına kimseye bir şey söylememesi için yalvardı. Babasının kendi yüzünden rahatsız edilmesini istemiyordu. Savunuyordu da onu, içkili olmadığı zamanlar hiç de fena bir adam olmadığını söylüyordu, içince aklı başından gidiyor, ne yaptığını bilmiyordu. Bağışlıyordu onu, çünkü delilerin yaptığı her şeyi bağışlamak gerekirdi.

Gervaise o günden beri durumu kollamaya çalıştı. Ne var ki, çok kez, arada bir iki şamarla o da nasibini almaktaydı. Gündüzleri, onların odasına gittiğinde çok kez Lalie'yi karyolanın ayağına bağlanmış olarak buluyordu; çilingirin işiydi bu, kimbilir ne akla hizmet ederek, dışarı çıkmadan önce çocuğu kollarından ve karnından kalın iplerle bağlıyordu. Herhalde içkiyle dengesi bozulan aklına öyle esiyor, kendisi yokken de çocuğun işkence içinde olmasını istiyordu.

Lalie, kazık gibi dimdik, bacakları keçeleşmiş bir halde, bütün gün boyunca orada bağlı kalıyordu; hatta bir gece Bijard eve dönmeyi unuttuğu için sabaha kadar bu durumda kalmıştı. Gervaise büyük bir öfkeyle bağları çözmeye kalkınca, Lalie yalvarıyor, tek bir ipe elini sürmemesini rica ediyordu; babası düğümleri bıraktığı gibi bulmazsa çılgına dönüyordu.

Hem sonra o kadar kötü bir şey de değildi bu; böyle rahat ediyordu; ufacık çocuk bacakları şişmiş ve uyuşmuş bir hal-

de, bu sözleri söylüyor ve gülümsüyordu. Asıl üzüldüğü şey, darmadağınık evin ortasında, böyle karyolaya bağlı olup da işleri görememesiymiş. Babası başka bir usul icat etse çok daha iyi olurmuş. Yine de çocuklara göz kulak oluyor, onlara sözünü dinletiyor, Henriette'i ve Jules'i yanına çağırarak burunlarını siliyordu.

Elleri serbest olduğundan, ipleri çözülünceye kadar, vaktini büsbütün boşa geçirmemek için örgü örüyordu. Canı da, asıl, Bijard gelip ipleri çözdüğü zaman yanıyordu. Vücudunda kan dolaşımı kesilmiş olduğu için, ayakta duramıyor, on beş dakika kadar yerde sürünüyordu.

Çilingir başka bir oyun daha icat etmişti. Sobanın üstüne para koyup kızdırıyor ve bunu ocağın bir köşesine bırakıyordu. Sonra Lalie'ye sesleniyor, çarşıdan iki ekmek alıp gelmesini söylüyordu. Çocuk, hiç kuşkulanmadan paraları avuçluyor, çığlığı basarak, yanan elini sallayıp fırlatıyordu. Herif bu kez iyice kuduruyordu. Böyle bir şıllık da başına nerden bela olmuştu canım! Şimdi de para kaybediyordu işte. Parayı hemen yerden almazsa gününü göstereceğini söylüyordu. Çocuk bir duraksama mı geçirdi, ilk ihtar olarak öyle bir tokat patlatıyordu ki gözlerinden kıvılcımlar çıkıyordu. Zavallı kızcağız, gözlerinde iki iri damla gözyaşı, parayı yerden alıyor, soğutmak için avucunda hoplata hoplata dışarı gidiyordu.

Hayır, bu sarhoş kafasında ne korkunç fikirlerin filizlenebileceğini önceden kestirmek mümkün değildi. Sözgelimi, bir gün, öğleden sonra, Lalie, işlerini bitirmiş, çocuklarıyla oynuyordu. Pencere açıktı, cereyan vardı, koridordan dolan rüzgâr kapıyı hafifçe sarsıyordu.

Küçük kız:

"Mösyö Hardi bu," dedi. "İçeri buyurmaz mısın Mösyö Hardi. Rica ederim, buyurun."

Kapının önünde eğiliyor, rüzgârı selamlıyordu. Onun arkasında duran ve bu oyundan çok hoşlanmış bulunan Jules ile Henriette de rüzgârı selamlıyorlar, bir yerlerinden gıdıklanmış gibi katıla katıla gülüyorlardı. Onların böyle içten güldüklerini gören Lalie'nin de yanakları al al olmuştu; kırk yıl-

da bir görülen bir şey olarak kendi payına da bir sevinç çıkarıyordu bundan.

"Günaydın Mösyö Hardi. Nasılsınız Mösyö Hardi." Tam bu sırada kaba bir el kapıyı itti, Bijard baba içeri girdi. O zaman durum değişti; Henriette ve Jules duvarın önünde kıç üstü yere düştüler. Tam selam vermek için eğilmiş bulunan Lalie de bu durumdan dehşet içinde kalmış, doğrulamamıştı. Çilingirin elinde büyük bir arabacı kamçısı vardı; sapı beyaz ağaçtan, kayışının ucunda ince bir sicim bulunan yepyeni bir kamçı. Kamçıyı yatağın yanına koydu, kendisini görünce dayağa hazırlanıp kıçını dönen çocuğa her zamanki tekmesini yapıştırmadı. Alaycı bir gülüşle aralanan dudaklarından kapkara dişleri görünüyordu. Çok neşeli bir hali vardı, çok içmişti, sarhoş suratlı bir eğlence konusu bulmuş olmanın verdiği sevinç içindeydi.

"Demek orospuluk oynuyorsun, ha? Vay kaltak vay! Dans ettiğini daha aşağıdan işittim. Hadi gel bakalım! Yürüsene be! Suratını dön bu yana, suratını! Kıçını koklayacak değilim. Köpek gibi ne titriyorsun öyle, daha elimi bile dokundurmadım... Ayakkabılarımı çıkar."

Her günkü dayak payını almamış olan Lalie, beti benzi atmış, dehşet içinde, babasının ayakkabılarını çıkardı. Bijard karyolanın kenarına oturdu, ayakkabıları çıkınca soyunmadan uzandı, gözleri açıktı, küçüğün odada ne yaptığını gözlüyordu. Bu bakışlar altında iyice şaşıran çocuğun eli ayağı birbirine dolanmaya başlamıştı, bu arada bir fincan kırdı. O zaman, Bijard yerinden doğrulmadan kamçıyı eline aldı, ona gösterdi.

"Hey, kancık, bak şuna; sana hediye getirdim. Böylece senin yüzünden elli metelik masrafa girdim. Elimde bu zımbırtı olduktan sonra yerimden kımıldamaya lüzum yok, istediğin kadar kaç, köşeye bucağa saklan, para ederse tabii... İstersen bir deneyelim. Fincanları kırarsın ha? Al bakalım! Hadi, hop! Dans et bakalım, Mösyö Hardi'ye reverans yap, hadi!"

Yerinden kımıldamadı bile, sırtüstü yatmış, başı yastığa gömülü, atlarını dörtnala kaldıran bir posta arabacısı gibi kamçısını odanın içinde şaklatarak vurmaya başladı. Derken, kolunu indirdi, kamçıyı Lalie'nin beline doladı, sonra çekerek çöz-

dü, tıpkı bir topaç gibi. Kız yere düştü, dört ayak üstünde oradan kaçıp savuşmak istedi, ama Bijard kamçıyı yeniden uzatarak onu ayağa kaldırdı.

"Hop! Hop! Kancık eşek böyle koşturulur işte!" diye bağırıyordu. "Nasıl iyi mi? Kış sabahları şahane olacak artık. Sırtüstü yatacağım, nezle falan kapmadan, dizlerim falan acımadan, danaları uzaktan avlayıveririm, işte böyle. Şuraya mı kaçıyorsun, al! Şurada da yedin kamçıyı. Şurada da, al! Karyolanın altına kaçmaya yeltenirsen bu kez sapıyla vururum. Hop! Hop! Yallah!"

Dudaklarının kenarında hafif bir köpük birikiyor, sarı gözleri kara yuvalarından dışarı dışarı uğruyordu. Dehşet içinde çığlıklar atan Lalie, odanın dört bir yanına savruluyor, yere kapaklanıyor, duvarlara yapışıyordu, ama koca kamçının ince sicimi nereye kaçsa kendini yakalıyor, kulaklarında fişek gibi patlıyor, şerha şerha yakıyordu etlerini. Terbiye edilmek için kamçılanan bir hayvan da kafesinin içinde o yana bu yana böyle sıçrar. Bu küçük kedi yavrusunun, ip atlayan çocuklar gibi topukları havada sıçrayıp durması gerçekten görülecek şeydi. Artık soluk alamıyordu, kaçacak delik aramaktan vazgeçmiş, gözleri kararmış, kamçıları yiyip yiyip duruyor ve lastik bir top gibi kendiliğinden zıplıyordu. Babası olacak canavar ise sorup duruyordu; bu kadarı yeter miydi? Artık elinden kurtuluş olmadığını anlamış mıydı?

Ne var ki, çocuğun çığlıklarını duyan Gervaise bu sırada odaya girmişti. Karşısındaki görünüm onu büyük bir öfkeye sürükledi.

"Ah! Alçak herif! Çocuğu bırakacak mısın? Yoksa polise haber vereyim mi şimdi?" diye bağırdı.

Bijard rahatsız edilmiş bir hayvan gibi hırladı:

"Sen kendi işine baksana gudubet karı!" dedi. "Onu yola getirmek için eldiven giymem gerekecek galiba. Sen de görüyorsun ki mesele basit bir durumdan ibaret; kolumun ne kadar uzun olduğunu göstermek istiyordum ona."

Bunu dedikten sonra, bu kez Lalie'nin yüzünü bulan son bir kamçı daha savurdu. Kızın üst dudağı yarıldı, kan akmaya baş-

ladı. Gervaise bir sandalye kapmış çilingire vurmak istiyordu. Ama küçük kız ellerini ona doğru uzatmış yalvarıyor, bir şey olmadığını, artık bittiğini söylüyordu. Önlüğünün kenarıyla dudağındaki kanı bastırıyor ve kırbacı kendileri yemiş gibi avaz avaz ağlayan çocukları susturuyordu.

Gervaise, Lalie'nin durumunu düşündükçe kendi halinden sızlanmaya cesaret edemiyordu. Bir başına, evin bütün o katındaki kadınların toplamı kadar acı çeken bu sekiz yaşındaki çocuğun hayat karşısındaki direncine sahip olmayı ne kadar isterdi. Onun üç ay kuru ekmek yediğini, karnı acıktığı zaman ekmek kırıntısı bile bulamadığını, zayıflıktan ve halsizlikten duvarlara tutunarak yürüdüğünü görmüştü; gizlice et artıkları götürüyordu ona; boğazı iyice daralmış olduğundan bunları ufak lokmalar haline getirerek, sessiz gözyaşları arasında zorlukla yuttuğunu görünce içi parçalanıyordu. Buna rağmen, her zaman sevecen ve vefalıydı, yaşma göre gelişmiş bir zekâsı vardı; küçük annelik görevlerini ölesiye yerine getiren cılız bir yumurcak suçsuzluğu içinde erken kendine gelmiş bir kızdı. İşte Gervaise, acı ve hoşgörüyle yoğrulmuş bu sevgili yaratıktan örnek alıyor, acısını sessizce susturmayı ondan öğreniyordu. Lalie, acılarını, durgun ve sefaletten bir karanlık sezilen iri ve uysal gözleriyle dışa vuruyordu sadece... Hiç konuşmazdı, o iri siyah gözlerini kocaman kocaman açarak bakardı yalnızca.

Gerçek şu ki meyhanenin rakısı Coupeau'ların evinde de yıpratıcı etkilerini göstermeye başlamıştı. Çamaşırcı kadın, kendisini karşısında dans ettirmek için kocasının da Bijard gibi kamçıyı eline alacağı günün yaklaştığını seziyordu. Bu bakımdan, kendini bekleyen felâket, çocuğun felâketi karşısında daha da duyarlı kılıyordu onu. Evet, Coupeau gün günden erimekteydi. İçkiyi diktikçe yanaklarının al al olduğu günler geride kalmıştı. Göğsüne vura vura böbürlenemiyor, şu rezil içkinin kendisini semirttiğini söyleyemiyordu artık. Çünkü ilk yıllarda bağladığı yağlar erimişti; şimdi giderek cılızlaşıyor, bir kurşun rengi ediniyor, orasında burasında bataklıkta çürüyen bir leş gibi birtakım yeşil lekeler meydana geliyordu. Yavaş yavaş canı ekmek bile istemez olmuştu, kızartma eti bile midesi

kaldırmıyordu: En nefis yahniyi önüne koysan yiyemiyor, gevşemiş dişleri çiğneme işlemini başaramıyordu. Hayatını sürdürebilmesi için her gün bir ölçek rakısını içmesi gerekiyordu; besini de, yiyeceği de, içeceği de buydu işte; sindirebildiği tek şey. Sabahları, yataktan kalkar kalkmaz, on beş dakika iki büklüm oluyor, öksürüyor, kemikleri çatırdıyor, kafasını tutuyor, gırtlağını söken ağu gibi bir balgam çıkarıyordu. Her sabah böyleydi bu, onun için leğeni hazır etmek gerekiyordu. İki ayağı üstünde, ancak, derman bulmak için yuvarladığı ilk kadehten sonra dikilebiliyordu; ateşiyle bağırsaklarını dağlayan bir iksir gibiydi bu ilk kadeh. Ondan sonra gün boyunca gücünü kuvvetini buluyordu.

Coupeau ilk sıralarda, teninde, ayaklarında, ellerinde gıdıklanmalar, iğnelenmeler duymuştu. İşi şakaya vuruyor, vücudunu gıdıkladıklarını, belki de karısının yatağına kaşıntı veren bir şey dökmüş olabileceğini söylüyordu. Derken, bacakları gitgide ağırlaştı, o gıdıklanmalar, etlerini mengeneye koymuş gibi acıtan müthiş kramplar haline gelmişti. İşin şaka götürür yanı kalmamıştı yani. Artık alay etmiyordu, sokakta yürürken, kulaklarında bir uğultu, gözlerinde kamaştırıcı kıvılcımlar, birden duruveriyordu. Her şeyi sarı görüyordu, binalar sallanıyordu. Yere yıkılmak korkusuyla iki üç saniye olduğu yerde sendeliyordu. Kimi zaman da güneşli bir havada, omuzlarından kaba etlerine doğru buz gibi soğuk su dökülmüşçesine bir ürperti kaplıyordu her yanını. Ama asıl kaygılandığı şey, iki eline de titreme gelmesiydi. Hele sağ elinin durumu iyice berbattı. Günah bir şey mi yapmıştı ne? Vay anasını be! Erkekliğini de mi yitiriyordu artık? Giderek bir kocakarı haline mi geliyordu? Öfkeyle kaslarını geriyor, kadehini kavrıyor, onu mermer gibi bir elle tutacağı konusunda bahse gireceğini söylüyordu. Ne var ki, kadeh, onun bütün çabasına rağmen, dans edip duruyor, acele ve düzenli bir titremeyle bir sağa bir sola gidip geliyordu. Bunun üzerine, öfkeyle, kadehi dikiyor, daha bunun gibi bir düzine yuvarlaması gerektiğini, işte o zaman parmağını kımıldatmadan bir fıçıyı bile rahatça taşıyabileceğini söyleyerek bağırıyordu. Gervaise ise titremenin önünü almak istiyorsa,

tersine, içkiyi bırakmasını öğütlemekteydi. Çinko işçisi ona aldırış etmiyor, denemek için litrelerce içki deviriyor, kızgınlıktan ne yapacağını bilmiyor, kadehlerin titremesinde yoldan geçen omnibüsleri kabahatli buluyordu.

Mart ayında, bir akşam, Coupeau iliklerine kadar ıslanmış olarak eve geldi. Mes-Bottes'la birlikte yılanbalığı çorbası içmek için Mont Rouge'a gitmişler; dönerken, Fourneau kordonuyla Poissonnière kordonu arasındaki uzun yolda yağmura tutulmuş. Gece korkunç şekilde öksürmeye başladı; kıpkırmızı olmuştu; şiddetli bir nöbet içinde göğsü delik bir körük gibi kalkıp iniyordu. Sabahleyin onu muayene eden ve sırtını dinleyen Boche'ların hekimi, Gervaise'i bir köşeye çekti, kocasını hemen hastaneye kaldırmasını öğütledi. Coupeau'da akciğer iltihabı vardı.

Gervaise pek üzülmedi tabii. Eskiden olsa, kocasını o doktor takımına emanet etmektense, kendi etinden et koparılmasına razı olurdu. Nation Sokağı'ndaki kazada ona kendi eliyle bakmak için, o güne dek biriktirmiş oldukları parayı harcamıştı. Ama erkekler işi rezilliğe vururlarsa böylesi güzel duygular da gün olup yitiyordu. Yok, yok, başını yeni bir derde sokmayı düşünmüyordu vallahi. Coupeau'yu alıp götürseler, bir daha da geri getirmeseler, üstelik bir de teşekkür edecekti. Ne var ki sedye gelip de, Coupeau'yu bir eşya gibi üstüne koydukları zaman beti benzi attı, ağzı dili tutuldu, gerçi söyleniyor, layığını buldu işte falan diyordu, ama içinden böyle düşünmüyor, onu hastane kapılarına yollamamak için elinde hiç değilse on frangı olmasını diliyordu. Lariboisière hastanesine kadar beraber gitti, hastabakıcıların, Coupeau'yu büyük bir koğuşun dibinde bir yatağa yatırdıklarını gördü; burada sıra sıra yatan hastalar ölü yüzleriyle doğruluyorlar, bu yeni gelen arkadaşı gözleriyle izliyorlardı. Gerçek bir ölüler eviydi burası; kişinin soluk almasını önleyen bir humma kokusu, ciğerlerini tükürtecek bir veremli öksürükler müziği vardı içeride. Koğuşun, yan yana dizili mezarları andıran beyaz örtülü yataklarıyla ufak çapta bir Pere-Lachaise mezarlığı görünümünde olması da ayrı. Coupeau, başı yastığa gömülü, öyle uzanadurunca, cebinde de onu avundu-

racak, hiçbir şey, maalesef, olmadığı için, Gervaise söyleyecek bir söz bulamadı, çıkıp gitti. Dışarı çıkınca, hastanenin önünde durdu, dönüp binaya bir göz attı. Eski günleri düşünüyordu, Coupeau'nun yağmur oluklarının kenarına tutunup, güneşte, damın üstüne çinko kapladığı günleri. O sıralar içki içmiyordu, genç kız teni gibi bir teni vardı. Gervaise, Boncoeur Oteli'nin penceresinden bakınca onu göğün ortasında görürdü; birbirlerine mendillerini sallarlar, telgraf işaretleri gönderirlerdi. Evet, Coupeau hastanenin damında çalışırken meğer hiç farkında olmadan kendisi için çalışıyormuş. Şimdi artık, neşeli ve hovarda bir serçe gibi damdan dama gezmiyordu; aşağıdaydı şimdi, yuvasını hastanenin içine yapmıştı; gönlü eğe gibi sertleşmiş, gebermek için oraya gelmişti. Tanrım! Aşk dolu o günler şimdi ne kadar uzakta görünüyordu!

Gervaise, daha ertesi gün, yeni bir haber alabilmek için hastaneye gittiğinde yatağı boş buldu. Bir hemşire, kocasının Sainte-Anne tımarhanesine kaldırılmak zorunda kalındığını açıkladı; çünkü Coupeau bir gün önce iyice keçileri kaçırmış. Kafa dengesi kalmamış adamda, başını duvarlara çarpa çarpa parçalamak istiyor, bağırıp çağırarak öbür hastaların uyumalarına engel oluyormuş, içkinin sonu işte. Vücudunu sinsi sinsi kemiren içki, akciğer iltihabının onu halsiz yatağa düşürmesini fırsat bilerek saldırıya geçmiş ve sinirlerini berbat etmiş. Çamaşırcı kadın alt üst olmuş bir durumda eve döndü. Kocası deli olmuştu işte. Bir de hastaneden çıkarsa, tamamdı yani. Nana, onu hastanede bırakması için bar bar bağırıyordu. Çünkü sonunda ikisini de öldürürdü.

Gervaise, Sainte Anne tımarhanesine ancak pazar günü gidebilirdi. Dünya kadar yol tutuyordu. Neyse ki Rochechouart Bulvarı'ndan Glacière'e giden omnibüs tımarhanenin yanından geçmekteydi. Sante Sokağı'nda indi. Eli boş gitmek istemediği için iki portakal aldı. Bu bina da, loş avlularıyla, uçsuz bucaksız koridorlarıyla, kekre ilaç kokularıyla insana neşe esinleyen bir yer değildi. Ama kendisini bir hücreye soktuklarında Coupeau'yu karşısında sapasağlam görünce şaşırdı. Kocası, çok temiz, hiç koku vermeyen tahta bir kutudan ibaret olan oturak-

lı iskemledeydi. Gervaise'in onu böyle kıçı meydanda, faaliyet anında bulması ikisini de güldürdü. Malum, hastalık; kusura bakmamak gerekirdi. Coupeau oturaklı iskemleye eski böbürlenişi içinde, bir para gibi kurulmuştu. Aman! Tavırları değiştiğine göre demek sağlığı da iyiye doğru gidiyordu.

Çamaşırcı kadın:

"İltihap ne oldu?" diye sordu.

Coupeau:

"Hapı yuttu," diye karşılık verdi. "Sanki ellerini sokup, çekip aldılar. Gerçi yine biraz öksürüğüm var, ama temizlemenin sonu bu."

Sonra, oturaktan kalkıp yatağına geçerken yine takıldı:

"Senin burnun sağlamdır. Enfiyeden korkun yoktur."

Bu kez daha çok gülüştüler. Aslında iyice neşeliydiler. Bu konularda şakalaşmaları, memnuniyetlerini, gösterişli laflara başvurmadan birbirlerine belirtmek içindi. Bir hastanın iyi durumda olmasının çevresindekileri nice memnun ettiğini anlamak için, insanın hastası olması gerekir.

Çinko işçisi yatağına yatınca karısı getirdiği portakalları verdi; bu onu duygulandırdı. Ihlamur içmeye başlayıp meyhane köşelerinde mide kazıntısından kurtulalı beri yeniden eski uysallığını kazanmıştı. Onun eskisi gibi aklı başında olduğunu görüp şaşıran Gervaise, sonunda, o sapıtma hikâyesinden söz etme cesaretini gösterdi. Coupeau, kendi kendisiyle alay ederek, anlatmaya başladı:

"Ya! Dönüp dönüp bina okumaya başlamıştım!.. Düşün bir, fareler görüyordum, kuyruklarının altına bir tutam tuz koymak için dört ayak olup peşlerinden koşuyordum. Sen de beni çağırıyordun, güya erkekler seni becermek istiyorlarmış. Kısacası, saçma sapan bir sürü şey, güpegündüz görülen hayaller... Vallahi, hepsini çok iyi hatırlıyorum, kafa daha yerinde... Şimdi hepsi geçti. Uyurken korkulu rüyalar, kâbuslar görüyorum görmesine, ama kâbusu herkes görür."

Gervaise, akşama kadar onun yanında kaldı. Saat altıda viziteye gelen nöbetçi hekim hastaya ellerini uzattırdı; hemen hemen hiç titreme yoktu, sadece parmak uçlarını oynatan bir ür-

perti görülüyordu. Ama, ortalık kararırken Coupeau'da da bir kaygılanma başladı. İki kez yerinden kalktı, odanın boş köşelerine, yerlere baktı; birdenbire kolunu uzatarak duvarda yürüyen bir hayvanı öldürür gibi bir harekette bulundu.

Gervaise, ürkerek:

"Ne var?" diye sordu.

Beriki mırıldandı:

"Fareler, fareler."

Sonra sessizleşti, uyuklamaya başladı; derken, birden bir çırpınma geldi üstüne, kesik kesik konuşmaya başladı:

"Vay anasını! Elbiselerimi deliyorlar yahu! Pis hayvanlar! Sıkı dur! Eteklerini ört! Arkandaki mendebur hayvandan kendini sakın! Vay be! Devrildi... Şu inekler de sırıtıyorlar... İnek herifler! Reziller! Haybolar!"

Boşluğa tokatlar atıyor, yorganı üstüne çekiyor, gözüne görünen sakallı adamların saldırısına karşı kendini savunmak için kat kat göğsüne bastırıyordu onu. O sırada bir gardiyan koşup geldi. Gervaise, gördüğü bu manzara karşısında buz gibi donup kalarak çıkıp gitti. Ama birkaç gün sonra yeniden geldiğinde Coupeau'yu bütün bütüne iyileşmiş buldu. Kâbuslar bile kalmamıştı, çocuk gibi, hiç kımıldamadan on saat uyku çekiyordu. Bu yüzden, karısının onu alıp götürmesine izin verdiler. Yalnız, çıkıp giderken nöbetçi hekim, usulen bazı öğütlerde bulundu, bunları ihmal etmemesini söyledi. Yeniden içmeye başlarsa, hastalık nükseder, sonunda post da elden giderdi. Evet, sağlığını kazanmak sadece kendi elindeydi. İçmediği zamanlar kişinin nasıl sağlıklı ve neşeli olduğunu görmüştü. İşte böyle, Saint Anne'deki uslu yaşamasını evde de sürdürmesi, kendini kilit altında, içki evlerini artık yok sayması gerekiyordu.

Gervaise, kendilerini Goutte-d'Or Sokağı'na götürecek omnibüse bindikleri zaman:

"Bu mösyönün hakkı var," dedi.

Coupeau:

"Tabii hakkı var," diye karşılık verdi. "Ama, bilirsin, arada sırada içilen bir kadehçik içki insanı öldürmez. Üstelik sindirime de yarar."

Ve daha o akşam, sindirim için, bir kadeh krik içti. Bununla birlikte bir hafta ölçüyü kaçırmadı. Korkuyordu aslında, gidip Bicetre hastanesinde can vermek istemiyordu. Ama tutkusu giderek üste çıkmaktaydı, ilk kadeh, onu, elinde olmadan bir ikinci, bir üçüncü, bir dördüncü kadehe götürüyordu; on beş gün sonra da her zamanki gibi günde bir ölçek bağırsak kavuran ispirtosunu çekmeye başlamıştı. İyice tepesi atan Gervaise, kaldırıp onun kafasına bir şey vurmamak için kendini zor tutuyordu. Delilerevinde onu aklı başında görünce yeniden dürüst bir hayata kavuşacakları hayaline kapılarak ne büyük aptallık etmişti. İşte sevinçli bir an daha uçup gidiyordu. Hem bu sonuncusuydu herhalde. Ama, o ki onu hiçbir şey, hatta yakında nalları dikme tehlikesi bile düzeltemiyordu, Gervaise de artık tatlı canını üzmeyecekti işte; evin işleri kör topal yürür giderdi nasıl olsa, ne olacaktı yani. O da artık keyfi bulduğu yerde el çekmeyeceğini söyleyip duruyordu. O zaman yeni bir cehennem hayatı başladı; en ufak bir kurtuluş umudu kalmamıştı, gitgide daha çok batıyorlardı. Nana babasından şamar yediği zamanlar, öfkeyle, bu aygırın ne demeye hastanede kalmadığını soruyordu. Hele bir para kazanmaya başlasın, ona rakı içirip içirip bir an önce gebermesini sağlayacaktı. Gervaise de, bir gün, Coupeau kendisiyle evlendiğine pişman olduğunu söyleyince patladı. Vay! Demek ona başkalarının artığı olarak gitmişti, ha! Demek, kaldırımdan kurtulmak için namuslu kadın tavırları takınarak ona yanaşmıştı, öyle mi? Vay! Vay! Vay! Bu ne küstahlıktı! Yalanın böylesi de görülmüş değildi! Aslında o sıralar Gervaise onu istememişti bile. Kendisi ona bu konuda iyi düşünmesini öğütlerken o gelip ayaklarının altında sürünmemiş miydi? Vallahi bir daha olsa dünyada kabul etmezdi! Bir kolunun kesilmesine razı olur da kabul etmezdi vallahi. Evet ondan önce başka bir hayatı olmuştu; ama daha önce başka erkeklerle yatmış olsa da eli iş tutan bir kadın, önüne çıkan batakhanede kendi onurunu da ailesinin onurunu da ayak altına alan aylak bir erkekten bin kat daha iyiydi.

O gün Coupeau'larda ilk kez kafa göz gözetmeyen büyük bir dövüş oldu; öyle ki eski bir şemsiyeyle bir süpürge de bu arada kırıldı.

Ve Gervaise söylediğine geldi. İş konusunda gitgide elini gevşetmeye başladı. Atölyeyi daha sık asıyor, bazı günler orada sabahtan akşama kadar lak lak etmekle geçiriyor, iş başında paçavra gibi uyuşuk hareket ediyordu. Elinden bir şey düşecek olsa, yerde bırakıyor, eğilip alma gereğini bile duymuyordu. Tatlı canını hiç üzmüyor, evdeki süprüntüler, üstüne basıp ayağını kaydıracak kadar birikmedikçe süpürge vurmayı düşünmüyordu. Şimdi, Lorilleux'ler onun odasının önünden geçerken burunlarını tıkıyorlar, leş gibi koktuğunu, insanı zehirleyeceğini söylüyorlardı. Kendilerini, evin bu köşesinde inleyip duran bütün yoksulluklara karşı kendilerini koruyarak ve kimseye yirmi metelik borç vermemek için kapılarını sımsıkı örterek o içten pazarlıklı hayatlarını sürdürüyorlardı. Aman! Ne iyi yürekli insanlardı, ne hatırlı komşulardı! Sakın yanılıp da bir parça ateş, ya da iki tutam tuz ya da bir sürahi su istemeye kalkarsanız kapılarının şak diye suratınıza kapatılacağı muhakkak gibiydi. Üstüne üstlük, bir de yılan dilliydiler ki... Kendi yakınlarına yardım etmek söz konusu olduğu zaman başkalarının işine karışmak istemediklerini söylüyorlar; ama şunun bunun arkasından uluorta atıp tutmaya geldi mi iş değişiyordu, sabahtan akşama kadar böylesi işlerle uğraşıyorlardı. Kapının sürmesini sürüyorlar, çatlakları ve anahtar deliğini kapamak için de bir battaniye asıyorlar, ellerindeki altın telleri bir saniye bırakmaksızın, dedikoduya dalıyorlardı. Özellikle paytağın yıkılışından konuşuyorlardı; okşanan kediler gibi bütün gün onları mırmır söyleten bir şeydi bu olay. Ne yıkılıştı o, ne sönüştü, a dostlar! Öteberi almaya giderken onu gözetliyorlar, önlüğünün altına saklayarak getirdiği bir parça ekmeğe bakarak alay ediyorlardı. Kaç gün aç kalmış, onu hesaplıyorlardı. Evinde toz tabakası ne kadar kalınmış, şöylece bırakılan kirli tabakların sayısı kaça ulaşmış, sefalet ve tembellik gitgide artan ne gibi ihmaller yaratmış, bunların hepsini biliyorlardı. Ya o giysiler! Bir paçavracının bile almaya tenezzül etmeyeceği o pis pırtılar! Vay vay vay! Bir zamanlar mavi dükkânının içinde boyunca kıç kıvıran bu sarışın karının başına ne işler gelmişti böyle! Fink atmak, süs, içki, eğlence merakı insanı bu duruma getirirdi işte.

Kendisi için ne düşündüklerini sezen Gervaise de pabuçlarını çıkarıp kapılarına yaklaşıyor, kulağını dayayarak dinliyordu. Ama araya asılmış battaniye bir şey işitmesini önlüyordu. Yalnız bir gün kendisinden "tulum memeli" diye söz ettiklerini işitti. Bunun nedeni, etlerini boşaltan besinsizliğe rağmen, göğsünün biraz irice olmasıydı herhalde. Hem zaten onları taktığı yoktu. Dedikodulara meydan vermemek için onlarla yine konuşmaya devam ediyordu. Gerçi bu rezillerden kötülükten başka bir şey beklediği yoktu; ama onlara karşılık yetiştirecek, onları bir pislik çuvalı gibi oldukları yerde bırakacak gücü bulamıyordu kendinde. Hem adam sen de! O, tat aldığı şeyleri yapmayı, yan gelip oturmayı, canı istediği zaman yerinden kalkmayı düşünüyordu, gerisini boş ver.

Bir cumartesi günü, Coupeau onu sirke götürmeyi vaat etmişti. Kadınların at üstünde dörtnala koştuklarını, kâğıt dairelerin içinden geçtiklerini görmek için yerinden kımıldamaya değerdi doğrusu. Coupeau bir on beş gün çalışmıştı, dört meteliğe kıyabilecek durumdaydı. Hatta yemeği dışarıda da yiyebilirlerdi. Nana, o akşam, geç vakte kadar çalışacaktı; acele yetiştirilmesi gereken bir iş varmış. Ama, saat yedi oldu, Coupeau ortada yok. Saat sekiz, koydunsa bul Coupeau'yu. Gervaise fena halde kızdı. O ayyaş herif mutlaka on beş günlük yevmiyesini mahalledeki şarapçı dükkânında arkadaşlarıyla birlikte eziyor olmalıydı şimdi. Kendisi, el âlemin karşısına daha iyi bir kılıkta çıkmak için, bir bone yıkamış, eski bir giysinin delik deşiklerini onarmaya çalışmıştı bütün gün. Sonunda, saat dokuz sularında, midesi bomboş, öfkeden tepesi atmış bir halde, Coupeau'yu dolaylarda aramak amacıyla evden çıkmaya karar verdi.

Madam Boche onu asık bir suratla görünce:

"Kocanızı mı arıyorsunuz?" diye bağırdı. "Colombe babanın ordaymış. Demin Boche onunla kiraz rakısı içmiş."

Gervaise teşekkür etti. Coupeau'yu yakalamayı düşüne düşüne kaldırımdan yürüdü. Gezintiyi daha da tatsızlaştıran ince bir yağmur çiseliyordu. Ama, meyhanenin önüne gelince, kocasına sataşırsa onun kendini tartaklayacağından korkarak birdenbire sakinleşti, ihtiyatlı oldu. Havagazı lambaları, dük-

kân pırıl pırıl aydınlanmıştı; şişeler ve globlar renkli camlarıyla duvarları aydınlatıyordu. Gervaise bir an orada durdu, eğildi, gözünü cama dayayarak, raftaki iki şişenin arasından içeride, ta dipte oturan Coupeau'ya baktı. Coupeau, arkadaşlarıyla beraber küçük bir çinko masanın başında oturmuştu; hepsi de, pipo dumanları arasında belli belirsiz, mavimsi bir renkte görünüyordu. Bağıra bağıra konuşuyorlar ve sesleri işitilmediği için, çeneleri ileride gözleri yuvalarından fırlamış, el kol hareketleri yapmaları tuhaf bir görünüm meydana getiriyordu. Erkekler, ne demeye karılarını ve evlerini bırakıp böyle soluk almaları bile güç olan bir kovukta oturuyorlardı? Ensesi boyunca yağmur damlamaya başlamıştı. Doğruldu, içeri girmeyi göze alamamıştı; dış bulvar boyunca yürümeye başladı. Coupeau peşinde dolaşılmasından hiç hoşlanmadığı için, kimbilir kendisini ne biçim karşılardı? Sonra, doğrusu ya, bu içki evi namuslu bir kadının girebileceği bir yer de değildi. Bu sırada, sırılsıklam ağaçların altında her yanını bir ürperme kaplamıştı; hâlâ kararsızlık içindeydi ve galiba şifayı bulmak üzereyiz diye düşünüyordu... İki kez geri dönüp geldi, vitrinin önünde dikildi, gözünü cama uydurarak sarhoş heriflerin hâlâ masa başında bağıra çağıra yiyip içtiklerini gördü, buna çok canı sıkıldı. Meyhanenin ışığı, kaldırımda, yağmurun üstünde küçük titremeler meydana getirdiği su birikintisine vuruyordu. Kapı bakır kuşakları şakırdayarak her açılıp kapandığında, bu birikintilere bata çıka oradan uzaklaşıyordu. Sonunda, bu yaptığını fazla budalaca bir iş bularak, kapıyı itti; doğruca Coupeau'nun masasına yürüdü. Sonuç olarak, gelip aradığı kimse kocasıydı, değil mi efendim? Ayrıca kendisini sirke götüreceğini vaat ettiğine göre bunu yapmaya hakkı da vardı. Ne olursa olsun! Kaldırımda yağmur altında bir kalıp sabun gibi erimeye niyeti yoktu.

Çinko işçisi neredeyse kendini boğacak alaycı bir gülüşle:

"Vay! Sen misin yahu! Çok matrak bir şey bu be! Gerçekten matrak, bildiğiniz gibi değil," dedi.

Hepsi gülmeye başladı, Mes-Bottes, Bibi-la-Grillade, Bec-Salé namı diğer Boit-sans-Soif. Hiçbiri de nedenini açıklayamıyor-

du. Gervaise, biraz şaşalamış, ayakta duruyordu. Coupeau'nun kibar davrandığını görünce, cesaretini toplayarak:

"Biliyorsun, şeye gideceğiz," dedi. "Hemen kalksak. Daha vakit var, bir şeyler görebiliriz." Coupeau hep aynı alaycı tavırla:

"Kalkamıyorum," dedi. "Yapışmışım buraya. Vallahi öyle, şaka etmiyorum. Bir dene de anla. Bütün gücünle kolumdan çek, bak. Yok yahu, öyle değil. Daha kuvvetli. Hadi, hah! Görüyorsun, şu Colombe baba hergelesi beni vidalamış bu sedire."

Gervaise onun bu oyununa karşılıkta bulundu; kolunu birden bırakınca, bu hareket masadakilerin öyle hoşuna gitti ki kaşağılanan eşekler gibi bağrışarak üst üste devrildiler, omuz omuza geldiler. Çinko işçisi ağzını açmış öyle bir gülüş gülüyordu ki boğazının içi görülüyordu.

Sonunda:

"Rezil karı!" dedi. "Bir dakika otursana şuraya. Dışarıda yağmuru yemektense burada oturmak daha iyi. Ne var yani... Evet, gelmedim eve. İşim vardı. Sanki şimdi sen surat edeceksin de bir şeyler mi halledilecek? Hey! Sizler, biraz geri çekilin şöyle bakalım."

Mes-Bottes, kibarlığını takınarak:

"Madam, dizlerime oturmak istemezler mi acaba, daha rahattır," dedi.

Gervaise, dikkati çekmemek için, bir sandalye aldı, masadan üç adım ötede oturdu. Onların ne içtiklerine baktı. Rakı içiyorlardı. Kadehlerin içinde pırıl pırıldı içki. Birazı da masanın üstüne dökülmüş, bir birikinti meydana getirmişti. Bec-Salé, namı diğer Boit-sans-Soif, konuşurken bir yandan da parmağını bu içki birikintisine banarak masanın üstüne bir kadın adı yazdı iri harflerle: Eulalie. Gervaise, Bibi-la-Grillade'i iyice çökmüş buldu; zayıflamış, çöp gibi olmuştu. Mes-Bottes'un burnu, Bourgogne mavisi sahici bir dalya çiçeğini andırıyordu. Hela süpürgesi gibi kaskatı kesilmiş kirli sakallarıyla, paçavra halindeki gömlekleri, yas içinde gibi uzanmış kara tırnaklarıyla dördü de adamakıllı pisti. Ama, doğrusunu söylemek gerekirse, henüz aralarında oturulabilirdi çünkü altı saattir içtikleri halde sarhoşluğu efendilik sınırının ötesine pek taşırmamışlardı, bi-

raz kafaları bulmuşlardı o kadar. Gervaise tezgâhın önünde iyice olmuş iki kişi daha gördü, bunlar öyle pusulayı şaşırmışlardı ki kadehleri boğazları yerine çenelerinin altına boşaltıyorlar, gömlekleri ıslanıyordu. Dükkânın korkuluğu, uzun kollarını uzatan iri kıyım Colombe baba kaygısız bir tavırla kadehleri dolduruyordu. Çok sıcaktı içerisi, pipo dumanları havagazı lambalarının göz kamaştırıcı aydınlığında yükseliyor, yukarıda toz gibi dönüyor, içki içenleri giderek koyulaşan bir sis tabakasıyla sarıp sarmalıyordu. Bu sisin içinden, boğuk seslerden, kadeh şıngırtılarından, küfürlerden, silah sesini anımsatan yumruk seslerinden meydana gelen, uğultu halinde ve belirsiz bir gürültü yükselmekteydi. Bu yüzden Gervaise'in yüzü asılmıştı; hele alışık değilse, bir kadının hoşlanacağı bir manzara değildi bu. Soluğu tıkanıyor, gözleri yanıyordu; içki evinin her yanından yükselen alkol kokusuyla başı daha şimdiden ağırlaşmıştı. Sonra, arkasında daha kaygılandırıcı bir huzursuzluk duyar gibi oldu. Başını çevirdi, daracık avludaki camekânın altında, cehennem fokurtularıyla sarsıla sarsıla çalışan imbiği, o sarhoşluk makinesini gördü. Aygıtın bakır kısımları, yalnız yuvarlak yerlerindeki yıldızsı aydınlıkla akşamları daha iç karartıcı oluyordu; gölgesi, dipteki duvara, korkunç şeyler, kuyruklu kuyruklu yaratıklar, dünyayı yutmak istercesine ağızlarını açmış canavarlar çiziyordu.

Coupeau:

"Eee! Sen de be!" dedi. "Amma da nazlısın ha! Ne surat asıyorsun öyle! Biliyorsun, bozguncuların bu masada yeri olamaz. Ne içersin?"

Çamaşırcı kadın:

"Hiçbir şey," diye karşılık verdi. "Yemek yemedim daha."

"İyi ya işte. Bir iki yudum içersen, tutar."

Mes-Bottes, onun kararsız durduğunu görünce kibarlığı yeniden ele aldı:

"Madam tatlı şeyleri seviyor herhalde?"

Gervaise öfkelenmişti.

"Ayyaşlık etmeyen erkekleri severim ben," dedi. "Evet, kazancın eve getirilmesini, verilen sözün tutulmasını severim."

Çinko işçisi şakayı bırakmadan, devam etti:

"Ha! Senin derdin buydu demek. Payını istiyorsun. Öyleyse ne demeye bir şeyler içmiyorsun mankafa? İçsene yahu! Ne içersen kârdır."

Kadın, alnını uçtan uca kaplayan derin bir kırışıkla ve ciddi bakışlarla gözlerini onun yüzüne dikti. Alçak bir sesle karşılık verdi:

"Öyle ya! Haklısın. İyi bir fikir bu. Böylece parayı birlikte ezmiş oluruz."

Bibi-la-Grillade yerinden kalktı, gidip bir kadeh anizet getirdi. Gervaise sandalyesini masanın önüne çekti, içkisini yudumlarken birden bir anı uyandı içinde. Eskiden, Coupeau kendisine asıldığı günlerde, şu kapının yanındaki masada birlikte yedikleri erik geldi aklına. O sıralarda, alkollü meyvelerin suyunu içmiyor, tabağında bırakıyordu. Oysa şimdi yüksek alkollü içkilere başlamıştı. Kendini bilirdi o, beş paralık iradesi yoktu. Beline bir fiske vursalar, tamam, hemen geçiyordu içkinin başına. Hatta anizet, fazlaca tatlı ve iç bayıltıcı bir içki olduğu halde pek hoşlanıyordu. Gervaise bir yandan kadehini yudumluyor, bir yandan da Bec-Salé namı diğer Boit-sans-Soif'in tombul Eulalie ile ilişkisi üstüne söylediklerini dinliyordu. Sokakta balık satan bu kadın pek kurnaz bir şeymiş; sokakta arabasını sürerken onun hangi meyhanede kafa çektiğini seziyormuş, arkadaşları ne kadar uyarsalar, gizlemeye kalksalar da, kadın, çoklukla onu bulup yakalıyormuş; hatta, bir gün önce, işe gitmemenin ne demek olduğunu anlamak için suratına bir balık fırlatmış.

Amma da tuhaftı değil mi? Bibi-la-Grillade ile Mes-Bottes kahkahadan ağrıyan kasıklarını tutarak, Gervaise'in omzuna şaplaklar indiriyorlardı. Çamaşırcı kadın, gıdıklanmış gibi, elinde olmayarak sonunda gülmeye başladı. Ötekiler ona Eulalie gibi yapmasını öğütlediler: Ütüsünü alıp buraya gelmeli ve meyhane tezgâhının üstünde Coupeau'nun kulaklarını ütülemeliymiş.

Coupeau, karısının boşalttığı anizet kadehini tersine çevirdi.

"Ooo!" dedi. "Maşallah, hemen haklamışsın! Çocuklar baksanıza şuna, matrak geçiyor."

Bes-Sale, namı diğer Boit-sans-Soif:

"Madam bir kadeh daha emrederler mi?" diye sordu.

Yok, yeterdi bu kadar. Bununla birlikte kararsızdı. Anizet içini bayıltmıştı. Bastırmak için sert bir şey olsa içerdi. Bir yandan da arkasındaki sarhoşluk aygıtına bakıyordu. Şişko bir kalaycı gibi yuvarlak karnıyla, kıvrım kıvrım uzayan burnuyla bu meret, omuzlarına doğru istekle karışık bir korkunun soluğunu gönderiyordu.

Gözleri erkeklerin kadehlerindeki içkinin altın rengiyle kamaşmıştı. Kurnazca sordu:

"Siz ne içiyorsunuz?"

Coupeau:

"Colombe babanın iksiri denir buna, bacı," dedi. "Şimdi gerisini boş ver de, gel sana şundan tattıralım."

Bir kadeh vitriyol de ona getirttiler. İlk yudumda çenesinin kilitlendiğini görünce, çinko işçisi dizlerine vurarak:

"Ne haber? Gırtlağını yakıyor, değil mi?" dedi. "Bir dikişte iç. Her kadeh doktorun cebinden altı frank yürütüyor."

İkinci kadehte, Gervaise açlığını artık duymaz olmuştu. Coupeau'yla da barışmıştı artık, sözünü tutmadığı için kırılmış değildi ona. Sirke başka zaman giderlerdi canım; at üstünde dörtnala giden cambaz kızlar pek öyle ahım şahım şeyler değildirler. Herkes boşuna mı geliyordu Colombe babanın şu dükkânına. Haftalığı içkiye yatırıyordun yatırmasına, ama hiç olmazsa miden bayram ediyordu. Şu güzel, duru, altın suyu gibi pırıl pırıl şey, ooooh! İçlerini ısıtıyordu. Şu anda Gervaise dünyaya boş veriyordu. Yaşamaktan bir tat aldığı yoktu. Sonra, cepteki parayı sokağa atmada kocasına yarı yarıya ortak olmak da avundurucu bir şeymiş gibi geliyordu ona. Şu oturduğu yerde rahattı, niçin oturmayacaktı. Bir yere çöktü mü, dünya yıkılsın bir daha kalkmak istemezdi zaten. Korsajı bedenine yapışmış, bedeni bir gevşeklik içinde rahatlamıştı, tatlı bir sıcaklık içindeydi. Dirsekleri masaya dayalı, gözleri dalgın, gülümsüyor, yakın bir masada oturan biri dev, öteki bodik iki müşterinin zom olmuş sarmaş dolaş öpüşmelerini seyrediyordu büyük bir zevkle. Evet, gülüyordu, meyhaneye, Colombe babanın bir

içyağı torbasını anımsatan yuvarlak suratına, pipolarını tüttüren, bağırıp çağıran, tüküren müşterilere, havagazı lambasının aynalarda ve şişelerde parıltılarla yansıyan iri alevlerine gülüyordu. Kokudan da rahatsız olmuyordu artık. Tersine, burnunu gıcıklayan bu kokudan hoşlanıyordu da şimdi. Gözkapakları usulca kapanıyor, soluğunda daralma olmadan sık sık soluyor, yavaş yavaş bastıran uykunun tadını çıkarıyordu. Derken, üçüncü kadehi içti, içince de çenesi eline düştü. Coupeau ve arkadaşları dışında hiçbir şeyi görmez oldu; onlarla burun buruna, ta yanı başlarında, yanaklarında onların sıcak soluklanın duyarak oturdu. Kıllarını sayıyormuş gibi kirli sakallarını seyretti. Erkekler iyice sarhoş olmuşlardı. Mes-Bottes, piposu dişlerinin arasında, uyuyan bir öküz gibi ciddi ve sessiz, salyalarını akıtıp duruyordu. Bibi-la-Grillade, bir litre şarabı bir dikişte nasıl içermiş, onu anlatıyordu: Şişeyi dudaklarına öyle bir yapıştırırmış ki dibi görünürmüş. Bec-Salé, namı diğer Boit-sans-Soif, tezgâhtan turnike oyun takımını getirmişti; Coupeau ile içkisine oynuyorlardı.

"İki yüz! Ne şans be! Her elde büyük numara geliyor sana."

Turnikenin değneği gıcırdıyor, bir cam altında duran ve serveti temsil eden şişman kadın resmi dönüyor, ortada, şarap lekesine benzeyen yuvarlak bir leke gibi görünüyordu.

"Üç yüz elli! Eşek şansı var sende arkadaş! Olmaz! Üret! Oynamıyorum!"

Gervaise turnike oyunuyla ilgileniyordu. Durmadan susuyor, Mes-Bottes'a oğlum diye hitap ediyordu. Arkasındaki sarhoşluk aygıtı, yeraltında akan bir ırmak mırıltısıyla çalışıp durmaktaydı. Gervaise, onu durduramadığı için kederleniyor, imbik sinirine dokunuyor, bir hayvana saldırır gibi üstüne gitmek, var gücüyle tekmeleye tekmeleye karnını deşmek istiyordu. Gözleri iyi görmemeye başlıyordu; makine kımıldanıyordu sanki, bakırdan ayaklarını Gervaise'in vücuduna doluyordu, o yeraltı ırmağı da vücudunun içinde akmaktaydı şimdi.

Sonra, meyhanenin altı üstüne geldi. Havagazı lambaları yıldızlar gibi uçuştu, Gervaise sarhoş olmuştu. Bec-Salé, namı diğer Bait-sans-Soif ile Colombe babanın birbirlerine verip veriş-

tirdiklerini işitir gibi oluyordu. Amma da hırsızdı bu baba Colombe, bir kadehi dört yazıyordu, ha! Bondy'de değillerdi ya! Derken, birden, bir itiş kakış, bir bağrışma işitildi, masalar şangırtılarla devrildi. Colombe baba, kaygısız bir tavırla müşterileri dışarı atmakla meşguldü. Kapının önünde onun hakkında atıp tuttular, dolandırıcının biri olduğunu söylediler. Hâlâ yağmur yağıyor, buz gibi bir rüzgâr esiyordu. Gervaise birden Coupeau'yu kaybetti, sonra buldu, sonra yine kaybetti. Eve dönmek istiyor, dükkânlara tutuna tutuna ilerliyordu. Bu gece karanlığı onu çok şaşırtıyordu. Poissonniers Sokağı'nın köşesinde, kendisini çamaşırhanede sanarak çirkefin içinde oturdu. Akan bu su başını döndürüyordu. Sonunda eve vardı. Kapıcı kulübesinin önünden dimdik geçti.

Lorilleux'lerle Poisson'ların içeride masa başında oturduklarını, kendisini bu alengirli durumda görünce iğrenerek suratlarını buruşturduklarını pek güzel görmüştü.

Alt kattaki merdiveni nasıl çıktığını hiç bilemedi. Yukarıda, koridora sapınca, ayak sesini işiten küçük Lalie, onu kucaklamak için kollarını açarak koştu. Gülerek:

"Madam Gervaise," dedi. "Babam eve gelmedi; içeri kadar gelebilir misiniz? Bakın çocuklarım nasıl uyuyorlar... Ne sevimli şeyler, değil mi?"

Ama çamaşırcı kadının aptallaşmış bakışlarını görünce titreyerek geriledi. Bu alkol kokusunu, bu donuk bakan gözleri, bu titreme içindeki ağzı tanıyordu. Gervaise, bir kelime söylemeksizin, sendeleyerek geçip giderken, Lalie, kapısının eşiğinde, ayakta, sakin ve ciddi bakışlarıyla onu izliyordu.

XI

Nana büyüyor, şuh bir şey oluyordu. On beşine bastığı zaman, bir dana gibi enine boyuna serpildi; kar gibi beyaz bir teni vardı, iyice tombuldu, o kadar ki bir yumağı andırıyordu. Evet, öyle işte, yaş on beş, bütün dişler tamam, vücut korsesiz. Süt beyaz, dinine imanına güzel bir yüz, şeftali gibi kadife bir ten, hoş bir burun, pembe bir ağız, erkeklerin pipolarını yakmak isteyecekleri çakmak çakmak dişler. Taze yulaf yığınını andıran saçları şakaklarında altın tozu serpilmiş gibi duruyor, kızıl lekeleriyle sırma güneşten bir tacı anımsatıyordu. Lorilleux'lerin de dediği gibi, güzeldi haspa; daha burnunu silmeyi beceremezken, omuzları şimdiden yuvarlanmış, kokusu olgun bir kadın kokusu olmuştu.

Nana artık korsajının içine kâğıttan yuvarlar sokmuyordu. Memeleri ele gelir olmuştu: Taptaze, beyaz ipekten iki meme. Hiç rahatsız değildi onlardan; kucağını dolduracak kadar iri memeleri olsun istiyordu; gençlik işte, insan ne maymun iştahlı, ne gamsızdır gençlik çağında; Nana da işte, sütninelerinki gibi kocaman memelerin düşünü kurmaktaydı. Hele dilini beyaz dişlerinin arasından bir parça çıkarışı vardı ki bu hınzırca tavır onu daha nefis bir parça haline getiriyordu. Herhalde aynada kendini böyle daha hoş bulmuştu. Bu yüzden, güzel olacağım diye bütün gün dilini çıkarıp duruyordu.

Annesi:

"Şu yalancı mereti çıkarma yine!" diye bağırıyordu.

Çok kez, Coupeau'nun da yumruğunu indirerek, küfürler savurarak işe karışması gerekiyordu.

"Şu kırmızı paçavranı ağzının içine alacak mısın sen?" diye bağırıyordu.

Nana pek şık görünüyordu. Ayaklarını her zaman yıkamazdı, ama öyle daracık pabuçlar giyiyordu ki canının acısından dünyasını şaşırıyordu. Böyle mosmor kesildiğini görünce nedenini soran olsa, şıklık tutkusunu itiraf etmemek için, karnının ağrıdığını söylüyordu. Evde ekmek bile bulunmadığı zamanlar, süslenmekte zorluk çekiyordu. Böyle durumlarda mucizeler yaratıyor, atölyeden kurdeleler getiriyor, tuvaletler yapıyor, kirli giysileri fiyonklar, püsküllerle donatıyordu. Yaz, onun için başarılar mevsimiydi. Altı franklık bir basmayla pazar günlerini geçiriyor, Goutte-d'Or semtini sarışın güzelliğiyle dolduruyordu. Evet, dış bulvarlardan surlara, Clignancourt şosesinden la Chapelle Caddesi'ne kadar her tarafta tanıyorlardı onu. Bir piliç gibi körpe ve yumuşak etinden ötürü "tavukçuk" diye ad takmışlardı.

Hele bir giysisi vardı ki çok yakışıyordu. Çok sade, garnitürsüz, pembe benekli beyaz bir şeydi bu. Eteği biraz kısa olduğundan ayaklarını örtemiyordu; geniş ve düşük kolları, bileklerinden dirseklerine kadar olan kısmı çıplak bırakıyordu. Coupeau babadan tokatı yememek için, merdivenin karanlık bir köşesinde iğnelerle tutturarak önünü yürek biçimi açtığı korsajından boynunun kar beyazlığı, gerdanının buğdaysı gölgesi görülüyordu. Sırma saçlarının çevresinden geçirdiği ve uçları ensesinde uçuşan pembe bir kurdelesi vardı bir de. Hepsi bu. Bu giysisiyle bir demet çiçek tazeliğindeydi. Gençlik, çıplak çocuk, çıplak kadın kokusu yayılıyordu üstünden.

O sırada, pazar günleri, kalabalıkla ve gelip geçerken gözlerini üstüne diken bütün erkeklerle randevu günleri olmuştu onun için. Küçük isteklerle gıcıklanıp soluğu tutularak, günlük güneşlik yollarda yabanlıklarını giymiş, dış mahallelerin tatil gürültüsü içinde gezip dolaşmak tutkusuyla bütün bir hafta pazar günlerini iple çekerdi. Daha sabahtan giyinir, dolabın üs-

tüne asılı ayna parçasının önünde saatlerce gömlekle kalırdı ve binada oturan herkes onu pencereden görebileceği için annesi öfkelenir, böyle çırılçıplak dolaşmaya ne zaman son vereceğini sorarak çıkışırdı. Ama o, iyice gamsız, şekerli suyla alnına benler yapıştırmaya, potinlerinin düğmelerini dikmeye, ya da bacakları çıplak, gömleği omzundan kaymış, saçları darmadağın, giysisinin bir söküğünü onarmaya devam ederdi. Coupeau baba, alayla güler ve "işte bununla tam olmuş!" derdi; tam da Üzgün Abla'ya benzemişmiş. Yabani kadın diye iki meteliğe kendini seyrettirse para kazanırmış. Bağırırdı: "Oranı buranı ört de ekmeğimi yiyeyim!" Sarışın saç dalgalarının altında beyazdı, körpeydi, bir içim suydu gerçekten; bu sözlere öyle kızardı ki, teni pembeleşir, babasına karşılık vermeyi göze alamaz, ipliği, sert ve öfkeli bir tavırla dişleriyle koparırken güzel kız çıplaklığı içinde bir ürpermeyle titrerdi.

Ve yemekten hemen sonra sıvışır, avluya inerdi. Bina tatlı bir pazar sessizliği içinde uyurdu; aşağıda atölyeler kapalı olurdu, evler, açık pencereleriyle esner ve iştah açmak için surlara giden ailelerin dönüşüne akşam yemeğine hazırlanmış sofralarını gösterirdi. Bütün gün odasının tahtalarını silen, karyolasını çeken, eşyasını oradan oraya sürükleyen bir kadın, tatlı ve ağlamaklı bir sesle saatlerce aynı şarkıyı söyler dururdu. Tezgâhlar dinlenirken, boş ve çın çın çınlayan avlunun ortasında, Nana, Pauline ve daha başka büyük kızlar volan oynarlardı. Bunlar, beraber büyümüş ve evin kraliçeleri olmaya başlamış beş altı kızdı, erkeklerin sevdalı bakışlarını paylaşıyorlardı. Avludan bir erkek geçse, tatlı ve ince gülüşler yükseliyor, rüzgâr gibi esen kolalı eteklerin hışırtısı duyuluyordu. Yortu günlerinin yakıcı ve ağır havası, tembellikle gevşemiş, gezintilerin tozuyla ağarmış gibi, tepelerinde tutuşuyordu.

Aslında volan oynamak vb. kaçamak için bir bahaneden başka bir şey değildi. Bina, birdenbire bir sessizliğin içine gömülüverirdi. Onlar sokağa fırlamış ve dış bulvara varmış olurlardı. O zaman, altısı birden, kol kola şoseyi bütün genişliğince kaplayarak, açık renk giysileri ve çıplak boyunlarına takılı kurdeleleriyle yürümeye başlarlardı.

Gözleri pırıl pırıl, kısılmış göz kapakları arasından yan yan bakarak, her şeyi görürler, başlarını geriye devirip dolgun gerdanlarını göstere göstere gülerlerdi. Sokakta bir kadın görseler bir kahkaha tufanı içinde sıra bozulur, bir kısmı arkada kalır, önden gidenler onları çeki çekiverirlerdi; kalçalarını oynatırlar, yumak gibi olurlar, bedenlerini salıverirlerdi; amaçları, bütün bakışları üstlerinde toplamak ve diri göğüslerini gererek korsajlarını patlayacak hale getirmekti. Sokak onlarındı; dükkânlar önünde eteklerini kaldıra kaldıra orada büyümüşlerdi; şimdi jartiyerlerini bağlamak için eteklerini yine orada sıyırıyorlardı kalçalarına kadar. Ağır ağır yürüyen, soluk kalabalığın ortasında, bulvarların ince ağaçları arasında, Rochechouart kordonundan tut Saint-Denis kordonuna kadar böyle seğirtiyorlar, onu bunu itip kakarak, grupların içinden zikzaklar çizerek, dönüp dönüp arkalarına bakarak kahkahalar arasında laflar atarak gidiyorlardı. Havalanan etekleri, arkaları sıra gençliklerinin küstahlığını bırakıyordu; açık havada, keskin bir aydınlıkta, külhanilere özgü arsız bir kabalık içinde ve hamamdan yeni çıkmış, bedenleri henüz nemli bakireler gibi, istek uyandırıcı ve tatlıydılar.

Nana, güneşle tutuşmuş gibi görünen pembe giysisiyle ortalarında oluyordu hep. Beyaz zemin üstüne sarı çiçekli giysisi kendisininki gibi ufak alevler serpilmiş gibi görünen Pauline'e kolunu veriyordu. İçlerinde en büyükleri, en kadınlaşmışları, en arsızları ikisi olduğu için, grubu onlar yönetiyor, bakışlar ve iltifatlar karşısında onlar kasılıyorlardı. Öteki küçük şıllıklarsa sağa sola bakmıyorlar, ciddiye alınmak için şişinmeye çalışıyorlardı. Aslında, Nana ile Pauline'in şıklık yönünden çok karmaşık planları vardı. Solukları kesilene dek koşuyorlarsa, beyaz çoraplarını göstermek, saçlarının kurdelesini uçurmak içindi bu. Sonra, artık soluk alamaz gibi yaparak, başlarını geriye atıp durdular mı, oralarda mutlaka bir tanıdık, mahalledeki oğlanlardan biri var demekti; o zaman, kırıta kırıta yürürler, çevrelerini süzerek, aralarında gülüşüp konuşurlardı. Zaten şosenin kalabalığı içine daha çok bu rastlantısal randevular için giriyorlardı. Ceket-pantolon giymiş, yuvarlak şapkalı, yabanlık kı-

lıklarına bürünmüş koca oğlanların bir an yollarını kesiyor, laf atıyor, çimdiklemeye çalışıyorlardı. Gri gömlekleri içinde yirmi yaşında işçiler, kollarını kavuşturup, pipolarının dumanını burunlarına üfleyerek alçak sesle konuşuyorlardı onlarla. Bir sakıncası yoktu bunun, bu oğlanlar da kaldırımlarda kendileriyle beraber boy atmışlardı. Ama kızlar bunlar arasında seçimlerini yapmışlardı bile. Pauline hep Madam Goudron'un oğullarından biriyle buluşmaktaydı; on yedi yaşında bir marangozdu bu; kendisine elmalar alıyordu.

Nana, çamaşırcının oğlu Victor Fouconnier'yi daha bulvarın öte başından tanıyor, karanlık köşelere çekilip onunla öpüşüyordu. Sevişirken fazla ileri gitmiyorlardı; bilmeden bir yanlışlık yapmayacak kadar bilgileri vardı bu konuda. Ama haklarında çok kötü şeyler anlatılıyordu.

Bu haylazların en büyük eğlencesi, akşam, gün kavuşurken cambazların oraya gitmekti. Hokkabazlar, pehlivanlar geliyor, caddenin ortasına lime lime bir halı seriyorlardı. Bütün işsiz güçsüz takımı oraya birikiyor, bir halka meydana getiriyordu. Ortada, cambaz, soluk mayosuyla kas hünerleri gösteriyordu. Nana ila Pauline, kalabalığın tam ortasında saatlerce ayakta duruyorlardı. Güzel, temiz giysileri, pis paltolar, işçi gömlekleri arasında buruş buruş oluyordu. Çıplak kolları, çıplak enseleri, açık saçları, pis kokan soluklarla, şarap ve ter kokularıyla ısınıyordu. Ama onlar, hiçbir tiksinti belirtisi göstermeden, kendi doğal çöplüklerinde imişçesine gülüp eğleniyorlardı. Önlerinde, arkalarında küfürler, yakası açılmamış laflar gırla gidiyordu. Kendi dilleriydi bu, söylenen her şeyi biliyorlardı, dönüp bakıyorlar, ipek tenlerinin zarif solgunluğunu yitirmeden, arsız bir kaygısızlık içinde gülümsüyorlardı.

Canlarını sıkan tek şey babalarıyla karşılaşmaktı. Özellikle onlar iyice kafayı buldukları zaman. Bu durumu gözlüyorlar ve birbirlerine haber veriyorlardı.

Pauline:

"Hey Nana!" diye bağırıyordu birdenbire. "Senin Coupeau baba geliyor!"

Nana, sıkıntılı bir sesle:

"Eyvah!" diyordu. "Baksana iyice kafayı bulmuş. Ben kırıyorum vallahi. Pirelerimi silkeletmeye niyetim yok. Ay! Tepesi üstü gitti. Ah! Bir kafası patlasa."

Coupeau'nun, savuşmasına meydan vermeden doğruca kendisine doğru geldiği zamanlarda da, olduğu yerde büzülüyor ve mırıldanıyordu:

"N'olur beni saklasanıza. Beni arıyor. Bir daha sokağa çıkarsam kıçımı patlatacağını söylüyordu."

Sonra sarhoş, yanlarından geçip gidince, doğruluyordu; güle güle katılıyorlardı bu sefer. Bulacaktı, bulamayacaktı derken iş gerçek bir saklambaç oyununa dönüyordu. Ama bir gün, Boche gelip Pauline'i kulağından tutarak götürmüş, Coupeau da Nana'nın kıçına tekmeyi basarak eve sokmuştu.

Gün kavuşurken son bir tur atarlar, yorgun kalabalıkla birlikte alacakaranlıkta eve dönerlerdi. Havadaki toz tabakası kalınlaşır ve koyu göğe solgun bir renk verirdi. Goutte-d'Or Sokağı kapı önlerindeki mahalle karılarıyla, araba maraba geçmeyen semtin ılık sessizliğini zaman zaman bozan seslerle bir taşra köşesini akla getirirdi.

Bir süre daha avluda kalırlar, ellerine oyun raketlerini alarak oradan hiçbir yere ayrılmamış izlenimi uyandırmaya çalışırlardı.

Sonra bir hikâye uydurarak evlerine çıkarlardı; ama içeride ailelerini çorbanın tuzu az gelmiş ya da yemek iyi pişmemiş diye birbirine girmiş bulurlarsa buna da lüzum görmezlerdi.

Nana artık işçi olmuştu. Çıraklık dönemini geçirdiği, Kahire Sokağı'ndaki Titreville'in dükkânında kırk metelik kazanıyordu. On yıldır o atölyede ustabaşı olan Madam Lerat'nın gözetimi altında kalmasını uygun gördükleri için Coupeau'lar onu oradan alıp başka bir yere yerleştirmeyi düşünmüyorlardı. Sabahları, Nana çok dar ve çok kısa eski giysisini üstüne geçirip, onun içinde kısılan omuzlarıyla, uslu uslu, tek başına işe gitmek için evden çıkarken annesi guguklu saate bakıyordu; Madam Lerat da atölyeye kaçta vardığını tespit edip bunu Gervaise'e bildirmekle görevlendirilmişti. Evle atölye arasındaki yolu yirmi dakikada alması gerekiyordu. Bu da yetiyordu ona,

çünkü bu haylazlar geyik gibi koşan bacaklara sahiptiler. Kimi zaman tam vaktinde geliyordu; ama öyle kıpkırmızı, öyle soluk soluğa oluyordu ki, eğlene eğlene geldikten sonra birden finişe kalkıp kordonu on dakikada aşmış olduğu belliydi. Çoğu zaman da yedi dakika, sekiz dakika geç kalıyordu. Böyle günlerde akşama kadar halasına yaltaklanır durur, yalvarıcı bakışlarla geç kalışını annesine söylememesini sağlamaya çalışırdı. Gençlerin halinden anlayan Madam Lerat, Coupeau'lara yalan söyler, ama Nana'ya bitmez tükenmez öğütler vererek kafa şişirir, kendi sorumluluğundan ve Paris kaldırımlarında genç kızları bekleyen tehlikelerden söz eder dururdu. Aman canım! kendisinin bile peşine düşenler vardı bu yaşında! içinde hiç eksilmeyen orospuca tutkuları yansıtan bakışlarıyla genç yeğenini yiyecek gibi süzüyor, bu yavru kedinin suçsuzluğuna bekçilik etmek ve onu çekip çevirmek tutkusuyla yanıp tutuşuyordu.

"Bak," diye tekrarlayıp duruyordu ona. "Her şeyi söylemelisin bana. Sana çok yumuşak davranıyorum. Başına bir iş gelirse kendimi Seine'e atmaktan başka çarem yok oysa. Anlıyorsun değil mi, yavrucuğum erkekler sana laf mı attılar, bir tek kelimeciğini bile unutmadan hemen bana yetiştireceksin. Daha kimse laf atmadı mı? Allahaşkına?"

Nana, bu gibi sorular karşısında, ağzını tuhaf bir şekilde büzen bir gülüşle gülerdi. Yok canım, erkeklerin kendisine laf maf attıkları yoktu. Hızlı hızlı yürüyordu sokakta. Hem laf atıp da ne söyleyeceklerdi ki. Kendisi onlara hiç yüz vermedikten sonra. İşe geç gelişlerini de saf bir tavır takınarak açıklıyordu; yolda resimlere bakmışmış, ya da Pauline'le beraber gitmiş, onun anlattığı hikâyeleri dinlemişmiş. Sözüne inanmıyorlarsa peşinden gidip baksınlarmış. Bir kere, sol kaldırımdan hiç ayrılmıyormuş; sonra öyle hızlı yürüyormuş ki araba gibi, bütün öbür kızları geride bırakıyormuş. Gerçi bir gün Madam Lerat onu, kendisi gibi üç çiçekçi kızla birlikte, Petit-Careau Sokağı'nda başlarını kaldırmış, gülüşerek, bir pencerede tıraş olan bir adamı seyrederken yakalamıştı. Ama, Nana kızmış ve köşedeki ekmekçiden bir meteliklik ekmek almak için o sırada orada bulunduğuna yeminler etmişti.

Dul kadın Coupeau'lara:

"Korkmayın canım," diyordu. "Ben bakıyorum. Kendim gibi eminim ondan. Serserinin biri çimdiklemeye bile yeltense kendimi siper ederim."

Titreville'in atölyesi, sehpalar üstüne oturtulmuş kocaman bir tezgâhın içini bütün bütüne kapladığı büyük bir odaydı. Kirli gri renkteki kâğıdının yırtıklarından sıvaları görünen çıplak dört duvar boyunca, hepsi de kalın bir toz tabakasıyla örtülü, üstlerinde unutulup kalmış eski kartonlar vardı. Tavana havagazı, isten bir badana çekmişti sanki. Odanın iki penceresi öyle genişti ki işçi kızlar tezgâhın başından ayrılmadan karşı kaldırımdan gelip geçenleri görebiliyorlardı.

Madam Lerat, örnek olmak için iş başına herkesten önce gelirdi. Sonra, kapı, bir çeyrek saat kadar, durmadan açılıp kapanır, küçük çiçekçi kızlar, seğirterek, ter içinde, saç baş dağınık, içeri girerlerdi. Bir temmuz sabahı, Nana, en sonra geldi. Zaten bunu bir âdet haline getirmişti.

"Aman!" dedi, "bir arabam olsa fena olmayacak."

Sonra, kasketim dediği, boyuna onarıp durmaktan usandığı siyah başlığını bile başından çıkarmadan pencereye yaklaştı, sağa sola eğilerek sokağa baktı.

İşkillenen Madam Lerat:

"Ne bakıyorsun öyle?" diye sordu. "Babanla beraber mi geldiniz yoksa?"

Nana, kaygısız bir tavırla:

"Yok canım," diye karşılık verdi. "Bir şeye baktığım yok... Hava ne kadar sıcak, ona bakıyorum. Gerçekten, böyle koşup eziyete girmeye değiyor."

Sabahleyin boğucu bir sıcak vardı. İşçiler panjurları indirmişler, sokağı gözlüyorlardı. Sonunda, baş tarafını Madam Lerat'nın tek başına işgal ettiği tezgâhın iki yanına dizilip çalışmaya koyuldular. Sekiz kişiydiler, her birinin önünde zamk çanağı, pensi, aletleri ve kalıp yastığı... Tezgâhın üstünde, tellerden, makaralardan, vatkalardan, yeşil ve kahverengi kâğıtlardan ipekten, satenden ya da kadifeden kesilmiş yapraklardan, taç yapraklardan bir yığın durmaktaydı. Ortada, büyük bir sürahi-

nin ağzına, çiçekçi kızlardan biri, bir gün önceden beri yakasında solmaya yüz tutmuş iki meteliklik küçük bir demet takmıştı.

Esmer güzeli bir kız olan Leonie, güller işlediği yastığının üstüne eğilerek:

"Haberiniz yok galiba," dedi. "Şu zavallı Caroline akşamları kapıda kendisini bekleyen o oğlanla iyice bozuşmuş."

Yeşil kâğıttan ince ince şeritler kesmekte olan Nana:

"Eh, tabii ya!" diye bağırdı. "Kızı her gün parmaklamakla meşguldü..."

Kızlar sinsi sinsi gülüştüler. Madam Lerat ciddiyetini takınmak zorunda kaldı. Soğuk bir tavırla:

"Aferin kızım, güzel deyimler kullanıyorsun. Babana söyleyeceğim bunu. Bakalım onun da hoşuna gidecek mi?"

Nana, kahkaha atmamak için kendini tutar gibi yanaklarını şişirdi. Ohoo! Babası ha? Sen ona sor asıl bunları! Ama, tam o sırada, Leonie, usulca ve telaşlı bir sesle fısıldadı:

"Hişşt, dikkat edin! Patron geliyor." Gerçekten, uzun boylu, sıska bir kadın olan Madam Titreville içeri girmişti. Genellikle aşağıda mağaza bölümünde otururdu. İşçi kızların ondan ödleri kopardı; hiç şakası olmayan bir kadındı çünkü.

Şu anda bütün başların sessiz ve çalışkan bir şekilde eğilmiş oldukları tezgâhın çevresinde şöyle bir dolandı, işçilerden birine "sersem" dedi, yaptığı papatyayı bozup yeniden yapmasını söyledi. Sonra, geldiği gibi kaskatı çıkıp gitti.

Nana, genel bir homurtunun arasında:

"Yallah! Yallah!" diye tekrarladı.

Ciddi bir tavır takınmaya çalışan Madam Lerat:

"Kızlar, kızlar!" dedi. "Vallahi, şimdi sert davranmak zorunda bırakacaksınız beni..."

Ama onun sözlerini dinleyen yoktu. Kimse kulak asmıyordu ona. Hoşgörü sınırlarını fazla geniş tutmuştu onlara karşı; gözleri sevinç ve neşe dolu bu genç kızların arasında bulunmaktan tat duyuyor, her birini bir köşeye çekip sevdalıları üstüne ağızlarından laf alıyor, hatta, tezgâhın bir köşesi boşalınca onlara iskambil falı açıyordu. Söz cinsellikten açıldı mı kaşarlanmış teni, jandarma yapılı bedeni, bir mahalle karısının coş-

kun sevinciyle hopluyordu. Yalnız, galiz kelimelerden inciniyordu; her şey konuşulabilirdi onunla, yeter ki böyle galiz laflar kullanılmasın.

Doğrusu Nana da atölyedekilerin terbiyesine tam bir terbiye katıyordu! Birtakım eğilimleri vardı kuşkusuz. Ama sefalet ve ahlâksızlıkla daha şimdiden mahvolmuş bir sürü kızla düşüp kalkması, bunları daha da büyütüyordu. Üst üsteydiler orada, bir arada bozuluyorlardı; içinde çürük elmalar bulunan bir sepet elma gibi. Başkalarının yanında kendilerini tutuyorlar, fazla bozuk ahlâklı, fazla ağzı bozuk görünmemeye çalışıyorlardı tabii. Yani görgülü bir küçük hanım gibi davranıyorlardı. Ama gel gör ki, köşelerde iş değişiyor çirkin laflar kulaktan kulağa gırla gidiyordu. İkisi bir araya gelmesin, hemen öyle laflara girişiyorlar, güle güle kırılıyorlardı. Sonra, akşamları birlikte çıkıyorlardı; eh, işte o zaman, birbirlerine gizli şeylerini söylüyorlar, tüyler ürpertici hikâyeler anlatıyorlar, kalabalığın itiş kakışı arasında coşkuyla konuşuyorlar, kaldırımlarda dolaşmaktan evlerine geç kalıyorlardı. Atölyede, Nana gibi henüz şununla bununla yatmaya başlamamış kızlar için kötü bir hava vardı; sürtük işçi kızların, şöyle bir toplanmış perişan saçlarında, üstlerinden çıkarmadan uzanıp yattıkları izlenimi uyandıracak buruş buruş etekliklerinde getirdikleri kır meyhanelerinin, pek namuslu geçmemiş gecelerin kokusu, sefahat gecelerinin ertesinde görülen gevşek ve tembel tavırlar, Madam Lerat'nın kibarca, aşk yumruğunun izleri dediği, etrafı çürümüş gözler, orası burası tutulmaklar, kısık sesler, tezgâhın üstünde yapma çiçeklerin parıltılı, narin görünümü arasında bir ahlâksızlık rüzgârı estirmekteydi. Nana, yanındaki kızın erkeği bilmiş biri olduğunu hissettiği zaman burnundan solumaya başlar, için için yanardı. Lisa'nın gebe olduğunu söyledikleri için uzun süre onun yanında oturmuştu; şişip şişip sonra birden patlayacağını bekler gibi, parıltılı bakışlarla süzüp durmuştu arkadaşını. Öğrenecek şeyi kalmamış gibiydi. Her şeyi biliyordu rezil; Goutte-d'Or Sokağı'nın kaldırımlarında her şeyi öğreniyordu sadece; yavaş yavaş kendisi de aynı şeyleri yapmak isteğini ve yüzsüzlüğünü göstermeye başlamıştı.

Panjuru daha da indirmek ister gibi bir pencereye yaklaştı.

"Boğuluyoruz," diye söylendi.

Ama, panjuru indireceği yerde eğilerek, sağa sola bir daha baktı. Tam o sırada, karşı kaldırımda duran bir adamı gözleyen Leoni:

"Şu ihtiyar ne yapıyor orada?" diye bağırdı. "On beş dakikadır buraya bakıp duruyor."

Madam Lerat:

"Tekenin biri," dedi. "Nana, yerine oturacak mısın sen! Pencerede durma demiştim."

Nana, burduğu menekşe dallarını yeniden eline aldı. Atölyede herkes o adamla meşguldü. Elli yaşlarında, iyi giyinmiş paltolu bir baydı bu; düzgün kesilmiş, kır, çember sakallı, çok ciddi, çok vakur, solgun bir yüzü vardı. Bir aktar dükkânının önünde bir saat kadar durdu, atölyenin panjurlarını seyretti. Çiçekçi kızlar sokağın gürültüsü içinde kaybolup giden küçük kahkaha çığlıkları atıyorlardı. Yaşlı bayı gözden kaybetmemek için, zaman zaman oraya bakarak, telâşla işlerine eğilmiş çalışıyorlardı.

Leonie:

"Aman!" diye bağırdı. "Gözlüğü de var. Vallahi, şık adam... Mutlaka Augustine'i bekliyordur."

Uzun boylu, çirkin bir sarışın olan Augustine buna ters bir karşılık verdi; ihtiyarlardan hiç hoşlanmadığını söyledi. Bunun üzerine Madam Lerat, çok anlamlar taşıyan gülümsemesiyle başını salladı:

"Yanlışınız var hayatım," dedi. "Yaşlılar daha duygulu olurlar."

O sırada, Leonie'nin yanında oturan ufak tefek tombul kız onun kulağına bir şey söyledi. Leonie, birden sandalyesinin arkalığına yaslandı, adama doğru bakışlar fırlatarak gitgide artan kahkahalarla katıla katıla gülmeye başladı.

"Ooo, evet, öyle ya! Aman! Bu Sophie ne rezil şey!" diyordu bir yandan da.

Herkes büyük bir merak içinde:

"Ne dedi? Ne dedi?" diye soruyordu.

Leoni, karşılık vermeksizin, gözlerinde biriken yaşları siliyordu. Biraz sakinleşip işini eline alınca:

"Söylenecek gibi bir şey değil," dedi sonunda. Hepsi söylemesi için üsteliyor, o, yeniden bir kahkaha tufanı içinde boğula boğula, başıyla olmaz diyordu. O zaman, solunda oturan Augustine kulağına söylemesini rica etti. Leonie, sonunda razı oldu, dudağını onun kulağına götürerek fısıldadı. Bu kez, Augustine arkasına kaykılarak katıla katıla gülmeye başladı. O da yanındakinin kulağına söyledi. Böylece o söz, bağrışmalar ve gülüşmeler arasında kulaktan kulağa dolaştı. Sophie'nin o münasebetsiz cümlesini hepsi öğrenince bir bakışma oldu aralarında, tabii, ne de olsa biraz utanıp kızardılar, sonra hep birden bastılar kahkahayı. Yalnız Madam Lerat bilmiyordu konuşulan şeyi. Bayağı bozulmuştu buna.

"Kızlar," dedi, "az terbiyesizlik değil bu yaptığınız. İnsan başkasının yanında gizli şey konuşmaz. Çirkin bir şeydir bu, değil mi? Pek güzel doğrusu."

Bununla birlikte, çok merak ettiği halde, Sophie'nin münasebetsiz lafını kendisine de tekrarlamalarını istemeye cesaret edemedi. Sonra, bir süre başını önüne eğdi, bir vakar gösterisi içinde, işçi kızların söyleşilerini dinledi. Zevk duyuyordu onların konuşmalarını dinlemekten. İçlerinden biri bir laf etse, en masum cinsten olsa bu, sözgelimi işi konusunda bir laf olsa, öbürleri hemen bunun altında türlü anlamlar arıyorlardı. Lafı anlamından soyup başka ve ayıp bir anlama çekiyorlar, sözgelimi "pensim yarılmış" ya da "çanağımı kim karıştırdı" gibi sıradan sözlerden olmayacak anlamlar çıkarıyorlardı. Sonra, lafı mutlaka karşı kaldırımda turna kuşu gibi ayak değiştirerek duran yaşlı baya getiriyorlar, imaları sonunda mutlaka ona dokunduruyorlardı. Adamın kulakları nasıl çınlıyordu kimbilir! Hınzırlığı öylesine ileri götürmek istediler ki sonunda çok hoş, çok budalaca sözler de etmeye başladılar. Yine de, coşku içinde, gözler çılgınca parıltılarla dolu, gitgide azıtarak, bu oyundan kendilerine büyük bir eğlence payı çıkarmaktan geri durmuyorlardı. Madam Lerat da kızmasındı canım. İşte hiç galiz laf ettikleri yoktu.

Bu kez, o kendisi:

"Matmazel Lisa, ateşim sönmüş, sizinkini verir misiniz?" deyince gülüşme yeniden başladı.

Hepsi birden bağırdı:

"Aman! Madam Lerat'nın ateşi sönmüş!"

Madam Lerat bir açıklama yapmak istedi.

"Kızlar, sizler de benim yaşıma geldiğinizde..." Ama onu dinleyen yoktu; Madam Lerat' nın ateşini yeniden harlı kılmak için kaldırımdaki bayı çağırmaktan söz ediyorlardı.

Bu kahkaha tufanı içinde Nana'nın neşesi gerçekten görülecek şeydi. İki anlamlı hiçbir sözü kaçırmıyordu. Kendisi de hatırı sayılır açık laflar ediyor, çenesiyle onları destekliyor, güle güle ölüyordu. Suda balık gibiydi ahlâksızlığın içinde. Bir yandan, sandalyesinin üstünde kıvranıp duruyor, bir yandan da elindeki menekşe dallarını kıvırmaktan geri kalmıyordu. Ama ne büyük bir hünerle yapıyordu bu işi! Bir sigara saracak zaman bile harcamadan. Bir el hareketiyle ince kâğıttan yeşil bir şerit alıyor, sonra onu, hop, pirinç tele sarıveriyordu; daha sonra da tepesini yapıştırmak için bir damla zamk sürüyordu; böylece iş tamam oluyordu; hanımların süsleri üstüne konulabilir yeşil bir dal çıkıyordu ortaya. Bütün ustalığı, kemiksizmiş izlenimini uyandıran o esnek, o incecik, namussuz parmaklarındaydı. Zanaatın yalnız bu kısmını öğrenebilmişti. Çiçek dallarını öyle ustalıkla yapıyordu ki atölyedeki bütün çiçek dalı işlerini ona veriyorlardı.

Bu arada karşı kaldırımdaki mösyö çekilip gitmişti. Atölye sükûnet bulmuş, bunaltıcı sıcakta yeniden çalışmaya koyulmuştu. Öğleyin, yemek zamanı gelince, hepsi silkinip kalktı. Pencereye doğru seğirten Nana, onlara seslenerek isterlerse dışarı çıkıp öteberi alabileceğini söyledi. Leonie iki meteliklik karides, Augustine bir külah patates kızartması, Lisa bir demet turp, Sophie bir sosis istedi. Aşağı inerken, onun bugünkü pencere tutkusundan pirelenmiş olan Madam Lerat da kocaman bacaklarıyla koşup peşinden yetişti.

"Dursana," diyordu. "Ben de seninle geliyorum. Bir iki şey alacağım."

Ama bir de baktı ki o yaşlı mösyö yolda kilise mumu gibi dikilmiş Nana'yla göz kaş ediyor. Kız kırmızı kesildi. Halası kolundan yakaladığı gibi onu kaldırımda sürüklercesine götür-

meye başladı, adam da arkalarından yürüyordu. Vay! Demek bu ihtiyar teke Nana için geliyormuş, ha! Eh, yani böyle daha on beş yaşında kıçına erkekleri takarak sürüklemek de güzel şeydi doğrusu! Madam Lerat kızı sorguya çekmeye başladı. Ama, vallahi de billahi de bir şey bilmiyordu Nana. Sadece beş gündür peşine takılıyordu bu adam; sokağa adımını atar atmaz o da ardından yürümeye başlıyordu. Nana onun tüccar olduğunu sanıyordu; evet evet kemik düğme fabrikatörü. Madam Lerat adamakıllı etkilenmişti. Döndü, mösyöyü göz ucuyla süzdü.

"Belli, paralı adam," diye mırıldandı. "Dinle, yavrum, her şeyi söylemelisin bana. Şimdi artık hiçbir şeyden çekinme."

Konuşa konuşa dükkân dükkân dolaşıyorlar, domuz kasabına, yemişçiye, kebapçıya giriyorlardı. Aldıkları şeyler, yağlı kâğıtlar içinde, ellerini dolduruyordu. Ama yine de güler yüzlü olmayı elden bırakmıyorlar, arkalarına dönüp fıkırdayarak ve parlak bakışlar göndererek salınıyorlardı. Madam Lerat bile edalar takınıyor ve düğme fabrikatörünün hâlâ peşlerinden gelmesi nedeniyle genç kızlık taslıyordu.

Binanın avlusuna girerlerken:

"Pek kibar adam," dedi, "inşallah niyeti de iyidir..." Sonra, merdivenden çıkarlarken, birdenbire aklına gelmiş gibi:

"Sahi," dedi, "neydi o kızların birbirlerinin kulaklarına söyledikleri laf? Hani şu Sophie'nin lafı canım?"

Nana nazlanmadı. Yalnız, Madam Lerat'nın boynuna asılıp onu iki basamak aşağı inmeye zorladı çünkü, o laf, merdivende bile yüksek sesle söylenebilecek soydan bir laf değildi. Sonra kulağına söyledi. Öyle çirkin bir laftı ki, halası ağzını büzüp gözlerini faltaşı gibi açarak başını sallamakla yetindi. Ama, işte öğrenmiş ve meraktan kurtulmuştu.

Kızlar, tezgâh kirlenmesin diye yemekleri dizlerinin üstünde yiyorlardı. Yemek yemekten sıkıldıkları için, lokmalarını acele acele atıştırıyorlar, yemek saatinde sokaktan gelip geçenleri seyretmeyi yeğ tutuyorlardı.

O gün de, sabahki mösyönün nereye gizlenmiş olabileceği konusunu tartıştılar, ama adam ortadan kaybolmuştu işte. Madam Lerat ile Nana hiç konuşmuyorlar, bakışıp duruyorlardı.

Saat biri on geçtiği halde işçi kızlar penslerini ellerine almaya yanaşmıyorlardı ki, Leonie, dudaklarıyla, nakkaşların birbirini çağırırken yaptıkları gibi "prrut!" diye işaret vererek patronun yaklaştığını bildirdi. Birden, sandalyelerine çöktüler, başlarını işlerine eğdiler. Madam Titreville içeri girdi, ciddi bir tavırla odayı dolaştı.

O günden sonra, Madam Lerat yeğeninin bu ilk serüveninin tadını çıkarmaya başladı. Artık onu yalnız bırakmıyor, sorumluluğunu ileri sürerek sabah akşam ona yolda eşlik ediyordu. Bu Nana'nın canını sıkıyordu biraz ama böyle bir hazine gibi korunmaktan kendine bir şişinme payı çıkarmıyor da değildi. Düğme fabrikatörü peşlerinde olduğu halde, halasıyla sokakta konuştuğu şeyler kendisini daha bir ateşlendiriyor ve içinde daha aşırı şeyler yapma tutkusu uyandırıyordu. Halası halden anlıyordu; hatta bu yaşını başını almış kibar düğme fabrikatörü duygulandırıyordu da onu; çünkü sonuçta, olgun kimselerin duyguları daha derin olurdu. Yalnız, göz kulak oluyordu elbet. Evet, bu adam onun vücudunu çiğneyip geçmeden küçüğe parmağını dokunduramazdı. Bir akşam bu mösyönün yanına yaklaşarak yaptığının iyi bir şey olmadığını açık açık söyledi. Adam, karşılık vermedi, ana-baba tarafından terslenmeye alışık eski bir hovarda tavrıyla kibarca selamladı onu. Madam Lerat'ın içinden öfkelenmek gelmedi doğrusu; bu adam gerçekten kibar biriydi. Yeğenine aşk üstüne pratik öğütler vermeye, erkeklerin ahlâksızlıklarına ilişkin imalarda bulunmaya, yaptıklarına sonradan pişman olmuş kızlar hakkında türlü türlü öyküler anlatmaya koyuldu; Nana, beyaz yüzünde günaha teşne gözleri parıl parıl, gevşek bir tavırla dinliyordu bunları.

Ama, düğme fabrikatörü bir gün Faubourg-Poissanniere Sokağı'nda burnunu hala ile yeğenin arasına sokmayı göze alarak, söylenmeyecek sözler mırıldandı. Bunun üzerine, ürkmüş bulunan Madam Lerat, kendini bile güven içinde görmediğini söyleyerek işi tamamiyle kardeşine devretti. Tabii bundan sonra durum değişti. Coupeau'ların evinde gürültü koptu. Önce, çinko işçisi, Nana'ya temiz bir dayak attı. Neler duyuyordu? Bu kaltak, moruklarla mı kırıştırıyordu? Dışarıda peşine adam tak-

tığını hele bir gören olsun, görürdü o zaman gününü, kafasını koparırdı alimallah. Vay anasını be! Bu kız daha burnunun sümüğünü silmeden ailenin onuruna kara mı çaldıracaktı? Onu sarsıp tartaklıyor, doğru yolda gitmesini, çünkü bundan böyle gözetim işini kendisinin yapacağını söylüyordu. Kız eve döner dönmez her yanını bir yoklamadan geçiriyordu; gözünün üstüne kurnazca sokulan soydan bir öpücük bulunup bulunmadığını anlamak için yüzünü inceliyordu. Kokluyor, o yana bu yana döndürüyordu. Bir akşam, bir dayak daha yedi, çünkü babası boynunda siyah bir leke görmüştü. Kaltak bunun bir emik olmadığını söylemek cesaretini gösteriyordu. Sadece bir bereymiş bu. Şakalaşırken Leonie çimcirmiş ve morarmış. Coupeau berenin morartının ne olduğunu gösterecekti ona. Bacağını kırdığı zaman da sürtsündü bakalım! Keyfi yerinde olduğu zamanlar, Coupeau'nun onunla şakalaştığı, ona takıldığı da oluyordu. Erkeklerin ağızlarının suyunu akıtacak güzel bir parçaydı, ha! Dil balığı gibi yamyassıydı. Ya omuzlarındaki çukurlar, vallahi yumruğunu soksan girerdi! İşlemediği kötü şeylerden dolayı dayak yiyen, babasının çirkin suçlamaları içinde sürüklenen Nana, izi sürülen hayvanlar gibi sinsi ve telaşlı bir boyun eğiş içindeydi.

Daha makul davranan Gervaise:

"Rahat bırak kızı!" diyordu. "Söyleye söyleye, çocuğun içinde o tarafa doğru bir eğilim uyandıracaksın."

Eh, o eğilim de uyanmış sayılırdı yani. Coupeau babanın dediğince, kızın bütün vücudu karıncalanma içindeydi; çıkıp gitmek, o işe dalmak istiyordu. Babası bu fikri öylesine kafasına vuruyordu ki, namuslu bir kız da olsa, sonunda sapıtırdı. Hatta, işin asıl tuhafı şu ki Coupeau o bağırıp çağırmalarıyla, ona henüz bilmediği bir sürü şeyi de öğretmiş oldu. Nana bundan sonra tuhaf haller edindi. Coupeau, bir sabah onun bir kâğıdın içinden bir şeyi alıp suratına sürdüğünü gördü. İpek gibi cildine, sapık bir zevkle, pudra sürüyordu. Coupeau, vay şıllık, diye bağırarak, eline aldığı bir kâğıt parçasıyla derisini yüzercesine yüzünü gözünü sildi. Bir başka sefer, utanarak giydiği ve kasket dediği o eski siyah şapkayı onarmak için kırmızı kurdele-

ler getirmişti eve. Coupeau öfkeyle bunları nereden bulduğunu sordu. Sırtüstü yatarak kazanmıştı herhalde! Ya da hırsız pazarından almıştı; işin içinde orospuluk ya da hırsızlık vardı; belki ikisi birden. Birçok defa onda akik bir yüzük, küçük bir dantelle süslü bir çift kolluk, daha çok orospu kadınların memelerinin arasına koydukları yürek biçimi bir madalyon görüyordu. Coupeau bunları alıp ayağının altında ezmek istiyor, Nana ise öfkeyle eşyasını savunuyordu: Onundu bunlar, kibar hanımlar vermişti, kimini de atölyede arkadaşlarıyla değiş tokuş etmişti. Sözgelimi o yürek biçimi madalyonu Aboukır Sokağı'nda bulmuştu. Babası bunu topuğunun altında ezdiği zaman, o, yüzü bembeyaz kesilmiş, vücudu kazık gibi, dimdik, öylece durmuştu; içinde kabaran bir isyan dalgasıyla, onun üstüne atılmak, bir yerlerini koparmak isteğiyle tutuşmuştu. İki yıldır böyle bir madalyonun düşünü kurup dursun, sonra da şimdi onu alıp ayak altında ezsinler! Yok, bu kadarı da çok fazlaydı, her şeyi sona erdirecek nitelikteydi bu.

Bununla birlikte, Coupeau'nun Nana'yı kontrol altında tutmak konusunda izlediği yol, namusluluktan çok zevzekliğe dayanmaktaydı. Çok kez haksızlık ediyor, bu da kızı iyice çileden çıkarıyordu. Nana sonunda atölyeden kaçmaya başladı. Çünkü işçisi kendisine gününü gösterdiği zaman da onunla alay ediyordu; Titreville'in atölyesine bir daha gitmek istemiyormuş, nedenini sorarsanız onu hep Augustine'in yanına oturtuyorlarmış; bu kızda öyle bir boğaz varmış ki neredeyse ayaklarını da yutacakmış. Bunun üzerine onu Coupeau kendisi alıp Kahire Sokağı'na götürdü, ayrıca patrondan, ceza olsun diye, hep Augustine'in yanına oturtmasını rica etti. On beş gün süreyle, her sabah, Nana'yı atölyenin kapısına kadar götürmek için Poissonnière kordonuna inmek zahmetine katlandı. Nana'nın içeri girdiğinden tam emin olmak için beş dakika kaldırımda durup bekliyordu. Ne var ki, bir sabah, bir arkadaşıyla birlikte Saint-Denis Sokağı'ndaki bir şarapçıya uğrayınca, kaltağın, kıçını sallaya sallaya sokağın alt tarafına doğru tüydüğünü gördü. On beş günden beri onu atlatıyordu; Madam Titreville'in atölyesine gireceği yerde, iki kat yukarı çıkıyor, bir merdiven basama-

ğına oturuyor ve onun gitmesini bekliyordu. Coupeau, Madam Lerat'ya çıkışmak istedi, o zaman, beriki, ders dinlemeye kulaklarının tıkalı olduğunu söyledi bağıra bağıra. Erkeklere karşı verilebilecek bütün öğütleri vermişti yeğenine; piç kurusu, bu iğrenç yaratıklardan hoşlanıyorsa bunda kendisinin ne suçu vardı. Artık kendisinden günah gitmişti, vallahi de billahi de hiçbir şeye karışmayacaktı; evet evet; onun da bildiği bir şeyler vardı; aile içindeki dedikodulardan haberi yok mu sanıyorlardı; güya kendisi de Nana ile beraber sürtüyormuş, ona orospuluk ettirerek bundan çirkin bir şekilde zevk duyuyormuş.

Zaten Coupeau, Nana'nın başka bir işçi kız, elindeki çiçekleri bırakıp kırıştırmaya giden Leonie kaltağı tarafından baştan çıkarıldığını patrondan öğrenmiş bulunuyordu. Nana, kuşkusuz, sokaklarda sürtmekle yetinip daha ileri bir rezillik düşünmediği için, henüz evlilik tacını korkusuzca giyebilecek durumdaydı. Ama, bir yerleri yırtılmadan, kendini bilen matmazeller gibi, eksiksiz gediksiz bir şekilde kocaya vermek istiyorlarsa ellerini çabuk tutmaları gerekiyordu.

Goutte-d'Or Sokağı'ndaki evde, Nana'nın o ihtiyar herifinden herkesin tanıdığı bir adam gibi söz ediliyordu. Doğrusu çok kibar, hatta bir bakıma utangaç davranıyordu bu adam; ama kızı sadık bir kuçu kuçu gibi on adım geriden izlemekte pek sabırlı ve inatçı görünüyordu. Arada bir avluya kadar girdiği de oluyordu. Bir akşam, Madam Gaudron ona ikinci kat sahanlığında rastlamış, telaşlı ve ürkek bir tavırla tırabzan boyunca sıvışmıştı. Lorilleux'ler, o yeğenleri olacak sürtük, kıçına herifleri takarak eve gelmekte devam ederse başka bir eve çıkacaklarını söyleyerek gözdağı veriyorlardı çünkü iş artık dayanılmaz bir kerteye gelmişmiş. Merdivenler dolu oluyormuş, her basamakta çevreyi koklayan ve bekleyen erkeklere rastlanıyormuş. Gerçekten de evin bu tarafında azmış bir hayvan vardı sanki. Boche'lar bu zavallı baya acıyorlardı, böyle saygıdeğer bir adam kalksın, bu sürtüğe abayı yaksın! Sonra tüccardı bu bay, Villette Bulvarı'ndaki düğme fabrikasını görmüşlerdi, dürüst bir kıza düşseydi onu mutlu kılabilecek bir erkekti. Kapıcılardan aldıkları bilgiler sayesinde, bütün mahalle halkı, hat-

ta bu arada Lorilleux'ler, ihtiyar, sarkık dudağı, solgun yüzü, düzgün kesilmiş sakalıyla Nana'nın peşinden yürürken, büyük saygı duyuyorlardı ona.

İlk ay, Nana, moruğunu adamakıllı alaya aldı. İhtiyarın kızın çevresinde pervane olması görülecek şeydi. Kalabalıkta, kimseye belli etmeden kızın arkasını elleyen pis zamparanın tekiydi aslında. Ya o bacaklar! Çalı marsığı gibi, kibrit gibi bacak vardı herifte. Başında saç kalmamıştı. Sadece ensesine inen dört adet tel. Öyle ki Nana çok kez adama berberinin adresini sormamak için kendini güç tutuyordu. Canım, moruğun tekiydi işte! Soytarı zamparanın biri!

Bir süre sonra, onun böyle her zaman karşısına çıkmasından hoşlanmamaya başladı. İçinde bir korku da vardı bu adama karşı, yanına yaklaşsa bağıracaktı. Bir kuyumcu dükkânının önünde mi durdu, herif hemen arkasında bitiyor ve ense kökünde bir şeyler mırıldanıyordu. Herifin söyledikleri de yalan şeyler değildi hani, kadife bir kurdeleyle boyuna asılmış bir haçı, birer kan damlası izlenimini uyandıracak mercan küpeleri olmasını isterdi herhalde. Hatta, mücevher sevgisi bir yana, artık dilenciler gibi gezemezdi doğrusu. Kahire Sokağı'ndaki atölyenin döküntülerini bir biçime sokup süs diye kullanmaktan, hele Titreville'in dükkânından yürüttüğü çiçekler, üstünde yoksul bir adamın gerisine takılmış bir çıngırak izlenimini uyandıran bu külüstür şapkadan iyice usanmıştı. İşte Nana o zaman çamurlarda seke seke yürüyerek, arabalardan sıçrayan çamurlara hedef olarak, gözleri vitrinlerin parıltısıyla kamaşmış, için için yanar; şık giyinmek, lokantalarda yemek yemek, tiyatroya gitmek, dayalı döşeli ve kendine ait bir odada oturmak özlemi içinde olurdu. İstekten rengi uçmuş bir halde Paris kaldırımlarından yükselen bir sıcaklığın kalçalarından yukarı doğru çıktığını duyar, kaldırımların büyük hayhuyu içinde ortasına düştüğü o tatları yabansı bir iştahla ısırmak isteğini duyardı. İhtiyar ise tam böyle anlarda kulağına öneriler fısıldamaktan geri kalmazdı. Ah! Bütün ahlâksızlık eğilimine rağmen, ondan korkmasa, erkeği bilmemiş olmaktan doğan öfke ve tiksintiyle bu önerileri geri çevirmeye kendisini iten bir is-

yan içinde olmasa, bu adamın eline nasıl sarılacaktı, kimbilir!

Ama, kış gelince, Coupeau'ların evlerinde yaşamak da iyice sıfırı tüketti. Nana, düzenli olarak her akşam sopa yiyordu. Babası dövmekten usanınca, bu kez annesi uslu durmayı öğretmek için pataklamaya başlıyordu. Genellikle hepsi birden tepinmeye başlıyordu; kıza o vurunca öteki savunuyordu; o kadar ki sonunda üçü birden kırılan tabak çanağın arasında, yerlerde yuvarlanıyordu. Üstüne üstlük, çoğunlukla karınları da aç oluyor, yakacakları olmadığından tir tir titriyorlardı. Kız kendine bir kurdele, bir kol düğmesi mi aldı, ana baba hemen buna el koyuyor, götürüp okutuyordu. Her gün düzenli olarak yediği dayaktan sonra kızcağıza kala kala bir yatak çarşafı parçasının üzerine uzanıp ufak, siyah bir eteklikten ibaret yorganı üstüne çekerek tir tir titremek kalıyordu. Hayır, bu berbat hayat böyle sürüp gidemezdi. Bu şekilde geberip gitmeye niyeti yoktu. Babasını çoktan silmişti defterden; ona artık baba değil, insanın silkip atmak isteyeceği iğrenç bir yaratık gözüyle bakılmalıydı. Şimdi de annesine beslediği sevgiyi yitiriyordu işte. Annesi de içiyordu. Kocasını aramak için Colombe babanın meyhanesine zevk duyarak, kendisine de biri iki kadeh içki sunar umuduyla gidiyordu; hemen masaya çöküyor, o ilk seferki gibi iğrenmiş tavırlar takınmıyor, kadehleri bir çırpıda yuvarlıyor, saatlerce orada zıkkımlanıyor, meyhaneden gözleri yuvalarından uğramış bir halde çıkıyordu. Nana, meyhanenin önünden geçtikçe, annesini dip tarafta yüzünü kadehe eğmiş, erkeklerin sövüp saymaları arasında kendinden geçmiş bir halde görünce, büyük bir öfkeye kapılıyordu çünkü tutkuları başka yönlere kaymış olan gençler içkiden anlamazlar. Böyle günlerde, ana sarhoş, baba sarhoş, pis bir içki kokusuyla dolu olup yiyecek tek lokma ekmek bulunmayan bu yıkılası evde Nana'nın durumu gerçekten içler acısıydı! Kısacası, insan ermiş bile olsa bu evde oturamazdı! Eh! Günün birinde kız buradan çekip giderse, annesi babası suçun kendilerinde olduğunu, kızlarının kaçmasına kendilerinin sebep olduklarını düşünsünlerdi.

Bir cumartesi günü eve dönen Nana, annesiyle babasını iğrenç bir durumda buldu. Coupeau kendini yatağa atmış horlu-

yordu. Bir iskemleye çökmüş olan Gervaise ise gözlerini ürkütücü bir şekilde boşluğa dikmiş, başını sallayıp duruyordu. Artmış bir parça yahniyi ısıtmayı unutmuştu. Fitilini temizlemek zahmetine katlanmadığı bir mum, içerinin utanç verici sefaletini aydınlatmaktaydı.

"Sen misin sürtük," diye geveledi. "Gel bakalım! Baban gebertecek seni!"

Nana karşılık vermiyor, yüzünün rengi uçmuş, buz gibi sobaya, üstüne tabak konmamış sofraya, bu sarhoş çiftin ahmaklıklarıyla ürküntü içinde tuttukları bu iç karartıcı odaya bakıyordu. Şapkasını çıkarmadı, odanın içini dolaştı sonra dişlerini sıkarak, tekrar kapıyı açtı, çıkıp gitti.

Annesi, başını çevirme gücünü bile bulamadan sordu:

"Aşağı mı iniyorsun?"

"Evet, bir şey unutmuşum. Biraz sonra gelirim. Allahaısmarladık."

Gidiş o gidiş. Coupeau'lar ertesi gün Nana'nın kaçış nedenini birbirinin üstüne atarak kavga ettiler. Hani çocuklara serçeler için anlatılır ya, işte öyle, onlar da, Nana'nın kuyruğuna bir tutam tuz koysalar, onu yeniden ele geçirebilirlerdi belki. Bu da Gervaise'i ezen büyük bir darbe oldu. Çünkü, kendini bilecek halde olmadığından, kızının sokağa düşüşünün kendisini batağa daha daldırdığını hissediyordu. Bu rezil kaltak, onda kalan son namus parçalarını da eteğine dolamış götürüyordu. Gervaise üç gün sürekli olarak içti, öfke içinde yumruklarını sıkıyor, kızı olacak o kaltağa ağza alınmayacak küfürler savuruyordu. Coupeau, dış bulvarları dolaştıktan, gelip geçen bütün şırfıntıları burunlarının dibine kadar sokulup inceledikten sonra, yine kaygısız bir tavırla piposunu yakıyordu; yalnız bazen, yemekteyken birden masadan kalkıyor, bir elinde bıçak, namusuna leke sürüldüğünü söylüyordu bağıra bağıra; sonra oturup çorbasını bitiriyordu.

Kafeslerinin kapısı açık bırakılmış ispinozlar gibi kızların her ay uçup uçup gittikleri bu evde, Coupeau'ların başına gelen olay kimseyi şaşırtmadı. Yalnız Lorilleux'ler çok memnunlardı. Dememişler miydi efendim, bu kızın onların başına iş aça-

cağını! Bu böyleydi canım, bütün çiçekçi kızlar sonunda böyle sokağa düşüyorlardı. Boche'lar ve Poisson'lar da olağanüstü bir namusluluk gösterisi içinde, bıyık altından gülüyorlardı. Yalnız Lantier sinsi bir şekilde Nana'yı savunmaktaydı. İlkelerine bağlı bir adam tavrıyla, değil mi efendim, diyordu, evinden kaçan bir kız bütün yasalara da kafa tutuyor demektir, sonra gözlerinden gelip geçen hain bir parıltıyla, haspanın pek güzel olduğunu, bu yüzden de elbet, bu yaşta sefalet çekmeyeceğini ekliyordu.

Madam Lorilleux bir gün, toplanıp kahve içtikleri Boche'ların kulübesinde;

"Haberiniz yok mu?" diye bağırdı. "Kızı paytağın kendisi satıı. Gün gibi ortada bir şey bu. Evet, satmış. İspatı da elimde... Sabah akşam merdiven başına gelen o ihtiyar herif, yukarı çıkıp avans olarak para da veriyormuş. Körler bile anlardı bunu."

Dün de küçük hanımla zamparasını Ambigua'de görmüşler... Vallahi de billahi de işte... Birlikte görmüşler. Buna ne buyrulur?

Bu konu üstünde tartışarak kahvelerini bitirdiler. Mümkündü tabii; ona bakarsan daha neler oluyordu bu dünyada. Ve sonunda, mahallede en oturaklı kimseler Gervaise'in kızı kendisinin sattığını söylemeye başladılar.

Gervaise şimdi kimseyi takmıyor, terliklerini sürüye sürüye dolaşıyordu. Mahallede arkasından hırsız diye bağırsalar başını çevirip bakmayacaktı. Madam Fouconnier, çekişmeleri önlemek için ona yol verdiğinden, artık orada çalışmıyordu. Birkaç hafta içinde sekiz çamaşırhane değiştirdi; her çamaşırhanede iki üç gün ya çalışıyor ya çalışmıyor, ondan sonra kapı dışarı ediliyordu; baştan savma, temizliğe uymadan, dikkatsiz iş görüyor, eski zanaatini iyice unuttuğu izlenimini yaratıyordu. Sonunda ütü işini artık kıvıramadığını kendisi de anlayınca, Neuve Sokağı'ndaki çamaşırhaneye gündelik çamaşır yıkamaya başlamıştı. Çirkef sulara batıp çıkmak, pisliğin içinde yuvarlanmak, işin en kolay ve en zor taraflarını yapacak kadar düşmek... Bunlar da onca önemli sayılmazdı, çünkü nihayet kendisini bir derece daha aşağı indiriyordu. Ama çamaşırhanenin

onu güzelleştirmediği de meydandaydı. Morarmış teni, sırılsıklam bir halde oradan çıktığı zaman bir sokak köpeğini andırıyordu. Ayrıca, yiyecek ekmek bulamadığı halde gitgide et bağlayıp şişmanlıyordu; bacağı öyle aksamaya başlamıştı ki biriyle beraber yürüyecek olsa onu devireceği sanılıyordu.

Bu noktaya geldikten sonra kadınlık gururu diye bir şeyin de artık kalmayacağı açıktır. O eski gururlu hallerini, koket tavırlarını, sevgi, görgü ve ilgi gereksinimlerini bir yana bırakmıştı Gervaise. Gitgide kendini kapıp koyveriyor, önüne arkasına, neresine tekme indirirseniz indirin duymuyor, gevşiyordu. Bu yüzden Lantier de onu bütün bütüne bırakmıştı; iş olsun diye bile bir çimdik atmaz olmuştu. Gervaise sürüklene sürüklene, karşılıklı usançla çözülen bu uzun ilişkinin sonunda iyice bittiğini fark etmez görünüyordu. Bu, onun için bir yükten daha kurtulmak anlamına gelmekteydi. Hatta Lantier ile Virginie'nin ilişkilerinden de hiç tındığı yoktu; bir zamanlar kendisini kudurtan böylesi saçmalıklar karşısında şimdi ne kadar da kayıtsızdı! Hani isteseler bir de şamdan tutardı onlara. Bu meseleyi bilmeyen kalmamıştı, şapkacı ile bakkal kadın iyi gidiyorlardı yani. Ayrıca çok rahattırlar, o Poisson olacak boynuzlu, iki günde bir gece nöbetinde ıssız kaldırımlarda soğuktan takırdarken, karısıyla komşusu evde iç içe, sımsıcak yatıyorlardı, öyle hiç kaygılandıkları, telaşlandıkları da yoktu. Karanlık ve boş sokakta, dükkân boyunca onun çizmeleriyle tok tok yürüdüğünü işitinceye dek burunlarını bile yorgandan dışarı çıkarmıyorlardı. Bir belediye zabıta memuru için yalnız görevi vardır, değil mi? Bu ciddi adam, başkalarının malına bekçilik ederken, onlar da sabahlara dek onun malını rahat rahat talan ediyorlardı. Bu komedi şimdi bütün Goutte-d'Or Sokağı'nın dilindeydi. Bir devlet memurunun godoşluğu ilginç geliyordu herkese. Öte yandan, Lantier bu köşeye iyice el koymuş bulunuyordu. Dükkân da dükkâncıyla birlikte gidiyordu. Çamaşırcı kadını yiyip bitirmişti, şimdi de bakkal kadını kemirmeye başlamıştı. Hani önüne daha tuhafiyeci, kâğıtçı kadınlar, modistralar dizilse onları da sırayla yutardı; öyle büyük bir çene vardı herifte.

Böyle bal küpüne düşmüş erkek görülmemişti vallahi. Virginie'ye şekerleme ticareti yapmayı öğütlemekle kendi işini de yoluna koymuş bulunuyordu Lantier. Tam Provence'lı biriydi, onun için tatlı şeylere bayılırdı; yani lokum, akide, badem şekeri ve çikolata verin, başka bir şey istemezdi. Hele badem şekerine hiç dayanamıyordu, yedikçe ağzı daha bir sulanıyordu. Bir yıldan beri yalnız şekerlemeyle besleniyordu zaten. Virginie dükkânın başında durmasını rica ettiği zamanlar, çekmeceleri açıp atıştırı atıştırıveriyordu. Genellikle, birkaç kişiyle konuşurken eli hemen bir kavanoza gidiyor, kapağını açıp ağzına bir şeyler atıyordu. Sonra açık kalan kavanoz içindekiler tükeniyordu. Farkına varmadan yapıyormuş bunu, bir alışkanlık. Sonra, bir türlü geçmeyen bir nezle hikâyesi uydurmuştu, efendim, boğazında bir rahatsızlık varmış, onu yumuşatmak istiyormuş. Hâlâ çalışmıyordu; gitgide daha büyük işler tasarlıyordu; önemli bir icat peşindeydi: Şemsiye-şapka; yağmur yağmaya başlar başlamaz şemsiye halinde geliveren bir şapka. Kârın yarısını Poisson'a vaat ediyor, hatta deneyler yapmak için zaman zaman ondan yirmi frank ödünç alıyordu. Bu arada bütün dükkân da onun dilinin üstünde erimeye başlamıştı: Çikolata sigaralardan tutun kırmızı karamela pipolara kadar bütün mal suyunu çekmeye başlamıştı yavaş yavaş. Patlayıncaya kadar şeker yedikten sonra, aşka gelip, dükkân sahibesini bir köşeye sıkıştırıp son şekerlemeyi de ondan aldığı zamanlar kadın onun dudaklarını badem şekeri gibi tatlı buluyordu. Hani, tam öpüşülecek erkekti! Gitgide ballanıyordu üstelik. Boche'lar, kahvesinin şerbet haline gelmesi için parmağını fincanına daldırmasının yeteceğini söylüyorlardı.

Bu sürekli tatlı yemeler Lantier'yi duyarlı bir hale getirmişti. Gervaise'e karşı babaca bir sevgiyle davranmaya başladı. Ona öğütler veriyor, artık çalışmayı sevmediği için azarlıyordu. Olur muydu öyle şey? Onun yaşında bir kadın kendine bir çekidüzen vermeyi becerebilmeliydi. Sonra onu öteden beri boğazına düşkün bir kadın olmakla suçluyordu. Ama, insanlara artık hiç layık olmadıkları zaman da el uzatmak gerektiği için, ona ufak tefek işler bulmaya çalışıyordu. Sözgelimi, Gervaise'i haftada bir getirtip dükkânı ve odaları temizletmek konusunda Virginie'nin

aklını çelmişti; sodalı suda üstüne yoktu Gervaise'in; her seferinde de otuz metelik alıyordu. Cumartesi sabahları, bir kova ve bir fırçayla geliyor, bir zamanların sarışın, güzel patronu olduğu bu evde, pis ve aşağılık bir iş yapmaktan hiç acı duymaz görünüyordu. Yıkılışın son aşamasıydı bu, gururun tükenmesi.

Bir cumartesi günü adamakıllı yorulmuştu. Hava üç gün yağmurlu geçmiş, müşterilerin ayaklarıyla dünyanın çamuru içeri dolmuştu. Virginie, tezgâhın başında, saçı başı iyice düzgün, boynunda küçük bir yaka, kollarında danteller, hanımefendilik taslıyordu. Onun yanındaki kırmızı pamuklu kadife kaplı daracık sedire dükkânın gerçek sahibi olduğunu gösterircesine kurulan Lantier elini tasasız bir hareketle naneli pastil kavanozuna daldırıyor, alışkanlık dediği şeyi uygulayarak habire atıştırıyordu.

Virginie, işçi kadının çalışmasına bakıp dudaklarını büzerek:

"Aaa! Madam Coupeau!" diye bağırdı. "Bakın, şu köşenin kirini almadınız. Biraz daha iyi fırçalayın canım!"

Gervaise boyun eğdi. O köşeye gitti, yere, pis suların ortasına diz çöküp omuzlarını çıkartarak, morarmış kolları, tutulmuş, iki büklüm olmuş bedeniyle yeniden yıkamaya başladı. Eski, ıslak giysisi kaba etlerine yapışıyordu. Parkenin üstünde, saç baş darmadağın, giysisinin deliklerinden vücudunun şişmanlığı görüne görüne, kirli bir yığın izlenimi uyandırıyor; taşan lop lop etleri, yaptığı işin sert sarsıntısıyla gidip geliyor, kabarıp iniyordu; öyle tere batmıştı ki sırılsıklam yüzünden kocaman damlalar süzülüyordu.

Lantier, ağzı pastil dolu yapma bir olgunlukla:

"Ne kadar dirsek yağı sürsen o kadar parlar," dedi.

Virginie, bir prenses tavrıyla geriye yaslanmış, gözleri yarı kapalı, temizlik işini izliyor, fikirler yürütüyordu.

"Az daha sağa. Şimdi kaplamalara dikkat edin... Biliyorsunuz, geçen cumartesi hiç memnun kalmamıştım. Lekeler olduğu gibi duruyordu."

Şapkacı ile bakkal kadın, Gervaise ayaklarının dibinde, çamur içinde süründükçe oldukları yerlerde, tahta oturuyormuşçasına, daha fazla kuruluyorlardı. Virginie, bundan büyük tat

alsa gerekti, çünkü kedi gözlerinde bir an sarı ışıltılar belirmiş, anlamlı bir gülümsemeyle Lantier'e bakmıştı. Demek, hep içinde dert olup kalan köteğini çamaşırhanede kıçına yediği sopaların öcünü alıyordu şimdi!

Gervaise'in fırçalama işine ara verdiği bir sıra, dipteki odadan hafif bir testere sesi geldi. Açık kapıdan, avlunun donuk ışığı içinde Poisson'un karaltısı seçiliyordu; o gün izinli olan belediye zabıta memuru, boş zamanından yararlanarak küçük kutularıyla uğraşıyordu. Tezgâhın başına geçmiş, akaju bir sigara kutusunun içine büyük bir özenle arabeskler kesiyordu. Dostça ona yine o adla hitap eden Lantier:

"Hey Badingue," dedi. "O kutu benimdir ha! Bir matmazele armağan edeceğim."

Virginie ona çimdiği bastı; şapkacı ise gülümsemesine ara vermeden, tezgâhın altından onun dizini gıdıkladı. Böylece kötülüğe iyilikle karşılık vermiş oldu; kadının kocası sarı suratında diken diken duran kızıl sakalını ve bıyıklarını göstererek başını kaldırınca da tabii bir hareketle elini çekti.

Belediye zabıta memuru:

"Ben de öyle düşünüyordum zaten Auguste," dedi. "Bir dostluk anısı."

Lantier:

"Ooo! İyi öyleyse yahu," dedi gülerek. "Senin küçük kutuya el koyuyorum demektir. Biliyor musun, ne yapacağım? Bir kurdeleyle boynuma asacağım."

Sonra birdenbire bu fikir başka bir fikri esinletmiş gibi:

"Ha, sahi!" dedi. "Dün akşam Nana'ya rastladım."

Gervaise, birdenbire, bu haberin heyecanıyla dükkânı dolduran çirkef suyun içine oturuverdi. Fırçası elinde, soluk soluğa öylece kaldı.

"Ya!" diye mırıldandı sadece.

"Evet, Martyrs Sokağı'ndan iniyordum, önümden bir ihtiyarın kolunda kıvıra kıvıra giden bir kıza bakıyor ve kendi kendime 'Yahu, bu küfeyi bir yerden tanıyacağım,' diyordum. Adımlarımı sıklaştırdım, birden bizim kâfir Nana ile burun buruna gelmeyeyim mi? Boş verin be! Hiç de üzülünecek bir halde de-

ğil, çok mutlu bir kere, üstünde güzel, yün bir giysi var, boynunda altın bir haç, bir de kaltak tavırlar ki deme gitsin, yeme de yanına yat."

Gervaise, bu kez daha boğuk gelen bir sesle:

"Ya!" diye tekrarladı.

Pastilleri bitirmiş olan Lantier başka bir kavanozdan bir nöbet şekeri alıp ağzına attı.

"Bir günah havası var bu çocukta," diye devam etti. "Düşünün bir kere, hiç sıkılmadan peşinden gitmemi işaret etti bana. Sonra, moruğunu bir yerde, bir kahvede ekti! Aman! Moruğu bir görseniz. Görseniz içi nasıl boşalmış moruğun! Neyse, Nana geldi bir kapının altında benimle buluştu. Nasıl bir yılan olmuş düşünemezsiniz! Sevimli, yalpak, küçük bir fino gibi adamı yalayıp duruyor. Öptü beni, herkesten haber sordu... Kısacası ona rastladığıma çok memnun oldum."

Gervaise üçüncü kez:

"Ya!" dedi.

Kıç üstü oturduğu yerden kalkmıyor, bekliyordu. Demek kızı kendisi için tek kelime etmemişti, öyle mi? Sessizliğin içinde, Poisson'un testeresi yine işitilmeye başlanmıştı. Keyiflenmiş olan Lantier, dudaklarını hafifçe şapırdata şapırdata şekerini emiyordu.

Virginie şapka işçisini hatırı sayılır bir şekilde çimdikleyerek:

"Ben ona rastlasam kaldırım değiştiririm," dedi. "Evet, böyle bir kız herkesin içinde beni selamlasa yer yarılsa da içine girsem derim utancımdan. Siz varsınız diye söylemiyorum Madam Coupeau, ama kızınız tam anlamıyla bir çirkef. Poisson ondan çok daha masumlarını her gün sokaktan topluyor..."

Gervaise gözlerini boşluğa dikmiş, ne bir kelime söylüyor ne de yerinden kımıldıyordu. Sonra kendine sakladığı fikirlere karşılık verircesine ağır ağır başını salladı. Bu sırada, şapkacı iştahlı bir tavırla mırıldanıyordu:

"Vallahi insan yalamadan yutar böyle çirkefi. Piliç gibi yumuşak kaltak."

Ama bakkal kadın kendisine öyle müthiş bir bakışla bakıyordu ki sözünü yarıda kesmek ve yaltaklanarak onu yatıştırmak

zorunda kaldı. Belediye zabıta memurunu kolladı, o tam kutusunun üstüne eğildiği bir sırada bundan yararlanarak nöbet şekerini Virginie'nin ağzına tıktı. O da buna karşılık, lütfen güldü. Sonra öfkeyle tahtacı kadına döndü:

"Elinizi biraz çabuk tutsanıza kuzum," dedi. "Orada sınır taşı gibi oturmakla iş görülmüyor... Hadi, kımıldayın bakalım. Akşama kadar su içinde bata çıka yürümeye niyetim yok."

Sonra, alçak sesle ve hınzırca:

"Kızı dibini dövdürüyorsa suç benim değil ya!" diye ekledi.

Gervaise bunu işitmedi tabii. İki büklüm olmuş, yamyassı bir şekilde yere abanmış, kurbağa gibi gevşek hareketlerle sürünerek parkeyi yeniden ovmaya girişmişti. Fırçayı kavrayan iki eliyle kara bir su kitlesini önü sıra itiyor, buradan sıçrayan çamurlar saçlarına varıncaya kadar her yanına bulanıyordu. Pis suları sokağa attıktan sonra parkeleri temiz suyla yıkamaktan başka iş kalmamıştı.

Bu arada meydana gelen sessizliğin sonunda, canı sıkılmış olan Lantier sesini yükseltti:

"Bilmiyorsunuz ne oldu Badingue," diye seslendi. "Dün Rivoli Sokağı'nda sizin patronu gördüm. Amma da çökmüş be yahu! O vücut onu altı ay götürmez... Ama, elbet onun sürdüğü hayat..."

İmparatordan söz ediyordu. Zabıta memuru gözlerini kaldırmadan soğuk bir sesle:

"Siz de hükümet işleriyle uğraşsaydınız böyle yağ bağlamazdınız," diye karşılık verdi.

Şapkacı birden ciddi bir tavır takınarak:

"Yok dostum, ben hükümet işlerini yürütseydim, işler mutlaka biraz daha iyi giderdi, böylece bilesiniz bunu... Bir kere, dış politika bir süreden beri dökülüyor. Ben, şu karşında gördüğün ben var ya, düşüncelerimle esinleyecek bir gazeteci tanısaydım!.."

Canlanmıştı, şekerini bitirdiği için, çektiği bir çekmeceden lokumlar alıyor, el kol hareketleriyle konuşurken, bir yandan da atıştırıp duruyordu.

"Çok basit bir şey... Her şeyden önce Polonya'yı yeniden kurar ve Kuzey devini susta durduracak büyük bir İskandinav

devleti yaratırdım... Sonra, Almanya'daki bütün küçük krallıkları bir cumhuriyet halinde birleştirirdim. İngiltere'ye gelince, ondan korkacak bir şey yok; hele bir kımıldasın, hemen Hindistan'a yüz bin kişilik bir kuvvet gönderirim... Ayrıca, Türk padişahını Mekke'ye, Papa'yı da Kudüs'e sürerdim dipçik kuvvetiyle... Tamam mı? Al sana tertemiz bir Avrupa. Bu budur! Bakar mısınız şuraya Badingue..."

Sustu, beş altı lokum avuçladı.

"Evet, şunları yutmaktan daha uzun sürmezdi iş," dedi.

Ve lokumları art arda ağzına atmaya başladı. Belediye zabıta memuru birkaç dakika düşündükten sonra:

"İmparatorun başka bir plânı var," dedi.

Şapkacı ateşi almıştı bir kere, sözüne devam etti:

"Bırakın Allah aşkına! Biliyoruz onun plânını! Avrupa'nın umurunda bile değiliz. Her akşam, Tuileries'deki uşaklar sizin efendinizi masanın altından, iki kibar aşiftenin arasından çekip çıkarıyorlar."

Bu sırada Poisson yerinden kalkmıştı. Yürüdü, elini kalbine koyarak:

"Beni incitiyorsunuz, Auguste," dedi. "Tartışırken kişisel hayatı işe karıştırmayın."

O zaman Virginie de söze karışarak kafasını şişirmemelerini rica etti. Sıçardı Avrupa'nın içine. Her şeyi paylaşan iki erkek nasıl oluyordu da siyaset yüzünden böyle birbirine giriyordu? Bir an ikisi de anlaşılmaz sözler geveledi. Sonra, belediye zabıta memuru, kızmadığını göstermek için, gitti, o ara bitirmiş olduğu kutunun kapağını getirdi; üstüne kazıma harflerle şöyle yazılıydı: *Auguste'e dostluk anısı.* Çok hoşlanmış olan Lantier, arkasına kaykılıp yayıldı; öyle ki Virginie'in üstüne dayandı dersiniz. Koca ise eski duvar rengi gözleriyle karşısındaki görünüme bakıyor, ama bulanık bakışlarından hiçbir şey anlaşılmıyordu. Yine de bıyıklarının kırmızı telleri zaman zaman tuhaf bir şekilde kımıldamaktaydı. Öyle ki, işinden şapkacı kadar emin olmayan bir başkası bu durum karşısında kaygılanabilirdi.

Bu eşşoğlu eşek Lantier'de kadınların hoşuna giden sakin bir ataklık vardı. Poisson arkasını dönünce aklına Madam Po-

isson'un sol omzuna bir öpücük kondurmak gibi bir muziplik geldi. Aslında, genellikle sinsi bir ihtiyat içindeydi; ama ne zaman siyasa üstüne çekişseler, bu kez, her şeyin acısını karısından çıkarmaya kalkar, tehlikeli hareketlere başvururdu. Belediye zabıta memuru sırtını çevirir çevirmez alınan bu hırsızlama öpücüklerle Fransa'yı bir geneleve çeviren İmparatorluk'tan hıncını çıkarmış oluyordu. Yalnız bu sefer Gervaise'in orada bulunduğunu unutmuştu. Tahtacı kadın dükkânın temizlenme ve kurutma işini tamamlamış, tezgâhın yanında ayakta duruyor, verilecek otuz meteliğini bekliyordu. Göz önünde yapılan bu öpüşme olayını, karışmaması gereken çok doğal bir şeymiş gibi, kayıtsız karşıladı. Virginie biraz sıkılmış göründü. Otuz meteliği tezgâhın üstüne, Gervaise'in önüne attı. Gervaise kımıldamadı, bedeni hâlâ tahta silme yorgunluğunun sarsıntısı içinde, lâğımdan çekip çıkarılmış bir köpek gibi ıslak ve çirkin duruyor, bir şey bekliyor gibiydi.

Sonunda şapkacıya sordu:

"Peki, bir şey söylemedi mi size?"

Lantier:

"Kim?" diye bağırdı. "Ha, evet! Nana!.. Yok canım, başka bir şey söylemedi. Kaltakta bir ağız var. Nah, ufak bir reçel kavanozu!"

Gervaise, otuz meteliğini eline alarak, çekildi. Ökçesi gitmiş terliklerinden tulumba gibi su çıkıyor, bunlar çalgılı pabuç denecek gibi birtakım sesler çıkarıyor, kaldırımda geniş tabanlarının izini bırakıyordu.

Mahallede kendi gibi ayyaş kadınlar, Gervaise'in, kızının düşüşünü unutmak için içtiğini söylüyorlardı şimdi. Kendisi de, tezgâh başında içkisini dikerken, dramatik birtakım tavırlar takınıyor, içki kadehini, inşallah bu beni gebertir dileğiyle yuvarlıyordu. Kancık eşek gibi yusyuvarlak eve döndüğü günler bunun kederden olduğunu söylüyordu. Ama namuslu kişiler omuz silkiyorlardı; Meyhanede zıkkımlanıp zıkkımlanıp, sonra da suçu kedere mi buluyordu bu kadın! Kederse, şişedeki kederdi bu. Hiç kuşkusuz, ilk sıralarda Nana'nın diktiği tüyü bir türlü hazmedememişti.

Kalan kadarıyla namusluluğu isyan ediyordu buna; sonra, genellikle anneler, kızının önüne gelen erkekle samimi olmasını kabul edemezler. Ama Gervaise uzun süre bu utancı duyamayacak kadar hayvanlaşmıştı, kafası da yüreği de harabeye dönmüştü. Bir geliyor bir gidiyordu işte. Onu haftalarca aklına getirmediği oluyordu; sonra, birdenbire, ayık kafayla ya da sarhoşken, bir sevgi ya da öfke bunalımına yakalanıyor, Nana'yı bir köşede yakalamak gereksinimini duyuyordu; o andaki ruhsal durumuna göre onu orada ya sarılıp öpecek, ya da gebertinceye kadar pataklayacaktı. Giderek namusluluk üstüne aydınlık bir düşünceye sahip olmamaya başlamıştı. Ama ona ait bir varlıktı, değil mi? İyi ya, insan sahip olduğu şeyin avucundan uçup gitmesini istemezdi elbet.

İşte bu noktaya gelince, Gervaise sokakta çevresine jandarma gözleriyle bakınmaya başlıyordu. Ah! O şıllık kızına bir rastlasaydı, bak nasıl kolundan tutup eve götürüyordu! O yıl mahallenin altını üstüne getirmişlerdi. Magenta Bulvarı ve Oınano Bulvarı açılıyor, eski Poissonnière kordonu kaldırılıyor, dış bulvar deliniyordu. Oraları tanınmayacak hale gelmişti. Poissonnière Sokağı'nın bir yanı yere serilmişti. Şimdi Goutte-d'Or Sokağı'ndan bakılınca büyük ve aydınlık bir boşluk görülüyordu, sokak gün ışığına ve temiz havaya kavuşmuştu; o yönde manzarayı kapayan kulübelerin yerinde, gerçek bir anıt, altı katlı bir ev yükseliyordu; bir kilise gibi işlenmiş ve parlak camlı pencerelerindeki yaldızlı perdelerinden zenginlik dökülen bir yapı. Sokağın tam karşısına dikilmiş olan bu beyaz ev, bir ışık salkımı gibi aydınlatıyordu çevresini. Hatta bu yüzden Lantier ile Poisson her gün birbirine düşüyordu. Şapkacı, Paris'teki bina yıkım işleri için söylemediğini bırakmıyordu; güya imparator işçileri taşraya geri göndermek için her yanda saraylar kurduruyormuş. Belediye zabıta memuru ise, sessiz bir öfkeyle sapsarı kesilerek bunun tersini ileri sürüyordu; ona kalırsa, imparator her şeyden önce işçileri düşünmekteydi, gerekirse, sırf onlar işsiz kalmasın diye bütün Paris'i yıktırırdı. Gervaise de alışık olduğu o karanlık kenar mahalle köşesi görünümlerini bozan bu güzelleştirme işlemlerine sıkılmaktaydı. Sıkıntısı-

nın asıl nedeni de mahallenin tam kendi yıkımı sırasında güzelleşmeye başlamasıydı. İnsan sefalet içindeyse tepesinin üstünde gün ışığı istemez. Ayrıca, Nana'yı aradığı günlerde, yapı malzemesinin üstünden geçmek, yapılmakta olan kaldırımlar boyunca bata çıka yürümek, şarampollere çarpmak adamakıllı öfkelendiriyordu onu. Ornano Bulvarı'ndaki güzel binaya da kızıyordu Gervaise. Böyle binalar, Nana gibi orospular içindi.

Bununla birlikte kızından birçok kere haber almıştı. Kişiyle alay etmek için kötü şakalar yapmaya meraklı şom ağızlı kimseler daima bulunur. Evet, kızın, tecrübesiz bir aşifte olarak, o ihtiyar adamı ektiğini anlatmışlardı. Oysa o moruğun yanında çok rahatmış, el üstünde tutuluyormuş, seviliyormuş, hatta, işini bilse, özgürmüş de. Ama gençler budaladır. Kimbilir, iyi tanımadığı çapkın herifin biriyle kaçıp gitmişti belki de. Muhakkak olan bir şey varsa, bir gün öğleden sonra Bastille meydanında, moruğundan küçük bir ihtiyacını defetmek için üç metelik istemişti, moruk hâlâ bekliyordu. Kibar topluluklarda buna İngiliz usulü işemek derlerdi. Başkaları, onu o günden sonra Chapelle Sokağı'ndaki Grand Salon de la Folie'de şark dansı yaparken gördüklerine yemin ediyorlardı. Bunun üzerine Gervaise mahalledeki meyhaneleri dolaşmayı düşündü. Hiçbir danslı yer yoktu ki girip bir yoklamasın. Coupeau da onunla birlikte gidiyordu. Önce sadece salonları dolaşıyorlar, göbek atan sürtüklerin yüzlerini inceliyorlardı. Sonra, bir akşam, paraları olduğundan bir masaya oturdular, biraz serinlemek ve bakalım Nana gelecek mi diye bir kâse Fransız usulü şarap içtiler. Bir ay sonra Nana'yı unutmuşlar, dans seyretmek için, kendi zevkleri için meyhaneye devama başlamışlardı. Saatlerce, hiç konuşmadan, dirsekleri masaya dayalı oturuyorlar, döşemenin sarsıntısı ortasında aptallaşıp kalıyorlardı. Salonun boğucu havası ve kırmızı ışığı içinde kordon sürtüklerini seyretmekten büyük bir tat alıyorlardı herhalde.

Tam, bir kasım akşamı ısınmak için Grand Salon de la Folie'ye girmişlerdi. Dışarıda serince bir rüzgâr, gelip geçenlerin yüzlerini ikiye biçiyordu. Ama salon tıklım tıklım doluydu. Ana baba günüydü içerisi, masalar dolu, orta yer dolu, yu-

karısı dolu, bir vücut panayırı ki deme gitsin; evet, Kabil usulü işkembeyi sevenler buyurabilirlerdi. Bizimkiler salonun içinde iki kez döndükleri halde oturacak yer bulamayınca, ayakta durup bir grubun masasını boşaltmasını beklemeye karar verdiler. Coupeau, sırtında işçi gömleği, başında tepesine yassılıp oturmuş, sipersiz, eski bir bez şapka, iki ayağının üstünde sallanıyordu.

Yolu kapattığı için ufak tefek bir gencin kendisine bir dirsek vurduğunu, sonra da paltosunun kolunu silmekte olduğunu gördü.

Piposunu kararmış ağzından çıkararak, öfkeyle bağırdı:

"Buraya baksanıza! Özür dileyemez misiniz siz? Üstünüzde işçi gömleği var diye iğreniyor bir de!"

Genç adam başını çevirip çinko işçisini süzdü. Coupeau devam ediyordu:

"İt oğlu it, bil ki işçi gömleği en güzel elbisedir, evet! İş elbisesi! İki şamarla tozunu alayım mı şimdi senin? İşçiye hakaret eden böyle ibneler de yeni çıktı yahu!"

Gervaise boşuna onu yatıştırmaya uğraşıyordu. Coupeau pırtılarının içinde kasılıp duruyor, gömleğine vurarak bağırıyordu:

"Erkek yüreği var bunun içinde, erkek!"

O zaman genç adam:

"Amma da pis serseriye çattık be!" diye mırıldanarak kalabalığa karıştı.

Coupeau onu yakalamak istedi. Bir paltosu var diye adam kendisini matrağa alamazdı! Günde bir metelik kazanamayan bir it hem de! Bir metelik harcamadan karı tavlamaya çıkmış bir piçti bu. Eline bir daha geçirse, diz üstü getirecek, gömleğe selam durduracaktı. Ama boğucu bir sıcak vardı içeride, adım atmak mümkün değildi. Gervaise'le beraber, dans edenlerin çevresinde dönüyorlardı yavaş yavaş; bir adam yere mi yayıldı, bir kadın bacağını kaldırarak bütün malını mı gösterdi, hemen, üç sıra meraklı seyirci, mayışan suratlarla birbirini çiğneyerek o yana yöneliyordu. Bizimkilerin ikisi de kısa boylu olduğundan, sıçrayan şapkalarla saç topuzlarını seçebilmek için, ayak-

larının ucunda yükseliyordu. Orkestra, teneke sesli borularıyla çılgın bir kadril geçiyor, kasırga gibi zangırdatıyordu salonu; dans edenlerin tepinmesiyle yükselen toz, havagazı ışığını daha da ağırlaştırmaktaydı. Sıcak, öldürücü bir dereceye çıkmıştı.

Birden, Gervaise:

"Baksana şuraya!" dedi.

"Ne olmuş?"

"Şu kadife kukuletaya bak, şurada, bak."

Ayaklarının ucunda yükseldiler. Sol tarafta, üstünde iki yoluk tüy sallanan siyah kadifeden eski bir şapka vardı; tam da cenaze arabasına konan tüylerden. Ama dinine imanına zıpır bir dans yapan, takla atan, fırıl fırıl dönen, inip yükselen bu şapka dışında bir şey görebildikleri yoktu. O azmış kalabalığın içinde yitiriyorlar, sonra yeniden buluyorlardı onu; öyle komik bir arsızlıkla sallanıyordu ki, çevrelerindeki insanlar, altında ne bulunduğunu bilmeksizin, yalnız bu şapkanın oynayışına bakarak gülüşüyorlardı.

Coupeau:

"Ne olmuş?" diye tekrarladı sorusunu.

Gervaise, boğuntu içinde mırıldandı:

"Tanımadın mı bu saç topuzunu? Bizim kız değilse bu, kellemi keserim."

Çinko işçisi bir itişte kalabalığı yardı. Vay anasını be! Evet ya, Nana'ydı bu. Hem de nasıl bir kılıkta! Kıçında meyhane masalarına sürüne sürüne kirlenmiş, sökük volanları her yanından sallanan, eski ipekli bir elbiseden başka bir şey yoktu. Hani üstünde bir atkı parçası arayayım derseniz, hak getire; düğme ilikleri yırtılmış korsajından her yeri görünüyordu. Hani yahu, denildiğine göre bu kaltağın gözünün içine bakan bir moruğu vardı? Tepesinden yumruğunu eksik etmeyen bir hergelenin peşinden gitmek için şimdi bu duruma düşmüştü anlaşılan. Ama ne olursa olsun, bir fino köpeği gibi perişan saçlarının üstüne çapkınca oturttuğu şu şapkasının altında pembe ağzıyla, körpe ve yeme de yanında yat cinsinden bir güzellik taşıyordu.

Coupeau:

"Dur, bak, ona bir dans ettireyim de gör!" dedi.

Tabii Nana'nın hiçbir şeyden kuşkulandığı yoktu. Bir kıvırıyordu ki, işte artık o kadar olur, bir soluna kıç atıyor, bir sağına kıç atıyor, reveranslarla ince yerinden kopacak gibi oluyor, ikiye bölünecekmiş gibi ayaklarını kavalyesinin suratına fırlatıyordu. Çevresinde halka olanlar alkışlıyorlardı; Nana, kendini iyice dansa bırakmış, eteklerini topluyor, dizlerine kadar kaldırıyor, oyunun ateşiyle sarsılıyor, kamçı yemiş topaç gibi dönüyor, bacaklarını iyice ayırıp, yamyassı bir şekilde döşemenin üstüne düşüyor, sonra hafif bir dans tutturarak zarif hareketlerle kalçalarını, göğsünü oynatıyordu. Hani şeytan diyordu ki çek bir köşeye, yumul, işte öyle tatlıydı kaltak.

Bu sırada bodoslamadan dansın içine dalmış olan Coupeau, figürleri bozduğu için, oradakiler tarafından tartaklanmaya başlanmıştı.

"Kızım, diyorum size!" diye bağırıyordu. "Bırakın beni yahu!"

Tam bu sırada, Nana da tüyleriyle parkeleri süpürüp, kıçını çıkararak ve daha güzel görünsün diye hafifçe titreterek geri geri gidiyordu. Tam gereken yerine ustaca savrulmuş bir tekme yedi, doğruldu, karşısında babasıyla annesini görünce sapsarı kesildi. Ne şanssızlık değil mi?

Dans edenler bağırıyorlardı:

"Atın dışarı!"

Ama kızının kavalyesinin o deminki paltolu sıska genç olduğunu görmüş olan Coupeau'nun hiçbir şeye aldırdığı yoktu.

"Evet biziz!" diye haykırıyordu. "Hiç beklemiyordun değil mi? Biz adamı işte böyle bastırırız. Hem de demin bana saygısızlık eden bir acemi çaylakla..."

Dişlerini sıkmış bulunan Gervaise:

"Sus!" diyordu. "Ne gereği var bunca açıklamanın." Sonra ilerledi, yüzünün ortası budur diye Nana'ya iki şamar aşk etti. İlk tokatta tüylü şapka yere düştü, ikinci tokat o çamaşır kadar beyaz yanakta kıpkırmızı iz bıraktı. Nana iyice şaşırmıştı, bu tokatları yerken ağlamadı, karşı da koymadı. Orkestra çalmaya devam ediyordu; kalabalık iyice öfkelenmiş, şiddetle haykırıyordu.

Gervaise:

"Hadi, yürü!" dedi. "Düş önüme bakalım! Savuşmaya falan kalkayım deme, hapse attırırım alimallah."

Ufak tefek genç, ihtiyatı sıvışmakta bulmuştu. Nana düştü önlerine; dimdik ve talihsizliğin verdiği sersemlik içindeydi. Suratını asar gibi oldukça, arkadan yediği iki tokat ona kapının yolunu hatırlatıyordu. İşte böyle, üçü birlikte salondaki kalabalığın ıslıkları ve yuhalamaları arasında dışarı çıktılar. Bu sırada orkestra pasturel havasını bitirmekteydi; bunu öylesine bir gürültüyle yapıyordu ki borulardan gülleler fırlıyordu sanki.

Hayat yeniden başladı. O eski odacığında on iki saat uyuduktan sonra Nana bir hafta boyunca uslanmış göründü. Gösterişsiz bir entariyi üstünkörü onarmış, başına bir hotoz koymuş, kurdelelerini saç topuzunun içinden geçirmişti. Hatta, imana gelmiş, artık evinde çalışmak istediğini söylüyordu. İnsan evinde oturup çalıştı mı istediği kadar para kazanabilirdi; atölyedeki çirkin lafları işitmemiş olmak da ayrı. İş aradı. İlk günler, sabahları saat beşte kalkıp araçlarıyla birlikte bir masanın başına geçiyor, menekşe dalları kıvırıyordu. Ama, bir iki grosa mal teslim ettikten sonra, kramplar içindeki ellerini işten çekti. Dal yapma ustalığını yitirmişti. Ayrıca, altı ay açık havada dolaşmaya alıştığı için bu kapalı yerde boğuluyordu şimdi. Zamk şişesinde kurumuş dallar ve yeşil kâğıt şeritleri yağa bulanmıştı. Patron üç kez kendisi geldi, kaybolan mallarını istedi, bayağı kavga etti. Nana, yine sürünmeye başladı, babasının tokatı suratından eksik olmuyordu; annesiyle dalaşıp duruyordu; öyle ki bu kavgalarda birbirlerine söylenmedik pis laf bırakmıyorlardı. Bu böyle sürüp gidemezdi. Kaltak, on ikinci gün, eşya adına sırtındaki o üstünkörü giysiyi ve başındaki o hotozu alarak tüydü yine. Kızın dönüşü ve pişmanlık getirişi karşısında enikonu bozulmuş olan Lorilleux'ler buna öyle katıla katıla güldüler ki hani az kaldı nalları dikip tahtalı köyü boylayacaklardı. İkinci numara, iki numaralı firar, Saint-Lazare'a gidecek kızlar, hadi arabaya! diyorlardı. Yoo, doğrusu pek güldürücü bir şey vardı bunda. Nana tabanları yağlamakta bitirimdi vallahi? Coupeau'lar onu evde tutmak istiyorlarsa bir kafes yaptırıp içine koysunlardı.

Coupeau'lar herkese karşı kızdan kurtulduklarına memnun olmuş göründüler. Ama içlerinden kuduruyorlardı. Yine de gün gelir kızgınlık da kalmaz. Çok geçmeden Nana'nın mahallede sürtüp durduğunu öğrendiklerinde kıllarını bile kıpırdatmadılar. Onu bunu kendi şereflerine leke sürmek için yapmakla suçlayan Gervaise, dedikodulara kulak asmadığını söylüyordu. Vallahi bu orospuya sokakta rastlasa, eli kirlenmesin diye bir tokat bile atmazdı. Evet, her şey bitmişti artık, onu kaldırım üstünde çırılçıplak uzanmış geberirken görse, şunu da karnımda dokuz ay taşıdım demeden yanından geçerdi. Nana o dolaylardaki bütün danslı yerlerde ünlenmişti. Reine Blanche'dan tut Grand Salon de la Folie'ye kadar her yerde tanıyorlardı onu. Elysee-Montmartre'a ayağını bir atmasın, pasturel dansında soluyan karides taklidini yapmasını seyretmek için millet sandalyelerin üstüne çıkıyordu. Chateau Rouge'dan iki kez kapı dışarı edildiği için, oranın sadece kapısı önünde kolan vuruyor, kendisini içeri sokabilecek bir tanıdık bekliyordu. Bulvardaki Boule-Noire ile Poissonniers Sokağı'ndaki Grans-Turc, kılığı düzgün olduğu zamanlar gittiği temiz salonlardı. Ama, o, mahalledeki bütün danslı yerlere rutubetli bir avlu içindeki Bal de l'Ermitage'ı ve Cadran çıkmazındaki Bal Robert'i yeğ tutuyordu; yarım düzine petrol lambasıyla aydınlanan, bu iki çirkef yerden, herkes memnun ve serbestti; o kadar ki damların kavalyeleriyle dip tarafta öpüşmelerine göz yumuluyor, kimse gelip bir şey söylemiyordu. Nana ise kimi zaman yükseliyor, kimi zaman alçalıyor, gerçek bir sihirbaz değneğiyle dokunulmuşçasına, bir bakıyorsun şık bir kadın gibi giyiniyor, bir bakıyorsun sokak süpürgesi gibi pislik içinde yüzüyordu. Evet, evet, gerçekten yaman bir hayat sürüyordu.

Coupeau'lar kızlarını birçok kere görür gibi oldular, iyi şöhreti olmayan yerlerde. Hemen arkalarını dönüyorlar, onu tanımak zorunda kalmamak için hemen bulundukları yerden savuşuyorlardı. Onun gibi bir şırfıntıyı kolundan tutup eve götürmek için bütün bir danslı salonun yuhalarını sineye çekmeye niyetleri yoktu. Ama, bir akşam, saat onda, tam yatacakları bir sırada kapıya yumrukla vuruldu. Nana'ydı bu, kaygısızca gel-

miş, yatmak istiyordu. Hem de, nasıl bir kılıkta, aman Tanrım! Saç baş açık, lime lime dökülen bir giysi, ökçeleri yitmiş potinler, hani öyle bir kılık ki polis görse alıp dosdoğru karakola götürür. Tabii, eşek sudan gelinceye kadar dayağı yedi; sonra, bir parça kuru ekmeğe saldırdı ve daha sonra lokma ağzındayken, bitkin bir şekilde uykuya daldı. Ve eski hayat yeniden yuvarlanmaya başladı. Kılığı iyiyse, bakıyorsun, sabahtan buhar olup uçmuş. Koydunsa bul! Kuş olup uçuyordu sanki. Aradan haftalar, aylar geçiyordu, Nana yok. Nana ortada yok. Sonra, bir gün, birdenbire ortaya çıkıveriyordu. Hiçbir zaman nereye gittiğini söylemezdi. Kimi zaman maşayla bile dokunulmayacak gibi pislik içinde, yüzü gözü tırmık içinde, kimi zaman iyi giyimlerle oluyordu. Ama her zaman, öyle bitkin, sefahatten öyle uyuşmuş oluyordu ki ayakta bile duracak hali kalmıyordu. Ana baba, ne yapsınlar, sonunda bu duruma alıştılar. Dayak mayak fayda etmiyordu. İkisi de onu ayakları altına alıp çiğniyorlar, ama bu da onun evi haftalığına kiralanmış bir han odasına çevirmesini önleyemiyordu. Yatağının bedelini dayak yemekle ödediğini biliyor, kendini yokluyor; yatmaya gereksinim duyuyorsa dayak yemeye geliyordu. Öte yandan dayak atan kimse de giderek bundan usanır. İşte, Coupeau'lar da Nana'nın zaman zaman böyle ortadan kayboluşlarına alıştılar zamanla. Canı isterse gelir istemezse gelmezdi, yeter ki çıkarken ya da girerken kapıyı açık bırakmasın. Hay Tanrım! Alışkanlık dediğin, her şey gibi namus duygusunu da aşındırıyor.

Yalnız bir şey Gervaise'in beynini attırıyordu; kızının eve kuyruklu giysiler, tüylü şapkalarla gelmesi. İşte bu lüksü sindiremiyordu. Nana ne bok yerse yesindi, ama annesinin evine geldiği zaman, bir işçi kızın içinde olması gereken bir kılıkta gelmesi gerekirdi. O kuyruklu giysiler bütün evi velveleye veriyordu; Lorilleux'ler alaya başlıyorlardı; Lantier kıza sulanıyor, güzel kokusunu içine çekmek için peşinden ayrılmıyordu; Boche'lar, Pauline'e, bu iğreti süslü ahlâksız kızla konuşmayı yasaklamışlardı. Gervaise, Nana'nın, böyle gelişlerde, göğsü bağrı açık, saçı darmadağın ve firketeleri üstünde, rengi kireç gibi, ölmüş gibi kesik kesik soluk alarak öğleye kadar

uyumasına da çok kızıyordu. Sabahları gelip beş altı kez sarsıyordu; şimdi karnına bir güğüm suyu boca edecekti ha! Bu güzel, ablak ve günahla dolu kız, tenini doldurup kabartan seviş-me sarhoşluğuyla uyanma olanağını bile bulamadan böyle sızıp kaldıkça çileden çıkıyordu Gervaise. Nana bir gözünü aralıyor, tekrar kapıyor ve daha fazla yayılıyordu.

Bir gün, Gervaise, ona sürdüğü bu kötü hayattan dolayı serzenişte bulunarak, eve böyle bitkin döndüğüne göre askerlerle mi düşüp kalktığını soranca ve ıslak elini sallayarak karnının üstüne su dökme tehdidini tekrarlayınca, kız çarşafının içinde dönerek, öfkeyle bağırdı:

"Yeter! Yeter artık, diyorum anne! Erkeklerden söz açmasak daha iyi ederiz. Sen bu konuda istediğini yaptın, ben de istediğimi yapıyorum."

Annesi:

"Nasıl? Ne dedin?" diye kekeledi.

"Evet şimdiye dek bundan sana söz etmedim; çünkü benim üstüme ödev bir şey değildi. Babam horul horul uyurken aşağıdaki evde geceleri gecelikle gezip durduğunu kaç kere gördüm. Hiçbir şey umurunda değildi o sıralar. Şimdi senin canın istemiyor bunu, ama başkalarının canı istiyorsa..."

Rahat bırak beni Allahaşkına! Bana bu şekilde örnek olmasaydın!

Nana, yüzükoyun, yamyassı uzanmış, yastığı kollarının arasına sıkıştırmış, kurşun gibi ağır uykusuna gömülürken, Gervaise, rengi kireç gibi, eli ayağı titreme içinde, ne yaptığını bilmeden oracıkta dönüp durmaya başladı.

Coupeau homurdanıp durmaktaydı, artık tokat atmayı bile akıl edemiyordu. Dünyasını iyice şaşırmıştı. Aslında onu ahlâksız baba diye anmak da doğru olmazdı, çünkü içki onda iyi kötü ayrımını yapabilecek bir yetenek bırakmamıştı.

Şimdi artık düzenli bir hale gelmişti. Altı ay ayık gezmeden içiyor, sonra bir seriliyor, gözünü Saint-Anne'da açıyordu; kıra gitmek gibi bir şeydi bu onun için. Lorilleux'ler, dük bağırsak buran hazretlerinin malikânelerine teşrif ettiklerini söylüyorlardı. Birkaç hafta sonra, oradan tamir görmüş, cıvataları sı-

kıştırılmış olarak çıkıyor, tekrar o yıkıcı yaşantısına dönüyordu; yeniden yere serilip onarılmayı gerektirir duruma düşünceye kadar sürüyordu bu. Böylece üç yıl içinde yedi kez Saint-Anne'a girip çıktı. Mahallede, hastanede yatağının başkasına verilmeyip hep kendisi için muhafaza edildiği söyleniyordu. Ama işin en kötüsü şu ki, bu inatçı sarhoşun durumu her defasında biraz daha fazla bozulmuş olmaktaydı. Öyle ki derdi çoğala çoğala yakında son defa yere serileceği, çemberleri bir bir atan bu hasta fıçının son çatırtı ile parçalanacağı şimdiden söylenebilirdi.

Üstelik kendine de hiç bakmıyordu artık; yüzünü gören hortlak gördüm sanırdı. Zehir fena kazıyordu içini. Damarlarından kan yerine alkol akan bedeni, eczanelerde kavanozlarda görülen ceninler gibi ufalıp büzülmekteydi. Öyle zayıflamıştı ki bir pencerenin önünde dursa rahatça öbür tarafı görebilirdiniz. Yanakları çukurdu, çipil gözleri katedrale yetecek kadar balmumu sızdırmaktaydı. Mahvolmuş sarhoş suratının ortasında sadece burnu, karanfil gibi güzel, kırmızı, çiçeklenmiş gibi duruyordu. Kırk sularında olan yaşını bilen kimseler, onun yoldan kambur, sarsak, sokaklar kadar eski bir halde geçtiğini görünce ürperiyorlardı. Ellerindeki titreme artmıştı. Hele sağ eli öyle bir paydos davulu çalmaktaydı ki kimi günler kadehini ağzına götürebilmek için iki eliyle birden tutmak zorunda kalıyordu. Off! Bu el titremesi! Tepeden tırnağa insanlıktan çıkmış olmasına rağmen kendinde tutulduğu tek şey buydu. Ellerine yakası açılmamış laflarla küfürler ettiği işitiliyordu. Kimi zaman da saatlerce dans eden ellerini seyre daldığını, tek kelime söylemeden ve artık öfkelenmeden, onların böyle kurbağalar gibi zıplayışlarına baktığını, içindeki bir makinenin mi yaptığını araştırır gibi baktığını görenler oluyordu; Gervaise, bir akşam onu, kavruk ayyaş yanaklarına yuvarlanmış iri iki damla yaşla, bu durumda bulmuştu.

Nana'nın, gecelerinin geriye kalan kısmını ana babasının evine sığınarak geçirdiği son yaz mevsimi özellikle Coupeau için hayırlı olmadı. Sesi tamamiyle değişmişti; sanki o zıkkım şey boğazına yeni bir müzik koymuştu. Bir kulağı sağır oldu. Derken,

birkaç gün içinde gözleri de iyi seçememeye başladı; tepesi üstü gitmemek için merdivenin tırabzanına dayanması gerekiyordu. Sağlık durumuna gelince, malum, dinleniyordu. Korkunç baş ağrıları çekiyor, başı dönüyor ve gözünün önünde yıldızlar uçuşuyordu. Ansızın, kollarına, bacaklarına sızılar giriyordu. Rengi uçuyor, oturmak zorunda kalıyor, bir sandalye üstünde saatlerce pinekliyordu. Hatta böyle bir krizden sonra bir koluna bütün bütün inme inmişti. Birçok kez yatağa düştü; çarşafın altına gizleniyor, canı yanan bir hayvan gibi durmadan kesik kesik soluyordu. Kuşkulu, kaygılar ve ateşler içinde yanarak, çılgın öfkelerle kıvranıyor, üstünü başını paralıyor, kasılmış çenesiyle önüne gelen eşyayı ısırıyor, ya da büyük bir duygulanma ortamına girerek kadın gibi sızlanıyor, kimsenin kendisini sevmediğini ileri sürerek ağlıyordu. Bir akşam, birlikte eve dönen Gervaise'le Nana onu yatağında bulamadılar. Kendi yerine yastığını koymuştu. Onu duvarla karyola arasına gizlenmiş buldukları zaman, dişleri takırdıyor ve bazı adamların kendisini öldürmeye geleceklerini söylüyordu. İki kadın onu yeniden yerine yatırmak ve bir çocuk gibi avutmak zorunda kaldılar.

Tek bir ilacı vardı Coupeau'nun; yarım litreyi mideye indirmek; o zaman midesine bir sopa yemiş gibi dimdik ayağa kalkıyordu. Her zaman çıkardığı balgamı böyle tedavi ediyordu. Belleği uçup gideli çok olmuştu, kafasının içi bomboştu. Bir kez ayağa kalkınca da hastalıkla alay etmeye başlıyordu. Hiç hasta olmamıştı o. Evet, insanın iyiyim diyerek geberme noktasına geldiği durumdaydı. Zaten, bedeninin başka kısımları da çığırından çıkmış bulunuyordu. Nana, altı hafta falan süren gezintilerinden döndüğü zaman, babası onu öteberi almak için çarşıya gitmiş de oradan geliyor sanıyordu. Kız bazen bir bayın kolunda ona rastlıyor ve kendisiyle alay ediyordu; Coupeau tanımıyordu bile onu. Kısacası, artık hesaptan düşülmüş bir varlıktı; hani Nana iskemle bulamasa da üstüne otursa, olurdu.

İlk donlar başladığı sırada, Nana, meyvecide pişmiş armut var mı diye sormak için evden çıkmış, bir kez daha tüymüştü. Kışın yaklaştığını hissediyor, soğuk sobanın karşısında soğuktan dişlerinin takırdamasını istemiyordu. Coupeau'lar armutla-

rın gelmesini bekledikleri için ona sadece orospu deyip geçtiler. Nasıl olsa döner gelirdi; geçen kış da iki meteliklik tütün almak için aşağı inmiş üç hafta ortalarda görünmemişti ya! Ama aylar geçti Nana yok. Bu kez oldukça uzağa gitmiş olmalıydı. Haziran geldi, güneşle birlikte de boy göstermedi. Tamamdı canım, mesele bitmişti artık; kimbilir nerde has ekmek bulmuştu. Coupeau'lar çok sıkıntıda oldukları bir gün, kızın karyolasını yuvarlak hesap altı franga okuttular, parasıyla Saint-Ouean'de kafayı çektiler. Zaten bu karyola evi daraltıyordu.

Bir temmuz sabahı, Virginie oradan geçmekte olan Gervaise'e seslenerek bulaşığa biraz yardım etmesini rica etti; Lantier bir gün önce iki arkadaşını yemeğe çağırmış da. Gervaise şapkacının verdiği yemeğin bulaşık tabaklarını yıkarken, henüz o yemeği dükkânda sindirmekle meşgul bulunan Lantier birdenbire seslendi:

"Biliyor musunuz valide hanım! Geçen gün Nana'yı gördüm."

Boşalmış bulunan kavanozların ve çekmecelerin karşısında kaygılanmaya başlayan Virginie, oturmakta olduğu tezgâhta öfkeyle başını salladı. İçini boşaltmamak için kendini zor tutuyordu. Çünkü işler gittikçe bozuluyordu. Lantier, Nana'yı fazla sık görmeye başlamıştı. Hayır, elini ateşe sokamazdı vallahi, Lantier bir kadını aklına koymasın bir kere, ondan sonra neler yapacağını hiç kestiremezdiniz. Şu sıralar dertleştiği Virginie'yle aralarından hiç su sızmayan Madam Lerat girdi içeri; yüzüne şakrak bir anlam vermeye çalışarak:

"Ne biçimde gördünüz?" diye sordu.

Şapkacı, iyice gönenmiş bir tavırla gülümseyerek ve bıyıklarını burarak: "Kaldırımda sulara bata çıka yürüyordum. Doğru söylüyorum vallahi. Hem niye doğru söylemeyecekmişim."

Bakışına bir parıltı gelmişti. Dükkânın dip tarafında, ayakta, tabak kurulamakta olan Gervaise'e döndü:

"Ya! Arabadaydı, çok şık bir tuvalet içinde. Bir çiçek gibi taptaze yüzünde kar gibi beyaz dişleriyle öyle kibar bir hali vardı ki az kalsın tanıyamayacaktım. Eldivenini sallayarak bana selam verdi. Sanırım bir vikont yakalamış. Yani sizin anlayacağınız tam yolunu bulmuş. Hiçbirimiz umurunda değiliz; mutlu-

luk başından aşıyor vallahi kaltağın. Görseniz ne hoş bir kedi yavrusu olmuş. Yok canım, tahmin edemezsiniz."

Gervaise, çoktan kurulayıp pırıl pırıl yaptığı tabağı hâlâ kurulamakla meşguldü. Virginie ertesi gün nasıl ödeyeceğini bir türlü bilemediği bir poliçeye takmıştı aklını, kaygılanıp duruyordu. Lantier ise tombul ve yağlı, beslendiği şekerler bedeninden taşa taşa, dörtte üçü çoktan yenip tükenmiş, artık bir iflas kokusu tütmeye başlamış şekerci dükkânını iki dirhem bir çekirdek giyimli körpe kızlara duyduğu sevgiyle dolduruyordu. Evet, Poisson'ların dükkânında da temize havale etmek için kemireceği, emeceği bîr iki akideden başka şey kalmamıştı. Birden, karşı kaldırımda, nöbette olan ve bütün düğmeleri yukarıdan aşağı ilikli bulunan belediye zabıta memurunu gördü; kılıcı belinde geçiyordu. Bu onu daha da neşelendirdi. Virginie'yi kocasına bakmaya zorladı.

"Vay!" dedi. "Bu sabah Badingue'nin yüzü gülüyor. Bak, kıçını nasıl sıkıyor yürürken. El âlemi gafil avlamak için bir yerlerine camdan bir göz mü sıkıştırmış?"

Gervaise evine çıktığı zaman, Coupeau'yu geçirdiği bir krizin uyuşukluğu içinde karyolanın kenarında oturuyor buldu. Feri kalmamış gözleriyle yere bakıyordu. Kendisi de kollarında, bacaklarında güç kalmamış, elleri kirli etekliği boyunca iki yanında, bir sandalyeye çöktü. Bir çeyrek saat kadar onun karşısında tek kelime konuşmadan öylece kaldı.

Sonunda:

"Haberler aldım," dedi. "Kızını görmüşler... Evet, kızın pek şıkmış, sana da hiç ihtiyacı yokmuş artık. Yani seninki adamakıllı mutlu, anladın mı? Tanrım! Onun yerinde olmak için neler vermezdim."

Coupeau boyuna yere bakıyordu. Sonra yıpranmış yüzünü kaldırdı, bir budala gülüşüyle gülümsedi ve:

"Aman yavrucuğum," diye kekeledi. "Seni tutan mı var? Yüzünü gözünü yıkadığın zaman yine de pek fena sayılmazsın. Hani, bilirsin, ne demişler: Tencere nice eski olursa olsun bir kapak bulur kendine... Niye olmasın canım, bu iş ekmeğimize yağ sürecek olduktan sonra!"

XII

Kira taksitinden sonraki bir cumartesiydi galiba, 12 ya da 13 gibi bir tarihti belki de, Gervaise tam olarak bilmiyordu. Pusulayı şaşırıyordu çünkü yıllar vardı ki midesine öyle sıcak bir şey girmemişti. Aman! Ne korkunç bir haftaydı! Tam bir yokluktu bu, salı günü aldığı dört librelik iki ekmek perşembeye kadar gitmiş, sonra, bir gün önce sadece kuru bir parça ekmek kabuğu bulmuştu, otuz altı saatten beri de düpedüz açtı. Sırtında hissettiği şey berbat bir hava, kara bir soğuk, bir tava gibi kirli, bir türlü yağmak bilmeyen karla tıka basa dolu bir göktü. Mevsim kışsa ve miden boşsa, istediğin kadar kemerini sık, karnın doymuş olmaz.

Belki akşama Coupeau para getirirdi. Çalıştığını söylüyordu. Her şey mümkündür hayatta, değil mi? Gervaise, birçok defa aldandığı halde, bu paraya güvenmeye başlamıştı. Kendisi, başından geçen bir sürü olaydan sonra, mahallede yıkayacak bir el bezi bile bulmamaktaydı. Hatta, ev işlerini yaptığı yaşlı bir madam, içkilerini içtiğini ileri sürerek, kıçına tekmeyi yapıştırmıştı. Hiçbir yerden istemiyorlardı onu; bitmişti; aslında bir bakıma memnundu da bundan çünkü öyle kanıksamıştı ki, on parmağını kımıldatmaktansa geberip gitmeyi yeğ tutuyordu. Uzun sözün kısası, Coupeau haftalığını getirirse sıcak bir

şey yiyebileceklerdi. Bu arada henüz öğle olmadığı için ot şilteye uzanmış yatıyordu; insan uzandığı yerde daha az üşür, açlığını daha az duyar.

Gervaise buna ot şilte diyordu ya, aslında bir köşeye atılmış bir saman yığınından ibaretti. Yatak, azar azar mahalledeki koltukçulara taşınmıştı. İlk sıralarda, Gervaise, parasız kaldıkça şilteyi sökmüş, yünleri alıp alıp önlüğüne doldurarak Belhomme Sokağı'na götürmüş, libresi on metelikten satmıştı. Şilte boşaldıktan sonra, günün birinde yüzünü otuz meteliğe okutmuştu. Derken, küçük yastıklar, ardından büyük yastık elden çıkmıştı. Kala kala karyolanın tahta kısmı kalmıştı ki, Gervaise bunu koltuğuna alıp götüremezdi. Nedeni de: Boche'lar mal sahibinin garantisinin de kanatlanıp uçtuğunu görürlerse mahalleyi ayağa kaldırırlardı. Yine de bir akşam üstü, Boche'ları kollayan Gervaise, Coupeau'nun da yardımıyla onların yemek yedikleri bir sırada, karyolanın ön tahtalarını, arka tahtalarını ve çevresini ayrı ayrı götürdü. Buradan ellerine on frank para geçmiş ve üç gün geçinmişlerdi. Ot minder nelerine yetmezdi be! Aslında onun yüzü de döşeğin yüzünün gittiği yere gitmişti. Böylece yatacaklarını yiyip karınlarını doyurmuşlardı. Bir süpürge vurup samanı bir yerde topluyorlardı; toz sürekli olarak altüst oluyordu; temiz bir şeydi bu, başka nesneler gibi değil.

Gervaise, saman yığının üstünde, giyinik, iki büklüm yatıyordu; daha fazla ısınmak için ayaklarını etekliğinin altına sokmuştu. İyice kıvrılmış, gözlerini kocaman kocaman açmış, hiç de neşelendirici olmayan birtakım düşünceler geçiriyordu kafasından o gün. Hayır, hayır, böyle aç açına yaşamaya devam etmek mümkün değildi. Artık açlık duymuyordu; yalnız, midesinde kurşun gibi bir ağırlık vardı, kafası boşalmıştı. Tabii bu izbenin dört köşesine bakıp da aklına şenlikli konular gelecek değildi. Gerçek bir köpek ini olmuştu burası. Öyle ki sokaklardan paltolu geçen tazıları buraya resimde bile bağlasan durmazlardı. Donuk gözleriyle çıplak duvarlara bakıyordu. Ne zamandan beri her şeyi rehinevine yatırmışlardı. Konsolla masa, bir de sandalye kalmıştı; hatta konsolun mermeri ve çekmeceleri de karyola tahtalarının gittiği yere gitmişti. Hani yangın

çıksa bu kadar bir temizlik yapamazdı; on iki frank değerindeki cep saatinden aile fotoğraflarına kadar bütün o güzel anı eşyaları erimişti. Fotoğrafların çerçevelerini hırdavatçı bir kadın almıştı; hatırbilir bir tüccardı bu kadın; Gervaise ona bir tencere, ütü, tabak, işte eline ne geçerse götürüyordu; malına göre beş metelik, üç metelik, iki metelik alıyor, bununla bir parça ekmek sağlayabiliyordu. Şimdi elinde kırık bir mum makasından başka bir şey kalmamıştı. Kadın buna tek metelik vermiyordu. Ah! İçerdeki kiri, pisliği, tozu satabilseydi vallahi hemen bir dükkân açabilirdi çünkü, baksana, oda adamakıllı kir pas içindeydi. Köşelerde örümcek ağlarından başka şey görmüyordu; örümcek ağları kesiklere iyi gelirdi belki, ama henüz bunu satın alacak bir tüccar yoktu. O zaman, başı dönüyor, ticaret umudunu yitiriyor, ot şilte üstünde büzülüp daha tortop olarak, pencereden karlı gökyüzüne, iliklerini donduran iç karartıcı gün ışığına bakmayı yeğ tutuyordu.

Ne sıkıcı şeylerdi bunlar! Her şeye kaygılanıp beynini katıştıracaksın da ne olacak sanki? Şöyle bir parça kestirebilseydi hiç değilse. Ama açlıktan guruldayan karnı kafasında da yankılar yaratıyordu. Bir gün mal sahibi Mösyö Marescot kendisi gelmiş, ödenmemiş bulunan son iki kira taksitini bir hafta içinde vermezlerse kapı dışarı edeceğini söylemişti. Kapı dışarı ederse etsin, ne vardı yani, kaldırım buradan daha rahatsız bir yer miydi ki! Pardösülü, yün eldivenli şu hayvan herife de bak be! Sanki orada burada saklı kirli para çıkınları varmış gibi gelip kiradan söz ediyor. Lafa bak sen! Parası olsa böyle gırtlağını mı tıkardı, gider mideye bir şeyler indirirdi. Gerçekten, ona göre bu hayvan herif çok enayiydi, bilmem neresine girsindi, hem de dibine kadar. Kocası olacak eşek herif desen, o da öyleydi; eve geldikçe üstüne saldırıyordu; o da mal sahibiyle aynı yere girsindi. Şu anda Gervaise'in orası son derece genişlemiş olmalıydı çünkü, baksanıza, dünyadan da hayattan da kurtulmak için herkesi oraya sokuyordu. Gerçek bir tokmak ambarı haline geliyordu. Coupeau'nun, sıpa yelpazesi dediği bir kamışı vardı; hanımını bir yelpazeliyordu ki görmeyin. Gervaise yelpaze altında tere batıyor, sırılsıklam oluyordu. Kendisi de öyle uslu

soydan biri değildi ha! Isırır, turnalardı. O zaman tamtakır edada tepinmeye başlıyorlar ve öyle bir saç saça baş başa geliyorlardı ki içlerinde ekmek yemek isteği bile kalmıyordu. Ama artık her şey gibi dayak da vız geliyordu. Coupeau, isterse haftalarca yan gelip otursun, aylarca zamparalık yapsın, içkiden delirerek eve dönsün, gelip gelip kendisine yanaşsın, hepsine alışmıştı bunların; usanç verici buluyordu, o kadar. İşte asıl öyle günlerde Coupeau'yu kıçına sokuyordu. Evet, o domuz kocası kıçına girsindi! Lorilleux'ler, Boche'ler, Poisson'lar, kıçına girsindi! Kendisini aşağılayan bütün bu mahalle kıçına girsindi! Bütün Paris'i oraya sokuyor, kayıtsız bir hareketle bir vuruşta içeri tıkıyor, öç almış olmaktan memnun bir tavır takınıyordu.

İnsan her şeye alışır, doğru, ama hiçbir şey yememe alışkanlığını kimse kazanamamıştır. Gervaise'in de yalnız buna canı sıkılıyordu işte. Bayağının bayağısı olmak, çirkefin dibini boylamış bulunmak, yanından geçtiği kimselerin üstlerini başlarını silkelediklerini görmek umurunda bile değildi. Kendisine karşı kötü davranılmasından yüksündüğü yoktu ama açlık bağırsaklarını burmaktaydı işte. Nefis yiyeceklere veda etmişti, ne bulursa haklayacak bir duruma düşmüştü. Şimdi, elinin bollandığı günlerde, kasaptan, bir kapta sürüne sürüne ağırlaşmış ve kararmış, libresi dört meteliğe et kırıntıları alıyor, bunları patatesin yanında tavada pişiriyordu. Kimi zaman da bir sığır yüreği alıp yahni yapıyor, bitirdikten sonra parmaklarını yalıyordu. Şarabı varsa, içine ekmek doğrayıp yiyordu: Al sana şaraplı papara. İki meteliğe verilen İtalyan peynirleri, ölçek ölçek ak elmalar, kendi suyunda pişmiş iki yüz elli gram kuru fasulyeler, bütün bunlar bile artık her zaman yiyemediği şölen yemekleri olmuştu. Artık satılan yerlere, yirminci sınıf meyhanelere düşüyor, oralarda bir metelik karşılığında balık kılçığı karışmış kızartma kırıntıları yiyordu. Daha da aşağılara düşüyor, acıma duygusunu yitirmemiş bir aşçının dükkânından, müşterilerin bıraktığı ekmek artıklarını dileniyor, bir komşunun ocağında mümkün olduğu kadar fazla süre kaynatarak tirit yapıyordu. Midesinin uzun süreden beri boş olduğu sabahlar, çöp arabaları geçmeden, köpeklerle birlikte esnafın kapıları önlerinde do-

laşıp yiyecek bir şeyler aradığı oluyordu. Bu şekilde, arada sırada, bozulmuş kavunlar, kokmuş uskumrular, kurtlu olmasın diye, kemiklerini kontrol ettiği pirzolalar gibi zengin yemekleri buluyordu. Evet, işte bu durumdaydı; bu fikir kibar kişileri iğrendirecektir belki ama kibar kişiler üç gün ağızlarına bir şey koymamış olsunlar bakalım o zaman midelerinin çığlığına karşı koyabilirler mi? Vallahi, dört ayak olurlar, çöp tenekelerinde ne bulurlarsa gövdeye indirirler. Ah! Şu yaldızlı ve pırıltılı Paris'te açlıktan ölen nice yoksullar, feryat eden nice boş mideler, dişleri birbirine vuran, buldukları bütün süprüntüleri hapur hapur yiyen nice hayvansı gereksinimler var! Hem, Gervaise bir zamanlar mideye ne yağlı kazlar indirmişti! Şimdi bunlar özlemini çektiği birtakım düşlerden ibaret olmuştu. Bir gün Coupeau satıp parasıyla içki içmek için ondan iki tane ekmek fişi aşırmıştı; o, buna o kadar kızmıştı ki az kalsın adamı bir kürek darbesiyle öldürüyordu.

Gervaise, bulanık göğü seyrede seyrede, rahatsız ve kısa bir uykuya dalmıştı. Soğuk iliklerine öyle işlemişti ki, rüyasında kar dolu bir göğün kendi üstüne boşaldığını görüyordu. Birdenbire, büyük bir bunalım ürpertisiyle uyandı, sıçrayarak doğruldu.

Aman Allahım! Ölüyor muydu yoksa? Bir titreme içinde, şaşkın bakışlarla çevresine bakındı, henüz gündüz olduğunu gördü. Bir türlü gece olmayacak mıydı? Karın boşken zaman da amma uzuyordu! Mide de uyanıyor, işkence etmeye başlıyordu. Sandalyeye çökmüş, başı eğik ısınmak için elini bacaklarının arasına sokmuş, Coupeau parayı getirir getirmez neler alacağını düşünüyordu: Bir ekmek, bir litre şarap, iki porsiyon Lyon usulü işkembe. Bazouge babanın guguklu saati, saat üçü çaldı. Saat daha üç, ha! Ağlamaya başladı. İmkânı yok, saat yediye kadar bekleyemeyecekti. İki büklüm, açlığı duymamak için midesini bastırarak, büyük kederini unutmak için sallanan küçük bir kız gibi bütün bedeniyle gidip geliyordu. Ah! Doğurmak da aç kalmaktan iyiydi! Rahatlamayınca, büyük bir öfkeyle ayağa kalktı, gezdirilen bir çocuk gibi açlığını gidermek umuduyla deprenmeye başladı. Yarım saat kadar, odanın

boş duvarları arasında mekik dokudu durdu. Sonra, gözlerini sabit bir noktaya dikerek durdu birden. Adam sen de! Ne derlerse desinlerdi; hatta isterlerse ayaklarını bile öpmeye razıydı, ama Lorilleux'lerden ödünç on metelik isteyecekti.

Kışın, evin bu merdiveninde, bu sefiller merdiveninde, sürekli olarak on metelik, yirmi metelik ödünç alıp verilir, bu açlıktan ölen insanlar arasında böyle ufak hizmetler yapılırdı. Ama, katı yürekli insanlar olan Lorilleux'lere başvurmaktansa, ölmek daha iyiydi. Gervaise, onların kapısını çalmaya gitmekle gerçekten bir cesaret örneği veriyordu. Koridorda öyle korku içindeydi ki şimdi dişçinin kapısını çalan kimseler gibi ani bir rahatlama duydu.

Köstekçinin hırçın sesi yükseldi:

"Giriniz?"

İçerisi de sıcaktı, ha! Ocak harıl harıl yanıyor, atölyenin içini beyaz aleviyle aydınlatıyordu. Madam Lorilleux o sırada ocakta bir yumak altın tel kızdırmaktaydı. Tezgâhta, kuyumcu lambasında halka kaynağı yapmakta olan Lorilleux de sıcaktan ter içindeydi. Güzel de bir koku vardı; sobanın üstünde takırdayan lahana çorbasından bir buğu yayılıyor, Gervaise'in içi altüst oluyor, baygınlık geçiriyordu.

Madam Lorilleux oturmasını bile söylemeden:

"Ooo! Siz miydiniz?" diye homurdandı. "Ne istiyorsunuz?"

Gervaise karşılık vermedi. Bu hafta Lorilleux'lerle arası pek fena sayılmazdı. Ama, on metelik istemek için söyleyeceği söz boğazında düğümleniyordu çünkü Boche'un sobanın yanına kurulup dedikodu yapmakta olduğunu görmüştü. Bu eşşekoğlu eşek herifin dünyayı sallamayan bir hali vardı. Ağız deliği yusyuvarlak oluyor, gülerken bir kıça benziyordu, yanakları öyle şişti ki gözleri görünmüyordu; her şeyiyle bir kıç işte canım!

Lorilleux tekrarladı:

"Ne istiyorsunuz?"

Gervaise, sonunda:

"Coupeau'yu görmediniz mi?" diye geveledi. "Burda sanıyordum."

Karı koca köstekçi ile kapıcı onu alaya aldılar. Yok, Cou-

peau'yu görmemişlerdi elbet, içirecek içkileri yoktu ki sık sık görsünler Coupeau'yu.

Gervaise kendini zorlayarak:

"Evet geleceğine bana söz vermişti de... Evet, para getirecekti... Bazı şeyleri de mutlaka almak gerektiği için..."

Büyük bir sessizlik oldu. Madam Lorilleux şiddetli hareketlerle ocağı körüklüyordu; Lorilleux, burnunu parmaklarının arasında uzayan bir köstek parçasına eğmişti; Boche ise o ay gibi yuvarlak suratıyla gülüp duruyordu; ağzı öyle yuvarlaktı ki kişinin bakalım ne olacak diye parmağını sokacağı geliyordu.

Gervaise alçak bir sesle:

"On meteliğim olsaydı," diye mırıldandı.

Sessizlik devam etti.

"Bana on metelik ödünç veremez miydiniz? Bu akşam geri verirdim."

Madam Lorilleux döndü, gözlerini ona dikti. Vay düzenbaz karı vay! Onları faka bastırmaya gelmişti anlaşılan. Bugün on meteliklerini çarpardı, yarın bu yirmi metelik olurdu, sonu mu var bu işin. Hadi be! Olur muydu öyle şey. Olurdu olurdu, ama gelmez ayın son çarşambasında.

"Aman şekerim," diye bağırdı, "siz de biliyorsunuz ki, bizde para ne gezer. İşte, bakın, cebimin astarı. Gelin arayın isterseniz. Olsa niye vermeyelim."

Lorilleux:

"İnsan, kalbinden ister tabii. Ama elde olmayınca ne yapabiliriz," diye homurdandı.

Gervaise, iyice saygılı bir tavırla başıyla onaylıyordu. Ama çekilip gitmiyor, göz ucuyla altınlara, duvara asılı altın yığınına, kadının var gücüyle maddeden çektiği altın tele, kocasının topacık parmakları arasında duran altın halkalara bakıyordu. Bu siyahımsı meretin bir kıymığı ile insan iyi bir öğle yemeği yiyebilir diye geçiriyordu aklından. Atölye, o gün, hurda demirleriyle, kömür tozlarıyla ve adamakıllı silinmemiş yağ lekeleriyle nice pis olursa olsun, pırıl pırıl bir servet içinde, kuyumcu dükkânı gibi bir yer olarak görünüyordu. Bu bakımdan, usulca isteğini tekrarlamaktan kendini alamadı:

"Öderim. Öderim elbet. On metelik sizin için nedir ki."

Yüreği kabarmıştı. Dünden bu yana karnına bir şey girmediğini söylemek istemiyordu. Sonra bir ara dizlerinin bağının çözüldüğünü hissetti, şimdi oturup hüngür hüngür ağlarsam diye korktu ve kekeledi yine:

"Çok makbule geçecekti! Bilemezsiniz... Evet, bu duruma düştüm işte, Tanrım. Bu duruma düştüm."

O zaman, Lorilleux'ler dudak bükerek anlamlı anlamlı bakıştılar. Paytak şimdi de dilenmeye başlamıştı! Eh demek dibi boylamışlardı artık. Ama kendileri bundan pek hoşlanmış değillerdi. Bilseler kapılarını sımsıkı kilitlerlerdi, çünkü dilenci takımına karşı dikkatli olmalıdır, yoksa bu adamlar türlü bahanelerle apartmanlara girip değerli eşyaları yürütürlerdi. Sonra, kendi evlerinde de çalınacak çok şey vardı; elini nereye uzatsan, sadece avucunu kapatmakla otuz kırk frank alıp götürmek işten bile değildi. Zaten, birçok kez, Gervaise'in altınlara bir tuhaf baktığına tanık olmuş ve kuşkulanmışlardı. Bu sefer iyice gözaltında tutuyorlardı onu. Gervaise, tahta ızgaraya basarak yaklaşınca, Lorilleux ona başka bir karşılık vermek gereğini duymadan sert bir sesle haykırdı:

"Hey! Dikkatli olsanıza biraz! Yine tabanınıza altın tozları yapışacak, giderken beraber götüreceksiniz. Kimbilir, altınlar yapışsın diye pabuçlarınızın altına bir şeyler de sürüyorsunuzdur."

Gervaise yavaşça geriledi. Bir an bir rafa yaslandı, Madam Lorilleux'nün ellerine dikkat ettiğini görünce, avuçlarını iyice açarak gösterdi. Hiç öfkelenmeden, her şeye boyun eğen düşmüş kadın tavrıyla ve gevşek bir sesle:

"Bir şey almış değilim, bakabilirsiniz," dedi. Sonra, lahananın keskin kokusu ve atölyenin sıcak havası içine baygınlık verdiği için, daha fazla orada duramayarak, çekilip gitti.

Lorilleux'ler bu sefer onu alıkoymadılar. Hadi güle güle, kapıyı bir daha açarlarsa ne olsunlardı.

Yeteri kadar görmüşlerdi suratını; başkalarının sefaleti haklı sefaletse, evlerinde bunu görmek istemezlerdi elbet. Sonra kendilerini rahat evlerinde, sıcacık çorbalarını içmek üzere olarak

düşününce büyük ve bencilce bir sevinç duydular. Boche da yerinde daha çok yayılıyor, yanaklarını daha fazla şişiriyordu. Öyle ki gülüşü şimdi daha iğrençleşmişti. Böylece, hepsi birden, paytağın o eski kurumunun, mavi dükkânın, o ziyafetlerin ve geriye kalan her şeyin öcünü almış oluyorlardı. Çok güzel bir sonuçtu bu, boğaz düşkünlüğünün kişiyi nerelere kadar götüreceğini pek güzel gösteriyordu. Pisboğazların, tembellerin, ahlâksızların canı cehenneme!

Madam Lorilleux, Gervaise'in arkasından:

"Bu da bir âlem canım," diyordu. "Gelmiş on metelik istiyor. Tasamdı sanki, çıkarıp on meteliği verecektim ki gidip anzarota yatırsın."

Gervaise, ağırlaşmış omuzları düşük bir halde, terliklerini koridorda sürükledi. Kapısının önüne geldiğinde, içeri girmedi, odasından korkuyordu. Yürüdükçe daha çok ısınır, daha sabredebilirdi. Bru babanın merdiven altındaki kovuğunun altından geçerken başını uzatıp baktı; o da kendisi gibi iyice iştahlı olsa gerekti, çünkü üç gündür kahvaltı edip, yemek yiyip duruyordu. Ama kendisi orada değildi. Gervaise onun bir yere yemeğe çağrılı olduğunu düşünerek içinde bir kıskançlık duydu. Sonra, Bijard'ların odasının önünde durdu, iniltiler geliyordu içeriden, anahtar her zamanki gibi kilidin üstünde olduğundan açıp girdi.

"Ne oldu acaba?" diye düşündü.

Oda tertemizdi. Belli ki Lalie daha o sabah ortalığı süpürmüş, toplamıştı. Sefalet, istediği kadar bu odada otursun, paçavraları alıp götürsün, her yanı süprüntüleriyle donatsın, Lalie hemen çıkageliyor, her şeyi temizliyor, ortalığa cana yakın bir biçim veriyordu. Evi süslü şeylerle donanmış değildi gerçi, ama mis gibi kokuyordu. O gün de iki çocuğu, Henriette ile Jules, bir köşeye çekilmiş, eski resimler bulmuşlar, bir köşede onları kesmeye çalışıyorlardı. Ama Gervaise, Lalie'yi, küçük karyolasında yorganı çenesine kadar çekmiş, çok solgun ve hâlâ yatıyor bulunca pek şaştı. Lalie yatsın, ha! Amma da tuhaf! Çok mu hasta yoksa?

Gervaise kaygıyla sordu:

"Neniz var?"

Lalie inlemeyi bıraktı. Renksiz göz kapaklarını usulca kaldırdı. Bir kasılma içinde ürperen dudaklarıyla gülümsemeye çalıştı. Çok ağır bir sesle:

"Bir şeyim yok," diye mırıldandı. "Gerçekten bir şeyim yok."

Sonra gözlerini yeniden kapayarak konuşmaya çalıştı.

"Şu son günlerde çok yoruldumdu. Bu yüzden tembellik ediyorum, kendimi naza çekiyorum, işte görüyorsunuz."

Ama, mor lekelerle benek benek olmuş çocuk yüzü öylesine bir acı anlamı taşıyordu ki Gervaise kendi derdini unutup ellerini bitiştirdi. Onun yanında diz çöktü. Bir aydır, çocuğun takır takır öten bir öksürükle, iki büklüm, duvarlara tutunarak yürüdüğünü görüyordu. Artık öksürmüyordu bile yavrucak. Boğazından bir hıçkırık patladı, dudağının kenarından iplik gibi bir kan sızdı.

Ferahlamış gibi söylendi:

"Suç benim değil, vücudumda derman yok. Sürüne sürüne etrafı biraz topladım... Biraz bir şeye benzemiş değil mi? Camları da temizlemek istedim ya, bacaklarımda o güç yok. İyi değil tabii. Kısacası, iş bitince, insan kafayı vurup yatıyor."

Sonra ekledi:

"N'olur bir bakar mısınız, çocuklar makasla bir yerlerini kesmesinler."

Merdivenden çıkan ağır bir ayak sesine kulak verince, titreyerek sustu. Bijard baba kapıyı kaba bir hareketle itti. Her zamanki gibi fitildi; gözlerinde alkolün verdiği azgın bir parıltı vardı. Lalie'yi yatakta yatar görünce, sinsi bir gülüşle onun kalçasına bir tokat attı; homurdanarak duvarda asılı kamçıyı eline aldı.

"Vay anasını be! Eğlence çıktı desene! İnekler şimdi de öğle üstü samana yan gelmeye mi başladı? Sen herkesle alay mı ediyorsun sütü bozuğun piçi. Hadi bakalım! Hop!"

Kamçısını karyolanın üstünde şaklatmaya başlamıştı. Çocukcağız ise durmadan yalvarıyordu.

"Yok, baba. N'olur vurma... Sonunda çok acı çekeceksin, yemin ederim. Vurma n'olur."

Adam daha kuvvetli bir sesle:

"Yataktan fırlayacak mısın, yoksa böğürlerini okşayayım mı şimdi! Fırlayacak mısın be kaltak?"

Bunun üzerine Lalie yavaş çıkan bir sesle karşılık verdi:

"Yerimden kımıldayamıyorum, görmüyor musun? Öleceğim."

Gervaise, Bijard'ın üstüne atılarak kamçıyı elinden aldı. Adam şimdi şaşırmış, küçük karyolanın karşısında kalakalmıştı. Ne masal okuyordu bu sümüklü kız? Bir hastalığa tutulmazsa, insan bu kadar genç bir yaşta ölür müydü? Kendine iyi davranılsın diye amma da numara yapıyordu. Dur bakalım, öğrenecekti şimdi. Ama bir de yalansa....

Çocuk:

"Göreceksin doğru olduğunu," diye sözüne devam etti. "Elimden geldiğince size yardımcı oldum... Şimdi, bir insanlık yap, benimle helalleş baba."

Bijard, dalgaya düşmemek için burnunu kıvırıp duruyordu. Ne var ki kızın yüzü de gerçekten bir tuhaftı; büyük adam yüzü gibi uzamış ve ciddileşmişti. Odanın içinde esen ölüm soluğu Bijard'ı sarhoşluktan ayıltmaktaydı. Uzun süren bir uykudan uyandırılmış bir kimse gibi, çevresine bir göz attı, evin derli toplu olduğunu, yüzleri gözleri temizlenmiş çocukların gülüp oynamakta olduklarını gördü. Ve bir sandalyeye çökerek:

"Anneciğimiz, anneciğimiz," diye bir şeyler gevelemeye başladı.

Söyleyebildiği tek söz buydu. Hiçbir zaman iyi yüz görmemiş olan Lalie için bu bile büyük bir ilgi belirtisiydi. Babasını yatıştırdı. Asıl yandığı şey, çocuklarını tam olarak yetiştiremeden bu dünyayı terk etmesiydi. Babası onlara bakardı, değil mi? Gittikçe gücünü yitiren sesiyle ona çocukları giydirmek, onları temiz tutmak usulleriyle ilgili bilgiler verdi. Sersemlemiş, sarhoşluğun verdiği baş ağrısına yine kendisini kaptırmış olan Bijard, kafasını sağa sola deviriyor, onun hayattan göçüşünü yuvalarından uğramış gözleriyle seyrediyordu. Çok şey kımıldamaktaydı içinde; ama artık söyleyecek söz bulamıyordu. Her yanı ateşler içindeydi, ağlayamıyordu.

Lalie, biraz sustuktan sonra:

"Dinle bak," diye devam etti. "Ekmekçiye dört frank yedi metelik borcumuz var; bu parayı ödemek gerekir. Madam Gaudron'da bir ütümüz var, alırsın onu. Bu akşam çorba yapamadım. Yalnız dünden kalan ekmek var. Patatesi ısıt istersen."

Bu zavallı çocuk, son soluğunu verene kadar kendi ailesine analık ediyordu. Muhakkak ki yeri doldurulamayacaktı! O yaşta, analık rolünü tam anlamıyla yüklenemeyecek kadar fazla zayıf ve daracık göğsüyle, küçük bir anne gibi hareket ettiği için ölüyordu. Babası olacak yırtıcı hayvanın bu hazineyi yitirmesi kendi suçuydu. Annesini bir tekme darbesiyle öldürdükten sonra şimdi de kızının kanına giriyordu, iki melek mezara girmiş olacaktı, kendisinin ise bir sınır taşının dibinde bir köpek gibi gebermekten başka yapacak işi yoktu.

Bu sırada Gervaise hıçkırıklarla boğulmamak için kendini zor tutuyordu. Çocuğu yatıştırmak için ellerini uzatıyordu; yere kaymış bulunan çarşaf parçasını çocuğun üstüne örtmek, yatağı düzeltmek istedi. Ve can çekişen yavrucağın zavallı, ufak bedeni göründü. Tanrım! Ne sefaletti, ne içler acısı bir görünümdü o! Taşlar ağlardı vallahi! Lalie çırılçıplaktı, gömlek yerine omuzlarında lime lime bir entari parçası vardı. Bir kurban gibi kanayan ve acı çeken bir çıplaklık içindeydi! Vücudunda et kalmamıştı, kemikleri derisini deliyordu. Olanca şiddetle böğürlerine indirilmiş kamçı darbeleri, ince, mor çizgiler halinde bacaklarına kadar inmekteydi. Sol kolunda, çepeçevre mor bir leke vardı; bir mengenenin dişleri bir kibrit çöpünden daha kalın olmayan bu ince nesneyi ezmişti sanki. Sağ bacağında iyice kapanmamış bir yırtılma vardı; haince indirilmiş bir kamçı darbesinin eseri olan bu yara her sabah ev işlerini görmek için odada dolaşırken yeniden açılıyordu. Tepeden tırnağa kadar bir bereden ibaretti Lalie. Tanrım! Nasıl şeydi bu çocuk kıyımı, bu sevimli çocuğu ezen ağır erkek ayakları ve bir çarmıhta gibi eziyet gören bu zayıf bedenin uğradığı zulümler! Kırbaçlanmış azizelere tapınılır kiliselerde; bu azizeler bunun kadar masum değildirler.

Gervaise yeniden diz çökmüştü, yatağa yapışıp kalmış, bu mini mini vücudun içler acısı görünümü karşısında altüst ol-

muştu, artık çarşafı çekmeyi de düşünemiyordu; titrek dudaklarıyla birtakım dualar arıyordu.

Yavrucak:

"Rica ederim Madam Coupeau," dedi.

Babasının orada olmasından utanmış, çok hafif bir tavırla sıska kollarıyla çarşafı üstüne çekmeye çalışıyordu. Sersemlemiş olan Bijard, gözlerini kendi eseri olan bu kadavraya dikmiş, canı sıkılmış bir hayvan gibi başını o yana bu yana devirip duruyordu hâlâ.

Lalie'nin üstünü örttükten sonra Gervaise orada daha fazla kalamadı. Hasta gittikçe halsizleşiyor, artık konuşmuyor, sadece bakıyor, resimlerini kesmekte olan iki çocuğa diktiği gözlerindeki o eski, yumuşak, küçük kız bakışlarıyla yaşıyordu. Oda gitgide karanlıklaşıyor, Bijard bu son çekişmenin verdiği sersemlik içinde içkinin başarısından kurtulmaya çalışıyordu. Yok, yok, hayat çok iğrenç bir şeydi! Berbat bir şeydi! Rezil bir şey! Gervaise odadan çıktı, merdiveni indi, ne yaptığını bilmiyordu, aklı başında değildi, içi öylesine kararmıştı ki bu berbat yaşamaya son vermek için bir omnibüsün önüne seve seve atabilirdi kendini.

Gervaise, böyle alınyazısına küfürler savurarak koşarken, birden kendini Coupeau'nun yanında çalıştığını söylediği patronun kapısı önünde buldu. Bacakları oraya götürmüştü onu; midesi yine sesini yükseltmiş, bütünüyle ezbere bildiği o doksan kıtalık açlık şikâyetnamesini okumaya başlamıştı. Bu durumda, Coupeau'yu işten çıkarken enseleyecek olursa hemen parasına el koyabilir, ev için öteberi alabilirdi. Bir saatçik daha beklemesi gerekiyordu, eee, dünden beri parmaklarını yalayıp durduğuna göre, bu kadarcık bir beklemeye de katlanacaktı çaresiz.

Chartres Sokağı'nın köşesinde, Charbonnière Sokağı'nda, her yandan rüzgâr alan berbat bir dört yol ağzıydı burası. Allah kahretsin! Yürümekle de ısınmıyordu ki insan. Sırtına kürk yağsaydı bari. Gökyüzü o pis kurşuni rengini sürdürüyor ve tepede birikmiş kar, mahallenin başına buzdan bir takke giydiriyordu. Yağış falan yoktu, ama Paris'e yeni bir kıyafet, beyaz ve

yeni bir balo tuvaleti hazırlayan havada ağır bir sessizlik vardı. Gervaise başını yukarı kaldırıyor ve dünyayı ipek örtülerine hemen büründürmemesi için Tanrı'ya yakarıyordu. Ayaklarını yere vuruyor, karşıdaki bakkal dükkânına gözleri takılıyor, sonra, önceden açlığını fazlalaştırmayı gereksiz bulduğu için, hemen arkasını dönüyordu o bakkal dükkânına. Bu dört yol ağzının iç açıcı bir görünümü yoktu. Boyun atkılarına sarınmış, hızlı hızlı yürüyen tek tük yolcular. Tabii soğuktan maçası sıkıldı mı, insan gezintiyi mezintiyi aklına getirmez olur.

O sırada kapının önünde kendi gibi nöbet bekleyen birkaç kadın daha gördü. Bunlar da kocalarının, haftalıklarını şarapçı dükkânına yatırmalarını önlemek için kendisi gibi onların yollarını gözleyen zavallılardı herhalde. Duvara bitişmiş, kocasının ardından saldırmaya hazır jandarma suratlı, at gibi bir karı vardı. Epesmer, ufak tefek bir kadın, saygılı ve narin bir tavırla şosenin öte tarafında geziniyordu. Başka bir kadın, sakar bir şey, iki küçük çocuğunu da yanında getirmiş, tir tir titreyen ve durmadan ağlayan bu iki çocuğu sağına soluna almış dolaşıyordu. Bunların hepsi de, Gervaise ve öbür nöbet arkadaşları gelip geçerken birbirlerine yan yan bakıyor ve hiç konuşmuyorlardı. Aman efendim ne güzel rastlantı! Ne mal olduklarını anlamak için tanışmaları mı gerekirdi sanki! Hepsinin adresi aynıydı: Sefalet ve ortakları sokağında. Bu müthiş ocak soğuğu içinde bunların gelip gittiklerini gördükçe kişiye daha büyük bir üşüme geliyordu doğrusu.

Oysa patronun oradan bir kedi bile çıkmıyordu. Sonunda bir işçi göründü; derken iki, daha sonra da üç kişi daha. Bunlar herhalde haftalıklarını olduğu gibi evlerine götüren soydan işçilerdi çünkü atölyenin önünde dolaşan gölgeleri görünce başlarını salladılar. O at gibi iri karı, kapının yanına daha çok bitişti; sonra, birden, kafasını ihtiyatla dışarı uzatan ufak tefek, solgun bir adamın üstüne çullandı. Mesele çarçabuk halledildi! Kadın elini adamın cebine sokarak, parayı çekip aldı. Yakalanmış, parayı kaptırmıştı, bir damla içki içemezdi şimdi. Ufak tefek adam kızgın ve kederli, çocuk gibi hüngür hüngür ağlaya ağlaya jandarmasının peşinden yürüdü, işçiler çıkıp duruyor-

lardı. İri yarı kadın iki çocuğu ile yaklaştığı zaman, uzun boylu, işbilir halli, esmer bir işçi, kocasına haber vermek için hızla içeri yürüdü; adam salına salına geldi, o arada iki arka tekerleği yok etmiş, çil çil iki tane yüz meteliğin birini bir ayakkabısının, ötekini öbür ayakkabısının içine koymuştu. Yumurcaklarından birini kucağına aldı ve çıkışan karısına masallar okuyarak uzaklaştı. Hemen sokağa fırlayan ve on beş günlük ücretlerini arkadaşlarıyla birlikte çarçur etmek için sabırsızlanan soytarılar da vardı. On beş günde üç dört gün çalışıp aldıkları o kadarlık parayı, avuçlarının içinde sıkarak, tembelliklerinden ötürü kendilerine küfreden, sarhoş yeminleri sıralayan, kazazede tavırlı, sıkıntılı işçilere de rastlanıyordu. Ama en hüzün verici olay, o saygılı ve narin esmer kadının acıklı durumuydu; yakışıklı bir genç olan erkeği onun hemen yanından geçerek öyle bir koşmaya başlamıştı ki kadıncağız az daha yere yıkılacaktı; zavallı, sendeleye sendeleye, iki gözü iki çeşme, tek başına eve dönüyordu.

Sonunda geçit bitmişti. Gervaise sokağın ortasında dimdik durmuş, kapıya bakıyordu. Durum pek parlak değildi galiba. Geç kalmış iki işçi daha göründü, ama Coupeau yoktu. Gervaise bunlara Coupeau'nun çıkıp çıkmayacağını sorunca, hırsızlıkları sütlerinde olan bu adamlar ona şakayla karışık bir karşılık verdiler; çinko işçisi daha demin Lantimeche ile birlikte tavukları çişe götürmüş. Gervaise anladı. Coupeau kendisine bir kez daha yalan söylemişti demek; çekilip gitmekten başka çaresi yoktu. Ökçesi yanmış terliklerini sürüye sürüye Charbonnière Sokağı'nı indi. Akşam yemeği önü sıra kaçıp gidiyor, kendisiyle günbatımının sarı aydınlığında hafifçe ürpererek onun kaçışını seyrediyordu. Bu kez tamamdı artık, her şey bitmişti. Ne bir umut, ne bir avunma. Gecenin karanlığından ve açlıktan başka hiçbir şey yoktu önünde. Omuzlarına düşen bu kirli gecede cavlağı çekmek ne güzel olurdu, değil mi?

Poissonnière Sokağı'nı tırmanıyordu ki birden Coupeau'nun sesini işitti. Vay! Coupeau orada, Petite-Civitte'deydi, Mes-Bottes içki sunuyordu ona. Bu Mes-Bottes hergelesi, ne yapmışsa yapmış, yaz sonuna doğru, oldukça geçkin ama mihrabı yerin-

de bir hanımla evlenmişti. Hem de öyle kenarın dilberi bir şey değil, Martyrs Sokağı'nda oturan güngörmüş bir madam. Bu mutlu herifin şimdi elleri cebinde, karnı tok, sırtı pek, bey gibi yaşaması gerçekten görülecek şeydi. Görseniz tanıyamazdınız, öyle tombullaşmıştı. Kadının çok tanıdığı varmış, onların yanında istediği kadar iş bulabiliyormuş. Böyle bir karı, bir de yazlık ev, eh hayatın güzelleşmesi için başka ne gerekirdi yani! Bu yüzden Coupeau, Mes-Bottes'a takdirle bakmaktaydı. Serçe parmağında altın bir yüzüğü bile vardı hergelenin.

Coupeau Petite-Civette'ten çıkarken Gervaise elini onun omzuna koydu.

"O kadar bekledik yahu... Karnım aç. Getireceğin para bu muydu?"

Ama Coupeau onun ağzını fena tıkadı:

"Karnın açsa yumruğunu ye! Öbürünü de yarına sakla."

Herkesin önünde dram oynamayı bir şey sanıyordu. Ne vardı yani! Çalışmamıştı işte. Ama fırıncılar yine ekmek yapıyorlardı. Ne yani, kendisi çocuk muydu da başına gelip böyle mavallar okuyordu.

Gervaise boğuk bir sesle:

"Hırsızlık etmemi mi istiyorsun?" dedi.

Mes-Bottes, uzlaştırıcı bir tavırla çenesini okşamaktaydı.

"Olmaz!" dedi. "Yasak bir şey o. Ama bir kadın işini bilirse..."

Coupeau, "Bravo," diyerek onun sözünü kesti. Öyle ya, bir kadın işini bilmeliydi. Ama kendi karısı oldum bittim beceriksizin, miskinin tekiydi. Saman üstünde ölüp giderlerse suç onundu. Sonra yine Mes-Bottes'a hayranlığını belirtmeye başladı. Amma da yağ bağlamıştı eşşoğlu eşek! Tam bir mülk sahibi görünümü vardı: Bembeyaz çamaşırına, biraz züppece iskarpinlerine bakındı hele. Vay anasını be! İyiydi bu iş! Bunun karısı işini bilen bir kadındı işte!

İki erkek dış bulvara doğru yürüyorlar, Gervaise de peşlerinden gidiyordu. Bir sessizlikten sonra, Coupeau'nun arkasından:

"Biliyorsun, karnım aç," diye seslendi. "Sana güvenmiştim. Bana bir şey bul da yiyeyim!"

Coupeau karşılık vermedi. Kadın, acı ve keder dolu bir sesle:

"Peki parayı ne yaptın?" dedi.

Coupeau, öfkeyle dönerek bağırdı:

"Hay Allah! Param yok diyorum sana! Şimdi yakamı bırakacak mısın, yoksa çarpayım mı?"

Yumruğunu kaldırmıştı bile, Gervaise geriledi ve karar vermiş gibi görünerek:

"İyi, bıraktık yakanı," dedi. "Bir erkek bulurum elbet."

Çinko işçisi işi matrağa aldı. Matrağa almış görünüyor, aslında belli etmeden onu o yola itmek istiyordu. Bak, işte bu fikre diyecek yoktu! Akşamları, lamba ışığında, erkekler karşısında şansı vardı henüz. Bir adam düşürürse, Capucin Lokantası'nı öğütlüyordu ona: Efendim, bu lokantada enfes bir yemek yenen küçük localar vardı. Gervaise, benzi atmış ve öfkeli, dış bulvara doğru yürürken, Coupeau bir daha seslendi ona:

"Hey! Eve meyve, tatlı falan getir. Pastaya bayılırım... Tavlayacağın mösyöde kılık kıyafet iyiyse, eski bir palto iste, giyip bir resim çektirelim."

Gervaise, peşinden gelen bu berbat ve küstahça sözlerle hızlı hızlı yürüyordu. Sonra, kendisini kalabalığın ortasında yalnız bulunca, adımlarını yavaşlattı. Kesin kararını vermişti. Hırsızlık etmekle bu iş arasında karşılaştırınca bu işi daha rahat yapabileceği sonucuna varıyordu çünkü, hiç değilse, bunda kimseye zararın dokunmuş olmuyordu. Kendi malını ortaya koyuyordun, o kadar. Temiz bir iş değildi elbet; ama şu anda temiz olanla olmayanı birbirinden ayırabilecek durumda mıydı ya? İnsan açlıktan nalları dikerken felsefe yürütmez, önüne konan ekmeği yer. Bu arada yeniden Clignancourt şosesine çıkmış bulunuyordu. Bir türlü de gece olmuyordu. Bulvarlar boyunca yürüdü, yemek yemek için eve dönmeden önce hava almaya çıkmış kibar bir hanım gibi.

Güzelleştirme işlemlerine uğrayınca içinde utanç duyduğu bu semt, şimdi her yandan açık göğe açılıyordu. Paris'in göbeğinden yükselerek gelen Magenta Bulvarı ve kırlara giden Ornano Bulvarı, eski gümrük kordonundan itibaren şehri delmişti. Öyle bir yıkım yapılmıştı ki hâlâ duvar dökütleriyle do-

lu iki geniş cadde açılmıştı, iki yanında da Faubourg-Poissonnière ve Poissonniers sokakları duruyordu. Bu iki sokağın başları, karanlık sıçan yolları gibi içerilere uzanıyordu. Kordon yıkıldıktan sonra, dış bulvarlar, yan şoseleri ve dört dizi çınar dikili ortadaki yaya yoluyla genişlemişti; burası, büyük bir kalabalık kaynaşan, yeni yapıların karmaşık kitlesi içinde yitip giden sonsuz yollarla, uzakta ufka açılan büyük bir dört yol ağzıydı. Ancak, yükselen yeni yapıların yanı başında bir sürü kağşamış kulübe de ayakta durmaktaydı; oymalı alnaçlar arasında kara oyuklar açılıyor, pejmürde yapılar bel veriyor, pencerelerindeki paçavraları göz önüne seriyordu. Paris'in göklere yükselen lüksünün altında, kenar mahallenin sefaleti fışkırıyor, acele acele kurulan bu yeni kentin şantiye yerini kirletiyordu.

Küçük çınar ağaçları boyunca, geniş kaldırımda kaynaşan kalabalığın arasına karışan Gervaise, kendini yalnız ve bırakılmış hissediyordu. Uzaktaki caddeleri gördükçe midesinin boşluğu daha da artıyordu. Ve içlerinde hali vakti yerinde kimseler de bulunan şu kalabalıktan bir Tanrı kulu çıkıp da onun durumunu sezemiyor, avucuna bir on metelik sıkıştırmıyordu! Evet, fazla büyüktü burası, fazla güzeldi; bu çok geniş meydanın üstüne gerilmiş bu kocaman, gri göğün altında, başı dönüyor, dizlerinin bağı çözülüyordu. Günbatımı, Paris günbatımlarına özgü kirli, sarı renkteydi; kişiye hemen ölmek isteği veren bir renkti bu; sokakların hayatı deseniz, o da öylesine çirkindi. Alacakaranlık çökmekte ve uzaklar çamursu bir renge bürünmekteydi. Daha şimdiden iyice bitkin olan Gervaise, işçilerin eve dönüş saatine rastlamıştı. Bu saatte, yeni evlerde oturan şapkalı bayanlar, temiz kılıklı baylar, halkın arasında, atölyelerin kirli havasıyla yüzleri solmuş bir kadın-erkek kalabalığının içinde yitip gidiyorlardı. Magenta Bulvarı'ndan ve Faubourg-Poissonnière Sokağı'ndan yokuş yukarı soluk soluğa çıkan işçi grupları vardı. Omnibüslerin, kira arabalarının gitgide daha sağırlaştırıcı uğultusu içinde, boş ve dörtnala dönen yük arabalarının, taş arabalarının, eşya taşıyan arabaların arasında gitgide büyüyen bir gömleklikler ve önlüklüler kitlesi şoseyi kaplamaktaydı. Hamallar vardı, sırtlarında arkalıklarıyla işten dö-

nen. Uzun adımlarla yürüyen iki işçi, el kol hareketleriyle yüksek sesle konuşarak, birbirlerinin yüzüne bakmaksızın, kaldırımı arşınlıyorlardı. Sırtlarında palto, başlarında kasket, kafalarını eğerek, tek başlarına kaldırımda yürüyen başkaları da vardı; beşerli, altışarlı gruplar halinde gelen daha başkaları, tek kelime söylemeden, elleri ceplerinde, gözleri dalmış, birbiri ardı sıra gidiyorlardı. Kimisinin sönmüş pipoları dişlerinin arasında duruyordu. Dördü birleşip bir kira arabası tutmuş dört duvarcı, kovaları arabanın üstünde sallana sallana, yüzlerini araba kapısından göstere göstere geçiyorlardı. Nakkaşlar boya çanaklarını sallaya sallaya yürüyorlardı; bir çinko işçisi yüksek bir merdiven taşıyordu, neredeyse herkesin gözünü çıkaracaktı. Geç kalmış bir muslukçu da akşam garipliğinin içinde hüzünlü bir hava tutturmuş, Kral Dagobert'i söylemekteydi. Ah! Ne acıklı bir havaydı bu! Sürü hayvanlarının, yorgun yük hayvanlarının adımlarına uydurulmuştu sanki. Bir gün daha bitiyordu işte! Doğrusu günler uzundu ve yeniden yeniden başlıyordu. Karnını doyurup daha yemeğin ağırlığını üstünden atamadan bakıyordun ki sabah olmuş; sefalet boyunduruğunu yeniden boynuna geçirmek gerekiyor. Ama şu babayiğitler yine de ıslık çalarak, ayaklarını yere vura vura, yüzleri evdeki aşa dönük, yürüyüp gidiyorlardı işte.

Sağdan soldan boyuna, dirsek yiyen, insan selinin ortasında yuvarlanan Gervaise, itilip kakılmaya hiç aldırış etmiyor, kalabalığın akıp gidişine bakıyordu; çünkü yorgunluktan iki kat olmuş ve açlıktan tırısa kalkmış erkeklerin çapkın görünmeye halleri yoktu.

Çamaşırcı kadın, gözlerini kaldırıp bakınca, birden, eski Boncoeur Oteli'nin önüne geldiğini fark etti. Küçük bina, bir ara kuşkulu bir kahve olmuş, polisçe kapatılmış, şimdi de terk edilmiş bulunuyordu; panjurları duvar afişleriyle örtülmüş, fenerleri kırılmıştı, aşı boyası pis sıvasının üstündeki küflerle yağmur altında dağılıp dökülüyordu. Çevresinde hiçbir şey değişmemiş gibiydi. Kırtasiyeci ile tütüncü hâlâ ordaydılar. Arkada, basık yapıların üstünden harap, kocaman karaltılarıyla yükselen beş katlı evlerin aşınmış alnaçları hâlâ görünmekteydi.

Yalnız Grand-Balcon balosu yerinde değildi; ön penceresi ışıl ışıl yanan salonda şimdi bir şeker bıçkı evi kurulmuştu, sürekli olarak hışırtı duyulmaktaydı. Bütün bu rezil hayat orada, Boucoeur Oteli denen batakhanede başlamıştı işte. Ayakta, birinci kat pencerelerine bakıyordu; kopmuş bir panjuru sallanmaktaydı; Lantier ile burada geçen gençlik günlerini, ilk patırtılarını, onun kendisini çirkin bir biçimde bırakıp gidişini anımsadı. Ama, ne olursa olsun, gençti, uzaktan bakılınca her şeyde bir tat bulunuyordu şimdi. Tanrım! Sâdece yirmi yıl geçmişti o günlerin üstünden, ama işte kendisi kaldırıma düşmüş bulunuyordu. Aklına bunlar gelince otelin görünümünü içi götürmedi, Montmartre'a doğru kaldırımdan yürümeye başladı.

Banklar arasında, kum yığınları üstünde, gitgide artan karanlığa rağmen yumurcaklar oyun oynayıp duruyorlardı. İnsan seli akmakta devam ediyor, işçi kadınlar, tezgâh başında yitirdikleri zamanı kazanmak için tıpır tıpır yürüyerek, telaşla seğirterek geçiyorlardı; uzun boylu bir tanesi durmuş, elini, evinin üç adım önüne kadar kendisine eşlik eden bir gencin avucunda tutuyordu; daha başkaları, ayrılırlarken, gece, Grand Salon de la Folie'de ya da Boule-Norie'da buluşmak için sözleşiyorlardı. Grupların arasından, koltuklarının altında tuvaletler, terzi çırakları geçiyordu. Moloz dolu bir arabayı kayışlarla çeken bir ocakçı az kalsın omnibüsün altında kalıyordu. Bu arada, biraz seyrelen kalabalıkta, ocaklarını yaktıktan sonra, yeniden sokağa inmiş başı açık kadınlar akşam yemeğine öteberi almak için oradan oraya seğirtiyorlardı; önlerine geleni itip kakıyorlar, fırınlara ve domuz kasaplarına saldırıyorlar, ellerinde yiyecek paketleri yeniden koşuyorlardı. Şunu bunu alsın diye gönderilmiş sekiz yaşında küçük kızlar, dört librelik, boylarından büyük ekmekleri, sarışın, güzel bebekler gibi göğüslerine bastıra bastıra, dükkânların önünden yürüyorlar, yanaklarını koca ekmeklerine dayayarak, dakikalarca, resimlere dalıp kalıyorlardı. Sonunda insan seli tükendi, gruplar azaldı; işten dönenler evlerine girmişlerdi; iş günü bitince, havagazı lambalarının aydınlığında, bu kez, uyanan tembelliklerin ve zevk düşkünlüklerinin çağı başlıyordu.

Ha, evet, Gervaise iş gününü bitirmişti! O, deminki geçişleriyle sarsıldığı bütün bu işçilerden daha bitkindi. İş artık kendisini istemediği için oracığa uzanıp geberebilirdi; "şimdi sıra kimde? Ben hapı yuttum artık" diyecek kadar yorulmuş, acı çekmişti bu hayatta. Şu anda herkes yemek yiyordu. Her şey bitmişti, güneş mumunu üflemişti, uzun bir gece başlıyordu. Tanrım! Şuraya şöyle bir uzanıp artık bir daha kalkmamak, her şeyi artık bir yana koyduğunu, sonsuza dek uyuyacağını düşünmek! Yirmi yıl yorulduktan sonra ne güzel bir şey olurdu bu. Midesini mahveden kramplar arasında, elinde olmadan, aklı geçmiş günlerin eğlentilerine, yeme içmelerine gidiyordu. Hele, bir keresinde, büyük perhizin üçüncü perşembesine rastlayan çok soğuk bir gün ne eğlenmişti ya! Sarışın, gencecik, tatlı bir kadındı o sıralarda. Nevue Sokağı'ndaki çamaşırhanede, bacağına rağmen, kraliçe ilan edilmişti. Yeşilliklerle donanmış arabalarda, gözünü kendinden ayırmayan kibar insanların arasında gezintiye çıkmışlardı. Baylar, gerçek bir kraliçe geçiyormuş gibi gözlüklerini takıp bakıyorlardı. Sonra, akşam, şölen yapmışlar, sabaha dek tepinmişlerdi. Kraliçe ya, kraliçe! Başında taç, boynunda hamail, yirmi dört saat, akrep iki kere devir yapıncaya kadar kraliçe olmuştu! Gervaise, açlığının işkenceleriyle ağırlaşmış, zaferlerini içine düşürdüğü çirkefi araştırır gibi gözlerini yere dikmişti.

Yeniden gözlerini kaldırdı. Yıkılmakta olan hayvan kesimevlerinin önündeydi; binanın delinmiş alnacından loş, pis, hâlâ kan rutubeti taşıyan avlular görünüyordu. Yeniden bulvara inince, üzerinde düzgün pencereler açılmış, hüzün verici kanatları yelpaze gibi açılan, yüksek gri duvarlarıyla Lariboisière hastanesi de gözüne ilişti; duvara açılan bir kapı bütün semte dehşet saçıyordu, ölüler kapısıydı bu, tek çatlağı olmayan sağlam meşe tahtasıyla bir mezar taşı katılığı ve sessizliği içindeydi. Gervaise ondan kaçmak için daha uzağa gitti, demiryolu köprüsüne kadar indi. Perçinlenmiş kalın sac duvarlar yolu görmesini engelliyordu; sadece, Paris'in aydınlık ufkunda geniş bir dam gibi görünen kömür tozundan kapkara olmuş garın kenarını seçebiliyor, bu geniş ve aydınlık alanda lokomotif dü-

düklerini, döner köprülerin tekdüze sarsıntısını, büyük ve gizli bir faaliyetin gürültüsünü işitiyordu. Sonra, Paris'ten çıkıp gitgide artan soluğu ve tekerleklerin takırtısıyla, bir tren gelip geçti. Gervaise bunun sadece sorguç gibi yükselen beyaz dumanını ve köprü korkuluğundan taşıp kaybolan ani bir buhar püskürtüsünü görebildi. Ama köprü sarsılmıştı. Son hızla giden bu trenin sarsıntısı onu da içine almıştı böylece. Gürültüsü gittikçe yiten o görünmez lokomotifi boş gökyüzünü görüyordu; gelişigüzel sağlı sollu kurulmuş yüksek yapıların alnaçları, sıvasız duvarları göz önündeydi. Bu duvarların hepsinde boyayla dev afişler yapılmıştı; lokomotiflerin isinden hepsi de sarımsı bir renk almıştı. Ah! İşte böyle, bu doğrultuda bir gidebilse, uzaklara, sefalet ve acıyla kaynaşan bu evlerin dışına bir çıkabilse! O zaman belki yeniden yaşamaya başlardı. Sonra döndü, duvarlardaki afişleri okudu sersem kafayla. Her renkten ilan vardı. Güzel, mavi renkli bir ilanda kaybolmuş bir dişi köpeği bulup getirene ödül vaat ediliyordu. Demek bu köpek o kadar sevilen bir hayvandı!

Gervaise yavaş yavaş yoluna devam etti. O yere düşen dumanlı karaltının sisi içinde havagazı lambaları yanıyordu. Gittikçe geceye gömülen ve kararan o uzun caddeler, yeniden ışıl ışıl ortaya çıkıyor, daha ilerilere uzayıp geceyi biçiyor, ufukta yitip giden karanlıklara kadar uzanıyordu. Büyük bir soluk ortalıkta dolanıyor, genişlemiş semt, sınırsız ve aysız göğün altında ufak ışık dizileriyle içerilere gömülüyordu. Bulvarların bir uçtan, bir uca sıra sıra şarapçı dükkânlarının, danslı yerlerin, içki evlerinin ilk kadehlerle, ilk danslarla parlayan eğlenceler içinde pırıl pırıl göründükleri bir saatti bu.

On beş günlükler bugün ödendiği için, kafayı çeken serseriler itiş kakış içinde kaldırımlara dökülmüşlerdi. Bir şölen kokusu vardı havada, tam bir şölen kokusu; ama henüz sınırları aşılmış değildi, durum çakırkeyiflik düzeyindeydi daha. Millet aşevlerinde ziftleniyordu; bütün aydınlık camlardan, müşterilerin ağızları dolu dolu, lokmalarını yutmak zahmetine bile girmeden gülerek bir şeyler atıştırdıkları görülüyordu. Şarapçı dükkânlarında sarhoşlar el kol hareketleriyle bağıra çağıra yer-

lerini almaya başlamışlardı. Bir gürültü, bir kıyamet; cırlak ve tok birtakım sesler kaldırımdaki sürekli ayak seslerine karışmaktaydı: "Hey! yemeğe gelmiyor musun?", "Yürüsene uyuşuk herif', "Bugün bendensiniz!", "Hah! Pauline de geliyor!", "Eee, bugün işler esaslı, desene." Kapılar açılıp kapanıyor, dışarıya şarap kokuları, boru sesleri geliyordu. Büyük bir ayin için donatılmış bir katedrali andıran Colombe babanın meyhanesinin önüne ayyaşlar kuyruk olmuşlardı. Gören de gerçekten bir dini tören var sanırdı; keyifleri yerinde olanlar içeride kilise hanendeleri gibi, şiş yanakları, yuvarlak karınlarıyla şarkı söylüyorlardı. Azize parayı kutluyorlardı tabii, çok sevimli bir azizeydi bu, herhalde cennetin veznesinde çalışıyordu. Yalnız karınlarını hava almaya çıkarmış küçük irat sahipleri bu işin böyle ateşli başladığını görünce başlarını sallıyorlar, Paris'te bu akşam su gibi şarap akacağını söylüyorlardı. Bu şamatanın üstünde, gece, iyice karanlık, ölü ve donmuş bir gece, göğün dört köşesinde sadece bulvarların aydınlık çizgileriyle delinmekteydi.

Gervaise meyhanenin önünde dikilmiş düşünüyordu. Cebinde iki meteliği olsa girip bir şey içecekti. Belki de bir kadeh içki açlığını bastırırdı. Ah! Ne kadehler yuvarlamıştı eskiden. Ama, yine de güzel görünüyordu ona. Uzaktan o sarhoşluk aygıtını görüyor, felâketin oradan başladığını seziyor ve parası olduğu gün rakı içe içe ölmeyi kuruyordu. Ama bir an saçları diken diken oldu, gece karanlığı bastırmıştı. Hadi bakalım, elverişli saat yaklaşıyordu. Genel neşenin ortasında geberip gitmek istemiyorsa yürekli olmanın, sevimli görünmenin zamanıydı. Sonra başkalarının yiyip içtiklerini seyretmekle de karın doymuyordu. Adımlarını daha yavaşlattı, çevresine bakındı. Ağaçların altında daha koyu bir karanlık sürünüyordu. Az yolcu geçiyordu; bunlar da acelesi olan kimselerdi, bulvarda hızlı hızlı yürüyorlardı. Komşu şoselerden yansıyan neşeli seslerin gelip söndüğü bu karanlık ve ıssız kaldırımda ayakta bekleyen kadınlar vardı. Sıska, küçük çınar fidanları gibi kaskatı, hareketsiz ve sabırla uzun uzun bekliyorlardı; sonra, usulca kımıldıyorlar, donmuş yerdeki pabuçlarını sürüye sürüye, on adım öteye gidip, toprağa perçinleniyorlar, duruyorlardı. Biri, dev

bedenli, kolları bacakları bir böceğinki gibi sıska, lop lop ve yusyuvarlak bir tanesi, siyah ipekliden pırtılar giymiş, başına sarı bir boyun atkısı sarmıştı; bir başkası uzun boylu, kupkuru, başı açık duruyordu, üstünde hizmetçi önlüğü vardı. Ayrıca düzgün sürmüş acuzeler, pasaklı genç kızlar vardı; öyle ki paçavracıya vereyim desen adam başını kaşır. Gervaise nasıl hareket edeceğini bilmiyor, ama onlar gibi bir şeyler yapmaya çalışıyordu. Küçük bir kız heyecanıyla boğazı tıkanıyordu; utanıp utanmadığının farkında değildi, kötü bir düşte gibiydi. On beş dakika öyle dimdik durdu.

Erkekler geçiyordu yanından, hiçbiri de başını çevirip bakmıyordu. Bunun üzerine o da kımıldadı, ellerini cebine sokmuş, ıslık çalmakta olan bir adamın yanına yanaşmak cesaretini gösterdi. Boğulurmuş gibi bir sesle:

"Bakar mısınız mösyö," diye mırıldandı. Adam şöyle bir baktı, sonra daha kuvvetli ıslık çalarak uzaklaştı.

Gervaise yüreklenmişti. Önü sıra kaçmakta olan rızkının peşinden saldırırken açlığını unuttu. Saatin ve yolun farkında olmaksızın uzun zaman taban tepti. Çevresinde, sessiz ve siyahlar giyinmiş kadınlar, ağaçların altında geziniyorlar, kafese kapatılmış hayvanların düzenli gidiş gelişleri gibi dönüp duruyorlardı. Belli belirsiz bir yavaşlık içinde karaltıdan çıkıyorlar, soluk yüzlerini belirgin bir şekilde gösteren havagazı fenerlerinden birinin altından geçiyorlar, eteklikleri beyaz çizgisi salınarak yeniden kaldırımdaki karanlığın ürpertici çekiciliğine karışıyorlardı. Erkekler onların işaretleri üstüne duruyorlar, şaka yollu konuşuyorlar, sonra gülerek yollarına devam ediyorlardı. Çekingen, silik bir tavırla kadınların on adım ardından yürüyerek uzaklaşanlar da vardı. Kalın sesle mırıldanmalar, soğuk sesle çekişmeler, öfkeli pazarlıklar oluyor, sonra, bir an, her şey bir sessizliğe dönüşüyordu. Gervaise uzaklara kadar gecenin karanlığında bu kadınların nöbet tuttuklarını görüyordu; dış bulvarların bir ucundan bir ucuna bu kadınlar dikilmişti sanki. Bir kadının yirmi adım kadar ötesinde mutlaka bir başka kadın görüyordu. Ve bu kadınlar dizisi göz alabildiğine uzanıp gidiyordu. Bütün Paris'i kuşatmışlardı. Kendisinden hoşla-

nan yoktu. Buna çok öfkeleniyor yer değiştiriyordu. Clignancourt şosesinden Chapelle Caddesi'ne gidiyordu şimdi.

"Bakar mısınız mösyö..."

Ama erkekler geçip gidiyorlardı. Yıkıntıları çok pis kokan hayvan kesimevlerinin oradan uzaklaşıyordu. Kapalı ve iç karartıcı Boucoeur Oteli'ne bir göz atıyordu. Lariboisière hastanesinin önünden geçiyor, bilinçsiz bir şekilde, can çekişenlerin başuçlarındaki kandiller gibi ölü ışıklarla aydınlanmış pencereleri sayıyordu. Homurdayarak geçen ve havayı kederli düdükleriyle yırtan trenlerin sarsıntısında o demiryolu köprüsünden geçiyordu. Ah! Gece bütün bunları ne kadar hüzünlü bir hale getiriyordu! Sonra, olduğu yerde dönüyor, hep aynı evlerin hep birbirine benzeyen görünümünü seyrediyordu. Bir banka oturup dinlenmeden, on kez, yirmi kez aynı yerleri arşınlayıp duruyordu... Ama hayır, kimse beğenmiyordu onu. Bu aşağılanma, duyduğu açlığı arttırır gibiydi. Yeniden hastanenin oraya çıkıyor, sonra yeniden hayvan kesimevine doğru yöneliyordu. İçlerinde hayvan boğazlanan avlular ile ölümün, insanın herkesin sarındığı çarşaflar içinde kaskatı bağlandığı o boş salonların, arasında son gezintisiydi bu onun, hayatı orada geçmişti.

"Bakar mısınız mösyö..."

Birden kendi gölgesini gördü yerde. Bu silik gölge bir havagazı fenerine yaklaştığı zaman toplanıp kesinleşiyordu; öyle yuvarlaktı ki gölgesi de bodik, dev gibi, gülünç bir gölge oluyordu. Karnı, göğsü, kalçaları yayılıyor, birlikte akıyor, dalgalanıyordu. Ayağı öyle aksamaktaydı ki her seferinde gölgesi takla atıyordu sanki; sahici bir kukla! Sonra, uzaklaşırken, o kukla irileşiyor, dev gibi oluyor, reveranslar yaparak, ağaçlara, evlere çarpa çarpa bulvarı kaplıyordu. Tanrım! Ne gülünç, ne dehşet verici bir şeydi bu. Biçimsizleştiğini hiçbir zaman bu kadar anlamamıştı. Ve bu gölgeyi seyretmekten kendini alamadı, havagazı fenerlerini kolluyor, yalpalayan gölgesini gözleriyle izliyordu. Yanı başında yürüyen bir cadı vardı. Ne alınyazısı, değil mi? Erkeklerin dikkatini hemen çekmesi gerekirdi. Artık sesini alçaltıyor ve gelip geçenlerin sadece arkalarından o iki sözü gevelemeye cesaret ediyordu:

"Bakar mısınız..."

Bu arada, vakit çok ilerlemişti herhalde. Mahallede iş bozuluyordu. Koltuk meyhaneleri kapanmıştı, şarapçı dükkânlarının havagazı ışıkları kızıllaşıyor, içeriden yayvan sarhoş konuşmaları geliyordu. Bakıyordunuz, şaka kakaya dönmüş. Üstü başı yırtık pırtık, iriyarı bir adam var gücüyle, "Seni mahvedeceğim. Kemiklerine numara koyacağım!" diye bağırıyordu. Bir aşifte meyhanenin kapısında dostuyla gırtlak gırtlağa gelmiş ona "pis, ayı, hastalıklı herif!" diye bağırıyor, âşığı ise "Şimdi senin ablanı..." diye boyuna tekrarlıyordu. Sarhoşluk bir boğazlaşma gereksinimi yaratıyor ve oradan daha seyrek geçen kimselerde şafak attıran bir vahşi hava yaratıyordu. Bir kavga oldu, bir sarhoş sırtüstü yere devrildi, tabanlarını havaya dikti, bunu gören arkadaşı onun defterinin kapandığını sanarak iri ayakkabılarını taklata taklata oradan sıvıştı. Bir sürü sarhoş, ağızlarını açmış, açık açık şarkılar söylüyorlardı. Sonra araya sessizlikler giriyor ve sarhoşların aksıra tıksıra yerlere yatmalarıyla kesintiye uğruyordu. On beş günlüklerin verildiği günler eğlence hep böyle biter, altı saat süreyle şarap o kadar çok akardı ki içki evlerinden çıkar kaldırımlarda dolaşmaya başlardı. Aman! Ne gasyanlardı onlar, kaldırıma yayılan ne tavuk kuyruklarıydı! Geç kalmış kibar insanlar üstlerine basmamak için üstlerinden atlamak zorunda kalıyorlardı. Mahallenin işi tamamdı yani! Sabahleyin süpürülmeden bir yabancı gelip görse, amma esaslı bir izlenim sahibi olurdu. Ama o saatte sarhoşlar evlerinde olurlardı, Avrupa mavrupa da vız gelirdi onlara. Bıçaklar çekiliyor, eğlence kana bulanıyordu. Kadınlar hızlı hızlı yürüyorlar, erkekler kurt gibi gözlüyorlardı çevrelerini, iğrençliklerle yüklü gece daha da koyulaşıyordu.

Gervaise, sadece yürümek gitmek düşüncesi içinde, bir aşağı bir yukarı ilerleyerek caddeleri arşınlayıp duruyordu. Uyku bastırıyor, kendisini bacağının salıntısına bırakarak uyukluyordu; sonra irkilip çevresine bakınıyor, farkında olmadan yüz adım ilerlediğini görüyordu. Ayakta uyuyacak kadar bitkinleşmiş ayakları delik pabuçlarının içinde etlerini koyveriyordu. Öyle bitkin, öyle halsizdi ki elini ayağını duymuyordu. Aklından ge-

çen tek belirli düşünce kızı olacak kaltağın şu anda belki de istiridye yiyor olduğuydu. Sonra kafasında her şey bulandı, gözleri açıktı gerçi, ama düşünmek için büyük bir çaba göstermesi gerekiyordu. Hayatı tükenip giderken varlığında tek değişmeyen duygu, şimdiye dek hiç hissetmediği şiddetli, keskin, öldürücü bir soğuktu. Ölüler bile toprağın altında bu kadar üşümezler. Başını güçlükle kaldırdı, yüzü soğukla kamçılandı. Dumanlı renkli gökten kar düşmeye başlamıştı sonunda. İnce, sert bir kar yağıyordu, hafif bir rüzgârla burgaçlana burgaçlana. Üç gündür bekleniyordu bu kar. Tam zamanında yağmaya başlamıştı.

Bu ilk karla kendine gelmiş olan Gervaise, daha hızlı yürümeye başladı. Omuzları şimdiden apak olmuş adamlar koşuyorlar, evlerine bir an önce varmak istiyorlardı. Gervaise ağaçların altından birinin ağır ağır yürüdüğünü görmüştü, yaklaştı.

"Bakar mısınız mösyö," dedi.

Adam durmuştu. Ama onun söylediğini işitmemişti galiba. Elini uzatıyor ve alçak sesle:

"Bir sadaka, lütfen," diyordu.

Bakıştılar. Aman Tanrım! Bu duruma mı düşeceklerdi? Bru baba el açmış dileniyor, Madam Coupeau ise kaldırımda müşteri bekliyordu! Ağızları açık, birbirine bakakaldılar. Bu saatte el ele verebilirlerdi artık. İhtiyar işçi bütün gece dolaşmış, kimsenin yanına yaklaşmaya cesaret edememişti; ilk durdurduğu insan da işte kendisi gibi açlıktan ölen biriydi. Aman Tanrım! Elli yıl çalış didin, sonra da el açıp dilen; Goutte-d'Or Sokağı'nın birinci çamaşırcısı ol, sonra kaldırıma düş, içler acısı bir şey değil miydi bu? Uzun uzun bakıştılar. Sonra, yüzlerini kırbaçlayan karın altında ikisi de tek kelime söylemeden yollarına gittiler.

Gerçek bir fırtınaydı bu. Bu yüksek ve alabildiğine açık olan yerde ince kar döne döne iniyor, göğün dört yanından birden gönderiliyordu sanki. Bu uçuşan tozun içinde, her şey bulanıklaşıyor, insan on adım önünü göremiyordu. Mahalle kaybolmuş, bulvar ölmüştü, sanki kar fırtınası, sarhoşların son tıksırıkları üstüne ak örtüsünün sessizliğini sermişti. Yolunu kaybetmiş olan Gervaise, gözlerine kar dola dola, güçlükle yürü-

yordu. Araçlara tutunarak nerede olduğunu kestirmeye çalışıyordu. Sonra bir dört yol ağzına gelince bu ışıklar da birdenbire kayboldu. Gervaise, bulanık bir burgaca tutulmuş dönüyor, yolunu bulmasına yardımcı olabilecek hiçbir şey seçemiyordu. Yer, belli belirsiz bir beyazlık içinde, ayaklarının altından kaçıyordu. Gri duvarlar arasında kapalı kalmıştı çamaşırcı kadın. Kararsızlıkla, başını kaldırıp baktığında, bu yüzden örtünün gerisinde caddelerin sonsuzluğunu, bitmez tükenmez havagazı dizilerini, uyuyan Paris'in siyah ve ıssız kocamanlığını görüyordu.

Dış bulvarlarla, Magenta ve Ornano bulvarlarının kesiştiği yere gelmiş, yere uzanıp yatmayı düşünüyordu ki, bir ayak sesi işitti. Koştu, ama yağan kar gözlerini örtüyor, ayak sesleri uzaklaşıyor, Gervaise bunların sağa mı sola mı gittiğini anlayamıyordu. Sonunda, bir adamın geniş omuzlarını gördü, siyah ve hareketli bir gölge bir sisin içinde kayboluyordu.

Evet bunu yakalayacaktı. Yakalayacak ve bırakmayacaktı. Daha hızlı koştu, yanına geldi, gömleğine yapıştı.

"Mösyö, mösyö, bakar mısınız..."

Adam döndü. Goujety'di bu.

Şimdi de Gueule d'Or'a çatmıştı! Ama Tanrı'ya ne yapmıştı ki böyle sınırsız bir acı çekiyordu. Demirci ile karşılaşmak, sapsarı yüzü, yalvaran haliyle onun karşısına bir kordon sürtüğü olarak çıkmak, son darbeydi artık. Bunlar bir havagazı fenerinin altında oluyor, Gervaise gerçek bir karikatür gibi kar üstünde soytarılık eden biçimsiz gölgesini görüyordu. Görenler sarhoş bir kadın sanırlardı. Tanrım! Bir lokma ekmek bir damla şarap olmadığı halde sarhoş sanılmak ne acıydı! Ama suç kendinindi, niçin içki içip içip duruyordu. Goujet, herhalde onun kafayı çektiğini ve rezil bir zevk alemi yapmaya çıktığını sanıyordu.

Bununla birlikte, kar güzel sarı sakalına papatyalar dökerken bir yandan da ona bakıyordu. Sonra, Gervaise gerileyerek başını öne eğince, onu tuttu.

"Gelin," dedi.

Ve kendisi önden yürüdü. Gervaise peşinden gitti. Duvarlar boyunca hiç gürültü etmeden sessiz mahalleyi geçtiler. Zavallı Madam Goujet ekim ayında bir romatizma krizi sonucu öl-

müştü. Goujet, yine Neuve Sokağı'ndaki o küçük evde kederler içinde ve yalnız başına oturuyordu. O gün yaralı bir arkadaşının başucunda beklediği için gecikmişti. Kapıyı açıp bir lamba yaktıktan sonra merdiven başında süklüm püklüm duran Gervaise'e döndü. Annesi hâlâ işitebilirmiş gibi çok alçak bir sesle:

"Girin," dedi.

Madam Goujet'ye ait olan ilk oda dindar bir saygıyla onun bıraktığı gibi muhafaza edilmişti. Kasnak, pencerenin önünde hâlâ ihtiyar dantelacı kadını bekler gibi duran büyük koltuğun yanındaki bir sandalyenin üstüne konulmuştu. Yatak yapılmıştı. Madam Goujet, geceyi oğlunun yanında geçirmek için mezarlıktan çıkıp gelseydi orada yatabilirdi. Odada bir huşu, bir dürüstlük ve iyilik kokusu vardı.

Demirci sesini daha yükselterek, yeniden:

"Girin!" dedi.

Gervaise, saygıdeğer bir yere sokulan bir orospu gibi korka korka içeri girdi. Goujet de ölmüş anasının evine böyle bir kadın getirdiği için titriyordu, yüzü sapsarı kesilmişti, işitilmekten utanıyorlarmış gibi sessiz adımlarla geçtiler odayı. Sonra, Goujet, Gervaise'i kendi odasına sokunca, kapıyı örttü. Burada, kendi evindeydi. Burası Gervaise'in bildiği o daracık odacıktı. Ak örtüler örtülü demir karyolasıyla tam bir öğrenci odası. Yalnız, gazetelerden kesilmiş resimler şimdi daha fazlalaşmıştı, öyle ki tavana kadar yükseliyordu bunlar. Gervaise bu temiz ortamda adım atmaya korkuyor, lambanın yanından uzak durmaya çalışıyordu. O zaman, Goujet, bir duygu taşkınlığıyla, tek kelime söylemeden onu kendine çekmek, kolları arasında sıkmak istedi. Ama Gervaise baygınlık geçiriyordu.

"Aman Tanrım! Aman Tanrım!" diye mırıldandı.

Kok kömürü tozuyla örtülü bırakılmış soba hâlâ yanıyor, demircinin, eve döneceğini umarak ısınması için bıraktığı bir parça yahni mangalın üstünde buğusunu tüttürüyordu. Fazla ısıdan gevşeyen Gervaise, tavadaki yahniyi yemek için gerekirse dört ayak olacaktı. Elinde değildi, midesi bayılıyordu, eğildi. Goujet anlamıştı. Yemeği masanın üstüne koydu, ekmek kesti, bardağa su doldurdu.

Gervaise:

"Sağolun! Sağolun!" diyordu. "Ah! Ne iyi insansınız. Teşekkür ederim."

Kekeliyor, kelimeleri artık tam heceleyemiyordu. Çatalı aldığı zaman, eli öyle titriyordu ki çatal düştü. Boğazını sıkan açlık ona bir ihtiyar sallabaşlığı vermişti. Eliyle yemek zorunda kaldı. Ağzına ilk patatesi atınca ağlamaya başladı. Yanaklarından yuvarlanan iri damlalar ekmeğin üstüne dökülüyordu. Gervaise boyuna yiyor, şiddetle soluyarak, çenesi kasılmalar içinde, gözyaşlarıyla ıslanmış ekmeğini hırsla yutuyordu. Goujet, boğulmasın diye onu su içmeye zorladı ve bardak, dişlerinin arasında usulca tıkırdadı.

Goujet alçak sesle:

"Daha ekmek ister misiniz?" diye sordu.

O ise ağlıyor, hayır diyor, evet diyor, ne dediğini bilmiyordu. Tanrım! Ne güzel ve hüzünlü şeydi böyle açlıktan ölürken yemek yemek!

Goujet, karşısında, ayakta, onu seyrediyordu. Şimdi abajurun keskin ışığı altında onu iyice görüyordu. Ne kadar yaşlanmış ve pelte haline gelmişti! İçerideki ısı, saçlarındaki ve giysilerindeki karı eritiyor, sırılsıklam oluyordu. Zavallı sarsak başı bütün bütüne kırlaşmıştı, rüzgârın uçurduğu kır zülüfleriyle, omuzlarının arasına gömülmüş boynuyla, insanı ağlatacak kadar çirkin, şişman ve yıkılmış görünüyordu. Goujet, onun boynunda güzel bir kolye gibi duran bebek kıvrımını göstere göstere ütü yaptığı, pespembe bir kadın olduğu çağdaki aşklarını anımsadı. O sıralar onu görmekten tat alır, saatlerce seyretmeye giderdi. Daha sonra, o, demirhaneye gelmeye başlamıştı; Goujet demirini döverken, o da inip kalkan balyozu seyrederken ne büyük bir tat içinde olurlardı! O günlerde, Goujet onu böyle odasında görmeyi özleyerek kaç kereler yastığını ısırmıştı! Ah! Kolları arasına alsa, ezerdi onu, öyle özlüyordu! Şimdi bu kadın kendisinindi, ona sahip olabilirdi. Gervaise, ekmeğini bitiriyor, durmadan yemeğine dökülen ve tavanın dibinde biriken iri, sessiz gözyaşlarını sıyırıyordu.

Kalktı. Yemişti. Bir an, Goujet'nin kendisini isteyip istemedi-

ğini bildiği için, başını önüne eğdi, sıkılmış bir durumda, öylece kaldı. Sonra onun gözlerinden bir parıltı geçtiğini sanarak, elini entarisine götürdü; ilk düğmeyi çözdü. Ama Goujet diz çökmüştü, ellerini avucuna almış, yavaşça:

"Sizi seviyorum Madam Gervaise," diyordu. "Ah! Sizi, her şeye rağmen, hâlâ seviyorum, yemin ederim."

Gervaise onu böyle ayaklan dibinde görünce şaşırmıştı.

"Böyle söylemeyin Mösyö Goujet," diye haykırdı. "Yok, böyle söylemeyin, bana çok acı çektiriyorsunuz!"

Goujet hayatında bir daha kimseyi sevemeyeceğini söyleyince üzüntüsü daha da arttı.

"Hayır, hayır," dedi. "İstemem. Utanıyorum. N'olur ayağa kalkın! Yere benim diz çökmem gerekir."

Goujet ayağa kalktı, her yanı ürperme içindeydi. Titreyen bir sesle:

"Sizi öpmeme izin verir misiniz?" dedi.

Gervaise, şaşkınlık ve heyecandan kendini kaybetmişti, ne söyleyeceğini bilemiyordu. Başıyla, evet dedi. Ona ait değil miydi? Canının istediğini yapabilirdi kendisine. Ama o sadece dudaklarını uzattı.

"Aramızda bu kadarı yeter, Madam Gervaise," diye mırıldandı. "Bizim bütün arkadaşlığımız bu, değil mi?"

Alnından ve gri saçlarının bir tutamından öptü. Annesi öleli beri kimseyi öpmemişti. Hayatta tek yakını sevgili dostu Gervaise kalmıştı. Onu böylesine saygıyla öptükten sonra, geri geri gitti, enlemesine serildi karyolasına; boğazında hıçkırıklar düğümlendi. Gervaise de daha fazla kalmadı orada; arada aşk olunca bu koşullar içinde rastlaşmak çok acı, çok korkunç bir şeydi.

Gervaise:

"Sizi seviyorum, Mösyö Goujet," diye bağırdı. "Ben de sizi seviyorum... Hayır, mümkün değil, anlıyorum. Allahaısmarladık, Allahaısmarladık. Yoksa ikimizi de boğacak bu."

Ve Madam Goujet'nin odasını koşarak geçti, kendisini kaldırımda buldu. Kendine geldiği zaman Goute d'Or Sokağı'ndaki evin kapısını çalmaktaydı. Ev karanlıktı. Gervaise, yasının

içine girer gibi girdi içeri. Gecenin bu saatinde cümle kapısının boşluğu, oyuk ve harap, açılmış bir hayvan ağzını andırıyordu. Bir de bir zamanlar, bu kışta benim de başımı sokacak bir deliğim olsun diye çırpınmıştı, ha! O sıralar, duvarların ardında horlayan o korkunç umutsuzluk müziğini duymadığına göre, demek kulakları tıkalıymış. Oraya ayağını attığı günden ayağı kaymış, yuvarlanmaya başlamıştı. Evet, bu koca işçi evlerinde balık istifi yaşamak felâket getiriyordu herhalde; sefalet kolerası gelip yakalıyordu seni. O akşam, herkes ölmüştü sanki. Sağ yanda, bir Boche'ların horultusu işitiliyordu; Lantier ile Virginie ise sol yanda, uyumayan ve sıcacık yatan kediler gibi bir mır mır içindelerdi. Avluda kendini gerçek bir mezarlıkta sandı. Kar, soluk bir kare meydana getiriyordu yerde. Yüksek alnaçlar, iç karartıcı bir griyle, harabe duvarları gibi, hiç ışıksız yükseliyordu. Tek soluk yoktu, açlıktan ve soğuktan ölüp gitmiş bütün bir köy halkı oraya gömülmüştü sanki. Bir akıntının üstünden aşmak zorunda kaldı; boyaevinden akan bir su, dumanları tüte tüte, karın beyazlığı içinde kendine çamurlu bir yatak açmaktaydı. Düşüncelerinin renginde bir suydu bu. O tatlı mavi, tatlı pembe, güzel sular akıp gitmişti.

Sonra, altı kat merdiveni karanlıkta çıkarken gülmekten kendini alamadı; kötü bir gülüştü bu, ona acı veren bir gülüş. Eski ülküsü aklına gelmişti: Rahat çalışmak, yiyecek ekmeği olmak, başını sokacak temiz bir deliği olmak, çocuklarını iyi yetiştirmek, dayak yememek, rahat döşeğinde ölmek. Sahi, bunların hepsi ne de gerçekleşmişti ya! Artık çalışmıyordu, yemiyordu, süprüntü üstünde yatıyordu, kızı sokağa düşmüştü, kocası kendisine dayak atıp duruyordu; kala kala bir kaldırım üstünde nalları dikmesi kalmıştı; eve girer girmez kendini pencereden atmayı göze alabilse, o da biraz sonra olacaktı. İyi ki Allah'tan otuz bin franklık bir gelir ve poh poh istememişti! Gerçek şu ki bu hayatta nice alçakgönüllü olursan ol, boş. Bir lokma ekmekle, geberecek bir yer bile yoktu, işte ortak alınyazısı. Yirmi yıl ütü vurduktan sonra kırda bir yere çekilme umudunu hatırlayınca, gülüşü daha acılaştı. İyi ya işte, kıra çıkıyordu. Pere-Lachaise mezarlığında yeşilliği bol bir köşe istiyordu.

Koridora girdiği zaman çılgın gibiydi. Kafacığı dönmeye başlamıştı. Aslında bu büyük kaderinin nedeni demirciyle ebediyen vedalaşmış olmasıydı.

Aralarında her şey bitmişti, hiçbir zaman birbirlerini görmeyeceklerdi artık. Buna bütün öbür felâketlerinin anısı ekleniyor, kafası büsbütün karışıyordu. Bijard'ların kapısı önünden geçerken başını uzattı, Lalie ölmüştü. Uzanabildiği, artık rahatça uyuyabileceği için memnun gibiydi bu yavrucak. Öyle ya! Çocuklar büyüklerden daha kısmetli oluyor! Bazouge babanın oda kapısının altından ışık sızıyordu, bunu görünce küçük Lalie ile birlikte gitmek için içinde büyük bir istek duydu. Hemen odaya girdi.

Bazouge baba olacak ihtiyar soytarı, o gece eve olağanüstü bir neşe içinde gelmişti. O kadar içmişti ki, bütün soğuğa rağmen yere serilip yatmıştı, şimdi horul horul uyuyordu. Ve bu güzel bir düş görmesine engel değildi tabii. Uyku arasında karnını hoplatarak gülüyordu sanki. Yanık bıraktığı yağ mumu bir köşede yassılıp kalmış kara şapkasını, yorgan yerine dizlerinin üstüne örttüğü kara paltosunu aydınlatmaktaydı.

Gervaise onu görünce yüksek sesle öyle bir sızlanmaya başlamıştı ki adam uyandı.

"Hay Allah! Bari kapıyı örtün yahu! Buz gibi soğuk doluyor içeri? Siz miydiniz? Ne var, ne istiyorsunuz?"

Bunun üzerine Gervaise kollarını uzattı, ne söylediğini bilmeden, büyük bir tutkuyla yalvarmaya başladı:

"N'olur götürün beni artık. Artık şurama geldi, dayanamayacağım. Gitmek istiyorum. Bana darılmayın sakın. Bilmiyorum. Tanrım! İnsan hazır değilse bir şey bilmiyor. Evet, günün birinde çıkıp gitmek ne kadar güzel. Götürün beni. Minnettar kalacağım size."

Yüzünü daha solgun kılan bir istekle bütün bedeni titreyerek diz çöküyordu. Hiçbir zaman bir erkeğin ayakları dibinde sürünmemişti böyle. Bazouge babanın sarhoş suratı, çarpık ağzıyla, mezarlarda kirlenmiş derisiyle, bir güneş gibi parlak ve güzel geliyordu ona. İhtiyar ise uyku sersemliğini üstünden atamamış, kendisiyle şaka edildiğini sanıyor ve mırıldanıyordu.

"Bırakın Allahaşkına! Şakanın sırası mı şimdi!" Gervaise büyük bir delilik nöbeti içinde tekrarlayıp duruyordu:

"Götürün beni! Hatırlıyorsunuz, değil mi? Bilgece bölmeye vurmuştum. Sonra, bir şeyim olmadığını söylemiştim. Çünkü o sıralar daha budalaydım. Ama bakın, ellerinizi verin bakın, korku yok artık içimde. Götürün beni, uyutun, göreceksiniz, hiç kımıldamayacağım... Ah! Başka hiçbir şey istemiyorum. Götürün, sizi çok seveceğim."

Aslında hovarda ruhlu biri olan Bazouge baba, kendisine böylesine tutkun bir kadını fazla hırpalamaması gerektiğini düşündü.

Bu kadın biçimini yitirmiş, bozulmuştu ama giyindiği zaman mihrabı yerinde biri oluyordu. İnanmış bir sesle:

"Çok doğru söylüyorsunuz," dedi. "Bugün yine üç kadını hazırladım, vallahi ellerini ceplerine götürebilseler yüklü bahşiş atarlardı önüme. Ne var ki, hanım abla, bu iş o kadar kolay değil." Gervaise hâlâ aynı sözleri tekrarlıyordu:

"Görüyorsunuz beni, götürün beni. Gitmek istiyorum!"

"İyi ama, önce ufak bir işlem gerekir, malum ya, gırrrk!"

Bazouge baba dilini yutuyormuş gibi gırtlağını zorladı. Sonra yaptığı bu şaka kendisinin de hoşuna gitmiş olacak ki güldü.

Gervaise usulca ayağa kalktı. Demek Bazouge babanın da bir yararı yoktu kendisine. Aptallaşmış bir halde odasına döndü. Yemek yemiş olduğuna pişmanlık getirerek kendini saman yığınının üstüne attı. Ah! Sefalet de insanı öyle hemen öldürmüyordu.

XIII

Coupeau o gece kafayı iyice tütsüledi. Ertesi gün, Gervaise'e demir yollarında makinist olan oğlu Etieinne'den on frank geldi; çocuk evde bir şey bulunmadığını bildiği için zaman zaman yüzer meteliklik sikkeler gönderiyordu. Gervaise bir yahni yaptı, tek başına yedi çünkü Coupeau rezili dün de eve gelmemişti. Pazartesi yine gelmedi. Salı desen, öyle. Böyle bir hafta geçti. Hay Allah! İster misin Coupeau'yu da bir kibar madam alıp kaçırsın? Aman! İşte bu tatlı olurdu! Ne var ki tam pazar günü basılı bir kâğıt geldi Gervaise'e. Önce korktu; polis komiserliğinden gelen kâğıtlara benziyordu bu. Sonra ferahladı; kâğıtta, sadece kocası olacak domuzun Sainte Anne hastanesinde ölmek üzere olduğu bildiriliyordu. Gerçi kâğıtta daha kibarca söylenmekteydi, ama eninde sonunda o, o demekti işte. Evet, Coupeau'yu kibar bir madam alıp götürmüştü; bu madamın adı da Gözü-dönük-Sophie idi; sarhoşların son sevgilisi.

Gervaise istifini bile bozmadı. Coupeau evin yolunu biliyordu, hastaneden kendi kendine gelebilirdi. Kaç kez onu orada iyi etmişlerdi, nasıl olsa bu sefer de ayağa kaldırmanın bir yolunu bulurlardı. Coupeau'yu top gibi yusyuvarlak bir şekilde Mes-Bottes'la birlikte bir haftadan beri şarapçı dükkânlarını dolaştıklarını görenler, bu durumu daha o sabah kendisine

haber vermişlerdi. Evet, evet, hatta, hep Mes-Boltes ısmarlıyormuş. Mes-Bottes kibar karısının o artık bilinen hüneri sayesinde biriktirdiği paralardan tırtıklayıp duruyordu herhalde. Ya! İşte o parayla içiyorlardı. Bu parayla içilen içki de insana her türlü hastalığı getirebilirdi. Coupeau bu yüzden sancılanmıştı belki de, ama oh olsun! Gervaise yalnız kendi pis boğazlarını düşünen bu iki rezilin, kendisine de iki kadeh içki sunmayı akıl etmediklerini hatırladıkça çileden çıkıyordu. Hiç görülmüş şey miydi Allahaşkına, sen bütün bir hafta boğazına bayram ettir de kadınlara karşı bir cömertlikte bulunma! İnsan yalnız başına içerse işte böyle nalları diker!

Bununla birlikte, pazartesi günü, akşama, dünden kalma kuru fasulye ve yarım litre şarabı olan Gervaise, bir gezinti yaparsa iştahının açılacağını bahane etti. Konsolun üstünde durmakta olan hastane yazısı canını sıkıyordu. Karlar erimişti, kişiye canlılık ve sevinç veren sisli ve ılık bir hava vardı. Yolun uzun olması nedeniyle Gervaise öğle vakti evden çıktı. Paris'i bir uçtan bir uca yürümek gerekiyordu. Bu topal bacakla da hep geç varırdı gittiği yere. Üstelik sokaklar, bir kalabalık, bir kıyamet. Ama kalabalıktan hoşlanıyordu. Rahat rahat yürüyerek hastaneye vardı. Kendini tanıtınca aldığı bilgi karşısında şaşakaldı. Coupeau'yu Pont-Neuf'te sudan çıkarmışlar; yolunu kestiğini sandığı sakallı bir adamdan kurtulmak için kendini kaldırdığı gibi köprünün korkuluklarından suya fırlatmış. Ne sıçrama, değil mi? Coupeau'nun hangi nedenle Pont-Neuf'te bulunduğu meselesine gelince, bunu kendisi de açıklayamıyordu.

Bu sırada bir gardiyan Gervaise'in önüne düşüp yol gösterdi. Bir merdivenden çıkarken birtakım çığlıklar işitti, iliklerine kadar ürperdi.

Gardiyan:

"Kıyameti koparıyor, değil mi?" dedi.

Gervaise:

"Kim?" diye sordu.

"Sizinki! İki gündür böyle haykırıp duruyor. Bir de zıplıyor ki. Göreceksiniz."

Aman Tanrım! ne korkunç bir görünümdü o. Gervaise buz

gibi donup kaldı. Bütün koğuş yukarıdan aşağı şiltelerle kaplıydı; yerde üst üste iki paspas vardı; bir köşede de bir döşek ve bir yastık. Hepsi bu. Coupeau bu döşeğin üstünde zıplayıp duruyor, bir yandan da var gücüyle bağırıyordu. Bol gömleği ve havada çırpınan kollarıyla bir Courtille soytarısı gibiydi. Nedir ki, hiç de güldürücü bir yanı yoktu. Hayır, korkunç kıvranmalarıyla tüyleri diken diken eden bir soytarı. Bir ölüm mahkûmu kılığına girmişti. Allah Allah! Tek başına dans eden, pencerelere çarpan, geri geri giden, elleriyle tempo tutan, bir şeyi kıracak ve karşısındakilerin suratlarına fırlatacakmış gibi hareketler yapan bir kavalye. Danslı yerlerde bu hareketleri yapmaya öykünen taklitçiler vardır; ama tam üstesinden gelemezler bunun; ayyaşların yaptığı bu Ricodon dansının ne güzel kıvrıldığını görmek için onun gerçeğini görmek gerekir. Şarkının da özelliği vardır: Sürekli bir karnaval yaygarası, hep aynı tonda saatlerce bağıran, sesi kısılmış bir boru gibi, açılmış bir ağız... Coupeau ayağı ezilmiş bir hayvan gibi bağırıyordu. Ondan sonra çal bakalım orkestra, kıvırmaya başlayın bakalım madamlar!

Gervaise korkmuştu.

"Aman Tanrım! Nesi var acaba? Nesi var acaba?" deyip duruyordu.

Beyaz gömlekli, sarışın, pembe yüzlü, tıknaz bir tıp öğrencisi oturmuş, sakin sakin not alıyordu. İlginç bir tıp olayıydı bu; öğrenci, hastanın yanından ayrılmıyordu.

Çamaşırcı kadına:

"İsterseniz bir iki dakika oturun," dedi. "Ama rahat duracaksınız. Onunla konuşmaya çalışın; göreceksiniz, sizi tanımayacaktır."

Gerçekten Coupeau karısını hiç görmemişti sanki. Öyle feci bir şekilde kıvranıyordu ki, Gervaise de içeri girerken onu iyice görememişti. Yakından bakınca eli ayağı çözüldü. Allahım! Yüzü ne kadar da değişmişti; gözleri kan çanağına dönmüş, dudakları kabuk kabuk ayrılmıştı. Hani, başka bir yerde görse tanıyamazdı onu. Nedensiz olarak suratını buruşturuyordu; çenesi birden yana kayıyor, burnu kırışıyor, yanakları çekiliyor, suratı tam bir hayvan suratı haline geliyordu. Öyle ateşi vardı

ki çevresindeki hava buğulanıyordu. Derisi parlatılmış gibiydi ve iyice tere batmıştı. Bu çılgın karnaval dansına rağmen, ne de olsa keyfinin yerinde olmadığı, başının bedenine ağır geldiği, her yerinde sızılar dolaştığı anlaşılıyordu.

Gervaise parmaklarıyla iskemlenin arkalığında bir şarkı temposu tutturmuş bulunan nöbetçi doktorun yanına yaklaştı.

"Bu sefer durumu daha mı ciddi mösyö?" diye sordu.

Doktor karşılık vermeden başını salladı.

"Bakın, yavaş yavaş bir şeyler söylüyor galiba, işitiyorsunuz, değil mi? Ne söylüyor?"

Delikanlı:

"Gözüne bir şeyler görünüyor," diye mırıldandı. "Susun da dinleyelim."

Coupeau kesik kesik konuşuyordu. Ama gözlerinde alaycı bir parıltı vardı. Yere, sağına, soluna bakıyor, Vincennes ormanına gezmeye gitmiş gibi dönüyor, kendi kendine konuşuyordu.

"Aaa! bu iyi, bak, bu tamam... Saraylar da var, anlayacağın tam bir panayır. Müzik desen şahane. Gürültüye bak yahu! Çanak çömlek kırıyorlar içeride. Pek şık. İşte aydınlandı. Havada kırmızı balonlar. İşte sıçradı, işte tüyüyor. Ooo! Şahane! Aman! Bu ne yahu! Ağaçlarda amma çok fener var. Şahane! Her yandan sular akıyor, çeşmeler, çağlayanlar, şırıltılar, vay anam vay! Kilisedeki koro çocuklarının sesleri gibi... Çok güzel! Çağlayanlar!"

Derken, suyun şırıltısını daha iyi işitmek için doğruluyor, havayı iştahla kokluyor; çeşmelerden sıçrayan serin su serpintilerini içiyormuş gibi yapıyordu. Ama yavaş yavaş yüzüne acılı bir anlam geldi. Eğildi, koğuşun duvarları boyunca daha hızlı bir şekilde süzüldü. Bir yandan da gözdağı veriyordu.

"Bunların hepsi hile!.. Zaten anlamıştım... Susun be sersemler! Evet, beni kaale aldığınız yok tabii. Beni mandepsiye düşürmek için kaltaklarınızla orada içip içip bağırıyorsunuz... Ama sizi sarayınızla birlikte yerle bir edeceğim? Allah kahretsin! Şimdi buradan tüyüyor musunuz? Yoksa..."

Yumrukları sıkılı, boğuk bir sesle haykırdı. Koşarken yüzü-

koyun yere gitti. Dişleri birbirine çarparak, ürküntü içinde şöyle diyordu:

"Kendimi öldüreyim diye bütün bunlar. Hayır, atmayacağını kendimi! Bütün bu suların anlamı benim yüreksiz olduğumu göstermeye mi yarayacak? Hayır, atmayacağım kendimi."

Yaklaştıkça önünden kaçan çağlayanlar, o biraz gerilediği zaman, üstüne doğru geliyordu. Birden, sersemlemiş bakışlarla çevresine bakınarak, güç seçilir bir sesle:

"Olur şey değil yahu!" dedi. "Bana karşı fizikçiler tutmuşlar."

Gervaise:

"Ben gidiyorum mösyö," dedi. "Dayanamayacağım. Yine gelirim."

Yüzü kireç gibi olmuştu. Coupeau ise tek kavalye olarak dansına devam ediyor, pencereden yatağa atılıyor, ter içinde debelenip duruyordu. Gervaise çıkıp gitti. Merdiveni bir solukta indiği halde, aşağı kata ininceye kadar kocasının o içler acısı dansını işitti. Oh! Çok şükür! Dışarıda hava çok güzeldi. Dünya vardı.

O akşam Goutte-d'Or Sokağı'ndaki evin bütün sakinleri Coupeau babanın acayip hastalığı üstüne konuştular. Paytağa artık sokak paçavrası gibi davranan Boche'lar bilgi almak için kulübelerinde ona bir kasi sundular. Madam Lorilleux geldi. Madam Poisson da. Sonu gelmez yorumlara giriştiler. Boche bir doğramacı tanımış; bu adam Saint-Martin Sokağı'nda soyunup polka yapa yapa ölmüş; apsent tiryakisiymiş. Kadınlar katıla katıla güldüler; acı olduğu kadar güldürücü bir öyküydü bu. Meseleyi iyice anlamadıklarını görerek hepsini kenara itti, meydanı açmalarını istedi. Kulübenin ortasında haykırarak, sıçrayarak, yüzünü müthiş bir şekilde buruştura buruştura, ellerini kollarını sallaya sallaya Coupeau'nun taklidini yaptı. Onlar da seyrettiler. Evet! Vallahi de billahi de kılı kılına işte böyleydi! O zaman ötekiler itiraz ettiler: İmkânı yok! Bir insan bu halde üç saat dayanamazdı vallahi. Gervaise kutsal bildiği her şey adına yemin ediyordu; işte Coupeau bir gün öncesinden beri, otuz altı saattir dayanıyordu işte! Kendisine inanmazlarsa gidip görebilirlerdi. Madam Lorilleux eksik olsun, dedi; o za-

ten Sainte Anne hastanesine daha önce gidip görmüş. Hatta Lorilleux gitmek isterse, adımını attırmayacağını söyledi. Dükkânı gittikçe daha berbat hale gelen, bu yüzden asık surat duran Virginie, sadece, hayatın her zaman hoş bir şey olmadığını söyleyerek mırıldanmakla yetindi, kasilerini içtiler. Gervaise hepsine iyi geceler dileyip ayrıldı. Konuşmadığı zamanlarda onun da gözleri hemen yusyuvarlak açılıyor, suratı Chaillot'daki delilerevindeki alıkların yüzlerindeki anlamı alıyordu. Karşısında zıp zıp zıplayan kocasının görüntüsünü mü buluyordu nedir? Ertesi gün yataktan kalkınca bir daha Sainte Anne'a gitmemeye karar verdi. Gidecekti de ne olacaktı sanki! Kendisi de çıldırmaya niyetli değildi. Bununla birlikte, on dakikada bir düşüncelere dalıyordu, hani ne derler, zıvanadan çıkmıştı. Ama Coupeau zıplayıp duruyorsa, görülmeye değerdi. Saat on iki olunca daha fazla dayanamadı. Göreceği manzarayla öyle meşguldü ki yolun uzunluğunu bile fark etmedi.

Hastaneye gelince, daha kocasının ne halde olduğunu sormaya fırsat kalmadan, merdiven başında, Coupeau'nun şarkı söyleyen sesini işitti. Yine o hava, o dans! Öyle ki, sanki dün değil de, demin ayrılmıştı onun yanından. Koridorda ıhlamur fincanlarını götüren gece nöbetçisi Gervaise'i görünce güleç bir yüzle göz kırptı.

"Yine aynı durumda mı?" diye sordu Gervaise.

"Evet!"

Hücreye girince kapının önünde durdu. Çünkü odada başkaları vardı. Sarışın, pembe yüzlü doktor, sandalyesini yaşlı bir adama terk etmişti: Düğme iliğine nişan rozeti takılmış, sansar suratlı, saçsız biriydi bu. Bakışları burgu gibi işliyordu insana. Başhekimdi bu adam. Ölü tacirlerinin hepsinde bu bakış vardır.

Ama, Gervaise bu bayı görmek için gelmemişti; derdi Coupeau'ydu onun; bu yüzden gözlerini başhekimin omuzları üstünden Coupeau'ya dikmişti. Bu azgın hasta bugün dünkünden de daha fazla bağırıyor, daha hızlı dans ediyordu. Bir zamanlar baloda çamaşırhane garsonlarının sabaha kadar dans ettiklerini görmüştü. Ama bir adamın bunca uzun süre sıçramaktan

tat alabileceğini düşünmemişti. Tat, diyordu ya, sözün gelişiydi bu. Böyle barut yutmuş gibi sıçrayıp zıplamakla bir adam tat alabilir miydi? Coupeau, kan ter içinde, bedeninden buğular çıkararak dansını sürdürüyordu. Bağırmaktan, ağzı daha da büyümüş gibiydi. Şilteden pencereye gide gele döşemenin üstünde yer yapmıştı. Ot minderin üstü kundura darbeleriyle parça parça olmuştu.

Gerçekten, görülmeye değer hiçbir şey yoktu bunda. Gervaise korkudan titriyordu. Neden gelmişti buraya? Dün gece kapıcı Boche'un odasında gördüklerini anlatırken abarttığını söylemişlerdi. Oysa, ne abartması, ancak yansımasını anlatabilmişti gördüklerinin. Coupeau'nun halini şimdi daha iyi görüyordu. Bu manzara artık aklından çıkabilir miydi? Arada, başhekimle doktorun konuşmalarından bir iki kelime çalınıyordu kulağına. Doktor Coupeau'nun geceyi nasıl geçirdiğini anlatıyordu. Ancak Gervaise onların kullandığı sözlerden bir şey çıkaramıyordu. Kavradığı tek şey şuydu: Coupeau, gece boyunca böyle söylenmiş, odanın içinde dolanmış durmuş. Başhekim bir ara Gervaise'in de orada bulunduğunu fark etti; onun hastanın karısı olduğunu öğrenince de bir polis komiseri tavrıyla sorguya başladı:

"Babası da içer miydi bunun?"

"İçerdi, ama herkes gibi, zaman zaman bir iki kadeh. Sarhoş bir gününde damdan yuvarlanarak öldü."

"Peki, annesi?"

"O da herkes kadar, ara sıra bir kadeh. Ailesi pek iyi insanlardı. Bir kardeşi genç yaşında havaleden öldü."

Doktor gözlerini Gervaise'e dikmişti. Sert sesiyle yineledi:

"Siz de içer misiniz?"

Gervaise kekeledi, içmediğini söyledi. Elini yüreğinin üstüne koyarak güvence vermeye çalıştı.

"İçiyorsunuz, içiyorsunuz," diye sözünü sürdürdü doktor. "Gözünüzü açın da bakın, içki insanı ne hale getiriyor. Günün birinde sizin de başınıza aynı şey gelir, öbür dünyayı boylarsınız."

Bu söz üzerine Gervaise duvara yapışmış gibi kaldı. Doktor arkasını çevirmişti. Bir ara, redingotunun eteklerinin ot minde-

rin tozlarıyla kirleneceğine bile dikkat etmeden, yere çömeldi; Coupeau yanından gelip geçtikçe, bedenindeki titremeleri inceliyor, uzaklaştıkça arkasından uzun uzun bakıyordu. Bugün bacakları titriyordu Coupeau'nun. Titreme elinden ayaklarına inmişti. Bedeninin üst yanı bir ağaç gövdesi gibi dimdik dururken, elleri ve kollarıyla ipleri çekilen bir kuklayı andırıyordu. Hastalık yavaş yavaş her yanına inmeye başlamıştı. Derisinin altında bir müzik vardı sanki. Bu müzik, üç dört dakikada bir yeniden başlıyor, bir zaman sürüyor, sonra duruyor, daha sonra da kışın kapı diplerinde titreyen kimsesiz köpekler gibi ürpertilerle yeniden başlıyordu. Sözgelimi şu anda karnı ve omuzları bir kap içinde kaynamak üzere olan bir su gibi oynayıp durmaya başlamıştı. Gerçekten, tuhaf bir göçme söz konusuydu, gıdıklanan bir kız gibi güle güle, fıkırdaya fıkırdaya sönüp gidiyordu.

Bir yandan da bozuk bir sesle inliyordu hasta. Bugün, düne göre daha çok acı çektiği anlaşılıyordu. Ara ara çıkardığı iniltilerden bu acıyı anlamak olasıydı. Sanki her yanına binlerce iğne batmaktaydı. Bedeninin üst bölümünden ağır cisimler geçiyordu sanki. Soğuk ve ıslak bir hayvan bedeninde dolaşıyor da, dişlerini tenine geçiriyormuş gibi. Derken, başka hayvanlar baş gösteriyor, bu kez omuzlarına yapışarak ısırıyorlardı.

Bir ara haykırmaya başladı:

"Su, su! Bir yudum su versenize!"

Doktor masanın üstündeki limonata çanağını alarak hastaya uzattı. Coupeau çanağı iki eliyle kavradı, bir yudum aldı, ağzına giren limonatanın yarısı üstüne döküldü; öbür yarısını öfkeli bir tavırla tükürdü:

"Canına tüküreyim, su değil bu, rakı!"

Bunun üzerine doktor, başhekimin bir işareti üzerine sürahiden su doldurarak hastaya içirdi. Coupeau suyu yutunca bağırmaya başladı; sanki ateş yutmuştu.

"Bu da rakı be! Bu da rakı!"

Dünden beri her içtiğini rakı sanıyordu. Bu yanılsama içinde, su gereksinimi bir kat daha artıyor, ama boğazından geçen her damla, onu ateş gibi yaktığı için bir şey içemiyordu. Çorba

getirdiler. Bunu da zaçyağı sandı ve kendisini zehirlemek istedikleri kanısı uyandı içinde. Ona göre, yattığı hücre de kükürt kokusu içindeydi. Kendisini zehirlemek için burnunun dibinde bir sürü kibrit yakıyorlardı.

Doktor ayağa kalkmıştı, şimdi de, gün ortasında hayaletler görmeye başlamış olan Coupeau'yu dinliyordu. Duvarlarda yelkenler kadar büyük örümcek ağları görüyormuş şimdi de. Derken, bu ağlar balık ağları haline geliyor, ilmikler daralıp uzayarak tuhaf bir oyuncak olup çıkıyormuş. Bu ilmiklerde kara kara hokkabazların topları varmış; bunlar önceleri bilye kadar ufakken, sonra birer gülle kadar irileşip şişiyor ve hafifliyormuş. Bütün bunlardan murat da Coupeau'yu rahatsız etmekmiş.

Birdenbire bağırdı:

"Aman! Fareler! Şimdi de fareler geldi."

Toplar fare olmuştu şimdi. İğrenç yaratıklar, büyüyorlar, ağın içinden geçiyorlar, yatağa atlıyorlar, orada eriyip yok oluyorlardı. Bir de maymun vardı; duvardan çıkan, sonra yine duvarın içine giren bir maymun; hayvan her seferinde yüzüne öyle yaklaşıyordu ki çinko işçisi burnunu ısırır korkusuyla geri çekilmek zorunda kalıyordu. Birdenbire görüntüler yine değişti. Duvarlar şaha kalkıp takla atıyorlardı galiba. Çünkü Coupeau dehşet ve öfkeden boğulacak gibi bir sesle haykırmaya başlamıştı:

"Ay, ay! Kurtarın beni! Gidiyorum ben! Oda üstüme yıkılıyor! Aman, yere yıkılıyorum! Hadi çalın çanlarınızı, karga sürüleri! Askerler gelmesin diye laterna çalmaya koyulun, hadi! Alçak heriflere bak! Duvarın arkasına bir de makine yerleştirmişler. Makinenin homurtusu duyuluyor, havaya uçuracaklar bizi... Yangın var! Ne diyorum yahu! Yangın var! Onlar da öyle bağırıyor! Tutuştu işte! Işığa bak, ışığa! Gökyüzü alev almış. Kırmızı, yeşil, sarı, alevler! Can kurtaran yok mu? Yangın var!"

Çığlıkları bir hırıltı içinde yitiyordu. İpe sapa gelmez laflar söylüyor, ağzından bir köpük çıkıyor, çenesi salyayla ıslanıyordu. Doktor parmağıyla burnunu kaşımaya başladı. Herhalde, önemli olaylar karşısında engel olamadığı bir tikti bu. Asistanına döndü, alçak sesle:

"Ateşi hep kırk derece değil mi?"

"Evet efendim."

Doktor yüzünü buruşturdu. Gözlerini Coupeau'ya dikerek iki dakika orada kaldı. Sonra, omuzlarını silkti, ekledi:

"Aynı şeye devam edin. Et suyu, süt, limonata, kaynamış kınakına hülâsası. Başından ayrılmayın, gerekirse beni çağırırsınız."

Çıktı. Gervaise de bir umut kalıp kalmadığını öğrenmek için peşinden çıktı. Ama doktor koridorda o kadar sert bir tavırla yürüyordu ki yanına yaklaşmayı göze alamadı. Bir an orada dikilip durdu, koğuşa girip kocasını bir kere daha görüp görmemekte kararsız kaldı. Gördüğü sahne zaten şurasına işlemişti. Ama Coupeau'nun limonatanın rakı koktuğunu söylediğini işitince gördüğünü yeterli saydı, çıkıp gitti. Sokakta atların arabaların gürültüsü, sanki bütün Sainte Anne hastanesi peşine düşmüş gibi bir duyguya itti onu. Hele o doktor! Gerçekten de kendisini hasta gibi görüyordu.

Elbet, Goutte-d'Or Sokağı'nda Boche'ler ve öbürleri onu beklemekteydiler. Görünür görünmez, hemen kapıcı kulübesine çağırdılar. Eee. Coupeau baba hâlâ karşı koyuyor muydu? Koyuyordu ya, hâlâ dayanıyordu. Boche, şaşırmış ve düş kırıklığına uğramış gibiydi. Coupeau babanın akşama çıkmayacağına biriyle iki litre şarabına bahse girmişti. Vay be! Hâlâ dayanıyordu, ha! Böyle dayanıklı vücut da görülmüş şey değildi hani. Madam Lorilleux saatleri hesapladı: otuz altı saat, yirmi dört saat daha, altmış saat eder. Vay kâfir herif vay! Altmış saat geçtiği halde hâlâ kolu bacağı gibi çenesi de sapasağlam işlemekteydi. Amma vücut varmış herifte! Bu arada, bir litre şarabın havaya gitmesinden dolayı acı acı gülümsemekte olan Boche, kuşkulu bir tavırla Gervaise'i sorguya çekmeye başlamıştı: Ya o, kendisi geldikten sonra nalları dikmişse diye yükleniyordu kadıncağıza. Yok canım. Coupeau pek hızlı sıçramaktaydı. Ölecek göz yoktu onda. O zaman Boche, iyice üsteledi. Bir kere daha Coupeau'nun taklidini yapmasını istedi. Evet, evet, bir kere daha canım. Genel istek üzerine! Lütfetmiş olurdu. Çünkü bir gün önceki taklide tanık olmamış iki kadın o

sahneyi seyretmek için özellikle aşağı inmişlerdi. Kapıcı herkesin kenara çekilmesini istiyor, bağırıyordu. Hepsi merak güdüsüyle dürtüşerek, kulübenin ortasında yer açıyordu. Ama Gervaise'in başı önündeydi. Hastalanmaktan korkuyordu aslında. Ama nazlanıyor görünmemek için iki kere hafifçe sıçramayı denedi. Bir tuhaflık hissetmişti kendisinde; arkaya yaslandı: İşte yapamıyordu canım. Can sıkıntısı belirten bir mırıldanma oldu. Çok yazık.

Oysa ne güzel yapıyordu. Her neyse, o ki istemiyordu, mesele yoktu. Coupeau babayı unuttular, o sırada dükkânına dönmüş bulunan Virginie'ye getirdiler sözü. Poisson'ların şimdi bir havraya dönmüş olan evlerinden konuştular ateşli ateşli. Bir gün önce icra memurları gelmiş; belediye zabıta memurunun memuriyeti tehlikeye girmiş, Lantier'ye gelince, şimdilerde, bitişikteki lokantadaki kızla ilgilenmeye başlamış; esaslı bir kadınmış, işkembeci dükkânı açmayı düşünüyormuş. İşi matrağa vuruyorlar, Virginie'nin dükkânının yerinde bir işkembeci açıldığını düşlüyorlardı. Eee, abur cuburdan sonra şimdi de mideyi bastıracak bir şey gerekirdi tabii. O Poisson olacak godoş herif nasıl el âleme rezil olmuştu; işi açıkgözlülük olan bir adam nasıl olur da kendi evinde bu kadar ahmaklık ederdi! Ama, artık ilgilenmedikleri Gervaise'i dip taraftaki yatağın başına oturmuş ayaklarını titreterek Coupeau'nun taklidini yapıyor görünce birden sustular. Bravo be! İşte bunu istiyorlardı. Gervaise bir düşten uyanır gibi budalaca bakakaldı. Hepsine iyi geceler! Kendisi yukarı çıkıyordu, biraz kestirse iyi olacaktı.

Ertesi gün, Boche'lar, onun önceki günler gibi öğle üstü çıkıp gittiğini gördüler. O gün Sainte Anne koridorları Coupeau'nun çığlıkları ve tepinmeleriyle inim inim inlemekteydi. Gervaise daha tırabzana tutunarak demir merdivenden çıkarken onun haykırışlarını işitti.

"Amma da tahtakurusu var be! Şuraya biraz yaklaşın da kemiklerinizi kırayım! Aman! Beni yok etmek istiyorlar bu tahtakuruları. Ben sizden daha tilkiyim ama... Defolun be!"

Gervaise kapının önünde bir an durup soluk aldı. Coupeau koca bir orduyla savaşıyordu galiba. İçeri girdiği zaman işi daha

azıtmış, daha ileri götürmüştü. Bir zırdeliydi, Charenton'dan kaçmış bir zırdeli. Koğuşun ortasında çırpınıyor, ellerini duvara, yere, kendine, her tarafa çarpıyor, takla atıyor, boşluğa vuruyordu. Sonra, pencereyi açmak istiyor, kendini savunuyor, gizleniyor, peşine bir sürü adam düşmüş, korku içinde biri gibi bütün bu gürültüyü tek başına yapıyordu. Sonra Gervaise onun bir damda çinko levhalar yerleştirme düşü içinde olduğunu anladı. Ağzıyla körük taklidi yapıyor, ocakta havyalarını karıştırıyor, diz çöküp başparmağını paspasın kenarında gezdirerek sözde lehim yapıyordu. Evet, tam ölürken zanaatı aklına gelmişti.

Bağırıp çağırmasının, dam üstünde sımsıkı yapışıp durmasının nedeni de, kendini rahat bırakmamalarıydı. Çevredeki damların hepsinde birtakım adamlar onu rahatsız edip duruyorlardı. Yalnız o olsa neyse, ama fazladan, bacaklarının arasına fareler atıyorlardı. Ah! Bu iğrenç hayvanlar gözünün önünden hiç gitmiyordu. Bütün gücüyle ayaklarını yere basarak bunları öldürdüğü halde, sayıları bitmek bilmiyordu. Damlardan sürü sürü geliyorlardı. Hele örümcekler! Onlar da pantolonunun içine girmişler, dolaşıyorlardı. Bir ara bunlardan birini öldürmek için pantolonunun kuşağını iyice sıktı. Hay Allah'ın belası şeyler! Bir an rahat bırakmıyorlardı zavallıcığı. İster misiniz, akşam, ustası onu tembellikle suçlayarak işten atsın! Bu düşünce onu daha da harekete geçirmişti; karnının içinde bir buhar makinesi varmışçasına, ağzını açtı, solumaya başladı; ağzından, makinelerin bacaları gibi, siyah bir duman çıkardığı sanısındaydı. Bu duman evin içine sığmayarak pencereden dışarı çıkıyor, kıvrılıyor, göğe yükseliyor, sonunda güneşi örtüyordu.

"Ayy, bakın, bütün halk ölmüş caddelerde," diye haykırdı. "Sokakta bir sürü ayı dolaşıyor. Ayy, ayy! Aslanlara bakın! Şurada da sırtlanlar, bakın suratlarını nasıl buruşturuyorlar! Clémence'i görüyor musunuz? Bir kucak tüy var şapkasında. Vay şeytan kız vay, takla atıyor şimdi de, baldırı bacağı meydanda! Bana baksanıza, siz herifler, ona el süreyim demeyin, ha! Ne diye çekiştiriyorsunuz öyle! Çekmeyin be!"

Kısılmış sesi, dehşet içinde yükseliyordu; sert bir jestle eği-

liyor, kızıl saçlı bir kadınla kızıl kırmızı pantolonlu adamların aşağıda kendisini beklediklerini, tüfeklerini üstüne nişan aldıklarını söylüyordu.

Duvarda bir tabanca namlusu kendine çevrilmişmiş. Kızı yine elinden almaya gelmişler.

"Bırakın yahu! Çekmeyin be!"

Derken binalar yıkılıyor ve Coupeau bu kez mahallenin göçüşünü taklit ediyordu; sonra her şey siliniyor, yitiyordu. Ama Coupeau'nun soluk alacak vakti bile yoktu. Büyük bir hızla başka başka sahneler geçiyordu gözlerinin önünden. Kelimeler, büyük bir konuşma gereksinimiyle avurtlarını dolduruyordu. Coupeau bunları gelişigüzel ve boğazından kurtara kurtara fırlatıyordu. Sesi durmadan yükselmekteydi.

"Ooo! Sendin demek! Günaydın! Şakanın sırası mı be! Saçlarını sokma ağzıma!"

Elini ağzına götürüyor ve ağzına girmesin diye o saçları üflüyordu.

Asistan sordu:

"Ne görüyorsunuz?"

"Karımı yahu!"

Arkası Gervaise'e dönük, duvara bakıyordu.

Gervaise iyice korkmuştu. Acaba kendimi görecek miyim diye duvara baktı o da. Coupeau konuşup duruyordu:

"Bak, sarılma bana öyle... Bağlanmak istemiyorum... Vay canına! Ne güzel olmuşsun. Tuvaletin de pek şık doğrusu. Bunu nerede kazandın, kancık eşek! Nereden geldiğini bilmiyor muyuz, kaltak! Dur, ben şimdi sana gösteririm! Zamparanı eteklerinin altında gizliyorsun değil mi? Şu da kim be! Bir reverans yap da görelim... Vay anasını! Yine oymuş."

Korkunç bir sıçrayışla başını duvara çarptı. Neyse ki duvarı kaplayan şilte bu darbenin etkisini azaltmıştı. Yalnız vücudunun paspasın üstüne düştüğünü işittiler. Çarpma onu oraya fırlatmıştı.

Asistan bir kez daha sordu:

"Kimi görüyorsun?"

Coupeau:

"Şapkacıyı!" diye bağırdı. "Şapkacıyı!"

Asistan şapkacının kim olduğunu sordu; Gervaise kekeledi çünkü bu sahne, hayatının bütün sıkıntılarını gözünün önüne getirmişti. Coupeau yumruklarını uzatıyordu.

"Çık bakalım oğlum! Seni temize havale etmek vacip oldu artık. Ya! Herkesin önünde bana meydan okumak için o karıyı koluna takıp geliyorsun ha? Peki! Ben sana dünyanın kaç bucak olduğunu göstereyim de gör. Ben, ben ya, ne sandın? Hem eldiven falan giymeden. Sırıtma karşımda öyle... Al bakalım! Al bir daha! Hah! Hah!"

Yumruklarını boşluğa savuruyordu. Korkunç bir öfke içindeydi. Gerilerken duvara çarptı, bunu geriden gelenler olduğu şeklinde yorumladı. Geri dönüp duvarı dövmeye başladı. Zıplıyor, köşeden köşeye seğirtiyor, karnıyla, kalçalarıyla, omuzlarıyla vuruyor, yere düşüyor, kalkıyordu. Bu hareketlerin yanısıra korkunç tehditlerde bulunuyor, yabancı bir sesle uluyordu. Ama galiba savaşta şansı yaver gitmemişti, çünkü soluğu kesiliyor, gözleri yuvalarından uğruyordu. Giderek bir çocuk gibi korkak davranmaya başlamıştı.

"Katil! Katil var! İkiniz de defolun buradan! Ah! İtler bir de alay ediyorlar! İşte geberdi kaltak! Gebersin, gebermesi gerek... Vay! Haydut karıyı boğazlıyor! Bıçakla bir kolunu kesiyor. Öteki kolu yerde, karnı yarılmış, her yer kana batmış. Aman Tanrım!"

Kan ter içinde, saçları diken diken, korkunç bir halde, kollarını sallayarak o korkunç sahneyi uzaklaştırmak ister gibi geri geri gitti. İçler acısı bir çığlık attı, ayakları döşeğe takıldı, sırtüstü yere yuvarlandı.

Gervaise ellerini bitiştirerek:

"Mösyö," dedi, "mösyö ölmüş..."

Asistan ilerledi, Coupeau'yu döşeğin ortasına çekti. Hayır ölmemişti. Pabuçlarını çıkardılar; çıplak ayakları, döşekten sarkıyor, yan yana, düzenli, ölçülü hareketlerle sarsılıyorlardı.

O sırada doktor içeri girdi. Kendi gibi, göğsünde nişan taşıyan, biri zayıf, biri şişman iki meslektaşını da yanında getirmişti. Üçü de eğildi, tek kelime söylemeden hastanın her yanı-

nı incelediler, sonra, alçak sesle, hızlı hızlı bir şeyler konuştular. Coupeau'yu belinden omuzlarına kadar soymuşlardı. Gervaise ayaklarının ucunda yükselerek yerde yatan bu çıplak gövdeyi görebiliyordu.

Başhekim:

"Uyuyor," diye mırıldandı.

Sonra o iki doktora adamın yüzünü işaret etti. Gözleri kapalıydı Coupeau'nun; burun etlerini çeki çekiveren küçük kasılmalar içindeydi. Doktorlar ayakları görünce eğildiler, yakından ilgilendiler. Ayaklardaki sarsılma durmamıştı. Coupeau istediği kadar uyusun, ayakları oynayıp duruyordu. Sahipleri isterlerse horul horul uyusun, onları ilgilendirmiyordu bu, ne acele ediyorlar, ne yavaşlıyorlar, bildiklerini okuyorlardı. Makine ayaklardı bunlar, canlarının istediğinden şaşmayan ayaklar. Doktorlar gitmişti. Asistanla yalnız kalan Gervaise, bir saat sonra:

"Mösyö," diye tekrarladı deminki tespitini. "Ölmüş, mösyö..."

Ama ayaklarına bakan asistan ölmediğini söyledi yine. Çıplak ayaklar, döşeğin dışına sarkmış, kımıldıyorlardı. Hiç de temiz değildi bu ayaklar. Tırnakları da nah bu kadar. Yine saatler geçti. Birdenbire ayaklar kasılıp kaldı.

O zaman asistan Gervaise'e dönerek:

"Tamam," dedi.

Yalnız ölüm durdurabilmişti ayakları. Gervaise Goutte-d'Or Sokağı'ndaki eve dönünce cırlak sesle dedikodu yapan bir sürü mahalle karısı buldu orada. Her günkü gibi kendisinden haber beklediklerini sandı.

Kapıyı itip, harap ve aptallaşmış yüzünü uzatarak:

"Nalları dikti," dedi.

Ama onu dinleyen yoktu. Yer yerinden uğramıştı burada. Ooo! Çok ilginç bir olay vardı! Poisson karısını Lantier ile bastırmış. Her şeyi iyice bilmiyorlardı, herkes kendine göre bir şey anlatıyordu. Uzun sözün kısası, seninkiler hiç beklemedikleri bir zamanda Poisson üstlerine gelivermiş. Hatta, kadınların anlatırken dudaklarını büzerek tekrarladıkları birtakım ayrıntılar da vardı. Bu görünüm Poisson'u çılgına çevirmiş tabii. He-

rif birden gerçek bir kaplan kesilmesin mi? Baston yutmuş gibi yürüyen, ağzından çok seyrek laf çıkan bu adam birden kükremeye başlamasın mı? Sonra daha başka bir şey işitilmemiş. Herhalde Lantier durumu kadının kocasına makul bir şekilde anlatmış. Ne olursa olsun, bu iş bu kadarla kalırdı işte. Boche'a bakarsanız bitişik lokantadaki kızın, işkembeci dükkânı yapmak için Virginie'nin işyerini kiralaması ihtimali varmış. Bu kurnaz şapkacı işkembeye bayılıyormuş çünkü.

Gervaise, bu sırada içeri giren Madam Lorilleux'ye ve Madam Lerat'ya haberi tekrarladı:

"Nalları dikti. Aman Allahım! Dört gün neler çekti!"

Haberi duyunca iki kız kardeş hemen mendillerini çıkardılar. Coupeau'nun bir sürü kusuru vardı, ancak ne de olsa kardeşleriydi. Boche omuzlarını silkti. Herkesin duyabileceği bir sesle:

"Adam sen de! Bir sarhoş eksildi dünyadan," diye mırıldandı.

O günden sonra, Gervaise sık sık sapıttığı için, ev sakinlerinin en büyük eğlencelerinden biri de ona Coupeau taklidi yaptırmak oldu. Artık rica falan da gerekmiyordu. O sahneyi herkese pir aşkına seyrettiriyor, eli ayağı titriyor, elinde olmadan hafif çığlıklar atıyordu. Bu sinir ona Sainte Anne'da kocasını uzun süre seyretmiş olmasından kalmıştı herhalde. Ama şanssızdı, hastalık onu alıp götürmüyordu. Yalnız kafesinden kaçmış maymun gibi suratını buruşturuyor, yumurcaklar sokakta arkasından lahana kökleri fırlatıyorlardı.

Gervaise bu durumda aylarca yaşadı. Gitgide daha düşüyor, en büyük aşağılamaları sineye çekiyor, her geçen gün açlıktan biraz daha ölüyordu. Eline dört metelik geçince hemen içkiye veriyor, duvarlara tutunarak geziyordu. Mahallenin en aşağılık işlerini ona gördürüyorlardı. Bir akşam, iğrenç bir maddeyi yiyip yemeyeceği hakkında bahse tutuşmuşlar; o da işin ucunda on metelik olduğunu görünce yemişti. Mösyö Marescot onu altıncı kattaki odadan çıkarmaya niyetliydi; ama Bru baba merdiven altındaki kovuğunda ölü bulununca, mal sahibi Gervaise'in bu köpek ininde barınmasına sesini çıkarmadı. Şimdi işte Bru babanın ininde oturmaktaydı. Orada, eski bir saman yığınının üstünde midesi boş, kemikleri soğuktan donmuş, kıkırda-

yıp duruyordu. Belli ki toprak onu istemiyordu. Üstüne bir budalalık gelmişti, artık bu sefil hayata bir son vermek için kendini altıncı kat penceresinden aşağı atmayı da akıl edemez olmuştu. Ölüm, onu, kendi kurduğu bu uğursuz hayatın içinde, böyle sonuna kadar sürükleyip, sonra parça parça bitirecekti. Neden olduğu da anlaşılmadı aslında. Üşüttüğü söylendi. Ama işin gerçeği, Gervaise sefaletten, yıkılmış hayatının pisliklerinden, bezginliklerinden ölmüştü.

Lorilleux'lerin dediği gibi sünepelikten öldü. Bir sabah koridorda dayanılmaz bir koku yayıldığını görünce, Gervaise'in iki gündür ortada olmadığını hatırladılar; onu, o kovukta çoktan mosmor olmuş bir halde buldular.

Ölüsünü götürmek için Bazouge baba geldi; koltuğunda yoksullara mahsus tabut vardı. O gün yine iyice kafayı tütsülemişti Bazouge baba; ama yine de keyfi yerindeydi. Müşterisinin kim olduğunu öğrenince, bir yandan hazırlığını yaparken bir yandan da filozofça laflar etmeye başladı:

"Herkes yolcusu bu yolun... İtişip kakışmanın ne gereği var. Herkese yer var nasıl olsa... Üstelik acelecilik budalalıktır, çünkü acele ettikçe geç kalır insan... Ben herkesin istediğinin olmasını isterim, kimisi ölmek ister, ölmek istemeyenler de vardır. Sıkıysa bu işi kendinize göre halletmeye kalkın... Bu kadıncağız, işte, baştan istemiyordu, sonra istedi. Ya? Öyle mi? dediler, beklettiler. Ama en sonunda istediği oldu işte. Doğrusu hak etmişti de. Hadi bakalım, şen olarak gidelim."

Sonra Gervaise'i iri, kapkara elleriyle kavrayınca duygulandı, uzun süre kendisine karşı sevgi besleyen bu kadını usulca kaldırdı. Onu, bir baba özeniyle tabuta uzatırken, iki tıksırık arasında geveledi:

"Bak, iyi dinle... Ben Bibi-la-Gaite'yim, namı diğer, kadınların avutucusu... Hadi, mutlusun işte, rahat rahat uyu güzelim!"

SONSÖZ

LOUVRE'A BİR ZİYARET: *MEYHANE*'YE DÖNÜŞ

ROBERT LETHBRIDGE

"Düğün alayının Louvre'a yaptığı ziyaret gayet iyi bilinir." Angus Wilson, *Meyhane* romanına yayılan hüzün duygusunun karşısına koyabileceği bu komiklik anının üzerinde durmayı da bu şekilde geçiştirmişti.[1] Romanı ilk olumlu okuyanlardan olan Huysmans'ın üçüncü bölüm için "bu gülünç düğün alayının soluğu Louvre'da alması" yazmasının da sebebi aşağı yukarı aynıdır.[2] Tek bir istisna dışında[3] eleştirmenlerin sahneye gösterdiği ilgi de, Zola'nın işçi sınıfı karakterlerinin saplandıkları çevresel uğursuzluklardan kaçabilmelerinin imkânsızlığına dair sunulan ilave bazı delillerin ötesine çok nadir geçebilmiştir. Bunu örneğin Jacques Dubois metnin mecazi "meyhane"lerinden bir tanesi olarak tarif eder ve "İşçiler takımı, bulundukları kültürel ve kurumsal konumdan farklı olan bu sahnede absürd durur," diye yazar.[4] Bu yazının amacı, mevzubahis sahnenin yalnız Goutte d'Or Sokağı'nın klostrofo-

1 *Émile Zola: An Introductory Study of his Novels*, Mercury, Londra, 1964, s. 123.

2 1877 tarihli denemesi "Émile Zola et L'Assommoir", yeniden basım *En marge: Études et préfaces*, ed. Lucien Descaves, Lesage, Paris, 1927, s. 32.

3 Philip A. Duncan, "Oracular Paintings in Zola's *L'Assommoir*", *French Literature and the Arts*, ed. P. Crant, Carolina Üniversitesi Fransız Edebiyatı dizisi, sayı 5, 1978, s. 173-177.

4 Jacques Dubois, *'L'Assommoir' de Zola: Société, discours, idéologie*, Larousse, Paris, 1973, s. 56. Aynı görüş Martin Turnell tarafından *The Art of French Fiction*'da da dile getirilmiş (Hamilton, Londra, 1959, s. 125); Turnell sahnenin "psikolojik bariyerin en etkileyici örneklerinden biri" olduğunu yazmıştı.

bik karanlığının dışına yapılmış olan bir "gezi"den (tüm anlamlarıyla) çok uzakta olduğunu düşündürmektir. Bu sahne hem *Meyhane*'nin konusal ve simgesel şifrelerini çözecek bir matris, hem de romanın özgünlüğünü belirlediği bir simgesel alan işlevi görmektedir. Mösyö Madinier düğün alayına Louvre'un "hiç değilse bir kere görmeye değer" olduğunu söyler. Ancak "Çok şey öğrenir insan," sözü aynı zamanda okura da yapılan bir çağrıdır. Aynı müzenin kendisi gibi, sanatsal zenginlikleri bilgi edinmiş olanın ziyaretini hayli telafi eder.

Sahnenin ortaya çıkış noktası hakkında tahminler yürütüldüğü olmuştur. Dubois, *Madam Bovary*'de Rouen etrafında yapılan atlı araba gezisinden esinlenildiğine emindir ("benzerlik üslupsal ayrıntılara kadar ulaşır"). Buna ek olarak Emma'nın La Vaubyessard'a yaptığı önemli ziyaret gibi, *Duygusal Eğitim*'de Fontainebleu'nün varaklı salonlarında yapılan bir koşturmacadan sonra Diane de Poitiers'in portresinin karşısında durmamızla sonlanan sahneyle olan benzerlikleri de sayabiliriz. *Meyhane* için toplanan hazırlık dosyası ise birincil kaynağın Denis Poulot'nun yazdığı ve Zola'nın sürekli faydalandığı[5] sıradan bir belge, *Question sociale: Le sublime ou le traveilleur comme il est en 1870 et ce qu'il peut être* olduğunu doğrular. İşçi sınıfının eğlence faaliyetlerine dair bu ek bilgi ve "İşçi bir resim sergisinde. Konu her şeydir" yazılı not doğrudan Poulot'nun kitabındaki şu parçadan alıntıdır:

> Yağmur yağarsa, bir arkadaşıyla sergiye gider. Gene pazar günleri, dokunaklı ya da tarihi bir tablonun önündeki grupların arasında işçiyi göreceksiniz; dinleyin söylediklerini: Ne ışıktan, ne şekillerden ne de renklerden anlar o; tek derdi resmin konusudur. (...) İşçi sınıfının yüzünü güldürmek için resim sanatı biçilmiş kaftandır; onun için konu her şeydir. Seyredin o grupları, uyuyan ya da yıkanan bir Venüs'ün yanından umursamazca geçerler, çünkü bilirler neyi sevdiklerini: bir engizisyon sahnesi; çocuğunun yasını tutan bir anne; sel; kıtlık. Resim kalitesiz olsun ya da olmasın; işçi ne olduğunu anlamışsa, duygulanacağına emin olabilirsiniz.

5 Zola'nın notuna başvurmadan Pierre Cogny de "Zola et *Le Sublime* de Denis Poulot" yazısında bu iddiada bulunmuştu. *Cahiers de l'Association Internationale des Études Françaises*, sayı 24, 1972, s. 113-129.

Poulot daha sonra resimde "Venüs, Psike, azizler ve çarmıhtan indiriliş" dışında konuları savunmuş, faydalı bir teklifi de bir dipnota eklemişti: "Kataloğu tamamen silmeli ve çerçevenin üzerine yerleştirilecek bir levhaya konusunu yazmalıdırlar; bu şekilde işçilerin resimlerini anlamasına yardımcı olurlar." Zola'nın bu fikri Gervais'in "saçma bir şeydi çerçevelerin üstüne konuları yazmamak" düşüncesinde tekrarlaması da Poulot'nun metnindeki her ayrıntıyı takip eden Zola'nın, Louvre'a ziyaret sahnesini yazarken elinden *Le Sublime*'i düşürmemiş olduğunu gösterir.

Elindeki kaynağı uzun bir sahne haline getirmek için kullanma kararı kesinlikle son dakikada verilmişti. Zola'nın defterlerindeki notlar, Poulot'yu okumasından sonra "tiyatro, sonra müze"den "tiyatro, sonra müze, sonra Lantier'le giderler"e değişse de, üçüncü bölümün ilk taslağı düğün alayını kiliseden apayrı bir yere götürür. "Resmedilmeye değer" olan "surların üzerinde yürüyüşün arkasından akşam yemeği" olacaktır. Böyle bir geziyi Poulot da aktarmıştır; Zola'nın "tanıdık, büyük sahneler kullan" sözüne öyle uygundur ki, *Meyhane*'yi yazmaya hazırlandığı sırada "Nasıl Evlenmeli"de kullanmıştır.[6] Bu eser, romanın ilk bölümlerindeki flörtleşme sahnelerinin adeta bir özetidir. Hatta Henri Mitterand'ın iddia ettiği gibi, bu gezinin Goncourtlar'ın *Germinie Lacerteux* romanına benzemesi yazarı rahatsız etmiş olabilir. Sahnenin tamamen değişmesiyse, işçi sınıfının otodidaktiklik eğilimine dair çağdaş araştırmaları okumasıyla gerçekleşmiştir. *Ebauche* sırasında bile, Gervaise'in "kadın kalçalarını olağanüstü bulduğunu, bu eğitimin geliştirilebileceğini" not düşmüştü. Belgelerde ve tam zıttı olan "sokakta alınan eğitim"de görülebilen bu kaygı, *Meyhane*'nin başlattığı tartışmada dile getirilecekti.[7] Üçüncü bölümün taslağında geçen "Coupeau'nun okuma yazma bilmediğini söylemeye gerek yok"un bu yüzden Zola'nın sık sık alıntılanan "*Manuel*'e fazla güvenmemek lazım" sözü gibi incelenmelidir. Eugène Manuel'in *Les Ouvriers* (1870)

---

6 *Le Messager de l'Europe*, Ocak 1876; bkz. Zola'nın *Contes et nouvelles*, ed. Roger Ripoll, Gallimard, Paris, 1976, s. 957-981.

7 Bkz. Millaud'nun *Le Figaro*'daki eleştirisinden sonra, Zola'nın 9 Eylül 1876 tarihli mektubu: "Diğer yandan, eğer *Meyhane*'den çıkarılması gereken dersi bilmek istersen, şöyle özetleyebilirim sana: işçinin ahlâkını düzeltmek." *Correspondance*, ed. B. H. Bakker, Presses de l'Universite de Montréal, Montreal, 1978, cilt II, s. 488-489.

adlı tek sahnelik oyunundaki mükemmelleştirilmiş Marcel karakteri, Poulot'nun ahlâk derslerinden çıkmış gibidir; en çok da entelektüel iştahın halka açık derslere giderek ve müze ziyaret ederek tatmin edilebileceğine dair sözlerinden.[8] Düğünden sonra gerçekleşebilecek "bir olay bulma çabası"nın hemen yanında Coupeau'nun cehaletine dair düşülen not, bir anlamda Jules Simon'un eğitim reformcusu müritlerine verilmiş ironik bir cevap gibidir.

Elbette ilk fikri yerinde durur, ta ki karakterler fikirlerini değiştirene ve kırlarda eğlenceli bir geziden vazgeçip Poulot'nun yağmurlu bir gün için belirttiği alternatife varana dek. Bu kafa yormadan habersiz olan Mes-Bottes, Saint-Denis yolunda devam eder; Matmazel Remanjou'nun "istihkâm hendeklerinde" gezinti fikrine uysalar başlarına geleceğinden korktukları gibi sırılsıklam olur. "Fırtına başlar. Kır gezisi iptal olur. Her kafadan bir ses çıkar" diye başlayan kısımda, Zola'nın bölüm için çıkardığı son taslağın (ki hemen öncesinde hazırlanmıştır) veciz olduğu söylenebilir:

> Birinin müzeye gitmesi gerek. Gervais'in bundan haberi yok. Toplanıp gidiyoruz; ama herkes değil. Herkes nasıl. Olayı aşamalandır. Karakterleri iki gruba ayır. Yazın Paris'te bir yağmur sahnesi. Para konusunu açanlar olacak. (...) İnsanların tavırları. Saat dörtte kapıda olacaklar.

Louvre'a giden yol ve başlıca galerilerin kabataslak bir yerleşim planı gibi ilave notlar da vardır, ancak iskelet halindeki bu senaryoyla tamamlanmış sahne arasındaki sanatsal farkı herhalde belirtmeye gerek yoktur. Metin anımsamalar ve ikonografik gelenek oraya buraya sıkıştırılmıştır. *Meyhane*'yi yazmaya başlamasından birkaç ay önce 1875 Salonu'nun açılışıyla alakalı kaleme aldığı, bin fraklı adamın aniden boşanan yağmurun altında kalmasını anlatan muzip bir makalenin yankıları sanki işitilir. Louvre içinde geçen sahneler (Zola'nın o yaz okumuş olduğu) *Manette Salomon* ve Duranty'nin *La Simple Vie du peintre Louis Martin* (Louis Martin'in Sade Yaşamı) kitaplarında da yer alır.[9] Her

8 Bkz. Geoff Woollen, "'Ne pas tomber dans le *Manuel*': Zola, Eugène Marcel et Arthur Ranc", *Les Cahiers naturalistes*, sayı 56, 1982, s. 170-188.

9 *Le Siècle*'de tefrika edilmiş (Kasım 1872) ve *Les Séductions du chevalier Navoni*'de tekrar basılmıştır (Dentu, Paris, 1876, s. 327-362). Duranty'nin (Zola'nın bulduğu "Gervaise Macquart'ın Sade Yaşamı" başlığını hatırlatan ve neden de-

iki romancı da, düğün alayının merakla seyrettiği kopyacılara epey ilgi göstermişlerdi. Ancak Zola'nın "büyük bir merdivene çıkmış... yaşlı bir kadın"ı dahi o dönem hayli rağbet gören Louvre galerilerinde sıkça görülen bir manzaraydı.[10] Bu yere olan aşinalığını da belirtmek gerekebilir; "cilalı parkeleri" gördüğünde (Mayıs 1860 tarihli bir mektuptan) o da epey etkilenmişti. Yalnız "Ben hayatımda böyle bir düğüne rastlamadım," sözünün muğlaklığı bizi bu usta performansa hazırlayabilir.

Zola'nın hem topoğrafide hem de kronolojide kafasına göre davrandığı olmuştur. Kendi hesaplamalarına göre, düğün 29 Temmuz 1850 günü yapılıyordu;[11] 1851 İhtilali olduğunda, Nana çoktan doğmuş ve vaftiz edilmiştir. Romanda ziyaretçileri büyüleyen Apollon Galerisi'nin kapatıldığı ve Temmuz 1851'e kadar yeniden açılmayacak olduğunun elbette çok da önemi yoktur; galeri büyük bir ıslah ve tadilat programının parçası olarak halka kapatılmış, Louvre yetkilileri 1850'ler boyunca koleksiyonları tekrar elden geçirmek durumunda kalmıştı. Bu bile Zola'nın bahsettiği ünlü resimlerin niçin İkinci İmparatorluk kayıtlarına ya da *Meyhane*'nin yazıldığı dönemdeki rehberlere tam uymadığını açıklar. Diğer yandan, "Asur Müzesi"nde eski Mısır'dan getirilmiş sfenksler hiç sergilenmemişti (bkz. Adolphe Joanne, *Nouveau Guide de l'étranger dans Paris*, Paris, 1866, s. 124). Bu örnekler *Meyhane*'yi eleştirenlerin şehir yapılarında tespit ettiği anakronizmlerden başka bir şey olmasa da, Zola'nın kafasında oluşturduğu Louvre'un düzeninin tarihe uygun olmaktan başka kaygılara sahip olduğunu doğrularlar.

Bu kaygılardan bir tanesi, iddialara göre, sahne tamamen Zola'nın estetik tercihlerini bir kez daha dile getirebilmesi için yüzsüzce istifade ettiği bir fırsat, bir konudan sapmadır. Patrick Brady, düğün alayının coşkun gözlerinden "Zola'nın kendi tepkilerini aktardığını, onla-

---

giştirdiğini açıklayan) öyküsü, *Eser* adlı eserinin en önemli edebi kaynaklarından bir tanesi olarak kabul edilir.

10 Bu resimler *L'Illustration* ve *Le Magasin pittoresque* gibi dergilerde ve yılda bir yayımlanan *Guide Joanne*'de sıkça yer buluyordu. Bkz. J. J. Marquet de Vasselot, *Répertoire des vues des salles du Musée du Louvre, Archives de l'Art Français*, Vol. xx (Colin, Paris, 1946) ve Theodore Reff, "Copyist in the Louvre, 1850-1870", *Art Bulletin*, sayı 46, 1964, s. 552-559.

11 "Düğün 29 Temmuz, Cumartesi günü gerçekleşecek. Takvimden baktım"; 1850 günü o tarih bir pazartesiye denk geliyordu (Louvre pazartesileri kapalıdır!).

rı neredeyse karikatüre dönüştürdüğünü" yazmıştır.[12] Yine de Louvre'daki Eski Usta yapıtlarının, Zola'nın 1866 yılından beridir savunduğu Empresyonist sanatın saldırılarının karşısına dizilmiş olduğunu iddia etmek yanlış olur. Her ne kadar sahnenin sergiye gelenlerin tepkilerine odaklandığı[13] ve *Eser* romanında gülünçlüklerini gizleyemeyen kalabalıkla dalga geçmesiyle bu tavrının doruğa ulaştığını söylemek mümkünse de, Zola'nın tutumu Claude'un militanca "Louvre'u havaya uçuracak kadar büyük bir dizi resim" hayalinden daha seçicidir. İleriki yıllarında pazar öğleden sonraları çocuklarını müzeye götürecek olan yazar, Duranty'nin ya da Pissarro'nun öfkeli bildirgelerini kabul etmiyordu.[14] *Eser*'de de Courbet hakkında şöyle yazar: "Eski ustaların zihniyeti devam ediyordu (...) en iyi işlere halka açık galerilerde rastlanabilirdi"; Claude'un Louvre'da çıraklığa başlamak istememesi de yazarın onu sınamasıdır. *Meyhane*'nin karakterlerini bu sınıflandırmalar keşmekeşi (beklendik bir biçimde) şaşkına çevirir; Zola ise onların hayretini ilgiyle kâğıda aktarır.[15] Fransız kültürünün kalesi olan bu yere duyduğu hoşnutsuzluk, "Mösyö Manet'nin yeri Louvre'un baş köşesidir" ümidiyle açıkça çelişiyordu.[16] Sanat eleştirisinde

---

12 Patrick Brady, *'L'Œuvre' d'Émile Zola. Roman sur les arts, manifeste, autobiographie, roman à clef* (Droz, Cenevre, 1967, s. 116).

13 "Benim en çok ilgimi çeken şey," diye yazmıştı Zola 1866'da, "sanat açısından baktığımız zaman, sanatta ulaştığımız yeri gösteren sanatçılar değil, ziyaretçilerin bir sözü yahut bir davranışıdır. Halktan bazen şüphe etmek gerekebilir" (*OC*, XII, 811). Manet hakkında kaleme aldığı 1867 tarihli çalışmanın (III. Kısım) önemli bir bölümü "Halk" üzerinedir (*OC*, XII, 841-845).

14 "Louvre'dan geliyorum," diye yazar *Le Réalisme*'de Duranty sözcüsünün ağzından (10 Temmuz 1856): "Eğer ki kibritim olsaydı o mezarlığın tamamını ateşe verirdim; bilirdim ki yeni sanatın davası için bir iyilik yapmış olurdum"; Pissarro da iddialara göre "sanatın nekropolünü yakma gerekliliği"nin altını çizmiştir. Claude'un *Eser*'deki "okulu yakma" isteği de bu tutumun mecazi mirası olabilir.

15 Her şeye genelde bir bahane bulan *Guide Joanne* bile itiraf etmek durumunda kalmıştır: "Koleksiyonların çoğu, aradığımız bir şey varken bir başkasının önünden geçmeden ulaşabileceğimiz ayrı bir yerde durmazlar; dahası, sürekli yerleri değiştirilir durur" (*Paris illustré en 1878*, s. 109). Zola'nın saplantı "düzenlilik duygusu" için bkz. Edouard Toulouse, *Enquête médico-psychologique sur la supériorité intellectuelle: Émile Zola* (Flammarion, Paris, 1896, s. 249-250).

16 *L'Evénement*, 7 Mayıs 1866 (*OC*, XII, 806); ertesi yıl halen şüphe edenlere şöyle seslenmişti: "Kader 'Olympia' ve 'Le déjeuner sur l'herbe'in (Kırda Öğle Yemeği) Louvre'daki yerini çoktan işaretlemiştir bile" (*OC*, XII, 845), bir sonraki yıl da Courbet için benzer bir "ilahlaştırma"yı öngörmüştü (*OC*, XII, 979).

öfkesini Salon jürilerine ve dönemin ödüllü tutucularına saklar: "eski ustalardan özgünlük zerresi çalmış zanaatçılar". Dahası, ikinci gruba duyduğu hayranlık da laftan ibaret değildi. Tüm yazdıklarından çıkarılabileceği gibi, *Paris'in Göbeğinde*'deki kadın kahramanı "bir Rubens resmi" olarak tanımlaması ve *Doktor Pascal*'da Clotilde'i "Rönesans'ın ilahi figürleri"ne benzetmesinden de anlaşılabilir.[17]

Aynı derecede önemli olan bir başka konu da, Louvre'un iki yüz yıllık tarihini düşünenler tarafından iyi niyetle en yüce galerilerden bir tanesi olarak görülmesinin *Meyhane*'deki sahnenin anlamını gölgeliyor olmasıdır. 1993'te yapılacak olan kutlamalar [Yazı 1992'de yayımlanmıştı – ç.n.] tarihte edindiği baş köşenin ideolojik yankılarını anımsatacaktır. Ne de olsa kültür ve emperyalizmin İkinci İmparatorluk sırasında kesişmiş olduğunu unutmamamız gerekir; bu kesişim noktasıysa şüphesiz Grande Galerie'deki Flaman ve İtalyan resimlerini geçtikten sonra gelinen 'Salle des États'dır. 1857 yılında yasama dönemini başlatmasının yanı sıra, III. Napoléon Ağustos 1859'da İtalya'dan dönen generallerine bu salonda bir ziyafet de düzenlemişti. 1861 ve 1865 yılları arasında saraya 19. yüzyıl için gücün ve zarafetin "timsali" olarak bakılan devasa merdivenleri yaptıracaktı. Duban'ın Apollon Galerisi'ndeki olağanüstü çalışmasının (1848-1851) onun başkanlık dönemine denk gelmesi ya da açılış sırasında bizzat orada bulunması rastlantı değildir. İhtilalden sonra Musée des Souverains, Salon de la Monarchie ve elbette Salon de l'Empereur'ü açması boşuna değildi.[18] Bu kişisel projelerin önemini anlamak için 1872'de kapatılmış olmalarına, iki yıl sonra da Grande Galerie'ye dönüş yapılmasına bakmak yeterlidir.[19] İkinci İmparatorluk, Louvre'un en ihtişamlı dönemine sahne olmuş, III. Napoléon'un yalnız Fransız kralları na değil, "Musée Napoléon"'un (Napoléon Müzesi) kurucusuna yakışır bir selef olduğunu gösterme ihtirasının ayrılmaz bir parçası ha-

17 Bu alan akademisyenlerin pek ilgisini çekmemiştir; fakat William Kloss'un *Émile Zola and the Arts* kitabındaki "Zola ve Eski Ustalar" yazısı bir başlangıç sayılabilir. Ed. Jean-Max Guieu ve Alison Hilton (Georgetown University Press, Georgetown, 1988, s. 35-45).

18 Sırayla Hükümdarlar Müzesi, Monarşi Salonu ve İmparatorluk Salonu – ç.n.

19 Zola'nın "Bonaparte'ın kulübesi"ni alaya alması 21 Haziran 1872 tarihli *La Cloche*'da görülebilir; arkasından da "Hükümdarlar Müzesi'nin lağvedilmesi" üzerine yazmış ve galeriye "kraliyetin bit pazarı" adını vermiştir.

line gelmiştir. (Villot'nun 1852'de Uffizi'deki Tribuna odasından ilham alarak yeniden düzenlediği) Salon Carré'ye ayak basan bir ziyaretçi, Gros'nun "Fransa'nın Ruhunun Sanatı Teşvik Etmesi ve Yunanistan'ı Himayesine Alması" resminin önünden geçerken, imparatorluğun devamının laftan ibaret olmadığından şüphe duyamazdı. Napoléon'un 1810'da evlendiği odaya girdiği an, insan en değerli hazinelerini Fransa'nın çalmış olduğu Avrupa'ya örnek teşkil edecek bir manzarayla karşılaşırdı. Louvre'un ve koleksiyonlarının genişletilmesi münferit bir taklit girişimi değildi: Denis Poulot'nun idealizminin içinde yer bulduğu, III. Napoléon'un medeniyetin arşivlerini tebaanın ayaklarına serme politikasıyla beraber geniş bir bağlamda incelenmesi gerekir.

Zola'nın düğün alayı, yalnız baskıcı yönetimin yaşadığı ihtişamlı sarayın sömürgesinden ayrı yaldızlı ve huzurlu bir limanın girişinde onları selamlayan üniformalı askerleri fark eder. Bunun misket tüfeğinin icat edilmesinden yüz yıl kadar önce yaşamış IX. Charles'a (1560-1574) atfedilmesi, neredeyse silahların IV. Henri'nin hükümdarlığı sırasında tasarlanmış olan bir balkonda ayaklanan halk üzerinde denenmiş olması kadar inanılmazdır. Mösyö Madinier'nin yorumu gerçekten de olağanüstü aptalcadır. *Meyhane*'de siyasi atmosfer kulaktan dolma hikâyeler, görülmeyen ayaklanmalar, falancanın İmparator'u gördüğüne dair söylentiler ve Lantier'nin katıldığı sözümona sakıncalı toplantıların haberlerinden ibarettir. Bu, Zola'nın roman dizisinin pedagojik ayrımının bir sonucudur. Tasarısı *Meyhane*'yi tamamlayacak "ikinci, bu kez siyasi bir işçi romanı" (*Germinal*'i kastetmektedir) yazmaktır. *Hayvanlaşan İnsan*'ın sonu bu unsurun tam da çıkartılamamış olmasını beceriksizce anlatmaya çalışır: "Gervaise'in romanı siyasi değil, insanların davranışlarını inceleyen bir roman; siyasi unsurlar elbette var ama arka planda, çok az gözükecek şekilde". Louvre ziyareti de bu sınırlar dahilinde işler. Ama bu ziyaretin merkeze yapılan bir ziyaret olduğu unutulmamalıdır.

Zola'nın bir çağdaşının da dile getirdiği gibi, "Paris'in merkezi, Capet Hanedanı'nın ilk günleri sırasında nasıldıysa şimdi de Louvre'dadır".[20] Zola'nın tek pencereli başkent manzarası, *Les Rougon-*

20 Émile de Labédollière, *Le Nouveau Paris: Histoire de ses vingt arrondissments*, Barba, Paris, 1860, s. 6.

Macquart boyunca "Paris'in muzaffer kalbi"ni resmeder. *Meyhane*'deki ziyaretin "koda"sı (Vendôme Sütunu'na tırmanış), her şeyden çok karakterlerin Hausmann'ın elinden çıkmış "dev haçı"na gelmiş olduklarının altını çizmek amaçlıdır.[21] Dayatılan düzenin aşırılığı şu sözden anlaşılır: "Paris'i bir siper haline getirmek istedik, Louvre'u ise bir dörtgen haline."[22] *Meyhane*'nin sonunda, yaklaşmakta olan geometri Gervaise'in tanıdığı yerleri "büyük bir dört yol ağzı"na çevirmiş, "Paris'in göklere yükselen lüksü" şehrin proleteryasını yerinden etmiştir. Zola'nın karakterlerini şehir surlarının dışına çıkarmaktansa içeriye doğru göndermesi, Gervaise ile önüne geleni yutan Parisli canavar arasındaki destansı bir savaş olarak anlatılan roman için çok önemlidir. Louvre'u ziyaret etmek inine ya da ağzının içine girmeye benzer ama yüreğine ulaşmak değildir. İnsanı andıran "acayip yaratıklar"ı geçerek başladıkları labirent yolculuğu, Collette Becker'ın "Roman Minotor mitini andırır," sözünü düşündürür.

"Firar"ın yanıltıcılığını not düşse de, çok az eleştirmen Louvre sahnesinin *Meyhane*'nin örgüsünü izlediğine dikkat çekmiştir. Yüzeysel bakıldığında, resmî tarih ve günlük hayat arasında dev bir uçurum vardır: bir tarafta temiz bir anıtsallık, diğer yerde *faubourg*'un bakımsızlığı; ev halinin daraltıcılığıyla kamusal alanın farkı; Emma Bovary'nin (kısa bir süreliğine) sahip olduğu kadar parlak parke döşemelerle, Gervaise'in yoksulluk içinde sildiği yerler arasındaki fark; Goutte d'Or Sokağı'nda *bulunamayacak* "altın dolu bir yer" ile Louvre'daki "süsler"in göz alıcılığı. Ancak düğün alayının yolculuğu da bir tekrar oluşturur. İşçileri yutan sindirim borusundan geçerek ulaştıkları, Doğu-Batı mihverinde gidip geldikleri yer yalnız Gervaise'in iş ve eğlence "dört yol ağzı"nı daha çok akla getirmeye yarar.[23] İç organla-

---

21 Saccard'ın *Tazı Payı* romanında haykırdığı gibi: "İşte, Paris'in dev haçı. Louvre ve L'Hôtel de Ville buradadır."

22 Eugène Pelletan, *La Nouvelle Babylone: Lettres d'un provincial en tournée à Paris* (Paguerre, Paris, 1862, s. 47); Zola'nın düşüncelerine etkisi için bkz. Martin Kanes, "Zola, Pelletan and *La Tribune*", *PMLA*, sayı 79, 1964, s. 473-483.

23 Bkz. Zola'nın çizdiği ve Philippe Hamon'un ucu açık bir dille istifade ettiği çizim, "Les lieux de *L'Assommoir*", *La Goutte d'Or, faubourg de Paris*, ed. Marc Breitman ve Maurice Culot (Hazan, Paris, 1988, s. 67); Hamon'un tek söylediği Louvre'un önemli olduğudur (74). Aslında Becker'ın "istiflenebilir mekânlar" çizelgesinde yer almalıdır (56-57). Romanın birbirinden ayrı yerler yanılgısını nasıl yarattığını okumak için bkz. Anne Belgrand, "Espace clos, espace

rı "şehrin göbeğinde hissediyor" diye anlatılan yaşadığı devasa binanın "uçsuz bucaksız zindan duvarları", girişin kenarında bir "kiler"e, "genel meydanlara özgü çökük döşeme taşlarıyla loş avlu"ya sahiptir. "Küçük bir kent kadar büyük, merdiven ve koridorlarının uzanan, birbirine bitişen sayısız sokaklar meydana getirdiği" bu şehir modeli, dolayısıyla karakterlerin bir türlü içinde hissedemediği Louvre topoğrafyasını hatırlatır. Bu yönünü kaybetme hali, Gervaiseler'i "basamakların sonsuz helezonu" boyunca gezdirirken üstü kapalı anlatılır: "boyuna dönüp duran bu duvar, birbirini izleyen ve yarı aralık kapılardan içeri şöyle bir görünen bu barınaklar başını döndürmüştü onun." Mösyö Madinier'den önce şikâyet eder: "gözleri çerçevelerin yaldızıyla kamaşmış bir şekilde iç içe bir sürü küçük salondan geçtiler, iyice seyredilemeyecek kadar çok olan tablolara baktılar", öyle ki: "çarpıcı renklerin yan yana gelişi insanın başını ağrıtmaya başlıyor". Tematik motifleri birleştirerek ve *Meyhane*'yi oluşturan sokak ve iç mekân gelgitlerini kullanarak, ortak bir metafor birikimi oluşturulur. Ancak Louvre sahnesi, romanın serim bölümünün sonunda bulunma ayrıcalığına sahiptir; metni başlatan ve tamamlayan "sürü deprenmesi" de sahne boyunca yankılanır. David Baguley'nin *Meyhane*'de işaretleme ve ironik anımsatma üzerine yazdığı parlak çalışma ilgili bölümde yalnız fırtınadan ve Bazouge'dan bahseder;[24] Louvre'a ise bir parantez içinde üstü kapalı yer verilir. Bu sahnenin önemi hem geriye hem de ileriye bakıyor olmasıdır; hem az önce yazılmış olan parçalar tekrarlanır hem de gelecekteki olayların benzerleri yaşanır, örneğin Gervaise'in "duvarlarda... her renkten ilan" arasında gezinmeleri gibi. Bir nikâhla cenaze arasında durur; ikisi de aynı derecede zamansız, aynı derecede hayretle seyredilen, protokolü ve ölü bir dili anlamıyor olmakla geçen ve biter bitmez katılımcılarını sokağa sepetleyen etkinliklerdir. Düğün alayı Père-Lachaise'de meçhul bir mezara gitmeyi düşünür; gelini de yakın zamanda ölen bir komşuya benzetirler. *Meyhane* boyunca işittiğimiz faniliği hatırlatan saatler[25] dördü çaldığında

ouvert dans *L'Assommoir*", *Espaces romanesques*, ed. Michel Crouzet, Presses Universitaires de France, Paris, 1982, s. 5-14.

24 Bkz. "Event and Structure: The Plot of Zola's *L'Assommoir*", PMLA, sayı 90, 1975, s. 823-833.

25 Bkz. Joy Newton ve Basil Jackson, "Zola et l'expression du temps: horlogerie obsessionelle dans *L'Assommoir*", *Nottingham French Studies*, sayı 17, 1978, s. 52-57.

Louvre'da Mösyö Marescot karakterleri kapı dışarı etmekle korkutur; daha sonra aynısını Bazouge yaptığında sonuçları daha ciddi olacaktır. Sahnenin önemi (Zola'nın "tapınak"tan değiştirmiş olduğu) "bir kilisedeymiş gibi" olmakla vurgulanıyorsa, Coupeau'nun hareketsiz bırakılmaya "Bir mumya gibi uzun zaman hep buraya mı çakılıp kalacaktı?" diye öfkelenmesi yerindedir. Çünkü arkeolojik bulguların ve "ölü suratlı" cansız varlıkların arasında ürpertiyle gezerler. Bu dağılma hali içinde, Louvre ziyaretinin akılda bıraktığı hissin "bir insan ve eşya curcunası" olması önemlidir. Nana ve arkadaşlarının "grupların içinden zikzaklar çizerek" ilerlemesiyle, temposuna kadar sahne dudak uçuklatan bir isabetle tekrar yaşanır, aynı düğün alayının Tuileries bahçelerinde "çiftlerin güzel düzenini" bozarak ilerlemesine kadar. Bu ilerleme bedensel birliğin ve ortak gayenin dağılmasıyla, resimlerde vücut parçalarına gösterdikleri metonimik dikkatle izlenebilir. Sakatlanmaya, parçalanmış heykellere, coşkun izdihama, kirli çamaşırlara ve Gervaise'in kendisine yapılan değinmelerde, hızla büyümekte olan bir kargaşa bu noktada serbest kalır ve kitap boyunca yayılır.

Dahası, *Meyhane*'nin başlıca motiflerinin çoğu, metnin içinde geçen sanat eserlerinde gizlidir. Kopyacının gezdirdiği "badana fırçası", arzulanan bereketin tersini olduğu kadar Bru babanın her kusuru gizlemesinin de simgesidir. Tiziano'nun "Venus del Pardo" resmine gösterdikleri arzu, yalnızca çıplak bedene gösterilen karikatür tepkileri yansıtmak amaçlı olacak kadar nesnesizdir.[26] Yalnız ironik bir kontrpuan olarak da kullanılabilir: "Pazarlık giysileri içindeki adamlar" çıplak kadınları seyrederler; çamaşırhanedeki kadınlarsa ellerindeki kıyafetleri temizlemek için giysilerini çıkarır, "çıplak kollarını mahalleyi pazar gününe hazır etmek için acele acele" çalıştırırlar. Aynı komedi unsuru sayesinde, Murillo'nun "La Purisima Inmaculada Concepción" (Lekesiz Gebelik) resmine en çok hayran olanın karnı burnunda Madam Gaudron olması yerindedir; etraftaki alaycı tipler çoktan ona bakire gelinin bir parodisi gibi bakmaktadır. Her ne kadar bu resim halen masumiyetini kaybetmemiş Nana'nın resimsi

26 *Pot-Bouille*'de Madam Josserand'ın söylediği gibi:"Louvre'dayken insanın karşısına sürekli çıplaklar çıkıyor; bazen dünya hiç anlaşılmaz oluyor". Flaubert'in *Yerleşik Düşünceler Sözlüğü*'ndeki "Louvre Müzesi" maddesiyle karşılaştırın: "genç kızların uzak durması gerekir".

"hamamdan yeni çıkmış, bedenleri henüz nemli bakireler"ini andırmak için orada olsa da, annesinin "böyle bir Meryem gibi sevilmekten büyük zevk duymakta" oluşunu göstermesiyle hatırlanır.[27]

Tüm bunlar gayet kolay anlaşılırdır. Zola'nın Murillo ve bekareti eşanlamlı gördüğünü *Paris'in Göbeğinde*'yle doğrulayabiliriz.[28] Yine de *Meyhane*'de pek çok bakış açısından toplayarak oluşturduğu söylem sırasında karışık ve üstü kapalı bir tutum takınmaya dikkat eder; Louvre'u parametrelerinin tanıdıklıkla bilgi sahibi olma arasındaki gerilim hattında durduğu bir çağrışım alanı haline getirir. Onun aklındaki okur "İtalyan ve Flaman okulu tablolarının bulunduğu uzun galeri"yi ziyaret etmiş; Louvre'un girişinde 1603'ten beri durmakta olan "Le Nègre"i "siyah mermerden ilâhların" arasında tanıyacak; düğün alayı "Asur Müzesi"nde yürürken 1847 ve 1852 arasında toplanmış olan insan başlı dört devasa boğayı ve ünlü lahitleri[29] romanda ismen geçmeseler de hatırlayacak; karakterlerin arasındaki muğlak para tartışmasını cevaplamakta zorlanmayacaktı: 1852 yılında Murillo resmi Soult koleksiyonundan öyle utanılacak bir rakam karşılığında satın alınmıştı ki, bir nesil boyunca Louvre'un tüm rehberleri bu ücreti unutmamışlardı – halka patlamış olan 615.300 frangın küsüratına kadar. Az sonra anlaşılacağı gibi, bu kendini yeterli görme durumu *Meyhane*'yi değerlendirenler için bir sorun haline gelecekti; sorunun kendisi de Louvre'dan başlar.

En çok Phillip Duncan'ın "anlatının saplantı halindeki bazı kaygılarını sanata dönüştürmesi" olarak tanımladığı üç resim üzerine yapılan "okumalar"da bunu görebiliriz. Oburluk ila aşkınlık arasında anlamı belirsiz bir spektrum ortaya koyan Zola, Géricault, Veronese ve Rubens resimlerinin Gervaise'in hikâyedeki kaderinin her bir aşamasının işareti olduğunu dile getirmiştir. Yalnız bu yorum "Le Radeau de la Méduse" (Medusa'nın Salı) resminin yamyamlıkla ilişki kurma-

---

27 Topallaması elbette bu gebeliğin hiç de lekesiz olmadığını göstermektedir. Zola, defterlerinde Nana hakkında şöyle yazar: "Yine de hâlâ Bakireymiş gibi görünür"; yazarın büyük harf kullanması ilginçtir.

28 Claire Méhudin'i şöyle tarif eder: "Halen bir bakirenin enfes bedenine sahipti [...] bir Murillo resmi gibiydi [...] Bir yosma değildi."

29 Romanın sonunda, bir başka merdivenin altında Jacques Allard'ın "otofaji" adını verdiği olguyla da alakalıdır (*Zola, le chiffre du texte: Lecture de 'L'Assommoir'*, Presses Universitaires de Grenoble, Grenoble, 1978, s. 29).

sına bağlıdır; resmin konu ettiği 1816 tarihli olayda insanları dehşete düşürmüş olan bu gelişme, resmin son halinde yer almaz.[30] Mösyö Madinier'nin saygın "açıklaması" mevcut olanlardan bir araya getirilmiş olabilir: soyluların yaşadığı imtiyaza yöneltilmiş ahlâkçı bir suçlama; Michelet'nin 1848 Devrimi arifesinde Fransa enkazına dönüştürdüğü siyasi suçlar; Gustave Planche'ın 1851'de ana hatlarını oluşturduğu Dantevari işkence anlatıları. Rehberin bu konudaki *yetersizliği* göz önünde bulundurulursa, karakterlerin bilgi edinmiş olmaları zaten pek mümkün değildir. Ünlü resme Zola'nın eserlerinde bir defa daha rastlamayız. Huzuruna çıkmış olan seyircilerin saygı dolu sessizliği, yanıt verme sorumluluğunu tamamen okura devreder. Sahnenin iç düzeni bize de rehberlik eder. "Le Radeau de la Méduse", sfenks ve kasvetli hava biçiminde, kendisinden hemen önce gelen kötü niyeti doğrular. İnsan ümitsizliğinin uzakta seçilen bir kurtuluş zerresine sırtını dönmesinin ölümsüz tasviri olan bu resim yalnız karanlık geleceği değil, resmin dahil olduğu Louvre'a "firar"ı da işaret eder.

Birbirini yansıtmaya müsait diğer iki resimse "Le nozze di Cana" (Kana'da Düğün) ve "Le Kermesse"tir (Kermes). Zola'nın ilk resmin "fırtınalı ihtişamı"na duyduğu hayranlık öylesi elverişli olduğu içindir; bu anlamda Baudelaire'in Delacroix'yı Veronese ile denk tutmasını hatırlatır. Ancak hiçbir Louvre ziyareti onu görmeden tamamlanmaz. Muazzam boyutu, resimleri tek tek adlandırabildiğimiz Salon Carré'deki çağdaşı eserlere üstün gelmesini kesinleştirmiştir. Resmin *Meyhane*'de sahip olduğu itibarsa Rubens'le karşılaştırılmasından gelir. Zola, "Kermesse"in "öfkeli cümbüşü, içkili ve zalim bedenin hiddeti"ne duyduğu hayranlığı eleştirilerinde detaylandırır; her ne kadar Taine'in resmin niteliklerine dair yazdığı analize başvurmuş olsa da.[31] Roman, resmin bedenselliğe ve sarhoşluğa övgüsüne, ahlâki yargılara, toplumsal yapılara ve zamansal kısıtlamalara sığdırılamayışına üstü kapalı bir biçimde değinir. Dubois'nın vurguladığı "şölenin Brueghelvari coşkunluğu" isabetlidir. Pieter Brueghel'e yapılan saygı duruşu, Zola'nın metnine damgasını bırakacaktır. "Noce de Village" (Köyde Şölen) ismiyle de

30 Dante'ye yapılan edebi göndermeyiyse yalnız bilgisi olanlar fark edebilirdi. İlk ayrıntılardan bir diğeri de saldaki tek kadındır; kırılmış bacağı yüzünden denize atılmıştır (Gervaise'le karşılaştırın). Resim hakkında bilgi için bkz. Lorenz E. A. Eitner, *Géricault: His Life and Work*, Orbis, Londra, 1983, özellikle s. 168-191.

31 Bkz. Zola, "M. H. Taine, artiste", 15 Şubat 1866.

bilinen "Louvre'daki en etkileyici resim", kırsal coşkunluk halinin bitmesinin ardından yapılmış grotesk bir tasviridir.[32] Boche'un saptadığı "müstehcen ayrıntılar" arasında "şurada kusan biri" Coupeau'nun meşum kusma sahnesini haber verirken, "kızarmış suratlarıyla" zıplayıp duranlar Rubens'in coşkulu dansından fırlamış gibidir. Clémence'ın "her şeyi açıklaması"na verilen "naçizane" tepkiyle, "Kermesse"in çifte "feshedilişi"ne verilen alaycı "neler varmış burada" iki metin parçasını birbirine bağlar. "Karnaval gülünçlüğü" açısından bakıldığında, Louvre'daki bu sahne *Meyhane*'nin karnavalesk boyutunu gözler önüne serer ki bu söylem üzerine yazanlar da Bahtin'den esinlenmişlerdir.[33] Anlatının dizilişi bir kez daha son derece önemlidir. "Le nozze di Cana"nın dikey kutsal gruplanmasından "Kermesse"in dairesel dinamiğine geçiş yaparız. Her iki oburluk cümbüşünün içinde bulunan, aralarındaki ve ötesindeki degradasyonu niteleyen ritimdir bu. Gervaise'in altı şişesi bir kutsal kitap göndermesi olsun ya da olmasın, kitap gittikçe dinsizleşir: akşam yemeğine oturan on üç kişi (müzeye on iki kişi gider) arasında İsa yerine saygı gören kimse bir kazdır ve Gervaise'in Goujet'yle oturduğu son yemek de "Son Akşam Yemeği"nin bir parodisidir. "O yansılı döşemelere topuklarını vura vura" Louvre'da gezinirlerken, ritim bu kez ziyaretçilerin saygısızlığından ve Zola'nın tasvirlerinin birden ön plana çıkmasından gelmektedir.

Mösyö Madinier, diğerlerini müzeye çekmek için onlara "antika eşya, resimler, tablolar" vaadeder. Poulot'nun *Le Sublime*'de yüksek kültür ve işçi sınıfın asimile ettiği "resimlerin" bayağılığı arasında kurduğu ayrımı kullandığı notlarından yola çıkarak bu ayrımın kitabın oluşturulmasında da yer aldığını söylemek mümkündür: "*Le Sublime*'in tarihini satıcıların sergiledikleri baskılardan öğrenmişti"; orada (maalesef) "galeri yapar". *Meyhane*'nin "betimsel" olarak tarif edilebilecek tek yönü bu değildir; yalnız sokaktaki imgeler üzerine düşünceleri kapsamaz. Goujet'nin odasındaki "duvarlar resim içindeydi": "yukarıdan aşağıya resimler, kâğıttan oyulmuş karagözler, dört çiviy-

32 "Sulanan" hindibalar bile bu çorak manzara da filizlenmiştir. Bkz. Joy Newton, "Conscious Artistry and the Presentation of the Persistent Ideal", *Zola and the Craft of Fiction*, ed. Robert Lethbridge ve Terry Keefe, Leicester University Press, Leicester, 1990, s. 67-79.

33 Bkz. David Baguley, "Rite et tragédie dans *L'Assommoir*", *Les Cahiers naturalistes*, sayı 52, 1978, s. 80-96.

le tutturulmuş renkli gravürler, renkli gazetelerden kesilmiş her türlü portreler"; küçük Bijardlar ile birlikte Gervaise'e de resimler keser. Goujet'nin babasının "kötü yapılmış bir portresi"nin ahlâki bir anlamı vardır. Diğerleriyse süs amaçlıdır: duvar kâğıdı, karton kutular ve vitrinler. Karakterlerin en temel biçimde rüyalarını ve tecrübelerini tasvir etmelerini sağlarlar. Lantier'nin gravürlerinden anlaşılabileceği gibi, en az kitaplar kadar ağırbaşlıdırlar ama okuması kitap kadar zor değildir: "Goujet okurken yoruluyordu; bu yüzden resimlere bakmaktan keyif alıyordu". Bunlar Louvre'daki imgeci yapıyı etkisiz hale getirirler. Buradaki zıtlıksa temsilden ziyade algıdadır; portreler, büstler ve rustik ikonaların birbiriyle değiştirilmesidir. Bir tarafta Pascal ve Béranger, bir tarafta Géricault ve Rubens ile ("biri gülümser, öbürü ciddi") Gervaise'in şömine rafıyla sınırlandırılamayacak bir simetri göze çarpmaktadır.

Meyhane'deki sayısız şarkı da benzer bir şekilde yerleştirilmiştir. Onlar da karakterlerin kendilerini görebilecekleri birer ayna işlevi görürler. Deniz felaketleri ve terk edilmiş zavallıların sözü edilmesi, "Le Radeau de la Méduse"ün önünde dile getirilemeyen bir etki yaratır; egzotik İspanya ve Arabistan'a ait hayaller de Louvre'da "ufak doğu tanrıları"yla süslü "altın ufuk"lar açar. Müze her ne kadar kiliseye benzetildiyse de, söylenen nağmeler tavernayı Poulot'nun ezici benzetmelerindeki kadar gürültülü, "şarkılar"la dolu grotesk bir katedrale dönüştürür.[34] Şarkıların çoğu sahiden de şarkılı kahve (*café concert*) repertuarından alınmış,[35] böylelikle Zola'nın bu yer için başta düşlediği "muazzam bir tablo" oluşturma ihtiyacını da ortadan kaldırmıştır. Kapıların kapanmasından sonraki küçük sahnede, bu kez "halkın karşısına" "her şeyini göstererek" çıkma sırası Matmazel Amanda'dadır. Bu sahnenin Gervaise'in Lantier'nin yatağına dönmesiyle son bulması, şarkıların edepsiz nakaratlarının altını kalın bir çizgiyle çizer. Yalnız Goujet'nin vatansever şarkıları (Poulot tarafından tarih res-

34 Poulot'nun "lağımın *prima donnası*" hakkındaki sözleri: "Size lâzım olan kilise müziği, dini müzik: kürsüye gidin hadi, siz keyfi ezenlersiniz""; çağrışım yoluyla bu parçadan Bazouge ortaya çıkmış olabilir. *Meyhane*'deki şarkıların çoğunluğu Poulot'nun şu tespitinden yola çıkılarak kullanılmıştır: "Müstehcen ve sinir bozucu şarkılar, vatanseverlik ezgilerinin yerini aldı."

35 Bkz. yazdığım "Reading the Songs of *L'Assommoir*", *French Studies*, sayı 45, 1991, s. 435-447.

mine bağlanmıştır), Gervaise'in XIV. Louise heykelinden aldığı saygınlığı tekrar Fransa'nın siyasi ve kültürel merkezine geri kazandırır. Şölenindeki (*Meyhane*'nin hemen ortasında yer alan) şarkıların giderek artan müstehcenliği, düğün alayının gürültülü "patırtı"sı kadar sistemsiz bir raddeye ulaşır. "Bu büyük neşe şamatası" aynı Louvre'daki muhafızlarla olduğu gibi "iki belediye zabıta memuru"nu olay yerine getirir ("bir ayaklanma mı var yoksa diye"). Resmî düzenin, tıkalı şöminenin üzerindeki ayna yerinde duran temsilcileridirler: "Bir topla bir gülle yığını arasında, elinde âsâsı, ayakta duran bir Fransız mareşalini tasvir eden büyük bir gravür".

Meyhane'nin 1878 tarihli ilk resimli baskısında Louvre ziyaretini resmeden, altında "Şaşkın bilgisizliklerinin önünden sanat yüzyılları geçiyordu" yazan bir çizim olması rastlantı değildir. Edebiyat tarihçisi için, gerçeğin sanatsal tasvirlerine bakan cahil hayali karakterlerin Zola tarafından bilgilendirici "gerçekçi" tasvirine bu çizim bir metinsel kıvrım daha ekler ve böylece Philippe Hamon'un görüşüyle "ironik üslup"a girer.[36] Bu yazıyı buraya kadar iten güç, sahnenin yankılarının romanın iki yönünde de hissedildiği düşüncesi olmuştu: Bu sahneye göndermeler, Goujet'nin "mücevher gibi şeylerdi bunlar, al müzeye koy" diye anlatılan perçin çivileri yapmasından, Madam Coupeau'nun "çerçeve geçirilmiş gerçek bir tablo gibi" tabutuna sığmasına kadar birbirinden ayrı yerlerde karşımıza çıkar. Belki de karakterlerin Louvre'dan ayrıldıktan sonra ilk yaptığı şeyin yankı yapsın diye bağrışmak olduğunu, arkasından da "sofrayı sonsuz bir şekilde [uzatan]" aynalarla çevrili bir düğüne gitmelerini söylememiz yeterli olacaktır. Çizimlerde yeri ayrılmışsa, bunun sebebi sahnenin baş köşeye sahip olmak için yazılmış olması ve o yerde durmasıdır. "Yalnız işçilerin olduğu bir roman" (siyasi kısmını geçersek) notu, bu romanın Zola'nın yazdığı, Poisson'un işlemeli kutuları kadar bölmelere ayrılmış, ve Gervaise'in (Zola'nın kafasındakini yansıtan) topolojik planlamaları kadar bilinçli düzenlenmiş ansiklopedik dizide derli toplu bir pano olarak tasarlanmış olduğunu işaret eder. Bu romanı istisnai yapan, metnin başta yirmi bir bölüme ayrılmasında görülebilecek yapısına göre biçimlenmiş olmasıdır: "Popüler tasvirlerimin aza-

36 Philippe Hamon, *Le Personnel du roman: Le système des personnages dans les "Rougon-Macquart" d'Émile Zola*, Droz, Geneva, 1983, s. 50.

meti ve gerçeğe uygunluğu, beni maalesef olay örgüsünün can sıkıcılığından kurtarmıyor"; Zola da bu tasvirleri "bir kabartma çizimi" gibi yapmayı kafasına koymuştu. Mitterand'ın "yorumlu anlatı" adını verdiği metin içinde[37] Louvre ziyareti yalnız tekrar eden tabirlerle değil, her iki tarafındaki "küfeler" ve "çöp yığını" ile de çerçevelenmiştir. "Bahriye müzesi"ne yapılan indirgemeci yorumların da dile getirdiği gibi, okur eğitici bir sergiden geçerek romanın mikrokozmosuna ulaşır.[38]

Yukarıdaki görüş her ne kadar Lucien Dällenbach'ın (yalnız dipnotlarda) sahnenin bir *mise en abyme* olduğuna dair fikrini muhtemelen ilerletse de, yazdıklarının çok ötesinde, yazarın metni yönlendirmesi için resimleri kullandığını düşünen bir eleştiri alanı da açmıştır.[39] Buna aynı zamanda ikincil karakterlerinde Gervaise'in kendisini gördüğü "tablolar"da rastlamak mümkündür. "Le nozze di Cana" gibi göz yanılgısı üzerine kurulu teatral bir sahnede de anlatı kurulmuş olması aynı derecede ilginçtir. Yazar ve okur, Mösyö Madinier'nin yorumlarıyla arasına entelektüel mesafe koyabilir. Ancak yapısal anlamda bakıldığında, ziyareti tertipleyen, nasıl yapılacağını düzenleyen, verilen araları ekleyen, diğerlerinin ilgisini –ve nihayetinde bizim ilgimizi– sürdürmek için üslubunu ve temposunu değiştiren sahne yönetmeni kendisidir. Onun çevresine yabancılığı, düğün alayını kendini tekrar eden "çizim müzesi" dışında hiçbir yere oturtamamızla örtüşür. Kendine (ve çevresine) hâkimiyetini izleyenlerin kendisinin karşısında bir gösteriye dönüştüğü karmakarışık yazıların orada kaybettikten sonra, ancak Vendôme Sütunu'nun her yeri gören platformuna çıktığında tekrar elde eder. Bu sürecin yanında kendini göstermeden çevresini izleyen yazarın iktidarı tartışılabilir; hayata dair yalın bir sahnenin bir göbek süsüne dönüşmesi de bu durumu en azından sorgular gibidir.

---

37 "Programme et préconstruit génétiques: le dossier de *L'Assommoir*", *Essais de critique génétique*, ed. L. Hay, Flammarion, Paris, 1979, s. 207.

38 Janine Godenne, "Le Tableau chez Zola: une forme, un microcosme", *Les Cahiers naturalistes*, 16 (1970), 135-43; aynı yorumu Roger Clark da yakın zamanda yazdığı kitabında yapmıştır; *Émile Zola: 'L'Assommoir'*, University of Glasgow French and German Publications, Glasgow, 1990, s. 30.

39 Lucien Dällenbach, *Le Récit spéculaire: Essai sur la mise en abyme*, Seuil, Paris, 1977, s. 75, n. 1.

Meyhane'nin Louvre'un kurumsal kaidelerinin içinde kendisini nereye koyduğunu da üstü kapalı sormak gerekir. İlk bakışta, Flaubert'e yazmış olduğu ithaf, "zevke duyulan nefret ile", Zola'nın "ucuz resimlere" ve konserli kahvelerdeki sefahate duyduğu elitist tiksintiyle bağdaşmaz. Louvre'daki karakterler, 1865'te Zola'nın yazdığı "bir resmin kalabalığın ahlâkı üzerine etkisi" düşüncesinin Paris Komünü sonrası cisimleşmiş bir versiyonu gibidir. Ayrı bir dünyadan, Veronese'nin kahramanlarını bilmeden ve (bazen gerçekten) görünmez olarak anlamadıkları bir âlemde dolaşır, çözemedikleri "Fenike yazısı"na bakarlar. Okurun kendisini özdeşleştirdiği normal bir müze misafirinin gözünde alay konusu edildikleri söylenmiştir. Ancak bu düşünce Mösyö Madinier'nin başında durduğu "baş dönmesi"nin bizi etkilemediğini varsayıyor olabilir; Madam Lerat ve Matmazel Redanjou'nun isimlerle meşguliyetinin "düğün alayı"nın Kana Düğünü'ne doğru gitmesinin sonradan gidilecek olan "düğün"e önsöz gibi anlatılışıyla aynı şekilde ele alındığını düşünüyor olabilir; muhafızların "dudaklarının ucuyla" söyledikleri esprilerin kelime oyununun olmadığı bir dil düzenini işaret ettiğini zannediyor olabilir. Okurun bu ziyaretten alacağı keyif, kültürel referans sistemini geniş tutar ve Zola'nın yarım ağızlı ironik yapısının içine Mösyö Madinier'yi almasına izin verirse mutlaka artacaktır. Coupeau'nun "Mona Lisa"yı halalarından birine benzetmesi, işçi sınıfının kendilerine hitap eden sanat eserleriyle kendisini özdeşleştirdiğine dair Poulot'nun söylediği sözlerin basit bir parodisi gibidir. Mösyö Madinier'nin Lantier'den daha fazla mürekkep yalamış bir "yarı âlim" olarak daha bilgili laflar etmesi beklenir. Mösyö Madinier, proleteryadan patron sınıfına geçmiş biri olarak *Le Sublime*'in yazarıyla ortak bir yöne sahiptir. Ama haline rahatça gülmemiz yalnız Tiziano'nun "La femme au miroir" (Aynalı Kadın) resminin (saçları sarı değil, Venedik kumralıdır) "La Belle Ferronnière"le (Leonardo'nun yaptığı) aynı olmadığını, resimdeki hanımefendinin de IV. Henri'nin değil, en fazla I. François'nın, en iyi ihtimalle de Ludivico Sforza'nın metresi olduğunu (e herhalde!) bilmemize bağlıdır. Elinde bu anahtarlar olmadığında, *Meyhane*'nin okuru bu "meşhur" komik sahnenin dışında mı, içinde mi olduğunu tam anlayamaz. Zola da bunu fark etmiştir ki, metnin el yazmasında Mösyö Madinier'nin ko-

nuşmasının sonunda bahsettiği (var olmayan) oyunun yerini Gaieté (Şenlik) tiyatrosundan Ambigu'ye (Müphem) çevirmiştir.

Diğer yandan bu anahtarlar, romanın modern baskılarına eklenen sözlüklerin gölgesinde kalmıştır. "Okuryazar"ın bakış açısını istila eden bir dili çözmemizi sağlayacak şekilde tasarlanmıştırlar ki, bu durum Louvre'a girenlerin şamatası kadar sorunludur. Bu iki kültürel tabaka üstü kapalı bir hiyerarşi içinde değildir. Pek çok eleştirmenin de bahsettiği gibi, iç içe geçmeleri anlatıcının sesine yapılan bir meydan okumadır; dolaylı serbest anlatımla yazarın duruşu arasındaki mesafeyi aşındırır. Louvre'da yönü değişen kahkahanın ışığında, "İmkânı yok, bu karmakarışık yazıyı kimse okumuş olmazdı," en az Augustine için söylenen "anlamaması gereken şeylere kalkıp gülüyordu" kadar çifte ironiye sahiptir. Notası olmayan şarkıları nasıl *okuyacağımızı* da sorabiliriz. Tek mesele, konserli kahvenin kültürleri birleştiren deneyiminden anlaşılırlığın çıkarılması değildir. Zola, *Meyhane*'ye yazdığı önsözde "Kullandığım kelimelere tutuldu herkes" diye itiraf eder. Kullandığı "meçhul argo"nun "meraklı dilbilimciler"de uyandırdığı ilgiye yönelik endişeyi yanıtlar. Romanın giderek artan "kötü sözcükleri" içerisinde, Gervaise (okur namına da) bir soru yöneltir: "O, böyle rezillik bahsini açtığı zaman, Gervaise, şaka mı ciddi mi konuştuğunu anlayamazdı". Goutte d'Or Sokağı'ndan gelen ziyaretçileri şaşkına çeviren yalnız önlerinden vızır vızır geçtikleri görüntülerin üzerindeki yazılar değildir; bu müstakil dil alanına girmek de hızla çoğalan "işaretler"le, coşkun bir semantik patinajla ve şarkı isimlerinin birbirine geçmesiyle yüzleşmektir. *Meyhane*'nin "tablo"sunu Louvre üzerinden okumak, bir yandan son derece kararlı davranan (isminden başlayarak), bir yandan da duyuları inkâr eden bir metnin işaretleri arasında tökezleyerek ilerlemektir.

Bu duyu kaybı en uç haliyle Sainte-Anne'da meydana gelir; Naomi Schor'un da ikna edici bir şekilde incelediği üzere bu sahne yalnız Coupeau'nun hezeyanını değil, romanın başlıca kaygılarından bir çoğunu ele alır.[40] Yalnız, Louvre ziyaretinin burada bir başka üslupla yeniden karşımıza çıktığı dile getirilmemiştir: "Bu bina da, loş avlularıyla, uçsuz bucaksız koridorlarıyla, kekre ilaç kokularıyla insana

40 Naomi Schor, "Saint-Anne: capitale du délire", *Les Cahiers naturalistes*, sayı 52, 1978, s. 97-108.

neşe esinleyen bir yer değildi." Her ne kadar ilk olarak kafasında bir "kır yürüyüşü" canlandırmış olsa da, Zola başından beri düğün alayının gezisini "ikinci bir sahneyle bağlamaya" niyetliydi. *Meyhane*'nin serim bölümünün sonuna denk gelen bir kapanış sahnesi olarak Sainte-Anne sözde kalmamış olan diğer tek "kaçış"tır; "dünya kadar yol"dan sonra varılır ve hastane koğuşu "ufak çapta bir Père-Lachaise mezarlığı görünümünde" olan Lariboisière'in mevcut tek alternatifidir. Salon Carré kadar denetimlidir; muhafızlar ve yetkililer ziyaretçi olan Gervaise'e "bir polis komiseri tavrıyla" anlaşılmaz bir dilden konuşurlar. Coupeau, burada onun kaderinin Louvre'dayken "yarısı kedi, yarısı kadın" olarak tarif edilen insanlıktan çıkmış yaratıklardan birine dönüşmek olduğunu anlar; kendisi de hayvanlaşır ve aslan ve sırtlan suratlı insanların suratlarını buruşturduğunu görür. Kelimeleri birbirine geçmişken, tamamen tutarsızlaşan bedeni "Kermesse"ten "Grand Balcon de la Folie"ye uzanan dehşet dolu bir dans gerçekleştirir.[41] Bize anlattıkları yalnız parça parça anlaşılır gelir; kahkahalarını duyamaz ve gözlerinin önünden geçen "büyük bir hızla başka başka sahneler"i göremeyiz çünkü.

Zola, Louvre'da "halkın ortasına tezgâh kurarak kaygısızca resim yapan" kopyacıların yarattığı temsil sorununa da bu bölümde geri döner. Ön plandaki ayrıntı ("onları en çok ilgilendirenler"), sanatsal özgünlük üzerine çağdaş tartışmanın sayesinde[42] anekdot olmanın ötesine geçer; ve "kaygısızca" *Meyhane*'nin özbilinçlilik boyutuyla ters düşer. Sainte-Anne'da elinde defteri, oturmuş not almakta olan gözlemci ("İlginç bir tıp olayıydı bu") hem "ilginç" buldukları düğün alayını seyretmek için sandalye çekenleri, hem de Zola'nın "Halk dilindeki kelimeleri toplama, bunları çok daha işlenmiş bir kalıba dökme yolundaki edebi merakı"nı yansıtır. Gervaise de benzer bir mimetik faaliyet içerisindedir: Bir tablodan diğer tabloya geçer ve kocasının "korkunç sahne"si sayesinde kendi etrafında izleyicileri toplar; bunun zıttı "danslı yerlerde bu hareketleri yapmaya öykünen taklitçiler vardır; ama tam üstesinden gelemezler". Gervaise için yazar "Ne

41 Bkz. Yvonne Rollins, "Une 'danse macabre': *L'Assommoir* de Zola", *Nineteenth-Century French Studies*, sayı 9, 1981, s. 233-246.

42 Bkz. Richard Shiff, "The Original, the Imitation, the Copy and the Spontaneous Classic: Theory and Painting in Nineteenth-Century France", *Yale French Studies*, sayı 66, 1984, s. 27-54 (Zola'nın katkısından sayfa 42-46'da bahsedilir.)

güzel yapıyordu," der. *Meyhane* de göreni dehşete düşüren bir tablo olmalıydı; alacağı tepkilere dair metindeki şu cümlede tahmin yürütülür: "gördüklerini anlatırken abarttığını söylemişlerdi"! Karakterlerin aklından geçirdikleri tüm temsillerin yanı sıra, romanın önsözü metnin "zengin olanaklarından" bahseder. Louvre ve Sainte-Anne arasında, bu deneyim tasvirlerinin sanat ve yaşam arasına yerleştirilen bir müze duvarınca tehdit edildiği bir aynalı koridor hayal eder. Bourget, *Meyhane*'nin yapısını olduğu gibi anlamıştı: "bunlar, galeriyi oluşturan hayat resimleri"; ama çelişkisini de fark etmiş, Zola'ya sormuştu: "Sence bizde merak duygusu uyandırarak, metnin doğallığını bozuyor olmuyor musun?"[43] Bir yandan roman Zola'nın Gautier'de gördüğü "yazıyı hiyeroglifin katılığına dönüştürme" arzusunu tersyüz eder; diğer yandan Bourget, Arthur Ranc gibi sosyalistlerin diliyle "sanat için sanat"ı ifade etmiştir. Zola'nın Louvre'daki heykeltıraş elinden çıkmalığından hoşlanmadığı ("antikite katılığına sahip biçimleriyle") ortadaysa,[44] yazarın bahsettiği "işlenmiş bir kalıp" da çift anlamlıdır.

İmgelerin temsiline dair düşünceleri çok daha geniş bir bağlama sahiptir. Başkentin yeniden düzenlenmesinden (Louvre'u "görünür" hale getirmek de bunlardan biridir) reklamın keşfine kadar, derinlikten ziyade yüzey soruları Paris'in başlı başına bir obje olduğu çağda geniş yer bulmuştur. Parke döşemeler o kadar çok gözü alır ki, dış mekânla iç mekân birbirinden ayırt edilemez hale gelir. "Patırtı" aynı zamanda sözlü ve resimli kültürler ve belli sınıflara ait seyircileri, sanat geleneği ve popüler biçimler arasında kendini ve karşısındakini tanımlayan ayrımdır da. *Meyhane*'de sanat ve deneyim birbirini parodi eder: Coupeau'nun horlaması "müzik"tir, çinkoyu bir "sanatçı" gibi keser; Goujet emekleri sonucu bir "şaheser" ortaya çıkarır. Zola, söylenmeyenin ortaya çıkartılmasının da gene makasla kesilmiş resimlere benzetilebileceğinin farkında gibidir: çocukların makasla oynaması kadar eziyetten bihaber; Poisson'un bezemeleri kadar içe dönük; Goujet'nin duvarında kaybolmakta olanlar kadar sayısı fazla; Sainte-

43 2 Şubat 1877 tarihli bir mektup, alıntı yapan Léon Deffoux, *La Publication de 'L'Assommoir'*, Malfère, Paris, 1931, s. 111-12.

44 Mısır sanatına ve Grek heykeline duyduğu tiksinti: "bu soğuk, antik görüntülerde mutlak güzellik arayışı hayatı yok etmiştir".

Anne'da önemin ve anlamın sınırlarını yok eden laf kalabalığı kadar sanrılı. Poisson'un kendinden emin "Bir kitapta böyle yazıyordu, ne diyebilirdi" düşüncesini Zola böyle itirazsız kabul etmez.

Meyhane'nin bu tereddütlerini aşmış olduğunu inkâr etmek gibi olmasın; şamatanın arasında "muhafızların gür sesi" duyulduğunda Louvre ziyareti de sona erer. Zola'nın yarı şakacı planlamacılığı ve ortaya çıkardığı yapılar hikâye yüzeylerindeki ustalığını ortaya koyar. Bazı laf oyunlarını çözemesek de, döneminin baş döndüren imgelerini yakın merceğe alarak okura Gervaise'in içinde bulunduğu zor durumu anlatmanın bir yolunu bulur. Elbette romanın "tablolar"ını ziyarete gelenlere metnin kapanışına kadar rehberlik eden ve ayaklarının yere basmasını sağlayan tek referans noktası, Louvre sahnesinde oluşturulan tematik motifler değildir. Bir zamanlar anıtlara ve kahramanlara gitmek için yola çıktığında bastığı "kaldırımlar"da son kez bir yankı daha duyulur, bu kez "yolunu bulmasına yardımcı olabilecek hiçbir şey" seçemez; solmuş, "gerçek bir karikatür gibi" görüntüsüyle karşılaştığında pek çok okur sanatla hayatın bir araya gelmiş olduğunu hissedecektir. Bu Minotor mitinde bir Ariadne yoktur. Pozitivizmin kesinlikleri kadar determinist bir sanatsal mantık, romanın karmakarışıklığın (kitabın göbeğindeki simgesel "şeytan işi düzenek") galibiyeti ve ışığın tanrısının mağlubiyetiyle sonlanmasını sağlar; böylelikle de Apollon Galerisi'ndeki Delacroix'ya ait tavan resmindeki kahramanlık gayelerini tersyüz eder; Zola her ne kadar takdir etse de, karakterleri bu ülküleri göremez.

Bu düzenleme faaliyeti (Zola'nın Romantik konstrüktivistliğini ortaya koyduğu gibi) *Meyhane*'yi Rubens'in dünyevi "Kermesse"iyle Veronese'nin özdüşünümü arasında bir konuma yerleştirir. (Yalnız) bu benzer şartlarla düşünüldüğünde, romanın "Le Radeau de la Méduse"le belli bir ortaklığı olduğu söylenebilir; bilhassa da her iki eserin siyasi boyutunun yaratıcıları tarafından inkâr edilmesinde. Her ikisi de çağdaş olanı epik üsluba alır; dehşetin ve eziyetin büyüleyici görüntüsünü kullanır; tam seçilebilir bir ana karakter olmadan bir mücadeleyi dile getirir; her ikisinde de geleneksel bir "dil" bireysel suçtan ziyade evrensel bir kaderi ifade etmek için kullanılır. Angus Wilson, *Meyhane*'ye verdiğimiz yanıtın "sualtına batmış olanlara duyulan merhamet duygusu" olduğunu söylüyorsa, Géricault'nun kom-

pozisyonunun yapısı da benzer bir şekilde kurbanlarının deneyimlerini dolaysız olarak davet eder. Gördükleri arasında, düğün alayında aynı duyguyu uyandıran tek resim budur: "Genel izlenimi şu sözle özetledi: 'İyi boyamış herif.'" Ne bu, ne de yapılan kapsamlı kıyaslamalar, Zola'nın romanının kendisini başka türlü bir kültürel aynaya yansıttığı gerçeğini değiştiremez. *Meyhane*'nin yansıması Louvre'da değil, onu ziyaret edenlerdedir.

Çeviren EMRAH SERDAN

Meyhane, Paris'in kenar mahallelerini yoksulluk ve yaşam kavgası, alkolizm ve sefalet üzerinden mercek altına alan natüralist bir başyapıt.

Meyhane'yi yazdığı yıllarda Émile Zola.

Zola'nın olgunluk dönemi yapıtlarından olan _Meyhane_, sevgilisi Lantier ile birlikte Paris'in kenar mahallelerinden birine yerleşen ve bir çamaşırhanede çalışmaya başlayan Gervaise Macquart'ın hikâyesini anlatır. Zola, bir işçi ailesinin kaçınılmaz düşüşünü içkinin ve aylaklığın sonu, aile bağlarının çözülüşü, dürüstlük duygusunun yitirilişi gibi temalarla tasvir ederken 19. yüzyıl Parisi'nin natüralist bir tablosunu sunar. Otantik atmosferi ve ödünsüz gerçekçiliğiyle Fransız romanının köşetaşlarından biri olan _Meyhane_'yi Cemal Süreya'nın özgün çevirisiyle sunuyoruz.

"_Meyhane_, tasvir ettiği iç karartıcı atmosfere rağmen, muazzam pasajlar ve epizodlarla dolu. Romanın gücü, sahip olduğu sıradışı ağırlıktan ileri geliyor."

HENRY JAMES

ISBN-13: 978-975-05-2093-8

İletişim